ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ

ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਾ

ਏ.ਜੀ. ਨੂਰਾਨੀ

Table of Contents

ਸਿਰਲੇਖ ਪੰਨਾ
ਕਾਪੀਰਾਈਟ ਪੰਨਾ
ਸਮਰਪਣ
ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ
ਮੁਖਬੰਧ
ਜਾਣ-ਪਛਾਣ
1. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ?
2. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ
3. ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ
4. ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ
5. ਆਰਐਸਐਸ ਯੂਰਪ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਹੈ
6. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ
7. ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਬਾਈਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ
8. ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.
9. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ
10. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
11. ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਜਨ ਸੰਘ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ
12. ਮੁਖਰਜੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ
13. ਮੁਖਰਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.
14. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ
15. ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ
16. ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ
17. ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ
18. ਅਡਵਾਨੀ ਐਪੀਸੋਡ
19. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਜਿੱਤ

20. ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
21. ਮੋਦੀ ਅਧੀਨ ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜ
22. 2018 ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਦਾ ਅੰਤ
23. ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ
24. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ: ਏਬੀਵੀਪੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ
25. ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਚੈਰਿਟੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀ
ਅੰਤਿਕਾ
- ਅੰਤਿਕਾ 1
- ਅੰਤਿਕਾ 2
- ਅੰਤਿਕਾ 3
- ਅੰਤਿਕਾ 4
- ਅੰਤਿਕਾ 5
- ਅੰਤਿਕਾ 6
- ਅੰਤਿਕਾ 7
- ਅੰਤਿਕਾ 8
- ਅੰਤਿਕਾ 9
- ਅੰਤਿਕਾ 10
- ਅੰਤਿਕਾ 11
- ਅੰਤਿਕਾ 12
- ਅੰਤਿਕਾ 13
- ਅੰਤਿਕਾ 14
- ਅੰਤਿਕਾ 15
- ਅੰਤਿਕਾ 16

ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ-ਪੱਤਰ

'ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਇੱਕ ਤੱਥ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਇਹ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਆਫ਼ਤ ਹੋਵੇਗੀ... .

ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ
[ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ, 1946, ਪੰਨੇ 354-5]

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.

The RSS

A Menace to India

A.G. Noorani

LeftWord

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਾਰਚ 2019 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ
ਈ-ਕਿਤਾਬ ਸਤੰਬਰ 2019 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ
ਖੱਬੇ-ਵਰਡ ਕਿਤਾਬਾਂ
2254/2A ਸ਼ਾਦੀ ਖਾਮਪੁਰ
ਨਿਊ ਰਣਜੀਤ ਨਗਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 110008
ਭਾਰਤ
ਲੈਫਟਵਰਡ ਬੁੱਕਸ ਨਯਾ ਰਸਤਾ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਹੈ।
© 2019, ਏ.ਜੀ. ਚਾਕਬੋਰਡ
ਖੱਬੇ ਸ਼ਬਦ.ਕੱਮ

ਨੂੰ
ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ
ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ
ਸੀ. ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ, ਅਤੇ
ਐਮ.ਏ. ਅੰਸਾਰੀ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਵੀ ਰਘੁਪਤੀ ਸਹਾਏ 'ਫਿਰਾਕ' ਗੋਰਖਪੁਰੀ ਨੇ
ਇਸ ਅਮਰ ਦੋਹੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:
ਅਕਵਾਮ-ਏ-ਆਲਮ, ਫ਼ਿਰਾਕ ਦੁਆਰਾ ਸਰ ਜ਼ਮੀਨ-ਏ-ਹਿੰਦ,
ਕਾਫ਼ਲੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ।
(ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ, ਹੇ ਫਿਰਾਕ
ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ਲੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ,
ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਣਿਆ)

ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ

ਮੁਖਬੰਧ
ਜਾਣ-ਪਛਾਣ
1. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ?
2. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

3. ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ
4. ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ
5. ਆਰਐਸਐਸ ਯੂਰਪ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਹੈ
6. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ
7. ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਬਾਈਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ
8. ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.
9. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ
10. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
11. ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਜਨ ਸੰਘ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ
12. ਮੁਖਰਜੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ
13. ਮੁਖਰਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.
14. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ
15. ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ
16. ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ
17. ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ
18. ਅਡਵਾਨੀ ਐਪੀਸੋਡ
19. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਜਿੱਤ
20. ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
21. ਮੋਦੀ ਅਧੀਨ ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜ
22. 2018 ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਦਾ ਅੰਤ
23. ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ
24. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ: ਏਬੀਵੀਪੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ
25. ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਚੈਰਿਟੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀ
ਅੰਤਿਕਾ
ਅੰਤਿਕਾ 1. ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਸਹੁੰ
ਅੰਤਿਕਾ 2. ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ
ਅੰਤਿਕਾ 3. RSS ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਅੰਤਿਕਾ 4. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ

ਅੰਤਿਕਾ 5. ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਨਿਆਂ
ਅੰਤਿਕਾ 6. ‘ਗੁਰੂਜੀ-ਇੰਦਰਾਜੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ’
ਅੰਤਿਕਾ 7. ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਅਤੇ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨਾਲ ਦਿਓਰਸ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ
ਅੰਤਿਕਾ 8. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ
ਅੰਤਿਕਾ 9. 'ਆਰਐਸਐਸ, ਹੋਰ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਲਿਮਏ'
ਅੰਤਿਕਾ 10. 'ਜਨਤਾ ਸੰਕਟ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ'
ਅੰਤਿਕਾ 11. 'ਆਧੁਨਿਕ ਨਫ਼ਰਤ'
ਅੰਤਿਕਾ 12. 'ਸੰਘ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਹੈ'
ਅੰਤਿਕਾ 13. ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਨੁਕਾਤੀ ਅਪੀਲ'
ਅੰਤਿਕਾ 14. 'ਨਾਨਵਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ'
ਅੰਤਿਕਾ 15. ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ
ਅੰਤਿਕਾ 16. 'ਚੇਨਿੰਗ 1,200 ਸਾਲ'
ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ-ਪੱਤਰ

ਮੁਖਬੰਧ

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਦੇ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਲੈਫਟਵਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮੇਰੀ ਲਿਖੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਿਤਾਬ, ਦ ਆਰਐਸਐਸ ਐਂਡ ਦ ਭਾਜਪਾ: ਏ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਆਫ਼ ਲੇਬਰ, 6 ਦਸੰਬਰ 2000 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬੰਗਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ ਬਾਸੂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸੇ ਦਿਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਯੁੱਧਿਆ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ ਗਲਤ ਸੀ। 'ਵੰਡ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਮਾਸਟਰ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਇਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ 10 ਨਵੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹਨ।

ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਤੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਝੂਠ ਤੋਂ ਹੋਈ। ਆਮਦਨ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸਨੇ ਆਮਦਨ ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਚੈਰੀਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸਨੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ, ਨਾ ਕਿ ਹੰਪਟੀ ਡੰਪਟੀ ਦੁਆਰਾ ਐਲਿਸ ਇਨ ਥਰੂ ਦ ਲੁਕਿੰਗ-ਗਲਾਸ ਨੂੰ ਘਿਣਾਉਣਾ ਜਵਾਬ: 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਚੁਣਦਾ ਹਾਂ - ਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੱਟ।' ਇੱਕ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਅਗਲੇ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਨ। ਤਰਕਪੂਰਨ ਬਹਿਸ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸਿਰਫ਼ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚੁਣੌਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਭਾਰਤ ਲਈ ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਸਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਲਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਰਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਸਦੁਦੀਨ ਓਵੈਸੀ, ਐਮ.ਪੀ. ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਈਦ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਅਹਿਮਦ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਹੋਈ; ਇਹ ਦੋਸਤ ਵੀ ਸਨ: ਐਸ. ਇਫਤਿਖਾਰ ਗਿਲਾਨੀ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਿਊਰੋ, ਡੀਐਨਏ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਕੁਰਬਾਨ ਅਲੀ, ਅਨੁਭਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧ ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਅਤੇ ਰਵੀ ਨਾਇਰ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਹਿਊਮਨ ਰਾਈਟਸ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਇੱਕ ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ 'ਤੇ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਦੇ ਮੇਰੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਜੀਵਜ਼, ਜਾਵੇਦ ਆਲਮ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਾਬਤ ਹੋਏ - ਸ਼ੈਲਫਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬਾਂ

ਲਿਆਉਣਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿਨਹਾ ਕੋਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਜਾਣਾ ਅਤੇ ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਸੁਧਨਵ ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ, ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਐਡੀਟਰ, ਲੈਫਟਵਰਡ ਬੁੱਕਸ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਚੌਥੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਨਜ਼ੀਫ ਮੁੱਲਾ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ ਕੰਮ ਧੀਰਜ ਨਾਲ, ਅਣਥੱਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਲੈਫਟਵਰਡ ਖੁਦ ਮੇਰੇ ਡੂੰਘੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਮੀਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਕੋਈ 'ਫੀਲਡ ਵਰਕ' ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਲਈ। ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ਼ ਜਾਫਰੇਲੋਟ, ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਨੂੰਗੋ, ਚੇਤਨ ਭੱਟ, ਸ਼ਮਸੁਲ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੇਕਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ "ਆਫ ਸਟੱਡੀਜ਼" ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ: 'ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਉਲਝਾਉਣ ਲਈ ਨਾ ਪੜ੍ਹੋ; ਨਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ; ਨਾ ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਲੱਭਣ ਲਈ; ਸਗੋਂ ਤੋਲਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ।'

ਏ.ਜੀ. ਚਾਕਬੋਰਡ

ਮੁੰਬਈ, 26 ਜਨਵਰੀ 2019

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਜਦੋਂ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੀ ਗਰਦਨ ਕੱਟਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਬਾਗ਼ ਦੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਬਾਗ਼ ਸਾਡਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਨਹੀਂ।
(ਜਦੋਂ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਗਰਦਨਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ/
ਫਿਰ ਵੀ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਬਾਗ਼ ਸਾਡਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਨਹੀਂ।)

ਇਹ ਦੋਹਾ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। 1857 ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਰੋਹ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਹਮਵਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ। ਪਰ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇਹ ਰੌਲਾ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਏ

ਸਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾਵਰ; ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਗੇ।

21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਚੀਕਾਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਚੀਆਂ, ਤਿੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ?

ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਢਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਖਰੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫ਼ਰ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ-ਏ-ਖਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ 21 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਲਈ ਜੱਜ-ਐਡਵੋਕੇਟ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਮੈਂ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੂਰ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਤੁਰੰਤ, ਜਿਸਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਬਰਬਰਤਾ ਲਈ ਜੋ ਇਸਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਅਚਾਨਕਤਾ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੱਤ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਧਰਮ ਦੇ ਸਕੋਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਗਤ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕਜੁੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ, ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਮਲਾਵਰ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾ ਅਜੇ ਵੀ ਪਰ ਅਪੂਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਵਜੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜੋ, ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਲਈ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼, ਧਰਮ, ਖੂਨ, ਰੰਗ, ਆਦਤਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦੁਆਰਾ। (ਮੇਰਾ, ਕਿਤਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚ ਤਿਰਛੇ ਅੱਖਰ)

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫ਼ਰ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਬਗਾਵਤ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

> ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਘਿਣਾਉਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮਾਤਰ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੱਟੜਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸਿਖਰਲੇ ਸਿਤਾਰੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਸਰੋਤ

ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ, ਸਗੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਕੱਠ ਦਾ ਬਿੰਦੂ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੱਟੜਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।[1]

ਅਸ਼ੋਕਾ ਮਹਿਤਾ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਬਗਾਵਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਗਾਵਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹਿੰਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ, ਸ਼ਾਹ ਵਲੀਉੱਲਾ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾਰ-ਉਲ-ਹਰਬ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਰਦੇਸੀ ਸ਼ਾਸਕ ਵਿਰੁੱਧ ਜਹਾਦ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਹਾਵਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਮ ਹਿੰਦੂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਗ ਅਤੇ ਉਤੇਜਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਰਦੇ ਸਨ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਮਨ ਦਾ ਹੱਥ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਿੱਗਿਆ - ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਦਮੀਆਂ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਝੱਜਰ, ਬੱਲਭਗੜ੍ਹ, ਫਾਰੂਕਨਗਰ ਅਤੇ ਫ਼ੁਰੂਕਾਬਾਦ ਦੇ ਨਵਾਬ - ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ... ਮੁਸਲਿਮ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ 'ਤੇ ਮੁੜ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਵ 1859 ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਸਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਸਿਰਫ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ।

ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਕੈਪਟਨ ਰੌਬਰਟਸ (ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਫੀਲਡ-ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾਰਡ ਰੌਬਰਟਸ) ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਓ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਰਹਿਣਗੇ।' ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਨਿਰਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਜੇੜੂਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਸਈਅਦ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਗਾਲਿਬ ਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ, 'ਸ਼ਹਿਰ ਸਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ' ('ਸ਼ਹਿਰ ਇੱਕ ਚੀਕਦਾ ਜੰਗਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ')। ਉਰਦੂਬਾਜ਼ਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਉਰਦੂ ਦਾ ਕੀ? ਦਿੱਲੀ ਹੁਣ

ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਇੱਕ ਕੈਂਪ ਹੈ - ਕਿਲ੍ਹਾ, ਸ਼ਹਿਰ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ, ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ! ...

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਦਰੋਹ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪੱਛਮੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੂਰ, ਦੂਰ, ਆਪਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਰਹੇ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਿਹਾ ਮੁਸਲਿਮ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਵਿਦਰੋਹ ਨਾਲ ਮੁਰਝਾ ਗਿਆ।[2]

ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 1857 ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ: 1857 ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਿਖੀ। ਉਸਨੇ 1857 ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਕੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਲਵੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਅਤੇ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਸਵਰਗ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਗਈਆਂ? ਮਹਾਨ ਸਿਧਾਂਤ ਸਵਧਰਮ ਅਤੇ ਸਵਰਾਜ ਸਨ। 'ਦੀਨ, ਦੀਨ' ਦੀ ਗਰਜਦੀ ਗਰਜ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉੱਠਿਆ, ਜਦੋਂ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਚਲਾਕ, ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਸਵਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਲੜੀ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ... [T] ਸਵਧਰਮ ਅਤੇ ਸਵਰਾਜ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਰੋ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਣਗੇ![3]

ਇੱਥੇ, 'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਹਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵਿਤਾ 'ਸਾਰੇ ਜਹਾਂ ਸੇ ਅੱਛਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹਮਾਰਾ' ('ਸਾਡਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ') ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

ਆਖਰੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫ਼ਰ ਦੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, 'ਉਸ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਮੌਲਵੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੀ, ਜਿਸਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਲਚਲ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ... ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਾਂ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ'। ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਹੋਮਜ਼ ਦੀ 'ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਊਟੀਨੀ ਦਾ

ਇਤਿਹਾਸ' (ਪੰਨਾ 539) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਹੈਦਰ ਅਲੀ ਅਤੇ ਟੀਪੂ ਸੁਲਤਾਨ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਨਾ ਦੇ ਨਾਨਾ ਫਰਨਵੀਸ ਅਤੇ ਮੈਸੂਰ ਦੇ ਹੈਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ... ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਤੰਜੌਰ ਦੀ ਗੱਡੀ, ਮੈਸੂਰ ਦਾ ਮਸਨਦ, ਸਹਿਯਾਦਰੀ ਦਾ ਰਾਜਗੜ੍ਹ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨ-ਏ-ਖਾਸ ਚੋਣਵੇਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।[4]

ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ: ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਤੀਤ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਯੁੱਧਿਆ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਅਧਿਆਇ ਹੈ (ਅਧਿਆਇ IV)। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਦੇ ਉਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਾਰਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਏ ਗਏ ਝੂਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਜੀ ਰਾਓ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਜ਼ੀਮਉੱਲਾ ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਦੂਤ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:

> ਨਾਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਲੜਾਈ ਲੜਨਾ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ, ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਸਥਾਨ ਲਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ' ਦਾ ਅਰਥ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇਸੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਓਨਾ ਚਿਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਕੂਮਤ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ, ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਵਿੱਚ ਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਬੁੰਦੇਲਖੰਡ ਵਿੱਚ ਛਤਰਸਾਲ, ਅਤੇ ਮਰਾਠਿਆਂ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ, ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ; ਅਤੇ,

ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ ਕੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ, ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਮਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰਾ ਸਨ।

ਨਾਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ, ਮੌਲਵੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ, ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਖਾਨ, ਅਤੇ 1857 ਦੇ ਹੋਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਹੁਣ ਇੰਨੀ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਮੂਰਖਤਾਪੂਰਨ, ਸਵਦੇਸ਼ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਨਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਜ਼ੀਮਉੱਲਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਲੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[5]

ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਏਕਤਾ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪੰਜ ਦਿਨ [ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ] ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦਗਾਰ ਰਹਿਣਗੇ [ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ]! ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਜ ਦਿਨ ਢੋਲ ਦੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਲੜਾਈ ਦੇ [ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਲਈ] ਅੰਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ... [ਮੈਨੂੰ] ਪਹਿਲਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੇਤੂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਭਰਾ ਹਨ! ਭਾਰਤਮਾਤਾ (ਭਾਰਤਮਾਤਾ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਾਜੀ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਛਤਰਸਾਲ, ਪ੍ਰਤਾਪਦਿੱਤਿਆ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਾਦਾਜੀ ਸਿੰਧੀਆ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਜੂਲੇ

ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਕਿ ਭਾਰਤਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 'ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਬਰਾਬਰ ਅਤੇ ਭਰਾ ਹੋ;' ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਮਾਂ ਹਾਂ!' ਉਹ ਪੰਜ ਦਿਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਹਨ, ਉਹ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਦਿਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਯਾਦਗਾਰੀ ਹਨ![6]

'ਇਸਲਾਮੀਆਂ ਦੇ ਚੰਦਰਮਾ' ਦੀ ਓਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਸੀ ਜਿੰਨੀ 'ਮਹਾਰਾਟਾਂ ਦੇ ਬਰਛਿਆਂ' ਦੀ।[7] ਮੁਗਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੇਤੂਆਂ ਵਜੋਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1857 ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ, ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਬਹਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਜੰਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ... ਤਾਂ ਫਿਰ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ 11 ਮਈ, 1857 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੱਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਸ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਿਲੋਂ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਜਣ![8]

ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਜਨਤਾ, ਦਰਅਸਲ 'ਮੁੱਲਿਆਂ' ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ: 'ਨਾਲ ਹੀ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੁੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲਈ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਵਹਾਉਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਕੇਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।'

ਸਾਵਰਕਰ ਭੂਤਕਾਲ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਧੋਖੇ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ; ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠਣ ਲਈ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ, ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵੋ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫਸੋ। ਸਾਡੇ ਚਲਾਕ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ...

ਮੁਸਲਮਾਨੋ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਓ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗਊ-ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਮਤਭੇਦ ਭੁੱਲ ਜਾਓ ਅਤੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਓ! ਇੱਕ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦੋ, ਅਤੇ

ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਖ਼ੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧੋ ਦਿਓ! ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਗੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਵੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ, ਗਊਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।[9]

ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ 4 ਜੁਲਾਈ 1911 ਨੂੰ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੀ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਸਾਲ ਉਸਨੇ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।[10] ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਹਿੰਦੂਤਵ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਬਾਈਬਲ ਲਿਖੀ। ਇਸਨੂੰ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਲਈ ਤਸਕਰੀ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1923 ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੋਲਟੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਜੇ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੈ।

ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋ ਧਾਰਾਵਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ।[11] ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਮਰੱਥ ਸਨ; ਵਿਦਵਾਨ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਉਹ 1925 ਤੋਂ 2019 ਤੱਕ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸਨ।

ਉਹ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸਨ। 1899 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।' ਇਹ ਲਾਈਨ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਰਿਵਿਊ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ ਗਏ।[12] 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1923 ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਹੈ।'[13]

ਪਰ, ਉਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਚੈਂਪੀਅਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ, ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ। ਉਸਨੇ ਪੈਨ-ਇਸਲਾਮਵਾਦ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਜੋੜਨ ਲਈ:

ਪਰ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵੇਕਲੀ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਅੱਤਵਾਦੀ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਈਸਾਈਅਤ ਦੀਆਂ ਹਮਲਾਵਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਉਂਦਾ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਇੱਕ

ਕਿਸਮ ਦਾ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਚੇਲੀ ਭੈਣ ਨਿਵੇਦਿਤਾ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇੱਕੋ ਸੋਚ ਦੇ ਸਨ। ਹਮਲਾਵਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਗਿਆਨ, ਪੱਛਮੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ।[14]

1924 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 1947 ਦੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਪਲਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਹੈ:

ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਾਅ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲੇ ਬਿਨਾਂ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਬਹੁਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਅ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ-ਸ਼ਾਸਤ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇ; ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਤ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇ... ਮੇਰੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਹੋਣਗੇ: (1) ਪਠਾਣ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦ, (2) ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, (3) ਸਿੰਧ, ਅਤੇ (4) ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੰਡ।[15]

ਪਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ, ਜਨ ਸੰਘ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੇਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ:

ਆਓ ਆਪਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੀਈਏ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਇੱਕ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਹਨ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਜੀਈਏ ਅਤੇ ਮਰੀਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੀਏ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਸਕੇ। ਭਾਰਤ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ, 'ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਹੀ ਕਹਿਣ ਲਈ,

ਉਹ ਪਾਗਲ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਗਲਪਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਰੱਬ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੋ ਅਤੇ ਪੈਟਰਿਸਾਈਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾ ਬਣੋ।'[16] ...

ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਾ. ਵਾਣਿਆ ਵੈਦੇਹੀ ਭਾਰਗਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। 29 ਜਨਵਰੀ 2019 ਦੇ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

1918 ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ, ਦ ਪ੍ਰੋਬਲਮ ਆਫ਼ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਇੱਕ ਹਾਲੀ, ਇੱਕ ਇਕਬਾਲ, ਇੱਕ ਮੋਹਣੀ 'ਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾ ਟੈਗੋਰ, ਰਾਏ ਅਤੇ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ 'ਤੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਰ ਸਈਅਦ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ 'ਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਮਾਣ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ ਅਤੇ ਦਯਾਨੰਦ 'ਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਤਾਜ ਅਤੇ ਫਤਿਹਪੁਰ ਸੀਕਰੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।' ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਲਈ, ਅਕਬਰ ਇੱਕ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, ਸਗੋਂ ਨਵੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਭਰਪੂਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ'।

ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦਾ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਥੋਪਣ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ: 'ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ... ਇੱਕ ਸਾਮਰਾਜ, ਇੱਕ ਲੋਕ, ਇੱਕ ਚਰਚ ਦੇ ਮੱਧਯੁਗੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ।' ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਕਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ

ਰਾਜਨੀਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉੱਤੇ ਧਾਰਮਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਰੂਪਤਾ ਥੋਪਣ ਦੀ 'ਜ਼ਾਲਮ' ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਮੈਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ - ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਇੱਥੇ ਸੱਤਾ ਦਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਵੋਟ ਬਕਸੇ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਸੱਤਰ ਮਿਲੀਅਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜੋ ਵੋਟ ਬਕਸੇ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ('ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ।) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਨੇਤਾ, ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਸੋਚਣਗੇ - ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ - ਵੋਟ ਬਕਸੇ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ? ('ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ।) ਫਿਰ ਡਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ('ਕੁਝ ਨਹੀਂ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ।) ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਰੋ ਨਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਚਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ('ਸੁਣੋ', 'ਸੁਣੋ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ) ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ('ਸੁਣੋ', 'ਸੁਣੋ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ।) ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ('ਯਕੀਨਨ ਨਹੀਂ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ।) ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ('ਸੁਣੋ', 'ਸੁਣੋ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ('ਸੁਣੋ', 'ਸੁਣੋ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ), ਅਤੇ ਮੈਂ, ਇੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ - ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ - ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਹੈ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਤਬਾਦਲਾ ('ਸੁਣੋ', 'ਸੁਣੋ' ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰ) ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸੁਧਾਰ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਗ ਹੈ।[17]

ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਸੰਬਰ 1917 ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਖੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਦੋਸਤ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਸੁਧਾਰ ਯੋਜਨਾ' ਦਾ ਉਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ 1916 ਦਾ ਲਖਨਊ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਜੀਵਨੀ ਲੇਖਕ ਫਿਰੋਜ਼ ਚੰਦ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਮਾਲਵੀਆ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।[18]

ਇਹ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ ਹਸਰਤ ਮੋਹਾਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਲਕ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਿਤ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਨ, ਨੇ ਮਥੁਰਾ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਲਿਖੀ। ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਮਰੀਟਸ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ.ਐਮ. ਨਈਮ ਨੇ ਉਰਦੂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਮੌਲਾਨਾ ਹਸਰਤ ਮੋਹਾਨੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਪੇਪਰ ਲਿਖਿਆ।[19] ਮੌਲਾਨਾ ਵਿੱਚ ਸੂਫ਼ੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੱਟੜਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਉਸ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਸਾਥੀ ਪੰਡਿਤ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਇਤਾਲਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਬਨਾਰਸ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ, ਜੇ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਸਨ। ਉਹ 1887 ਵਿੱਚ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਹੀ 'ਭਾਰਤ ਧਰਮ ਮਹਾਂਮੰਡਲ' ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ।
>
> ਉਸਨੇ 1916 ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ, ਅਤੇ 1919 ਤੋਂ 1939 ਤੱਕ ਇਸਦੇ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਰਹੇ।
>
> ਮਾਲਵੀਆ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਅਧੀਨ, ਬੀਐਚਯੂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਸਗੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣ ਗਿਆ... ਬੀਐਚਯੂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਾਲਵੀਆ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਐਚਯੂ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਮਾਲਵੀਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।
>
> ਉਸਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ:

ਬੀਐਚਯੂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਦੀ ਵਧਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ... ਜ਼ਰੂਰ, ਮਾਲਵੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਮਾਨਤਾ ਸੀ। ਬੀਐਚਯੂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਮਾਲਵੀਆ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਹੋਈ। ਦਰਅਸਲ, ਬੀਐਚਯੂ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜੋਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰ (ਯੂਟੀਸੀ) ਸੀ। ਮਾਲਵੀਆ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੈਂਪਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੀਤਾ। ਮਾਲਵੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਬੀਐਚਯੂ ਸ਼ਾਖਾ 1928 ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਐਚਯੂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ।[20]

ਇਹ ਮਿੱਟੀ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, 1925 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਲਈ। ਇਸਨੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ; ਪਰ ਇਸਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ; ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵਜੋਂ ਆਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋੜਿਆ-ਮਰੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ 'ਸਾਡੇ ਵਤਨ' ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸਲਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਆਇਆ। ਕੇਰਲਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਆਮਦ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਰੋਮਿਲਾ ਥਾਪਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਚੂਰ-ਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਜੇਮਜ਼ ਮਿੱਲ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਭਿਅਤਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ; 'ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈ ਸਭਿਅਤਾ ਨਹੀਂ'।

ਉਹ ਨੋਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ:

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ 1000 ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਤੋਂ 1200 ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ

ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਰਣਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਮੌਰੀਆ, ਇੰਡੋ-ਯੂਨਾਨੀ, ਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਬੋਧੀ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ। ਕੀ ਫਿਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਬੋਧੀ ਕਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਿਆਦ ਲਗਭਗ 500 ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਤੋਂ 300 ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਇਹੀ ਗੱਲ 'ਮੁਸਲਿਮ ਹਮਲਾਵਰ' ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਧਰਮ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਸਲੀ ਮੂਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਰਬਾਂ, ਤੁਰਕਾਂ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ, 'ਮੁਸਲਮਾਨ' ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ, ਇਹਨਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੁਸ਼ਕਾ ਅਤੇ ਅਰਬਾਂ ਨੂੰ ਯਵਨ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਵਨ ਸ਼ਬਦ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਮੈਡੀਟੇਰੀਅਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਯੂਨਾਨੀ, ਰੋਮਨ ਜਾਂ ਅਰਬ ਸਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਯਵਨ ਸ਼ਬਦ ਖੁਦ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਯੋਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਇਓਨੀਆ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਇਓਨੀਅਨ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਸਨ।

ਤੁਰਕਾਂ, ਫਾਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਅਰਬਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਮਲੇਛਾ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵੰਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਗੈਰ-ਆਰੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਰੀਅਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮਲੇਛਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਬੀਲੇ ਸਨ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਆਰੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 'ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਅਤੇ ਗਜ਼ਨੀ ਦਾ ਮਹਿਮੂਦ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਹਰਸ਼, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ 11th ਸਦੀ ਦਾ ਸ਼ਾਸਕ "ਜਿਸ ਲਈ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ ਇੱਕ

ਸੰਗਠਿਤ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸੀ"।' ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ, ਦੇਵੋਤਪਤਨਾਇਕ 'ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ ਸੀ' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਲਹਣ ਨੇ ਰਾਜਤਰੰਗਿਨੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰੋਮਿਲਾ ਥਾਪਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲੇਖ ਨੂੰ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ:

> ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਤਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਕਦੇ ਕਿ ਝੂਠਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ, ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਪੂਰਵਜ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।[21]

ਰੋਮਿਲਾ ਥਾਪਰ ਨੇ 1999 ਵਿੱਚ 4th ਕਪੇਨ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਲੈਕਚਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਤੀਤ, ਜੇਕਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੁਝ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਮੋਨੋਲਿਥ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਹੀਂ ਸਨ।

'ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ, ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਸੀ।' ਬੋਧੀਆਂ 'ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ।

> ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣ ਵਜੋਂ 'ਹਿੰਦੂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਗਭਗ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਛਾਣ ਸੰਪਰਦਾ ਅਤੇ ਜਾਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਸੰਮਲਿਤ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ... ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਆਏ ਸਨ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਜੋਂ। ਪਛਾਣ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਿੱਤ ਹਨ। ਅਰਬਾਂ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ, ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਅਕਸਰ ਆਏ।
>
> ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਕੂਟ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਜਿਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸਲੀ ਸ਼ਬਦ, ਤੁਰੁਸ਼ਕਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਾ ਅਤੇ ਯਵਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਹਿਲਾ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਸਿਥੀਅਨਾਂ ਲਈ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ, ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਲਈ। ਮਲੇਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਦੂਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਰਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਤੀ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ

ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜਿਆਂ ਤੱਕ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲੇਚਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ...

ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਰਕ ਅਤੇ ਅਰਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਇਸਲਾਮੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਤੁਰਕੋ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਲਤਨਤ ਰਾਹੀਂ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਮਹਿਮੂਦ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਬਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਮਹਿਮੂਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸੀ। 'ਮੰਦਰ ਸਿਰਫ਼ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚਰਚ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦ ਵਾਂਗ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਜੋਂ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।'[22]

ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਸਵਾਲ ਘੱਟ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਝੂਠੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਵੰਡਣ ਵਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੀ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੈ? ਜਿਸਨੂੰ ਇਹ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਮਾ ਹੈ। 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਖੁਦ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ, ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ। ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਐਸ.ਐਸ. ਸਾਵਰਕਰ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂਤਵ', 'ਹਿੰਦੂਸੱਤਾ', 'ਹਿੰਦੂਡੌਮ' ਬਣਾਉਣੇ ਪਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ 'ਹਿੰਦੂਸੱਤਾ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ। ਇਸਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਅਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ'।[23] ਉਨ੍ਹਾਂ

ਕਿਹਾ: 'ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[24] ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕ ਨਾਸਤਿਕ ਸਨ।

ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ। ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਨੇ 14 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000 ਨੂੰ ਭੋਪਾਲ ਵਿਖੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ'। ਇਹ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ' ਅਤੇ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ' ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦੇ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗਾਂਧੀ, ਰਾਜਾਜੀ, ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਮਾਲਵੀਆ ਅਤੇ ਤਿਲਕ ਵਰਗੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਖੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 11 ਜੂਨ 1989 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਪਾਲਮਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮਸਜਿਦ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। 'ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ' - ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉਮੀਦ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। 'ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਰਾਮ ਫੈਕਟਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਭਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ,' ਉਸਨੇ 18 ਜੂਨ 1991 ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ 1995 ਵਿੱਚ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਅੱਗੇ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਹੱਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਸਦੀ ਬੀਤ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ 12 ਜਨਵਰੀ 1991 ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

> ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਹੰਮਦੀਆ ਹਿੰਦੂ ਹਨ; ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈ ਈਸਾਈ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ

ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਈਸਾਈ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂਕਰਨ' ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[25]

ਪਿਛਲੇ 40 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 29 ਅਤੇ 30 ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ,[26] ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ 1916 ਦਾ ਲਖਨਊ ਸਮਝੌਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਹਿ-ਲੇਖਕ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਐਮ.ਏ. ਜਿੰਨਾਹ ਸਨ। 28 ਦਸੰਬਰ 1927 ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮਦਰਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ 42ਵੇਂnd ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਮਤਾ ਅਪਣਾਇਆ।[27] ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉਪ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 28 ਜੂਨ 1919 ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੋਲੈਂਡ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਧੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਨਰਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ 18 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਮਤਾ 47/135 ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਨਸਲੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। 1994 ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਫਰੇਮਵਰਕ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਅਪਣਾਈ। ਇਹ 32 ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਾਈਡਿੰਗ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ।[28]

ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ (ਪਰਿਵਾਰ) ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਲਕੇ ਦੇ ਹੱਦਬੰਦੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਘੱਟ

ਗਿਣਤੀ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕ ਕੇ, ਪਾਰਟੀ ਟਿਕਟਾਂ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ।

ਧਾਰਮਿਕ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਸੱਤਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂਚਾਂ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ - ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ ਹੈ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਜਸਟਿਸ ਜੇ.ਐਸ. ਵਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਕਪਾਸੜ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਸਨਕ ਪਾਠ, ਯਕੀਨਨ, ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਲੇਖ "ਹਿੰਦੂਤਵ" ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜੋ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਬੌਧਿਕ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।[29]

ਭਾਜਪਾ ਦੇ 1999 ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿੱਚ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ'। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਅਜੇ ਆਉਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਰਾਮਾਸਵਾਮੀ, ਐਸ.ਪੀ. ਭਰੂਚਾ ਅਤੇ ਕੇ.ਐਸ. ਪਰਿਪੂਰਨਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੇ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ 11 ਦਸੰਬਰ 1995 ਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਜੇ.ਐਸ. ਵਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਐਨ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੇ. ਵੈਂਕਟਾਸਵਾਮੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

2017 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕੋਲ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਸੀ। 2 ਜਨਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ

ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਚੋਣ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦੀ ਹੈ।[30] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਦੋ ਹਵਾਲੇ ਲੰਬਿਤ ਸਨ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸੀ ਜੋ 20 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਧਰਮ, ਜਾਤ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ (4-3) ਦਿੱਤਾ।

ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਖੁਦ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ 'ਦੂਜੇ ਸੰਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਉਲਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ';[31] ਕਿ 'ਹਿੰਦੂਤਵ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਅਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ'। 'ਹਿੰਦੂਤਵ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਮਾਨ ਹੈ।'[32] ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ। ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੇ ਇਹੀ ਕੀਤਾ: 'ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇੱਕ ਢੰਗ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਵਾਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।' ਕੀ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 'ਜੀਵਨ ਦੇ ਢੰਗ' ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ? ਜ਼ਰੂਰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ 'ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੇ ਇੱਕ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

> ਮੌਲਾਨਾ ਵਹੀਦੁਦੀਨ ਖਾਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ 'ਇੰਡੀਅਨ ਮੁਸਲਿਮ - ਦ ਨੀਡ ਫਾਰ ਏ ਪਾਜ਼ੀਟਿਵ ਆਉਟਲੁੱਕ' (1994) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਰਣਨੀਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: 'ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਏ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਹਿੰਦੂਤਵ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ "ਭਾਰਤੀਕਰਨ" ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।' ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੌਲਾਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਜੱਜ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ, ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਇਸਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਇਸਦੇ 'ਭਾਰਤੀਕਰਨ' ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਵੰਡ ਨੂੰ 'ਪਿਛਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਘਟਨਾ' ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ' ਬਾਅਦ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ 'ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਹਿ-ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਦੇ ਉਲਟ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਅਗਲੇ ਵਾਕ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਿਟਾਉਣ ਨਾਲ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਇਹ ਯਕੀਨਨ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।' ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੇ ਇਸ ਵਾਕ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ।[33] ਮੌਲਾਨਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹਿੰਦੂਤਵ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਬਾਈਬਲ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹਿੰਦੂਤਵ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਿਆਰੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂ?

ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 22 ਮਾਰਚ 1996 ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[34]

> ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਦਸ਼ੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ... ਅਸੀਂ ਇਹ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 123 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਨਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਨੂੰ, ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਰਾਮਾਸਵਾਮੀ, ਐਸ.ਪੀ. ਭਰੂਚਾ, ਅਤੇ ਕੇ.ਐਸ. ਪਰਿਪੂਰਨਨ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਅਭਿਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਡੀ. ਕਾਮੇਚਨ ਐਂਡ ਓਰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਆਇਆ।[35] ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਚੋਣ ਏਜੰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਚੋਣ ਏਜੰਟ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਧਾਰਾ 123 ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਜਾਂ (3A) ਦੇ ਤਹਿਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰੇਕ ਚੋਣ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ 'ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ [sic] ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
>
> ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
>
> ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਰਜਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ, ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਮੁੱਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਸੀ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ 'ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਦਾਇਰਾ'। ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਜੱਜਾਂ ਨੇ 'ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ' ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ

ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਬੀਤ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਲੋਕ ਸਭਾ 1998, 1999, 2004, 2009 ਅਤੇ 2014 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਲਗਾਏ ਬਿਨਾਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਗਈ।

ਦੋ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੁੰਦਰਲਾਲ ਪਟਵਾ, 36 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ 28 ਅਗਸਤ 2002 ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 123(3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ 'ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ'।

2 ਜਨਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ (ਅਭੀਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਡੀ. ਕੌਮਾਚੇਨ, (2017) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 692) ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

> ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 [(1996) 3 SCC 665] ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ [(2014) 14 SCC 382] ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ, ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਧਾਰਾ 123(3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੀ। ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੱਤ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 123(3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। 30 ਜਨਵਰੀ 2014 ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ [16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਦਾ ਨਹੀਂ] ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ:
>
> > 'ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਤ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ 1951 ਦੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 123 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੀਮਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਸੱਤ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।'
>
> ਸੱਤ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਧਾਰਾ 123(3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

'ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ' 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? 1996 ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦੇ ਤੱਕ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ 'ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

1996 ਵਿੱਚ ਰੈਫਰੈਂਸ ਆਰਡਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੇਸ 25 ਅਕਤੂਬਰ 2016 ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਟੀ.ਐਸ. ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ 1995 ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ' - ਜੋ ਕਿ 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਨੂੰ ਆਰਡਰ ਆਫ਼ ਰੈਫਰੈਂਸ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। 'ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੈਫਰੈਂਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਾਂਗੇ।' ਉਹ 'ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੱਟੇ ਗਏ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, 'ਇਸ ਰੈਫਰੈਂਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਦੇ ਆਰਡਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੇ.ਐਸ. ਵਰਮਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੀ: 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ।'[37] ਫਿਰ, ਕਿਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੀਏ?

ਸੱਤ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ 2 ਜਨਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ (ਅਭੀਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਡੀ. ਕੌਮਾਚੇਨ ਅਤੇ ਹੋਰ)। ਮੁੱਦੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 123(3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ

> ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਚੋਣ ਏਜੰਟ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਜਾਂ ਅਪੀਲ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਗੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਜਾਂ ਅਪੀਲ, ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ।
>
> ਧਾਰਾ 123(3A) ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ:
>
> ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਚੋਣ ਏਜੰਟ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ।

ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 153A ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ 'ਪੈਕੇਜ ਡੀਲ' ਵਿੱਚ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 123(3) ਅਤੇ (3A) ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਐਨ. ਲੋਕੁਰ ਅਤੇ ਐਲ. ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 123 ਨੂੰ 'ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਸਗੋਂ ਵੋਟਰ ਦੇ ਧਰਮ, ਜਾਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੀ।' ਇਹ ਇੱਕ 'ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ' ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਜੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੂਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਸਟਿਸ ਐਸ.ਏ. ਬੋਬੜੇ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ: 'ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ "ਉਸਦਾ" ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਵੋਟਰ ਯਾਨੀ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।' ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਛਾਲ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਟੀ.ਐਸ. ਠਾਕੁਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਕੇਸ [(2015) 8 SCC 1] ਵਿੱਚ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਐਕਟ ਜਾਂ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪ-ਨਿਯਮ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ।' ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨੰਗੇਜ਼ ਹੜੱਪਣ ਹੈ।

ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਸਟਿਸ ਡਾ. ਡੀ.ਵਾਈ. ਚੰਦਰਚੂੜ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਸਹਿਮਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਆਦਰਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਗੋਇਲ ਅਤੇ ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਵਜੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ' ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਸਟਿਸ ਚੰਦਰਚੂੜ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਈ ਵੋਟ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਕਵਚਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਉਸਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ...' ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ 'ਉਸਦਾ ਧਰਮ...' ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ, ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਾ ਧਰਮ ਜਿਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਾ ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ

ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਉਸਦਾ' ਧਰਮ (ਅਤੇ ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ 'ਉਸਦੀ' ਨਸਲ, 'ਉਸਦੀ' ਜਾਤ, 'ਉਸਦੇ' ਭਾਈਚਾਰੇ, ਜਾਂ 'ਉਸਦੀ' ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ) ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੋ। 10 ਅਗਸਤ 2013 ਨੂੰ ਐਨਸੀਪੀ ਨੇਤਾ ਸ਼ਰਦ ਪਵਾਰ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪੁਲਿਸ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। 'ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖਣਗੇ?'[38]

1 ਜਨਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਮਜਲਿਸ-ਏ-ਇਤੇਹਾਦੁਲ ਮੁਸਲਿਮੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸਦੁਦੀਨ ਓਵੈਸੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁੰਬਈ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਛਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ 37,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿੱਚੋਂ 7,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, 2 ਜੁਲਾਈ 1980 ਨੂੰ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਲਈ ਜਨਤਕ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਠੇਕਿਆਂ ਦਾ 10 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਖਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਇੱਕ ਗੋਰੇ ਠੇਕੇਦਾਰ, ਐਚ. ਅਰਲ ਫੁਲੀਲੋਵ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਾਰੇਨ ਬਰਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਖੁਦ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ', ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ 'ਨਿਰਦੋਸ਼ ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਝ ਦੀ ਸੀਮਤ ਵੰਡ' ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ:

> ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਚੋਣਵੇਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰੀ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਤਰਜੀਹੀ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਤਕ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਛਾਣਯੋਗ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕਵਰੇਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਘਿਣਾਉਣਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਪਾਰਕ ਉੱਦਮ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।[39]

ਕੀ ਕਿਸੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਧਾਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਦੌਰਾਨ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ? ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਟੀ.ਐਸ. ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ।

ਅਮਰੀਕੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਐਨ. ਕਾਰਡੋਜ਼ੋ ਨੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ:

> ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਾਵਾਂ ਜੋ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਝਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਸਲ ਹੋਂਦ ਵਜੋਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਲੱਗ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।[40]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅੱਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ 'ਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ 2014 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਇੱਕ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 4 ਨਵੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

> ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਨੇੜਲਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਰੂਪ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਇਸਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਅਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗ੍ਰੋਟ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ, ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਜੋਖਮ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਭਾਰਤੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਉੱਚ-ਪੱਧਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਹੈ।[41]

ਮੋਦੀ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੋ, ਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਥੋਪੋ, ਕੈਬਨਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਬਣਾਓ, ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ।

ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ - ਅਸ਼ੋਕ, ਬੋਧੀ, ਅਕਬਰ, ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹਿੰਦੂ - ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੀ ਤੰਗ, ਵੰਡਪਾਊ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਲਿਆਵੇਗੀ; ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ: ਇਹ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ?

ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡੋਨਾਲਡ ਯੂਜੀਨ ਸਮਿਥ ਨੇ 1963 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਰਚਨਾ ਇੰਡੀਆ ਐਜ਼ ਏ ਸੈਕੂਲਰ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

> ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨੇਤਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਫੌਜੀਵਾਦ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ, ਨਸਲੀ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਉੱਤਮਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਅਤਿ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪਿਛਲੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਨਸਲੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣਾ - ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਰਾਜ-ਪੂਜਾ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਰਾਜ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਸਮੂਹਕ ਹਕੀਕਤ ਵਜੋਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਅਰਥ ਲੱਭਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਮਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਦਰਅਸਲ, ਸੰਘ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੁਨਰਜਨਮ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਦੇ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਰਾਹੀਂ। ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨੀਤੀ) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।[42]

2 ਨਵੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿੱਟ ਪੜ੍ਹੋ।

ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਲਈ, ਰਾਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਤੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਛੋੜਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।[43]

ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਅਣਪੜ੍ਹ ਆਦਮੀ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਸੁੰਦਰਲਾਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਦ ਗੀਤਾ ਐਂਡ ਦ ਕੁਰਾਨ" ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਸਈਦ ਅਸਦੁੱਲਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 1957 ਵਿੱਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੋ-ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਕਲਚਰਲ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਈਦ ਅਬਦੁਲ ਲਤੀਫ ਨੇ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ:

ਕੁਰਾਨ ਦੋ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ: ਦੂਜਾ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਨੇਕ ਕੰਮ। ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ, ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਂਗ, ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸੁਹਿਰਦ ਮਨ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ

ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੰਤਾਂ 'ਪ੍ਰੇਮ ਧਰਮ' ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸੂਫ਼ੀਆਂ 'ਮਧਬੀ-ਏ-ਇਸ਼ਕ', ਪਿਆਰ ਦਾ ਧਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।[44]

ਸੱਚਾ ਹਿੰਦੂ ਭਗਤ ਕੌਣ ਸੀ, ਪੰਡਿਤ ਸੁੰਦਰਲਾਲ ਜਾਂ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਜਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ?

ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ ਨੇ 28 ਫਰਵਰੀ, 1 ਮਾਰਚ ਅਤੇ 2 ਮਾਰਚ 1995 ਨੂੰ ਸਵਾਮੀ ਰੰਗਨਾਥਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਲਈ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਅਬਦੁਲ ਮਜੀਦ ਨੂਰਾਨੀ ਕੁਝ ਪੀਰ (ਸੰਤ) ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪੀਰ ਭਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ। ਸਾਲੇਹ ਮੁਹੰਮਦ ਚੀਚਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਲਾਮ, ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸੂਫ਼ੀਵਾਦ, ਮਾਰਕਸ ਔਰੇਲੀਅਸ ਦੇ ਧਿਆਨ, ਸੇਨੇਕਾ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਐਪੀਕੇਟਸ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਮੈਂ ਲਗਭਗ 16 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਪੁਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਵੀ, 73 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਲੇਹ ਮੁਹੰਮਦ ਚੀਚਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਹਨ: 'ਹਿੰਦੂ ਦਰਸ਼ਨ ਸਵੈ-ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।'

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਓ ਕੁੱਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਤੂੰ ਗਰਜਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਹੈਂ,
ਪਹਿਲੇ ਗੋਹਰ ਥਾ, ਅਬ ਗੋਹਰ-ਏ-ਨਯਾਬ ਤੁ ਬਨਾ।
'ਤੇ! ਖੋਲਾ ਕਿਸ ਅਦਾ ਸੇ ਤੂ ਨੇ ਰਾਜ਼-ਏ-ਰੰਗ-ਓ-ਬੂ,
ਮੈਂ ਅਭੀ ਤਕ ਹੂੰ ਅਸੀਰ-ਏ-ਇਮਤਿਆਜ਼-ਏ-ਰੰਗ-ਓ-ਬੂ।
ਮਿਤ ਦਾ ਘੋਘਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸ਼ੋਰਿਸ਼-ਏ-ਮਹਸ਼ਰ ਬਣ ਗਿਆ,
ਇਹ ਸ਼ਰਾਰਾ ਬੁਝ ਕੇ ਆਤਿਸ਼ ਖਾਨ-ਏ-ਅਜ਼ਰ ਬਾਨਾ।
ਨਫ਼ੀ-ਏ-ਹਸਤੀ ਡੂੰਘੇ ਦਿਲ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ,
ਇਲੱਲਾ ਦਾ ਮੋਤੀ ਲਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਅਰਥ ਨੰਗੀ ਅੱਖ ਤੋਂ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਉੱਥੇ ਜੋ ਡੈਮ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਬੁਰੇ ਸੁਪਨੇ ਵਰਗਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।
ਤੋਰ ਦੇਤਾ ਹੈ ਪਰ-ਏ-ਹਸਤੀ ਕੋ ਇਬਰਾਹਿਮ-ਏ-ਇਸ਼ਕ,
ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਮਸਤੀ-ਏ-ਤਸਨੀਮ-ਏ-ਇਸ਼ਕ ਹੈ।
(ਤੂੰ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਹੇ ਬੇਚੈਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ,
ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਮੋਤੀ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਦੁਰਲੱਭ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮੋਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈਂ।
ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਤੇ ਛਾਂ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,
ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਕਿਆਮਤ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
ਬੁਝੀ ਹੋਈ ਚੰਗਿਆੜੀ ਸਦੀਵੀ ਅੱਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਉੱਭਰੀ ਹੈ।
ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਗਿਆਨਵਾਨ ਮਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ,
ਸੱਚ ਦਾ ਮੋਤੀ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਭਰਮ ਭਰੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਟੀਚੇ ਦਾ ਅਰਥ ਝਪਕਦੀ ਅੱਖ ਤੋਂ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਬੇਚੈਨ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਪਾਰਾ ਧਾਤ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਚਿੱਟਾ।
ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੱਬ ਵਜੋਂ ਝੂਠਾ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਇੱਕ ਭਾਵਨਾ-ਜਾਗਰਣ ਵਾਲਾ ਡਰਾਫਟ ਹੈ।)[45]

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਇਕਬਾਲ ਸਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ ਦੋ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਦੋ ਐਲਾਨ ਸੁਣੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮਤੇ ਬਾਰੇ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ 23 ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, 2 ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ, ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਲਾਸਿਕ ਫਿਰਾਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲਗਭਗ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ।

ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਤੇਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਮੇਰੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ

ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਗੁਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ, ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਮੇਰੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ; ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਏਕਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਉੱਤਮ ਇਮਾਰਤ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਣਤਰ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਿਸਮਤ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਉਸ ਵੱਲ ਵਗਣ, ਉਸਦੀ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜੀ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਰ ਲੱਭਣ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਇੱਥੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਇਹ ਕਾਫ਼ਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ, ਆਖਰੀ ਤਿੰਨ ਕਾਫ਼ਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵਸ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਯਮੁਨਾ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਟੱਲ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਪੁਰਾਣੇ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕੀਮਤੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦੀ

ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਤੋਹਫ਼ੇ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼...

ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵੱਡਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਵੀ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਓਨੇ ਹੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇੱਕ ਧਰਮ, ਯਾਨੀ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਸਾਡੀ ਕਵਿਤਾ, ਸਾਡਾ ਸਾਹਿਤ, ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਾਡੀ ਕਲਾ, ਸਾਡਾ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸਾਡੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪਹਿਲੂ ਇਸ ਮੋਹਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ; ਸਾਡੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅੱਜ ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦਾ। ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਦੌਲਤ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ।[46]

ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਉਹੀ ਰੂਪਕ ਵਰਤਿਆ ਜਿਵੇਂ ਫਿਰਾਕ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਉਹ ਕਾਫ਼ਲੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਉਰਦੂ ਕਵੀ ਫਿਰਾਕ ਵਾਂਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਡੂੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਫਿਰਾਕ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਸੁਮਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਚ-ਉਕਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੈ।[47] ਫਿਰਾਕ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ, ਉਰਦੂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਧੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਲਗਭਗ 96 ਤੋਂ 97 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੂਰਦਾਸ, ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਹਿੰਦੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਲਾਭ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਰਦੂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਖਾਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਆਦਤਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ, ਖਵਾਜਾ ਅਹਿਮਦ ਅੱਬਾਸ, ਇਸਮਤ ਚੁਗਤਾਈ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਕੁਰਰਤ-ਉਲ-ਏਨ ਹੈਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੇਖਕ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ' ਜਾਂ ਇਸਲਾਮੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸ਼ੌਕ: ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਰਦੂ ਬਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਰਦੂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?

ਫਿਰਾਕ: ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਸਮਰਥਕ ਇਸ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਹਨ [sic] ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਉੱਤਮਤਾ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਪਰ ਲੋਕ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਉਰਦੂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸਗਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:
ਹੇ ਸ਼ੇਖ, ਇਹ ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੀ।
ਕੁਛ ਕਾਇਦ-ਓ-ਬੰਦ ਨੇ ਜਿਸੇ ਇਮਾਨ ਬਨਾ ਦੀਆ
(ਹੇ ਸ਼ੇਖ, ਧਰਮ-ਧਰੋਹ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਕੀਕਤ ਹੈ)

ਜੋ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਜੇਕਰ ਇਮਾਨ (ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਿਮ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਈ ਅਮੀਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ, ਦੁਰਗਾ ਸਹਾਏ ਸਰੂਰ, ਚਕਬਸਤ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਇੰਨਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਉਰਦੂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਤੰਗ-ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਰਦੂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਕਾਲੀਦਾਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ...

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਹੁਣੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਾਹਿਤਕ ਸੁਭਾਅ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ। ਖਾਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਚਿਹਰਾ ਉਰਦੂ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਉਰਦੂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਉਰਦੂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਉਰਦੂ ਲੇਖਕ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ-ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਗਲਪ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰ ਗਲਪ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਯਮੁਨਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਗਦੀ ਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ।[48] ...

ਫਿਰਾਕ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

> ਇਹ ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੂਰਜ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਗ਼ਾਲਿਬ ਨੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਭਾਰਤ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਕੀਮ ਅਜਮਲ ਖਾਨ, ਸ਼ਿਬਲੀ, ਮੌਲਾਨਾ ਹੁਸੈਨ ਅਹਿਮਦ ਮਦਨੀ, ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰਾਕ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।

> ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (RSS), ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜੋ ਇਕਬਾਲ, ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਟਰਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਨੂੰ 40 ਕਰੋੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ-ਦਿਮਾਗੀ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।[49]

ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਾਨਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਵਿਧਾਨਪਾਲਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਜਿਸਦੀ ਇਹ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਹੁਮਤਵਾਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣ 'ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਵੇਂ ਝੰਡੇ, ਭਗਵਾ ਧਵਜ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ 1 ਜਨਵਰੀ 1993 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀ' ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ 'ਵ੍ਹਾਈਟ ਪੇਪਰ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਕਵਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ: 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਕੌਣ ਹੈ?' ਅਤੇ 'ਭੁੱਖਮਰੀ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਕਿਸਨੇ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ?' ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਵ੍ਹਾਈਟ ਪੇਪਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ - 'ਵਰਤਮਾਨ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ'।

ਹਿੰਦੀ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ 'ਭਾਰਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਮੁਖਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਵਾਮੀ ਹੀਰਾਨੰਦ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਚਰਿੱਤਰ, ਹਾਲਾਤ, ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ-ਮੁਖੀ ਹੈ।' ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹਨ: 'ਸਾਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀ, ਨਿਆਂਇਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ।' ਇਸਨੂੰ ਉੱਚ ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ: 'ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਲੰਬੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਹੈ।' ਉਹ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ' ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਲੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਸੀ... ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਰਜ ਪੰਜਵੇਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਇੱਕ ਗੀਤ 'ਜਨ ਗਣ ਮਨ', ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪੈਂਫਲਿਟ ਅਚਾਨਕ ਭੜਕਾਹਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਦਮ ਸੀ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 25 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਇਸਦੇ ਲੇਖਕ ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤਾਨੰਦ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਮੈਂਬਰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਘਰ, ਸਵਾਮੀ ਵਾਮਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਵਿਧਾਨ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ: 'ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ' ਅਤੇ 'ਸਾਧੂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ'। ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, 'ਮੂਰਖ' ਹੈ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾਨੰਦ ਦਾ ਪੈਂਫਲਿਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮਾਂ, ਆਰਐਸਐਸ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵ੍ਹਾਈਟ ਪੇਪਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜਨਵਰੀ 1993 ਵਿੱਚ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਸਲ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ, ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਮੌਜੂਦਾ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਰਤ, ਇਸਦੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ... ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਭਾਰਤ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਹੈ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ, ਸਾਨੂੰ 'ਭਾਰਤ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੈ' ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਧਿਕਾਰਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਯਕੀਨਨ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ, ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਬਚਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਸਭ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[50]

24 ਜਨਵਰੀ 1993 ਨੂੰ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ'। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੁਕਤਾਨੰਦ ਦੇ ਪੈਂਫਲਿਟ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ - ਚੋਰੀ-ਛਿਪੇ ਘੁੰਮਣਾ, ਅਸਪਸ਼ਟ ਫਾਰਮੂਲੇ ਬਣਾਉਣਾ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ - ਅਤੇ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨਾ।

ਪੈਂਫਲਿਟ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ: 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹਨ।' ਕੇ.ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ.ਐੱਚ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਇਹ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਕੂੜੇ ਦਾ ਢੇਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ... ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਸਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਰਚ 1998 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਮਲੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਗਏ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਐਲਨ ਡੀ ਲਾਸਟਿਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ, ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ।'[51] ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ('ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਜਾਂ ਪੱਖ, ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਕਰੋ') ਤੋਂ ਝੂਠੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੌਦਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ: 'ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[52] ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਕਿਹਾ: 'ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ।'[53] ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਦਰ ਵਿੱਚ 9.6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਔਸਤਨ 39 ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਡਕੈਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।' ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਟੀਮ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ: 'ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀੜ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ VHP ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ।'[54]

ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 4 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। 4 ਦਸੰਬਰ 1998 ਨੂੰ, ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 23 ਮਿਲੀਅਨ ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧ ਦਿਵਸ

ਮਨਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਰੋਕੇ। ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕ੍ਰਿਸ਼ਚੀਅਨਜ਼ ਫੋਰਮ ਫਾਰ ਹਿਊਮਨ ਰਾਈਟਸ (UCFHR) ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਜਨਵਰੀ 1998 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਈਸਾਈ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੰਸਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਨਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਬਾਈਬਲਾਂ ਸਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਚਰਚ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤਬਾਹ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਇਹ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਤਿਆਚਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਤੇ ਬਦਸਲੂਕੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ'। ਕਾਂਗਰਸ (I) ਦੇ ਮੇਬਲ ਰੇਬੇਲੋ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ [ਘਟਨਾਵਾਂ] ਵਿੱਚੋਂ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ'।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੇ ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ-ਸੰਚਾਲਿਤ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂਕਰਨ' ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 22 ਨਵੰਬਰ 1998 ਨੂੰ ਮੇਰਠ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ: 'ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ।'[55] ਯੂਸੀਐਫਐਚਆਰ ਨੇ 19 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੌੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ:

> ਸੂਬਾ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਜਾਨ, ਮਾਣ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ, ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀਐਚਪੀ, ਆਰਐਸਐਸ, ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ?

ਭਾਵੇਂ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਈਸਾਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਗਿਰੀਰਾਜ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ 25 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ: 'ਅੱਜ ਈਸਾਈ ਵੱਖਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸਮੂਹਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹਨ।' ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ.ਐਸ. ਟੌਹੜਾ ਨੂੰ 'ਵੱਖਵਾਦੀ' ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਡੋਨਾਲਡ ਯੂਜੀਨ ਸਮਿਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 1955 ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਰਚ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਅਤੇ 1957 ਵਿੱਚ ਰਾਏਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੈਸ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ।

ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਹਨ: 'ਯਹੂਦੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖੋ; ਨਾ ਤਾਂ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਜੁੜਿਆ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਜੋੜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,' ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ, "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥਾਟਸ" ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥਾਟਸ" ਦਾ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਤਿੰਨ 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਖਤਰਿਆਂ' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ - ਮੁਸਲਮਾਨ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨਾਂ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਾਰ ਉਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਉਹ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਅਣਜਾਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੁੰਨਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਪਤਿਸਮਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬਨਾਮ ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ 'ਮੂਲ' ਧਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇੱਕ ਸਮੇਂ [sic], ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਹਨ।' ਉਸਨੇ ਇਸ ਥੀਮ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸੀਕਵਲ ਹਿੰਦੂ ਵਿਊ ਆਫ਼ ਈਸਾਈਅਤ ਐਂਡ ਇਸਲਾਮ (1992) ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ। 'ਦੋਵੇਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਕ ਕੌਮਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਹੇ ਹਨ।' ਉਹ ਅੱਗੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਗੋਰ ਵਿਡਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਬਰਬਰ ਕਾਂਸੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ, ਤਿੰਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਰਮ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਹਨ -

ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ, ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ"; ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਆਕਾਸ਼-ਦੇਵਤਾ ਧਰਮ" ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।'

ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ ਤਿੰਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ 'ਮਹਾਨ ਅਤਿਆਚਾਰੀ' ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਜਵਾਬ ਗਲਤ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਪਹਿਲਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸੁਧਾਰ' ਕੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵਾਂਗ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ... ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਪੈਗੰਬਰ... ਬ੍ਰਹਮੋ ਸਮਾਜ, ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ, ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਈਸ਼ਵਰਵਾਦ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀਵਾਦ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ... ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਵੱਖਵਾਦੀ-ਖਾੜਕੂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ...

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ 'ਸਿੰਥੇਸਿਸ' ਅਪਣਾਇਆ। ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁੱਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ 1990 ਤੋਂ, ਇਹ ਸਭ ਕਿਉਂ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ ਹੈ:

ਭਾਰਤ 1947 ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਆਪਣੀ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼। ਨਵਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਅਸੰਗਠਿਤ, ਸਵੈ-ਅਲੱਗ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ; ਹਿੰਦੂ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਹੈ... ਭਾਰਤ ਦੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ, ਇਸਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਹਿੰਦੂ-ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ, ਜਾਤਾਂ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਸਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਵਾਰਥੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਹਿੱਤਾਂ

ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਾਤੀ ਦੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ "ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧ" (1985) ਵਿੱਚ ਦੋਹਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ' ਵਜੋਂ ਲੁਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਸਨ'। ਮੂਲ ਮਨੋਰਥਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸਿੱਖ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵਧੇਰੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਬੰਧਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਮਝਣਯੋਗ ਮਨੁੱਖੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ।

ਉਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ 'ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਥਾਂ, ਇੱਕ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਲਈ ਪਨਾਹਗਾਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਟੱਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਵਿਰੋਧ ਸਭਾਵਾਂ, ਮਤੇ' ਹੋਏ, ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਇਸ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੈਰ-ਸਿਹਤਮੰਦ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਪਿਆ। ਹੰਕਾਰੀ ਅਕਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧਦਾ ਰੋਸ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ।'

ਇਹ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ (11 ਜਨਵਰੀ 1970) ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਦਾ ਹੈ - 'ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਭੜਕਾਇਆ'।

ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਗੋਇਲ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕੈਥੋਲਿਕ ਆਸ਼ਰਮ (1988), ਪੋਪਸੀ, ਇਟਸ ਡੌਕਟਰੀਨ ਐਂਡ ਹਿਸਟਰੀ (1986) ਅਤੇ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਹਿੰਦੂ-ਈਸਾਈ ਐਨਕਾਊਂਟਰਸ (1989) ਵਿੱਚ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ-ਈਸਾਈ ਐਨਕਾਊਂਟਰਸ 'ਤੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਐਡੀਸ਼ਨ (1996) ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੱਸਦੀ ਹੈ:

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ, ਜੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਠੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, 1984 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਨਵਿਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸਲਾਮੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸੀ। ਈਸਾਈਅਤ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਈਸਾਈਅਤ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਹਿੰਦੂ ਲਹਿਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਦਿਖਾਈ, ਅਤੇ 'ਬਘਿਆੜ' ਚੀਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ

ਇਸਦੀ ਮੀਡੀਆ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਇੱਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੀ ਸ਼ਾਸਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਤੂਫ਼ਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਭੜਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਚੋਣ ਜਿੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ 'ਤੂਫ਼ਾਨ' ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਝਿਜਕ ਦੇ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਗੋਇਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਜੀਸਸ ਕ੍ਰਾਈਸਟ: ਐਨ ਆਰਟੀਫਾਈਸ ਫਾਰ ਅਗ੍ਰੇਸ਼ਨ" ਵੱਲ ਮੁੜਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇੰਨੀ ਬੇਤੁਕੀ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਧਿਆਨ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਖੁਦ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ; ਈਸਾਈਅਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਵਜੋਂ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ

ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰੱਬ, ਯਿਸੂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਸਲਾਮੀ ਅੱਤਵਾਦ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪੈਗੰਬਰ, ਮੁਹੰਮਦ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਆਦਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਝ ਜਾਂ ਤਰਕ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ।

ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਥੀਸਿਸ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ? ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਹੁਣ, ਮੈਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸਰੋਤ ਇੰਜੀਲਾਂ ਦੇ ਯਿਸੂ ਵਿੱਚ ਸੀ।'

ਕੁਆਰੀ ਮਰੀਅਮ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਬੇਤੁਕੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ, ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਯਿਸੂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਇ ਹਨ। ਥੀਸਿਸ? ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਘੱਟ ਸੀ... ਯਿਸੂ ਅਤੇ ਹਿਟਲਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿਟਲਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਾਜ਼ੀ ਸਿਧਾਂਤ, ਇੰਜੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਯਿਸੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਗਏ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਗੋਇਲ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 'ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' 'ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੱਛਮੀ ਹਿੰਦੂ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ

ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਤਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇੱਕ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦੀ 'ਆਕਾਸ਼ ਤੀਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ'। ਪਰ,

> ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਤੁਕੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਲਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਧਿਆ-ਫੁੱਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਬਾੜ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਬਾੜ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਾਈਕਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ - ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸਮੂਹ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ, ਦਰਅਸਲ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਘਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਜੰਗ ਈਸਾਈ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਗੋਇਲ ਨੇ 530 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ "ਹਿੰਦੂ-ਈਸਾਈ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਈ.ਡੀ. 304 ਤੋਂ 1996"। ਉਸਨੇ "ਜੀਸਸ ਕ੍ਰਾਈਸਟ: ਐਨ ਆਰਟੀਫਾਈਸ ਫਾਰ ਅਗ੍ਰੈਸ਼ਨ" (1994) ਵੀ ਲਿਖੀ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮੇਜਰ ਟੀ.ਆਰ. ਵੇਦਾਂਥਮ ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸਨੇ ਈਸਾਈਅਤ: ਐਨ ਇੰਪੀਰੀਅਲਿਸਟ ਆਈਡਿਓਲੋਜੀ ਲਿਖੀ।

ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ ਨੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਅਤੇ ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ। ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ ਦੀਆਂ ਦੋ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ

ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੋਧੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਂਫਲਿਟ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਫਰਵਰੀ 1985 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਸ਼ ਇਸਦੇ ਥੀਸਿਸ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਖਾਸ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਉਹ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

1872 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਦਮਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਦੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਗੁੰਮਰਾਹ ਸੰਪਰਦਾ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ 1914 ਵਿੱਚ ਗਦਰੀਆਂ ਨੂੰ 'ਬਾਗ਼ੀ' ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1888 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੰਦਰ ਤੋਂ 'ਹਿੰਦੂ' ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜੋ ਉੱਥੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸਨ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਡੰਡੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸ਼ਨਯੋਗ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਫੁੱਟਪਾਊ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਸਾਡੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਪੁਰਾਣਾ ਸਬਕ (ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਿਆ ਗਿਆ) ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਹਨ... ਇਸ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਘੜੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਅਤਿਵਾਦੀ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਰਮਿਆਨੀ ਤੱਤਾਂ

ਨੂੰ ਵੀ ਚੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਤਲ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਾ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਰੁਕਣਾ ਹੈ; ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਗਿਆ; ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਵੀ ਕੈਂਪ ਬਣੇ, ਜਿੱਥੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ, ਤੋੜ-ਫੋੜ ਅਤੇ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਮੰਦਰ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ, ਇੱਕ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪਨਾਹਗਾਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਟੱਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਹੀ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਡਰਾਮੇ ਨੂੰ ਬੇਵੱਸੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਵਿਰੋਧ ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਮਤੇ, ਫੌਜ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ, ਫੜੇ ਗਏ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਅਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਲਾਂ ਅਤੇ ਸਹੁੰਆਂ ਵੀ ਸਨ। ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਦੋ ਮਾਪਦੰਡ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਵਧੇਰੇ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਾਟ ਸੀ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੈਰ-ਸਿਹਤਮੰਦ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਪਿਆ। ਲੁਟੇਰੇ ਫਿਰ ਰੁੱਝ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹੰਕਾਰੀ ਅਕਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧਦਾ ਰੋਸ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ।[56]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਬੇਲੋੜੀ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋ ਸਮਰਪਿਤ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਸੁਜ਼ੈਨ ਹੋਬਰ ਰੂਡੋਲਫ ਅਤੇ ਲੋਇਡ ਆਈ. ਰੂਡੋਲਫ ਨੇ 22 ਮਾਰਚ 1993 ਨੂੰ 'ਮਾਡਰਨ ਹੇਟ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤ ਬਹੁਤ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕਲਪਿਤ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਢੋਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਨਫ਼ਰਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਯੁੱਧ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਇੱਕ ਨਿਰਮਿਤ ਉਤਪਾਦ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੂਡੋਲਫ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤਾਂ' 'ਬੁਰਾਈ ਸਾਮਰਾਜ' ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇੱਕ ਝਗੜੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਸੀ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਠੰਡੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹੱਸ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਜੋ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦਾ

ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲੋਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਇਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਰਾਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਆਬਾਦੀ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ 'ਤੇ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੀ ਹੈ। ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵੱਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਧਿਆਨ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਸਵਾਲ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਇਸ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਇਸ ਝੂਠੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਾ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਹੈ, ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਇਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਰਐਸਐਸ, ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਮਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਬੋਧੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਵੀਕਾਰ, ਅਸ਼ੋਕ, ਅਕਬਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਤੱਕ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਇਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ, ਪੱਛਮੀ ਬੌਧਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੌਧਿਕ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਫ਼ਰਤ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਪੱਛਮੀ' ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਅਸਵੀਕਾਰ ਬਾਲਗਤਾ ਹੈ; ਜੇਕਰ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਬਚਪਨ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਤਰਕ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਤਿੱਖੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿਲਫ੍ਰੇਡ ਕੈਂਟਵੈਲ ਸਮਿਥ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਇਸਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ; ਅਤੇ ਇਹ ਅਕਸਰ ਅਣਉਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਪੱਛਮੀ ਕਲਾ ਫੈਕਲਟੀ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੱਛਮੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਪੁਨਰ-ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੋਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਬੌਧਿਕ ਦੂਰੀ ਅਚਾਨਕ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ

ਇਹ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਸੋਚਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ, ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਰਗੇ ਹਾਲੀਆ ਵਿਭਾਗ ਮਨੁੱਖੀ ਅਨੁਭਵ, ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਟਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾਯੋਗ ਤਰੀਕਾ ਹਨ।

ਇੱਥੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਪੱਛਮੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ, ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ - ਖੰਡਨ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਸੋਚ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵੱਲ।[57]

ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਜਪਾ, ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ? ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟੀਆ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਉਭਾਰ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ।

ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਕਤਵਰ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਸਾਡੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਯਤਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੈ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ - ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ। ਯੇਜ਼ਦੀ ਗੁੰਡੇਵੀਆ, ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਸਨੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਅੰਡਰ-ਸਕੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਬੁਲਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁੰਡੇਵੀਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦਿਓ।

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਭਰੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ।

ਉਹ ਬੈਠ ਗਏ, ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਖੈਰ, ਅੱਜ ਤੁਹਾਡਾ ਏਜੰਡਾ ਕੀ ਹੈ?'

'ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਏਜੰਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਰ, ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁਣ,' ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

"ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਔਖੇ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

ਚੁੱਪ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿੰਨ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਿੰਨ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਕੀ ਇਹ ਮੁਥੂ ਦਾ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਪਿੰਨ ਸੀ? ਉਹ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਛੱਤ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਨਪਸੰਦ ਮਹਿਲਾ ਫਾਇਰਬ੍ਰਾਂਡ ਡਿਪਟੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਵੇਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਹਰ ਕੋਈ ਅੱਗ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨਹਿਰੂ ਤੋਂ ਡਰਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ: 'ਖੈਰ, ਸਰ, ਜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਥੀਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਲੌਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ...'

‘ਤੁਸੀਂ ਨੀਤੀਆਂ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ!’ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

‘ਬਿਲਕੁਲ, ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ,’ ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ। ‘ਜੇ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ?’ ਮੈਂ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

'ਠੀਕ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ,' ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

'ਖੈਰ, ਸਰ, ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ, ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਕੇਰਲਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?'

ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਪਾਰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਜਨੂੰਨ ਕਿਉਂ ਹੋ: ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ: ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ!' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਵਿਰਾਮ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕਿਹਾ। 'ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ, ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ, ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੇਰਲ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ, ਕਈ ਵਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ, ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ। ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਥੀਸਿਸ ਦੁਹਰਾਇਆ। 'ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ।'

ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਛੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਤੇਜਿਤ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਨੂੰ "ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਬਦ" ਕਹੋ, ਇਸਨੂੰ "ਮਸ਼ਹੂਰ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ" ਕਹੋ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਦਿਨ ਇਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਕਹੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਭਰੇ ਐਲਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।[58]

ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਲੈਸ ਹੋਣ; ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ 'ਜੇ ਤੁਰ੍ਹੀ ਇੱਕ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਲਈ ਕੌਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ?'

ਜੋ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੈ।

1ਮੁਹੰਮਦ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਐਚ.ਐਲ.ਓ. ਗੈਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਿਤ, ਲਾਹੌਰ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਦਫ਼ਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1933।

2ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ, 1857: ਦ ਗ੍ਰੇਟ ਰਿਬੇਲੀਅਨ, ਬੰਬਈ: ਹਿੰਦ ਕਿਤਾਬਾਂ, 1946, ਪੰਨੇ 1, 7, 68-70।

3ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, 1857 ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ, ਪੰਨੇ 7-8।

4Ibid., ਪੰਨੇ 14-5.5Ibid., ਪੰਨੇ 62-3.

6ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 105।

7ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 80।

8ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 234।

9ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 145।

10ਵੇਖੋ ਏ.ਜੀ. ਨੂਰਾਨੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਲੈਫਟਵਰਡ ਬੁੱਕਸ, 2002।

11ਅਧਿਆਇ 2 ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ।

12ਚੇਤਨ ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ: ਉਤਪਤੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਿੱਥ, ਆਕਸਫੋਰਡ, ਨਿਊਯਾਰਕ: ਬਰਗ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2001, ਪੰਨਾ 50।

13ਓ.ਪੀ. ਰਲਹਨ (ਸੰਪਾਦਕ), ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਦਿੱਲੀ: ਅਨਮੋਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1997, ਪੰਨਾ. 125.

14'ਦ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੱਸਿਆ', ਰਾਈਟਿੰਗਜ਼ ਐਂਡ ਸਪੀਚਿਜ਼ ਵਿੱਚ, ਭਾਗ 2, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਲਈ ਲਿਖੇ ਗਏ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਸੰਪਾਦਿਤ ਵਿਜੇ ਚੰਦਰ ਜੋਸ਼ੀ, ਜੁਲੁੰਦੂਰ: ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 1966, ਪੰਨਾ 203।

15Ibid, ਪੰਨੇ 212-3।

16ਇਬਿਡ, ਪੰਨਾ 221।

17ਆਰ.ਕੇ. ਪ੍ਰਭੂ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ, 1965, ਪੰਨਾ 132।

18ਫਿਰੋਜ਼ ਚੰਦ, ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ: ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮੰਤਰਾਲਾ, 1978, ਪੰਨਾ 497।

19'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੌਲਾਨਾ', ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵੀਕਲੀ, ਭਾਗ 48, ਨੰ. 17, 27 ਅਪ੍ਰੈਲ 2013, ਪੰਨੇ 37-44।

20ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ, 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ', ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵੀਕਲੀ, ਭਾਗ 37, ਨੰ. 15, 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 2002, ਪੰਨੇ 1410 ਅਤੇ 1417।

21ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਲਿਖਤ, ਦਿੱਲੀ: ਪੀਪਲਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1969; ਪੰਨੇ 6, 7, 8 ਅਤੇ 15।

22ਰੋਮਿਲਾ ਥਾਪਰ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਕਰਨ, ਬੰਗਲੌਰ: ਵਿਸਥਾਰ, 1999, ਪੰਨੇ 6-8, 18-20, 25-6।

23ਸਾਵਰਕਰ, ਹਿੰਦੂਤਵ: ਹਿੰਦੂ ਕੌਣ ਹੈ?, ਮੁੰਬਈ: ਐਸ.ਐਸ. ਸਾਵਰਕਰ, ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1969, ਪੰਨਾ. 4.

24ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 121।

25ਐਤਵਾਰ ਆਬਜ਼ਰਵਰ, 13 ਜਨਵਰੀ 1991।

26ਵੀਡੀਓ ਏ.ਜੀ. ਨੂਰਾਨੀ, ਬਦਰੁਦੀਨ ਤਇਅਬਜੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, 1969।

27ਦੇਖੋ ਇਕਬਾਲ ਏ. ਅੰਸਾਰੀ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ: ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, 2 ਭਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਉਦੇਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਸੰਸਥਾ, 1996; ਭਾਗ 2, ਪੰਨਾ 95। ਇਹਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਾਠ ਹਨ।

28Ibid., ਭਾਗ 2, ਪੰਨੇ 357-69।

29ਡਾ. ਰਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਕੇ. ਕੁੰਟੇ, (1996) 1 ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੇਸ [ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ SCC] 130; ਅਤੇ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਬਨਾਮ ਨਿਤਿਨ ਭੌਰਾਓ ਪਾਟਿਲ, (1996) 1 SCC 169.

30ਅਭੀਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਡੀ. ਕੌਮਾਚੇਨ, (2017) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 692।

31ਸਾਵਰਕਰ, ਹਿੰਦੂਤਵ, ਪੰਨਾ. 3.

32ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 121।

33ਡਾ. ਰਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਕੇ. ਕੁੰਤੇ, ਪੀ. 81.

34ਮੁਹੰਮਦ ਅਸਲਮ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘ, (1996) 2 SCC 749।

{{ਆਈਡੀ_0000}}(1996) 3 ਐਸਸੀਸੀ 665।

{{ਆਈਡੀ_0000}}(2003) 9 ਐਸਸੀਸੀ 300।

37ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 26 ਅਕਤੂਬਰ 2016।

38ਲੇਖਕ ਦਾ ਲੇਖ 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ', ਫਰੰਟਲਾਈਨ, 12 ਅਤੇ 26 ਦਸੰਬਰ 2014 ਵੇਖੋ।

39ਫੁੱਲੀਲੋਵ ਬਨਾਮ ਕਲੁਟਜ਼ਨਿਕ, 448 ਯੂ.ਐਸ. 448 (1980)।

40ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਐਨ. ਕਾਰਡੋਜ਼ੋ, ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਨਿਊ ਹੈਵਨ: ਯੇਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1921, ਪੰਨਾ 168।

41ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਹਿਸਾਂ, ਭਾਗ 7, ਪੰਨਾ 38।
42ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ, ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1963, ਪੰਨਾ 468।
43ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਨਿਆਂ, ਪੰਨਾ 80।
44ਗੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ, ਪੰਨਾ 146।
45ਕੇ.ਸੀ. ਕਾਂਡਾ, ਅੱਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ: ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਕਵਿਤਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਨਿਊ ਡਾਨ ਪ੍ਰੈਸ, ਸਟਰਲਿੰਗ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਛਾਪ, 2006, ਪੰਨਾ 139। ਡਾ. ਕਾਂਡਾ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਕਵੀਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਈ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
46ਅਰਸ਼ ਮਲਸਿਆਨੀ, ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, 1976, ਪੰਨੇ 154-5।
47ਸੁਮਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ੌਕ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੋਕ ਫ਼ਿਰਾਕ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਅਲਾਈਡ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 1992।
48ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 58।
49Ibid., ਪੰਨੇ 95-6।
50ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 14 ਜਨਵਰੀ 1993।
51ਐਤਵਾਰ, 22 ਨਵੰਬਰ 1998।
52ਦ ਹਿੰਦੂ, 3 ਅਗਸਤ 1998।
53ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 6 ਅਗਸਤ 1998।
54ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 12 ਅਗਸਤ 1998।
55ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 23 ਨਵੰਬਰ 1998।
56ਰਾਮ ਸਵਰੂਪ, ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਾਇਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 1985, ਪੰਨੇ 11, 14-5, 18-24।
57ਇਹ ਭਾਸ਼ਣ 23, 24 ਅਤੇ 25 ਮਾਰਚ 1984 ਨੂੰ ਸਪਰੂ ਹਾਊਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਵਰਲਡ ਅਫੇਅਰਜ਼ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1965 ਦੁਆਰਾ - ਮਾਡਰਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਏ ਟ੍ਰੈਡੀਸ਼ਨਲ ਸੋਸਾਇਟੀ - ਨਾਮ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਤਲੇ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
58ਵਾਈ.ਡੀ. ਗੁੰਡੇਵੀਆ, ਆਊਟਸਾਈਡ ਦ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਸੰਗਮ ਬੁੱਕਸ, 1984, ਪੰਨੇ 209-10।

1. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ?

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.) ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਗਠਨ ਹੈ; ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਫੌਜ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਫਿਊਹਰਰ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ (ਸਰਗਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ) ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਛਾਪ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। 1951 ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚਾ, ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ 1977 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਿਆ ਪਰ 1980 ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁੱਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੀ ਉੱਤਮ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਸੀ; ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਨ ਸੰਘ 1980 ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਉਭਰਿਆ; ਉਸ ਨਾਮ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਹੇਠ ਇਹ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। 6 ਨਵੰਬਰ 1977 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ, 'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ'; ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਵੀਕਾਰ। 1980 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਅਸੀਂ ਜਨਸੰਘ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ?' 22 ਜੁਲਾਈ 1985 ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਖੁਲਾਸਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, 'ਅਸੀਂ (ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ) ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਜਤਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ' - ਇੱਕ ਅਸਫਲ ਟਰੋਜਨ ਘੋੜੇ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਦੱਸਦੇ ਹਨ; ਭਾਵ, ਇਹ ਇੱਕ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਹੀਂ; ਇਹ ਇੱਕ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ' ਹੈ, ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ; ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ (ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ) ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਇੱਕ (ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ) ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।

2018 ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਹੀ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੰਨੀਆਂ ਸਨ; ਯਾਨੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇਗੀ। ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, 1987 ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

> ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਕੇਡਰ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕੇਡਰ ਗੈਰ-ਆਰਐਸਐਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਸਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਜਨਤਕ ਸਮਰਥਨ ਜੁਟਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਸਿਖਲਾਈ, ਵੱਡੇ ਭਲੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ

ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਇਸਦੇ ਆਪਣੇ ਰੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਭਰਨਗੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਹ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਕੇਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੇਡਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਭਾਈਚਾਰੇ' ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।[1]

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਨੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਠੋਸਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਰਾਜ ਹੈ ਪਰ '9 ਨਵੰਬਰ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 30,000 ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਰਾਜ 'ਤੇ ਉਤਰੀ'। ਰਾਜ ਵਿੱਚ 700 ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ (ਇਕਾਈਆਂ) ਅਤੇ 25 'ਭੈਣ ਸੰਗਠਨ' ਹਨ।[2] ਕਲਪਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰੋ ਜੋ 2019 ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰਨਗੀਆਂ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 27 ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਨੂੰ ਇੰਦੌਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਜਰਮਨੀ ਕਿਸਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ? ਇਹ ਜਰਮਨਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ... "ਹਿੰਦੂ" ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ (ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ) ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।'[3] ਗੱਲ ਇਟਾਲੀਕਾਈਜ਼ਡ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ 'ਭਾਰਤੀ' (ਭਾਵ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ) ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਪਰਿਵਾਰ (ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ) 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਚੌਥਾਈ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਹਰ ਚੋਣ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ? ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ? ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1915 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 1925 ਦੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਸਾਰੇ

ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ?

1925 ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਮਹਾਂਸਭਾ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪੰਡਿਤ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਵਰਗੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਵਿੱਚ,

> ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੰਡਨ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਐਲਾਨ ਲਾਰੈਂਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤੀ 'ਤੇ ਇਹ ਮਾਟੋ ਹੈ: 'ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਫੜਨਗੇ।' ਇਹ ਰਵੱਈਆ ਮਰਿਆ ਅਤੇ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਹਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੜਾਅ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਤਰਕ ਸੰਸਦੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਕਥਿਤ ਅਸਮਰੱਥਾ ਸੀ। ਇਹ ਲਾਰਡ ਰਿਪਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੋਂਟੈਗੂ-ਚੈਮਸਫੋਰਡ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੀਜੇ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਫੜਨਗੇ। ਇਹ ਹੁਣ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਕੋਲ ਸੰਸਦੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵੀ, ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਕ੍ਰਿਪਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਉਹ ਪੜਾਅ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਸੀਂ 1946 ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ।[4]

ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ, ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ, ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣਵਾਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੂਰਵਜਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਮਦਦ

ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ।

ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮਹਾਸਭਾ ਹਉਮੈ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਕਾਰਨ ਟੁੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1925 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਕੇਸ਼ਵ ਬਲੀਰਾਮ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗੁਰੂ ਬੀ.ਐਸ. ਮੁੰਜੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਧਿਐਨ "ਟਰਿਸਟ ਵਿਦ ਪਾਲਿਟਿਕਸ: ਫਰਾਮ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਟੂ ਸੁਦਰਸ਼ਨ" ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਨੂੰਗੋ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਹਾਸਭਾ 'ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਜੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ' ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ (ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨ) ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ।[5] ਇਹ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰ ਫੈਲਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਯਵਨ ਸੱਪ' ਕਿਹਾ ਅਤੇ 'ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ' ਦੀ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਫੌਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿੜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਸੀ.ਪੀ. ਭੀਸ਼ੀਕਰ ਦੇ ਹਥੀਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਲੇਖ "ਸੰਘ-ਵ੍ਰਿਕਸ਼ ਕੇ ਬੀਜ: ਡਾ. ਕੇਸ਼ਵਰਾਓ ਹੇਡਗੇਵਾਰ" (ਦਿੱਲੀ: ਸੁਰੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1994) ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਤਰੁਣ ਭਾਰਤ ਸਨ, ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ, ਅਤੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਅਤੇ ਹੇਡਗੇਵਾਰ 'ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਲਿਖੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਾਠੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਲੇਖਕ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੈ।

1994 ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਾਂ, 1994 ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇਸਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਜੋਂ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਠਿਤ ਸ਼ਕਤੀ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਇਸ ਕੌਮ ਦੇ ਕਿਸਮਤ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਅਤੇ ਪਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਹ ਸਿੱਟਾ

ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ [ਭਾਵ 1994] ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਇਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਘ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਰਦਾਨਾ [sic] ਸੋਟੀਆਂ, ਤੀਰ, ਬਰਛਾ, ਕਰੂਕ, ਬਰਛੀ, ਆਦਿ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਕਬੱਡੀ ਵਰਗੀਆਂ ਖੇਡਾਂ...

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਮੀਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਝਟਕਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜ' ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂਆਂ [ਜਗਗੁਰੂ; ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ] ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ।

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ... ਸੰਘ ਦਾ 'ਹਿੰਦੂਤਵ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਹੈ' ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਨਮਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਘ ਫਿਰਕੂ ਸੀ।

ਭੀਸ਼ੀਕਰ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਲਾਠੀਆਂ ਦੇ ਵਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਟੁੱਟ ਗਏ ਅਤੇ "ਤੌਬਾ-ਤੌਬਾ" ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਗਈ। ਹਿੰਦੂ ਸਾਵਧਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਭੱਜਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਪੂਰਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।' ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਭਾਰਤ ਇਕਲੌਤਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਜੋ ਅਮਰਤਾ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।'

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਭੀਸ਼ੀਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੱਕ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ੀ ਦਯਾਨੰਦ, ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਰਮਹੰਸ, ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ ਰਾਮਤੀਰਥ, ਮਹਾਯੋਗੀ ਅਰਵਿੰਦ ਅਤੇ ਰਮਨ ਮਹਾਰਿਸ਼ੀ ਵਰਗੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਜਾਗ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਉਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਮਹਾਂਮੰਤਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ...

ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ, ਧਰਮ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਿਖਲਾਈ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਸਾਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ।

ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨੇੜਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰ-ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੀ, ਅੱਜ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਅੱਜ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨੁਕਸ ਸਾਡਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਬਦਬਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੈਂਚੀ ਦੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਬੋਲਾਂਗਾ; ਈਸਾਈ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਇੱਕ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ 1925 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ 'ਘਰ ਵਾਪਸੀ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਉਦੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਇਕਸਾਰਤਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਗਭਗ

ਇੱਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਇਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ' ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਿੰਦੂ-ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ... ਸੰਘ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਨਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਗਵੇਂ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।' ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਦੋਹਰੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' 'ਧਰਮ' ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

1994 ਵਿੱਚ ਭੀਸ਼ੀਕਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ, 'ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਸੰਘ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ (ਹੇਡਗੇਵਾਰ) ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇੱਕ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ "ਹਿੰਦੂਤਵ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਹੈ"। ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਹੈ; ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸੰਮਲਿਤ ਅਤੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ 27 ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਹਰ ਸੰਸਥਾ ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਨਾਲ ਉਲਟ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਭੀਸ਼ੀਕਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਸੰਘ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ; ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਧਾਰਾ 370 ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੋਗਦਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੰਘ ਨੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਜਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸੰਘ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਅਣਗੌਲਿਆ ਪਹਿਲੂ ਇਸਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ - ਜਗਦਗੁਰੂ। ਇੱਕ 'ਵਿਸ਼ਵ ਮਿਸ਼ਨ'।

ਭੀਸ਼ੀਕਰ ਦੀ ਹਾਇਜੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ 1.5 ਲੱਖ (150,000) ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਰਫ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਦੇ ਵੀ 1 ਲੱਖ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਸਾਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ।' ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਬੌਧਿਕ ਨੀਂਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਨ।[6]

ਚੇਤਨ ਭੱਟ ਵੀ ਇਸ ਆਵਰਤੀ ਥੀਮ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਹਿੰਦੂ ਮਹਿਮਾ, ਪਤਨ ਅਤੇ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਰੇਖਿਕਵਾਦ ਪੈਰਾਡਾਈਮ'। ਕਲਪਿਤ ਪਤਨ ਹਮਲਾਵਰ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਅਕਸਰ ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਾਗਦੇ ਹੋਣ, ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਹਾਨ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਸੱਚਾਈਆਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ [ਹਿੰਦੂ] ਇੱਕ ਜ਼ਾਤ ਜਾਤੀ ਕਿਉਂ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਇੰਨੇ ਉੱਤਮ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਧੀਨਗੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਸੀ। ('ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ।')[7]

ਇਹ ਮਿੱਥਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਵੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿਜੈ ਦਸ਼ਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੀ.ਐਸ. ਮੁੰਜੇ, ਬਾਬਾਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ, ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ, ਐਲ.ਵੀ. ਪਰਾਂਜਪੇ ਅਤੇ ਬੀ.ਬੀ. ਠੱਕਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। 'ਇਸ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ... ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।'[8] ਡੀ.ਆਰ. ਗੋਇਲ, ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ, ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ

ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।[9] ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੰਗ ਪ੍ਰਬੰਧਕ 'ਸੰਸਥਾਪਕ ਪਿਤਾਵਾਂ' ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ: ਪੰਧਾਰੀਨਾਥ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ; ਗੋਪਾਲ ਮੁਕੁੰਦ; ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਬਲਵੰਤ, ਐਲ.ਵੀ. ਪਰਾਂਜਪੇ, ਗੋਵਿੰਦ ਸੀਤਾਰਾਮ, ਅਨੰਤ ਗਣੇਸ਼, ਵਿੱਠਲ ਗੋਵਿੰਦ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਜੀ ਨੀਲਕੰਠ ਮੋਫਰੀਲ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਨਰਾਇਣ ਯਸ਼ਵੰਤ, ਰਘੁਨਾਥ ਬਾਂਡੇ, ਅੰਨਾ ਵੈਦਿਆ, ਨਰਹਰ ਪਾਲੇਕਰ, ਅੰਨਾਜੀ ਗਾਇਕਵਾੜ, ਦੇਵਘਰ, ਬਾਪੁਰਾਓ ਤੇਲੰਗ, ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ ਅਥੱਲੇ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ। ਵਿਨਾਇਕ ਕੇਲਕਰ ਅਤੇ ਬਾਬੂਰਾਓ ਸੋਨਾਰਕਰ ਦੇ ਨਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।[10]

1926 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲੱਗਿਆ। ਭੱਟ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੋਇਆ।

> ਉਸੇ ਸਾਲ ਮਈ ਤੋਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ, ਫੌਜੀ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਮਾਰਚ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ 'ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ' ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਭਗਵਾ ਝੰਡੇ (ਭਗਵਾ ਧਵਾਜ) ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੁਟੀਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਡੰਡਾ (ਲਾਠੀ ਜਾਂ ਲੱਕੜ ਦੇ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ), ਖੜਗ (ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ), ਵੇਤਰਕਰਮ (ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨਾ), ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਡ੍ਰਿਲ ਮਾਰਚਿੰਗ ਅਤੇ ਯੋਗਚਪ (ਕੈਲਿਸਟੇਨਿਕ ਅਭਿਆਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੇਜ਼ਿਮ ਨਾਲ - ਧਾਤ ਦੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਾਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅੱਜ ਗੈਰ-ਭਾਰਤੀ ਮਾਰਸ਼ਲ ਆਰਟਸ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਗਵੇਂ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸਲਾਮੀ (ਪ੍ਰਣਾਮ), ਹਾਲਾਂਕਿ 1920 ਅਤੇ 1930 ਦੇ ਦਹਾਕੇ (ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸਮੇਤ) ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਮ ਹੈ, ਅੱਜ ਇਹ 1930 ਦੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।
>
> ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪਰ 1939 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ 'ਨਵੇਂ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ (ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਐਨ.ਐਨ. ਭਿਡੇ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ) ਨੇ ਹਿੰਦੂ 'ਵੀਰਤਾ' ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਹਿੰਦੂਭੂਮੀ' ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਏਕਾਤ ਮੰਤਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਏਕਾਤਮਤਾ ਸਟ੍ਰੋਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ 'ਏਕਤਾ' ਭਜਨ ਅਤੇ ਗੀਤ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ - ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰ -

1926 ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਅਫਸਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ (ਓਟੀਸੀ) ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 1928 ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਮੂਹਿਕ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ - ਤਨ, ਮਨ ਅਤੇ ਧਨ - ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨਾ' ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ, ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਕਲੌਤਾ 'ਗੁਰੂ' ਜਾਂ 'ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ' ਸਮਝਣਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ) ਵਿੱਤੀ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੇਲਾ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਦਰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਲਈ, ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ' ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਝੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1930 ਤੋਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ (ਪੂਰਨ-ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ) ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ (ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਇਸਨੇ 1940 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਸੌ ਸਰਗਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਦੀ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਮਾਧਵ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਲਵਲਕਰ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਸਰਕਾਰਿਆਵਾਹ (ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਅਤੇ 1940 ਵਿੱਚ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਬਣਿਆ।

ਨਵੰਬਰ 1929 ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ (ਸਰਵਉੱਚ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ 'ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ') ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ, ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ (ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤ) ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਏਕਾ ਚਲਾਕ ਅਨੁਵਰਤੀਤਵ ਜਾਂ ਇੱਕ 'ਸਰਵਉੱਚ ਨੇਤਾ' ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਨੂੰ ਪਰਮਪੂਜਨੀਯ - ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਣਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[11]

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਇੱਕ 'ਬੌਧਿਕ' ਸੀ; ਇੱਕ 'ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ', ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀ। ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੌਧਿਕ ਸੀ।

ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਅਸਲ ਸਹੁੰ ਮਾਰਚ 1928 ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ 99 ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਮੈਂ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਮੈਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਸੰਕਲਪ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਾਂਗਾ।[12]

1939 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਹੁੰ (ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ) ਪੜ੍ਹਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੀ:

ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਹੁੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੀ ਸਰਵਪੱਖੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਰਸੁਆਰਥਤਾ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਸਹੁੰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ। ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ।

1939 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਹੁੰ ਦਾ ਨਾਅਰਾ 'ਜੈ ਬਜਰੰਗ-ਬਲੀ ਬਲਭੀਮ-ਕੀ-ਜੈ' ਸੀ।[13]

ਇੱਕ ਹਿੰਦੀ-ਮਰਾਠੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਜੋ 1939 ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ:

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਜਨਮਿਆ ਹਾਂ;
ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਹੇ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ;
ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ;
ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤੈਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ;
ਹੇ ਗੁਰੂ, ਰਾਮ ਦੇ ਦੂਤ, ਸਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਚਰਿੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ;
ਸਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੂ ਬਣਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਦਿਓ;
ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬਣਾਓ:
ਆਓ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬਣੀਏ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਬਣੀਏ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਬਣੀਏ।
ਰਾਸ਼ਟਰ ਗੁਰੂ ਸਮਰਥ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜਿੱਤ
ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜਿੱਤ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹੇ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤਭੂਮੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਨਮਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।
ਹੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਹੈ।
ਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ, ਚੰਗਿਆਈ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਵੇ।
ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਝੁਕਦਾ ਹਾਂ।
ਹੇ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਅੰਗ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਮਰ ਕੱਸੀ ਹੈ,
ਇਸਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਓ;
ਸਾਨੂੰ ਅਜਿੱਤ ਸ਼ਕਤੀ, ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵੀ ਦਿਓ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਜਿੱਤ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਜੋ ਉਸ ਕੰਡਿਆਲੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾ ਸਕੇ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ।
ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦਲੇਰ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ ਦਿਓ, ਜੋ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੈ;
ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟੀਚੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਮਿੱਟ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ;
ਤੁਹਾਡੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰਬ-ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਠਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ।
ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜਿੱਤ![14]

ਨਵੰਬਰ 1929 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਫਿਊਹਰਰ ਸਿਧਾਂਤ, ਏਕਾ ਚਲਾਕ ਅਨੁਵਰਤੀਤਵ (ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਪਾਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਸਰਵਉੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਧੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ

ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, 1932 ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਦੁਸਹਿਰਾ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ 'ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੁੰਜੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 1,000 ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਮਾਰਚ ਪਾਸਟ ਕੀਤਾ। ਮੌਜੂਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਂਸਲਾ ਰਾਜਾ, ਜੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। 'ਇੱਕ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਅਤੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ' ਵਿੱਚ, ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਹਿੰਡਿਆ ਦੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ'।[15]

ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ 1925 ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। 1931 ਤੱਕ, ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਗਪੁਰ ਅਤੇ ਵਰਧਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਿਦਰਭ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਸੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਲਕਸ਼ਮਣਰਾਓ ਭੌਂਸਲੇ, ਰਾਜਾ ਰਾਘੋਜੀ ਰਾਓ ਭੌਂਸਲੇ, ਸਰ ਚਿਤਨਿਵਾਸ, ਮਾਨਯੋਗ ਤਾਂਬੇ (ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਜਪਾਲ), ਸਰ ਮੋਰਪੰਤ ਜੋਸ਼ੀ, ਰਾਓ ਬਹਾਦੁਰ ਕੇਲਕਰ (ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ) ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਘੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਨਾਲ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 1937 ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵਧਾ ਕੇ 30,000 ਕਰ ਦਿੱਤੀ।'

ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਹਾਂਸਭਾ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਤਣਾਅ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਾਰਚ 1925 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਦੋ ਦਿਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ। ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬੀ.ਐਸ. ਮੁੰਜੇ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਨ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਵਲੰਟੀਅਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਰਹੇ। ਪਰ ਉਹ ਦੋਸਤ ਬਣੇ ਰਹੇ।

1932 ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਉਸੇ ਸਾਲ, ਭਾਈ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨੇ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਯੁਵਕ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਾਚੀ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਬਲਕਿ

ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਸਭਾ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ, ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਸਭਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਕੰਪਨੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।[16]

ਬਾਬਾਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਰਹੇ। 1931 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਤਰੁਣ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ। ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪੰਜਾਬ, ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤ (ਹੁਣ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਸਨ ਅਤੇ 1939 ਵਿੱਚ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ।

ਵਿਸਥਾਰ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। 1931 ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 60 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ। 1936 ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 200 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 25,000 ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। 1939 ਤੱਕ, 500 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 40,000 ਮੈਂਬਰ ਸਨ; 1940 ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ 700 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 80,000 ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ। ਸੰਘ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ, ਸਮਰਥਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਤੋਂ ਚੰਦੇ ਅਤੇ ਦਾਨ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਨਿਮਾ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਵਜੋਂ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। 1939 ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 20,000 ਰੁਪਏ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ, ਚਿਤਨਵੀਆਂ ਅਤੇ ਘਾਟੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਵਜੋਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਘ ਦੇ ਵਿੱਤ ਉੱਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ 200 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ।

ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਹਾਰਕ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜ਼ੋਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਖੇਤਰੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਕ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਲਈ, ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ

ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਘੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਖੇਤਰੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਹੁਨਰ, ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। 1940 ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਸਾਮ, ਉੜੀਸਾ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੀ।'[17]

ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ 1940 ਵਿੱਚ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ (OTC) ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ: 'ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ 21 ਜੂਨ 1940 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। OTC ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1927 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤਾਂ ਲਗਭਗ 500 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 100,000 ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਜਦੋਂ 1973 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ 10,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਮਿਲੀਅਨ ਸੀ। ਇਹ ਵਾਧਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਸਨੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ? RSS ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਇਆ; ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਮਦਦ ਦੇ ਨਹੀਂ।

2 ਦਸੰਬਰ 1926 ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੌੜਾ ਜਿਹਾ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ।

> ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਿਣਾਉਣੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਿਤਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਗੁਹਾਟੀ ਵਿਖੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਚੁੱਪ ਹਾਂ। ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਾਲਵੀਆ-ਲਾਲਾ ਗਿਰੋਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਰਹਿਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਿਆਲਤਾ ਇਕੱਲੇ ਬਿਰਲਾ ਦੀ ਸੀ; ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

1926 ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੇ 2018 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ - ਤੇਜ਼ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ; ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਮਦਦ; ਚੋਣ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ 19th ਸਦੀ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

1ਵਾਲਟਰ ਕੇ. ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਧਰ ਡੀ. ਦਾਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੇਫਰਨ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1987, ਪੰਨਾ 238-9।

2ਲਲਿਤ ਮੋਹਨ, 'RSS' ਅਦਿੱਖ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜੋ HP ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦੀ ਹੈ', ਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 6 ਨਵੰਬਰ 2017।

3'ਜਰਮਨਾਂ ਦੇ ਜਰਮਨੀ ਵਾਂਗ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ: RSS', ਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 29 ਨਵੰਬਰ 2017।

4ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ, ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬੰਬੇ: ਠਾਕਰ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਟਿਡ, 1946, ਪੰਨਾ 177।

5ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਨੂੰਗੋ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਯਤਨ: ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਤੋਂ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਤੱਕ, ਮਨੋਹਰ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2002, ਪੰਨਾ 43।

6ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨਾ 33।

7ਚੇਤਨ ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪੰਨਾ 52 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

8ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 119।

9D.R. ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2000, ਪੀ. 69.

10'ਆਰਐਸਐਸ' 90 ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਸਾਲ', ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 11 ਦਸੰਬਰ 2016।

11ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪੰਨੇ 119-20।

12RSS ਪੁਰਾਲੇਖਾਂ ਤੋਂ: ਮਾਰਚ 1928 ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ 99 ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਣ; ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 11 ਦਸੰਬਰ 2016।

13ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੰਨਾ 248-9।

14Ibid., ਪੰਨੇ 246-7. ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ 1 ਅਤੇ 2, ਅਤੇ RSS ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵੇਖੋ।

15ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨਾ 46, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ, ਨੰ. 60-ਡੀ, ਜੀ-42, ਮਿਤੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 18th ਮਈ 1942। ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ ਗੁਪਤਾ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਟੂਵਾਰਡਜ਼ ਫ੍ਰੀਡਮ: ਡੌਕੂਮੈਂਟਸ ਆਨ ਦ ਮੂਵਮੈਂਟ ਫਾਰ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਇਨ ਇੰਡੀਆ 1943-1944, ਭਾਗ III, ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1997, ਪੰਨਾ 3047 ਵੀ ਦੇਖੋ।

16ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨਾ 47।

17ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 50।

2. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ 1870 ਅਤੇ 1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ... ਇਸਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਪੈਟਰਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'1

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਚੇਤਨ ਭੱਟ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ, ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਲਹਿਰ, ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ, ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ

ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ 'ਪ੍ਰੋਟੋ-ਧਾਰਮਿਕ' ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਝੁਕਾਅ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[2] ...

ਦਯਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ (1824-1883) ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਲੂਥਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਭਟਕਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਪੁਜਾਰੀਵਾਦ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ 1875 ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ 'ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗੜ੍ਹ ਤੋਂ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਜੁਝਾਰੂਤਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ'।[3] ਉਸਨੇ 1886 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਦਯਾਨੰਦ ਐਂਗਲੋ-ਵੈਦਿਕ (DAV) ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਉਸਨੇ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਲਹਿਰਾਂ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਗਠਨ (ਸੰਗਠਨ) ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧੀ (ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨਾ), ਜੋ ਅੱਜ ਦੀ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਆਇ VI ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ 'ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਉਭਾਰ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ... ਦਯਾਨੰਦ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਤੱਤ ਭਰਿਆ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਵੀਹਵਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦੀ ਸਨ'।[4]

1923 ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁਣ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਜੁੜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸੰਗਠਨ (ਹਿੰਦੂ ਏਕੀਕਰਨ) ਸੀ। ਬੰਕਿਮ ਚੰਦਰ ਚੈਟਰਜੀ (1838-1894) ਵੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਬੰਦੇ ਮਾਤਰਮ' ਅਜੇ ਵੀ 'ਸਮਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਇੱਕ ਵਰਚੁਅਲ ਗੀਤ' ਵਜੋਂ ਭਿਆਨਕ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ 1875 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 1882 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਨਾਵਲ ਆਨੰਦਮਠ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ 'ਤੇ। ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਰਗਾ, ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ, ਨਾਲ, ਸਿਰਫ਼ ਕਾਲੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ, ਇੱਕ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਇਹ ਮਾਂ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਨਾਵਲ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਇਹ ਗੀਤ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

ਗੈਂਗ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ
ਮਾਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ!
ਤੇਰੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਵਗਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ,
ਤੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਚਮਕ ਨਾਲ ਚਮਕਦਾਰ,
ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਠੰਢਾ,
ਹਨੇਰੇ ਖੇਤ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਾਤਾ,
ਮਾਂ ਮੁਫ਼ਤ।
ਚਾਂਦਨੀ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ,
ਤੇਰੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਆਮੀ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਰ,
ਆਪਣੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਜੇ ਹੋਏ,
ਮਾਂ, ਆਰਾਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ,
ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਮਿੱਠਾ ਹੱਸਣਾ,
ਮਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਦਾ ਹਾਂ,
ਸਪੀਕਰ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ,
ਮਾਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।
ਕਿਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ,
ਜਦੋਂ ਸੱਤਰ ਕਰੋੜ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕਣਗੀਆਂ,
ਅਤੇ ਸੱਤਰ ਮਿਲੀਅਨ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਗਰਜਦੀਆਂ ਹਨ
ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਕੰਢੇ ਤੱਕ ਤੇਰਾ ਭਿਆਨਕ ਨਾਮ?
ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹਨ।
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹਾਂ, ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ![5]
ਤੂੰ ਜੋ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਉੱਠ ਅਤੇ ਬਚਾ!
ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਵੀ ਉਸਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭਜਾਉਂਦੇ ਹਨ
ਮੈਦਾਨ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ
ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ।
ਤੂੰ ਸਿਆਣਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈਂ,
ਤੂੰ ਦਿਲ ਹੈਂ, ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਹੈਂ, ਸਾਡਾ ਸਾਹ ਹੈਂ,

ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਪਿਆਰ, ਵਿਸਮਾਦ
ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।
ਤੇਰੀ ਤਾਕਤ ਜੋ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਨਾੜੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,
ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ,
ਹਰ ਚਿੱਤਰ ਬ੍ਰਹਮ,
ਸਾਡੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਚਮਕ ਹੈ।
ਤੂੰ ਦੁਰਗਾ, ਔਰਤ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਹੈਂ,
ਉਸਦੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ।
ਤੂੰ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਮਲ-ਰਾਜਸੱਤਾਧਾਰੀ ਹੈਂ।
ਅਤੇ ਮਿਊਜ਼, ਸੌ ਟਨ ਵਾਲਾ।
ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਦੇ
ਮਾਂ, ਆਪਣਾ ਕੰਨ ਲਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਵਗਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ,
ਤੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਚਮਕ ਨਾਲ ਚਮਕਦਾਰ,
ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੇ, ਹੇ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਗੋਰੇ,
ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਜੜੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ
ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਬ੍ਰਹਮ,
ਸਾਰੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀ,
ਅਮੀਰ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਦੌਲਤ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਣਾ
ਮਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ!
ਮਾਂ ਪਿਆਰੀ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।
ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ![6]

ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਆਨੰਦ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਆਗੂ, ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਆਈ ਜਿਸਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੂੰ ਲੜਾਈ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤਿਆਨੰਦ: ਆਓ; ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਰ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ।

> ਉਸੇ ਪਲ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹੋ?

ਉਹ: ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਕਤੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੇਲੋੜੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸ: ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਕਤੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਅਜੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਕਲਕੱਤੇ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ।

ਉਹ: ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਬੇਕਾਰ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਆਓ।

ਸ: (ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ) ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ? ਕੀ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣਗੇ?

ਉਹ: ਨਹੀਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ... .

ਉਹ: ਤੇਰੀ ਸਹੁੰ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਲਈ ਕਿਸਮਤ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਛੱਡ ਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਦਿਓ। ਧਰਤੀ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਅਮੀਰ।

ਸ: (ਗਰਮ ਹੰਝੂ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ) ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਬਣਾਵਾਂਗਾ।

ਉਹ: ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੌਣ ਹੈ? ਹੁਣ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੋਸਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਾਸਕ ਵੀ ਹਨ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।[7]

ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਵਜੋਂ ਕਿਵੇਂ ਥੋਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 1937 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਗੀਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਪਉੜੀਆਂ ਹੀ ਗਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ'। ਇੱਕ ਗੀਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਜੀਕਲ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਥੋਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਇਮੈਜਿਨਿੰਗ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ: ਦ ਹਿੰਦੂ ਐਂਡ ਦ ਮੁਸਲਿਮ ਇਨ ਬੰਕਿਮ ਚੰਦਰਾਜ਼ ਰਾਈਟਿੰਗਜ਼' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਤਾਨਿਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ:

> ਬੰਕਿਮ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੈੱਟ ਛੱਡਿਆ: 'ਸਾਡਾ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਕ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਧਰਮ, ਆਪਣੀ ਜਾਤ, ਆਪਣਾ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਨਾਮ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ

ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ... ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਿਣਾਉਣੇ ਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ?' (ਆਨੰਦਮਠ, ਬੰਕਿਮ, ਪੰਨਾ 727।) ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੂਡੋ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭਾਰ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਕਿਮ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਕਾਰੀ ਗੱਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜ਼ੋਰ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਭਿਆਨਕਤਾ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ: 'ਨੀਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ' ਉਹ ਪਰਹੇਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਆਨੰਦਮਠ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਬੰਕਿਮ, ਪੰਨਾ 784।) ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬੰਕਿਮ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਦੌਲਤ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਕਾਸ ਦੇ ਹਾਲੀਆ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੇ ਮੁਗਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਮਾਲੀਆ ਬੋਝ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਉਡਾਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸੇ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ('ਬੰਗਲਾਰ ਇਤਿਹਾਸ', ਵਿਵਿਧਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਬੰਕਿਮਚੰਦਰ ਰਚਨਾਬਲੀ, II, ਪੰਨਾ 332।)

ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੰਕਿਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣਵਾਦ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ, ਹਿੰਸਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਪੁਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸੀ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਪਵਿੱਤਰ ਯੁੱਧ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ। ਉਸਨੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਫਿਰਕੂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ 'ਤੇ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪ ਛੱਡੀ।

ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਨਾਵਲ, ਸੀਤਾਰਾਮ ਵਿੱਚ, ਨਾਇਕਾ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇ ਭਰਾ ਗੰਗਾਰਾਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਜ਼ਾਲਮ ਮੁਸਲਿਮ ਫਕੀਰ (ਪਵਿੱਤਰ ਆਦਮੀ) ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਜ਼ੀ (ਜੱਜ) ਦੁਆਰਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਮਜ਼ਾਕ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ, ਸ਼੍ਰੀ ਫਾਂਸੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਸ਼੍ਰੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਂਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਭਾਈਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਫਿਰ ਗੰਗਾਰਾਮ ਨੇ ਵੱਡੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਹਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਦੇਵੀ ਵਰਗੀ ਮੂਰਤੀ ਵੇਖੀ। ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਦੋ ਟਾਹਣੀਆਂ 'ਤੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਇੱਕ ਕੋਮਲ ਟਾਹਣੀ ਨੂੰ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਉਸਦੀ ਸਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਪੁਕਾਰ ਰਹੀ ਸੀ: 'ਮਾਰੋ, ਮਾਰੋ...'। ਉਸਦੇ ਲੰਬੇ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸਦੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਪੈਰ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ, ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਹਿਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਰਗਾ ਖੁਦ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਕੋਲ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਬਚੀ, ਕੋਈ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਕਾਰਦੀ ਰਹੀ - 'ਮਾਰੋ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰੋ... ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਮੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਣ... ਮਾਰੋ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰੋ।' (ਸੀਤਾਰਾਮ, ਬੰਕਿਮ, ਪਹਿਲਾ, ਪੰਨਾ 881।)[8]

ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ (1865-1928) ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ, ਉਹ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। 1899 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।'[9]

ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 14 ਦਸੰਬਰ 1924 ਨੂੰ ਦਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ (ਲਾਹੌਰ) ਲਈ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਅ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ-ਸ਼ਾਸਿਤ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇ; ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਿਤ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕਲਪਨਾਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਿੰਦੂ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸੀ.ਆਰ. ਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਸੁਝਾਅ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਬੰਗਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਦਾਸ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਸਦਾ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ।

ਮੌਲਾਨਾ ਹਸਰਤ ਮੋਹਾਨੀ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦਰਜੇ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਘੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਛੋਟੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਹਿੰਦੂ

ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਵੱਖਰੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਹਸਰਤ ਦੀ ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੋਲ ਚਾਰ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਹੋਣਗੇ: (1) ਪਠਾਨ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦ, (2) ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, (3) ਸਿੰਧ, ਅਤੇ (4) ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੰਡ।

ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਰਵੇਖਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਅਤੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਚਰਚਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 1925 ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇੱਕ 'ਇਨਕਲਾਬੀ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਲਾਹੌਰ) ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਸੀਅਤਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ।

ਮੈਂ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਥੰਮ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ: (1) ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ, (2) ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ, (3) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ, ਅਤੇ (4) ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪੜਪੋਤੇ-ਪੜਪੋਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਸੰਭਵ ਰਹੇਗੀ। ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਪਰਦੇਸੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ... ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[10]

1925 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਉਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, ਮਹਾਰੱਤਾ ਦੇ

ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਅਖਿਲ-ਭਾਰਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, 'ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਨੀਤੀ' ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।[11] ਪਹਿਲੀ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ 1907 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ' ਸੀ। 1909 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ 1914 ਵਿੱਚ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। 1928 ਤੱਕ ਪੰਡਿਤ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਰਗਰਮ ਸਨ। 1937 ਵਿੱਚ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲੀ ਅਤੇ ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ 1909 ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, 'ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।'[12] ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ 'ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ' ਹੋਣਗੇ, ਗੈਰ-ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਲਹਿਰ ... ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।[13]

1921 ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਭਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਚੇਤਨ ਭੱਟ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

> 1925 ਤੋਂ, ਮਹਾਸਭਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਲਵੀਆ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਵਰਾਜਵਾਦੀ ਧੜਿਆਂ ਅਤੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ (ਵੱਖ-ਵੱਖ) ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1926 ਤੱਕ, ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਆਪਣੀ ਸਥਾਨਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਸਭਾ 'ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ' ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੀ।

1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵੱਲ ਗਿਆ, ਅਤੇ 1923 ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਸਭਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਸਨ;

'ਨਵ-ਈਸਾਈ' ਅਤੇ 'ਨਵ-ਮੁਸਲਮਾਨ', ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ 'ਮੁੜ ਦਾਅਵਾ' ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ।

1909 ਵਿੱਚ, ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਲਟਰੀ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਯੂ.ਐਨ. ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਦ ਬੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪੈਂਫਲਿਟ, ਹਿੰਦੂਆਂ - ਇੱਕ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਨਸਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪੈਂਫਲਿਟ ਨੇ ਇੱਕ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਰਾਮ (1857-1926) ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ 1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਤੋਂ ਉੱਭਰੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਨ।

ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ, ਖੱਤਰੀਆਂ, ਜਾਟਾਂ, ਗੁੱਜਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਵਰਣ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਾਰਕ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਭੋਜਨ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕੋ ਪਿਆਲੇ ਅਤੇ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਤ ਦੇ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚੰਗੇ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰੋਸੇ ਜਾਂਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪਿਆਲਿਆਂ ਅਤੇ ਥਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ।

ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ (ਸੰਗਠਨ) ਵੱਲ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਵਜੋਂ, ਹਰ ਕਸਬੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੰਦਰ (ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੰਦਰ) ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਸਜਿਦਾਂ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਲੋਕ ਰਹਿਣਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੰਦਰ 'ਗਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵਜੋਂ ਪੂਜਾ' 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਵੇਗਾ।[14]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, 1925 ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੀਆ ਅਤੇ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਉਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਸਨ। ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਨ, ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਲੜਦੇ ਸਨ। ਮਾਲਵੀਆ ਅਤੇ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਦੂਜਾ, ਉਹ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਉਥਾਨ ਦੇ ਦਿੱਗਜ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ - ਦਯਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ, ਬੰਕਿਮ ਚੰਦਰ ਚੈਟਰਜੀ, ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ, ਅਰਬਿੰਦੋ ਘੋਸ਼, ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਮਾਲਵੀਆ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਗੂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੋਟੇ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਹਨ। ਉਹ

ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਭਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੀਆ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਇਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਚੋਣ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸੰਗਠਿਤ ਉਪਯੋਗ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਦੇਸ਼ 'ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ' ਸੀ। ਲਾਠੀ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਮੂੰਜੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।[15] ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ 'ਤੇ 'ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈੱਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'; ਜੰਗੀ ਸੰਗੀਤ ਵਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਲਾਠੀ, ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ'।[16]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ 20 ਦਸੰਬਰ 2007 ਨੂੰ 'ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨਾਲ' ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

> ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਮੈਨੂਅਲ ਵੇਖੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸਿਰਫ਼ 25% ਹੈ। ਬਾਕੀ 75% ਸਿਖਲਾਈ ਉਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ 4-5 ਮਹੀਨੇ ਲੱਗਣਗੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ 3-4 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਲਾਠੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਬੰਕਿਮ ਚੰਦਰ ਚੈਟਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ 'ਹੇ ਲਾਠੀ, ਤੇਰੇ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ ਤੈਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ'। ਇਸ ਲਈ ਲਾਠੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ।[17]
>
> ਇਹ ਪਾਠ ਉਪ-ਪਾਠ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ ਅਟੱਲ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ, ਅੱਤਵਾਦੀ ਵਿੰਗ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

1ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ਼ ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਵਾਈਕਿੰਗ, 1996, ਪੰਨਾ 11।

2ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪੰਨਾ 440।
3ਸਟੀਫਨ ਹੇਅ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਰੋਤ, ਭਾਗ 2, ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1988, ਪੰਨੇ 53-4।
4ਬੀ.ਆਰ. ਪੁਰੋਹਿਤ, ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਭੋਪਾਲ: ਮਧੂਪ੍ਰਿਆ, 1990, ਪੰਨਾ 50; ਇੱਕ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੰਮ।
5ਬੰਕਿਮ ਚੰਦਰ ਚੈਟਰਜੀ, ਆਨੰਦਮਠ। ਅਰਬਿੰਦੋ ਘੋਸ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ।
6ਆਨੰਦਮਠ, ਭਾਗ IV, ਅਧਿਆਇ 8. ਟੀ.ਡਬਲਯੂ. ਕਲਾਰਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ।
7ਐਚ.ਐਚ. ਫਿਲਿਪਸ, ਐਚ.ਐਲ. ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀ.ਐਨ. ਪਾਂਡੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, 1858 ਤੋਂ 1947: ਚੋਣਵੇਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਲੰਡਨ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1962, ਪੰਨੇ 117-20।
8ਤਨਿਕਾ ਸਰਕਾਰ, 'ਇਮੈਜਿਨਿੰਗ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ', ਮੇਕਿੰਗ ਇੰਡੀਆ ਹਿੰਦੂ: ਰਿਲੀਜਨ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ, ਐਂਡ ਦ ਪੋਲੀਟਿਕਸ ਆਫ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਇਨ ਇੰਡੀਆ, ਐਡ. ਡੇਵਿਡ ਈ. ਲੁਡਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1996, ਪੰਨਾ 180।
9ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪੰਨਾ 41।
10ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ, 1946, ਪੰਨਾ 117 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
11ਐਨ.ਐਨ. ਮਿੱਤਰਾ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਨੁਅਲ ਰਜਿਸਟਰ, ਭਾਗ 1, 1941, ਪੰਨੇ 276-81।
12ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 277।
13ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
14ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪੰਨੇ 61-8।
15ਕਾਨ੍ਹੂਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨਾ 44।
16ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨਾ 93।
17ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ, ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ, ਟ੍ਰਾਂਸ. ਐੱਸ.ਡੀ. ਮੋਹਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਰੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2008, ਪੰਨਾ 20-1.

3. ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਇਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ 1885 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ' ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰਾਜ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਡਬਲਯੂ.ਸੀ. ਬੋਨਰਜੀ ਨੇ 28 ਦਸੰਬਰ 1885 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਪਹਿਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਰੱਖੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ 'ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਨਸਲ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਸੂਬਾਈ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ... ਅਤੇ ... ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ

ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਇਕਜੁੱਟਤਾ'; ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ।[1] ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾਦਾਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ ਸਨ। ਤੀਜੇ ਬਦਰੂਦੀਨ ਤਇਅਬਜੀ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਸਾਬਕਾ ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਜੀ.ਏ. ਗਣੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਣੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1855 ਤੋਂ 1934 ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ 2 ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ (1886) ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਸੀ। 'ਕਾਂਗਰਸ ਲੌਕਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਜੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਮ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂ, ਈਸਾਈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਪਾਰਸੀ ਜਨਤਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।'[2]

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ XXVII ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੇਕਰ ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਇਸ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਗਲਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਨ ਸੁਰੇਂਦਰਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ 1895 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਇਹ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਹੈ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ, ਪਾਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ; ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ - ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਹਾਂ ... ਸਾਡੇ ਸਾਂਝੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹਨ ... ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰਿਆ ਹੈ ... ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਜਨਮੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ...' ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਸੀ ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ।

1896 ਵਿੱਚ, ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਆਰ.ਐਮ. ਸਯਾਨੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ 'ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ' ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਪਰੰਪਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 1909 ਵਿੱਚ, ਮਾਲਵੀਆ ਨੇ ਉਮੀਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਜਦੋਂ

ਤੱਕ ਉਹ ਇੱਕ ਨਿਰਵਿਘਨ ਪਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਦੀ ਵਾਂਗ ਵਗਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ'।

ਬਾਬੂ ਅਮਵਿਕਾ ਚਰਨ ਮਜੂਮਦਾਰ ਨੇ 1916 ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਨਾ ਤਾਂ ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਨਾ ਤਾਂ ਫਾਰਸ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਤੁਰਕੀ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਹਨ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ ਲਖਨਊ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 1916 ਵਿੱਚ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ।

1923 ਵਿੱਚ ਮੌਲਾਨਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੰਘ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਹਾਨ, ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੋਵੇ।' 1926 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਐਸ. ਸ਼੍ਰੀਨਿਵਾਸ ਅਯੰਗਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ।

> ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਕ, ਇਸਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਜਾਵੇਗੀ... ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਕਲਿਆਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।
>
> ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਲਣਾ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ

ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ, ਸਬੰਧਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਕਲਪ 'ਤੇ, ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ; ਜਦੋਂ ਤੱਕ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਉਭਾਰ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ। ਕਿਉਂਕਿ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ, ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਕੱਟੜ ਧਰਮ ਦੀ, ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਇੱਕ ਆਦਿਮ ਜਾਂ ਮੱਧਯੁਗੀ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਲਈ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਲਾਮ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਹਨ, ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਬਾਦੀ 'ਤੇ ਸਥਾਈ ਪਕੜ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦੋਸਤਾਂ ਵਜੋਂ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਨਤਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜਨਤਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ, ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਡਾ. ਐਮ.ਏ. ਅੰਸਾਰੀ ਨੇ 1927 ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਤਭੇਦ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਡੂੰਘੇ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਪਾਅ ਹਰੇਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ...

ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਏਕਤਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਦੋ ਮਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਲੂਸਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਾਏ ਜਾਂ ਵਜਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਜਾਂ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਨਮਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਵੇ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਊਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਜਾਂ, ਭੋਜਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦਾ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਜੋ ਸੜਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇ, ਗਊਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ।

ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਜਾਂ ਬਲੀ ਜਾਂ ਕਤਲ ਲਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਊ ਬਲੀ ਜਾਂ ਕਤਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਖਦਾਈ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੌਲਾਨਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 1931 ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਰਾਚੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਕਰੀਬ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ - ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ 1,000 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਉਲਟ [3] - ਅਤੇ ਕਿਹਾ,

> ਕਾਂਗਰਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਫਿਰਕੂ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਫਾਊਂਟੇਨ-ਪੈੱਨ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਲਿਖਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਦਿਲ-ਏਕਤਾ ਹੈ, ਕਾਗਜ਼-ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਮਤ ਲੈ ਕੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਜਗ੍ਹਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸਿਆਣਪ ਹੋਵੇਗੀ।[4]

ਜਦੋਂ 20 ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੱਲੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

> ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਤੇਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਮੇਰੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਗੁਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ, ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਮੇਰੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ; ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ; ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਏਕਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਉੱਤਮ ਇਮਾਰਤ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਣਤਰ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਿਸਮਤ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਉਸ ਵੱਲ ਵਗਣ, ਉਸਦੀ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜੀ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਰ ਲੱਭਣ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਇੱਥੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਇਹ ਕਾਫ਼ਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ, ਆਖਰੀ ਤਿੰਨ ਕਾਫ਼ਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵਸ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਯਮੁਨਾ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਟੱਲ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮਿਸ਼ਰਣ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਕਿਸਮਤ, ਆਪਣੇ ਲੁਕਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਪੁਰਾਣੇ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕੀਮਤੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਤੋਹਫ਼ੇ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀਆਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ।[5]

ਤੀਹਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ, ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ V(c) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਜੋ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਹੋਣ।' ਇਹ ਸਿਰਫ 1938 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਜੇ.ਬੀ. ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ V(c) 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ'। 'ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਆਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ'।[6]

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜ਼ਿਕਰ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਸੰਭਵ 'ਮੂਲ ਢਾਂਚੇ' ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 1976 ਦੇ 42nd ਸੋਧ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

3 ਦਸੰਬਰ 1948 ਨੂੰ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੇ.ਟੀ. ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਸੋਧ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ, ਪੰਥ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਰੱਖੇਗਾ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ'। ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਧ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।[7]

ਉਸੇ ਦਿਨ, ਲੋਕਨਾਥ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ: 'ਅਸੀਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਐਲਾਨਿਆ ਹੈ।'[8] 6 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ, ਐਚ.ਵੀ. ਕਾਮਤ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਅਸੀਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ

ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ।'[9] ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਡਿਤ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਾਂਤ ਮੈਤਰਾ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਤੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਮ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਕੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਜਾਂ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਲਈ ਸਥਾਪਤ, ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਜਾਂ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।[10]

7 ਦਸੰਬਰ 1948 ਨੂੰ, ਐਮ. ਅਨੰਤਸਾਯਨਮ ਅਯੰਗਰ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਬਣੇ, ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ: 'ਅਸੀਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹਾਂ।'[11]

1994 ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਣਸੋਧਯੋਗ ਮੂਲ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।[12]

ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਉਪਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਿਕਾਰਡ ਚਾਰ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ 1885 ਵਿੱਚ ਹੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਇਹ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਉਭਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਜਾ, ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕਣ, ਜੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ।

---

1 ਪੱਟਾਭੀ ਸੀਤਾਰਾਮੱਈਆ, ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਗ 1 (1885-1935), ਬੰਬੇ: ਪਦਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1946, ਪੰਨਾ 18।

2 ਦੂਜੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ।

3 ਅੰਤਿਕਾ 16 ਵੇਖੋ।

4 ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵੇਖੋ: ਦੂਜੀ ਲੜੀ, 1911-1934, ਮਦਰਾਸ: ਜੀ.ਏ. ਨੈਟੇਸਨ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 1934।

5ਮਲਸਿਆਨੀ, ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ, ਪੰਨਾ 154।
6ਜੇਮਜ਼ ਈ. ਡਿਲਾਰਡ, 'ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਜਨ ਸੰਪਰਕ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵੱਖਵਾਦ ਦਾ ਉਭਾਰ', ਜਰਨਲ ਆਫ਼ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਐਂਡ ਮਿਡਲ ਈਸਟਰਨ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਭਾਗ XXXI, ਨੰ. 2, ਵਿੰਟਰ 2008, ਪੰਨੇ 43-65।
7ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਹਿਸ (ਕਾਰਵਾਈ), ਭਾਗ 7, ਪੰਨਾ 815।
8ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
9ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 825।
10ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 831।
11ਇਬਿਡ, ਪੰਨਾ 881।
12ਐਸ.ਆਰ. ਬੋਮਈ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (1994) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1.

4. ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ

ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ ਰਿਕਾਰਡ:

ਗੋਲਵਲਕਰ ਰਵਾਇਤੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। 1943 ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ, 'ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਲਈ ਇੱਕ ਤੁਰੰਤ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ...' 1942 ਦੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਬੰਬਈ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਸੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਗਸਤ, 1942 ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਗੜਬੜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ'...

3 ਸਤੰਬਰ 1939 ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ 3 ਅਕਤੂਬਰ 1939 ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਲਾਰਡ ਜ਼ੇਟਲੈਂਡ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ।

[ਸਾਵਰਕਰ] ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਰੂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੱਚ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਹਿੱਤ ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਰਮਿਆਨੇ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਦ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। (ਮੈਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੀ।)

ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਹਿੱਤ ਇੰਨੇ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਬਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।[1]

ਇਹ 4 ਜੁਲਾਈ 1911 ਨੂੰ ਅੰਡੇਮਾਨ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਇ 6 ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਚੱਲਿਆ - ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਪੁਰਾਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਣਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਲੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ। ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਟੂਵਾਰਡਜ਼ ਫ੍ਰੀਡਮ: ਡੌਕੂਮੈਂਟਸ ਆਨ ਦ ਮੂਵਮੈਂਟ ਫਾਰ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਇਨ ਇੰਡੀਆ 1943-1944, ਭਾਗ III" (ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1997) ਨੇ ਇਸ ਰਾਹ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ [ਵਿਕਾਸ, 1987] ਦੇਖੋ)। 1880 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਲਹਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਛਾਉਣੀਆਂ ਨੂੰ 'ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਆਜ਼ਾਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ'।

ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੌਲਵੀ ਏ.ਕੇ. ਫਜ਼ਲੁਲ ਹੱਕ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ 1940 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੀ ਸਿੰਧ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਵੰਡ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਤਾ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ।

ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 8 ਅਗਸਤ 1942 ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਮਤੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 26 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਰ ਜੌਨ ਹਰਬਰਟ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

> ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤੱਕ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਕਾਂਗਰਸ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਹੋਵੇ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ, ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ, ਜਨਤਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ ਜਾਂ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਪੁਰਾਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰੇ। ਅੱਜ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੈ: ਕੀ ਅਸੀਂ ਜਪਾਨ ਜਾਂ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ? ... ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਉਹ ਇੰਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਸੂਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹ ਫੜਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਸਾਡੇ ਲਈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ, ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਸੀਮਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ...

ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਫੌਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਦਿਲੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਇਸ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।[2]

ਉਹ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੁਖਰਜੀ ਕੋਲ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕਲਪ ਸੀ। 'ਕਿਉਂਕਿ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਨੇ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਅਪਣਾਇਆ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।'[3] ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦੀ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏਗਾ; ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਾਂਗ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਤਰਕ ਵੰਡ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਆਇਆ।

'ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਆਚੀ ਸ਼ਾਨ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।'[4] ਰਾਜਨੀਤੀ ਇਸਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਖੇਡ ਹੋਵੇਗੀ। ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ 54.7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ; ਆਰਥਿਕ, ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟੀਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਜੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ... ਫਿਰਕੂ ਹਮਲੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ' ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। 1939 ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਬੰਗਾਲ ਆਏ; ਮੁਖਰਜੀ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ 1943 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ।

ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।[5] ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਅੰਸ਼ ਉਸ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਹਨ।

> ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਸਲ-ਚੇਤਨਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤੰਗ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ। ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਧੀਨਗੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਨਸਲ ਦੇ ਵਾਰਸ ਵਜੋਂ ਸੋਚਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਸਨੇ ਕਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।[6]

ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਨਸਲਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਤੱਥ ਜਿਸਨੂੰ ਅਕਸਰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ... ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਹਿੰਸਾ

ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਧੀਨਗੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।[7]

ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਮੰਦਰ' ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ। 29 ਨਵੰਬਰ 1941 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ,

ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਫੌਜ, ਜਲ ਸੈਨਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਜੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਆਪਣੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕਰਾਂਗੇ।[8]

ਉਸਦਾ ਤਰਕ ਸਾਫ਼ ਸੀ, 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹਨ?'[9] ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ 31 ਦਸੰਬਰ 1921 ਤੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।' ਇਹ ਝੂਠ ਸੀ। ਉਸ ਸਾਲ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਸਰਤ ਮੋਹਾਨੀ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।[10]

ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 'ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ'। ਉਹ 1940 ਵਿੱਚ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।[11]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਰੰਗ ਲਿਆਈ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 25 ਅਕਤੂਬਰ 1942 ਨੂੰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 1,500 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 2 ਲੱਖ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ 'ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ' ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ 'ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕਾਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਕਲਰਕਾਂ' ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ 'ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ' ਗਨ ਕੈਰਿਜ ਫੈਕਟਰੀ, ਜਬਲਪੁਰ ਅਤੇ ਆਰਡਨੈਂਸ ਫੈਕਟਰੀ, ਖਮਾਰੀਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।[12]

ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੇ 'ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਗੁਪਤਤਾ' ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਅਤੇ 'ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ' ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸਦਾ 'ਅੰਤਮ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਭਾਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ [sic] ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ'। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 21 ਜਨਵਰੀ 1944 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨੇਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਦਬਦਬੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਹੁਤ ਗੁਪਤਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।' ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ, ਖਾਕਸਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਪਰੇਡ (ਕੰਟਰੋਲ) ਆਰਡਰ, 1944 ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।[13]

ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ 1944 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਨੋਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ।[14]

1946-47 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਧਦੇ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਨੇ ਇਸਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਇੱਕੋ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਛੱਡਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ; ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੋ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ:

> ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ। 25 ਅਕਤੂਬਰ 1942 ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੀਆਂ 1,500 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 2,00,000 ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ, 1943 ਤੱਕ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 76,000 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ (ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ)।
>
> ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕਾਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਸਨੇ

ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਨ ਕੈਰਿਜ ਫੈਕਟਰੀ, ਜੁਬੁਲਪੁਰ ਅਤੇ ਆਰਡਨੈਂਸ ਫੈਕਟਰੀ, ਖਮਾਰੀਆ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।15 ...

ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਪਾਲਣਾ 'ਇੱਕ ਧੁੰਏਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ'। ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਪੈਂਫਲੈਟ ਛਾਪਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਖੁਦ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ... ਸੰਘ, ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਆਦਿ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।'16

ਇਹ ਰਣਨੀਤੀ ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ' ਵਜੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।17

1ਦੇਖੋ ਨੂਰਾਨੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ, ਪੰਨਾ. 3.

2ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਖਰਜੀ, ਲੀਵਜ਼ ਫਰਾਮ ਏ ਡਾਇਰੀ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਪੰਨੇ 175, 179, 183।

3ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 106।

4ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 146।

5ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਖਰਜੀ, ਜਾਗਰੂਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਕਲਕੱਤਾ: ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੈਨਰਜੀ, 1944।

6Ibid., ਪੰਨਾ 27; 14 ਅਪ੍ਰੈਲ 1940।

7Ibid., ਪੰਨਾ 48; 7 ਦਸੰਬਰ 1940।

8ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 102।

9ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 190।

10ਅੰਬੇਡਕਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ, ਪੰਨਾ 270।

11ਬੀ.ਡੀ. ਗ੍ਰਾਹਮ, 'ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਲਿਸਟ ਵਿਕਲਪਿਕ', ਸਾਊਂਡਿੰਗਜ਼ ਇਨ ਮਾਡਰਨ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਹਿਸਟਰੀ, ਐਡ. ਡੀ.ਏ. ਲੋ, ਬਰਕਲੇ: ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ਼ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਪ੍ਰੈਸ, 1968, ਪੰਨਾ 335। ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ: ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਨਿਊਯਾਰਕ: ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1990 ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

12ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨਾ 53।

13ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 54।

14ਗੁਪਤਾ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ, ਪੰਨਾ 3219।

15ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨਾ 53।

16ਗੁਪਤਾ, ਟੂਵਾਰਡਜ਼ ਫਰੀਡਮ, ਪੰਨੇ 3038, 3211 ਅਤੇ 3219।

17ਜੋਯਾ ਚੈਟਰਜੀ, ਬੰਗਾਲ ਡਿਵਾਈਡਡ: ਹਿੰਦੂ ਕਮਿਊਨਲਿਜ਼ਮ ਐਂਡ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ, 1932-1947, ਕੈਂਬਰਿਜ: ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1994, ਪੰਨਾ 189।

5. ਆਰਐਸਐਸ ਯੂਰਪ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਫਿਊਹਰਰ ਸਿਧਾਂਤ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਕੇਸ਼ਵ ਬਲੀਰਾਮ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਆਦਯ (ਪਹਿਲੇ) ਸਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧਵ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰਵ ਸੰਘ ਦੇ ਚਲਾਕ ਹਨ। ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰੇਗਾ।

ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੈਮਸੇਵਕਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ, ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੁਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਧਾਰਾ 13 ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

(a) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ [ਵੀਡੀ ਕਲਾ। 15] ਸਰ ਕਾਰਯਵਾਹ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੇਗਾ। (ਅ) ਸਰ ਕਾਰਵਾਹਾ ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਧਾਰਾ 14 ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ:

(a) ਸਰਵ ਕਾਰਜਵਾਹ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗਾ। ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ: (i) ਸਰਵ ਕਾਰਜਵਾਹ (ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ) (ii) ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਹ-ਸਰ ਕਾਰਜਵਾਹ (iii) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ (iv) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਬੌਧਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ (v) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ (vi) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ (vi) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ।

(ਅ) ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

ਫਿਊਹਰਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਗੌਲੀਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੋਅ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। 1942 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ, ਪੀ.ਸੀ. ਸਹਸ੍ਰਬੁੱਧੇ, ਨੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ, ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਫਿਊਹਰਰ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੇ ਆਗੂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।[1]

ਇਤਾਲਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਦੇ ਲੇਖ [2] ਨੇ ਹਲਚਲ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਰਾਲੇਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਹਨਤੀ ਖੋਜ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ '1930 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧ: ਪੁਰਾਲੇਖ ਸਬੂਤ'।

2011 ਵਿੱਚ ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਖੋਜ ਦੇ ਫਲ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ "ਇਨ ਦ ਸ਼ੇਡ ਆਫ਼ ਦ ਸਵਾਸਤਿਕ: ਦ ਐਂਬਿਗਸ ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਬਿਟਵੀਨ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲਿਜ਼ਮ ਐਂਡ ਨਾਜ਼ੀ-ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ" ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ।

ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪਹੁੰਚ ਸਿਰਫ਼ ਰਣਨੀਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੀਵਾਦ ਇੰਨੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸਨ। 'ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਸਲੀ ਭਾਸ਼ਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।' ਬੇਨੀਟੋ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨੇ ਐਡੋਲਫ ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਨਾਇਕ-ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ। ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਇੱਕ ਉਪਜਾਊ ਖੇਤਰ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। 1931 ਵਿੱਚ ਬੀ.ਐਸ. ਮੂੰਜੇ ਦੀ ਇਟਲੀ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਇੱਕ ਮੋੜ ਸੀ। ਫੌਜੀਵਾਦ ਅਤੇ ਨਸਲਵਾਦ ਨੇ ਸੀਮਿੰਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਗਏ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।'[3] ਜੇਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਇੱਕ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਤਾਲਵੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਜਾਂ ਜਰਮਨ ਨਾਜ਼ੀਵਾਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

ਕੋਲਕਾਤਾ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇਤਾਲਵੀ ਕੌਂਸਲੇਟਾਂ ਨੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ। 'ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ (1901-1953) ਵਰਗੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਸਤੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੁਖਰਜੀ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ, 1934 ਤੋਂ 1938 ਤੱਕ ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਚਾਂਸਲਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਜੈਂਟਾਈਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਟੂਚੀ ਨੇ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ "ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗੀ" ਦੱਸਿਆ।'[4]

ਜਿਉਸੇੱਪੇ ਟੂਚੀ, ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨ, ਕਾਰਲੋ ਫਾਰਮਿਚੀ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਰਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਿਓਵਨੀ ਜੇਨਟਾਈਲ ਇੱਕ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੀ। ਸੁਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ, ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗੀ' ਸੀ।[5] ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ ਰਾਏ ਟੂਚੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਹ ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਤਾਲਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 700 ਲੀਰਾ ਦੀ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਨੇੜਲਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਸੀ। ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸੰਪਤੀ ਸਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਟਲੀ ਦੇ ਬਾਲੀਲਾ ਯੁਵਾ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸ਼ਾਖਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ (6-7 ਤੋਂ 10; 10 ਤੋਂ 14; 14 ਤੋਂ 28; 28 ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੂਹਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਯੁਵਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਲੜੀਵਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਮਰ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫਿਗਲੀ ਡੇਲਾ ਲੂਪਾ, ਬਾਲੀਲਾ, ਅਵਾਂਗਾਰਡਿਸਟੀ, ਅਤੇ ਕੈਮੀਸੀ ਨੇਰੇ (ਸੰਸ ਆਫ਼ ਦ ਸ਼ੀ-ਵੁਲਫ, ਬਾਲੀਲਾ, ਅਵਾਂ-ਗਾਰਡਿਸਟ ਅਤੇ ਬਲੈਕ-ਸ਼ਰਟ) ਵਿੱਚ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਉਪ-ਵਿਭਾਜਨ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਅਖਾੜਿਆਂ, ਬੰਗਾਲੀ ਜਿਮਨੇਜ਼ੀਅਮ ਜਿੱਥੇ ਮਾਰਸ਼ਲ ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ - ਅਤੇ ਤਿਲਕ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਗੁਪਤ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਭਰਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[6]

1931 ਵਿੱਚ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੂੰਜੇ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਇਟਲੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਕਰਸ਼ਕ ਪਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ: ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਸ਼ਲ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮਾਰਸ਼ਲ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਨਕਲੀ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ

ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਾਗਪੁਰ ਦਾ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਸੰਸਥਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਵਾਂਗਾ।

ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸੀ ਇਸਦਾ ਫੌਜੀ ਸੰਗਠਨ।

ਬਲਿਲਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਉੱਚ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਵਿਚਾਰ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੁਆਰਾ ਇਟਲੀ ਦੇ ਫੌਜੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਈ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਟਾਲੀਅਨ, ਸੁਭਾਅ ਦੁਆਰਾ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਆਰਾਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮਾਰਸ਼ਲ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਬਾਲਿਲਾ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।[7]

ਮੂੰਜੇ 19 ਮਾਰਚ 1931 ਨੂੰ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੂੰਜੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ,

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਲਿਲਾ ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਮੌਕਾ ਆਵੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।[8]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਵਿੰਗ ਵਜੋਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੂੰਜੇ ਲਈ, ਮੁਸੋਲਿਨੀ 'ਯੂਰਪੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ' ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਮੂੰਜੇ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਇੱਕ ਤੱਥ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਘੱਟ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਹ 1927 ਵਿੱਚ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਇਸਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਉਹ 1926 ਅਤੇ 1931 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। 31 ਮਾਰਚ 1934 ਨੂੰ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਅਤੇ ਲਾਲੂ ਗੋਖਲੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਮੂੰਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ,

ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਸੋਚੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ... ਪਰ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਸਵਰਾਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਜਾਂ ਅੱਜ ਦਾ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਜਾਂ ਇਟਲੀ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਹਿਟਲਰ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[9]

1934 ਵਿੱਚ ਭੋਂਸਲਾ ਮਿਲਟਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੈਂਟਰਲ ਹਿੰਦੂ ਮਿਲਟਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਫੌਜੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ' ਸੀ। ਬਾਕੀ - ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ, ਈਸਾਈ, ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ - ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੂੰਜੇ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਇੰਦੌਰ, ਤ੍ਰਾਵਣਕੋਰ, ਬੀਕਾਨੇਰ, ਉਦੈਪੁਰ, ਜੈਪੁਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 'ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਬਣਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਟਲੀ ਦੇ "ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ" ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ "ਨਾਜ਼ੀਆਂ" ਹਨ।' ਇਹ 1933 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਚੱਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1 ਅਗਸਤ 1938 ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਆਸਟ੍ਰੀਆ ਅਤੇ ਸੁਡੇਟਨ ਜਰਮਨਾਂ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਜੋੜਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੇ ਖੁਦ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਚੁਣਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇ। ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਚੈੱਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਜਰਮਨ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

1937 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ 'ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੱਸਿਆ' ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰਮਨ ਉਦਾਹਰਣ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 29 ਜੁਲਾਈ 1939 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ:

ਕੌਮੀਅਤ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਓਨੀ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਏਕਤਾ 'ਤੇ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਰਮਨ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜਰਮਨ 'ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕੌਮ' ਹਨ, 'ਯਹੂਦੀ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹਨ'। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਜਰਮਨੀ, ਇਟਲੀ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਕੌਂਸਲੇਟਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਿਰਲਾ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਸਨ, ਜੋ ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸਨ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ 'ਪੈਰੋਕਾਰ' ਸਨ, ਅਤੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਸਨ।

ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਇਤਾਲਵੀ ਕੌਂਸਲੇਟ ਜਾਂ ਕੌਂਸਲੇਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਰਾਲੇਖ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਿਕਾਰਡ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜੋ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਜਰਮਨ ਏਜੰਟਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੰਬਰ 1938 ਤੋਂ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੋ ਜਰਮਨ ਏਜੰਟਾਂ, ਜੀ.ਐਲ. ਲੇਸਜ਼ਿੰਸਕੀ - ਜਰਮਨ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ - ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪੀ. ਪਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਬੰਬਈ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜਰਮਨ ਕੌਂਸਲੇਟ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਵੋਲਕੀਸ਼ਰ ਬੀਓਬਾਕਟਰ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਲੇਸਜ਼ਿੰਸਕੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸੀ, ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਿ 'ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂ ਸਭਾ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਿੰਨੀ ਹੈ'। 22nd ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਪਾਰਟੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਲੇਸਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ [sic] ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੈ'।

ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਵਧਦੇ ਗਏ। ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮਾਲੇਕਰ ਨੇ ਲੇਸਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਣ-ਨਿਰਧਾਰਤ 'ਮਰਾਠੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਲੇਖ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਭੇਜੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਯਹੂਦੀ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਲੇਸਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮੇਨ ਕੈਂਫ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਫਤ ਕਾਪੀ ਭੇਜੀ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਯੁੱਧ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ 25 ਮਾਰਚ 1939 ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਆਰੀਅਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ, ਸਵਾਸਤਿਕ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਵੈਦਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਉਸਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਇੰਡੋ-ਜਰਮਨੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੇ. ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਲਬੁਲਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ [sic] ਜੋਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਅਰਥ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹੱਸਵਾਦ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਲਝਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰੀਅਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਰੀਅਨ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਆਚੀ ਸ਼ਾਨ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਏਗਾ।
10

ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਮੁੰਜੇ ਨੇ 'ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਚਰਿੱਤਰ' ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਸੀ'।

19 ਅਗਸਤ 1940 ਨੂੰ

ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਲਾਰਡ ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਮੁੰਜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। 26 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਮੁੰਜੇ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ 'ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਜਿੰਨੀ ਮਦਦ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਨੁੱਖੀ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੋਵਾਂ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ... ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹਨ'।

ਉਹ ਇਹ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਫੌਜੀਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ - ਐਮ.ਆਰ. ਜੈਕਰ, ਜੋ ਕਦੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਤੇਜ ਬਹਾਦਰ ਸਪਰੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ

ਉਦਾਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਮੋਹਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਆਰਐਸਐਸ-ਮਹਾਂਸਭਾ ਗੱਠਜੋੜ ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪ੍ਰੈਲ-ਮਈ 1942 ਵਿੱਚ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ:

> ਡਾ. ਪੀ.ਸੀ. ਸਹਸ੍ਰਬੁੱਧੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। 4.5.1942 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਘ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਰਾਂਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਪਾਨ, ਰੂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਫਿਊਹਰਰ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। 21.5.1942 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਰੂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਨੇਤਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ, ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ।[11]

ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਹਨ।

> 1940 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲੂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਸਦੀ ਨੀਂਹ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, 1936 ਅਤੇ 1941 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਛੇ ਗੁਣਾ ਵਧਿਆ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਕੁਝ ਸਵਾਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਠਦੇ ਹਨ: ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੌਣ ਸੀ? ਕੀ ਇਸ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ 'ਦੁਸ਼ਮਣ' ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ। 'ਦੁਸ਼ਮਣ' ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਅੰਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।[12]

ਲੜਾਈ ਅਜੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਹੈ।

1ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ, ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ, ਦਿੱਲੀ: ਵਿਕਾਸ, 1987, ਪੰਨਾ 117, ਪੰਨਾ 76।

2ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ, '1930 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧ', ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵੀਕਲੀ, ਭਾਗ 35, ਨੰ. 4, 22-28 ਜਨਵਰੀ 2000।

3ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ, ਸਵਾਸਤਿਕ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚ: ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੀ-ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸਬੰਧ, ਬੋਲੋਨਾ: I ਲਿਬਰੀ ਡੀ ਐਮਿਲ, 2011, ਪੰਨਾ 17।

4ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 47।

5ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 42।

6ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 57।

7ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 69।

8ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 73।

9ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 785।

10Ibid., ਪੰਨੇ 156-7।

11Ibid., ਪੰਨੇ 186-7।

12ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 187।

6. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ

ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ 1937 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸੱਤ ਵਾਰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੁਰ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਵਰਗੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚਰਿੱਤਰ, ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਸਨ। ਉਹ ਰੁੱਖੇ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਸੀ। ਧੋਖੇਬਾਜ਼, ਉਹ ਇੱਕ ਅਤੀਤ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ 1909 ਵਿੱਚ ਨਾਸਿਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁਲੈਕਟਰ ਏ.ਟੀ.ਐਮ. ਜੈਕਸਨ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਹਮਦਰਦ ਸਨ। ਉਹ ਉਸੇ ਸਾਲ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ ਦੇ ਕਰਜ਼ਨ ਵਾਈਲੀ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ 1931 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਗਵਰਨਰ ਅਰਨੈਸਟ ਹੌਟਸਨ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। (ਉਹ ਉਸਦੀ ਬੁਲੇਟ-ਪਰੂਫ ਵੈਸਟ ਦੁਆਰਾ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ।) ਉਹ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਟਰਿੱਗਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਕਤਲ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਅਰਵਿੰਦ

ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।'[1]

ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਘਟੀਆ ਮੁਆਫ਼ੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ।

1. ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ 4 ਜੁਲਾਈ 1911 ਨੂੰ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੀ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਉਹ 'ਦਯਾ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ' ਲੈ ਕੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 14 ਨਵੰਬਰ 1913 ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

> ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 1911 ਵਿੱਚ ਭੇਜੀ ਗਈ ਰਹਿਮ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਹੋ? ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਲ੍ਹਾ-ਸਫਾਈ ਨੀਤੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ, ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਕੰਡਿਆਲੇ ਰਸਤਿਆਂ 'ਤੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1906-1907 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਉਤੇਜਿਤ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਦਇਆ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਮਰਥਕ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਜੋ ਉਸ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।

2. ਅਕਤੂਬਰ 1913 ਵਿੱਚ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਸਰ ਰੇਜੀਨਾਲਡ ਕ੍ਰੈਡੌਕ, ਜੇਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। 23 ਨਵੰਬਰ 1913 ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦਰਜ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 14 ਨਵੰਬਰ 1913 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ...। ਉਜਾੜੂ ਪੁੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ?'

3. 22 ਮਾਰਚ 1920 ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰ ਵਿਲੀਅਮ ਵਿਨਸੈਂਟ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਦੋ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ - ਇੱਕ 1914 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜੀ 1917 ਵਿੱਚ, ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਦੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਰਾਹੀਂ। ਪਹਿਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਜੰਗ

ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਦੂਜੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ।

1913 ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1917 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਨਸੈਂਟ ਨੇ 1914 ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਿਹਾ ਸੀ।

30 ਮਾਰਚ 1920 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ 'ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਮੌਕਾ' ਮੰਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀਆਂ, ਅਰਬਿੰਦੋ ਘੋਸ਼ ਦੇ ਭਰਾ ਬਾਰਿਨ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਇਆ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ।' ਉਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕੁਰੋਪੈਟਕਿਨ [sic] ਜਾਂ ਟਾਲਸਟਾਏ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਬਾਰੇ: - ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਹੁਣ ਹੀ ਮਾਫ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ (1918, 1914) ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਸੁਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਂਟਾਗੂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਧਾਰਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਚੰਗੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੰਭੀਰ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਮਦਦ ਦਾ ਬੰਧਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਸਾਮਰਾਜ ਜਿਸਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਦਿਲੋਂ ਪਾਲਣਾ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ।' ਉਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ।

ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ:

ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਦੇਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੱਸੇਗੀ... ਇਹ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਣ, ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦਾ -

ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਜਬ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜੋ ਸੱਚਮੁੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਨ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਂਗੇ।

4. 22 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ: 'ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਰਕੂ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਨਤਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ।'

5. 13 ਜੁਲਾਈ 1950 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਐਮ.ਸੀ. ਚਾਗਲਾ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਬੀ. ਗਜੇਂਦਰਗੜਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ: '... ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਬੰਬੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

1924 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦੋ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ: (a) ਉਹ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ; (b)

ਕਿ ਉਕਤ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ; ਅਤੇ (ਏ) ਕਿ ਉਹ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਅਜਿਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਉਕਤ ਮਿਆਦ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਵੇਕ 'ਤੇ ਨਵਿਆਉਣਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਵਰਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:- 'ਮੈਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।'

ਕੋਈ ਵੀ ਡੂੰਘਾਈ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਾ ਝੁਕਦਾ।

ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬਦਨਾਮੀ ਵਿੱਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ।[2] ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਆਦਮੀ, ਗਾਂਧੀ, ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਟਕਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਉਸਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਧਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਵੇਗਾ।

ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖ "ਹਿੰਦੂਤਵ: ਹਿੰਦੂ ਕੌਣ ਹੈ?" ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਜੋ 1923 ਵਿੱਚ 'ਏ ਮਰਾਠਾ' ਉਪਨਾਮ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ - ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ - 'ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ'। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਤਾ ਭੂਮੀ (ਪਿਤ੍ਰਭੂਮੀ) ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ (ਪੁਣਯਭੂਮੀ) ਦੋਵੇਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। 'ਇਹ ਦੋ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ, ਪਾਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ। ਦੂਜਾ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਬੋਧੀਆਂ, ਜੈਨੀਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ।'[3]

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸਫਲਤਾ ਵਜੋਂ ਹੋਈ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਚਾਲੀਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਲੈ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਵੀ ਔਰ ਆਵਰ ਨੇਸ਼ਨਹੁੱਡ ਡਿਫਾਈਂਡ" (1938) ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਵਾਜਪਾਈ 6 ਮਈ 2002 ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਹਵਾਲਾ 1978 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਨੰਜਯ ਕੀਰ ਨੇ 15 ਮਈ 1963 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ "ਹਿੰਦੂਤਵ" ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ, ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਿਤਾਬ ਸੀ।' ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ

ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਾਬਾਰਾਓ (ਜੀ.ਡੀ.) ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ "ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੀਮਾਂਸਾ" ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਕਰਜ਼ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਆਪਣਾ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਅਧਿਆਇ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 1978 ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਕਿਤਾਬ "ਹਿੰਦੂਤਵ" ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਉਸ ਸ਼ੁੱਧ ਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਸੀ'।[4]

ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

> ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਅਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਸੰਹਿਤਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। 'ਵਾਦ' ਤੋਂ ਇਸਦਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਸੰਹਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ - ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ - ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
>
> ਉਸਨੇ ਸਮਝਾਇਆ:
>
> ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਧਰਮ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਰਚਨਾ ਹੈ; ਜਿਸਨੂੰ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਸ਼ਬਦ। ਇਸ ਅੰਤਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਅਰਥ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੈਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਬਾ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ - ਸਾਨੂੰ ਡਰ ਹੈ, ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ - ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।' ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ।

ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਹਿੰਦੂ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ

ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਖੂਨ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹਨ। ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਜਾਤੀ-ਜਾਤੀ ਵੀ ਹਨ।' ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਸਲਵਾਦ ਹੈ।

ਟੈਸਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈੱਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਲਈ, ਸੰਤਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਧੂ ਤੱਕ, ਇਹ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ, ਇਹ ਸਿੰਧੂਸਥਾਨ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਪਿਤ੍ਰੀਭੂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਣਯਭੂ - ਪਿਤਾ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ... ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਪਿਤਾ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ - ਭਾਸ਼ਾ, ਕਾਨੂੰਨ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਦੌਲਤ ਮਿਲੀ ਹੈ - ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਵਾਂਗ ਪਿਤਾ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਅਰਬ ਜਾਂ ਫਲਸਤੀਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿੱਚ 'ਵਾਪਸ ਆਉਣ' ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ, ਜੋ ਨਸਲ, ਖੂਨ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਲਏ ਗਏ ਸੀ - ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਿਤਾ ਭੂਮੀ (ਪਿਤ੍ਰੀਭੂ) ਵਜੋਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ (ਪੁਣਯਭੂ) ਵਜੋਂ ਵੀ ਪਛਾਣਨਾ ਪਵੇਗਾ; ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸਵਾਗਤ ਹੈ।

ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇ ਅੱਜ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂਰੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। 'ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੱਲ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੈ - ਘਰ ਵਾਪਸੀ।

ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੂਲ ਤੱਤ ਹਨ - ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਰਾਸ਼ਟਰ), ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਜਾਤੀ (ਜਾਤੀ), ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸਭਿਅਤਾ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ)। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਿੰਧੂਸਥਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਿਤ੍ਰੀਭੂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਪੁਣਯਭੂ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ - ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ - ਨੂੰ ਪਿਤ੍ਰੀਭੂ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਪੁਣਯਭੂ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਸਕਾਰ, ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਹੂਦੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖੋ; ਨਾ ਤਾਂ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਜੁੜਿਆ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ... ਉਹ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਗਈ। 'ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 1937 ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਸੱਤ ਸਾਲਾਨਾ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ।[5]

ਉਸਨੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ '"ਹਿੰਦੂਤਵ" ਸ਼ਬਦ ਘੜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਰੀਖਿਆ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਹੈ'। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਯਹੂਦੀ, ਈਸਾਈ, ਪਾਰਸੀ, ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ - ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮੰਨਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ'। 'ਜਾਪਾਨੀ, ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕ' ਵੀ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ 'ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ' ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਮੂਲ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ 1937 ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਆਓ ਆਪਾਂ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰੀਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਹਨ। ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਏਕਤਾਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਹਨ: ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਨਾਗਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ।

ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ, ਨਸਲੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬੰਧ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੋਹਫ਼ਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ

ਨਸਲੀ ਵਜੂਦ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ - ਸਾਡੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਤਾ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਾਂ ... ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਨ - ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ, ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ।

ਇਸਨੂੰ 1939 ਵਿੱਚ ਕੋਲਕਾਤਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ।

19 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਫਲਸਤੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਨਰਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਅਸਲ, 'ਪੂਰਾ ਫਲਸਤੀਨ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ'।[6]

ਬੇਪਰਵਾਹ ਨਿੰਦਿਆ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਡੀਐਨਏ ਵਿੱਚ ਹੈ। 1947 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਕੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਅਲੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪਠਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਚੀ ਸੀ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1940 ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਿਜ਼ਾਮ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ, ਦਿੱਲੀ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸ਼ਾਸਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਘਰੇਲੂ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ, ਇੱਕ ਸੌ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਵਰਾਜ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪਠਾਣੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਨਿਜ਼ਾਮੀ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸੌ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਵਰਾਜ ਹੈ। ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ? ਓਹ ਨਹੀਂ!

ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਹਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਨੇ ਵੱਡਾ ਭਗਵਾ ਘਾਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਚਮਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਵੰਡ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

1ਅਰਵਿੰਦ ਰਾਜਗੋਪਾਲ, '"ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ": ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ', ਫਰੰਟਲਾਈਨ, 28 ਜਨਵਰੀ 1994, ਪੰਨੇ 93-4।

2ਨੂਰਾਨੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇਖੋ।

3ਅੰਬੇਡਕਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ, ਪੰਨਾ 139।

4ਧੰਨਜੇ ਕੀਰ, ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ, ਪਾਪੂਲਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1966, ਪੰਨਾ. 527. ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤੋਂ ਹਨ: ਹਿੰਦੂ ਕੌਣ ਹੈ?

5ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਰਸ਼ਨ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਬੰਬਈ, 1949।

6ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਥਨ, ਪੰਨਾ 220।

7. ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਬਾਈਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ

ਮਾਧਵ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਲਵਲਕਰ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ (ਮੁਖੀ) ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। 21 ਜੂਨ 1940 ਨੂੰ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 3 ਜੁਲਾਈ 1940 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ 1973 ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੱਕ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹੇ। ਦੇਵਰਸ 1965 ਤੋਂ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਸਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਪ ਕਾਇਮ ਹੈ।

1940 ਵਿੱਚ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਸਤੂਲ 'ਤੇ ਨਿਖਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 22 ਮਾਰਚ 1939 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ 'ਵੀ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ'। ਇਹ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਗਣੇਸ਼ ਡੀ. (ਬਾਬਾਰਾਓ) ਸਾਵਰਕਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। 'ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੀਮਾਂਸਾ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਮਦਦ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਹੀ ਹੈ।'

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਨੂਅਲ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਵਾਂਗ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

> ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਕੰਮ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ 'ਰਾਸ਼ਟਰ' 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਡਟਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਅਟੱਲ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਕਲਪ, 'ਰਾਜ' 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 'ਰਾਸ਼ਟਰ' ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਕਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ 'ਰਾਜ' ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਕਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ' ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਰਾਸ਼ਟਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਰਾਜ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। 'ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ "ਰਾਸ਼ਟਰ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ... ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।'[1] ਇਹ ਕਿਤਾਬ 'ਦੈਵੀ ਮਾਤਾ - ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਐਮ.ਐਸ. ਅਨੇ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, 'ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜ ਉਸ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।'[2] ਇਹ ਬੇਕਾਬੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗਾ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 1966 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਕਿ ਘੱਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਵਿਕਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਬੰਗਲੁਰੂ)। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਸਮੁੱਚ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਫਲਸਤੀਨ ਬਾਰੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਸਨ।

> ਫਲਸਤੀਨ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਯਹੂਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਮੁੜ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਹਾਲੀਆ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਇਬਰਾਨੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।
>
> ਉਹ ਮੁੱਖ ਥੀਸਿਸ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
>
> ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਗੇ। ਇੱਥੇ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇਸ਼, ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਤਰ, ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭੂਗੋਲਿਕ ਏਕਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਿਮਾਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਅਸੀਮ ਸਮੁੰਦਰ ਦੁਆਰਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ, ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਾਤੀ ਹੈ - ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸਾਂਝੀ ਮਹਿਮਾ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ

ਅਧੀਨ, ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ, ਜੀਉਂਦੇ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਧਰਮ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਜੈਵਿਕ ਸਮੁੱਚਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ, ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਸਾਰੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉੱਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ, ਬੇਅੰਤ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਧਰਮ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਸਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਧਰਮ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਨਸਲ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਿਤ 'ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ' ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਸੰਪਰਕ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਜੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ... ਵਿਆਪਕ ਕੈਥੋਲਿਕ ਧਰਮ, ਉਦਾਰਤਾ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸੱਚਾਈ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਔਸਤ ਹਿੰਦੂ ਮਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਾੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ, ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਗਾੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨਾਲ ਅਨੁਕੂਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਮਲਾਵਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ (ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ) ਵੀ, ਇਸਨੇ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਮਰ ਮਹਿਮਾ ਲਈ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਦੈਂਤ, ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਸਕਰਾਚਾਰੀਆ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਗਣਿਤ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਚਰਕ ਸੰਹਿਤਾ, ਭਾਵਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ਰੁਤ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਰਸਾਇਣ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ, ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀਕਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਾਜ, ਅਜੰਤਾ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ, ਵੇਰੂਲ (ਏਲੋਰਾ) ਗੁਫਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਮੋਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਉਹ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਿਲਾਇੰਸ ਹਰਕਿਸੋਂਦਾਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਲਾਸਟਿਕ ਸਰਜਰੀ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਵਾਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਅਸਵੀਕਾਰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

> ਅਸੀਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ; ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਕਲਪ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਜ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਅੰਦੋਲਨ ਸੱਚਮੁੱਚ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨਿਰਮਾਣ, ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸੁਸਤਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੰਦੂ ਨਸਲ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਸਰਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੱਦਾਰ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਨ, ਜਾਂ, ਇੱਕ ਦਾਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਲੈਣ ਲਈ, ਮੂਰਖ ਹਨ।

ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ। ਸਾਵਰਕਰ ਵਾਂਗ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

> ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੱਤਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹੀ ਰਸਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਸਲ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ, ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਸਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ, ਇਸਦੇ ਰਹਿਮ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਸਲ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਇਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਠੋਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ। ਇਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਹੱਲ ਹੈ। ਇਹੀ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਹੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਚਲਾਕ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ, ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਨਸਲ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਵ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ

ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨਸਲ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਗੁਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਕੁਝ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਜੀਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕੌਮ ਹਾਂ; ਆਓ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਏ, ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਸਲਾਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਤਰਕਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ, 'ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਸੀ

ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜੋ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਬੇਤੁਕਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਾਹਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ, ਸੁਆਰਥੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕੱਲ੍ਹ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਸਰਾਏ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੁਸਲਿਮ 'ਬਾਹਰੀ' ਹੈ।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਹ 'ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ' ਵਰਗ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਐਸ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕੱਟ ਲਏ ਸਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਗੈਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਕਾਂਗਰਸ' ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਸਾਧਾਰਨ ਬੇਤੁਕੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਨਿਗਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਸਲ ਦੇ ਅਜਨਬੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਸੀ... ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ

ਪੂਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ 'ਸੰਪਰਦਾਇਕ' ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼, ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹਨ?

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ 'ਫਿਰਕੂ' ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਹ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ' ਹਨ।

"ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ", 439 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਕਿਤਾਬ, ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮਤਾ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਜਗਦਗੁਰੂ (ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਅਧਿਆਪਕ) ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਨ - ਇਹ ਕੋਲੰਬਸ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ 'ਖੋਜ' ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ! - ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੀਨ, ਜਾਪਾਨ, ਕੰਬੋਡੀਆ, ਮਲਾਇਆ, ਸਿਆਮ, ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗੋਲੀਆ ਅਤੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਤੱਕ। ਸਾਡਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਮਰਾਜ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ 1,400 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਇਕੱਲੇ ਸ਼ੈਲੇਂਦਰ ਸਾਮਰਾਜ 700 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਰਿਹਾ - ਚੀਨੀ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਨਾ ਤਾਂ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਰੋਹ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅਟੱਲ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਬਦਬੇ ਜਾਂ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਹ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਪਣੇ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਕੁੰਡਲੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰ 'ਇੱਕ ਮਿੱਥ' ਹੈ। 'ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਦੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਸਿਧਾਂਤ' ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਦ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸ਼ੈਂਵਿਨਵਾਦ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਔਸਤ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਔਸਤ ਆਦਮੀ ਨਾਲੋਂ

ਬੇਮਿਸਾਲ ਉੱਤਮ ਸੀ।' ਮਿੱਥਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣਵਾਦ, ਸ਼ੌਵਿਨਵਾਦ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਜੇਕਰ ਵੰਡ ਇੱਕ ਸੁਲਝੀ ਹੋਈ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਥੇ ਹਾਂ।' ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਹਾਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਸ ਧਰਤੀ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ...

ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੋ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ? ਉਹ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ। ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਇਸਦੇ ਨਮਕ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੇ ਹਨ? ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਨ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੁਭਾਗ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਇਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ? ਨਹੀਂ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਇੱਥੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨਾਂ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

1923 ਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ 45 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਉਸਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ।

ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵਜੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਹੀ ਆਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਮੱਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗੁਣਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਵਧੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਸਰੋਤ ਤੱਕ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਈਸਾਈ ਬਣ ਗਿਆ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਜੋਂ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ।

... ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁਖੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਪੀੜਿਤ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਈਏ। ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਜ਼ਾਦੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਣ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਿਓ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਸਾਡੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਸਥਾਨ ਲੈਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੈ....

ਕੁਝ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ? ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਚੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ? ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਵੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਏਕਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਸੰਭਵ ਟੀਚਾ ਹੈ।

'ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਇ ਦਸ ਅਤੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਨੂੰ 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਖ਼ਤਰਿਆਂ' ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹਨ। 1923 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ 1966 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਬਦਲਿਆ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕੋ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਉਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕੌਮ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਸੀਆਂ, ਜਾਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ, ਇੱਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।[3]

...

ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇ ਸਨ, ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅਸਲ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ' ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਪੂਰੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਏ ਹਨ।

ਪਰ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਹੋਈਏ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਜਨ ਅਤੇ ਕਾਰ [sic] ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਮਹਿਮਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ - ਧਾਰਮਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।[4]

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਜੋਸ਼, ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੂਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਾਹ ਹੈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 'ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਵਰਾਜ ਨਹੀਂ' ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ...

ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਨੇਤਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਹਾਦਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਕੌੜੇ ਸਿਖਰ ਵਜੋਂ ਆਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਹੰਕਾਰ, ਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਕੱਟਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕੱਟੜ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸਵੈ-ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ।[5]

ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ। 1966 ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਵੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਦੇ ਕਥਨ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਲ ਧਾਗਾ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ ਦੇ ਕਥਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੱਬੇ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (1) ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਭਾਰਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਹੈ। (2) ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ, ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕੋ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (3) ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਰਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। (4) ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 19 ਨਵੰਬਰ 1990 ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ: 'ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ।' ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 2 ਅਕਤੂਬਰ 1990 ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨੀਤੀ ਹਿੰਦੂ ਇੱਛਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ'। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਯਤਨ ਸਿਰਫ਼ 'ਸਾਹਿਤਕ' ਕੰਮਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ।

1ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ, ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ, ਪੰਨਾ 2।

2ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ xx.

3ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ, ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ, ਬੰਗਲੌਰ: ਸਾਹਿਤ ਸਿੰਧੂ, 1968, ਪੰਨਾ 142।

4ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 148।

5Ibid., ਪੰਨੇ 132-3।

8. ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.

ਦੇਸ਼ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ। ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਮੰਨਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਨਹਿਰੂ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ। ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਰਹੱਸ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਚੈਂਪੀਅਨ ਵਜੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋਏ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਪਟੇਲ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 3 ਜੂਨ ਦੀ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ, 10 ਜੂਨ 1947 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਬੀ.ਐਮ. ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

> ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਮੰਨਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਾਡੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਹੋਣ।1

ਨਹਿਰੂ-ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੋ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਨ।2

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਜੋ ਖੁਦ ਇੱਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕੌਮ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ

ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ। ਇਸਦੀਆਂ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡ 'ਤੇ ਕੁੜੱਤਣ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਖ਼ੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ, ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ ਮਿਤੀ 3 ਜੁਲਾਈ 1947 ਅਸਲ ਵਿੱਚ 14 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਇਸਨੂੰ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਕੱਪੜਾ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਤ ਰਾਮ 'ਇਸ ਯਤਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਮਰਥਨ ਵੀ ਸਨ', ਜਿਸਨੂੰ 28 ਜਨਵਰੀ 2018 ਦੇ 70 ਸਾਲਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਅੰਕ ਨੇ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਿਰਲੇਖ 'ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਅਸ਼ੁੱਭ ਸੀ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਅਣਦੇਖਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

> ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਨਸਲ-ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਗਾਉਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਸਾਡੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਮਿੱਟ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਪੁਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕਮਰ ਕੱਸ ਲਈਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੀਏ। ਨਸਲ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਾਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਮਿੱਟ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਹਨ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੱਚੀ ਕੌਮੀਅਤ ਲਈ ਜਗਾਈਏ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਸਲ-ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ 'ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤੱਕ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ - ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੁਰੀਲੇ ਸੱਦੇ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਭਰ ਦੇਈਏ, ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜੋ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰਤਾ ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨਸਲ ਅਤੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਇਸਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸਨ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਸਨ। 30 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ, ਸ਼ਿਮਲਾ, ਕਾਲਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ 'ਸੁਸੰਗਠਿਤ ਬੈਂਡਾਂ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

> ਹਿੰਦੂ ਜਥੇ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਗੜਬੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ... [S]ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[3]

ਉਸਨੇ 30 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ; ਇਸ ਵਾਰ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਮਹਾਜਨ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ। '[ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ] ਲਈ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰ ਵਾਪਸ ਰੱਖ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ... ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਜਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।'[4]

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ। 'ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ।'[5] ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੇਖ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਦੁੱਲਾ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕਥਾ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੰਮੂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ 'ਉੱਥੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਰਹਿਮ 'ਤੇ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ, ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ'।[6]

26 ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਤੁਰੰਤ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ... ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਜੰਮੂ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ।'[7] ਨਹਿਰੂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇੱਕ 'ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਤਕਨੀਕੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ' ਮੰਨਦੇ ਸਨ।[8]

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਵੱਲਭ ਪੰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਕਦੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ?'[9] ਇਹ 29 ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੰਤ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਦਿਆਲ ਦੀ

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ, 17 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਪੰਤ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

> ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ। ਲਾਲ ਬਹਾਦੁਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਮੇਰ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਸੀ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।[10]

ਨਹਿਰੂ ਨੇ 7 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ:

> ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਨਾਜ਼ੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਗਰਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।
>
> ... ਮੈਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਨਾਜ਼ੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤਹੀ ਜਾਲ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਾਜ਼ੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਵਧ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਨ, ਸਧਾਰਨ, ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਯਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾਜ਼ੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਵੱਲ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲਣ

ਅਤੇ ਵਧਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲਵੇਗਾ।[11]

ਕੈਬਨਿਟ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹਾਥੀ ਬਾਰੇ ਕੀ - ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ? ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, 28 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਸੋਸੀਏਟਿਡ ਪ੍ਰੈਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਆਂਦਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ:

> ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਐਲ.ਬੀ. ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਾ. ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਹਾਸਭਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹੇਗੀ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਭਗਵਾ ਝੰਡਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਭਗਵਾ ਝੰਡਾ ਸੀ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਿਰੰਗਾ ਨਹੀਂ।
>
> ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਜੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ। ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਗਵਾ ਝੰਡਾ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 30 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀ' ਵਜੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ' ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, 'ਭਗਵਾ ਝੰਡਾ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉੱਡਦਾ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਅਣਉਚਿਤ ਕੰਮ ਦੀ ਇੱਕ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਬਚਤ। ਭੋਪਟਕਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਣਾਇਆ,

ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੱਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।[12]

ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅਸਹਿਜ ਸਨ। 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਯੂਪੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਭਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਯੂਪੀ ਤੋਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਭਰਤਪੁਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੂਪੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿੰਤਤ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਫੁਟਨੋਟ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਮਈ-ਜੂਨ 1947 ਵਿੱਚ ਭਰਤਪੁਰ ਅਤੇ ਅਲਵਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਰੈਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।'

ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਸੁਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਅਤੇ ਅਵਿਵਸਥਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉੱਪਰ ਜੋ ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ। 'ਗਾਂਧੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਨਾਅਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਨਹਿਰੂ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣਾ ਸੀ... ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਜੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਓਨੀ ਹੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੈ।[13]

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਮੁਖਰਜੀ ਕੋਲ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪੱਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਾਪਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡਾ ਰਵੱਈਆ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜੋ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜੇ ਵੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਅੱਜ ਦੁਪਹਿਰ ਪਾਰਟੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਰਗੇ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਨਾ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਸਾਡੀ ਆਮ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ... ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਸਭਾ ਸਮੇਤ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰੋ ਅਤੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਬੰਧ ਤੋੜੋ।[14]

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਸਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਵੱਲੋਂ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

24 ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਇੰਨੇ ਹੀ ਬੇਰਹਿਮ ਸਨ:

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਮਤੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇਗੀ।

ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਇਸ ਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਕਈ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਨੂੰ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਕਿਤੇ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਨਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋ।

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ:

ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੰਬੰਧ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਾਂਗਾ।

ਉਸਨੇ ਗੋਂਦ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਪਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਪਾੜਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਗੇ।[15] ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ

ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੈ, ਜਨ ਸੰਘ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 1951 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ, ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਵੀ।

1947 ਤੱਕ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਇਦ ਨੀਮ-ਸੈਨਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਗਠਿਤ ਸੀ'।[16] 1925 ਤੋਂ ਇਸ ਕੋਲ ਬੇਰੋਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। 'ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ' ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿੱਚ ਵੀ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ।[17]

ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 5 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

> ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਤੀਬਰ ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁੰਮਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ।[18]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਰੁਕੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ। ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਇੱਕ ਇਸਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਰਥਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ।

---

1 ਦੁਰਗਾ ਦਾਸ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ 1945-50, ਭਾਗ IV, ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ: ਨਵਜੀਵਨ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1972, ਪੰਨੇ 56-7; ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ SPC ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

2 ਨੀਰਜਾ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਨਹਿਰੂ-ਪਟੇਲ: ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਝੌਤਾ (ਚੋਣਵੇਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ 1933-1950), ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ, 2010 ਅਤੇ ਪੀ.ਐਨ. ਚੋਪੜਾ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ: ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਕੋਨਾਰਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2004 ਵੇਖੋ।

3 ਐਸ. ਗੋਪਾਲ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ। ਦੂਜੀ ਲੜੀ, ਭਾਗ 4, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਫੰਡ, 1986, ਪੰਨਾ 113; ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ SWJN ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

4 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 413।

5 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 414।

6 ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ, ਦ ਬਲੇਜ਼ਿੰਗ ਚਿਨਾਰ, ਸ੍ਰੀਨਗਰ: ਗੁਲਸ਼ਨ ਬੁੱਕਸ, 1995, ਪੰਨਾ 302।

7 SWJN, ਭਾਗ 4, ਪੰਨੇ 290-1।

8 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 330।

9ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 222।
10ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 476।
11ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 461।
12ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 507।
13SWJN, ਭਾਗ 5, 1987, ਪੰਨੇ 30-1।
14Ibid., ਪੰਨੇ 46-7।
15SWJN, ਭਾਗ 7, 1988, ਪੰਨੇ 12-3।
16ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨਾ 48।
17SWJN, ਭਾਗ 5, ਪੰਨੇ 67 ਅਤੇ 69।
18ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 305।

9. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ

ਪਰ ਦੋ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਕਾਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਵੀ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ। ਦੋ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਬੱਲਭ ਪੰਤ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਸਨ।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ 1998 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਦਿਆਲ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਬਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹਲਚਲ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ:

ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਯੂਪੀ ਕੈਬਨਿਟ ਦੀ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਲੈਣ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ। ਜਦੋਂ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਅਜੇ ਵੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਰੇਂਜ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਅਫ਼ਸਰ, ਬੀ.ਬੀ.ਐਲ. ਜੇਟਲੀ, ਬਹੁਤ ਗੁਪਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਟੀਲ ਟਰੰਕ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੰਦ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਟਰੰਕ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣੀ

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਟਰੰਕ ਉਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਰ ਕਸਬੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਤਾ ਦੇ ਬਲੂਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਕੇ, ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ, ਇੱਕ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ, ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟਰੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ) ਦੇ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਨੇ ਵੱਡੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਜੇਤਲੀ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ, ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ।

ਪੰਤ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ਰਫ਼ੀ ਅਹਿਮਦ) ਕਿਦਵਈ ਕਰਦੇ, ਰਿੰਗ ਲੀਡਰ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਦੀ ਅਗਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਾਜ਼ੁਕਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹਮਦਰਦ, ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੋਵੇਂ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਸਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਆਤਮਾ ਗੋਵਿੰਦ ਖੇਰ, ਖੁਦ ਇੱਕ ਸਮਰਥਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਮ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ, ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ

ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਤਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤਾ। ਪੱਤਰ ਤੁਰੰਤ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਲੱਭ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਪਿੱਛਾ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬੀਤ ਗਏ। 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਉਹ ਸਰਵਉੱਚ ਦੂਤ, ਮਹਾਤਮਾ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[1]

ਜੇਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਿਗਰਟ ਪੀਂਅ ਸਮੇਤ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਘਾਤਕ, ਜੇ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ, ਝਟਕਾ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਹਿਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਮਾਸੀ ਸੈਲੀ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਡੇਗਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਉਭਾਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਇਕਾਈ, ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ, ਨੇ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸੰਸਥਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸਮਾਜ, ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਾਖ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਅਪਰਾਧ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਝਿੜਕ ਮਿਲੀ: 'ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।'[2]

ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਨਫ਼ਰਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ, ਇੱਕ ਨਿਪੁੰਨ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਕੀਲ, ਕੋਲ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰਾਂ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ।

27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ,

> ਮੈਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸੰਜੇਵੀ [ਡੀ.ਜੇ. ਸੰਜੇਵੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਨ] ਨਾਲ ਦਿਨ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਬਿਆਨ ਨੱਬੇ ਟਾਈਪ ਕੀਤੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਪੂਨਾ, ਬੰਬਈ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਬਿੰਦੂ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ 19 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਫ ਦੋ ਵਾਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਵਿੰਗ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ [ਰਚਿਆ] ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ...
>
> ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਸਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਦੀ ਸੋਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ।[3]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਸਾਥੀ, ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਖਰਜੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸੀ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, 4 ਮਈ 1948 ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ ਹਨ।' ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ, 'ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। 6 ਮਈ ਨੂੰ ਪਟੇਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤੁਰੰਤ ਅਤੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਸੀ.ਕੇ. ਦਫਤਰੀ ਹੋਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਅਤੇ ਮਿਠਾਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅੱਤਵਾਦੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੰਤ ਦਿਗਬਿਜਯ ਨਾਥ, ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫੌਜੀ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਫੌਜੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਖ਼ਤਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।[4]

ਜੇਕਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਯਕੀਨ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸਨ, 'ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਉਲਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ', ਪਟੇਲ ਨੇ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।

ਪਰ ਮੁਖਰਜੀ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 18 ਜੁਲਾਈ 1948 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ:

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਰ ਸਾਡੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਭਿਆਨਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਜੂਦ ਲਈ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਖ਼ਤਰਾ ਸਨ।

ਸਾਡੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ, ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਸਰਕਲ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿੱਦੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ।[5]

ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ" ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।[6]

ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਵੱਲੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣਾ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1 ਸਤੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ, ਸੀ.ਕੇ. ਦਫ਼ਤਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜੱਜ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

> ਮਾਣਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨਾਲ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ ਸੱਤ [ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ] ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਵਰਕਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੈਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?'
>
> ਗਵਾਹ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ: 'ਕੀ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਤੱਥ ਦੇਵਾਂ? ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਉਸ [ਸਾਵਰਕਰ] ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ ਸੱਤ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਵਾਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਵਾਲ, ਜਵਾਬ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਯੂਅਰ ਆਨਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ ਸੱਤ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਸਵਾਲ, ਜਵਾਬ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਜੱਜ ਕੋਲ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਵਪਨ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਨੇ 12 ਜੁਲਾਈ 2012 ਨੂੰ ਟੀਵੀ 'ਤੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਵਰਕਰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਬਚ ਗਏ। ਸੁਤੰਤਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ; ਪਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ: 'ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ 1948

ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਥ ਸੀ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਵਧਾਇਆ?

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੁਲਾਸਾ ਜੱਜ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਵਕੀਲ, ਪੀ.ਐਲ. ਇਨਾਮਦਾਰ, ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਪੀ.ਐਸ. ਪਾਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਲਈ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ।[7]

ਸਾਵਰਕਰ 'ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ'। ਉਸਨੇ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

> ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲਾਂ, ਡਾ. ਪਾਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਜਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਏ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ, ਦੁਬਾਰਾ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹ ਲਏ।

ਇਨਾਮਦਾਰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਝੂਠਾ ਸੀ।

10 ਫਰਵਰੀ 1949 ਨੂੰ ਜੱਜ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਇਨਾਮਦਾਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ।

> ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਹਿੱਸਾ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ! ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਉਹੀ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਉਸ ਕੇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ!' ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਹਾਂ, ਇਹ ਕੇਸ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੈਰੇ ਲਈ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ!'[8]

ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹੋ:

> ਮੈਂ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ ਵੀ।[9]

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਜੱਜ ਕਿਸੇ ਕਾਤਲ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਿਆਨ ਸੁਣਦੇ ਸਮੇਂ 'ਅੱਥਰੂਆਂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ' ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਗੋਡਸੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸੁਣੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਿਵੀ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਕੇਸ ਲਾਅ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀਕਰਤਾ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਰ ਭੌਤਿਕ ਖਾਸ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਹ ਟੇਪਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਤਾਂ ਰਿਚਰਡ ਨਿਕਸਨ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜਾ ਹੈਨਰੀ II 'ਤੇ ਬੇਕੇਟ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਭੜਕਾਹਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: 'ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਸ਼ਾਂਤ ਪੁਜਾਰੀ ਤੋਂ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇਗਾ?' ਅਤੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਭੜਕਾਊ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸਮੂਹ ਪਾਲਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਇਸ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਕਲਰਕ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗਾ?'

10 ਫਰਵਰੀ 1949 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਜੱਜ ਆਤਮਾ ਚਰਨ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਗਵਾਹ ਪਾਇਆ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ 'ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ' ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਵੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, 30 ਸਤੰਬਰ 1969 ਨੂੰ, ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਜੀਵਨ ਲਾਲ ਕਪੂਰ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ 'ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਲਏ ਗਏ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸਨ'।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਸਨ ਜੋ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜੋ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦਾ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਸਨ।

1948 ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਾਰੇ ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਤੱਥ ਕਾਫ਼ੀ ਸਨ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਆਚਰਣ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1947 ਵਿੱਚ 'ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। ਇਸ ਸੁਰੱਖਿਆਤਮਕ ਝੂਠ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ:

> ਅਸੀਂ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਾ ਦੱਸਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ... ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੋਟ ਕਰਦੀ ਹੈ:

> ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਅੱਪਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾਸਰ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ 4th ਮਾਰਚ, 1948 ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1946 ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅਕਸਰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ... ਅਗਸਤ, 1947 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਗਏ ਤਾਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ...
>
> ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਗਜਾਨਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾਮਲੇ ਤੋਂ ਵੀ 4th ਮਾਰਚ, 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ... ਆਪਟੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਗਰਾਨੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 15000 ਰੁਪਏ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਮਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਇਸਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਏਜੰਟ ਸਨ।

ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੁੰਡਾ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਜਾਂ 45 ਮਿੰਟ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਅੱਧ ਦੇ ਆਸਪਾਸ, ਦੇਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੋਵੇਂ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅਕਸਰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ... ਇਹ ਸਬੂਤ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਨ। ਬੈਜ ਵੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਲੰਬੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ: ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੰਮਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਕਿਉਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਹ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। 14 ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਏ.ਆਰ. ਕਾਸਰ ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ 23rd ਜਾਂ 24th ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਬ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜੀ.ਵੀ. ਦਾਮਲੇ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ 'ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ [ਸਾਵਰਕਰ] ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸਨ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਸਟਿਸ ਕਪੂਰ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: 'ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਲਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸਨ।'

ਆਪਣੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਨੰਬਰ 1 ਵਿੱਚ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਸਾਵਰਕਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ'। ਕਤਲ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ 'ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ' 40 ਮਿੰਟ ਲਈ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿ ਕਾਸਰ ਅਤੇ ਦਾਮਲੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਸੀ।' ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 14 ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਿਆ।

ਜਸਟਿਸ ਕਪੂਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪਾਇਆ ਕਿ 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੱਟੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, '(4) (ਏ) ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਵਰਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਯੋਜਕ ਸਨ।'

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਮੌਤ 1966 ਵਿੱਚ ਹੋਈ; 20 ਜੁਲਾਈ 1950 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਘਟੀਆ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸਫਲਤਾ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। 1937 ਵਿੱਚ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਨ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਵਿਰਾਸਤ ਛੱਡ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ। 15 ਮਈ 1963 ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ 80th ਜਨਮਦਿਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਕਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।[10]

---

1 ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਦਿਆਲ, ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਓਰੀਐਂਟ ਲੌਂਗਮੈਨ, 1998, ਪੰਨੇ 93-4।

2 ਅਰਵਿੰਦ ਰਾਜਗੋਪਾਲ, 'ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ'।

3 SPC, vol. VI, 1973, ਪੰਨਾ 56-7.

4 Ibid., ਪੰਨੇ 65-6।

5 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 323।

6 ਨੂਰਾਨੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ, ਪੰਨਾ 109-30।

7 ਪੀ.ਐਲ. ਇਨਾਮਦਾਰ, ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, 1948-49, ਪਾਪੂਲਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1979।

8 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 147।

9 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 151।

10 ਕੀਰ, ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ, ਪੰਨਾ. 527.

10. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ 'ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ' ਵਜੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 6 ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 11 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ 1976 ਵਿੱਚ ਇਹ ਚਾਲ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਓ.ਪੀ. ਮਾਥੁਰ ਨੇ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਇਸਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਇਆ ਜਾਂ ਰਹਿਮ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਜੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਸਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਭੀਖ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਸੰਬਰ 1958 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਸਟਿਸ ਔਨ ਟ੍ਰਾਇਲ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਆਰਐਸਐਸ, ਕਰਨਾਟਕ) ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ 'ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ' 'ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ) ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ 'ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਟਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਮਹਾਸਭਾ ਸੀ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀ ਘੱਟ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਇਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ 3 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 4 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ 'ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ; ਪਰ ਹਰੇਕ ਸੂਬਾ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਇੱਕ ਇਕਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਯਾਨੀ ਕਿ ਇਸਦਾ ਆਚਰਣ ਇਸਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਲਾਨੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਚਾਹੇ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਡਕੈਤੀ, ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਵਰਗੀਆਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੇ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ, ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਗੁਪਤਤਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ।

ਫਿਰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਪੜਾਅ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੰਥ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਵੀਨਤਮ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਨ।

ਇਸ ਲਈ, ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।[1]

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ' ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਗੋਲਵਲਕਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ: (1) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਪੁਰ ਨਾ ਛੱਡਣਾ; (2) ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਨਾ ਕਰਨਾ; (3) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਖਬਾਰ, ਜਰਨਲ ਜਾਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ 'ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਮਲਾ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ (4) 'ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ

ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਭੜਕਾਉਣ ਜਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਨਹੀਂ'।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਤਿੱਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 6 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ 11 ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ। 24 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ, ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ, ਏ.ਵੀ. ਪਾਈ ਨੇ 27 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਫਿਰ 17 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪਟੇਲ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ।

> ਮੈਂ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਣ ਕਿ ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਖਿੱਚਿਆ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।[2]

ਉਹ ਗੋਲਵਲਕਰ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸੰਘ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮਝਿਆ।'[3]

ਇਹ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ 'ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ' ਹਟਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।[4] ਇਹ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਏਕਨਾਥ ਰਾਨਾਡੇ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਹਿਰੂ ਅਡੋਲ ਸਨ।

> ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ... ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹਨ।[5]

ਨਹਿਰੂ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਸਹੀ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅੰਗ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ, ਧਰਮ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਜਾਤ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਰੇ ਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।[6]

ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। 8 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ 11 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ 'ਭਰਾ ਗੋਲਵਲਕਰ' ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। 'ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਵੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ।' ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥਤਾ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਖੂਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਿਰਫ਼ ਸਦੀਵੀ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪੂਰਕ ਅਤੇ ਪੂਰਕ ਹੋਵੇ, ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਗਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਏਕਨਾਥ ਰਾਨਾਡੇ, ਪੀ.ਬੀ. ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣੇ, ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਐਲਾਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ (ਭਗਵਾ ਧਵਜ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।[7]

ਨਵੰਬਰ 1948 ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਟੁੱਟ ਗਈ; ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਖ ਟੀ.ਆਰ.ਵੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸਨ, ਜੋ ਚੇਨਈ ਦੇ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਸਨ। 13 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਦ ਹਿੰਦੂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਣੀ ਦੁਬਾਰਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ,

ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਫਿਰਕੂਵਾਦ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਇਸਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇੱਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਦਲਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।[8]

ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 11 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਇਸ ਸਾਲ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅੱਗੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੋਚੀ ਗਈ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਚੋਣਵਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਵਚਨ ਤੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਸੰਘ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਲਿਖਤੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਪਤਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ 31 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸੀ, ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। 7 ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਨਹਿਰੂ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਕੱਟੜ ਸਮਰਥਕ ਏ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੇ 7 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਫੈਸਲਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੁਣੇ ਦੇ ਮਰਾਠਾ ਨੇ 18 ਨਵੰਬਰ 1949 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ:

ਸੰਗਠਨ [RSS] ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ,

ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ RSPI ਹਨ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ RSS ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਰ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ? ਜਿਹੜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ RSS ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ RSS ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।[9]

ਖੇਰ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 17 ਨਵੰਬਰ 1949 ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗਾ।[10]

ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਘਟਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਗਾਰਡ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 23 ਨਵੰਬਰ 1949 ਨੂੰ ਮਹਾਸਭਾ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਇਸਨੂੰ 'ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ' ਜਾਂ 'ਆਪਣੀ ਫਿਰਕੂ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸਦੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ'।[11] ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਵਿਕਲਪ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1951 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸਨ। ਪਾਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਵਿਹਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੋਰਚਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਸਮੂਹ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ।

ਜੁਲਾਈ 1948 ਵਿੱਚ, ਮਧੋਕ - ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਸੀ - ਨੇ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਏਬੀਵੀਪੀ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਕੰਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਗੱਡੀ ਦੇ ਪਹੀਏ ਹਨ। ਇਹ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸਨੂੰ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ' ਦੁਆਰਾ ਦਬਦਬਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।[12]

ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਜਰਨਲ 'ਦ ਕੈਰਾਵਨ' ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਕ (ਪੰਨੇ 36-55) ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਤੂਫਾਨੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ 'ਸਟੂਡੈਂਟ ਡੇਜ਼: ਦ ਏਜ ਆਫ ਏਬੀਵੀਪੀ'। ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 9 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> [ਕੇ.ਐਨ. ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ ਦਾ] ਕਹਿਣਾ ਮੋਹਨਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। 'ਗਾਂਧੀ-ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਫਰਵਰੀ 1948 ਤੋਂ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੇਡਰ ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ, ਅਤੇ 'ਸੰਘ ਆਪਣੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ [sic] ਪਰਿਸ਼ਦ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ।
>
> ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਜੁਲਾਈ ਵਿੱਚ ਏਬੀਵੀਪੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, 11 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ, ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅਚਾਨਕ 'ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ,' ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

---

1 ਲਿਖਤ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ 3 ਵੇਖੋ।
2 SPC, ਭਾਗ VII, ਪੰਨਾ 261।
3 SPC, ਭਾਗ IX, ਪੰਨਾ 146।
4 ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨਾ 53।
5 SWJN, ਭਾਗ 8, 1989, ਪੰਨਾ 122।
6 ਸਮਿਥ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ, ਪੰਨੇ 473-4 ਟੈਕਸਟ ਲਈ।
7 3 ਮਈ 1949 ਨੂੰ ਗੋਲਵਾਲਕਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਦਾ ਨੋਟ, ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਆਇੰਗਰ।
8 ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਨਿਆਂ, ਪੰਨਾ 96।
9 ਮਹਿਰੱਤਾ, 18 ਨਵੰਬਰ 1949।
10 ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨੇ 55-6।
11 ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 91।

12ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 27।

11. ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਜਨ ਸੰਘ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ

ਇਹ ਇੱਕ ਫੌਸਟੀਅਨ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਹਰੇਕ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਸਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਕਾਰਕੁੰਨ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਾਜ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਗਸਤ 1949 ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?' ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਅਸੀਂ ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਹੇਠ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਮਰਾਜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਖੁਦ ਸਮਰਾਟ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'[1]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ - ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ - ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 1954 ਅਤੇ 1973 ਵਿੱਚ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 2005 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਗਣਨਾਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥਾਟਸ' (1966) ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, 2018 ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਢੁਕਵੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨੀਆਂ 1951 ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਾਸਕ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ-ਧਾਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਲਚਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ, ਨੇਕ ਅਤੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਥਿਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਇਸਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਮਸ਼ਾਲ-ਧਾਰਕ ਸਨ। ਉਹ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ [ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਕਾਰ] ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਉਸ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸੀ...

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪਿਆਰੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕੇਂਦਰ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਵਰਣਨਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸੂਰਜ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਸ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ, ਕੋਲ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ [ਟੀਚਾ] ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।[2]

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਨਹਿਰੂ-ਲਿਆਕਤ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਕੈਬਨਿਟ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1950 ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਤਿੱਖੀ ਬਹਿਸ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 8 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ 'ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ' ਬਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ।

ਮੁਖਰਜੀ 1940 ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨਾਲ ਝੜਪ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਤੀਹਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ 1940 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੈਲੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਬੱਦਲਵਾਈ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਕਿਰਨ' ਹੈ।[3]

ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਪਹਿਲ ਵਸੰਤ ਰਾਓ ਓਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। 1949 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੁਖਰਜੀ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਉਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗਠਨ 'ਤੇ ਓਕ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਓਕ ਨੇ ਮਾਈਰੋਨ ਵਾਈਨਰ, ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ, ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਉਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ'।[4]

ਵਾਈਨਰ ਦਾ ਮੁਖਰਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਹੀ ਸੀ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਨ ਦੀ।'[5] ਮੁਖਰਜੀ 20 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸਨ; ਮੌਲਵੀ ਫਜ਼ਲੁਲ ਹੱਕ ਦੇ ਬੰਗਾਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1940 ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਮਹਾਂਸਭਾ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

1949 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਮੁਖਰਜੀ ਨਵੰਬਰ 1949 ਅਤੇ 1950 ਦੀ ਬਸੰਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ

ਨਾਗਪੁਰ ਗਏ। ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਕਰ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਨਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇ।

25 ਜੂਨ 1956 ਦੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਵਸੰਤ ਰਾਓ ਓਕ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਅਣਚਾਹੇ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੇ ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਮਦਦ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ... ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਥੋਕ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਜੈਫਰੀਲੋਟ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

1950 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਟੰਡਨ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ (ਵੀ.ਆਰ. ਓਕ, ਬੀ. ਮਧੋਕ, ਭਾਈ ਮਹਾਂਵੀਰ) ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਮ.ਸੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ (ਲਾਲਾ ਯੋਧ ਰਾਜ, ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਬਲਰਾਜ ਭੱਲਾ, ਅਤੇ ਮਹਾਸ਼ੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ) ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਟੀਮ, ਹੰਸ ਰਾਜ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ, 16 ਜਨਵਰੀ 1951 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਪੈਨ-ਇੰਡੀਅਨ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪੀਪਲਜ਼ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ) ਦਾ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੰਭਾਵੀ ਹਮਦਰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। [ਜਾਫਰੀਲੋਟ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਓਕ ਓਕੇ ਹੈ।]

ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ 1951 ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ 'ਪੀਪਲਜ਼ ਪਾਰਟੀ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਦਿਖਾਇਆ। 27 ਮਈ ਨੂੰ, ਮਾਧੋਕ ਦੇ ਉਕਸਾਉਣ 'ਤੇ, ਜੁਲੁੰਦੂਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰੇਗਾ।[6]

ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ, ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ; ਆਰਐਸਐਸ, ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਮੁਖਰਜੀ, ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ 1952 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਰ ਮੁਖਰਜੀ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਹਕੀਕਤ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਸੀ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਕਤ, ਆਪਣੇ ਕਾਡਰ ਅਤੇ ਨੇਤਾ, ਸਗੋਂ ਪੈਸਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਧੋਕ ਦਾ ਸਮਝੌਤੇ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਆਨ ਹੈ।

> ਇਸ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ [ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ] ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਲੋੜ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ ਵੋਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ...
>
> ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਵੱਈਆ, ਜਿਸਨੇ ਹੇਠਲੇ ਮੱਧਮ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਖਿੱਚਿਆ, ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹਿਜ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਵਿੱਚ ਲਾਮਬੰਦ ਅਤੇ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮਤਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।'[7] ਨਾਮ 'ਤੇ, ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਛਲ ਅਪਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਣਨੀਤਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਧੋਕ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ,

> ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਮੌਜੂਦ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਠੋਸ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੰਗ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਸੀ।
>
> ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਨਵੀਂ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਰਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਏ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਸੰਕਲਪ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਸੰਪਰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਜਾਂ ਤੰਗ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ, ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਰਣਨੀਤੀਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇੱਕ ਛਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਥੋਪੇ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਪਰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ, ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ।[8]

ਬਰੂਸ ਗ੍ਰਾਹਮ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਢੁਕਵਾਂ ਸੀ। 'ਜਨ ਸੰਘ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸੀ।'

ਨਵੰਬਰ 1954 ਵਿੱਚ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਉੱਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮਧੋਕ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਗੋਲਵਲਕਰ-ਮੁਖਰਜੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਡਾ. ਬੀ.ਡੀ. ਗ੍ਰਾਹਮ ਦਾ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਕਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1951 ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 1951-2 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸੀ; ਰਸਮੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਕੱਤਰ, ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਨਵੰਬਰ 1954 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਣਉਚਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਤਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਕੁਝ

ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਗੁਰੂ ਦੱਤ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਰਾਜ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ, ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ 'ਉਦਾਰਵਾਦੀ' ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਗਸਤ 1954 ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ (ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਆਰਐਸਐਸ ਆਦਮੀ), ਨੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਉਪਾਧਿਆਏ (ਜਿਸਨੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਨੇ ਮਾਮਲਾ ਆਰਐਸਐਸ ਬਹੁਮਤ ਵਾਲੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੁਖਰਜੀ ਅਕਸਰ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਅਤੇ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਮੀਦ ਜਤਾਈ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਅਤੇ ਵਰਕਰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।

ਜਨਸੰਘ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਰਾਜ ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਜੁਲਾਈ 1961 ਵਿੱਚ 'ਉਦਾਰਵਾਦੀਆਂ' ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ

ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਫੈਸਲਾ 12 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਅਹੁਦੇ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਚੋਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਨੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਾਹਮ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ

> ਜਨਸੰਘ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਕੇਡਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਖਿਲ-ਭਾਰਤੀ ਸਕੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਅਤੁਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵੀਰ ਅਰਜੁਨ ਸਮੇਤ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਿੰਦੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਹਾਂਵੀਰ, ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਪੰਜਾਬ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ, ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ, ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਰਹੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਸਾਹਿਬ ਸੋਹਣੀ ਨੂੰ 1936 ਵਿੱਚ ਬੇਰਾਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਗਏ।[9]

ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਉਹ ਲੋਕ ਸਨ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹਨੇਰੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।'[10] 1953 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ 65 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਤਣਾਅ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ: ਜਨ ਸੰਘ 'ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬੱਚਾ' ਸੀ।[11]

---

1 ਸਪਾਟਲਾਈਟਸ: ਗੁਰੂਜੀ ਜਵਾਬ, ਬੰਗਲੌਰ: ਸਾਹਿਤ ਸਿੰਧੂ, 1974, ਪੰਨਾ 158।

2 ਗੋਲਵਾਲਕਰ, ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ, ਪੰਨੇ 93 ਅਤੇ 103।

3 ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ, ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਤਸਵੀਰ: ਡਾ. ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ, ਜੈਕੋ ਪਬ। ਹਾਊਸ, 1969, ਪੀ. 96.

4 ਮਾਇਰੋਨ ਵਾਈਨਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1957, ਪੰਨਾ 186।

5 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 187।

6 ਜੈਫਰਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 117-8। ਬਰੂਸ ਗ੍ਰਾਹਮ, ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਜ਼ਮ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 27 ਵੀ ਦੇਖੋ।

7 ਜੈਫਰਲੋਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੰਨਾ 93।

8 Ibid., ਪੰਨੇ 99-100।

9 ਗ੍ਰਾਹਮ, 'ਸਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਐਂਡ ਦਿ ਕਮਿਊਨਲਿਸਟ ਅਲਟਰਨੇਟਿਵ', ਪੰਨਾ 353-4.

10 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 366।

11 ਦ ਹਿੰਦੂ, 6 ਜਨਵਰੀ 1952।

12. ਮੁਖਰਜੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ

ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ; ਇਸਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਜਨ ਸੰਘ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਇਸ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ; ਪਰ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਿੰਡਨਬਰਗ ਹੋਣਾ ਸੀ; ਗੋਲਵਲਕਰ ਹਿਟਲਰ ਸੀ, ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਾਹਕ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ; ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਰ, ਮਾਇਰਨ ਵਾਈਨਰ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਮਾਹਰ ਸਨ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸਿਕ ਪਾਰਟੀ ਪਾਲੀਟਿਕਸ ਇਨ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ... [ਅਤੇ] ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਨ।'[1] ਮੁਖਰਜੀ ਲਈ, ਵਾਈਨਰ ਨੇ ਢੁਕਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ, ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਹੋਵੇ

ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਦੀ।' 20 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। 1937 ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਵਜੋਂ ਕੌਂਸਲ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਗਏ। 1939 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।[2]

1941 ਵਿੱਚ ਉਹ ਫਜ਼ਲੁਲ ਹੱਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਬੰਗਾਲ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 23 ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1942 ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। 1947 ਵਿੱਚ ਉਹ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ; ਅਪ੍ਰੈਲ 1950 ਵਿੱਚ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਜਨਸੰਘ ਬਣਾਇਆ।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 21 ਅਗਸਤ 1936 ਨੂੰ ਆਸ਼ੁਤੋਸ਼ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜ਼ਿੱਦ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ' ਵਜੋਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ।[3] ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਜਿਨਾਹ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲੇ।

ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ 29 ਅਕਤੂਬਰ 1951 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਮੂਨੇ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

> ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ, ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਖਿੱਚ ਸਕੇ।[4]

ਇਸਦੀ ਤੁਲਨਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਣ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਨਾਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਛੁਪਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਕਸਾਰਤਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ

ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣਾਇਆ। ਇੱਕ ਗੈਰ-ਆਰਐਸਐਸ ਆਦਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਏ। 4 ਨਵੰਬਰ 1954 ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ, ਸਗੋਂ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 3 ਨਵੰਬਰ 1954 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸੱਠ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅੱਜ ਵੀ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

> ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਮਤਭੇਦ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਕਰ ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
>
> ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਅਕਸਰ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਅਤੇ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਰਗੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।
>
> ਜਨਸੰਘ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਰਾਜ ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[5]

ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਇਕਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗੁਰੂ ਦੱਤ ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਵੀ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੂਤ ਨੇ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਆਰਐਸਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।[6]

21 ਅਕਤੂਬਰ 1951 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ, ਇਸਦੇ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਭੁੱਲਾਂ ਲਈ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ।[7] ਇਹ 11 ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਛਪੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਂ ਲਾਈਨਾਂ ਸਨ; ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਓ। ਜੰਮੂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਰੁੱਖੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ।

> ਮੁਸਲਿਮ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਜਗਵੇਦੀ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰੌਲਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼੍ਰੀ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ। ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਮੁਸਲਿਮ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦੇ ਜੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ... ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਰਕ-ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸ਼੍ਰੀ ਨਹਿਰੂ, ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਡੋਗਰਾ, ਜੰਮੂ-ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਜੰਮੂ ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ, ਮਈ 1952 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮਾਧੋਕ ਨੇ ਇਸਨੂੰ 'ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ' ਕਿਹਾ; ਚੰਗੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ। ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਇੱਕ 'ਕਾਰਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਹਉਮੈਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। 'ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ।[8]

ਡੋਗਰਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਦੋ-ਨੁਕਾਤੀ ਏਜੰਡਾ ਸੀ; ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੇਖ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕਰਨਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਜ਼ਮੀਨ ਕਸਾਈ ਨੂੰ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਗ੍ਰਾਹਮ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ:

> 1951 ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਜਾਇਦਾਦ ਖਾਤਮੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਡੋਗਰਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਹੋਰ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰਜੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰਾਜ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼

ਲਈ, 1951 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ, ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਨਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਰਟੀ ਇਕਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਨੇਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਡੋਗਰਾ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਸੀ, ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਜੰਮੂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ।

31 ਦਸੰਬਰ 1952 ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ। ਇਸਨੇ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੇਤਾਵਾਂ' (ਪੜ੍ਹੋ: ਮੁਖਰਜੀ ਸਮੇਤ) ਦੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਡੋਗਰਾ ਨੂੰ 26 ਦਸੰਬਰ 1952 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਜਨਸੰਘ ਸਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰਿਆ। ਇਹ ਰਾਮ ਰਾਜ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਨਹਿਰੂ, ਨੂੰ ਰੱਖਿਆਤਮਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਅੰਦੋਲਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ - ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਕੁੜੱਤਣ ਦਾ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਜਿਸਨੇ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੰਡ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ।

ਮੁਖਰਜੀ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ ਜਿੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਰਣਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ - ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਅਸੰਭਵ ਸਨ। ਪੂਰਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[9]

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 9 ਜਨਵਰੀ 1953 ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ 'ਜੰਮੂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ' ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜੰਮੂ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ। ਹਰੇਕ 'ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ'। ਜੇਕਰ 'ਇੱਕ ਆਮ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਮੂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੋਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ?' ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਖੇਤਰਵਾਦ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਜੰਗ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ। 'ਫਿਰ, ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ? ... ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਦਨਾਮੀ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇਸ ਗੁਆਚੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।' ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਧਾਰਾ 370 ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਜੰਮੂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ; ਰਾਜ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ। ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ-ਪੱਖੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ; ਆਪਣੇ ਲਈ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ 'ਪੂਰੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸਨ'। ਪਰ 'ਇਸਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਦੂਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ'।

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 3 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਹਿਰੂ 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਅਸਫਲਤਾ' ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵਾਂ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ?' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਫਿਰ ਉਠਾਇਆ।

ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ, ਜੋ 1952 ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਨੇ 4 ਫਰਵਰੀ 1953 ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਿਰਜ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫਜ਼ਲ ਬੇਗ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਯੋਗ ਵਕੀਲ ਸਨ, ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ:
ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਪੂਰੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਹੱਲ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ... 'ਸਾਡਾ ਰਸਤਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਸਾਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਫਨ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ।' (ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨ ਲਾਲ, ਸਕੱਤਰ, ਸ਼ਹਿਰ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਸਾਂਬਾ ਵਿਖੇ 20-10-52 ਨੂੰ।)

'ਅਸੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ

ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਰਾਜ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।' (ਰਿਸ਼ੀ ਕੁਮਾਰ ਕੌਸ਼ਲ, ਮੈਂਬਰ, ਪ੍ਰਜਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ, ਰਿਆਸੀ ਵਿਖੇ 23-11-52 ਨੂੰ।)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਇਰਾਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: '... ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 75 ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਸੂਬਾ	*ਜਨਰਲ*	*ਮੁਸਲਮਾਨ*	*ਬੋਧੀ*	*ਕੁੱਲ*
ਕਸ਼ਮੀਰ	3	41	..	44
ਜੰਮੂ	21	8	..	29
ਲੱਦਾਖ	..	1	1	2
ਕੁੱਲ	24	50	1	75

'ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦਾ ਮੁਸਲਿਮ ਦਬਦਬਾ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਬੋਧੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਥੋਪਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ....' (ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਸੈਕਟਰੀ, ਆਲ ਜੰਮੂ ਐਂਡ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਜੰਮੂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ 'ਜੰਮੂ ਜੰਮੂ ਐਂਡ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਪੈਂਫਲਿਟ ਦਾ ਪੰਨਾ 12।)

ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

> ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਭਾਵੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਰਵੱਈਆ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅੰਦੋਲਨ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਣਪਛਾਤੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਛੱਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਟੁੱਟਣ ਅਤੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਰਾਹੀਂ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।
>
> ਉਹ 1947 ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਧਾਰਾ 370 'ਤੇ, ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੇ ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਾਧਿਆ, 'ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੁਣੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 1949 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

> ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਹੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੋ

ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ। ਪਰ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਤੀਜੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲਣਗੇ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਪੜ੍ਹੋ: ਆਰਐਸਐਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ... ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਜੰਮੂ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਮੈਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?

ਸ਼ੇਖ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵੁਕ ਹਵਾਲਾ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 1947 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੁਟੇਰੇ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬਹਾਦਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿ-ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਬੰਧਨ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇਹ ਦਿਲੋਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਸਨੂੰ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਉਸਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫਰੰਟ ਨੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਣਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਜਾਣ।'

8 ਫਰਵਰੀ 1952 ਨੂੰ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਇੱਕ ਸਵਾਲ, ਜੋ ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਾਰਥਕਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। 'ਕੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਥੋਪਣਾ?' ਇਹ 1925 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੂਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਾਂਗ, ਮੁਖਰਜੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਡੋਗਰੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਅਚਾਨਕ ਉਲਟ ਗਈ ਸੀ।' ਇਹ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਝੂਠ ਹੈ। ਜੰਮੂ ਦੇ ਡੋਗਰਾ ਮੁਖੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ 1846 ਵਿੱਚ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਤੋਂ 16 ਮਾਰਚ 1846 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੰਧੀ ਦੇ ਤਹਿਤ 75 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕਰਕੇ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਕਿਹਾ; ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦਾ 'ਜ਼ੁਰਖਾਰੀਦ' (ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ)।[10]

ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜੰਮੂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਰੁੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਝਿਜਕ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ।

> ਭਗਵ ਝੰਡੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦਿਓ ਕਿ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਲੋਕ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਕੌੜੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1947 ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।
>
> ਤੁਸੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਰ ਕੋਈ 1947 ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।
> ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ।
> ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਗੂ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਨਾਲ ਉਭਰਿਆ ਸੀ...

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਜ਼ਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਗੱਦਾਰੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ:

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜ ਗਈ। ਇਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਾ ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਚਿੰਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਵਾਰਸ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਵੀ ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਝੰਡਾ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਝੰਡੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਛਲਾਵੇ' ਵਜੋਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ।

ਇਹ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਫਰਵਰੀ 1953 ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਦੂਸ਼ਿਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1950 ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਕੈਬਨਿਟ ਤੋਂ ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ। 10 ਅਪ੍ਰੈਲ 1952 ਨੂੰ, ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘਪੁਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵਾਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂਵਾਦ ਦਾ ਪੈਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ'।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ 1952 ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਦਿਨ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਡਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ।

ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਵਾਪਸ ਆਵੇ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ

ਸਮੇਂ, ਇਹ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ। ਜੇਕਰ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਾਂਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਨੇਤਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੀ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡੇਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘ ਵੀ ਇਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਸਾਡੀਆਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨੀਤੀਆਂ, ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਨਸੰਘ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਰਹਿਣ ਜਿੱਥੇ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ।[11]

25 ਮਾਰਚ 1953 ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਫਿਰ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ - ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ - 'ਖੈਰ, ਜੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਜੰਮੂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਦਿਓ'। ਇਸਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿਘਨ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵਿਘਨ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਤਰਕ ਇਹ ਦਰਸਾਏਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅਖੌਤੀ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਹਰ ਕਦਮ ਜੋ ਉਹ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜੋ ਉਹ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।[12]

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 10 ਮਾਰਚ 1953 ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਉਹ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, 10 ਮਈ ਨੂੰ ਮਾਧੋਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬੰਗਲੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 23 ਜੂਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੀ.ਸੀ. ਰਾਏ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ। 29 ਜੂਨ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਸਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਘਾਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਨੱਬੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸਲਿਮ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜੰਮੂ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਇੱਛਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਇਸ ਸਮੇਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਕਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਹਨ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ? ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਦੀ।

ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੋੜਨਾ ਹੈ, ਉਲਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜੰਮੂ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਨੇੜਿਓਂ ਏਕੀਕਰਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ, ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜੰਮੂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ ਬਾਰੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅੰਦੋਲਨ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਦੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਹਾਂ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ...

ਅੰਤਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਸੰਗੀਨ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝੋਗੇ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਮੌਤ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੌਲਾ ਪਿਆ; ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ 29 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੀ.ਸੀ. ਰਾਏ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ:

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਭਾਵੇਂ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ, ਅਤੇ ਉਹ 90% ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ, ਨੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ। ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ...

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ, ਅੰਤਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਂ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।[13]

ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਸਾਹਸ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ। ਮੌਤ ਦੇ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹਮਲਾ ਸੀ ਜੋ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਰੀਅਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1950 ਤੱਕ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਖਰਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਉਹ ਸਨ:

1. ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਕ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਕਈ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਪੱਤਰ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸਨ ਅਤੇ 1948 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵ੍ਹਾਈਟ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਸਨ।

2. ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ 1 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ (S/628)। ਬਾਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਚਾਰਟਰ ਦੇ ਅਧਿਆਇ VI ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 35 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ 'ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ

ਨਿਪਟਾਰੇ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਧਿਆਇ VII ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੋ 'ਹਮਲਾਵਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

3. 6 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਐਨ. ਗੋਪਾਲਸਵਾਮੀ ਅਯੰਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰਾਹੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੇ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹੇ'।

4. 1 ਜਨਵਰੀ 1949 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜੰਗਬੰਦੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

5. ਭਾਰਤ ਨੇ 13 ਅਗਸਤ 1948 ਅਤੇ 6 ਜਨਵਰੀ 1949 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਦੋ ਮਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। UNCIP ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

6. 27 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੰਗਬੰਦੀ ਰੇਖਾ ਬਣਾਈ (S/AC. 12/TC.4)। ਇਸਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

7. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਏ.ਜੀ. ਮੈਕਨੌਟਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਵਿਚੋਲਗੀ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

8. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 1950 ਵਿੱਚ ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਤੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ 1951 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂ-ਟਰਨ ਲਿਆ; ਇਸ ਵਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਵਾਦ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

9. ਧਾਰਾ 370 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਮਈ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਤੱਕ ਪੰਜ ਲੰਬੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਨਹਿਰੂ, ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ, ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਅਫਜ਼ਲ ਬੇਗ ਦੁਆਰਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੰਬੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਧਾਰਾ 370 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਿਰ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਅਪ੍ਰੈਲ 1950 ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਹਿੰਸਕ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ।

ਉਹ 1951 ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਹਸੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। 'ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਗੂ, ਜੋ ਗ੍ਰਾਂਟ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਊਠ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ' (ਸੇਂਟ ਮੈਥਿਊ, 23:24)।

ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸਫਲਤਾ ਵਜੋਂ ਹੋਈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਥਾਈ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅੰਦੋਲਨ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 29 ਜੂਨ 2002 ਨੂੰ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਡੋਡੋ ਵਾਂਗ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ 'ਜੰਮੂ ਖੇਤਰ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਰਾਜ', ਲੱਦਾਖ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਦਰਜਾ, ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ 'ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਕੀਕਰਨ' ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।[14]

---

1 ਮਾਇਰੋਨ ਵਾਈਨਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੰਨਾ 194।

2 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 187।

3 ਵਹੀਦ ਅਹਿਮਦ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਦ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਇਸ: ਸਪੀਚਸ ਐਂਡ ਸਟੇਟਮੈਂਟਸ, ਭਾਗ 1, ਕਰਾਚੀ: ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਅਕੈਡਮੀ, 1992, ਪੰਨਾ 79।

4 ਕ੍ਰੈਗ ਬੈਕਸਟਰ, ਦ ਜਨਸੰਘ: ਏ ਬਾਇਓਗ੍ਰਾਫੀ ਆਫ਼ ਐਨ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀ, ਲੰਡਨ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1969, ਪੰਨਾ 84।

5 ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 4 ਨਵੰਬਰ 1954; ਗ੍ਰਾਹਮ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੰਨਾ 64 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

6 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।

7 ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਦਰਿਆਗੰਜ, ਦਿੱਲੀ ਕਿਉਂ: ਭਾਰਤ ਮੁਦਰਾਨਾਲਿਆ।

8 ਮਯੋਕ, ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਤਸਵੀਰ, ਪੰਨਾ. 194.

9 ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰੋ: ਮੁਖਰਜੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਅਬਦੁੱਲਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ, ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ; ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

10 ਦੇਖੋ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਦ ਲਾਸਟ ਸਨਸੈੱਟ: ਦ ਰਾਈਜ਼ ਐਂਡ ਫਾਲ ਆਫ਼ ਦ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ, ਰੋਲੀ ਬੁੱਕਸ, 2009।

11 SWJN, ਭਾਗ 17, ਪੰਨੇ 76 ਅਤੇ 78।

12 ਇਬਿਡ., ਭਾਗ 21, ਪੰਨਾ 222।

13 SWJN, ਭਾਗ 23, ਪੰਨੇ 296-7।

14 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ: ਸਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਹੱਲ, ਦਿੱਲੀ: ਇੰਦਰਪ੍ਰਸਥ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਵਾਦ ਕੇਂਦਰ।

13. ਮੁਖਰਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.

ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਸੁੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਮਾਈਰੋਨ ਵੀਨਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਪਕ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖਿਆ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਵੱਲੋਂ ਇਹ

ਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸੰਗਠਨ ਹੋਵੇ।'

ਗੈਰ-ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। 'ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੰਤਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਆਪਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੈਰ-ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜਿਸਨੇ 1953 ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਵਧਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ।'[1]

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚਕਾਰ, ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ, ਅਪੂਰਣ ਪਾੜਾ ਸੀ; ਇੱਕ ਖਾਈ ਜਿਸਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 1978-79 ਵਿੱਚ ਲੱਭਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 2018 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁਣ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਿਆਨਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ - ਸਿੰਧ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ, ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ - ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 1945-46 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਾਜ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਵੰਡ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਕੋਈ ਬਾਲਗ ਵੋਟ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀਮਤ ਸੀ।

1947 ਵਿੱਚ, ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਭਾਰਤ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਰਾਜ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ। 1947 ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਓਨਾ ਹੀ ਤਿੱਖਾ ਵਿਕਲਪਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੂਰਵਜਾਂ ਨੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਅਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ 1925 ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਹੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 1924 ਵਿੱਚ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਜਿਨਾਹ ਨੇ 1939 ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

21 ਜਨਵਰੀ 1950 ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਵੰਡ ਖੇਤਰੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ, ਝੂਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ'।[2]

ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦਾ ਵਿਕਲਪ ਕੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਇਆ।

ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ 1949 ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3 ਵਿੱਚ ਰਸਮੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। 'ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਵ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਨਹੀਂ, ਸੰਘ ਦਾ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ ਹੈ, 'ਭਗਵ ਧਵਜ' - ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕ।' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਨੂੰ ਭੇਟਾਂ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਇਸਦੀ ਆਮਦਨ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿ ਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 14 ਜੁਲਾਈ 1946 ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਇਹ ਭਗਵਾਂ ਝੰਡਾ ਸੀ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ [ਭਾਰਤੀ] ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਭਗਵੇਂ ਝੰਡੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕੇਗਾ।'[3]

ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਤਿਰੰਗੇ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ, ਤਾਂ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ 14 ਅਗਸਤ 1947 ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਚੋਣ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ:

> ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਰੰਗਾ ਦੇ ਦੇਣ ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਰਾਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਝੰਡਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੈ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਤਿਰੰਗੇ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ:

> ਸਾਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਝੰਡਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ? ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਵਹਿਣ ਅਤੇ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ... ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੀਤ ਹੈ। ਫਿਰ, ਕੀ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਝੰਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀਪਣ, ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀਪਣ ਕਿਉਂ?[4]

ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1968 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਜਨ ਸੰਘ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਅਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਮ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਵਿਰਾਸਤ ਛੱਡ ਗਏ; ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਅਕਤੀ, ਨੂੰ ਦੋ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਜਨਰਲ ਕੌਂਸਲ ਅਗਸਤ 1953 ਵਿੱਚ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਜਨਵਰੀ 1954 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸਲ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਥਾਰਟੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਪਸੰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਦੇ ਲੀਵਰਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਸੀ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ। ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ। ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਸਮਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ 29 ਮੈਂਬਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੇ: ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ, ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ, ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਭੈਰੋਂ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਖਾਵਤ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਰਾਓ ਜੋਸ਼ੀ।

ਜੇ ਸ਼ਰਮਾ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਨਵਰੀ 1954 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਗਸਤ 1954 ਵਿੱਚ ਇੰਦੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਜਨਰਲ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ; ਯਾਨੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਖੁਦ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੰਬਰ 1954 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਬਾਪੂਸਾਹਿਬ ਸੋਨੀ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ 1954 ਵਿੱਚ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਖੇ ਅਗਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਤੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਫਰੰਟ, ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਡੋਗਰਾ ਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜੈਫਰੀਲੋਟ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ:

> ਇਸ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਝ 'ਕਾਰਕੁਨਾਂ' ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨੀਤੀਗਤ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰਨਗੇ। ਅਜਿਹੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ...
>
> 1954 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮੂਲ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਡੀ. ਉਪਾਧਿਆਏ ਸਨ, ਜੋ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ 1967 ਤੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ 'ਆਦਰਸ਼ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ' ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।[5]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੀਸਿਸ ਇੰਟੈਗਰਲ ਹਿਊਮਨਿਜ਼ਮ (1965) ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਅਸਮਾਨ ਤੱਕ ਗਈ। ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ 'ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ' ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜੋ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰੇ। ਇਸ ਲੇਖ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਨੂੰਗੋ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ - ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ - ਨੂੰ ਬਦਲਣ

ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ 1968 ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਵਧਾਇਆ।

> ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਮਾਨਵਵਾਦ (ਏਕਾਤਮ ਮਾਨਵਵਾਦ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ "ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ" ਦੇ ਕੱਚੇ, ਹਮਲਾਵਰ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਫਾਰਮੂਲੇ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਕਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।
>
> ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਸੂਤਰੀਕਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੀਨਦਿਆਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਪਹਿਲੂ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖਤਾ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅਤੇ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਇਹ ਏਕੀਕਰਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਧੇਰੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੈ...
>
> ਉਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਹੈ; ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਮੁੱਚ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੋੜ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।[6]

ਕਾਂਗਰਸ, ਸੀਪੀਆਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸਨ। ਜਨ ਸੰਘ ਹੁਣ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਡਰਾਂ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਜਨ ਸੰਘ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਉਪਾਧਿਆਏ

ਨੇ 1954 ਤੋਂ 1967 ਤੱਕ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ।

1967 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਤੱਕ ਹੋਈਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਧਾਨ ਦਲ ਨਾਮਕ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚਾ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾਏ। ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਬਿਹਾਰ, ਹਰਿਆਣਾ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਠਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ; ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਗੱਠਜੋੜ ਭਾਈਵਾਲ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮਧੋਕ ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

1967 ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ ਲਾਈਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ:

> ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੱਥ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ [ਜੋ] ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਬਦਲਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਜਨਤਕ ਅੰਦੋਲਨ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ। ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਸਾਹਸਵਾਦੀ ਨਾ ਬਣਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।[7]

ਉਪਾਧਿਆਏ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦੁਖਾਂਤ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਅਧਰੰਗੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। 11 ਫਰਵਰੀ 1968 ਨੂੰ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮੁਗਲਸਰਾਏ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ 748 ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਪਈ ਮਿਲੀ, ਜਿੱਥੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰੁਕੀ ਸੀ। ਉਹ 10 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਲਈ ਸਿਆਲਦਾਹ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜੌਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇੱਕ ਐਮ.ਪੀ. ਸਿੰਘ, ਜੋ ਉਸੇ ਕੋਚ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਗਲਸਰਾਏ ਵਿਖੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ

ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਫਾਈਲ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਸਮੇਤ ਭੱਜਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਰਤ ਲਾਲ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ। ਰਾਮ ਅਵਧ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਰਤ ਲਾਲ 'ਤੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਰਤ ਲਾਲ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਤਲ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅਜੇ ਵੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ'। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਵਾਈ.ਵੀ. ਚੰਦਰਚੂੜ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਆਮ ਚੋਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਛੋਟੇ ਲਾਭ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪਲ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਜੋ ਖਾਸ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਜੋ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਖੁਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀ, ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਕਤਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਡੇਟਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਨਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ 51 ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਜਸਟਿਸ ਚੰਦਰਚੂੜ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਸ਼੍ਰੀ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਚੱਲਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਐਫ.ਸੀ.ਟੀ. ਬੋਗੀ ਦੇ ਆਈ ਕਲਾਸ ਡੱਬੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ; ਕਿ ਉਹ ਟ੍ਰੈਕਸ਼ਨ ਪੋਲ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਏ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਸੱਟਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਡੱਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਤਲ 'ਇੱਕ ਤੁਰੰਤ ਚੋਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ'।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਉਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਪਰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਸਿਰਫ਼ ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਬੇਵਕੂਫੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਨਾ ਹੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ

ਦੋਸ਼ੀ 'ਫਿਰਕੂ' (ਮੁਸਲਮਾਨ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ), ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਮਜਲਿਸ ਦੇ ਡਾ. ਏ.ਜੇ. ਫਰੀਦੀ, ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ,' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰਠ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਲਈ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਦਸੰਬਰ 1967 ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕੋਜ਼ੀਕੋਡ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਉਪਾਧਿਆਏ ਸ਼ੱਕੀ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਜਰ ਸੁਰੇਂਦਰ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ। ਮੇਜਰ ਸ਼ਰਮਾ ਵੀ.ਐਨ. ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਜਵਾਈ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ 'ਮਜਲਿਸ ਮੁਸ਼ਾਵਰਤ' ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮੇਜਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਲਖਨਊ ਤੋਂ FCT ਬੋਗੀ ਦੇ Ist ਕਲਾਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਸਕਣ। ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ, ਅਰਥਾਤ, ਮੁਗਲਸਰਾਏ ਵਿਖੇ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਹੱਤਿਆ 12.41 ਵਜੇ ਜ਼ਫਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੱਲਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ 'B' ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੱਜਾ ਪਾਸਾ ਕੋਰੀਡੋਰ ਵੱਲ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਥ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ 'ਤੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰੈਕਸ਼ਨ ਪੋਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਥੀਸਿਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਮੇਜਰ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਐਸ.ਐਮ. ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਤਲ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਪਾਧਿਆਏ ਵਾਂਗ ਹੀ ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਉਸੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੇਜਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਗਾਮੋਹ ਤੱਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ 11 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ।

ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਏ.ਜੇ. ਫਰੀਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਮਜਲਿਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਸਗੋਂ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਵਰਗੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੇ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਉਸਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਉਸ ਜਰਨਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ।

ਆਖਰੀ ਗਵਾਹ ਮੇਜਰ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਵੀ.ਐਨ. ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁਹਿਰਦ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਜੱਜ ਕੋਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਾਪੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਦੁਆਰਾ 'ਸਿਪਲਾ' ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਸ਼ਰਮਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੈਨੇਜਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਨਵੰਬਰ 1966 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 1970 ਤੱਕ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਬਕਾਏ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿ ਉਹ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਜਿਸਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨਾਜੀ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਨ, ਡਾ. ਫਰੀਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਜਨਸੰਘ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਕਿ ਕਤਲ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ, ਕਿ ਇਹ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਚੱਲਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਾਲਾਤੀ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ।

> ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਡੱਬੇ ਅਤੇ ਟਾਇਲਟ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੇ ਧੱਬੇ, ਜੋ ਕਿ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਬੋਗੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਆਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪੂੰਝੇ ਜਾਂ ਧੋਤੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਵੜਾ ਵਿਖੇ ਟ੍ਰੇਨ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕ ਐਸ.ਆਰ. ਕੰਡੂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਧੋਤਾ ਗਿਆ ਸੀ... ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅੱਥਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਅਸਲ ਸ਼੍ਰੀ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੱਟਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵੀ ਸੰਘ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ IIIrd ਕਲਾਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਚੀਕ

ਅਤੇ ਇੱਕ ਠੋਕਰ ਸੁਣੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਐਮ.ਪੀ. ਸਿੰਘ, ਉਸੇ ਕੋਚ ਵਿੱਚ, ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਸਵੀਕਾਰ ਹਨ।

ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰ ਰਾਮਾਚਾਰੀਆ ਪਾਂਡਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 11 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲਸਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਾਂਡਿਆ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ। ਜੱਜ ਨੇ ਡਾਇਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪਾਇਆ। ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ 2 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਲੋਬੋ ਨੂੰ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਯਾਤਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਡਾਇਰੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ 17 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਵੀ-ਰਾਜਨੇਤਾ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਡਾਇਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਜਾਂਚ ਡਾਇਰੀ ਨਿਕਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਸਨ।

ਜੱਜ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਘਟਨਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ... ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਘੜਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।'

ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਖੁਦ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੇ।

ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨਾਜੀ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 11th ਸਵੇਰੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਰਾਮਾਚਾਰੀਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਨਾਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਾਚਾਰੀਆ ਨੇ 11th ਸਵੇਰੇ ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਨਾਨਾਜੀ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਖਨਊ ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚਟਵਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 11th ਫਰਵਰੀ, 1968 ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ 23509 (ਲਖਨਊ) ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਰੰਕ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 23509 ਜਨ ਸੰਘ ਕਾਰਜਲਿਆ, ਲਖਨਊ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਮਾਚਾਰੀਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ।

ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਚੰਦਰਚੂੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੁੰ 'ਤੇ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਅਜੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ: 'ਚੰਦਰਚੂੜ ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ'। ਇਹ ਘਿਣਾਉਣਾ ਕਿੱਸਾ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਮੈਕਕਾਰਥੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੋਹਰੀ ਹਸਤੀ, ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਉੱਚ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀ, ਡਾ. ਏ.ਜੇ. ਫਰੀਦੀ, ਦੀ ਝੂਠੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਜੋ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1973 ਵਿੱਚ ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਾਰਚ 1966 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਪਾਰਟੀ ਮਸ਼ੀਨ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ 1967 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੰਭ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮਧੋਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਠਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਹਮਦਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਐਮ.ਆਰ. ਮਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਓਨੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਸਨ। 1973 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਜਪਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣੇ ਤਾਂ ਇਸ ਰਾਜ ਪਲਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ। ਮਧੋਕ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀਆਂ (ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰਾਂ) ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।[8]

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਮਧੋਕ 'ਤੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ, 'ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੰਕਾਰ' ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੰਥ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 10 ਜੂਨ 1972 ਨੂੰ ਮਧੋਕ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਜਨ ਸੰਘ 'ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਾਰਟੀ' ਸੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਖੱਬੇਪੱਖੀ' ਰੁਖਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਛਵੀ ਨੂੰ 'ਵਿਗਾੜ' ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ।[9]

ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 2005 ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਸੀ। 1954 ਵਿੱਚ ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ, 1973 ਵਿੱਚ ਮਧੋਕ ਅਤੇ 2005 ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਕੜੀ ਹੈ - ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਉੱਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੇ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

7 ਮਾਰਚ 1973 ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਧੋਕ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ,

> ਜਨਸੰਘ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰੂਪਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ। ਉਹ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਸਹਿਮਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲੋਂ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਇਸਦਾ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਆਰਐਸਐਸ, ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਓਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।[10]

ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ ਮਧੋਕ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1965 ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ:

> ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਕਲੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਚੋਣ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਅਤੇ ਬੋਲ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਫਰਵਰੀ 1967 ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।[11]

ਮਧੋਕ ਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਧੋਕ ਨੂੰ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਕੇਸ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਧੋਕ ਨੇ

ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਾਮਲਾ ਪਾਰਟੀ ਕੇਡਰ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਗਏ।

> ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ 'ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ' ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਜਨ ਸੰਘ ਵਾਧੂ ਸਮਰਥਨ ਜੁਟਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।[12]

ਮਧੋਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸੀ। ਉਹ ਗੋਲਵਲਕਰ-ਮੁਖਰਜੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੇਡਰ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ।[13] ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀਆਂ, ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਉਥਲ-ਪੁਥਲਾਂ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਢੁਕਵੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਮਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਉਪਾਅ ਨਾਲ ਕੋਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਠੀਕ ਹੈ; ਪਰ 'ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੱਤਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵਗਿਆ ਹੈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ, ਮੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਯੋਗਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਅਤੇ ਪਾਰਸਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ'।[14]

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ' ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੁਕਾਰ 2018 ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਰਾਜ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਖ਼ਤਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਉਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1925 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਹੈ।

7 ਜਨਵਰੀ 1957 ਨੂੰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ 'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਬਾਰੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਦਾ ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਭਾਰਤੀ ਜਨਸੰਘ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ: 1. ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 2. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਇਕਾਂ ਦੇ ਜਨਮਦਿਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 3. ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 4. ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਸਕੇ। 5. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। 6. ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ। 7. (ਏ) ਜਨਸੰਘ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਾਤੀ-ਭੇਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹੀ ਉਹ ਏਜੰਡਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ, ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਾਂਗ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 26, 29 ਅਤੇ 30 ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ।

ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ 1956 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਬਹੁਗਿਣਤੀ-ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਹੁਨ, ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਇੰਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ

ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਰਹੇਗੀ... ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਵੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ...

ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਭਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇੱਕ ਅਤੇ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੈਦਿਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਥਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਜਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤਰਕਹੀਣ ਹੈ ਬਲਕਿ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

1979 ਵਿੱਚ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ, ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ 'ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁਖਰਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਸੰਘ ਨੂੰ ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਵਾਜਪਾਈ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਵਰਗੇ ਯੋਗ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟਾਂ ਨੇ ਘੜਿਆ ਸੀ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ 1968 ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਮਧੋਕ ਅਤੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਨ। ਗੁੱਸੇਖੋਰ ਮਧੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਾਥੀ ਰਹੇ। ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਆਦਮੀ ਸੀ; ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ, ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਵਿਅਕਤੀ। ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਬਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਸਰਗਰਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੋਂਡਾ ਵਿੱਚ 'ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਜ' ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ।

1953 ਤੋਂ 1973 ਤੱਕ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ - ਮਈ 1964 ਵਿੱਚ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਮੌਤ, ਜਨਵਰੀ 1966 ਵਿੱਚ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਸਤੰਬਰ 1965 ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ 1971 ਵਿੱਚ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਗ। ਇਸਨੇ 1972 ਤੱਕ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਉਭਾਰਿਆ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਕਦੇ

ਵੀ 1976 ਵਿੱਚ ਜਾਂ 1980 ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਨ ਸੰਘ ਉਸਦਾ ਔਜ਼ਾਰ ਸੀ।

ਜਨਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਯਾਦ ਹੈ, ਇਹ 1990 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਟ੍ਰੇਲਰ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਫਰਵਰੀ 1951 ਵਿੱਚ ਜਬਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦੰਗੇ ਦਾ ਭੜਕਣਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਇੰਦਰ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਨੇ 1969 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੁਖਦਾਈ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣ-ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ ਵੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਫਿਰਕੂਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੈ... .'[15]

1970 ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਛਾਪੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੰਗੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਗਤੀ ਨਾਲ ਫੈਲੇ, ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ:

> 1954 ਤੋਂ 1960 ਤੱਕ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਰਿਹਾ, 1960 ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 26 ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ 1961 ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਲਟ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਵਾਧਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਹਾਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਥਿਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 1964 ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਹੋਈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਦੋ ਟਕਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, 1965 ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਰਹੇ; ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ; ਘਟਨਾਵਾਂ

ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਟਕਰਾਅ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। 1966 ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ।

1966 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ [ਜੋ ਕਿ] ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਰਕੂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਮੁਕਤ ਸਨ (1965 ਦੀਆਂ ਪੂਨਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ), ਲਗਾਤਾਰ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। 1966 ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਗਿਰਾਵਟ 1967 ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ, ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕੋਪ ਰਾਂਚੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਜਿੱਥੇ ਹਫ਼ਤੇ ਭਰ ਚੱਲੇ ਹੰਗਾਮੇ ਵਿੱਚ 155 ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ। 1966 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। 1967 ਦਾ ਇੱਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਕਾਸ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸੀ।[16] ...

ਸਮਿਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਇੰਡੀਆ ਐਜ਼ ਏ ਸੈਕੂਲਰ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਪੇਖਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਰਵਰੀ 1961 ਵਿੱਚ ਜਬਲਪੁਰ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਗੰਭੀਰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਹ ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ'।[17] ਜਬਲਪੁਰ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰੁਝਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਲਟਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅੱਗਾਂ ਲਗਾਈਆਂ। ਨਹਿਰੂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਸ਼ਾਂਤ ਮਾਹੌਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੁਖਰਜੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੂਜੇ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

ਜਨਵਰੀ 1965 ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ('ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ: ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਨੀਤੀ'; 25-26 ਜਨਵਰੀ 1965 ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ) ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਐਲਾਨ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹਾਲੀਆ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਓ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਹਿਮਾਲਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੱਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁਝ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹਨ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੱਝੀ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੱਤਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਟੁੱਟ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਵਗਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ, ਮੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਖਦਾ ਅਤੇ ਸਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਅਤੇ ਪਾਰਸਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਅਤੇ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ਼ ਇਸਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਹੈ...

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਰਹੇਗੀ... ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਏਜੰਟ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਏਕਾਤਮਕ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਇੱਕ ਦੇਸ਼, ਇੱਕ ਲੋਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਘੀ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।[18]

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਝਿਜਕਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਝੂਠਾ, ਸੰਘਵਾਦ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਬੋਧੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ:

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ; ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ (ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ) ਜਾਂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ (ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਨੂੰਨ) ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚ ਮੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਕਸ਼-ਸ਼ਾਸਤਰ ਹਨ।[19]

ਨਾਜ਼ੀ ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ "ਵੀ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ" ਵਿੱਚ ਬੇਪਰਵਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ: 'ਜਰਮਨ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਣ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਜਰਮਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।'

ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਿੱਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। 2 ਜੁਲਾਈ 1967 ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ:

> ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਾਡੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆਈ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ, ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਈ ਸਮਝ ਵੱਲ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਕੁਝ ਅਫਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨੇਪਾਲ ਇਕਲੌਤਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦੋਸਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
>
> ਇਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਰਬਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰ ਜ਼ਾਇਓਨਿਸਟ ਫੌਜਵਾਦ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਿਖਾਈ। ਇਸਨੇ ਜ਼ਾਇਓਨਵਾਦ ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, 18 ਜੂਨ 1967 ਦੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਜ਼ਰਾਈਲੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੈਦਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆ

ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਹੀ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵੇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੱਚਾਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ।'

8-10 ਨਵੰਬਰ 1968 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਨੇੜੇ ਆਰਐਸਐਸ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸੰਜਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸਲ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ? ਮਾਤ ਭੂਮੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸੱਟ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਕਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕੰਬਦਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ - ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਡੂੰਘੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਹਰ ਕਣ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਝੀਲਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਖੁਦ ਬ੍ਰਹਮਤਾ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨੀ ਤੀਬਰ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹਰ ਕਣ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

1968 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, 2018 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ, ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਨ। ਨਾਗਾ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਝਾਰਖੰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ, ਇਸਲਾਮੀ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ, ਲਾਲਚ, ਸਵਾਰਥ ਜਾਂ ਧੋਖੇ ਕਾਰਨ ਇਸਲਾਮ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ...

ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤੱਥ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਰਪਿਤ ਪੁੱਤਰ ਵਜੋਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਆਪਸੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸਾਂਝ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਫਿਰ, ਇਸਦੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖਿਆਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵੰਸ਼ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਮੀਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਉਚਾਈਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਇਸਦਾ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਆਚਰਣ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਸਮਾਜ ਆਪਣੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ... ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਹਠਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[20]

ਇਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਗਤਗੁਰੂ ਹੈ - ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਗੁਰੂ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਾਰਚ 1969 ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲਿਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਮਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਉਹ ਤਰੀਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੇ ਤਾਲ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਯਕੀਨਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਗਾਂ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਵਾਗਤ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ' ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਅਖੌਤੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਖੋਲ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਘਨ ਦੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸਰੋਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਸਹਿ-ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਨਸਿਕ ਰੰਗ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣ।

ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਖੇਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ 1952 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਏ ਕਾਨਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

ਇਹ ਜਨਸੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਏਕਤਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਇਸਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਿਹਾ।

30 ਦਸੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਬੀਜੇਐਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀਕਰਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਤੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਚਮਕਾਇਆ।

ਭਾਰਤੀ ਜਨਸੰਘ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਚੈਂਪੀਅਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਿੰਤਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ:-

1. ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕਜੁੱਟ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮਝ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

2. ਭਾਰਤੀਕਰਨ - ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਧਰਮ, ਜਾਤ, ਖੇਤਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਕੱਟੜਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੰਗ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਫੁੱਟਪਾਊ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁੱਖ

ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਤੀ ਬਾਹਰੀ-ਖੇਤਰੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਜਾਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਂ ਗੁਪਤ, ਹੈ।

ਇੱਕ ਜਾਦੂ-ਟੂਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। 'ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਰੋਕਥਾਮ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'[21] ਉਸਦਾ ਪੈਂਫਲਟ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲਿਜ਼ਮ (ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, 1969) ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ (ਮਾਤ੍ਰੀ ਭੂਮੀ) ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ (ਪੁਣਯ ਭੂਮੀ) ਵਜੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਇਹ ਸਮਝ, ਭਾਵੇਂ ਜਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਉਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਭਜਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਰਿਗਵੇਦਿਕ ਆਰੀਅਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਿਗਵੇਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਅਧਿਆਇ ਹੈ - ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸੂਕਤ - ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਜੋਂ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਕਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਬਾਰੇ ਤਰਸਯੋਗ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੱਛਮ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਘਨ ਪਿਆ।[22] ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

ਨਵੇਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਜਗਰ ਦੇ ਦੰਦ ਦਿਖਾਏ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਢੰਗ

ਵਰਤਿਆ। ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੁਆਰਾ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਪਰਦੇਸੀ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਗੈਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਕ੍ਰਿਤ ਭਾਰਤੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਧਰਮਾਂ ਜਾਂ ਦੋ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪਰਦੇਸੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਡੁੱਬਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।
23

ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੋਚਿਆ।

ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ। 'ਐਂਗਲਿਸਾਈਜ਼ਡ ਇੰਡੀਅਨ' ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡ 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਸੀ'; ਦਾਦਾਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ, ਤਿਲਕ, ਗੋਖਲੇ, ਫਿਰੋਜ਼ਸ਼ਾਹ ਮਹਿਤਾ, ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਵਰਗੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿੰਦਿਆ; ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਦੇ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਧਾਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਮਾਧੋਕ ਦਾ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੱਚੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਬੰਕਿਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਦੀਵੀ ਗੀਤ, ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਉਤਸਵ ਅਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਉਤਸਵ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ।

ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਨਹਿਰੂ 'ਤੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ।

ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਰਗੇ ਨਵੇਂ ਕਲੀਚ ਅਤੇ ਕੈਚਵਰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਅਤੇ ਸਾਦੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨਵੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਜੋ ਖੁਦ, ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀਵਾਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਭਾਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਬਲਾਕ ਵੋਟਾਂ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਲਈ ਵੀ ਢੁਕਵਾਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੰਡਿਤ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸੰਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਰਤੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਧੱਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਲਗਭਗ ਹਿਪਨੋਟਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।[24]

ਸਮਾਪਤੀ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਮਧੋਕ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ:

ਇਹ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਤਵ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸਦੇ ਇੱਕ ਪੰਥ ਜਾਂ ਧਰਮ, ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪੂਜਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ, ਉਸਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਯੂਨਾਨੀ ਰੂਪ - ਹਿੰਦੂ ਕਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਫਰੰਗੀ' ਜਾਂ 'ਅੰਗਰੇਜ਼' ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਾਮ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...

ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ...

ਇੱਕ ਸਟੀਕ ਵਿਅੰਜਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਭਾਰਤ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਗੇ ਭਾਰਤੀ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ, ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਦਲ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਤੀਤ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਤੀਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਨਾਮ ਅਪਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆਈ ਜਾਂ ਚੀਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆਈ ਜਾਂ ਚੀਨੀ ਨਾਮ ਹਨ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਰਵੱਈਆ - ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਵੱਈਆ - ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਰੰਗਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਜੈਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ।[25]

ਮਧੋਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ

ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪਕੜ ਢਿੱਲੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ।

ਮਾਧੋਕ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ।

> ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਆਕਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਤਭੇਦ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਦੂਜਾ, ਮੈਂ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਖੱਬੇਪੱਖੀ ਰੁਖ਼ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਸੀ...। ਮੈਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਆਪਣੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।[26]

ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ 1951 ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ-ਮੁਖਰਜੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨਨ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੌਸ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ; ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ। ਨੋਟ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਣ, ਇਸਦੀ ਅਮੀਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ, ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੁਲੰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਧੋਕ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਪਰ ਜਿਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇੰਨੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 1924 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਨ। ਮਾਧੋਕ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਨ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਇਸਦੇ ਤਿੰਨ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ - ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ "ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ" ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ" ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 'ਉਦਾਰ' ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 28 ਦਸੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ 16ਵੇਂ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਨੂੰ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇੰਨਾ ਮਾਸੂਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਆਪਣੀ ਊਰਜਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਇੰਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ'। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ

ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ (22 ਫਰਵਰੀ 1970) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਹੈ।'

ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਫਿਰ ਜਨ ਸੰਘ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਉਦਾਰਵਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਧਾਂਤ। ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ, ਮਧੋਕ ਨੇ (5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1970) ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਅਣਕਿਆਸੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਦੇ ਅਸਲ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੂੰ, 'ਭਾਰਤੀਕਰਨ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ (17 ਜਨਵਰੀ 1970) ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ: 'ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ-ਪੱਖੀ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ।' ਇਹ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ ਜੋ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ 'ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ' ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰ 'ਤੇ ਥੋਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 1966 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਿਆ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਚਰਚਾਵਾਂ 28 ਅਗਸਤ 1964 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। [27] ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀ [ਵਾਰਾਣਸੀ] ਦੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੀ 'ਆਜ਼ਾਦੀ' ਸੀ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ 1984 ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਲਹਿਰ ਇਸ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਵਾਂਗ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 11 ਜੂਨ 1970 ਨੂੰ ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਰੀਲਾਲ ਜੈਨ, ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਅਤੇ ਡੀ.ਆਰ. ਮਾਨਕੇਕਰ ਸਨ।

ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ (20 ਜੂਨ 1970) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਇੱਕ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਦਾ ਇਹ ਅੰਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਕੌਣ ਸਿਖਾਏਗਾ?

ਉ. ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ।

ਪ੍ਰ: ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ?

A. ਕੁੱਟਮਾਰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕੁੱਟਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਕਾਰਨ।

ਪ੍ਰ: ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੀ।

ਉ. ਹਾਂ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋਵੋਗੇ, 1947 ਦੀ ਪਤਝੜ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਭੰਗੀ ਕਲੋਨੀ ਸਥਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਤੱਕ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਚੌਕਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੈ?

A. ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰਜਨ ਦੇ ਚਾਕੂ ਵਾਂਗ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਸਰਜਨ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਕਰਮਿਤ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਚਾਕੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਅਸਾਧਾਰਨ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਰਜੀਕਲ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਅਹਿੰਸਾ ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਉ. ਪਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ!

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਤਰਕਸੰਗਤ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।' ਇਸਲਾਮ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਗੜ ਗਏ ਸਨ। 'ਕੁਰਾਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਔਰਤ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ।'[28] ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਆਇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ 'ਤੇ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ।

ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਹਾਲੀਆ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਨੇ 11 ਨਵੰਬਰ 1973 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕੰਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਕਲੱਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ?' ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ।' ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਘੜਨ ਲਈ ਝੂਠਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਅਸੀਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ - ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੀਗ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣੀ ਪਵੇ।'

ਦੋਵੇਂ ਬਿਆਨ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 1937 ਵਿੱਚ ਲੀਗ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੀਗ 1946 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ; ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਆਂ। ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਕਦੇ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਝੂਠੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਆਰਐਸਐਸ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ?

ਉ. ਆਧੁਨਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਿਮਾਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਧੁਨਿਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਰੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।[29]

ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਸੀ: 'ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ' - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਈਸਾਈ, ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਪਾਰਸੀ।[30] ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ। ਉਸਨੇ 19 ਦਸੰਬਰ 1973 ਨੂੰ ਬੰਗਲੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੋਖਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[31]

ਆਪਣੇ ਵਿਕਲਪ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 22 ਦਸੰਬਰ 1971 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਜਿੱਤ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ

ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ। 13 ਜਨਵਰੀ 1972 ਦਾ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੰਖੇਪ ਸੀ। ਉਹ 18 ਜਨਵਰੀ 1973 ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਜੁੜਿਆ।[32]

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਰ ਗਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਕੱਲੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਉਸ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਕਦਮ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਇਸਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇੱਛਾ ਸੀ।

1ਵਾਈਨਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੰਨੇ 197-8।

2RSS ਦੇ ਮਤੇ: 1950-2007: 1950-2007 ਤੱਕ RSS ਦੇ ABPS ਅਤੇ ABKM ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੂਰੁਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ 2।

3ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਗਰ ਦਰਸ਼ਨ [ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ], ਭਾਗ। ਆਈ, ਨਾਗਪੁਰ: ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰ ਸਾਧਨਾ, ਪੀ. 98.

4ਗੋਲਵਾਲਕਰ, ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ, ਪੰਨੇ 237-8; ਸ਼ਮਸੁਲ ਇਸਲਾਮ, ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਾਈਮਰ, ਫੈਰੋਸ, 2014, ਪੰਨੇ 11-2 ਦੁਆਰਾ।

5ਜੈਫਰਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 123।

6ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨੇ 118-9।

7ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨਾ 124।

8ਜੈਫਰਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 236।

9ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 11 ਜੂਨ 1972।

10ਬੀ.ਡੀ. ਗ੍ਰਾਹਮ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੰਨਾ 77।

11ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 89।

12ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਬ੍ਰਦਰਹੁੱਡ ਇਨ ਸੈਫਰਨ, ਪੰਨਾ 187, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, 30 ਮਾਰਚ 1973।

13ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 189।

14ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 24 ਮਾਰਚ 1952।

15ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 6 ਅਕਤੂਬਰ 1969।

16ਮਾਈਮੋਗ੍ਰਾਫਡ ਕਾਪੀ, ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਜੂਨ 1968, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

17ਸਮਿਥ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ, ਪੰਨਾ 454।

18ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ: ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਨੀਤੀ, ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਅਰਜੁਨ ਪ੍ਰੈਸ, 1965, ਪੰਨਾ 16-8।

19ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 10 ਜੂਨ 1963।

20ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ, ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, 1968।

21ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ, ਭਾਰਤੀਕਰਨ?: ਕੀ, ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਐਸ. ਚੰਦ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 1970, ਪੰਨੇ 102-3।

22ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, 1969, ਪੰਨਾ. 42.

23ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 45।

24ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 85।

25ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 97।

26ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ, 5 ਜੁਲਾਈ 1973।

27ਮੰਜਰੀ ਕਾਟਜੂ ਦੀਆਂ ਯੋਗ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਓਰੀਐਂਟ ਲੌਂਗਮੈਨ, 2003, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਲੋਕਤੰਤਰ: ਸਮਕਾਲੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਨਵਾਂ ਟੈਕਸਟ, 2017 ਵੇਖੋ।
28ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 23 ਜੂਨ 1973।
29ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 12 ਨਵੰਬਰ 1973।
30ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 14 ਜਨਵਰੀ 1974।
31ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 20 ਦਸੰਬਰ 1973।
32ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸਟ ਲਈ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 16 ਜੂਨ 1973 ਵੇਖੋ।

14. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ

1974 ਅਤੇ 1979 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਤ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਇਸਦੇ ਮੋਰਚੇ, ਜਨਸੰਘ ਦਾ ਵੀ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪਰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਜੋਂ ਉਭਰਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਉਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਇੰਨਾ ਅਨੁਕੂਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਕਰੀਅਰ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਗੁਆਏ ਬਿਨਾਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਨਾਲ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਆਰਐਸਐਸ 1974 ਵਿੱਚ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ - ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ, ਪ੍ਰੈਸ 'ਤੇ ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਲਗਾਈ, ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ - ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਡੀ. (ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ) ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਅੰਤ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

1977 ਵਿੱਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਜੇਪੀ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਰੇ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੱਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ, ਇਸਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਗਿਆ; ਉਸਦੀ ਸਾਖ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਆਰਐਸਐਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਜੋ

ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸਨੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਜੇਪੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ-ਜੇਐਸ ਦੇ ਕਰੀਅਰ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਣਮੱਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਟੁੱਟ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਲਈ ਜੋ ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਝੁਕਣਗੇ।

ਜੇਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਜੀਵਨੀਕਾਰ ਐਲਨ ਅਤੇ ਵੈਂਡੀ ਸਕਾਰਫ਼ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਦਸੰਬਰ 1973 ਤੱਕ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਥਿਤੀ 1942 ਵਾਂਗ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ "ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇੱਛਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ"।[1] 1972 ਤੋਂ, ਉਸਨੇ ਚੋਣ ਸੁਧਾਰਾਂ; ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੋਕਪਾਲ, ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 'ਦਸੰਬਰ 1974 ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਘੁਟਾਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।'[2] ਜਿਵੇਂ ਹੀ 'ਕੁੱਲ ਇਨਕਲਾਬ' ਲਈ ਉਸਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਗਤੀ ਫੜੀ, ਜੇਪੀ ਨੇ ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਲਿਆ ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੇ ਲਗਾਤਾਰ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਕੰਧ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ ਲੋਹੀਆ ਨੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1964 ਨੂੰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਨਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਸੀ। ਪਰ ਲੋਹੀਆ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਜੇਪੀ ਸਨ। ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ; ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਇਸ ਤੱਥ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਿੰਦੂ ਸਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ।

28 ਦਸੰਬਰ 1968 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ 11th ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

> ਭਾਰਤ ਕਈ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਲਗਭਗ ਹਰ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਬ੍ਰਾਂਡ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਘਾਤਕ ਹਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਘਾਤਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ

ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਦੱਸ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੁਝ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਪਛਾਣ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਘਨ ਨਾਲ ਗਰਭਵਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਵਿਘਨ ਦੇ ਬੀਜ ਹਨ।

1948 ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘ ਛਾਂ ਹੇਠ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਡਰਪੋਕਤਾ ਦੁਆਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਇਸਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਪਰਦਾ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਕ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ ਹੈ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੱਟਦਾ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।[3]

ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਪੀ ਨੇ 1974 ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮਦਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ 11 ਨਵੰਬਰ 1974 ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ

> ਆਰਐਸਐਸ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਬਿਹਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਰਾਹੀਂ... ਫਿਰ, ਸਿਰਫ਼ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ, ਐੱਸਐੱਸਪੀ, ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੁਵਾ ਵਿੰਗ, ਬਸਪਾ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਸੀਪੀਐਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਵੀ ਹੈ।[4]

ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ, ਉਸਨੂੰ ਇਸਦਾ ਉਲਟਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਿਆ। 1979 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜੇਪੀ ਇੱਕ ਮੁਆਫ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਰਹੇ। ਉਸਨੇ 28 ਅਗਸਤ 1976 ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ:

> ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਕ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਬਦਲਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਵੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।
>
> ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਅੱਜ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਹਰ ਸਵੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਈ ਸਾਡੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਰਪੱਖ ਨਿਰੀਖਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਜਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ ਯਤਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਹੈ।[5]

ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਅਤੇ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ

ਸੀ; ਨਾ ਤਾਂ ਜੇਪੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ।

ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੇਪੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਜੇਪੀ ਨੂੰ 'ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਪੀ ਨੇ ਝੱਟ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਅਤੇ 7 ਮਾਰਚ 1975 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਜਨ ਸੰਘ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਵੀ ਇੱਕ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਹੈ।'[6] ਹਰੇਕ ਧਿਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਸਨ; ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਜੇਪੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਸਨ।

ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:

> ਇੱਕ ਦਿਨ, ਉਸਨੇ ਅਟਲ ਜੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਮੈਂ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਦਰਅਸਲ, ਮੈਂ ਜੇਪੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਜਨਤਕ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦੇਖਿਆ।[7]

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 10,000 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦਸ ਲੱਖ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਰਲ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਸਨੇ 100 ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ 1,000 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 2,500 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ।[8]

25 ਜੂਨ 1975 ਦੀ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 352(1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਪ੍ਰੈਸ ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਲਗਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

4 ਜੁਲਾਈ 1975 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਰੱਖਿਆ ਨਿਯਮ, 1971 ਦੇ ਤਹਿਤ 26 ਸੰਗਠਨਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਯੁੱਧ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ 30 ਜੂਨ 1975 ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਕੋਰਸ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਮਧੂ ਲਿਮਯੇ ਦੁਆਰਾ

ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।[9] ਲਿਮਯੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਪਾਠਕ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਸੀ; ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸੰਜਮੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਜੇਪੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ 'ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਲਿਖਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 1976 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਲਿਮਯੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ 18 ਅਕਤੂਬਰ 1977 ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਆਰ.ਪੀ. ਡਾਲਵੀ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।[10]

ਇਹ ਪੱਤਰ ਘਬਰਾਹਟ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। 22 ਅਗਸਤ 1975 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ 'ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ...। ਸੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ...। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੀਸਾ ਕੈਦੀ ਨੰਬਰ 308, ਕਲਾਸ 1, ਅੰਧੇਰੀ ਯਾਰਡ, ਯਰਵਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ, ਪੁਣੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਇਸ ਪੱਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

16 ਜੁਲਾਈ 1976 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੇ 'ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ' ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ 'ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। 1969 ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜਗਨਮੋਹਨ ਰੈੱਡੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ 1970 ਦੇ ਭਿਵੰਡੀ ਦੰਗਿਆਂ 'ਤੇ ਮੈਡਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੋਸ਼ ਹੈ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਈ ਜਾਵੇ। ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਯਤਨ ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹਨ'। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਵੀ.ਐਨ. ਭਿਡੇ, ਜੋ ਕਿ ਯਰਵਡ਼ਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਸੀ, ਨੇ 15 ਜੁਲਾਈ 1975 ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ 'ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ' ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ 'ਇੱਕ ਸਰਕੁਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਬੰਦ ਰਹੇਗਾ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। 'ਸੰਘ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੰਘ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਭਿੜੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਦੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ, 24 ਜਨਵਰੀ 1976 ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਭਿੜੇ ਨੇ ਚਵਾਨ ਦੀ 'ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ...' ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਿਆ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ 10 ਨਵੰਬਰ 1975 ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ। 16 ਜੂਨ 1976 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਵਾਨ ਨੂੰ 'ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ' ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਵਾਅਦੇ ਵਿੱਚ 'ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ' ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਕੇ ਇੱਕ ਸੁਲ੍ਹਾ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਸਿਰਫ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ।

‘6 ਜੁਲਾਈ 1975 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਰੱਖਿਆ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ 33, ਆਰਐਸਐਸ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।’ ਦੇਵਰਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਭੀਡੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਇਹ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ:

1.15 ਜੁਲਾਈ 1975: ਐਡਵੋਕੇਟ ਵੀ.ਐਨ. ਭਿੜੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਐੱਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ, ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ।

2.22 ਅਗਸਤ 1975: ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦਾ ਪੱਤਰ।

3.10 ਨਵੰਬਰ 1975: ਦਿਓਰਸ ਦਾ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਪੱਤਰ।
4.24 ਨਵੰਬਰ 1975: ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦਾ ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰ।
5.22 ਦਸੰਬਰ 1975: ਦੇਵਰਸ ਦਾ ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰ।
6.24 ਜਨਵਰੀ 1976: ਭਿੜੇ ਦੀ ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ।
7.12 ਜੁਲਾਈ 1976: ਭਿੜੇ ਦੀ ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ।
8.16 ਜੁਲਾਈ 1976: ਦਿਓਰਸ ਦਾ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ।
9. ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਦੋ ਪੱਤਰ:
•12 ਜਨਵਰੀ 1976: ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ।
•ਦੇਵਰਸ ਦਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਪੱਤਰ (ਮਿਤੀ-ਅਣਮਿਤੀ)।

ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਦਸ ਪੱਤਰ।

ਇਸ ਘਿਣਾਉਣੀ ਅਤੇ ਘਿਣਾਉਣੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਪੱਤਰ 10 ਨਵੰਬਰ 1975 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਦੇਵਰਸ ਦਾ ਪੱਤਰ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਚੋਣ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।' ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਘਿਣਾਉਣੀ ਜਿੱਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੰਸਦ ਤੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਨੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਜਗਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਿਨਹਾ ਨੇ 12 ਜੂਨ 1975 ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡੀਡ ਵਿੱਚ ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ; ਵਧਾਈਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ।

ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਸੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ'। 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਭਰਿਆ ਝੂਠ ਆਇਆ। 'ਸੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ... . ਸੰਘ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ 'ਜੇਪੀ ਅੰਦੋਲਨ' ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਗ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਨੇ ਛਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਸਲ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕੇ.ਐਨ. ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ 'ਛਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ

ਇੱਕ ਸਨ'। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਜੇਪੀ ਦੇ 'ਸਹਾਇਕ-ਕੈਂਪ' ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।[11] ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ 'ਤੇ, ਜੇਪੀ ਨੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਝੂਠ ਦਾ ਇੱਕ ਮਕਸਦ ਸੀ। ਜੇਪੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਕਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ' ਸੈੱਟਅੱਪ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ; ਇੱਕ ਦੋਸ਼ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਹਾਈ 'ਤੇ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ; ਇਸਨੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਇਹ 10 ਨਵੰਬਰ 1975 ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੈੱਟਅੱਪ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਸੀ: 'ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾਓ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉੱਨਤੀ (ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ) ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ।'[12] ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਤ ਦੇ ਪੰਜ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਖਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਦੁਆਰਾ 12 ਜਨਵਰੀ 1976 ਨੂੰ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਮਿਤੀ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਪਣੇ ਝੂਠੇ ਅਸਵੀਕਾਰ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਉਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜੋ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵੇਗਾ।

> ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ 24th ਨੂੰ ਪਵਨਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਇਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ।[13]

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ 'ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ' ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਸਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁਆਫ਼ੀ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਪੁਣੇ ਦੀ ਯਰਵਡ਼ਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਇੱਕ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਡਾ. ਜੀ.ਜੀ. ਪਾਰਿਖ, ਰਾਏਪੁਰ ਵਿੱਚ ਮਧੂ ਲਿਮਯੇ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਆਧਵ ਜੋ ਯਰਵਡ਼ਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਦੇਵਰਸ ਸਨ।

ਦਿਓਰਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੱਤਰ ਨੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਆਧਵ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਿਓਰਸ ਦੇ ਸਵੈ-ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਅਭਿਆਨ ਤੋਂ ਘਿਣਾਉਣਾ ਸੀ।

ਸਵੈ-ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵੇ ਸੱਚ ਹਨ? ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੀਸਾ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਘੀਆਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੇਪੀ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦਰਅਸਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। 'ਜੇਪੀ ਨੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਹੈ', ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ 'ਬੌਧਿਕ'। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ-ਸੰਜੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਯਕੀਨਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ। ਦਰਅਸਲ, ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ-ਵਿਰੋਧੀ, ਲਾਪਰਵਾਹ ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪੁਨਾ ਦੇ ਸੰਘ-ਪੱਖੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਤਰੁਣ ਭਾਰਤ, ਨੇ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਦੁੱਖ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 20-ਨੁਕਾਤੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗਰੀਬ ਸੰਘੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੇਚੈਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ' ਉਦਾਸੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਆਧਵ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ:

ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਿਓਰਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਰ ਯਰਵਡ਼ਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਈ

ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਬਹਿਸਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੁਖੀ ਦਿਓਰਸ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੰਕਰਰਾਓ ਚਵਾਨ, ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਦੋ ਪੱਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮਦਿਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਨਮਦਿਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ' ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਪਾਪ ਬਾਰੇ ਕੀ? ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇਵਰਸ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ।

ਫਰਵਰੀ 1976 ਵਿੱਚ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਬੰਬਈ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸੇਂਟ ਜਾਰਜ ਹਸਪਤਾਲ (ਬੰਬਈ) ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੰਕਰਰਾਓ ਚਵਾਨ ਰਾਹੀਂ, ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ 'ਤੇ, ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਜਨਸੰਘ ਵਿਧਾਇਕ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰਰਾਓ ਚਵਾਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰਰਾਓ ਚਵਾਨ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਗੱਲ ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ' ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲਿਖਤੀ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਫਾਰਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਇਰਤਾ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਰਾਹਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ;

ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰੋ-ਫਾਰਮਾ

ਸ਼੍ਰੀ ..... ਦੇਟੇਨੂ ਕਲਾਸ I ..... ਕੈਦੀ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਜੋ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ

ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋਵੇ।

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤੀਆ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਮਚ ਗਈ ਅਤੇ ਬਗਾਇਤਕਰ, ਬਾਬੂ ਰਾਓ ਸਾਮੰਤ ਅਤੇ ਦਸ਼ਰਥ ਪਾਟਿਲ ਵਰਗੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਲਗੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਲਗੀ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਜੇਲ੍ਹ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋ-ਫਾਰਮਾ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ (ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ)। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਸ਼੍ਰੀਭਾਊ ਲਿਮਯੇ ਅਤੇ ਦਸ਼ਰਥ ਪਾਟਿਲ ਵਰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝੌਤਾ ਮੰਗਣਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ।

ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ 'ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ' ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜੇਪੀ ਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਸਿਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫੁੱਟ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ, ਬਾਬਾ ਭੀਡੇ, ਬੌਧਿਕ (ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ) ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਖੁਦ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਲਗਾਉਂਦੀ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਨਾ ਜਾਂਦੇ'।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ। ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਸਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ (ਮੁਖੀ) ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇਤਾ, ਹੰਸ ਰਾਜ ਗੁਪਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਇੰਨੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਮੋਹਰੀ ਲੜਾਕੂ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ 'ਮੈਮੋਰੰਡਮ' ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਹ ਸ਼ਰਤੀਆ ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ:

ਸਰ,

ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ, ਤੁਸੀਂ ਮੌਜੂਦਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਓਗੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੋਗੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,

ਐੱਸਡੀ/-

ਸੈਕਸ਼ਨ ਅਫ਼ਸਰ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ[14]

ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਬਾਬਾ ਆਧਵ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ:

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਯਰਵਡਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਵਾਰ ਲਿਖਤੀ ਸਵਾਲ ਭੇਜੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਜਾਂ ਮੈਮੋਰੰਡਮ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਰਐਸਐਸ ਸਮਰਥਕਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਫੰਡਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਅਖੰਡਤਾ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਹਿੰਸਾ, ਜਿੰਗੋਇਜ਼ਮ, ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ, ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵਰਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਵਿਨੋਬਾ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪੱਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਦਰਜਨਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਕਿਤਾਬਚੇ ਛਾਪੇ ਅਤੇ ਵੰਡੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਆਮ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਸਕਣ।

'ਜਸਟਿਸ ਡਿਮਾਂਡਜ਼' ਕਿਤਾਬਚਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵਰਸ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਬੇਚੈਨ ਸਨ। ਵਿਨੋਬਾਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ [ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ] ਸੰਘ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸੰਘ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜੋ ਸੰਘ ਅਤੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ।'

'ਤੁਹਾਡੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ,

'ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,

'ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ'

'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ'[15]

ਡੀ.ਆਰ. ਗੋਇਲ ਜੋ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸਨ:

> ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਸੱਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ ਦੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਭੰਡਾਰੀ, ਨਾਨਾਜੀ, ਅਡਵਾਨੀ, ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਜੇ.ਪੀ. ਮਾਥੁਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭੈਰਾਓ ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭੈਰਾਓ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਾਲੇ ਪੂਰਬੀ ਜ਼ੋਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਨ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵਜੋਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[16]

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟ੍ਰੈਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮਧੂ ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਢੁਕਵੇਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਟਰੇਸ ਕੀਤਾ। ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਸਿਹਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 12 ਨਵੰਬਰ 1975 ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ। ਦੇਵਰਸ ਇਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 12 ਜਨਵਰੀ 1976 ਨੂੰ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੁਹਰਾਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਵੱਡਾ ਫਾਇਦਾ ਇਸਦਾ ਭੂਮੀਗਤ ਨੈੱਟਵਰਕ ਸੀ।

ਜੈਫਰੇਲੋਟ ਇਸ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਵਧੀਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਲਹਿਰ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੂਮੀਗਤ ਹੋ ਗਈ। 1,336 ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਿਰਫ਼ 186 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ। ਜੁਲਾਈ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੱਕ, ਭੂਮੀਗਤ ਹੋਏ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਥਾਨਕ ਕਾਡਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ ਦੌਰਾਨ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਸਨ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਦੋ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੜਾਈ ਲੜੀ, ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਠੇਂਗੜੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

> ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।[17]

ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਮੰਗ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਸਨ ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਗਏ; ਇਸਦੇ ਰੂਪਾਂ 'ਤੇ ਰਾਏ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ: ਇੱਕ ਰਲੇਵਾਂ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸੰਘੀ ਪਾਰਟੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹਾਥੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 8 ਫਰਵਰੀ 1976 ਨੂੰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ

ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਦਲ, ਸੁਰੇਂਦਰ ਮੋਹਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਤਵ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ, ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ। ਸੁਰੇਂਦਰ ਮੋਹਨ ਦੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ:

> ਮੈਂ ਬੀਐਲਡੀ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਰਲੇਵਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਗਠਨ ਬਣ ਸਕੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਭੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਬੀਐਮਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।[18]

7 ਮਾਰਚ 1976 ਨੂੰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਪੀ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) ਲਈ ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਐਚ.ਐਮ. ਪਟੇਲ, ਐਸ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ, ਐਸ. ਨਿਜਲਿੰਗੱਪਾ ਸਮੇਤ ਲਗਭਗ ਕਈ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਇਸਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਓ.ਪੀ. ਤਿਆਗੀ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਰਾਓ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ: ਬੀ.ਐਲ.ਡੀ., ਕਾਂਗਰਸ (ਓ), ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੱਤੋਪੰਤ ਠੇਂਗੜੀ ਨੂੰ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਅਤੇ 1955 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਰਐਸਐਸ ਫਰੰਟ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। 17 ਸਤੰਬਰ 1976 ਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮਾਧਵ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਤਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ:

> ਭਾਵੇਂ ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ; ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕੁਝ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।[19]

ਅਖੀਰ 25 ਮਈ 1976 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ (ਓ), ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ, ਲੋਕ ਦਲ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੰਗ ਅਤੇ ਰਲੇਵੇਂ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਚਾਰੇ ਪਾਰਟੀਆਂ 8 ਜੁਲਾਈ 1976 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀਆਂ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਸਨ। ਉਸ ਤਿੱਖੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅੰਸ਼ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

4. (ਓ) ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। (ਅ) ਸ਼੍ਰੀ ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮਝੇ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਭੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਲਿਮਏ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਜੇਐਸ ਅਤੇ ਬੀਐਲਡੀ ਵਿਚਕਾਰ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 15 ਜੂਨ 1976 ਨੂੰ ਦ ਪਾਇਨੀਅਰ ਆਫ਼ ਲਖਨਊ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ: ਲਖਨਊ, 14 ਜੂਨ - ਰਾਜ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸੱਤਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਗਰਵਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਯੂਪੀ ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਵੇਗੀ।

ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਬਦਲ ਲਿਆ। 'ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ...' ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਬੰਧ ਕੀ

ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। 'ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਿਲੇਗਾ...' ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਹਸਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਅਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੀ।

ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ।

> ਜੇ ਮੈਂ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਕਾਰ ਦੇਣ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼, ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ, ਪਾਰਸੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।[20]

ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣਾ ਪਿਆ। 26 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਯੂ.ਐਲ. ਪਾਟਿਲ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦੇਣ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 8 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ: 'ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਐਲਾਨ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜੋ ਵੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸੰਗਠਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'[21]

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 18 ਜਨਵਰੀ 1977 ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੂਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ। ਦੇਵਰਸ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ

ਵਧਿਆ। ਉਹ ਤੂਫਾਨ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਸਲ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਾਂ, ਬਦਤਰ, ਇਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਡਰਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਪੱਤਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਲਗਾਇਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਹੁਣ ਇੱਕ ਬੇਗਾਨਗੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ 25 ਫਰਵਰੀ 1977 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਟੈਂਡ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ 'ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ'।[22] ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਘੇਰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੱਲ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ਪਰ ਸੁਧਾਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤੰਬਰ 2018 ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ, ਹੋਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ।

ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਕਿਉਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। 1948 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਸੀ। ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ।'[23] ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਕੁਝ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰ ਜਨ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਦੋਵਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਝੰਡੇ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਸੰਵਿਧਾਨ, ਕਾਡਰ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸਨ।[24]

ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਹਰੀਸ਼ ਭਨੋਟ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ

> ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 1925 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਧੀ, ਜੈਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਹਿਸਾਸ

ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ 'ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ'। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਹਾਊਸ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨਗੇ। 1 ਅਤੇ 2 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਤੋਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ 'ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਅਤੇ ਮਹਾਨਤਾ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ' ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ...

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਆਯਾਤ ਕੀਤੇ ਐਨਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ...

'ਸਾਡੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਤਿਰਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ'...

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੋਈ ਨੀਮ-ਸੈਨਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਇਸਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੇਵਾ ਦਲ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਡਾ. ਹਾਰਦੀਕਰ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।[25]

ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕਾਰਨ, ਕੋਈ ਸੋਚੇਗਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕਿਉਂ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ 'ਪਰ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ।'।[26] ਉਹ 8 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬੀ.ਡੀ. ਜਾਤੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੰਸ ਰਾਜ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਵਾਗਤ ਹੈ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ (ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ) ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ

ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਪੂਜਾ ਦੇ ਰੂਪਾਂ' ਨਾਲ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹਿੰਦੂ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ।[27]

ਗੁਪਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਦਾ ਇੱਕ ਮਤਲਬ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਜੇਪੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੁੱਪ ਧਾਰਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਹਰੀ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਦੋ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਦਿਓਰਸ ਨੇ 10 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ,

> [B] ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਡਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੂਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ... ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਜਮਾਤ-ਏ-ਇਸਲਾਮੀ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਸੀ, ਮੁਸਲਿਮ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਦਿਓਰਸ ਨੂੰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪੱਖੀ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਅਜੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ'।[28]

ਸਤੰਬਰ 2018 ਵਿੱਚ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਇਸੇ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਪਰਚਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 18 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਦੇਵਰਸ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਸਟੀਕ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਦਲਾਅ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਘਰ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਬਣਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦੋ ਲੱਖ ਸਰਗਰਮ ਵਰਕਰ ਸਨ ਜੋ 10,000 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।[29] ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

24 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿਖੇ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਹੌਲ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਸੀ।[30] ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਉਹ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸੀ। ਦਿਓਰਸ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਉਹ 'ਭੁੱਲ ਜਾਓ ਅਤੇ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ' ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।[31]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ 24-25 ਜੂਨ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ।

> ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਾਅ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
>
> ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਅਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਖਿੱਚਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਾਂ ਦੀ

ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ, ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਣ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਣ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰੇ ਟੀਚੇ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ।[32]

ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਰਸ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮਾਧਵ ਰਾਓ ਮੁਲੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਦੇਵਰਸ ਅਤੇ ਮੁਲੇ ਨੇ 11 ਜੂਨ 1977 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ।[33]

ਜੇਪੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਲਿਮਯੇ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਦੋਂ ਮੁਲੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਪੰਜ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾਏ:

(1) ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ-ਕਮ-ਸਵੈ-ਸੇਵਕ ਸੰਗਠਨ ਸੀ ਜਾਂ ਇੱਕ 'ਸੁਪਰ-ਪਾਰਟੀ'; (2) ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ 'ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਬਦਲੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨੇਗਾ; (3) ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੇ, ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਸੀ; (4) ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਾ ਦਲ, ਕਾਂਗਰਸ ਸੇਵਾ ਦਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਵੈ-ਸੇਵਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ; ਅਤੇ ਏਬੀਵੀਪੀ ਅਤੇ ਬੀਐਮਐਸ ਦੇ ਹੋਰ ਜਨਤਾ ਹਲਕੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ; ਅਤੇ (5) ਕੀ, ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਜਨਤਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ, ਆਪਣੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਚਰਿੱਤਰ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧ ਰੱਖੇਗਾ?

ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ 8 ਮਈ 1977 ਦੇ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ-ਯਾਦਗਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ।[34]

ਅਗਸਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਸੀ। ਮੂਲੇ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਵੈ-ਸੇਵਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਨੋਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।[35] ਮੁੱਦਾ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਮਰੁਤਬਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਏਬੀਵੀਪੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਸੀ।

ਜੂਨ 1977 ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਿਆ ਸੀ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਲੋਕ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ। ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ - ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀਆਂ - ਵਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਾਂ - ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿੱਚ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ। ਹਰਿਆਣਾ, ਯੂਪੀ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਰਗੇ ਬੀਐਲਡੀ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਓਡੀਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਜਮਾ ਲਏ ਸਨ। ਨਵੀਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 85-90 ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

'ਇਸ ਤਾਕਤ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਜਾਂ ਢਾਂਚਾ ਜਾਂ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।'[36] ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ 31 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[37]

ਜੇਪੀ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ। 13 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ

'ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ', ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਸੰਭਵ ਬਣਾਵੇ'।

ਜੇਪੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਗੇ ਸੰਗਠਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਰਚ 1976 ਵਿੱਚ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀਆਂ 'ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ' ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਹੁਣ 'ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ' ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕੀਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

> ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
>
> ਉਹ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਗਠਿਤ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰਵੱਈਆ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ 'ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਗੇ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ'।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਮਾਧਵ ਰਾਓ ਮੁਲੇ ਨੇ 23 ਸਤੰਬਰ 1977 ਨੂੰ ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ, ਸਦਰ ਨਮਸਕਾਰ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ 13.9.77 ਦੇ RSS ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੰਗਠਨ ਬਾਰੇ ਅਧੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲਓਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਪ੍ਰੈਸ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਡੇ (RSS) ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋਗੇ।

ਤੁਹਾਡੇ 13.9.77 ਦੇ ਬਿਆਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 20.9.77 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ 13th ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

20th ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ, ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਛਤਰ ਯੁਵਾ ਵਾਹਿਨੀ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਧਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ'। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਯੁਵਾ ਵਿੰਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸ਼ਾਇਦ ਪਾਰਟੀ ਹਿੱਤ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਪਾਰਟੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਮਰ ਵਰਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਪਰ ਸੰਘ ਦਾ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਸੱਤਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਰਿੱਤਰ, ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਜਨ ਸ਼ਕਤੀ' (ਲੋਕ ਸ਼ਕਤੀ) ਨੂੰ 'ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ' ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ

ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਤੁਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਅੱਜ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਅਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਗੈਰ-ਫ਼ਿਰਕੂ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕੇ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ 'ਰੱਖੜੀ' ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਈਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਈਦ-ਮੁਬਾਰਕ' ਭੇਟ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਹੋ। ਛਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਾਹਿਨੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਯਾਨੀ 'ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਿਜਕਦਾ ਰਵੱਈਆ'। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, 'ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਭੂਦਾਨ ਜਾਂ ਬਿਹਾਰ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ।' ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਕੀ ਰਵਾਇਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਚਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਹੀਂ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ

ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਅਤੇ ਪੁਜਯਾ ਵਿਨੋਬਾਜੀ ਵਰਗੇ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀ ਐਲਰਜੀ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾ ਤੁਰੰਤ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਵੋਟ ਲਈ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅੰਤਮ ਮੂਲ ਸੱਚਾਈ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਲਓਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਓਗੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹਨਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖੋਗੇ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੰਬੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ੇ।

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਓਰਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜੇਪੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਗੇ।[38]

ਜੇਪੀ ਅਤੇ ਦੇਵਰਸ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੋ ਵਾਰ ਮਿਲੇ; 30 ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ 1 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ। ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਇਆ। ਜੇਪੀ ਦੀ ਮੰਗ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਜਲਦੀ ਨਤੀਜੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਜਿਸਦਾ ਹੱਲ ਸਮਾਂ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੇਪੀ ਦਾ ਧਿਆਨ 'ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਢੰਗ' ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਆਦੀ ਲੋਕਾਂ

ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਮੱਸਿਆ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।[39]

ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਰੁਕ ਗਈ। ਆਰਐਸਐਸ 52 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਸੀ, ਉਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ 'ਸੰਕਲਪ' ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਸੰਗਠਨ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, ਉਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੋ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਛੇਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਜੇਪੀ ਦਾ ਲਾਭ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਟਕਰਾਅ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਾਂਤ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸਮੈਨਾਂ ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ, ਨਵਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦਿਖਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਸੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਸਨ।[40]

ਦੇਵਰਸ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਫ਼ਦ ਨਾਲ ਜੇਪੀ ਕੋਲ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਭੈਰਾਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਸਨ। ਜੇਪੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ' ਅਤੇ 'ਭਾਰਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਨ ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ'।[41] ਆਰਐਸਐਸ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਲੋੜੀ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ'।

ਇਹ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ, ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂਆਂ' ਦਾ 'ਸਮਾਨਾਰਥੀ' ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਹੋਰ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਅਰਥ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 21 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇਸ਼

ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ 1925 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦਾ ਇਹੀ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ। 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਗਲਤ ਹੈ? ਦੇਸ਼ ਦੇ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।'[42]

ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਭਾਰਤੀਆਂ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਕਈ ਵਾਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1925 ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਉਂਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ 6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ; ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਝੰਡੇ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।[43]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮਨਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜੇਪੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ 1974 ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1976 ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਓ.ਪੀ. ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। 1977 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ। ਜੇਪੀ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਟਕਰਾਅ 1974-75 ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। 1977 ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ 1979-80 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਵੰਡ ਹੋ ਗਈ।

ਜੇਪੀ ਦੀਆਂ ਦੇਵਰਸ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹੀ। 1978 ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਈ। ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ

ਕੇਂਦਰ-ਰਾਜ ਸਬੰਧਾਂ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਮਤੇ ਅਪਣਾਏ ਸਨ।[44] ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ।[45]

ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਰਕ ਸਤ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਉਬਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਬਣਾਇਆ। 4 ਦਸੰਬਰ 1978 ਨੂੰ ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

> ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਝੜਪਾਂ ਜਾਂ ਵਾਰਾਣਸੀ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ 14 ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੇਡਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ, ਜੋ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ, ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।
>
> ਆਰਐਸਐਸ, ਜੋ ਕਿ 20 ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਕੇਡਰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਜਨਤਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੌਰਾਨ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਉਪਯੋਗੀ' ਬਣਾਇਆ। ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਜਨਤਾ ਨੇਤਾ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵੱਲ ਮੁੜ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੁਰਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੁਆਏ ਸਕਾਊਟਸ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸੈਟਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਵਰਗੀ ਮਾਧਵ ਰਾਓ ਮੂਲੇ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਆਏ ਸਕਾਊਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਲਿਮਯੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ੂ ਸੰਗਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ 700 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ 15,000 ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਿੰਨ-ਰੋਜ਼ਾ ਜੰਬੋਰੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੰਜੀਵ ਰੈਡੀ ਨੇ 10 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਇੱਕ ਮੰਦਭਾਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ

ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 20 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 9,000 ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 12,000 ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਲਿਮਯੇ ਨੇ 29 ਦਸੰਬਰ 1978 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੰਡੋਰਾ ਬਾਕਸ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇਹ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁੰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹੈ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ। ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 12 ਮਾਰਚ 1979 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਨਾਗਪੁਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ 'ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸਮਾਨ' ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।[46] ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।[47]

ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਦੇ ਡਰ ਵਿਚਕਾਰ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 15 ਮਾਰਚ 1979 ਨੂੰ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ।' ਇਸ 'ਤੇ ਹਮਲੇ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ' ਸਨ।[48] ਉਹ 4 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹੇ। 'ਸਾਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[49]

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਏ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ। 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1979 ਨੂੰ, ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਅਪਰਾਧਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ।[50] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਨ - ਆਰਐਸਐਸ ਅਭਿਆਸਾਂ ਜਾਂ ਰੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਨਾ ਲੈਣਾ, ਇਸਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਦੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ।[51] ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਦੱਸ ਕੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

6 ਮਈ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਲਿਮਯੇ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਜਾਰਜ ਫਰਨਾਂਡਿਸ ਅਤੇ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਨ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਡਰ 'ਤੇ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ।[52] ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਇਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਭਰਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁਮਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨਗੇ।

ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਡੁੱਬਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।[53] ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ 'ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਾਂ'।[54]

ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ ਜਾਪਦੀ ਹੋਈ, ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ 'ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ' ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੱਲ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਧੁੰਦਲੀਆਂ ਸਨ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਭਾਰਤੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ 'ਜੜ੍ਹਾਂ' ਵਿੱਚ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੇ 'ਕਰਾਟੇ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕਰਣ' 'ਤੇ ਸਬਕ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।[55] ਕਰਾਟੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ 'ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਦਿਓਰਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਈਦ ਨਕਵੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। 'ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਨ।'[56]

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੇਸਾਈ ਝਿਜਕਿਆ। ਜੂਨ 1979 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਹੱਲ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ; ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ। ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, 'ਸੰਗਠਨ ਚੋਣਾਂ' 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।[57] ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸੁਝਾਅ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਅਹੁਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ।[58]

ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸੱਤਾ ਗੁਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। 2 ਅਗਸਤ 1979 ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਆ ਗਈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਰਾਜ ਦੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰੂਪ ਦਾ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਖੰਡਨ ਸਵਾਗਤਯੋਗ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦਾ? ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਸ੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਦੇ ਹਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਟਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੂਜਾ ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕੁਝ ਖਾਸ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਹਰੀਜਨਾਂ, ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਉਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਨਿਆਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਮਹੱਤਵਾਕਾਂਖਾ, ਧੜੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਜੋ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੰਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਰਗ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਸੁਧਾਰਨ ਦਿਓ। ਹੁਣ ਜੋ ਦਾਅ 'ਤੇ ਹੈ ਉਹ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਾਅ 'ਤੇ ਹੈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਚਾਅ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ '1977 ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ'। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵਿਵਾਦ ਬਾਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ,

ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਘ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਨੈਟਵਰਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਮੁਖੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੇਕਦਿਲ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਜਨਰਲ ਬਾਡੀ ਅਗਲੇ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰੇਗੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਘ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 13,000 ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ 20,000 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਗਠਨ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ, ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1,000 ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 1,400 ਹੋ ਗਈ ਸੀ।[59] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਈ ਗਈ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਕੁਝ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।[60]

16 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਭੋਪਾਲ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਤਿੱਖਾ ਹਮਲਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ

ਕਾਰਨ ਸੀ। 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। 'ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ।'

ਉਸਨੇ ਉਸ ਟੇਪ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਸਨ। 'ਟੇਪਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।'[61] ਬਹਿਸ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਯਾਦਵ ਰਾਓ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ 'ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ ਪਰ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨਾਲ'।[62]

ਵਾਜਪਾਈ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਅੜੇ ਰਹੇ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ, ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਦੀਵਾਲੀ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ।[63] ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ; ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਦੇਵਰਸ ਸਨ, ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੈਲੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਸੰਘ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।' 'ਅਨਾਦਿ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਜੀਵਨ ਸਮਾਜ [sic] ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।' 'ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਿਆ। 27 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਰੈਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਥੀਮ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।[64]

ਵਾਜਪਾਈ ਆਪਣੀ ਇਕੱਲੀ ਖੱਡ ਨੂੰ ਵਾਹਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। 18 ਦਸੰਬਰ 1979 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ 'ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ' ਬਦਲਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਉਰਦੂ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਪੀਆਈ-ਪੱਖੀ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਮਾਰਕਸ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ 'ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਸੀਪੀਆਈ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਜਾਂਦੇ।[65] ਦੇਵਰਸ ਅਡੋਲ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਇੱਕ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋੜ' ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਸਨ।[66]

ਜਦੋਂ ਦਸੰਬਰ 1979 ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਈ, ਤਾਂ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ

(ਆਈ) ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫ਼ਤਵਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[67]

ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੱਠਜੋੜ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 'ਬਦਲ ਗਈ' ਸੀ।[68] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਤਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੂਨ 1977 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।[69] ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਾਬੂਭਾਈ ਪਟੇਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।[70]

ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮੂਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਦੇਵਰਸ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਇਹ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਗਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ 31 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।'[71]

ਫਾਰਮੂਲਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

(1) ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਜਨਤਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। (2) ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ; ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸਨ; ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੁਰ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੂਹਿਆ। 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਬੇਲੋੜੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਫਾਰਮੂਲਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 18 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।[72] ਵਾਜਪਾਈ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ

ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ; ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮਰਾਠੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਰੁਣ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕੀ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੇਗਾ?'[73]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਯੋਗਤਾ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 23 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਨੇ ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

> ਸਰਕਾਰੀਵਾਹਾ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ) ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 24 ਜੁਲਾਈ 1979 ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਏਬੀਕੇਐਮ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਏਬੀਕੇਐਮ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੂੰ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਸੁਝਾਅ ਰੱਖਣਗੇ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ, ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ।

ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ (ਸਵੈ-ਸੇਵਕ-ਮੈਂਬਰ) ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਹੈ, ਚੋਣ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਹੈ'।

ਜੁਲਾਈ 1978 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਰੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਇਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਸ ਲਈ ਦੇਵਰਸ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸਨ।[74] ਦੇਵਰਸ ਨੇ 22 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਵਿਆਪਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ, ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਇਕ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਟਾਲ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗੀ।[75]

ਦਸੰਬਰ 1977 ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ V ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜੁਲਾਈ 1979 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਧਾਰਾ V ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੇ ਦੇਵਰਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫਾਰਮੂਲੇ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਆਰਐਸਐਸ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਮਾਰਚ 1980 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਅਤੇ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 24 ਜੁਲਾਈ 1979 ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਜਦੋਂ 23 ਮਾਰਚ 1980 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 24 ਜੁਲਾਈ 1979 ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਏਬੀਕੇਐਮ (ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ) ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਨੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਫਰਵਰੀ 1980 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਧੜੇ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਲਈ ਇੱਕ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਸਹਿਮਤ ਫਾਰਮੂਲਾ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਧਾਇਕ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ

ਲਵੇਗਾ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।'

18 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਜਨਤਾ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇਸ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਇਸਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਪਰ, 26 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਮੇਲਨ ਬੁਲਾਇਆ।

4 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ 17 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ 14 ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

> ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ: 1. ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। 2. ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਲਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਤਰੇੜਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਅਰਥ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਜੇਪੀ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਦਿਨਮਾਨ ਨੇ 8-14 ਅਪ੍ਰੈਲ 1979 ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦਾ ਖਰੜਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ 18 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜਸਲੋਕ ਹਸਪਤਾਲ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ, ਆਨੰਦ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਜੇਪੀ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਦੇ ਕਦਮ ਕੁਆਂ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਪੱਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਾਂਗ ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਜਾਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ। ਪਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਇਸ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਸ ਤਰਕ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪੱਖੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ - ਮੁਸਲਮਾਨ, ਈਸਾਈ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ - ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਮੂਲ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਦੂ ਛਵੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਰ ਧੜੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਤੋੜਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀਆਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸੋਚਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦਿਨਮਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜੇਪੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਹਰ ਵਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।'[76]

ਅਕਤੂਬਰ 1979 ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਉਹ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ('ਇੱਕ ਅਸਫਲ') ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਅਤੇ ਦੇਵਰਸ ਵਰਗੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ 'ਸੁਧਾਰ' ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਝੂਠ ਬੋਲਣ, ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

1ਐਲਨ ਅਤੇ ਵੈਂਡੀ ਸਕਾਰਫ਼, ਜੇ.ਪੀ.: ਉਸਦੀ ਜੀਵਨੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਓਰੀਐਂਟ ਲੌਂਗਮੈਨ, 1997, ਪੰਨਾ 237।

2ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 246।

3ਬਿਮਲ ਪ੍ਰਸਾਦ (ਸੰਪਾਦਕ), ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ: ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਕੰਮ, ਭਾਗ. 9, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਮਨੋਹਰ, 2008, ਪੰਨਾ 329-30.

4ਪ੍ਰਸਾਦ (ਸੰਪਾਦਕ), ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ, ਵੋਲ. 10, ਪੀ. 386.

5Ibid., ਪੰਨੇ 512-3।

6ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ, ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼, ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਰੂਪਾ, ਪੰਨਾ 192।

7ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 189।

8ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 25 ਫਰਵਰੀ 1975।

9ਮਧੂ ਲਿਮਯੇ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ: ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੇਖਾ, 1975-1977, ਭਾਗ 1, ਦਿੱਲੀ: ਬੀ.ਆਰ. ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, 1994।

10ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਅਤੇ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਾਠ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ 7 ਵੇਖੋ।

11ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨੇ 258 ਅਤੇ 268।

12ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਤ, ਪੰਜ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਖਸ਼: ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤੱਥੀ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1978, ਪੰਨੇ 138-48 ਵੇਖੋ।

13ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 148।

14ਬਾਬਾ ਆਧਵ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੰਬਰ, ਅਗਸਤ 1977, ਪੰਨਾ 40-1; ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੰਨਾ 139-43.

15ਜਨਤਾ, 16 ਸਤੰਬਰ 1977।

16ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੀ. 145.

17ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 274।

18ਲਿਮਾਏ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਪੰਨਾ 118।

19ਲਿਖਤ ਲਈ ਲਿਮਯੇ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਪੰਨੇ 139-41 ਵੇਖੋ।

20Ibid., ਪੰਨੇ 158-62।

21ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 169।

22ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 26 ਫਰਵਰੀ 1977।
23ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
24ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
25ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1977; ਲਿਮਯੇ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਪੰਨੇ 290-1 ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
26ਫ੍ਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਜਰਨਲ, 25 ਮਾਰਚ 1977।
27ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 9 ਅਪ੍ਰੈਲ 1977।
28ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1977।
29ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 19 ਅਪ੍ਰੈਲ 1977।
30ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 25 ਅਪ੍ਰੈਲ 1977।
31ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 8 ਮਈ 1977।
32ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 4 ਜੁਲਾਈ 1977।
33ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 13 ਜੂਨ 1977।
34ਲਿਮਾਏ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਪੰਨੇ 412-3।
35ਲਿਖਤ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ 9 ਵੇਖੋ।
36ਲਿਮਾਏ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਪੰਨੇ 425-6।
37ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 1 ਸਤੰਬਰ 1977।
38ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 30 ਅਕਤੂਬਰ 1977।
39ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 31 ਅਕਤੂਬਰ 1977।
40ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 28 ਅਕਤੂਬਰ 1977।
41ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 2 ਨਵੰਬਰ 1977।
42ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 22 ਅਕਤੂਬਰ 1977।
43ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 7 ਨਵੰਬਰ 1977।
44ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 13 ਮਾਰਚ 1978।
45ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978।
46ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 13 ਮਾਰਚ 1979।
47ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਟੈਕਸਟ ਲਈ ਅਧਿਆਇ 25 ਅਤੇ ਅੰਤਿਕਾ 8 ਵੇਖੋ।
48ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 16 ਮਾਰਚ 1979; ਯੂਐਨਆਈ ਰਿਪੋਰਟ।
49ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 5 ਮਾਰਚ 1979।
50ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 1979।
51ਦ ਹਿੰਦੂ, 1 ਮਈ 1979।
52ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 7 ਮਈ 1979।
53ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 14 ਮਈ 1979।
54ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
55ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 19 ਜੂਨ 1979।
56ਸਈਦ ਨਕਵੀ, ਰਿਫਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਆਫ਼ ਐਨ ਇੰਡੀਅਨ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਹਰ-ਆਨੰਦ, 1993, ਪੰਨਾ. 139.
57ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 30 ਜੂਨ 1979।
58ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 2 ਅਗਸਤ 1979।

59ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 28 ਅਗਸਤ 1979।
60ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 14 ਸਤੰਬਰ 1979।
61ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 21 ਸਤੰਬਰ 1979।
62ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 24 ਸਤੰਬਰ 1979।
63ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 25 ਅਕਤੂਬਰ 1979।
64ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 28 ਅਕਤੂਬਰ 1979।
65ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 19 ਦਸੰਬਰ 1979।
66ਦ ਹਿੰਦੂ, ਜਨਵਰੀ 1980।
67ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 29 ਜਨਵਰੀ 1980।
68ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 13 ਫਰਵਰੀ 1980।
69ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 13 ਫਰਵਰੀ 1980।
70ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 14 ਫਰਵਰੀ 1980।
71ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 1 ਮਾਰਚ 1980।
72ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਅਤੇ ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 20 ਮਾਰਚ 1980।
73ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 23 ਮਾਰਚ 1980।
74ਦ ਹਿੰਦੂ, 24 ਮਾਰਚ 1980।
75ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 23 ਮਾਰਚ 1979।
76ਜਨਤਾ, 13 ਮਈ 1979। ਜਨਤਾ ਇੱਕ ਮੁੰਬਈ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜੇਪੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਪਿਤ ਚੇਲੇ ਡਾ. ਜੀ.ਜੀ. ਪਾਰਿਖ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

15. ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ

1980 ਵਿੱਚ, ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜਨਮ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕੰਟਰੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਡਵਾਨੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸਨ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਸਿਹਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।'[1] ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚੋਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੂਲ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿੰਗ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਜੈਵਿਕ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਧਿਆ ਹੈ।

ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਸੀਨੀਅਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ: 'ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ?' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦਿਖਾਈ। 'ਇਸਲੀਏ ਕੀ ਪਾਰਟੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਸੇ ਚਲੇ (ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ)। ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਲ

ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਾਭਾਊ ਠਾਕਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਰਾਮ ਲਾਲ ਹੈ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।'[2] ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕੰਟਰੋਲਰ ਭੇਜੇ ਹਨ? ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਸਥਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਭੇਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚਾ 'ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ' ('ਠੀਕ ਢੰਗ ਸੇ ਚਲੇ')।

2005 ਵਿੱਚ, ਰਾਮ ਮਾਧਵ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਹਨ, ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ 'ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਭੀਨਾਲ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ'; ਇੱਕ ਜੈਵਿਕ ਰਿਸ਼ਤਾ।[3]

ਜਨਸੰਘ ਵਾਂਗ, ਭਾਜਪਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮਰਥਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯਤਨ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ।

ਆਰਐਸਐਸ ਮਾਂ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਇਸਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਭੀਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਇਹ ਰੱਸੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਸ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਰੱਸੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। 1951 ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸਦੇ ਰਸਮੀ ਭੰਗ ਅਤੇ 1977 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵੇਂ ਤੱਕ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਬੇਯਕੀਨ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੇਗੀ; ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਤਰਕ।

1980 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਇਸਦਾ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਸੰਘ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਜਾਂ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਦੇ ਯਤਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਸਥਾਪਿਤ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਨ। ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਭਾਲ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਦਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਉਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜੋ ਇਹ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੀ?

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬ੍ਰੇਕ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਕੀਤੀ। 18 ਮਾਰਚ 1980 ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮੂਲਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿਰਫ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਮੇਲਨ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਨੇ ਇਸ ਕਦਮ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸੀ।

ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪਛਾਣ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਰਸਤਾ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਨਾਮ ਹੇਠ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1979 ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਇੱਕ 'ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ' ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦਾ। ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਉਹ 'ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ', ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੁਆਰਾ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।[4] 'ਜਨਤਾ' ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਵਿਰਾਸਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ'।

ਫਿਰੋਜ਼ਸ਼ਾਹ ਕੋਟਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਖਰਜੀ, ਇਸਦੇ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ' ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਅਤੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ 'ਇੰਟੀਗ੍ਰਲ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦ' ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਦਰਸ਼ਨ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੋਰਚੇ ਦੁਆਰਾ 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ' ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਕੀਤੀ।[5] ਇਹ ਨਵੀਨਤਾ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਹਾਕਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਵਕਾਲਤ

ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ 1980 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਸਲ ਵਾਰਸ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਜਨ ਸੰਘ ਨਾਲੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1990 ਵਿੱਚ ਕੋਇੰਬਟੂਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੀਜੇਐਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ [ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ] ਸਬੰਧ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੀ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਬੰਧ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ।' ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜਿਸ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਪਾਰਟੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ'।6

26 ਫਰਵਰੀ 1980 ਨੂੰ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਖੁਦ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: 'ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ, ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਹੀ ਹੈ।' ਇਹ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝੇ ਗਏ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੀ - ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਕਲੀ-ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਕਿਹਾ।

ਜਨਸੰਘ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚੇ ਰਾਹੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਹੀ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਾਰਸ ਹੋਵੇ। 31 ਅਗਸਤ 1980 ਨੂੰ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। 28 ਦਸੰਬਰ 1980 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੂਰਨ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ' ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ, ਲੋਕਤੰਤਰ, 'ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ' ਸਨ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਡਰ ਅਜੇ ਵੀ ਜਨਸੰਘ ਲਈ ਤਰਸ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਾਰੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ। 6 ਨਵੰਬਰ 1977 ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ: 'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਅਸੀਂ ਜਨਸੰਘ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਦੂਰ ਹੋਏ?' 22 ਜੁਲਾਈ 1985 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵੀ ਘੱਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ: 'ਅਸੀਂ (ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ) ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੇਪੀ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਲੁਟੇਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ, 'ਇਤਿਹਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'[7]

ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਅਸਲੀ ਚਿਹਰਾ ਦਸੰਬਰ 1980 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਉਭਰਿਆ। ਪਰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ'। ਇਹ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ।[8] 16 ਅਗਸਤ 1980 ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਮਸ਼ੀਨਰੀ' ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਭਿਆਨਕ ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ ਦੰਗਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੱਥ' ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ।[9] ਹਾਲਾਂਕਿ, 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਜੀ.ਕੇ. ਰੈਡੀ ਨੇ 18 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ 130 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ'। ਇਹ ਸੁਝਾਵ ਈਦਗਾਹ 'ਤੇ ਸੀ। ਸੁਝਾਉ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ।

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੋਵਾਂ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। 27 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿਖੇ, ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ 'ਸਤਿਕਾਰ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।[10] ਆਪਣੇ ਦੂਤਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਥੀਮ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਇੱਕ ਹਨ।' ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਨਗਣਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ' ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਜਾਂ 'ਪੰਥ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਿਰਫ਼ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।[11]

ਜਿਵੇਂ ਹੀ 28 ਦਸੰਬਰ 1980 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤਿੰਨ-ਰੋਜ਼ਾ ਸੰਮੇਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਆਰਐਸਐਸ ਤੱਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ' ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਲੋੜ' ਵਜੋਂ ਦੱਸਿਆ।[12] ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ' ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਰਾਮਰਾਜ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸਿਕੰਦਰ ਬਖਤ ਨੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਮਹਿਬੂਬ ਅਲੀ ਦੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ। 'ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।13

ਭੈਰਾਓ ਦੇਵਰਸ ਨੇ 30 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ, ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।14

ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਦਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਮੁੱਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ ਕਿ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਤਿਰੂਨੇਲਵੇਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀਪੁਰਮ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਫਰਵਰੀ 1981 ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਖਾੜੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਆਮ ਸ਼ੱਕੀ, ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ, ਹਮਲੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਗਏ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਐਸਸੀ/ਐਸਟੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।15

1978 ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਭੜਕ ਉੱਠੇ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ। ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਫੈਕਲਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 30(1) ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ।

ਮਈ 1972 ਵਿੱਚ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਐਕਟ, 1921 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੋਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਫੈਸਲੇ ਵਜੋਂ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਠਹਿਰਾਇਆ।16 ਅੰਤ ਵਿੱਚ, 31 ਦਸੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਏਐਮਯੂ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਚੱਕੀ ਲਈ ਘਿਉ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਘਿਉ ਨਿਕਲਿਆ। 23 ਅਪ੍ਰੈਲ 1985 ਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਾਹ ਬਾਨੋ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਇਆ।17 ਇੱਕ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਰਮਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਮਹਿਲਾ (ਤਲਾਕ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ) ਐਕਟ, 1986 ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਤਾਲੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ।

20 ਅਪ੍ਰੈਲ ਅਤੇ 1 ਮਈ 1986 ਨੂੰ ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਵਿੱਚ ਨੀਰਜਾ ਚੌਧਰੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ। ਤਾਲੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਰੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਵਿਚਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ।

ਤਾਲਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਅਰੁਣ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿੱਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ 19 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਾਲਾ 1 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

8 ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਨੂੰ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (VHP) ਨੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। 25 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 23 ਅਕਤੂਬਰ 1985 ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ 25 ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 8 ਮਾਰਚ 1986 ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨੀਰਜਾ ਚੌਧਰੀ ਦੁਆਰਾ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, 'ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇਤਾ' ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਖੁਲਾਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, 20 ਅਪ੍ਰੈਲ ਅਤੇ 1 ਮਈ 1986 ਨੂੰ ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ।

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ, ਨੀਰਜਾ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ:

> ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 8 ਮਾਰਚ 1986 ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਸਮਿਤੀ ਉਸ ਦਿਨ ਮੰਦਰ ਦਾ ਤਾਲਾ ਤੋੜਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗਾ। ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।
>
> ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 1 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4.40 ਵਜੇ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੰਗਾਲ ਲੱਗਿਆ ਤਾਲਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ 5.19 ਵਜੇ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਨੂੰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਨੀਰਜਾ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਤ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ [ਬਿੱਲ] ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹਨ, ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਲ ਨੂੰ 23 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਸਨਲ ਲਾਅ ਬੋਰਡ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਵੇਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜੱਜ ਅਤੇ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰੀ ਹਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਦੇਵਕੀ ਨੰਦਨ ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (VHP) 19 ਅਗਸਤ 1964 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (RSS) ਦੇ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਸਵਾਮੀ ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੈਸ਼ਨ 1966 ਵਿੱਚ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਕੁੰਭ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ:

7 ਅਤੇ 8 ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤਿੰਨ ਮਸਜਿਦਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ, ਅਯੁੱਧਿਆ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ, ਗਿਆਨਵਾਪੀ, ਵਾਰਾਣਸੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਖੇ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਯੱਗ ਸਮਿਤੀ ਦਾ ਗਠਨ ਸ਼੍ਰੀ ਦੌ ਦਿਆਲ ਖੰਨਾ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਕਨਵੀਨਰ ਅਤੇ ਗੋਰਖ ਸ਼ਪੀਠਾਦੀਸ਼ਵਰ ਮਹੰਤ ਸ਼੍ਰੀ ਅਵੇਦ ਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਜਗਾਉਣ ਲਈ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਮੋਟਰ ਵਾਲੇ ਰੱਥ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜਾਨਕੀ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਦੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ 25 ਸਤੰਬਰ 1984 ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਸੀਤਾਮੜੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਰੱਥ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਅਤੇ 6 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਪਹੁੰਚਿਆ।

31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਾਰਨ ਰੱਥ-ਯਾਤਰਾ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰ 23 ਅਕਤੂਬਰ 1985 ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਪੱਚੀ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਇਸ ਕਦਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਦਿਨ ਦੀ ਤਰੀਕ 9

ਮਾਰਚ 1986 ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੀਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ।

ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਮੰਨਿਆ: '19 ਦਸੰਬਰ 1985 ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਵੀਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਮਾਇਣ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਕਾਟਜੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।' ਉਹ ਵੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

ਇੱਕ ਅਠਾਈ ਸਾਲਾ ਸਥਾਨਕ ਵਕੀਲ, ਉਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਪਾਂਡੇ, ਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਮੁਨਸਿਫ਼ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਧਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਮੁਨਸਿਫ਼ ਨੇ, ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਹੁਕਮ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ 1961 ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਫਾਈਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ 1 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਮੁਹੰਮਦ ਹਾਸ਼ਿਮ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ, ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਕੇ.ਐਮ. ਪਾਂਡੇ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਲੇ ਤੁਰੰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਟੀਵੀ ਕਰੂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ...

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਤਾਲੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਮਹਿਲਾ ਬਿੱਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਡਰ ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਜਿਸਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੂਡ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕੁਝ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਝੂਠਾ ਪਰਦਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਹੈ।

> ਜੇਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਦੋ-ਰੋਜ਼ਾ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ 4,000 ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦਾ ਮੂਡ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਸੰਘ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।
>
> ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਲਾਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਵਰਕਰ ਸਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵੱਲੋਂ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਸਨ...
>
> ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ, ਇਸਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਇਸਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਬਚਾਅ, ਸੰਮੇਲਨ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਰੈਲੀ ਦੀ ਓਨੀ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗੈਰ-ਜਨ ਸੰਘ ਧੜੇ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ।
>
> ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਮ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਝੰਡੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਭੇਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ', ਦੀਵਾ ਅਤੇ ਭਗਵਾ ਝੰਡਾ ਸੁਝਾਇਆ। ਮੰਚ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਡੈਲੀਗੇਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਡ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਸੀ। ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਡੈਲੀਗੇਟ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਜਨ ਸੰਘ ਧੜੇ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਲੰਬੀ ਤਾੜੀਆਂ ਅਤੇ 'ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ' ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਿਲਾ ਡੈਲੀਗੇਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 'ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਘੁਟਨ ਸਹਿਣ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਜ਼ਾਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ।[18]

ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਲਪ' ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਵਜੋਂ ਵੇਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਵੋਟ ਕਿਉਂ ਦੇਣਗੇ? ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਰਸਾਲੇ ਪੰਜਜਨਯ (ਦੀਪਾਵਲੀ 1980) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਅਡਵਾਨੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਮਰ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ:

ਅਡਵਾਨੀ: ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਪਾਰਟੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦੀ - ਨਾ ਤਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਨਸੰਘ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

ਪੰਜਜਨਯ: ਪਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖ ਸਕੋਗੇ?

ਅਡਵਾਨੀ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹਿਸ ਜਾਰੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਉਸ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਿਆ।

ਪੰਜਜਨਯ: ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬੰਧਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਅਪੀਲ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ: ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਿੰਨੀ ਪਤਲੀ ਹੋਈ, ਓਨੀ ਹੀ ਅਪੀਲ ਵਧੀ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ, ਓਨੀ ਹੀ ਇਸਦੀ ਅਪੀਲ ਘੱਟ ਗਈ।

ਇਹ ਰਣਨੀਤੀ ਅਸਫਲ ਰਹੀ।

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਇਸਦੇ ਨੇਤਾ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਚਮਕ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਸਨ। ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਲਈ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ। 1981 ਵਿੱਚ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ ਕਰਨ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਾਂਗਰਸ ਛੱਡ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂਤਵੀਆਂ ਨੇ ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ:

ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸਲ, ਨੇੜਲਾ ਕਾਰਨ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀਪੁਰਮ ਦਾ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸੀ... ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਦੇਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਲੋਕ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਤਕਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਏ ਦੋ ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਪਰਿਵਾਰ [ਪਰਿਵਾਰ] ਹੈ, ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਂਗ ਚੰਗੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਨਾਲ ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਸੀ। ਮੈਂ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ, ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਪਰ ਜੋ ਇੱਥੇ ਆਉਣਗੇ।

ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ। ਇਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਤਵਵਾਦੀ ਸਨ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ, ਹੰਸ ਰਾਜ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਓ.ਪੀ. ਤਿਆਗੀ (ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਵੀ.ਐਚ. ਡਾਲਮੀਆ (ਖਜ਼ਾਨਚੀ) ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ (ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ)।[19]

ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੇਡਰ ਦਾ ਮੂਡ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। 14 ਜੂਨ 1984 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਜੇਮਸ ਐਮ. ਮਾਰਖਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਖੇਡ ਖੇਡ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੌੜੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਜੇ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। 1984 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੀਰਜਾ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ 'ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਵੱਖ' ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ

ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਲਾਬੀ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੜ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਵੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਮੱਧ-ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। 1984 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ - ਨਾਨਾਜੀ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਸਨ - ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਨੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਗੁਪਤ ਸਮਝ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਸੰਕਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਕੇਡਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੈ

ਜਿਸਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਉਹ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਨੇਤਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ।

ਜਨਤਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇਆ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ।[20]

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਮੂਡ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਚੇਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਿਸਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਜਾਣ ਸਨ। ਉਹ ਨਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਜੋ ਲੋਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਨ, ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਲਪ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਵਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਜੋਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਣਦਾ ਸੀ; ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨੁਕਤੇ ਕਹੇ। 8 ਅਕਤੂਬਰ 1981 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ' ਹੈ।[21]

4 ਜਨਵਰੀ 1982 ਨੂੰ ਬੰਗਲੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਹਿੰਦੂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਪਛਾਣ "ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ" ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸੀ। ਲੋਕਤੰਤਰ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਇੱਕ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਬਣ ਜਾਵੇ।'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਉਡੁਪੀ ਪੇਜਾਵਾਰਾ ਮੱਠ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਵਿਸ਼ਵੇਸ਼ ਤੀਰਥ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।22

14 ਜਨਵਰੀ 1984 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀ, ਜੈਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ'।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਫੜੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਧਦੀ ਗਈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਐਲਾਨ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ ਦਿਵਸ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ ਹਨ। 4 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਗੰਧਾਰਵਾ ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਆਚ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ 37 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ'।

ਇਹ ਇੱਕ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕਾਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਘਰ ਵਾਪਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਹੈ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਜਗਵੇਦੀ 'ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਝਿਜਕ ਇੱਛਾ, ਦੂਜਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਅਨੇਕਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ' ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ

ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ - ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਿਤ ਸਨ, ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ

ਸਨ, ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਘੁੰਮਿਆ। ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਦੇਸ਼, ਸਿਆਮ, ਅਨਮ, ਜਾਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਵਪੱਖੀ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।[23]

ਸਾਰੇ ਮੋੜਾਂ ਅਤੇ ਮੋੜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਲਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਜਾਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਸਵੀਕਾਰ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ 15 ਜਨਵਰੀ 1983 ਨੂੰ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, '[ਅਸੀਂ] ਭੂਗੋਲਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਸੋਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ "ਹਿੰਦੂ" ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।'[24] ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ 'ਇੱਥੇ ਜੀਵਨ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ'।

ਭਾਜਪਾ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨੇ 11 ਅਗਸਤ 1983 ਨੂੰ ਹੋਏ ਹੰਗਾਮੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹਵਾਲੇ ਹਨ:

> ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ, ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ... ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਵਰਕਰ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਅਫਵਾਹ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਚੈਂਪੀਅਨ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਹੈ...
>
> ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਆਗੂ 'ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਫੁਸਫੁਸਾਈ' ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੁਣ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।
>
> ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ 'ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਡਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਵਿਰੁੱਧ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ'

ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਹਮਦਰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਭਾਜਪਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਰਥੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ 'ਘਾਤਕ ਮਨਸੂਬਿਆਂ' 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਡਰ ਦਾ ਮੂਡ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਸੀ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 1977 ਅਤੇ 1982 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ 'ਅਸਾਧਾਰਨ' ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ 6,000 ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 19,000 ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਜੇਕਰ ਉਪ-ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 35,000। ਇਸਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 70,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਰਪਿਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾ ਸਾਲਾਨਾ ਕੈਂਪਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ'।[25] ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਖੁਦ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ।

ਦੇਵਰਸ ਨੇ 19 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ।[26] ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦੁਸਹਿਰਾ ਉਤਸਵ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਜੈਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ 'ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ' ਸਨ। ਉਹ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1983 ਨੂੰ ਦਸਹਿਰਾ ਦਿਵਸ ਰੈਲੀ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਾਰਸ ਸਨ। ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ 'ਅਲੋਪ' ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਦੋਂ ਆਬਾਦੀ ਸੀਮਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਅਗਸਤ 1964 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ 16 ਨਵੰਬਰ 1983 ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਏਕਾਤਮਤਾ (ਆਤਮਾ ਸੰਘ) ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਸ ਕਰੋੜ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।[27] ਇਸਦੇ ਸਕੱਤਰ-ਜਨਰਲ ਹਰਮੋਹਨ ਲਾਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਇਸਨੂੰ ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।'

ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਸੱਤ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ:

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.) ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਿਰਤ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਆਦਿਵਾਸੀ, ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਵਾਧੂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਇਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ ਜੋ ਸੱਤ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ, ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਵੇਂ ਨੀਤੀਗਤ ਸੂਤਰੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1977 ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ (ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ) ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੰਦ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। 1980 ਵਿੱਚ, ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਾਖਾ ਵਰਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ 17,800 ਹੋ ਗਈ। ਸੰਘ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲਗਭਗ 10 ਲੱਖ ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ, ਮੰਦਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੇਰਲਾ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਨੋਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਿਣਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 1980 ਵਿੱਚ 1 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਕਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ...

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਫ੍ਰੈਂਡਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਸੋਸਾਇਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ, ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਆਦਿ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਯੂਕੇ, ਅਮਰੀਕਾ, ਮਾਰੀਸ਼ਸ ਅਤੇ ਕੀਨੀਆ ਹਨ। ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਗਭਗ 32 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ, ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਕੇਂਦਰ,

ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕੇਂਦਰ, ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ, ਸੰਸਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਸਹਿਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਕੇਂਦਰ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ, ਬਿਹਾਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ'।[28]

ਵਾਜਪਾਈ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦੌਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਸਾ' ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕਦੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਚੋਣ ਸਮਝ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ 'ਤੇ ਆਪਣੇ 'ਅਟੁੱਟ ਰਿਸ਼ਤੇ' 'ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਭਾਜਪਾ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ'। ਪੱਤਰਕਾਰ, ਐਮ.ਐਚ. ਜਾਧਵ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ, 'ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਕੇਡਰ ਹੀ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।'[29]

ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਤਾੜਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 'ਆਪਣਾ ਕੇਡਰ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਰਹੇ'; ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ 'ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ' (ਪੜ੍ਹੋ: ਕਾਂਗਰਸ)। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ' ਪਰ ਜੇ ਉਹ 'ਕੁਝ ਬੁਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ' ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਦੁਹਰਾਇਆ - ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀ, ਜੈਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।[30] ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਬਾਈਬਲ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਖ਼ਤਰਿਆਂ' (ਅਧਿਆਇ XII) 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਇ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਕੌਮ ਲਈ 'ਖਤਰਾ' ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਤਾਕਤ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਾਡਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ

ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਜੇਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸ਼ਬਦ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਤਕਨੀਕ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ, 18, 19 ਅਤੇ 20 ਸਤੰਬਰ 2018 ਨੂੰ ਮੰਚਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ, ਹੋਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ 'ਤੇ ਸਟੈਂਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਸਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਘਰ ਵਾਪਸੀ (ਘਰ ਵਾਪਸੀ) ਹੈ ਜੋ 2014 ਵਿੱਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਐਲਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਜਿੰਨੀ ਬਕਵਾਸ ਹੈ, ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਠੋਸ, ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਹੈ। 2014 ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ 29 ਜਨਵਰੀ 1984 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਥੁਥੁਕੁੜੀ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰਤ' ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਖੋਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ, ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਹਨ'।

ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੂਜਾ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ। ਜਿਸਨੇ ਵੀ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮਿਸਰ, ਇਟਲੀ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮੀਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਖੰਡਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਵੇਦਾਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਕਾਵਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅੱਜ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ।'[31]

ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ: ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਬਨਾਮ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ 'ਦੂਜੇ' ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘਟਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਡਰ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ - ਆਬਾਦੀ ਦੇ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘਟ ਕੇ, ਮੰਨ ਲਓ, 45 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ - ਦਾ। ਇਹ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਸੀ।

ਥੂਥੁਕੁੜੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਇਹ ਇਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਕੁਲੀਨ' ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸਦੀਆਂ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ 'ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ' ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ 1976 ਅਤੇ 1984 ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ। 1976 ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। 1984 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤਾਨ ਨਾਲ ਨਾਭੀਨਾਲ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗੀ। ਭਾਜਪਾ ਕੋਲ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਕੇਡਰ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। 31 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ, ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਚੋਣ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[32]

ਦਿਓਰਸ ਦੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ।

'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕੰਪਲੈਕਸ' ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਜਕੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਸਲੀ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਇੰਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਗਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਇੰਨਾ ਡਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ।

ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਾਂਗ।

'ਹਿੰਦੂ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੌੜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ। ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਅਰਥ ਹੈ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।[33]

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਲੋਕਤੰਤਰ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ।[34]

16 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਨੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ, ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਵਾਜਪਾਈ, ਵਿਜਯਾ ਰਾਜੇ ਸਿੰਧੀਆ, ਜਗਨਨਾਥ ਰਾਓ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਤਿੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਆਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। 'ਭਾਜਪਾ ਇਸ ਲੇਖ ਤੋਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਇਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।' ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ

'ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਦੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ'।[35]

ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਆਇਆ; 27 ਜਨਵਰੀ 1985 ਨੂੰ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ 'ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ' ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ 1978 ਵਿੱਚ ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਸਟੇਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਰੂਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।[36]

ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ (17 ਫਰਵਰੀ 1985) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ 'ਅਟਲਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ' 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਜੋ 17-18 ਮਾਰਚ 1985 ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵਾਂ ਉੱਦਮ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਫੜ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ'।[37] ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਲਈ ਸੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਮਾਰਚ 1985 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਾਰਜ ਸਮੂਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਸਨ। ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੇ ਲੇਖ ਦੀ ਉਤਪਤੀ 'ਤੇ ਅਟਕਲਾਂ ਵਧ ਗਈਆਂ। ਪ੍ਰਜਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਸੀਨ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚਲਾਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਉਭਰਨ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਸਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਲਮ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਮਈ ਦਿਵਸ 1985 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ 'ਸੱਪ ਵਿੱਚ ਛਿਪਕਲੀ'। ਇਹ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਦੁਆਰਾ 7 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਸੀਹਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ। ਇਹ 'ਨੇਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਕਾਡਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ, ਯਾਨੀ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਡਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ' ਲਈ ਸੀ। ਇਸਨੇ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ' ਦੀ ਵੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਰੁਖ ਦੁਆਰਾ [ਧੁੰਦਲੀ] ਹੋ ਗਈ ਸੀ'। ਸਬਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। 'ਜੇਕਰ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ

ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓ।' ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਦੇ ਸਬਕ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਕੋਈ ਚਾਲਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ 1978 ਵਿੱਚ ਮਤਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਚਾਲਕ ਸੀ; ਇੱਕ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਫਿਕਸਚਰ ਦੋਵੇਂ। ਉਸਨੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਜਸਟਿਸ ਚੰਦਰਚੂੜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਿਆ; ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਿਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜਾਅਲੀ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ।

ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਆਰਐਸਐਸ, ਵਿਕਟਿਮ ਆਫ਼ ਸਲੈਂਡਰ" (ਵਿਜ਼ਨ ਬੁੱਕਸ, 1979) ਸਾਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। 'ਉਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ', ਬਲਰਬ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ 1977 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਵੰਡ 'ਤੇ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ - ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਦਲ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ, ਓਡੀਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸਨ।[38]

ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ, ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਨੇ ਨਾਨਾ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ। ਇਹ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੰਕਾਰ ਟਕਰਾਅ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ; ਸਿਵਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਮਧੋਕ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾਨਾਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਜਪਾਈ-ਅਡਵਾਨੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਨਾਗਪੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਕੁਮੀ ਕਪੂਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ।

ਸਵਾਲ: ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਜੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟਾਟਾ ਅਤੇ ਵਾਡੀਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 1967 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੇ.ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਧਰਮਸੀਭਾਈ ਖਟਾਊ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਮੁਨਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖਟਾਊ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਜੇ.ਆਰ.ਡੀ. ਟਾਟਾ ਵਰਗੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੇ ਗਏ।

ਸਵਾਲ: ਅੱਜ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਠਜੋੜ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਮੇਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਵਾਂਗਾ। ਅੱਜ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।[39]

ਇਹ ਗੱਲ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰਐਸਐਸ, ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮ ਰਵੱਈਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1922 ਵਿੱਚ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਵੱਲੋਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਛੱਡਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ।[40]

ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ ਦੀ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨੀਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਮਾਲਵੀਆ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, 1922 ਵਿੱਚ ਮੋਤੀਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ 'ਬਿਰਲਾ ਪੈਸਾ' ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮਾਲਵੀਆ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਸਵਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ

ਪਿਆ ਸੀ। ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਸੀ।41

ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮਾਰਚ 1985 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁੱਪ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਦੀ 47 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 20 ਜੁਲਾਈ 1985 ਨੂੰ ਭੋਪਾਲ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਈ। ਇਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ; ਅਰਥਾਤ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵਾਂ ਕਰਨਾ, ਇਸਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਬਣਾਉਣਾ। ਚੋਣ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ

> ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 42% ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 1977 ਵਿੱਚ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ, ਜੇਕਰ 1984 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ (I) ਨੂੰ 49% ਨਹੀਂ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ 10% ਵੋਟ ਸਵਿੰਗ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ 20% ਤੋਂ 25% ਵਾਧੂ ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ, ਚੋਣ ਆਦਿ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ 20% ਤੋਂ 25% ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।42

ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

> ਇਸ ਕਥਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ, ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲ, ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਅੰਤਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਫੈਲਾਅ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਕਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਹਨ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ, (a) ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਜਨਤਾ ਤੱਕ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ (b) ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੀਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਪਡੇਟ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ? ...

ਪਰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਣਿਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਉਤਪੰਨ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਅੰਤਰਾਲ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮੀ ਹੈ। ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਪਾਰਟੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਅਟੁੱਟ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਇਸ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ।[43]

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਚਾਰ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਡਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਇਹ ਅਜੇ ਇੱਕ ਜਨ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਸੀ। 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।'[44]

ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ:

ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਵੋਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਧੀ ਹੋਈ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਪਾਰਟੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕੀ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਕਾਰਜ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਇਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਯੋਗ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਇਸਦੇ 12 ਮਜ਼ਬੂਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਲਿਖ ਸਕਦਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, 9 ਅਕਤੂਬਰ 1985 ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਅਟੱਲ ਸਥਿਤੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ। ਇਸਨੇ 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ' ਦੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਡੀ.ਡੀ. ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਅੱਜ 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੂਲ ਦਰਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ 'ਅਖੰਡ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ... ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ। 'ਅਸੀਂ ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਅਤੇ

ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਨ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ।45

ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 11 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ।

ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਆਕਰਸ਼ਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀਪੁਰਮ ਘਟਨਾ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸੱਚਾਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਨਾ ਹੀ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 30(1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਨਾ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਮਹਿਲਾ ਐਕਟ, 1986 ਨੇ ਇੱਕ ਮਿਹਨਤੀ ਬਹਿਸ ਬਿੰਦੂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਭਾਜਪਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ' (ਭਾਵ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਕਾਰਡ ਖੇਡ ਕੇ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਘਟਾਏ ਬਿਨਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਿਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਣਾਇਆ (ਕਾਂਗਰਸ) ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੋਧੀ (ਭਾਜਪਾ) ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰੀ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਰੁਣ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਤਾਲੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੀਵੀ ਕੈਮਰੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੇ 9 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਮੋਦੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। (1) 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਮਹੰਤ ਨੇ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਾਮ ਚਬੂਤਰਾ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ; ਕਦੇ ਵੀ ਮਸਜਿਦ ਨਹੀਂ। (2) ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। (3) ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। (4) ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। (5) ਜੇਕਰ ਇਹ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ' ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਮਾਲਵੀਆ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸਦੀ ਮੰਗ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। (6) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਨੇ ਇਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ।

1ਆਉਟਲੁੱਕ, 6 ਅਗਸਤ 1997।

2ਤਹਿਲਕਾ, 12 ਸਤੰਬਰ 2009।

3ਆਉਟਲੁੱਕ, 3 ਅਕਤੂਬਰ 2005।

4ਅਡਵਾਨੀ, ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼, ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ, ਪੰਨਾ 311।

5ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 112।

6ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 17 ਮਈ 1990।

74 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980।

8ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 9 ਮਾਰਚ 1980।

9ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 17 ਅਗਸਤ 1980।

10ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 28 ਸਤੰਬਰ 1980।

1119 ਅਕਤੂਬਰ; ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, 26 ਅਕਤੂਬਰ 1980।

12ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 29 ਦਸੰਬਰ 1980।

13ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 30 ਦਸੰਬਰ 1980।

14ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 31 ਦਸੰਬਰ 1980।

15ਲੇਖਕ ਲਈ ਏ.ਜੀ. ਨੂਰਾਨੀ, ਦ ਮੁਸਲਿਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ: ਏ ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ ਰਿਕਾਰਡ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2003, ਪੰਨੇ 186-91 ਵੇਖੋ। ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਲਈ ਦ ਹਿੰਦੂ, 15 ਜੂਨ 1981 ਵੀ ਵੇਖੋ।

16ਐਸ. ਅਜ਼ੀਜ਼ ਬਾਸ਼ਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, ਏਆਈਆਰ 1968 ਐਸ.ਸੀ. 662। ਐਚ.ਐਮ. ਸੀਰਵਈ ਦੀ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਮੁਰਝਾ ਰਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ; ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ, ਭਾਗ 1, 1975, ਪੰਨੇ 610-8 ਦੁਆਰਾ।

17ਮੁਹੰਮਦ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਹ ਬਾਨੋ ਬੇਗਮ, (1985) 2 SCC 556।

18ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 7 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980।

19ਜੈਫਰਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨੇ 364-5। ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ 9 ਫਰਵਰੀ 1994 ਨੂੰ ਜੈਫਰਲੋਟ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

20ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 1986।

21ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 9 ਅਕਤੂਬਰ 1981।

22ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 6 ਜਨਵਰੀ 1982।

23ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 14 ਅਕਤੂਬਰ 1984।
24ਪ੍ਰਬੰਧਕ।
25ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 11 ਅਗਸਤ 1983।
26ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 20 ਸਤੰਬਰ 1983।
27ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 10 ਨਵੰਬਰ 1983।
28ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਇਰ, ਦਿ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 28 ਨਵੰਬਰ 1983।
29ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 12 ਜਨਵਰੀ 1984।
30ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 15 ਜਨਵਰੀ 1984।
31ਦ ਹਿੰਦੂ, 30 ਜਨਵਰੀ 1984।
32ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 25 ਮਾਰਚ 1984।
33ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 19 ਅਕਤੂਬਰ 1984।
34ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 22 ਦਸੰਬਰ 1984।
35ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 19 ਨਵੰਬਰ 1984।
36ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 28 ਜਨਵਰੀ 1988।
37ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 19 ਮਾਰਚ 1988।
38ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਆਰਐਸਐਸ, ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਵਿਜ਼ਨ ਬੁੱਕਸ, 1979, ਪੰਨਾ 53।
39ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 19 ਦਸੰਬਰ 1999।
40ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਏ ਬੰਚ ਆਫ਼ ਓਲਡ ਲੈਟਰਸ, ਬੰਬੇ: ਏਸ਼ੀਆ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1960, ਪੰਨਾ 52।
41ਮੇਧਾ ਐਮ. ਕੁਦੈਸਿਆ, ਦ ਲਾਈਫ ਐਂਡ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਪੰਨਾ 296।
42ਪੰਨੇ 13, 14, 15।
43ਪੰਨੇ 13-15।
44ਪੰਨਾ 25।
45ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 10 ਅਕਤੂਬਰ 1985।

16. ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ

29 ਅਗਸਤ 1964 ਨੂੰ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਮਈ-ਜੂਨ 1989 ਵਿੱਚ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਭਾਜਪਾ ਵਾਂਗ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਸਨ। ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ (31 ਮਾਰਚ 1984) ਬਹੁਤ ਧੂਮਧਾਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ-ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਨੇ 7 ਅਤੇ 8 ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।1

ਇਹ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ - ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ। ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਤਾਲੇ 1986 ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। 2 ਜਨਵਰੀ 1987 ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ, ਮਿਜ਼ੋਰਮ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ, ਚੋਣ ਸੁਧਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਹਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ' ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਮੁੱਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਕਤੂਬਰ 1987, ਅਕਤੂਬਰ 1988 ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ 1989 ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚੁੱਪੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਅਕਤੂਬਰ 1987 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੱਢੇ ਗਏ ਅੱਠ 'ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਯੁੱਧਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1987 ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਸਭਾ ਸਮੁੱਚੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦਿਲੋਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਮਾ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਚਮਕਦਾਰ ਹੋ ਸਕੇ।'[2]

ਭਾਜਪਾ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦਾ ਪਾਲਮਪੁਰ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਾਰੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ - ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ' ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ।

> ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ ਮਾਲਕੀ, ਕਬਜ਼ੇ, ਕਬਜ਼ੇ ਆਦਿ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿ ਕੀ ਬਾਬਰ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਯੁੱਧਿਆ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਤੋੜ-ਫੋੜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਸੁਝਾਉਂਦੀ...
>
> ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਮ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝੌਤੇ ਰਾਹੀਂ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ। ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
>
> ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵੱਧ ਗਈ।

1979-89 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 18 ਲੱਖ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 18,880 ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ 25,000 ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 38 ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨ ਸਨ ਅਤੇ 50 ਲੱਖ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਾਧਾ ਦਿਖਾਇਆ। ਕੇਰਲ ਦੇ 14 ਵਿੱਚੋਂ 12 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ 3,000 ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 900 ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਇਕੱਠਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ 24 ਮਾਰਚ 1989 ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਮੁਖੀ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਗੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ, ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ, ਯਾਦਵ ਰਾਓ ਜੋਸ਼ੀ, ਵੀ.ਐਚ.ਪੀ. ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ, ਏ.ਬੀ. ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ. ਭੰਡਾਰੀ, ਬੀ.ਐਮ.ਐਸ. ਦੇ ਡੀ.ਬੀ. ਠੇਂਗੜੀ ਅਤੇ ਏ.ਬੀ.ਵੀ.ਪੀ. ਦੇ ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਹਮਲੇ ਲਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇੜਲਾ ਤਾਲਮੇਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ...

ਤੂਫਾਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਰਾਮਸ਼ੀਲਾ ਪੂਜਨ ਸੀ। ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ 2,000 ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਇੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਸ਼ੀਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਟਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤ ਕੇਂਦਰਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।[3]
ਜ਼ਹਿਰ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਘੋਲਿਆ ਗਿਆ; ਇਹ ਤੱਥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ।
ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯੁੱਧ ਵਰਗੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਅਤੇ ਧਨੁਸ਼ ਨਾਲ ਤਿਆਰ। ਰਾਮ ਦੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਕਲਪਨਾ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਮਹਾਂਕਾਵਿਆਂ - ਰਾਮਾਨੰਦ ਸਾਗਰ ਦੀ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਬੀ.ਆਰ. ਚੋਪੜਾ ਦੀ ਮਹਾਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਵੀਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂਕਾਵਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਇੱਕ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਭਿੰਨ ਸਨ। ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ, ਜੋ ਕਿ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਦੇ ਰਾਮਚਰਿਤਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ, ਨੇ 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਮਾਇਣਾਂ' ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸੰਸਕਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ

ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਸੀਰੀਅਲ ਨੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਮ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੋਸ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ, ਪਰ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਨੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਵੀਐਚਪੀ ਲਈ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਰਾਮ, ਜੋ ਕਿ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਨਾਅਰੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਅਸੀਂ ਰਾਮ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਵਾਂਗੇ', 'ਹਰ ਬੱਚਾ ਰਾਮ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਲਈ ਹੈ' ਅਤੇ 'ਜਿਸ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਉਬਲਦਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੈ; ਜੋ ਨੌਜਵਾਨ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹ ਜਵਾਨੀ ਵਿਅਰਥ ਹੈ'। ਇਸ ਲਈ, ਰਾਮਸ਼ੀਲਾ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲਾਮਬੰਦੀ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸੀ। ਇਹ ਹਮਲਾਵਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ।[4]

ਲੋਇਡ ਆਈ. ਰੂਡੋਲਫ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਨੇ 'ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਸਮੂਹ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ'।[5]

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੀ ਕੋਰੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਇੱਕ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਣਨੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਯਤਨ ਸੀ। (ਐਮ.ਡੀ.) ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਸਟਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਰਣਨੀਤੀਕਾਰ, ਭੌਰਾਓ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਬਿਤਾਏ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੀ। ਟੋਇਟਾ ਰੱਥ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਸੀ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਡਵਾਨੀ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਸੀ। ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਇਕ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਸੀ ਜੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਅਡਵਾਨੀ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਮਨਾਥ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਧਰਮਧਵਜ ਭੇਟ ਕੀਤਾ...

ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਭੇਟ ਰਵਾਇਤੀ ਹਥਿਆਰ ਸਨ: ਤੀਰ, ਪਾਸਾ, ਗਦਾ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ। ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਜੇਤਪੁਰ ਵਿਖੇ 101 ਖੱਤਰੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇੱਕ ਕਟੋਰਾ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਲਗਾਏ ਗਏ ਨਾਅਰੇ ਬਹੁਤ ਭੜਕਾਊ ਸਨ: 'ਜਬ ਜਬ ਹਿੰਦੂ ਜਗਾ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਮੁੱਲਾ ਭਾਗਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਉੱਠੇ ਹਨ, ਮੁੱਲਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ)'; 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੋ ਦੋਨੋ ਸਥਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਔਰ ਕਬਰਸਤਾਨ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਥਾਨ ਹਨ - ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਕਬਰਸਤਾਨ)'।[6]

ਜੈਫਰੀਲੋਟ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 'ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧਦੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ'।[7] ਇਹ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ 'ਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।[8] ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ।

ਇਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। 1980 ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਟੱਲ ਗਿਰਾਵਟ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਜਿਸਨੂੰ 1983 ਵਿੱਚ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੀਵ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੀ। ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨੇ ਦਰਾਰਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ। ਪਰ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਮੁੱਦੇ ਲਈ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਇਦ ਟੇਢੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਏ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਵੋਟਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਗੋਂ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕੰਟਰੋਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇ।

ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਆਗੂ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ; ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਸਫਲਤਾ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ - ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ (1998-2004) ਅਤੇ 2014

ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ, ਪਿਛਲੀਆਂ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਚੁਣੌਤੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਅਤੇ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਪਾਰਟੀਆਂ - ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ (ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ) ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਆਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ ਬਾਰੇ ਮਿੱਥਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਰਪੱਖ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮੂਲ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਯੋਗਦਾਨ ਹਿੰਦੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਧਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਕਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਝੌਤੇ ਇਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ ਹੈ ਜੋ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਕੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੇ 11 ਨਵੰਬਰ 1986 ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੇ ਗਏ ਆਦਰਸ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ 'ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਇੱਕਜੁੱਟ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ'। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰੇਗਾ। ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਅਰਥ ਪੂਜਾ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਹੈ।[9]

ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੁਭਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ' ਸਮਰਥਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਾਕੰਸ਼ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਪੂਰਨ ਸਮਰਥਨ ਸੀ। ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਟਕਰਾਅ ਵਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਸਹਿਕਾਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ' ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਸੀ।[10]

ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਪਰ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਦੁਚਿੱਤੀ ਨਾਲ। ਉਸਨੇ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1987 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ

ਇਸਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 'ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਨਾਲ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ।'[11] ਮੀਨਾਕਸ਼ੀਪੁਰਮ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ।

ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ 7 ਸਤੰਬਰ 1977 ਨੂੰ 'ਏ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ' ਦੁਆਰਾ 'ਆਰਐਸਐਸ: ਇੱਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਮੁਲਾਂਕਣ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ, ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਸਪਸ਼ਟ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਕੀ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ? ਕੀ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਜੈ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਕੀ ਰਹੀਮ ਅਤੇ ਕਬੀਰ, ਫਰੀਦ ਅਤੇ ਲਤੀਫ਼ ਤੁਲਸੀ, ਮੀਰਾ ਜਾਂ ਸੁਰ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ 'ਹਿੰਦੂ' ਸਨ? ਮੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ; ਪਰ ਭਾਰਤ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਓਨਾ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ...
>
> ਜੇਕਰ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਆਗਰਾ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭੱਜਣ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨ ਮਦਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਵਜੋਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ? ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਡਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਝਿਜਕ, ਇਹ 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ'-ਛੋਹਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਿਉਂ?
>
> ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਸਥਾ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ 'ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਸਾਲਾਨਾ ਭਾਸ਼ਣ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਸ਼ਣ ਸੀ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਹੈ...। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ

ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰ ਰਾਜ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੇ।'[12]

ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੇਵਰਸ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਨ; ਆਰਐਸਐਸ ਉੱਥੇ ਸਥਾਪਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਠਜੋੜ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸੀ। ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਮੈਤਰਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਡੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਂ... ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੈ... ਅਸੀਂ ਸਥਾਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ'। ਉਹ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਹਿੰਮ 'ਤੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

ਭਾਜਪਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਜਪਾ, ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੈਤਰਾ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

> ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਥਾਨਕ ਆਰਐਸਐਸ ਕੇਡਰ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਵੱਲੋਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਜਨਤਕ ਅਕਸ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪੱਖੀ ਸਟੈਂਡ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੁਝ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।
>
> ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਪੱਖੀ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਫੌਜੀ ਵਰਗਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਪੱਖੀ ਤੱਤ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।[13]

15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋਇਆ। ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਦੋਂ ਬੋਫੋਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਇਸਦੀ

ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।[14]

ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ 'ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ' ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਨੁਕਤੇ ਬਣਾਏ ਹਨ: 'ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ' ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਅਟੱਲ' ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਅਧਾਰ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰ ਸਕੇ'। ਦੀਨਦਿਆਲ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਦੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਅਤੇ ਕੇ.ਆਰ. ਮਲਕਾਨੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਅਤੇ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਮੋਡਕ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ 'ਬਿਲਕੁਲ ਤਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਕੂਲੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ' ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। 30 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜੇ.ਪੀ. ਮਾਥੁਰ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। 'ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੌਣ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ? ਉਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਗਲਤ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੇ ਇੰਨੇ ਆਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਭਾਜਪਾ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸਵਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਤੈਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।'

ਸਾਬਕਾ ਮਾਸਟਰ ਰਣਨੀਤੀਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਚਰਚਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 200 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ।'

ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਸੀ: ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ: 'ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਥਿਤੀ ਇੰਨੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ

ਇਹ ਤੱਥ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।'

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਫ਼ਤਰ ਸਕੱਤਰ ਐਮ.ਕੇ. ਚੌਥਾਈਵਾਲੇ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਪਾਊ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੜਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।[15]

ਆਯੋਜਕ ਨੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਅੱਠ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ' ਅਤੇ 'ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ' ਸਨ।[16] ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਨੇ 22 ਅਕਤੂਬਰ 1987 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ - ਅਸੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'[17] ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਟਿੱਪਣੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੀ।

ਯੁਬਰਾਜ ਘਿਮੀਰੇ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ: 'ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਸਵਯਮ ਸੇਵਕ" ਹੋ' ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ ਜੋ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਸਮੇਤ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋੜ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਲਾਈਨ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਭਾਜਪਾ ਉੱਤੇ ਭਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ 'ਜਨ ਸੰਘ

ਪੈਟਰਨ' ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਰੋਧੀ ਏਕਤਾ ਲਈ ਰਲੇਵਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਗਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ 'ਜਨਤਾ ਵਰਤਾਰੇ' ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਬਹੁਮਤ ਅਤੇ "ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਵਿਚਾਰ" ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਤੋਂ ਸੰਘ ਪ੍ਰਤੀ "ਪਹਿਲੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ" ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।'[18]

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਬੇਚੈਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੇਵਰਸ 16 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜੈਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਏ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।[19] ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। 'ਈਸਾਈ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਹੈ।'[20]

26 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਪੁਣੇ ਵਿਖੇ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ, 'ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਆਰਐਸਐਸ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।'

ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਵਿਲੇ ਪਾਰਲੇ ਵਿਖੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਪ ਚੋਣ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੈਨਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜੀ ਸੀ। ਪਰ, ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀਪੁਰਮ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰਣ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।'

ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉੱਘੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ

ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣਗੇ।[21]

ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਨਾਗਪੁਰ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਓਨਾ ਹੀ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ ਸੀ। ਅਨਿਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

> ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।
>
> ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਦੋ-ਪੱਖੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਦੀ ਹਾਲੀਆ ਟਿੱਪਣੀ ਕਿ 'ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਹੋਰ ਕਾਡਰ-ਅਧਾਰਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ।

ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਵਾਰ, ਸਕੱਤਰ-ਜਨਰਲ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। 'ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ।

> ਆਰਐਸਐਸ ਕੈਂਪ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੌੜੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੋਰ ਫਰੰਟਲ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਦੂਜੀਆਂ ਫਰੰਟਲ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ 'ਤੇ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਖੁਦ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ,' ਇੱਕ ਨਿਰੀਖਕ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ।
>
> ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਰਗੇ ਸੰਗਠਨ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਜਾਗਰੂਕਤਾ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਪਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕੀ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ 'ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ' ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਖੱਬੇਪੱਖੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਤਾ-ਵੰਡ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਨਾ ਬਣਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਬਿਆਨ ਕਿ 'ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ' ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਕੁਝ ਸਵਾਲਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ - ਜੇਕਰ ਚੋਣਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ?

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰਣਨੀਤੀਕਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ 1967 ਅਤੇ 1977 ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇਸਨੂੰ [ਆਪਣੀਆਂ] ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।[22] ...

8 ਅਪ੍ਰੈਲ 1988 ਨੂੰ ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੌਥੇ ਪੂਰਨ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਵਧਿਆ ਸੀ। ਇਹ 1980 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਡਿੱਗਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅਤੇ 11 ਜੂਨ 1989 ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ 'ਤੇ ਮਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵਾਟਰਸ਼ੈੱਡ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਸਨ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਇਸਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਲਈ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਉਪਮਾ ਹੈ।' 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ' 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ' ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਆਗਰਾ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਚਰਿੱਤਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ'।

ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਗਲਤ ਹਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰੋ. ਸਮਿਥ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਪਹਿਲੂ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰਥਕ ਹਨ।

ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤੀ (ਹਿੰਦੂ) ਰਾਜ ਦੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਨ ਲਈ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਲਾਸਿਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ, ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਅਤੇ ਕਲਾਸਿਕਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਜਾਂ ਗੱਦਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਰਬੀ ਨਾਵਾਂ (ਅਬਦੁੱਲਾ, ਮੁਹੰਮਦ, ਇਬਰਾਹਿਮ) ਨੂੰ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਹਰੀ, ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਹਿੰਦੂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਛੱਡਣ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮੌਤ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ! 'ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।' ਧਾਰਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ; ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਿੰਦੂ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੈਰ-ਭਾਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਪ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ...

ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਲਹਿਦਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ... ਪ੍ਰੋਟੈਸਟੈਂਟ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਮੰਨਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੋ ਲੋਕ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਥੋਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕੀ ਹੈ?' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ [13 ਅਗਸਤ 1949] ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ) ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਹੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਬੋਲੇਥਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਸਗੋਂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਧੁੰਦ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।' ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਅਤਿਅੰਤ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਛੁਪਿਆ ਦੇਖਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀਆਂ ਹਵਾਦਾਰ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ'। ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਇੱਕ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉੱਚਾ ਪੰਥ' ਹੋਵੇ...

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ,' ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਨਾ ਇਸਲਾਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ। ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ।' ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਦਿ ਡਿਸਕਵਰੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ' ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਬੋਧੀ ਜਾਂ ਜੈਨ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਪਰ ਨਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਨਹਿਰੂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸਨ; ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਗਏ। ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇਸਲਾਮ ਦੁਆਰਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਿਹਾ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਸੰਗੀਤ, ਪੇਂਟਿੰਗ, ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ, ਭੋਜਨ, ਕੱਪੜੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਭਰਿਆ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ 'ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਝ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇੱਛਾ' ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ - ਕਿਹੜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੇਗਾ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪੈਟਰਨ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਭਿੰਨ ਤੱਤ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ, ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਬਿਆਨ ਤੁਰੰਤ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਉਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਤੱਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਸਰ ਇਸ ਮੂਲ ਤੱਥ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਦੇਸ਼ਾਂ (ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ) ਨਾਲ, ਉਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਿਸ਼ਰਣ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਬਸ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਕੇਰਲਾ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈਅਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਕਸਰ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।[23]

ਅਡਵਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਥੀਸਿਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਨੇ 1977 ਵਿੱਚ ਲਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨੂੰ 'ਸੰਕੀਰ' ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ

ਵਿਰੋਧੀ ਦੱਸਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ-ਪੱਖੀ ਖੇਤਰੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।[24]

ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਸੀਪੀਆਈ (ਐਮ) ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਈ.ਐਮ.ਐਸ. ਨੰਬੂਦਰੀਪਾਦ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਲੇਖ ਵਿੱਚ 1977 ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ:

> ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਦਾ 'ਹਿੰਦੂਤਵ', 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਸ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸੀਪੀਆਈ (ਐਮ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਨਤਾ ਦਲ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਾਂਗ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੈਤਿਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਜਪਾ-ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ।
>
> ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਹ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸਮੇਤ ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਫੁੱਟਪਾਊ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਠਜੋੜ, ਸਮਝ ਜਾਂ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ [ਕਸ਼ਮੀਰ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਸਿਵਲ ਕੋਡ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 370] ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰੀਏ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਗਤਤਾ ਨੂੰ [ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ]।
>
> ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਦੀ ਖਾਸ ਉਦਾਹਰਣ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਬਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਮਸਜਿਦ। ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾਵੇ? ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇੱਕ ਦੋਸਤਾਨਾ ਹੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (1) ਪੂਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਰਕ ਵਜੋਂ ਬਦਲਣਾ, ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਮਸਜਿਦ ਨਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ (2) ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕਣ, ਜਾਂ (3) ਪੂਰੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ।
>
> ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋਸਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ

ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਟੈਂਡ, ਜਿਸਦੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਲਕਾਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਹੈ...

ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 800 ਮਿਲੀਅਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਰਤੀ, ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ; ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਸ਼ਲ ਆਰਟਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ... . ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਜਨਤਾ ਦਲ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰੰਟ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਾੜ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਿਸਟ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਠਜੋੜ ਜਾਂ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ?[25]

ਈਐਮਐਸ ਨੇ ਤਿਰੂਵਨੰਤਪੁਰਮ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣਵਾਦ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕੱਟੜਵਾਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਵਾਹਨ, ਆਰਐਸਐਸ, ਇੱਕ 'ਅਰਧ-ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ' ਸੰਗਠਨ ਸੀ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।' ਉਸਨੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਖੰਡਨ ਦੀ 'ਸ਼ੁਰੂਆਤ' ਹੋਵੇਗੀ। 1967 ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚੇ (ਐਸਵੀਡੀ) ਅਤੇ 1977 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਦਲ, ਤੇਲਗੂ ਦੇਸ਼ਮ ਪਾਰਟੀ, ਡੀਐਮਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਗਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[26]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ 'ਮੁੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ' (ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ) ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ, ਜੋ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੁਖੀ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਨੇ ਪੰਕਜ ਪਚੌਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੈਂਬਰ ਵੱਡਾ ਅਧਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ'

ਵੱਲ ਝੁਕ ਰਹੇ ਸਨ, 'ਸਾਡੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।'

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਇੰਟਰਵਿਊ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਮਾਤ ਦਿੱਤੀ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਉ. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵਿਕਲਪ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਪਰ ਤੁਸੀਂ 'ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ' ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ 17 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਵਾਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?

ਉ. ਇਹ 17 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦੇ?

ਸਵਾਲ: ਪਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਦੇਸ਼ ਹਾਂ।

A. ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਝੁਕਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਛੱਡਣੇ ਪੈਣਗੇ।

ਸਵਾਲ: ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ?

ਉ. ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਤਰਕ ਜਾਂ ਤਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਸੋਮਨਾਥ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ?

ਪ੍ਰ: ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਉ. ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਸਮਰਸਤਾ (ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ) ਸਿਧਾਂਤ ਬਾਰੇ ਕੀ?

A. ਅਸੀਂ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਮਸਜਿਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੰਦਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ, ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਵਾਰਾਣਸੀ ਦੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਆਖ਼ਿਰਕਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦਿਤ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ।

A. ਅਦਾਲਤ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ? ਕੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਉੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤਰਕਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸਵਾਲ: ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੀ?

ਉ. ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸਨੇ ਸ਼ਾਹ ਬਾਨੋ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੋਗੇ?

A. ਸਾਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤੈਅ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। 30 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹਰ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਇੱਟ ਭੇਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ 9 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।[27]

ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਈਐਮਐਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਭੋਲਾ ਚੈਟਰਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੁਝਾਨ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਜਾਂ ਨਸਲੀ ਹੋਣ, ਵਧੇਰੇ ਹਮਲਾਵਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਸੰਜਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਲਤ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੁਕ ਗਈਆਂ ਹਨ? ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ-ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਉ. ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।

ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ ਬਾਰੇ, ਤਾਲੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਯਾਨੀ ਕਿ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂਸਟਾਰ) ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ-ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਦੁਹਰਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ... ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?...

ਮੈਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[28]

ਇਹ ਹੁਣ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਦਿਖਾਵਾ ਸੀ। 23 ਅਗਸਤ 1989 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗੀ। ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਮੋਰੋਪੰਤ ਪਿੰਗਲੇ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਗਲਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ।[29] ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਭਾਰਤ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਜਗਦਗੁਰੂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਸਦੀ ਇੱਛਾ - ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ।

ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਇੱਕ ਪਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਾਜਪਾਈ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ,' ਉਸਨੇ 24 ਸਤੰਬਰ 1989 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਖਰੜਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।[30]

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਅਰਾ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਬਾਲ ਠਾਕਰੇ ਨੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ, 'ਗਰਵ ਸੇ ਕਹੋ, ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਜਾਗੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਗੇ (ਮਾਣ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰੋ "ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ"। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵੀ ਜਾਗੇਗਾ)। ਇਸ ਲਾਈਨ ਨੇ

ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਗਿਰੀਲਾਲ ਜੈਨ ਨੇ 'ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੁੱਦੇ' ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ ਅਸਪਸ਼ਟ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ, ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਅਣਪਛਾਤੀ ਹਿੰਦੂ ਖੋਜ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ'।[31]

ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੰਗੇ ਹੋਏ। 'ਸਟੋਪ ਦ ਕਰਨੇਜ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ, ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। 'ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ "ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ" 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਸਨ।'[32]

'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਿਰਦਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਲਾਂ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਲਾਨਾ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਗੇ।[33] ਚੋਣਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਫ਼ਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਕਾਰਕੁਨ ਖੁਸ਼ ਸਨ, 'ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਮਲਾਵਰ ਮਾਣ ਹੈ: "ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ," ਨੇਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।'

ਇਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ - 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹ ਕੇ। 'ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ' ਵੀ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ।[34] ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਲਹਿਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ 'ਆਧੁਨਿਕ' ਚਿਹਰੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਮਰਚੈਂਟਸ ਚੈਂਬਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ 'ਸੰਤੋਸ਼ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਮੰਦਰ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ'। ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰੱਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਓਨਾ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।

> ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਪਿਛਲੇ 43 ਸਾਲਾਂ

ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਾਰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। "ਗਾਈ (ਗਊ), ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਗੀਤਾ" ਹੁਣ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ,' ਉਸਨੇ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।

ਪਹਿਲਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ।[35]

ਉਹ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਪਰ ਨਹਿਰੂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਬੀਬੀਸੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਪਾਰਟੀ' ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ' ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[36]

ਭਾਜਪਾ ਨੇ 1989 ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 85 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 1984 ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ 4 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। 29 ਨਵੰਬਰ 1989 ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਕਨਵੀਨਰ ਵਜੋਂ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਐਨ.ਟੀ. ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਸੀ:

> ਜੇਕਰ ਜਨਤਾ ਦਲ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜਨਤਾ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਧਾਰਾ 370, ਇਕਸਾਰ ਸਿਵਲ ਕੋਡ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ, ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮਤਭੇਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਨਤਾ ਦਲ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ NF ਇਹਨਾਂ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ... ਇਹਨਾਂ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਸ਼ਰਤਬੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਤੁਹਾਨੂੰ NF ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਮ ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਤਿਆਰੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।[37]

ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਡਵਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੋਰਚਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਮੰਗ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 1979 ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਐਚਆਰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਭਾਜਪਾ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਗਈ।

27 ਫਰਵਰੀ 1990 ਨੂੰ ਅੱਠ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 498 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਲ ਨੇ 458 ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਨੇ 444 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ। ਇਸਨੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ। 7 ਅਗਸਤ 1990 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਡਲ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਾ 27 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਗਿਣਿਆ-ਮਿਥਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ 12 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 25 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ 30 ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਸੋਮਨਾਥ ਤੋਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਤੱਕ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੋਰਚਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ 23 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ। 7 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ 356 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ 151 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 6 ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਤੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ। ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੇ 5 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦਲ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ। ਇਹ, ਅਨੁਮਾਨਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮਾਰਚ 1991 ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਭੰਗ ਹੋ ਗਈ। ਮਈ ਵਿੱਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੱਤਿਆ 'ਤੇ, ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਸੰਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬਣੇ ਅਤੇ 21 ਜੂਨ 1991 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ।

29 ਦਸੰਬਰ 1997 ਨੂੰ ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਥੁਰਾ ਸਾਡੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਰ ਅਪਮਾਨ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸੌਂਪ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਹੀ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਿੰਘਲ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਸਮਾਗਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਿਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਮੰਦਿਰ ਨਗਰ ਤਿਰੂਪਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

> ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ' ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਥੁਰਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਥੁਰਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ

ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਚੋਣ ਦੇ ਆਪਣੇ 'ਮੁੱਖ ਮੁੱਦੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਰ 'ਸਥਿਰਤਾ' ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਖੁਦ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸੇ ਸਾਲ 16 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਸੀ, ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ: '[ਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਥੁਰਾ] ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵੀ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਅਨੁਮਾਨਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, 1 ਜਨਵਰੀ 1998 ਨੂੰ, ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਇਨਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ 'ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ... ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ'। ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਮੰਦਰ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹਾਂ।' 9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ'।

10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ, ਧਾਰਾ 370 ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ। 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ, ਹਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਹੇਗਾ।'

ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਵਾਰਾਣਸੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਹੋਰ ਮਸਜਿਦਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। 29 ਜੁਲਾਈ 1990 ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੈਂਪ ਭੋਪਾਲ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 14 ਸਤੰਬਰ 1990 ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰੰਟ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਅਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।'[38]

ਅਡਵਾਨੀ 25 ਸਤੰਬਰ 1990 ਨੂੰ ਸੋਮਨਾਥ ਤੋਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਯਾਤਰਾ (ਧਾਰਮਿਕ ਯੁੱਧ ਮਾਰਚ) ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਰਿਚਰਡ ਐਚ. ਡੇਵਿਸ, ਰਾਮ ਦੇ ਰੱਥ ਦੀ ਮੂਰਤੀ-ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿੱਖੇ

ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ 1990 ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ:

> ਜਲੂਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ VHP ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਮੰਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਣਨੀਤਕ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਕਲਪਨਾ, ਜਿਸ ਲਈ VHP ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੂਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸੰਕੇਤਕ, ਅੱਤਵਾਦੀ, ਮਰਦਾਨਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਰਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ, ਇਸਨੇ ਲਾਮਬੰਦੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਰਮ ਸਪਿਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ... . ਇਸ ਸੰਦੇਸ਼-ਦੁੱਗਣੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਫਾਇਦੇ ਸਨ। VHP ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਮੂਹਾਂ [ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਜਰੰਗ ਦਲ] ਲਈ, ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੀਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਜਲੂਸ ਦੀ ਕਵਰੇਜ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੱਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਭਾਜਪਾ VHP ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਧੇਰੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖਾੜਕੂ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਰਹੀ ਸੀ...
>
> ਸੰਘ ਮੁਹਿੰਮ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਫਲ ਲਾਮਬੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਸ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਹਮਲਾਵਰ, ਜੋਖਮ ਭਰੀ ਅਤੇ ਮਾਹਰ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਨੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਸਥਿਤ VHP ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਚੋਣ ਲਾਭ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ।[39]

ਪੀਟਰ ਵੈਨ ਡੇਰ ਵੀਰ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ

> ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਫਲਤਾ ਦੋ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (VHP), ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (RSS) ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਗੱਠਜੋੜ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ... ਇਹ ਗੱਠਜੋੜ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

1989 ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਨੂੰ 'ਬਿਲਕੁਲ ਕੇਂਦਰੀ' ਮੁੱਦਾ ਬਣਾਇਆ।

ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਸ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ - ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 1986 ਵਿੱਚ - ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ VHP ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਜਪਾ, RSS, ਅਤੇ VHP ਦੀ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੁਆਰਾ ਰਸਮਾਂ, ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤਾਲਮੇਲ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੱਦ ਤੱਕ ਓਵਰਲੈਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਜੇ ਰਾਜੇ ਸਿੰਧੀਆ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ VHP ਦੇ ਨੇਤਾ ਹਨ; ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹਨ, ਪਰ RSS ਵਿੱਚ ਪਿਛੋਕੜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ; RSS ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾ, ਮਨੋਹਰ ਪਿੰਗਲੇ, ਦੇ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿੱਚ VHP ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ VHP ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਭਾਰਤੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ, ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ, ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ 'ਕੱਟੜਪੰਥੀ' ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।[40]

ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੇਦਾਗ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਜਿਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਧੋਖੇ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵੱਖ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇੰਨੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਅਤੇ ਭਰਮਾਉਣ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ 1999 ਵਿੱਚ 15 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਯੋਗ ਕੰਮ ਜੋ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਆਸ਼ੀਸ ਨੰਦੀ, ਸ਼ਿਖਾ ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਸ਼ੈਲ ਮਾਇਆਰਾਮ ਅਤੇ ਅਚਯੁਤ ਯਾਗਨਿਕ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

> ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦਸੰਬਰ 1985 ਵਿੱਚ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇਸਨੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਲਾ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੜਤਾਲ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ। ਅਕਤੂਬਰ 1988 ਵਿੱਚ, ਦਲ ਨੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਅਯੁੱਧਿਆ ਮਾਰਚ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਯੂਪੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

1990 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲਟੀ ਗਿਣਤੀ ਜੁਲਾਈ 1989 ਵਿੱਚ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦਲ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਜਰੰਗ ਭਗਤੀ ਦੀਕਸ਼ਾ ਸਮਾਰੋਹ (ਇੱਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਿਸਨੂੰ ਦੀਖਿਆ ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਸੀ 'ਉਨ੍ਹਾਂ [ਮੁੰਡਿਆਂ] ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ'। ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 6,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਦੀਖਿਆ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤੇ।

ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ ਨੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ 100,000 ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। 1988 ਵਿੱਚ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ, ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ, ਧਨੁਸ਼ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਮਸਜਿਦ ਵੱਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ 1990 ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਸੋਮਨਾਥ ਤੋਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਤੱਕ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀਐਚਪੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਦੰਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਥਕੰਡੇ ਸਨ। ਉਜੈਨ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਭੇਟ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ, ਯੇਲ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਚਰਡ ਐਚ. ਡੇਵਿਸ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, 'ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਖੂਨ ਦਾ ਰਸਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਤਿਲਕ) ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ'। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ: 'ਏਕੇ-47 ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਥਿਆਰ [ਕਮਾਨ ਅਤੇ ਤੀਰ] ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?' ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦਲ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਜੋ ਸੰਕਟ ਵੇਲੇ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। 30 ਨਵੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ, ਕਟਿਆਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ...' ਕੁਛ ਬਿਗਾਨੇ ਪਰ ਹੀ ਕੁਛ ਬਣਤਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਇਹ ਖੋਖਲੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ: ਇਹ ਸੰਗਠਨ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1990 ਨੂੰ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਢਾਹੁਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵੀ ਸਨ।

11 ਜੁਲਾਈ 1993 ਨੂੰ, ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ, ਇੱਕ ਵਰਦੀ - ਨੀਲੀ ਸ਼ਾਰਟਸ, ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਭਗਵਾ ਸਕਾਰਫ਼ - ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਹੈਂਡਬੁੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੇ ਹੱਕਦਾਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਾਲ ਆਰ. ਬ੍ਰਾਸ ਇਸਨੂੰ 'ਦੂਜੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਲੜਾਕੂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਸਤੇ, ਨਾਜ਼ੀ ਐਸ.ਏ. ਦਾ ਇੱਕ

ਥੋੜ੍ਹਾ ਤਰਸਯੋਗ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰੂਪ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਯੋਗੇਂਦਰ ਕੇ. ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਵੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ ਵੀ.ਐੱਚ.ਪੀ. ਦੇ ਇਸ 'ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ ਵਿੰਗ' ਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

> ਬਜਰੰਗ ਦਲ, ਜੋ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਯੁਵਾ ਵਿੰਗ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਲੜਾਕੂ ਬਾਂਹ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੁੰਪਨ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ... ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧੇ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਤਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਨਾਲੋਂ ਬਜਰੰਗ ਦਲ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ 'ਬੇਕਾਬੂ' ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਬਜਰੰਗ ਦਲ, ਹੱਥੀਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਰਐਸਐਸ ਕੈਡਰਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਗੈਰ-ਸਿਖਿਅਤ, ਅਸਥਿਰ, ਅਰਧ-ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਫਰੰਟ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ 1990 ਅਤੇ 1992 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਕੇ. ਬਾਹਰੀ ਨੇ 4 ਜੂਨ 1993 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ 10 ਦਸੰਬਰ 1992 ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਵੀਐਚਪੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਸਟਿਸ ਬਾਹਰੀ ਵੱਲੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਅਯੁੱਧਿਆ 'ਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਬੇਤੁਕੀਤਾ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੀਐਚਪੀ ਦੁਆਰਾ 1984 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਸਾਲ ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਕਸਰ, ਧਮਕੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, 'ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ, ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।'[41] ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ

ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ? 1964 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਮੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀਐਚਪੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸੰਬਰ 1983 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਏਕਾਤਮਤਾ ਯੋਜਨਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਡਾਂ ਨੇ 1993 ਤੱਕ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। 8 ਜਨਵਰੀ 1991 ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ, ਸੁਬੋਧ ਕਾਂਤ ਸਹਾਏ ਨੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 1990 ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ 693 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ 2,773 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਦੰਗੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਅਸਾਮ, ਬਿਹਾਰ, ਦਿੱਲੀ, ਗੁਜਰਾਤ, ਕਰਨਾਟਕ, ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਨ।[42]

ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਖੂਨ ਦੇ ਵਹਾਅ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ, ਜੋ 1 ਫਰਵਰੀ 1991 ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ,

> ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਢਾਂਚਾ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਹੰਮਦੀਆ ਹਿੰਦੂ ਹਨ; ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈ ਈਸਾਈ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਕਦੇ ਵੀ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਰੰਟੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਰਹੇਗਾ, ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਰਹੇਗਾ।[43]

ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 'ਅਖੌਤੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।'[44]

'ਨਰਮਪੰਥੀ' ਵਾਜਪਾਈ ਦੋਹਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਆਦੀ ਸਨ:

> ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਅਤਿਅੰਤ ਮੰਗ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਸਮੇਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ ਪਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦਿਓ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾਮ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਉਸਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਸੀ। 'ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਕਾਨਵੈਂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।'[45]

ਇਹੀ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਵਾਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਉਲਟ ਰਾਮ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਵਰਕਰ, ਗੋਲਵਲਕਰ, ਡੀ.ਡੀ. ਉਪਾਧਿਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਬੇਤੁਕੀ ਗੱਲ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਵੋਟ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਨ ਲਈ ਇਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਮਜ਼ਬੂਤ' ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਭਾਰਤ, ਆਰਥਿਕ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਣਾ ਸੀ; 'ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ' ਵਿਰੁੱਧ ਬਦਲਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ 1991 ਵਿੱਚ ਜੈਪੁਰ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ 1 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਪਰਸ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[46] ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਡਾ. ਵਿਕਟਰ ਡਿਸੂਜ਼ਾ ਨੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਹਿੰਦੂ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।[47] ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

9 ਮਾਰਚ 1991 ਨੂੰ, ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਸਰਕਾਰ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ 9 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਭੱਜੇ। ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਸਨੈਪ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਸਨ।[48] ਚੋਣ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੁਆਰਾ ਦਬਦਬਾ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਸਫਲ ਰਹੀ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਭਾਰ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ'। ਪਰ

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾਈ। 'ਇਹ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।' ਇਹ ਆਪਣੇ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਕਾਬ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੀ (12 ਮਾਰਚ 1991)। ਹਿੰਦੂਤਵ ਕਾਰਡ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ। 'ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਾਰਡ ਖੇਡਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਤੱਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[49]

ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 120 ਸੀਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਚਾਲ 'ਤੇ ਖਰਾ ਉਤਰਿਆ: ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭੈਰਾਓ ਨੇ ਪ੍ਰਸੂਨ ਸੋਨਵਾਲਕਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਥਿਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਰਾਓ ਇੱਕ 'ਸੰਜੀਦਾ' ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਣ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਵੇਗੀ।[50] ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।'[51]

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਨਤਾ ਦਲ ਦੋਫਾੜ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਡਾ. ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਸਦੇ 24 ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। 23 ਦਸੰਬਰ 1991 ਦੀ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ:

> ਡਾ. ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਡੰਬਨਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਯਾਤਰਾ ਕੱਢੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰੀਮਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਟਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ, ਜਿੱਥੇ ਪੀਡਬਲਯੂਜੀ, ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਉਲਫਾ ਨੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ'।
>
> ਡਾ. ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ

ਭਾਜਪਾ ਨੇ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕਦੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਜਾਂ ਗਣਤੰਤਰ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਝੰਡਾ ਨਹੀਂ ਲਹਿਰਾਇਆ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.-ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਰਾਓ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਬਾਰੇ, ਡਾ. ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਚਾਲ ਸੀ।

ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਲੀ ਪੇਂਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਅਯੁੱਧਿਆ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਕਿਉਂ ਉਠਾਇਆ ਸੀ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੈਲਾਸ਼ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਹੀਂ - 'ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ,' ਡਾ. ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਥਪਥਪਾਈ ਦਿੱਤੀ। 'ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ... ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਏਕਤਾ ਯਾਤਰਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਵੀ ਫੈਲਾਏਗੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।'[52]

ਦੋ ਨੁਕਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, 1925 ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ - ਕੋਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ('ਸੱਭਿਆਚਾਰ') ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨਾਮ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਘਰ ਵਾਪਸੀ, ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਿਸਨੂੰ 'ਪੁਨਰ-ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਸਮਝੌਤਾ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਸਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਧੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ 1992 ਨੂੰ ਕਲਿਆਣੀ ਵਿਖੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ।[53]

ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ 1925 ਤੋਂ ਹੀ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ 2019 ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅਸਾਧਾਰਨ

ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਵਿਕਲਪ ਹੈ। ਵੀਐਚਪੀ ਮੁਖੀ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਭਗਵਾਂ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਇਆ। ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਨੇ ਬੰਗਾਲੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ 'ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ-ਉਥਾਨ' ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਭਰੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਰਮ ਜਾਂ ਪੂਜਾ ਦਾ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵਜੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।'[54]

ਹਿਟਲਰ ਅਤੇ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਨੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਨੂੰ 'ਅਧਿਆਤਮਿਕ' ਜਾਂ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਢੱਕਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ 1985-86 ਤੱਕ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਮਾਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। 'ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਕੇਡਰ ਜਨ ਸੰਘ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਢਾਹੁਣ ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਬਰਛੀ ਬਾਂਹ, ਵੀਐਚਪੀ, 1964 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਦਬਦਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਸਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ। ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ; ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਰਸ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਵੀ ਹੈ। ਲੜਾਈ ਅਜੇ ਵੀ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ 98 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। 'ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ "ਹਿੰਦੂ" ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।'[55]

ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਵੌਨ ਹਿੰਡਨਬਰਗ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਹਿਟਲਰ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। 'ਉੱਚ ਅਤੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ (ਭਾਜਪਾ) ਵੱਲ ਖਿੱਚਣਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਰਨ ਸੀ।'[56]

ਸੱਚ ਕਹਾਂ ਤਾਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚੁੱਪ ਸਨ, ਜੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਨ, ਅਯੋਗ ਸਨ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮੁਸਲਿਮ 'ਐਕਸ਼ਨ' ਕਮੇਟੀਆਂ

ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਐਮ.ਐਨ. ਵੈਂਕਟਚਲਿਆਹ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਗੱਲਬਾਤ, ਸ਼ਿਲਾਨਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰ ਸੇਵਕ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। (ਇਹ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤਿੰਨ-ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਤੁਲਿਕਾ ਬੁੱਕਸ' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ।) ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਂ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਸਗੋਂ ਬਾਬਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ 'ਹਮਲਾਵਰਾਂ' ਦੇ ਵਾਰਸ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। 1985 ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਇਸਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਲ ਸੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਵੀਐਚਪੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਇਆ; ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਵੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਇਆ।

ਅਨੁਮਾਨਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ, ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ, ਉੱਚ ਅਤੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਨੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਜਾਫਰੇਲੋਟ ਨੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

> 1991 ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਕੁਲੀਨ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਮੇਜਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਜੋ 1980 ਤੋਂ 1989 ਤੱਕ ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤੇ 1989 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਲਗਭਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ, ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ; 1991 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ 2 ਏਅਰ ਮਾਰਸ਼ਲ, 6 ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ-ਜਨਰਲ, 4 ਮੇਜਰ-ਜਨਰਲ, 4 ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ, 1 ਏਅਰ ਕਮਾਂਡਰ, 4 ਕਰਨਲ, 1 ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ-ਕਰਨਲ, 2 ਵਿੰਗ ਕਮਾਂਡਰ, 21 ਮੇਜਰ, 3 ਕੈਪਟਨ, 1 ਸਕੁਐਡਰਨ ਲੀਡਰ ਅਤੇ ਫਲਾਇੰਗ ਅਫਸਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ 2 ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਪੁਲਿਸ ਡਾਇਰੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ: ਬੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘਲ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਦੇ ਭਰਾ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ 1984 ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀਐਚਪੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ, 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ

ਅਖੀਰ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਕਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਗੱਠਜੋੜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੈਪਟਨ ਜਗਤ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰੋਣਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1989 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਕਾਨਪੁਰ ਸੀਟ ਤੋਂ ਅਸਫਲ ਚੋਣ ਲੜੀ ਸੀ, 12 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਅਤੇ ਫੌਜ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘਚਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।[57]

ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ, ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਜਵਾਨ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਜਪਾ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ?

ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ 'ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ', ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 1992 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ।[58] ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ - ਸਲਮਾਨ ਖੁਰਸ਼ੀਦ, ਗੁਲਾਮ ਨਬੀ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਜਾਫਰ ਸ਼ਰੀਫ - ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਰਗ ਨੇ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਖੋਜ ਹਿੰਦੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਰਸੀ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ, ਕਈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

1993 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੁਦਾਉਂ ਸੀਟ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਸਵਾਮੀ ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ ਨੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1984 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ...

ਢਾਹੁਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੋਰ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਧੂ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਜੋ 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ। 1991 ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਕੋਲ 6 ਭਗਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸਨ: ਸਵਾਮੀ ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ (ਬੁਦੌਣ), ਮਹੰਤ ਅਵੈਦਿਆਨਾਥ (ਗੋਰਖਪੁਰ), ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ (ਖਜੁਰਾਓ), ਸਵਾਮੀ ਸੁਰੇਸ਼ਾਨੰਦ (ਜਲੇਸੇਰ), ਸਵਾਮੀ ਸਾਕਸ਼ੀਜੀ ਮਹਾਰਾਜ (ਮਥੁਰਾ) ਅਤੇ ਯੋਗਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ (ਭਿੰਡ)। ਦੂਜਾ, ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।[59]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਲਗਾਤਾਰ।

ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਗਿਰੀਲਾਲ ਜੈਨ ਨੇ ਇਸਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ 'ਸਬਕ' ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 6 ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਹਿੰਦੂ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।[60] ਸੁਨੇਹਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਜਾਜ, ਜੋ ਕਿ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਪਤੀ, ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਤੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਲੇਖਕ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ 'ਸਬਕ' ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰੀ ਸਬੂਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਰੋਹ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ 5 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਹੋਈ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਐੱਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ, ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ, ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ, ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ, ਵਿਜਯਾ ਰਾਜੇ ਸਿੰਧੀਆ, ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ, ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ, ਸਾਧਵੀ ਰਿਤੰਬਰਾ, ਆਚਾਰੀਆ ਧਰਮਿੰਦਰ, ਪ੍ਰਮੋਦ ਮਹਾਜਨ, ਬੀ.ਐਲ. ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਚੰਪਤ ਰਾਏ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮੋਰੇਸ਼ਵਰ ਸੇਵੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ।[61]

ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 1993 ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ, ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ, ਵੀ.ਐਚ. ਡਾਲਮੀਆ, ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ, ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। 27 ਅਗਸਤ 1994 ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। 9 ਸਤੰਬਰ 1997 ਨੂੰ, ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ, ਇੱਕ ਸਿੱਟਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ; ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਦੋ ਨਿਆਂਇਕ ਸਿੱਟੇ।[62]

ਆਰਐਸਐਸ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ; ਪਰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਐਕਟ, 1967 ਦੇ ਤਹਿਤ

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਇੰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਤਰਕ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਕਹਿਣ ਲਈ, ਬੇਤੁਕਾ ਸੀ।

ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ।[63] ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਆ ਗਿਆ।

1996 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 161 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ। ਇਸਦੀ ਸਰਕਾਰ 16 ਤੋਂ 28 ਮਈ 1996 ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ 13 ਦਿਨ ਚੱਲੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਐਨਰੋਨ ਲਈ ਜਵਾਬੀ ਗਰੰਟੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਐਚ.ਡੀ. ਦੇਵਗੌੜਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਈ.ਕੇ. ਗੁਜਰਾਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਚੱਲੀਆਂ। 1998 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨੇ 1999 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਾਂਗ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਸਤ ਉੱਤੇ ਲਗਾਇਆ। ਇਸਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ, ਭਾਵ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ। 1996 ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

> ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਇੱਕ ਲੋਕ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ - ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਬੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਇਹ, ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰ - ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ।
>
> ਹਿੰਦੂਤਵ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜੋ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਊਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਯਤਨ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਲਾਜ ਹੈ...
>
> ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਨੂੰ

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਰਾਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਹੈ।
1998 ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਭਾਜਪਾ 'ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਇੱਕ ਲੋਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਮੁੱਲਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕਸਾਰਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਬੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਬੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਦੀਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਜੋ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰ 'ਭਾਰਤਵਰਸ਼' ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ।

ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੜ ਊਰਜਾਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਔਖੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਜਪਾ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ... ਭਾਜਪਾ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਜਨਮ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਮੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਭਾਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਹਨ।
2004 ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:
ਭਾਜਪਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਤ, ਖੇਤਰ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ - ਜਿਸ ਲਈ ਭਾਰਤੀਅਤਾ, ਭਾਰਤੀਅਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ - ਸਾਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ...

ਭਾਜਪਾ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਰਿਯਾਦਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਰਾਮ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਕਰੋੜਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1996 ਤੋਂ 2004 ਤੱਕ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਾਲਾ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ। 1989 ਅਤੇ 1991 ਦੇ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਬਾਰੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

1998 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੇ 12th ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 180 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ 250 ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ 19 ਮਾਰਚ 1998 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 11 ਮਾਰਚ 1994 ਨੂੰ ਦੇਵਰਸ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜਿੱਤ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲਿਆ। 'ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਸਾਬਤ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧ ਵਰਕਰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ।'[64] ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਸੱਤਾ ਜਿੱਤੀ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਂ ਗੁਆਏ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੌਸ ਕੌਣ ਹੈ। ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ 'ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਰਚ 1998 ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇਰ ਰਾਤ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ'।[65] ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਨੂੰਗੋ ਰਿਕਾਰਡ:

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ; ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਵਰਗੇ ਕੱਟੜ ਆਰਐਸਐਸ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ। ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਡੋਡਾ ਵਿੱਚ 26 ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਆਚਾਰੀਆ ਗਿਰੀਰਾਜ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੱਸਿਆ

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ 'ਹੀਰੋ' ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਅਡਵਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ... ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।' ਇਹ ਵੀਐਚਪੀ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ, ਜਿਸਨੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਅਡਵਾਨੀ ਸਿਹਰਾ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੂਜੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਵਜੋਂ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ 'ਪੰਚਜਨਯ' ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ (ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮਦਿਨ) ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਛਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ 'ਤੇ ਜਾਂ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੇ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਰਚੁਅਲ 'ਸੁਪਰ-ਕੈਬਿਨੇਟ' ਚਲਾਇਆ। ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਸਮੇਤ 60 ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਈਏਐਸ ਅਤੇ ਆਈਪੀਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਨੂੰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ-ਗਵਰਨਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭੈਰੋਂ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਖਾਵਤ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਅਨੁਕੂਲ ਭਗਵਾਵਾਦੀ, 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਪਾਰਟੀ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਸੰਘ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਭਾਈ ਮਹਾਂਵੀਰ, ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੂੰ ਲਾਲੂ ਯਾਦਵ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਦਸੰਬਰ 1998 ਵਿੱਚ
ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਚਿੰਤਨ ਬੈਠਕ (ਦਿਮਾਗੀ ਝਾਤ) ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ 1984-5 ਦੀ ਚੋਣ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਇੱਕ ਦੁਰਲੱਭ ਆਤਮ-ਨਿਰੀਖਣ ਸੈਸ਼ਨ

ਸੀ। ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ: ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੁਸ਼ਾਭਾਊ ਠਾਕਰੇ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਗਿਰੀਰਾਜ ਕਿਸ਼ੋਰ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਪੋਵਈਆ ਅਤੇ ਐਸਜੇਐਮ ਦੇ ਐਸ. ਗੁਰੂਮੂਰਤੀ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਦੇ 'ਸੰਯੋਜਕ' ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੇਗਾ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਵਿਵਹਾਰ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁਝ ਭਗਵੇਂ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮ ਰਹਿਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ, ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੰਗਿਆ - ਮਾਸਟਰ ਕੌਣ ਸੀ - ਭਾਜਪਾ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ? ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕਣ ਲਈ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਚਿੰਤਨ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਤਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ 'ਨਕਲੀ-ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਗੈਲਰੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਠਜੋੜ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂਤਵ ਮੁੱਦਿਆਂ - ਧਾਰਾ 370, ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਸਿਵਲ ਕੋਡ - ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ। ਡਾਲਮੀਆ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀਐਚਪੀ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਮਹਿੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੱਟੜ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ 'ਖਤਮ' ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 1984 ਦੀ ਚੋਣ ਹਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ।

'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ' ਦਾ ਐਲਾਨ 'ਪੰਚਜਨਯ' (27 ਦਸੰਬਰ 1998) ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਵਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ। 'ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ,' ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 'ਆਪਣੀਆਂ ਐਲਾਨੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ' 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।

1999 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੇ 296 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ।

ਕੁੱਪਲੀ ਸੀਤਾਰਾਮਈਆ ਸੁਦਰਸ਼ਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਹਿ-ਸਰਕਾਰਿਆਵ (ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਸਨ, ਨੇ 10 ਮਾਰਚ 2000 ਨੂੰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰਿਆਵ, ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਸਰਕਾਰੀਯਾਵ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟਵਾਦੀ ਸਨ। ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ "ਹਿੰਦੂ-ਵਿਰੋਧੀ" ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ "ਮਹਾਕਾਵਿਕ ਯੁੱਧ" ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਹਰ ਵਿਰੋਧ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ'। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ 'ਹੋਰ ਉਲਝਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ', ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਪਰ ਇਹ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।' ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਯੁੱਧ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਅਭਿਮਨਿਊ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਦੇ ਘਟੋਤਕਚ ਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਜੈਦਰਥ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।' ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ '1935 ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮਾਡਲ ਦਾ ਰੀਮੇਕ' ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ।[66]

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਨਾਖੁਸ਼ੀ ਇੱਕ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਇੱਛਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਨੁਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣੀ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਧਦੀ ਜ਼ਿੱਦੀ ਆਰਐਸਐਸ, ਇੱਕ ਅਧੀਨ ਭਾਜਪਾ, ਵਧਦੇ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਕੌੜੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਭਗ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਸੁਲ੍ਹਾ-ਸਫ਼ਾਈ ਦੀ ਉਮੀਦ ਘੱਟ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਨੇ 14 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000 ਨੂੰ ਭੋਪਾਲ ਵਿਖੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ'। ਦਰਅਸਲ, ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਦਬਦਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। 11 ਜੂਨ 1989 ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ 'ਤੇ ਪਾਲਮਪੁਰ ਮਤਾ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ।' 3 ਦਸੰਬਰ 1989 ਨੂੰ, ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ

ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। 24 ਫਰਵਰੀ 1991 ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੋਣ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੁੱਦਾ 'ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗਾ'। 18 ਜੂਨ 1991 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਤਰਸਯੋਗ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ: 'ਜੇ ਮੈਂ ਰਾਮ ਫੈਕਟਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਭਾਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ।' 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਈ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਤਾਂ ਦੰਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।[67] ਜੁਲਾਈ 1992 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਚੈਂਬਰ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ: 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 1985 ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ 1991 ਵਿੱਚ 117 ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ [ਅਯੁੱਧਿਆ] ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।' ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਠੰਢਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿਸਾਬ ਰਿਹਾ ਹੈ।

26 ਮਾਰਚ 2011 ਨੂੰ 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੁਰੇਸ਼ ਨੰਬਥ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

> ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਵੋਟ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਯੰਤਰ ਹੈ? ਮਈ 2005 ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਡਿਪਲੋਮੈਟਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ, ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਮੁੱਦਾ ਹੈ।
>
> ਸ਼੍ਰੀ ਜੇਤਲੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹਨ, ਨੇ 6 ਮਈ 2005 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਦੂਤਾਵਾਸ ਵਿਖੇ ਚਾਰਜ ਰਾਬਰਟ ਬਲੇਕ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦਿਆਂ, ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਭਾਜਪਾ ਲਈ 'ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਹੇਗਾ'। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ 'ਇੱਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਮੁੱਦਾ' ਦੱਸਿਆ, ਚਾਰਜ ਨੇ 10 ਮਈ 2005 ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੇਬਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ...
>
> ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਬਲੇਕ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ (ਮੋਦੀ ਲਈ ਵੀਜ਼ਾ) ਲਈ 'ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾਂ 'ਜੇਤਲੀ ਚਾਰਜਰ ਦੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ ਮੋਦੀ ਇੱਕ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸੀ, ਪਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ

ਜਾਂਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕੁਝ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ'।

ਮੋਦੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਅਮਰੀਕਾ-ਭਾਰਤ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸਨ, 'ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇ'। ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਮ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, 'ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਭਤੀਜੀਆਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ "ਡੀਸੀ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜ ਘਰ ਦੇਖਣ ਲਈ" ਹਨ।' ...

ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਚਾਰਜ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੇਤਲੀ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਬਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਇੱਕ "ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ" ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੈ ਜੋ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'। ਪ੍ਰਚੂਨ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੇਤਲੀ ਨੇ 'ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਦਰ ਅਤੇ ਪੌਪ ਸਟੋਰਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ'।

ਇੱਕ ਸਮਾਪਤੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵਿੱਚ, ਚਾਰਜ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਭਾਵੇਂ ਮੋਦੀ ਦੇ ਵੀਜ਼ਾ ਰੱਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਪਰ ਜੇਤਲੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਈ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਾਹਕ ਹਨ)। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਭਾਜਪਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇਤਲੀ ਇੱਕ ਟੈਲੀਜੈਨਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਗੇ।'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਕਾਫ਼ੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਆਇਆ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲਿਆ। ਅਕਤੂਬਰ 1995 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੀ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਮੁੰਬਈ, ਐਸ. ਬਾਲਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨਾਗਪੁਰ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹੁਣ 'ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ'। ਇੱਕ 'ਬੰਬਈ-ਅਧਾਰਤ ਵਪਾਰਕ ਘਰਾਣਾ ਬਗਾਵਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ'। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ '1996 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਨਰੋਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਾਭੋਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਿੱਚ 2,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। 'ਇਹ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਹੈ?' ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਮਈ 1996 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ 13 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੋਟ ਜਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੈਰ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਐਨਰੋਨ ਕਾਊਂਟਰ ਗਰੰਟੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਮੋਦ ਮਹਾਜਨ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਬਣਾਇਆ।[68]

ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਏਕਾਤਮਤਾ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਜਪਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸੀ।[69] ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਨਾਅਰੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਮ ਜੇਠਮਲਾਨੀ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ, ਪਵਿੱਤਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਜ਼ਾਗਮ, ਬਣਾਈ। 19 ਨਵੰਬਰ 1995 ਨੂੰ ਇਸ 'ਪਹਿਰਾਵੇ' ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਹੀਮ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ'।[70] ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਆਮ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਰਚ 1996 ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਰਣਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਚੋਣ ਜਿੱਤ ਲਈ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਭਾਜਪਾ 'ਹਿੰਦੂਤਵ' ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੀ ਸੀ।[71] ਇਹ ਅਸਲ ਖੇਡ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਚੈਨਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ, ਤਿਰੰਗੇ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਡਵਾਨੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ 13 ਦਸੰਬਰ 1995 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਤਾਜ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। 'ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਸਨ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ

ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਥਿਤ 60 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇੱਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।'[72]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਨੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਪਣੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਜਾਗਰੂਕ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਜੁਟਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਖਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।'

ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਦਲਿਤ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਦਲਿਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵੱਲ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਇੱਕ ਚਾਲ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।[73]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਵੱਡੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ 'ਚੋਣ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦਣ' ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਪਣੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਜਪਾ) ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਖਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨਜਿੱਠ ਸਕਣ'...

ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਗੂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਰੱਜੂ ਭਈਆ, ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ, ਕੇਸ਼ੂ ਭਾਉ ਠਾਕਰੇ ਅਤੇ ਕੇ.ਐਨ. ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ - ਸਾਰੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ

ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਿੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ 'ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਘਟਦੇ ਵਕਰ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਗ੍ਰਾਫ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ' 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।[74]

ਅਡਵਾਨੀ ਬਾਰੇ ਜੈਨ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਅਸੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲਤ ਸੰਕੇਤ ਦੇਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਨੈਤਿਕ ਸਟੈਂਡ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।'[75] 9 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ, ਇਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੀ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗਾ'।[76]

ਦੋਹਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। 12 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ 'ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਹੀ ਹੈ'। ਉਸੇ ਦਿਨ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ।'[77] ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

7 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਦੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹਾਲਤ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਆਦਿਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। 2,500 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ, ਇਸਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਧਰਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦਾਰ, ਸਭ-ਸਮੂਹਕ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲੋਕ ਜਾਤ, ਸੰਪਰਦਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਤਭੇਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਸਲੀਬ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਇਸੇ

ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਮੂਲ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ...

ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਸਹੀ ਕਦਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਾਗਰਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਓ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਹਰ ਆ ਸਕੇ ਅਤੇ ਚਮਕ ਸਕੇ।

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ 'ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਬੈਂਕ' ਦੀ ਅਪੀਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ 3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। 'ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ' - ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ।[78] ਧਮਕੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਵਾਰਾਣਸੀ ਦੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ' ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[79] ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਅਯੁੱਧਿਆ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਸੀ'।[80] 9 ਦਸੰਬਰ 1992 ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

1997 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ 'ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ' ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[81]

ਉਹ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਕੁਸ਼ਾਭਾਊ ਠਾਕਰੇ ਨੇ 2 ਮਈ 1998 ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਦੇ ਮੁਖੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ

ਦੇਸ਼ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 50 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ, ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਬਦਲਾਅ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਨੇ

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ।[82]

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਰੰਟ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 1942 ਦੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਰਮ ਲਈ ਇਸਦੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਡਾ. ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਟੀਵੀ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਹਾਲੀਆ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਕੇ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।[83]

ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਸਵਾਮੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੁਬਰਾਜ ਘਿਮਿਰੇ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 'ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਾਜਪਾਈ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ'। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ (ਜਨਰਲ ਕੌਂਸਲ) ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਸੀ 'ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਪੱਖੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਟਿਕਾਊ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਰਤਣਗੇ'।[84] ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਬਣਾਓ।

1996 ਅਤੇ 1998 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਜੂਨ 1997 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੀ ਸੁਰਖੀ 'ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਦਿੱਤੀ' (29 ਜੂਨ 1997) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੋਣ ਲੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।' ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਵਰਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਮਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕੁਸ਼ਾਭਾਊ ਠਾਕਰੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਆਦਮੀ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਸਟਾਲਿਨ ਸੀਪੀਐਸਯੂ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਇਸਦਾ ਸੁਪਰੀਮੋ

ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਭਾਜਪਾ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਲਈ। ਮਾਧੋਕ ਦੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ।

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਇਸੇ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਆਈ। 28 ਮਾਰਚ 2000 ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਉਸਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੇ ਉੱਦਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਲਈ, ਉਸਦੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਰੀਅਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ।

15 ਅਕਤੂਬਰ 1999:

> ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ 'ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਖੂਨ' ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰ ਬਾਬਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਸਦਾ ਮਕਬਰਾ ਇਸਲਾਮੀ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਣਗੌਲਿਆ ਪਿਆ ਹੈ? ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹਨ। ਈਰਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਫੀਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?'[85]

ਸੂਫ਼ੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

20 ਫਰਵਰੀ 2000:

> ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਐਕਟ, 1935 ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਅਧਿਆਇ, ਹੋਰ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ 50 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 80 ਸੋਧਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ... ਸਮੀਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਵੈਸਟਮਿੰਸਟਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਸਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲਾਭਦਾਇਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।[86]

11 ਮਾਰਚ 2000: ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।[87]

12 ਮਾਰਚ 2000: 'ਇਹ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਸਾਬਕਾ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭਾਰਤੀਵਾਦ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।'[88]

12 ਮਾਰਚ 2000: ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ 'ਖਤਮ' ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[89]

16 ਮਾਰਚ 2000: 'ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਉਹ ਘਟੀਆ ਵਰਗ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਰਦੇਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।'[90]

15 ਮਾਰਚ 2000:

'ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਯੁੱਧ ਹੈ - ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਅਭਿਮਨਿਊ ਡਿੱਗੇਗਾ, ਕਦੇ ਘਟੋਤਕਚ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਜੈਦਰਥ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ (ਧਰਮ) ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ 'ਸੰਕ੍ਰਮਣਸ਼ੀਲ' ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। 'ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਇੱਕ ਮਾਤ ਭੂਮੀ, ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ (ਸੱਭਿਆਚਾਰ), ਸਾਂਝੇ ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ, ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੂਜਾ ਦਾ ਢੰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਸੰਘ ਹਿੰਦੂ ਦਰਸ਼ਨ (ਚਿੰਤਨ) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਧਿਆ। ਹੁਣ ਉਸੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।'[91]

23 ਮਾਰਚ 2000: 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'[92]

25 ਮਾਰਚ 2000: 'ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ (ਹਥਿਆਰਾਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ (ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ) ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[93]

10 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ 'ਏਜੰਡੇ' ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਇਹ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਮੱਠਾਂ ਅਤੇ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਰਗਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਸਰਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਏਜੰਡਾ ਥੋਪਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1999 ਤੋਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਤੀਸਰਾ

ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ,' ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਸੀਰਾ ਸਥਿਤ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਬਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਲਈ।94

29 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000: ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਡੌਨ ਕੁਇਕਸੋਟ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਾਟਰਲੂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਉਸ ਸਥਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਿੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ (ਤਲਵਾਰਾਂ) ਲਹਿਰਾਈਆਂ ਅਤੇ 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਓ' ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਭਰੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ।

ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਕੰਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ 'ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਘਟੀਆ ਬੱਚਾ' ਦੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਉਹ 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।'

'ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕੌਮ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ', ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਤਰੀਕੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜੇਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਲਦੀ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਕ

ਫਿਰਕੂ ਝੜਪਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ'। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਾਬੰਦੀ' ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।[95]

ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁਖੀ ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਮਾਰਚ ਕੱਢਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਥਿਤ ਏਜੰਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ (ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ)' ਦੇ ਬੈਜ ਪਹਿਨੇ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 'ਕੇਐਸ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਵਾਪਿਸ ਜਾਓ, ਆਰਐਸਐਸ ਹੋਸ਼ ਮੈਂ ਆਓ (ਕੇਐਸ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਜਾਓ, ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਗੋ)' ਵਰਗੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ।

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਦਲ ਖਾਲਸਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਫੋਰਮ, ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਰਗੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੈਕਟਰ 34 ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਸਥਾਨ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਲਗਭਗ 7 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਮਾਰਚ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਗਏ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸਰਦਾਰੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਲ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਟਕਰਾਅ ਸੀ।

'ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ-ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 80 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ 1984 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੈ।'[96]

'ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਅਖੰਡ (ਸੰਯੁਕਤ) ਭਾਰਤ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਖੇਤਰ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜੋ ਅਸੀਂ 1947 ਵਿੱਚ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਾਹੌਰ - ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੰਧੂ (ਸਿੰਧੂ) ਅਤੇ ਕਸੂਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। "ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ" ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਜਰਮਨੀ, ਵੀਅਤਨਾਮ ਅਤੇ ਪੋਲੈਂਡ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਵੱਲ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਗਲਤ ਸੀ।'[97]

7 ਅਕਤੂਬਰ 2000:

‘ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਸੀਰੀਅਨ ਚਰਚ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਦੇ ਮਾਰਥੋਮਾ ਚਰਚ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਚਰਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ 1962 ਵਿੱਚ ਰੈਵ ਫਾਦਰਜ਼ ਵਿਲੀਅਮ, ਰੌਡਰਿਗਜ਼ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵੱਲ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ?’ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇੱਥੇ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਰਤੀਕਰਨ’ ਦਾ ਸੱਦਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।[98]

15 ਅਕਤੂਬਰ 2000: 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਸੀ' ਅਤੇ 'ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ਤਾਂ ਫਿਰ, ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ?'[99]

30 ਅਕਤੂਬਰ 2000: ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਚਰਚ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਚਰਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਚਰਚ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਚਰਚਾਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਪੈਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ।' ...

ਆਰਐਸਐਸ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰੇ, ਜਿਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਚਰਚ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ 'ਸਰਕਾਰ-ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਚਰਚ' ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਚਰਚਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਚਰਚਾਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਤੋੜਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜੇਕਰ ਯੋਜਨਾ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੈਥੋਲਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੈਟੀਕਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਤੋੜਨੇ ਪੈਣਗੇ।[100]

ਸੂਚੀ ਲੰਬੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਲਈ, 12 ਫਰਵਰੀ 2006 ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ: 'ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟ ਸਕਦੇ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।' 1969 ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਘ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ

ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ 37 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ 2006 ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਰਿਹਾ; ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਹੱਪਣ ਸੀ।

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਅਡਵਾਨੀ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਦਬੂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ 50th ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਭਾਜਪਾ ਟੂਡੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਜਨੂੰਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ।

ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬਹਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 8 ਫਰਵਰੀ 2000 ਨੂੰ, ਪੀਟੀਆਈ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ

> ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 'ਵਿਵਾਦ' ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਪੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।
>
> 'ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਸੰਗਠਨ (RSS) ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਤੱਕ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ RSS ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ?'[101]

ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਭਾਰਤ ਭੂਸ਼ਣ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

> ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਜਿਸਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਖਮ-ਪੱਧਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਆਰਐਸਐਸ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆ ਭਾਰਤੀ ਅੱਜ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਸਵਤੀ ਵਿਦਿਆ ਮੰਦਰਾਂ ਸਮੇਤ 13,000 ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, 75,000 ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ 17 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ (ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ), ਸਾਹਿਤ (ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ), ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ (ਪ੍ਰਗਿਆ ਭਾਰਤੀ, ਦੀਨਦਿਆਲ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ), ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ (ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਕਲਨ ਯੋਜਨਾ), ਅਧਿਆਪਕ (ਭਾਰਤੀ ਅਖਿਲਿਅਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਗਠਨ), ਅਧਿਆਪਕ (ਭਾਰਤੀ ਅਖਿਲਿਅਕ ਸੰਸਥਾਨ ਅਤੇ

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ) ਆਦਿ ਸੰਗਠਨ ਹਨ। (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਰਤੀ), ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ (ਸੰਸਕਾਰ ਭਾਰਤੀ), ਝੁੱਗੀ-ਝੌਂਪੜੀ ਵਾਲੇ (ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ, ਹਿੰਦੂ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਨ, ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਮੈਡੀਕਲ ਮਿਸ਼ਨ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਮੈਡੀਕੋਜ਼ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ), ਕੋੜ੍ਹ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ (ਭਾਰਤੀ ਕੁਸ਼ਟ ਨਿਵਾਰਕ ਸੰਘ), ਖਪਤਕਾਰ (ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਗ੍ਰਾਹਕ ਪੰਚਾਇਤ), ਸੁਚਾਰੂ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਪ੍ਰਚਾਰਕ)। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੋਕਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਗਿਆਨਗੰਗਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅਰਚਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰ ਸਾਧਨਾ, ਮਾਧਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੋਤਮ ਸਾਹਿਤ, ਸਾਧਨਾ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ), ਵਿਗਿਆਨੀ। (ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਰਤੀ), ਜਾਤੀ ਏਕੀਕਰਨ (ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਰਸਤਾ ਮੰਚ), ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਧਰਮੀਕਰਨ (ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕੇਂਦਰ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਹਿੰਦੂ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ), ਉਦਯੋਗਪਤੀ (ਭਾਰਤ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ), ਵਕੀਲ (ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਕਤਮ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ), ਸਿੱਖ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ-ਸਾਹਿਤ-ਸੇਵਾ), ਸਿੱਖ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ-ਸਾਹਿਤ-ਸੇਵਾ)। ਪਰਿਸ਼ਦ), ਛੋਟੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀ (ਲਘੂ ਉਦਯੋਗ ਭਾਰਤੀ), ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ (ਭਾਰਤੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਹਿੰਦੂ ਸੇਵਾ ਸੰਘ, ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਫ੍ਰੈਂਡਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ) - ਸੂਚੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫਰੰਟ (ਭਾਜਪਾ), ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੰਗ (ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ), ਮਹਿਲਾ ਵਿੰਗ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਿਕਾ ਸਮਿਤੀ), ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਗ (ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ), ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿੰਗ (ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਸਿਰਫ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਲਈ ਲੜਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਦੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਖੱਬੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕੋਲ ਆਰਐਸਐਸ ਵਾਂਗ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਿਸਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਐਨਜੀਓ (ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ)।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੜਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ

ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।[102]

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਉਸਨੇ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਲਚਲ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 12 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਨਵੀਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਨ: ਰੰਗਾ ਹਰੀ (ਬੌਧਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸੈੱਲ ਦੇ ਮੁਖੀ), ਡਾ: ਸ਼੍ਰੀਪਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ (ਬੌਧਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸੈੱਲ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ-ਮੁਖੀ), ਸਖਲ ਚੰਦ (ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸੈੱਲ ਦੇ ਮੁਖੀ), ਰਾਮਚੰਦਰ ਸਹਸ੍ਰਭੋਜਨੇ (ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸੈੱਲ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ-ਮੁਖੀ), ਸੁਰੇਸ਼ ਜੋਸ਼ੀ (ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਸੁਰੇਸ਼ ਜੋਸ਼ੀ (ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਧਾਨ)। ਸੁਰੇਸ਼ ਕੇਤਕਰ (ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਜਗਮੋਹਨ ਗਰਗ (ਸੰਪਰਕ ਮੁਖੀ), ਸ਼੍ਰੀਕਾਂਤ ਜੋਸ਼ੀ (ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਮੁਖੀ), ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ (ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੈੱਲ ਦੇ ਉਪ ਮੁਖੀ), ਕਾਲੀਦਾਸ ਬਾਸੂ ਅਤੇ ਰਾਘਵੇਂਦਰ ਵੀਰ (ਮੈਂਬਰ)।

ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ, ਮੋਰੋਪੰਤ ਪਿੰਗਲੇ, ਸੂਰਿਆਨਾਰਾਇਣ ਰਾਓ, ਬਾਬੂਰਾਓ ਵੈਦਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ। ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਛਤਰੀ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇਗਾ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਵੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਅਣਕਿਆਸੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਕਾਰਨ 'ਗ੍ਰਹਿਣ' ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਮਤੇ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸਿਨੇਮਾ ਅਤੇ ਸੈਟੇਲਾਈਟ ਟੀਵੀ ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ 'ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ' ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ 'ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਮਾੜੀ ਰੋਸ਼ਨੀ' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।[103] ਇਹ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਵੱਲ ਇੱਕ ਕਦਮ ਸੀ। ਸੱਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸਦਾ ਗੋਲਵਲਕਰ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਬਿਨਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ 'ਆਧੁਨਿਕ' ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ 19 ਮਾਰਚ ਦੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਿੱਤਾ। ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ ਦੇ ਵੈਂਕਟੇਸ਼ ਕੇਸਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ।

ਭਾਵੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਰਣਨੀਤੀਕਾਰ ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ, ਬ੍ਰਹਮੋ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਲੜਿਆ ਪਰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਧਰਮ (ਨਿਆਂ) ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ।

'ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਜਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੋਣ-ਮੁਖੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੈ; ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਬੇਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਵੇ। ਸੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਨੀਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਰਾਜਨੀਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹਨ। ਬਦਲਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ 19 ਮਾਰਚ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 45,000 ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 5,000 ਹੋ ਗਈ ਹੈ।[104]

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ (22 ਅਕਤੂਬਰ 2000) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈ:

ਜਦੋਂ ਸਵਰਗੀ ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਜਨਸੰਘ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਗੋਲਵਲਕਰ) ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸਿਰਫ਼ ਜਨਸੰਘ ਹੀ ਕਿਉਂ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਪੂਰਾ ਸਮਾਜ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸਵਾਲ: ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?

A. ਸੰਘ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਛੂਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਸਾਡੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ, ਅੱਜ ਕਈ ਸੰਘ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਘ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ।[105] ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਮ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੇ.ਆਰ. ਨਾਰਾਇਣਨ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। 8 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ।

---

1 ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਮਾਨਿਨੀ ਚੈਟਰਜੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, 'ਭਗਵਾ ਸੰਕਟ: ਵੀਐਚਪੀ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ', ਫਰੰਟਲਾਈਨ, 10 ਸਤੰਬਰ 1993; ਅਤੇ ਕਾਟਜੂ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੀ. 45.

2 RSS ਦੇ ਹੱਲ: 1950-2007, ਪੰਨਾ 154।

3 ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਈਸਟ, ਪੰਨੇ 195 ਅਤੇ 197।

4 ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 197।

5 ਐਲ.ਜੇ. ਰੁਡੋਫ, 'ਦਿ ਮੀਡੀਆ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਪਾਲੀਟਿਕਸ', ਇਲੈਕਟੋਰਲ ਪਾਲੀਟਿਕਸ ਇਨ ਇੰਡੀਆ: ਏ ਚੇਂਜਿੰਗ ਲੈਂਡਸਕੇਪ, ਐਡ. ਐਸ.ਕੇ. ਮਿੱਤਰਾ ਅਤੇ ਜੇ. ਚਿਰੀਅਨਕੰਧਥ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੈਗਮੈਂਟ ਬੁੱਕਸ, 1992, ਪੰਨਾ 92; ਰੌਬਿਨ ਜੈਫਰੀ, 'ਮੀਡੀਆ ਰੈਵੋਲਿਊਸ਼ਨ ਐਂਡ "ਹਿੰਦੂ ਪਾਲੀਟਿਕਸ" ਇਨ ਨੌਰਥ ਇੰਡੀਆ, 1989-99', ਹਿਮਾਲ, ਜੁਲਾਈ 2001 ਵੀ ਦੇਖੋ। ਹਿਮਾਲ ਕਾਠਮੰਡੂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਹੈ।

6 ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਈਸਟ, ਪੰਨੇ 202-3।

7 ਜੈਫਰਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 383।

8 ਵੀਡੀਓ ਏ.ਜੀ. ਨੂਰਾਨੀ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਸਵਾਲ, 2 ਭਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਤੁਲਿਕਾ ਬੁੱਕਸ।

9 ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 12 ਨਵੰਬਰ 1986।

10ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 30 ਦਸੰਬਰ 1986।
11ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 7 ਅਪ੍ਰੈਲ 1987।
12ਹਿਤਾਵੜਾ, 4 ਅਕਤੂਬਰ 1987।
13ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 7 ਅਕਤੂਬਰ 1987।
14ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 16 ਅਕਤੂਬਰ 1987।
15ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 19 ਅਕਤੂਬਰ 1987।
16ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 1 ਨਵੰਬਰ 1987।
17ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 22 ਅਕਤੂਬਰ 1987।
18ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 24 ਅਕਤੂਬਰ 1987।
19ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 17 ਨਵੰਬਰ 1987।
20ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ, 22 ਨਵੰਬਰ 1987।
21ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 27 ਦਸੰਬਰ 1987।
22ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 17 ਮਾਰਚ 1988।
23ਸਮਿਥ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ, ਪੰਨੇ 374-9।
24ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 5 ਮਾਰਚ 1989।
25ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 24 ਮਾਰਚ 1989।
26ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1989।
27ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 30 ਜੂਨ 1989।
28ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 24 ਮਾਰਚ 1989।
29ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 24 ਅਗਸਤ 1989।
30ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 25 ਸਤੰਬਰ 1989।
31ਸੰਡੇ ਮੇਲ, 19 ਨਵੰਬਰ 1989।
32ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 17 ਅਕਤੂਬਰ 1989।
33ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 11 ਅਕਤੂਬਰ 1989।
34ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 13 ਜੂਨ 1990; ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਅਨਿਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।
35ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 11 ਅਗਸਤ 1990।
36ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 5 ਅਗਸਤ 1990।
37ਦ ਹਿੰਦੂ, 30 ਨਵੰਬਰ 1989।
38ਐਤਵਾਰ ਆਬਜ਼ਰਵਰ, 23 ਸਤੰਬਰ 1930।
39ਰਿਚਰਡ ਐੱਚ. ਡੇਵਿਸ, 'ਦਿ ਆਈਕੋਨੋਗ੍ਰਾਫੀ ਆਫ਼ ਰਾਮਜ਼ ਚੈਰੀਅਟ', ਮੇਕਿੰਗ ਇੰਡੀਆ ਹਿੰਦੂ ਵਿੱਚ, ਐਡ. ਡੇਵਿਡ ਲੁਡਨ, ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1996, ਪੰਨੇ 42 ਅਤੇ 31।
40ਪੀਟਰ ਵੈਨ ਡੇਰ ਵੀਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ: ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1996, ਪੰਨੇ 1-4।
41ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 15 ਨਵੰਬਰ 1990।
42ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 9 ਜਨਵਰੀ 1991।
43ਐਤਵਾਰ ਆਬਜ਼ਰਵਰ, 13 ਜਨਵਰੀ 1991।
44ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 16 ਜਨਵਰੀ 1991।
45ਇਲਸਟ੍ਰੇਟਿਡ ਵੀਕਲੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 26 ਜਨਵਰੀ 1991।

46ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 5 ਫਰਵਰੀ 1991।
47ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 6 ਫਰਵਰੀ 1991।
48ਰੀਟਾ ਮਨਚੰਦਾ, ਐਤਵਾਰ ਆਬਜ਼ਰਵਰ, 10 ਮਾਰਚ 1991।
49ਦ ਹਿੰਦੂ, 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 1991।
50ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 28 ਨਵੰਬਰ 1991।
51ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 8 ਦਸੰਬਰ 1991।
52ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 29 ਦਸੰਬਰ 1991।
53ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 26 ਜਨਵਰੀ 1992।
54ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 24 ਜਨਵਰੀ 1992।
55ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 16 ਫਰਵਰੀ 1992।
56ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਵਲਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ, 9 ਮਈ 1992।
57ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨੇ 433-4।
58ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 475।
59ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 479।
60ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 14 ਦਸੰਬਰ 1992।
61ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ, ਪੰਨਾ 208।
62ਨੂਰਾਨੀ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਸਵਾਲ, ਭਾਗ. 2, ਪੰਨਾ 102-23.
63ਐਸ.ਆਰ. ਬੋਮਈ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (1994) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1.
64ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 22 ਫਰਵਰੀ 1998।
65ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਈਸਟ, ਪੰਨਾ 258।
66ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 13 ਮਾਰਚ 2000; ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਟ੍ਰਾਈਸਟ ਵਿਦ ਪਾਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ 268।
67ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 30 ਜਨਵਰੀ 1993।
68ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 4 ਅਕਤੂਬਰ 1995।
69ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 10 ਨਵੰਬਰ 1995।
70ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 20 ਨਵੰਬਰ 1995।
71ਦ ਹਿੰਦੂ, 7 ਮਾਰਚ 1996।
72ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
73ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 9 ਮਾਰਚ 1986।
74ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 9 ਮਾਰਚ 1996।
75ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 9 ਮਾਰਚ 1991।
76ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 10 ਮਾਰਚ 1996।
77ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 13 ਮਾਰਚ 1996।
78ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 4 ਜੂਨ 1976।
79ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 7 ਜੁਲਾਈ 1996।
80ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 9 ਜੁਲਾਈ 1996।
81ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 13 ਦਸੰਬਰ 1996।
82ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1998।
83ਆਰ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1998।

84ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 27 ਮਾਰਚ 1998।
85ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 16 ਅਕਤੂਬਰ 1999।
86ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 20 ਫਰਵਰੀ 2000।
87ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 12 ਮਾਰਚ 2000।
88ਦ ਹਿੰਦੂ, 13 ਮਾਰਚ 2000।
89ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 13 ਮਾਰਚ 2000।
90RSS ਦੇ ਅੰਗ ਪੰਚਜਨਯ ਤੋਂ ਹਵਾਲਾ; ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 17 ਮਾਰਚ 2000।
91ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 16 ਮਾਰਚ 2000 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
92ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 24 ਮਾਰਚ 2000।
93ਹਰੀਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 26 ਮਾਰਚ 2000।
94ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000।
95ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000।
96ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000।
97ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 2000।
98ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 8 ਅਕਤੂਬਰ 2000।
99ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 16 ਅਕਤੂਬਰ 2000।
100ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 3 ਨਵੰਬਰ 2000।
101ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 9 ਫਰਵਰੀ 2000।
102ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 3 ਮਾਰਚ 2000।
103ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 13 ਮਾਰਚ 2000।
104ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 18 ਮਾਰਚ 2000।
105ਦ ਹਿੰਦੂ, 5 ਜਨਵਰੀ 2000।

17. ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ

ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨਿੰਦਾ ਦਿੱਤੀ।

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਅਸਲ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾਵਰ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ 'ਨੀਰੋ' ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਅਤੇ

ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਔਰਤਾਂ ਸੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਬੇਕਾਰ ਮੁੰਡਿਆਂ' ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਖੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵਾੜ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਜਾਂ ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗੀ।[1]

ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖੀ ਵੀਐਚਪੀ ਮੋਦੀ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਗਏ। 1992 ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਰਸਮੀ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ 2002 ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਨੀਰੋ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਮੋਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੇ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਲੋੜ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦਾ ਬਦਲਾ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਆਚਰਣ ਸੱਚਮੁੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੂਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਕੀ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ, ਜੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ। ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ 2002 ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਕਟ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਵੀ ਅਣਕਿਆ ਜਾਂ ਅਣਕਿਆ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਨਾਚ ਦਾ ਦੁਹਰਾਓ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਗਿਰੀਰਾਜ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ' ਕਿਹਾ।[2] ਇਸਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਨੇ 11 ਅਕਤੂਬਰ 2002 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਹ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇਗਾ। ਹਿੰਦੂ ਗਾਜਰ ਅਤੇ ਮੂਲੀ ਵਾਂਗ ਕੱਟਣ ਲਈ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ ("ਗਜਰ ਮੂਲੀ ਕੀ ਤਰਾਹ ਕਟਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਹਿੰਦੂ")', ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ 'ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ "ਜੇਹਾਦੀ" ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ'। ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ, 'ਇਹ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ

ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਗੁਜਰਾਤ ਪ੍ਰਯੋਗ" ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।'[3]

ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 17 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਗੁਜਰਾਤ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਿਓ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਹੈ...। ਸਦਭਾਵਨਾ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ।'[4] ਆਰਐਸਐਸ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੂੰਜੀ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੋਦੀ ਕੋਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਹਰ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਵਾਜਪਾਈ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਜਰਾਤ ਗਏ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਧਰਾ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ 'ਇੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸ਼ਬਦ ਸਨ 'ਰਾਜਧਰਮ ਕਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਂ' ('ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੋ')। ਮੋਦੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਛੋਟਾ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਇਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'[5]

ਗੋਆ ਵਿੱਚ, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਖੁੰਜੇ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਗੋਆ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਜੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੈਂਪਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਤਕ ਰੈਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਝਗੜਾ ਹੈ। 'ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਸੀ - ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਡਰ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਜਿਹਾਦ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਫਿਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਬਾਰੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ... ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।'[6] ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਆਫ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਜੂਲੀਓ ਰਿਬੇਰੋ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਮੈਂ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ 10,000 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾੜਨ ਅਤੇ ਲੁੱਟਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਘਿਣਾਉਣੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਈ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਅਨਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ...

ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਦੇਖੀ ਕਿ ਪੀੜਤਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮੀਦ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਚਲਾਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਮੀਦ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਮੀਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ, ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਸਹਾਰਾ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ, ਵੀਐਚਪੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟ ਕੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ 1984 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਗੋਧਰਾ ਵਿੱਚ 59 ਕਾਰ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਬਜਾਏ,

ਸਰਕਾਰ ਬੰਦ ਦੇ ਸੱਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸ ਰਾਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਥਾਮ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀ ਡੀਜੀਪੀ ਦੇ ਰਾਜ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਲ, ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਸੂਖਮ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ... ਮੇਰੀਆਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੋਵਰਧਨਭਾਈ ਜ਼ਦਾਪੀਆ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਵੀਐਚਪੀ ਕਾਰਕੁਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਲਚਕਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਤਬਾਦਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ (ਜਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ) ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ ਗੁਜਰਾਤ ਹੈ। ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜੇ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਤੁਰੰਤ ਹੱਲ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਰਾਜ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਾ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੋਜ। ਹਿੰਦੂ ਉੱਚ ਅਤੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਧਾਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਜੋ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿੱਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸਬਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ, ਇਸਦੇ ਲੋਕਾਚਾਰ, ਇਸਦੇ ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ, ਹਿੰਸਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੀ ਕਥਿਤ ਝੁਕਾਅ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਫੈਲੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਸਨ ਅਤੇ [ਜੋ] ਸ਼ਾਇਦ

ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕ ਸਨ, ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ... ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਫੈਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਏਕਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਝਲਕ ਦੁਬਾਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸਨੂੰ ਅਲੌਕਿਕ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੱਢਣਾ ਪਵੇਗਾ।[7]

ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੀ ਬੋਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੀ ਹਿੰਸਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਨੇ 15 ਜੁਲਾਈ 2002 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀਨਗਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ 'ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ'। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।[8]

ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਪਰਿਵਾਰ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਹੀ ਆਦੇਸ਼ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 26-27 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੇ. ਜਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਫੇਰਬਦਲ ਕੀਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਪੰਜ ਜ਼ੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਰੇਕ ਜ਼ੋਨ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ।[9]

ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 'ਸੰਘ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ।' ਅਡਵਾਨੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, 3 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਝੰਡੇਵਾਲਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਗਏ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਮੇਤ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮਾਣ ਲਈ ਅਪੀਲ ਨਾਲ ਲੁਭਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ 8 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ 'ਗੌਰਵ ਯਾਤਰਾ' 'ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ 8 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: 'ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੁੱਤਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੋਰੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ। ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ

ਨੂੰ ... ਇਟਲੀ ਦੀ ਧੀ ... ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਚਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ।' ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੋਰਬੰਦਰ ਵਿਖੇ ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ 'ਗੌਰਵ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਾਲਤੂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਡ ਖੇਡਿਆ - ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ ਦੀ ਅਸਮਿਤਾ (ਮਾਣ) ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦਾ, ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗੋਧਰਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ।'

ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੌਰਵ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਏ.ਬੀ. ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਪੋਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਗੌਰਵ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਹ ਦੇਰੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੋਕਾ - ਜੋ ਗੌਰਵ ਰੱਥ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸੀ - ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।'[10]

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਾਖ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੱਸ ਖੁੰਝਾਈ ਹੈ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਭਰਾਤਰੀ ਸੰਬੰਧ ਇੱਕ ਪਾਸੜ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਧਿਰ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਹਾਡੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ... ਇਹ ਦੋ-ਪਾਸੜ ਆਵਾਜਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ।'

ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਰੇਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਗੋਧਰਾ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਜੇ ਵੀ ਰੇਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। 'ਕਾਂਗਰਸ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿਫਿਨ ਕਿਉਂ ਭੇਜ ਰਹੀ ਹੈ?' ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀੜ ਦੇ ਗੂੰਜਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੁੱਛਿਆ।

ਕਾਂਗਰਸ 'ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਾਜਨੀਤੀ' ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ 'ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰਾਂ' ਨਾਲ 'ਖਰੀਦ' ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਸੂਬਾਈ ਨੇਤਾ ਆਪਣੀ ਹਾਲੀਆ ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਹੀ ਲੋਕ ਸਨ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 12 ਦਸੰਬਰ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਭਿਆਨਕ ਪਕ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।'[11]

ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਡੂੰਘਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੱਕੜ ਉਛਾਲਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਡਿੱਗਦਾ, ਬਦਨੀਤੀ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਭਰੇ ਝੂਠਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੈਕਕਾਰਥੀ ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

9 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਬੇਚਰਾਜੀ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ: ‘[ਕੀ]ਸਾਨੂੰ ਰਾਹਤ ਕੈਂਪ ਚਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ? ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?’[12] ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਝੂਠਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਜਾਨ ਦੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹਵਾਲੇ ਲਈ:

> 27 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੋਧਰਾ ਰੇਲ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀਐਚਪੀ/ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਤੂਫਾਨੀ ਦਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ 24 ਘੰਟੇ ਦਿੱਤੇ।
>
> ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੀਐਚਪੀ/ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ 'ਤੁਰਾਂਤ ਜਵਾਬੀ ਕਰਵਾਵੈ' (ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਸਜ਼ਾ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ) 28 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
>
> ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ, ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ - ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਲੁੱਟਮਾਰ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਹਿੰਸਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਗੋਧਰਾ ਸਾੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਛੋਟੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੈ।
>
> ਇਹ ਗੱਲ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁੱਖ ਕੜੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ: ਰਾਜ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਗੋਵਰਧਨਭਾਈ ਝੜਪੀਆ, ਜੋ ਕਿ ਚੋਣ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਨ।

ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 'ਜਵਾਬੀ ਕਰਵਾਈ' ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ 27 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਹੀ VHP/ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਝੜਪੀਆ, ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ ਅਸ਼ੋਕ ਭੱਟ, VHP ਦੇ ਸੂਬਾ ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਜੈਦੀਪਭਾਈ ਪਟੇਲ ਅਤੇ VHP ਦੇ ਸੂਬਾ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਅਰਵਿੰਦਭਾਈ ਪਟੇਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ: ਸਿਗਨਲ ਫਲੀਆ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਾਬਰਮਤੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ S-6 ਕੋਚ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਲੈਕਟਰੇਟ ਵਿੱਚ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਕੋਈ ਰਸਮੀ, ਢਾਂਚਾਗਤ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ VHP ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਵਧਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵੀਰਵਾਰ-ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ (28 ਫਰਵਰੀ-1 ਮਾਰਚ) ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਫੌਜ ਦੀ ਤਾਇਨਾਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

27 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ, VHP ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਗੋਧਰਾ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿਆਪੀ ਬੰਦ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਬੰਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 27 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ, VHP/ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਕਾਡਰ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸੱਦੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ।[13]

ਇਸ ਬਾਰੇ, ਹੋਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਇਸਨੂੰ 1984 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ।

ਮਹਿਸਾਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰਪੁਰਾ ਕੇਸ, ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ 33 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਸਨਗਰ ਵਿੱਚ ਦੀਪਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕੇਸ, ਜਿੱਥੇ 11 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸੂਬਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦਿਲੀਪ ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ ਸਨ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਨਰੋਦਾ-ਪਟੀਆ ਅਤੇ ਗੁਲਮਰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕੇਸਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੇ 140 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਚੇਤਨ ਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਜੋ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ

ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਪੈਨਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪੰਚਮਹਿਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ 121 ਦੰਗਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੀਯੂਸ਼ ਗਾਂਧੀ ਸਨ। ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਕੈਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੰਗਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਇੱਕ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਹਮਦਰਦ, ਪੀ.ਐਸ. ਧੋਰਾ ਸਨ। ਅਤੇ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵਡੋਦਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਅਜੈ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ।

ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵੀਐਚਪੀ ਜਾਂ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਨ।[14]

ਜਦੋਂ ਵੀਐਚਪੀ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਵੀਐਚਪੀ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਪੰਜਜਨਯ ਨੇ 8 ਅਕਤੂਬਰ 2002 ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਇਸਦੀ 'ਹਰ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਅਸਫਲਤਾ' ਲਈ; ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਆਲੋਚਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕੂੜੇਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ' ਅਤੇ 'ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਤੇ ਢੇਰ ਹਨ' ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ। ਇਸਨੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ 'ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ' ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ' ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪੁਆਇੰਟ ਮੈਨ, ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਾਦੀ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਮੰਗ ਆਰਐਸਐਸ-ਸਮਰਥਿਤ ਜੰਮੂ ਰਾਜ ਮੋਰਚਾ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਖੁਦ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

20 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਸੇਂਟੌਰ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ'। ਸਰਕਾਰ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ 'ਤੇ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਪੰਜਜਨਯ ਸੰਪਾਦਕੀ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ।[15] ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਵੀਐਚਪੀ, ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨੀ ਭਰਿਆ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਮਿਤਾ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ,

> ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਏ.ਬੀ. ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਤਣਾਅ ਦੀ ਜੰਗ ਅਜੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਐਨਡੀਏ ਏਜੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਾੜੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸੰਘ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ, ਹੇਠਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚੇ ਤੱਕ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਾਇਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਬਾਦਲੇ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਕਦਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ।' ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਚੋਣ ਹਾਰ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ-ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਫਰੰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੇਅਸਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੰਘ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ... ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਹੁਣ ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ ਦੇ ਗਰਮ ਖਿਆਲੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।[16]

2003 ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਅਸ਼ਾਂਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਮੋਦੀ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਬਦਲ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਵਕਾਲਤ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸਨ।

> ਭਾਜਪਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਵੀਐਚਪੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਅਯੁੱਧਿਆ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਖ਼ਤ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰ ਸਕੇ...
>
> ਨਵੇਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਜਾਂ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਦਿਖਣ ਲਈ VHP ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। RSS ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਭਰੋਸਾ

ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ' 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੰਘ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਪਾੜੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ RSS ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੀਨੀਅਰ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂ ਘੱਟ ਹੀ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੇ ਸਮਰਪਿਤ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਚੋਣ ਲਾਮਬੰਦੀ ਦੇ।

ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਗਵਤ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਨਾਇਡੂ ਨੇ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਲਿਆ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵੀਐਚਪੀ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।[17]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਭੌਂਕਣ ਲਈ ਵੀਐਚਪੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਰਾਹਤ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਮਾਲਕ ਕੋਲ ਭੱਜ ਗਈ। ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਬਸ਼ਰਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵੀਐਚਪੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾ ਲਵੇ; ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਦਰਾਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਦਬਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। 1,100 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਵਉੱਚ ਨੀਤੀ-ਨਿਰਮਾਣ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵੀਐਚਪੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ'। ਪਰ 'ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ', ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ। ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਅੰਕ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ'। ਇਹ 'ਕਹਿਂ ਖੁਸ਼ੀ ਕਹਿਂ ਗਮ ਸਥਿਤੀ' ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ। 'ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਏ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[18]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤਰਕ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਜੋ ਦਲੀਲ ਨਾਲੋਂ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੋਲਿਸ਼ ਸੰਧੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਨ।

ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਨਰਲ ਕੌਂਸਲ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ 1,200 ਤੋਂ ਵੱਧ ਡੈਲੀਗੇਟ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਟੈਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। '99.9 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਹਿੰਦੂ ਸਨ।'[19] ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ 16 ਮਾਰਚ 2004 ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ।[20] ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਬਣਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਮੀਟਿੰਗ, ਜਾਂ ਚਿੰਤਨ ਬੈਠਕ, ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ VHP ਨੇ 'ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਦੀਕਸ਼ਾ' ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। VHP ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੀਡੀਆ ਸੈਂਟਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਪਸੰਦ ਅਤੇ ਨਾਪਸੰਦ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਦੀਕਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ VHP ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ 'ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ'।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ VHP ਦੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਵੰਡ ਤੋਂ 'ਖੁਸ਼' ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ VHP ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਸੁਰੇਂਦਰ ਜੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਦੀਕਸ਼ਾ ਅਡਵਾਨੀ ਜੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਖੁਸ਼। ਸਮਾਜ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਇਹੀ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਜੈਨ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਨੇ 4 ਮਈ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ 'ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਦੀਕਸ਼ਾ' ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਸੀ। ਜੈਨ ਲਈ, ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ, ਜੋ 'ਛੇ ਇੰਚ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਹੈ'।[21] ਲਾਠੀ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਧਾ।

ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬੋਲ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ; ਇੱਕ ਖੇਡ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨਕਾਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੁਲਾਈ 2001 ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਆਗਰਾ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਮ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਸੰਭਵ ਸੀ।[22] ਜਦੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸਪੁਰਸ਼, ਲੋਹਪੁਰਸ਼, ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਝਿੜਕਿਆ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਨਾਇਡੂ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ' ਅਤੇ 'ਸਿਧਾਂਤਾਂ' 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਵਿਅਕਤੀਆਂ' 'ਤੇ ਘੱਟ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਪੰਥ' ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[23]

ਹਤਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਅਡਵਾਨੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਪੱਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਭਾਜਪਾ ਹੀ ਲੱਭ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਊ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਇਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।'[24]

ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁੱਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਗਾਇਆ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਇਆ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੀਪੀਐਮ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲ ਮੰਚ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ।

'ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਗੈ ਅਤੇ ਵੱਛਰਾਡੋ (ਗਾਂ ਅਤੇ ਵੱਛਾ) ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੈ (ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ) ਅਤੇ ਵਛਰਾਡੋ (ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ) ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਖੇਡੂਟੋ ਮਨੇ ਕਾਹੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਰਸੀ ਵਛਰਾਦੋ ਚੁਨਤਾਨੀ ਲਾਧਵਾ ਆਵਯੋ ਛੇ' (ਹੁਣ ਕਿਸਾਨ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਵੱਛਾ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ)।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਨਡੀਆਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਲਰਕ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ।' 'ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ 125 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਚਮੜੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਪਾਰਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਹੈ'। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਿਰੰਗਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਯਾਤਰਾ ਸੁਰੇਂਦਰਨਗਰ ਅਤੇ ਪਾਟਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ, ਜਿਸਨੇ 1999 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਸਦ

ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਕਾਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਹਾ। ਤੁਸੀਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੋਰ ਤੈਅ ਕੀਤੇ; ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ'।[25] ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਆਇੰਟ ਮੈਨ ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਪਾਲ ਰਹੇ ਸਨ। 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ਼ੇਖਰ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, 'ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਉੱਭਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਨਵੀਂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਹੈ।' ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਬ੍ਰਜੇਸ਼ ਮਿਸ਼ਰਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਈ ਰੰਜਨ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਹਮਲੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਤਹਿਲਕਾ ਦੇ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰਚ 2001 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।[26] ਦੁਖੀ, ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਜਾ ਕੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ, ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਇੱਕ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੇਵਤਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ... ਮੈਂ ਅਕਸਰ 2020 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਕਸਤ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਾਡੇ ਟੀਚੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮਰਾਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।'[27] ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਰਾਮ ਨੂੰ 'ਦੇਵਤਾ' ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਇਹ ਅਯੁੱਧਿਆ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਹੈ; ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਜੋ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਨੇਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ, 13 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਬਦੀਲੀ' ਬਾਰੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ।

2004 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਡਵਾਨੀ ਜੋ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਮਦਰਦੀ ਮਿਲੀ। 27 ਜੁਲਾਈ 2004 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ 'ਡਰਟੀ ਪਾਲੀਟਿਕਸ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ "ਧਰਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈ"। ਜੇਕਰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ 'ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੰਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ - ਜਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?'

ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਹੀ ਹੋਇਆ ਜੋ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਚੋਣ ਹਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ। 6 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ

> ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਛੇ ਖੇਤਰੀ ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀਆਂ (ਜ਼ੋਨਲ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰਾਂ) ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਮੂਲ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿੰਗ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਹੋਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ ਰੈਡੀ, ਵੀ. ਸਤੀਸ਼, ਮੁਕੁੰਦਨ, ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਪਾਂਡੇ, ਸੁਦਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਾ ਮਿਸ਼ਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਨਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[28]

ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ' ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ, ਹਰੇਕ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕ' ਨੂੰ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ' ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਾਲ ਹੀ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਸੀ।

'ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ" ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਵੇਂ ਬਣਾਏ ਗਏ "ਖੇਤਰੀ" ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਰਐਸਐਸ, ਵੱਡੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨਵੇਂ ਤਾਲਮੇਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।'[29]

ਅਕਤੂਬਰ 2004 ਵਿੱਚ, ਅਡਵਾਨੀ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਲਾਈਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਮੈਂ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।'

ਉਹ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਗਏ ਸਨ। ਵੀਐਚਪੀ ਇਸ 'ਲੇਬਲ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ' ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ 1 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਝੰਡੇਵਾਲਨ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਦੀ ਰਸਮੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ; ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਦੂਜੀ ਯਾਤਰਾ ਸੀ।

ਪਰ, ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਉਲਟ, ਆਰਐਸਐਸ ਵੀ ਇੱਕ ਮੋਨੋਰੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੁਣੌਤੀ ਵੀਐਚਪੀ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵੀਨ ਤੋਗੜੀਆ ਨੇ 5 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ 'ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆਉਣਗੇ। ਆਓ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ'।[30] ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ।

ਅਡਵਾਨੀ ਲਈ, ਭਾਜਪਾ 'ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਧਨ ਸੀ'। ਉਸਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ VHP ਤੋਂ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਖੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ VHP ਵੱਲੋਂ ਕਾਂਚੀ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਤੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਉਠਾਈ।[31]

ਅਪ੍ਰੈਲ 2005 ਤੱਕ, ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ, 'ਮੁਸਕਰਾਹਟਾਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਵਾਜਪਾਈ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ।[32] ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਵੀਐਚਪੀ ਨੂੰ 'ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ' ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2005 ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ,

> ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀਐਚਪੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰਵੀਨ ਤੋਗੜੀਆ ਨੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ' ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ।
>
> ਪਰ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਅਤੇ ਤੋਗੜੀਆ - ਉਹ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰਹੇ ਹਨ - ਨੇ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਦੋਂ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਵਾਦ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ

ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 2005 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ 'ਅੱਜ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤਾਕਤਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ'।[33] ਐਸ. ਗੁਰੂਮੂਰਤੀ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਇੱਕ ਥਿੰਕ ਟੈਂਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਭਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖੁਦ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ'।[34]

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 17 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਸਬੀਅਨਵਾਦ ਅਤੇ ਮੁਕਤ ਸੈਕਸ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ 'ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ' ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇ'। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸਿੱਖਿਆ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 'ਮੰਮੀ ਅਤੇ ਡੈਡੀ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾ ਕੇ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀ ਭਾਵਜਗਤ' (ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਰੂਪ) ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੂਆ, ਨਾਨੀ, ਮਾਮੀ, ਕਾਕੀ ਅਤੇ ਤਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਿਤਾ, ਮਾਂ, ਪੁੱਤਰ, ਧੀ, ਭਰਾ, ਭੈਣ, ਪਤੀ, ਪਤਨੀ, ਚਾਚਾ, ਮਾਸੀ, ਭਤੀਜਾ ਅਤੇ ਭਤੀਜੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ,

ਕੀ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਮਲ ਵਰਗੇ ਹੱਥ, ਕਮਲ ਵਰਗਾ ਚਿਹਰਾ, ਕਮਲ ਵਰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕਮਲ ਵਰਗੇ ਪੈਰ ਸਮਝੇਗਾ? ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਰੀਧਰ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਈ ਪਹਾੜੀ ਗਊ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ [sic] ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਸਮਝੇਗਾ?[35]

ਇਹ ਵੈਦਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪਲਾਸਟਿਕ ਸਰਜਰੀ ਬਾਰੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। 13 ਫਰਵਰੀ 2005 ਦੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਪੰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੂ

ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਘੁੰਮ ਸਕਦੇ ਸਨ'। ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕਣ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਸੋਚ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਸੇਂਟ ਪੈਟ੍ਰਿਕਸ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਅਤੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ - ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ - ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਿੰਦੂ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ?

1ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਹਬੀਬੁੱਲਾ ਐੱਚ. ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ, (2004) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 158।
2ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 14 ਮਈ 2002।
3ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 12 ਅਕਤੂਬਰ 2002।
4ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 18 ਮਾਰਚ 2002।
5ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 28 ਮਾਰਚ 2002।
6ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਕੋਪੀਕਰ, ਜੋ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 2002।
7ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 2002।
8ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 16 ਜੁਲਾਈ 2002।
9ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 2 ਮਈ 2002।
10ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 9 ਸਤੰਬਰ 2002।
11ਦ ਹਿੰਦੂ, 12 ਨਵੰਬਰ 2002।
12ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 19 ਸਤੰਬਰ 2002।
13ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 12 ਮਾਰਚ 2002।
14ਮਾਨਸ ਦਾਸਗੁਪਤਾ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 21 ਸਤੰਬਰ 2002।
15ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਅਤੇ ਦ ਹਿੰਦੂ, 25 ਅਕਤੂਬਰ 2002।
16ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 29 ਅਕਤੂਬਰ 2002।
17ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 14 ਫਰਵਰੀ 2003।
18ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 10 ਮਾਰਚ 2003।
19ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 12 ਮਾਰਚ 2003।
20ਦ ਹਿੰਦੂ, 17 ਮਾਰਚ 2004।
21ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 3 ਮਈ 2003।
22ਦ ਹਿੰਦੂ, 4 ਜੁਲਾਈ 2003।
23ਹਰੀਸ਼ ਖਰੇ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 8 ਜੂਨ 2003।
24ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 14 ਮਾਰਚ 2004।
25ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 2 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004।
26ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004।

27ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004।
28ਮਾਨਿਨੀ ਚੈਟਰਜੀ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 7 ਅਗਸਤ 2004।
29ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 7 ਅਗਸਤ 2004।
30ਦ ਹਿੰਦੂ, 7 ਨਵੰਬਰ 2004।
31ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 27 ਨਵੰਬਰ 2004।
32ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 21 ਅਪ੍ਰੈਲ 2005।
33ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 1 ਮਈ 2005।
34ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 13 ਫਰਵਰੀ 2005।
35ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 18 ਜੁਲਾਈ 2004।

18. ਅਡਵਾਨੀ ਐਪੀਸੋਡ

ਉਹ ਗੱਲ ਜਿਸਦਾ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ
ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
(ਉਹ ਵਿਸ਼ਾ ਜੋ ਪੂਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।)
ਕੀ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ)
– ਫੈਜ਼

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਫੈਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਫੈਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਅਮਰ ਦੋਹਰਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵੰਸ਼, ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਸੰਪਰਕ ਆਦਮੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਸਨ। ਅਡਵਾਨੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। 1980 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛਲੇ 25 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀਆਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਡਰ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਫ਼, ਇਮਾਨਦਾਰ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਤੋਂ ਟੁਕੜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਚਲਾਕ ਚਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਬੁਰਾ ਸੋਚਿਆ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਮ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨੇਤਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਝੜਪਾਂ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼

'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ: ਇਹ ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਦੀ ਛਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੇਤਾ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲੋਂ ਤਿੱਖਾ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਚੋਣਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਠੋਕਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਰਜਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹੁਣ, ਅਣਕਿਆਸੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਅਣਕਿਆਸੀ ਭੁੱਲ - ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਢਾਹੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ, ਜੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ, ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੌਸ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘਬਰਾਹਟ ਭਰਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਡਵਾਨੀ ਲਈ, ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਯੋਗ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਨਵੀਂ ਰਣਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਨ; ਇੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ, ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਤਰਾ 30 ਮਈ 2005 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ 6 ਜੂਨ 2005 ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ। ਯਾਤਰਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ, ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਕਰਾਚੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ, ਮਾਈ ਕੰਟਰੀ, ਮਾਈ ਲਾਈਫ (2008) ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ।[1] ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਾਧਿਕਾ ਰਾਮਾਸ਼ੇਸ਼ਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਨੇ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ।

> ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਸਾਬਕਾ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਖੀ ਸਨ ਜਿਸਨੇ ਪਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ।
>
> 'ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਇੱਕ ਛਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਵੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਹੁਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। 'ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਬਦਲਣ ਦੇ

ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ?'[2] ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਬਾਰੇ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਦਿਨ ਸੀ।'[3] ਅਡਵਾਨੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਛਵੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ ਜੋ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਾਗਪੁਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਝੂਠ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।[4] ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਢਾਹੁਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ।[5] 27 ਅਗਸਤ 1994 ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। 9 ਸਤੰਬਰ 1997 ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ।[6] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇੱਕ ਕੇਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਅਡਵਾਨੀ 4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਕਰਾਚੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਸਮਾਰਕ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਜ਼ਟਰ ਬੁੱਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ:

> ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਦੇ ਹਨ। ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਲੱਭ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀ ਇੱਕ ਮੋਹਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ। 11 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੋਧਨ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸਮਰਥਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਰਾਜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ।[7]

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਰਾਫਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਿਣ-ਮਿਣ ਕੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਲਾਕ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਟੀਵੀ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ 'ਬ੍ਰੇਕਿੰਗ ਨਿਊਜ਼' ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ 'ਚਿੱਤਰ ਬਦਲਣ' ਲਈ ਸੀ; 31 ਮਈ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਕਬੂਲਨਾਮੇ ਦੇ ਉਲਟ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਰਾਚੀ ਕੌਂਸਲ ਆਨ ਫਾਰੇਨ ਰਿਲੇਸ਼ਨਜ਼, ਇਕਨਾਮਿਕ ਅਫੇਅਰਜ਼ ਐਂਡ ਲਾਅ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੁਹਰਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਵਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਸੰਵਾਦ, ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।8

ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਫਲ ਦੌਰਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਮਿਲੀ-ਜੁਲੀ ਸੀ; ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਹੋਏ, ਗਿਣੇ-ਮਿਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਉਸਦਾ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ 'ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਤਿਆਗਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ 'ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਦਿਨ' ਸੀ। ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਕਰਾਚੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਮਕਬਰੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ...

ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਆਨ 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ' ਹੋਣਗੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਚੋਟੀ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਨੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੀਐਚਪੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਆਨਾਂ ਲਈ ਅਡਵਾਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀਐਚਪੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਹੈ।'

ਇਸ ਕਾਰਕੁਨ, ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨੇਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਕੜੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੀਐਚਪੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।9

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਭੌਂਕਣਾ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (VHP) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। 5 ਜੂਨ ਨੂੰ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਅਟਲ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਯੁੱਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕੌਣ ਬਣਾਏਗਾ। ਯਕੀਨਨ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਟਲ (ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ) ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ, ਜਿਨਾਹ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਕੇ, 'ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਧੂੜ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਰਹੇ ਸਨ...। ਜੇਕਰ ਉਹ (ਅਡਵਾਨੀ) ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਕਿ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦਾ ਢਾਹੁਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਦਿਨ ਸੀ: 'ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਕਿਉਂ ਕੱਢੀ?' ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।10 ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ। ਵੀਐਚਪੀ ਨੇਤਾ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 7 ਜੂਨ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰ ਰਿਪੋਰਟਰ, ਪੰਕਜ ਵੋਹਰਾ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਅਡਵਾਨੀ - ਜੋ ਕਿ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਅ.ਭ. ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਲੋਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਕਸ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ - ਨੇ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਬੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖੁਦ ਰਿਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿ ਸਕਣ।

ਉਸਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੁੰਡਲੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ

ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਲਈ ਵੀ - ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਸੀ ਜੋ ਖਲਨਾਇਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਅਸਤੀਫ਼ੇ 'ਤੇ ਸਟੈਂਡ - ਕਿ ਇਹ ਅਟੱਲ ਸੀ - ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ, ਜੋ ਸੰਘ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਆ ਗਿਆ।[11]

6 ਜੂਨ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। 10 ਜੂਨ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਖਰੀ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।[12]

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 19 ਜੂਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਖੁਦ ਇਸਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ; ਉਸਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਖੁਦ ਇਸ 'ਤੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਚੋਣ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੋਰਚੇ, ਭਾਜਪਾ ਰਾਹੀਂ ਗਲੇ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ, ਰਾਜ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇਕਰ ਇਸਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਮਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਦੋ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ - ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ।' ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੋਜ ਸੀ। 'ਸਾਡੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਰਗੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।' ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਦਾ 'ਭਗਵਾਕਰਨ' ਚਾਹੁੰਦਾ

ਸੀ। 'ਭਗਵਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਨਸਲ ਹਾਂ।'[13]

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। 'ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਹਰ ਮਿੰਟ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਵੇਸਵਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਥਾਈ ਤੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ,' ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਜਿਨਾਹ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਚੰਗਿਆਈ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਹਿਣ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅੰਕ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।'[14] ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਉਸ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਪੂਰੇ 'ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ' ਉੱਦਮ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਗੱਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਇਸਦੇ ਸਾਬਕਾ ਬੁਲਾਰੇ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਰੱਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਨੂੰ 'ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ' ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।[15] ਇੱਕ ਆਦਤ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਖਰਲੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਨੇ 13 ਜੂਨ ਨੂੰ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ 'ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈਣ' ਅਤੇ ਆਪਣੇ 'ਧੋਖੇ' ਲਈ 'ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ'।[16]

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਭੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸਤੀਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਡਰਾਮੇ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, 15 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਕੁਝ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ - ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੋਦ ਮਹਾਜਨ - ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੱਕ ਅਡਵਾਨੀ ਲਈ 'ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ' ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੇਨਈ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ 'ਮੋੜ' ਹੋਵੇਗੀ। ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਇੰਦਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ, 'ਕੁਰਬਾਨੀ

ਕਰੋਗੇ ਤੋ ਹੀਰੋ ਬਣੋਗੇ (ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀਰੋ ਬਣੋਗੇ) ਤੋਂ ਉਹ ਘਬਰਾ ਗਏ। [17]

ਅਡਵਾਨੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਹਾਦਰੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤੂਫਾਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮੱਧਯੁਗੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੰਕਾਰੀ, ਅਗਿਆਨੀ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

> ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਸੰਸਦ ਪ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਪਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ, ਸੁਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ ਭਾਜਪਾ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇੱਕ ਅਣਚੁਣੀ ਸੰਸਥਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਭਾਰਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਬੀਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।[18]
>
> ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਉਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉੱਕਰੀ ਸੀ। 6 ਜੂਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਅਡਵਾਨੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 7 ਜੂਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। 8 ਜੂਨ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਮਤੇ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ 'ਅਣਲਿਖਤ ਸਮਝ ਸੀ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਮੁਖੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ'।[19]

ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਟੱਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪਏ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰਮੋਦ ਮਹਾਜਨ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਹਾਂ', ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀਕਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ।

ਉਹ ਜੇਐਸ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ; ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣਗੇ।' ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਸਥਿਤ ਸੰਘ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਤੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ।

ਮਹਾਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 10 ਤੋਂ 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ, 'ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਪੱਧਰ' 'ਤੇ, ਵਧੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ 'ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ' ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਕਸਰ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਦਿਸ਼ਾ' ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਅੱਜ, ਸੰਘ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਹਾਜਨ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਭਾਜਪਾ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਡਵਾਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਘ ਭਾਜਪਾ ਦੇ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਿਰਣੇ' ਦੁਆਰਾ ਚਲਦਾ ਸੀ।

'ਸੰਘ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ ਪਰ ਨਾਭੀਨਾਲ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਤੁਰਨਾ ਅਤੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚੱਲਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝਿੜਕਣਾ ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ।

‘ਸੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਰਗ ਇਸਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਇਸ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ।

‘ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਸਲ ਤਾਕਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਭਗਵਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਭਾਈਚਾਰਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।’ ਮਹਾਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ‘ਮਿੱਥ’ ਸੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ‘ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਇਸ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਆਰਐਸਐਸ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ

ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

'ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਨੌਂ ਕਰੋੜ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ 1 ਜਾਂ 1.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਵੇਗਾ।' ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇੱਕ 'ਮੁਸ਼ਕਲ' ਚੋਣ ਵਿੱਚ, ਸੰਘ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਹਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[20]

ਇਹ ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰ ਹੋਏ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਲਖਨਊ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਾਲਾਤ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ। ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਦੇਵਰਸ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਜੇਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। 'ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅੱਜ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਉਲਟ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[21]

ਸੁਧੀਂਦਰ ਕੁਲਕਰਨੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ 23 ਅਤੇ 24 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਭੋਪਾਲ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇੱਕ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲੀ 'ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੇਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ 'ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂ' ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਰੂਪ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਕੋਟਾ ਨੀਲਿਮਾ ਅਤੇ ਮਾਨਿਨੀ ਚੈਟਰਜੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਧਰਮਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸਲਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਦਲੀਲ ਹੈ।' ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੋੜਦੇ ਹੋਏ, ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ "ਸਭ ਲਈ ਨਿਆਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ" ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੀ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਕੋਈ ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ?'

ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ-ਪੱਖੀ ਪਹੁੰਚ ਵੀ ਇੱਕ ਉੱਘੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਝ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਹੁਣ ਤੱਕ ਹਰ ਨਿਰਪੱਖ ਚੋਣ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ, ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ੀਰੋ ਜਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਬਹੁਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖ

ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਭਾਜਪਾ ਵਰਗੀ ਪਾਰਟੀ ਕਦੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਕੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਚੋਣ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਚੋਣ ਤੱਕ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਸੱਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੋਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ - ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਪਹੁੰਚ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਧਰੁਵ ਬਣੀ ਰਹੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੰਗ 'ਹਿੰਦੂ-ਸਿਰਫ਼ ਪਹੁੰਚ' ਜੋ ਇਸਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਰੂਪ' ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।[22] ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ, ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਨਾਅਰੇ 'ਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਕੀਮਤ 'ਤੇ। ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਯਾਨੀ, ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਮੋਦੀ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਾਭੀਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।' ਨਾਭੀਨਾਲ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਡਵਾਨੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ।

2 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਮੇਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਹਮਰੁਤਬਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਜਾਰਜ ਫਰਨਾਂਡਿਸ ਨੇ ਵੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਵਧਾਇਆ। ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ, ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਸੁਰੇਸ਼ 11 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਸੁਧੀਂਦਰ ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ 1977 ਵਿੱਚ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਅਤੇ 2 ਅਗਸਤ 1979 ਨੂੰ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖ ਤੋਂ - ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ 1925 ਤੋਂ ਉਹੀ ਰਹਿਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ 1925 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਇਕਸਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇਕਦਿਲ ਆਲੋਚਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ

ਦੇਵੇ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਜੋ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ 'ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੈ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਭਾਜਪਾ-ਆਰਐਸਐਸ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਖਮ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਜਨਤਕ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।' ਫਿਰ ਸਟਿੰਗ ਆਇਆ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਹਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਰਿਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਦੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।' ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭੋਪਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੰਘ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਡਰ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰੇਗਾ, ਗਲਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲੀਏ?' 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।'[23]

ਜਿਸ ਦਿਨ 3 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸੂਰਤ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੀਟੀਆਈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ:

> 'ਅਡਵਾਨੀ ਜਾਂ ਕੁਲਕਰਨੀ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਭਾਜਪਾ ਸਾਡਾ ਸਮਰਥਨ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੰਘ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਮਾਨ ਨਾ ਕਰੋ,' ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀਟੀਆਈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।
>
> ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਖੋਰਾ' ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੰਘ ਮੁਖੀ ਪਾਰਟੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਰੁਝਾਨ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹਨ।
>
> 'ਇਹ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਖਸੀਅਤ-ਅਧਾਰਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੱਲ ਰੁਝਾਨ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ

ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੈ ਜੋ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ,' ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। 'ਅਸੀਂ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।'[24]

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਰੈਂਕ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਸਗੋਂ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਵੀ 'ਨਿਘਾਰ' ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਵੀ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਖੂਨ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਘੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਬਣੇ ਆਗੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਮਾੜੀ ਛਵੀ ਕਾਰਨ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ 'ਸਮਝੌਤਾਵਾਦੀ ਰਵੱਈਆ' ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਗਲਤ ਸੰਕੇਤ' ਵੀ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਰੋਲ ਮਾਡਲ' ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।[25] 2014 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਨੌਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਦੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਡਾਈ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 8 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਦੇ ਅਮੌਸੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪੰਕਜ ਵੋਹਰਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੰਪਰਕ ਸਨ, ਨੇ 8 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਰਤ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੂਰਤ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ।

ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ 20 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕਮਤ ਸੀ।[26]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ-ਵਿਦਾਈ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਸਮਾਰੋਹ ਦਸੰਬਰ 2005 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਪਹਿਲਾਂ ਚੇਨਈ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ 'ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਵਿਦਾਈ' ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਸਭ ਅਕਤੂਬਰ 2004 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲਏ ਬਿਨਾਂ' ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਨ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਰਤ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[27] 9 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸੂਰਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। 'ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ' ਨੇ 'ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਖੋਰਾ, ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੁਕਰਮ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ' 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ' ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ।

> ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨੇ 'ਇਸ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਗੇ'... ਅਡਵਾਨੀ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਛਵੀ ਬਦਲਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 'ਪਿੱਛੇ ਹਟ' ਚੁੱਕੇ ਹਨ - ਪਹਿਲਾਂ, ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਸੁਧੇਂਦਰ ਕੁਲਕਰਨੀ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਜਾ ਕੇ (ਭਾਵੇਂ ਦੇਰ ਨਾਲ) ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ 'ਮੰਦਰ ਉਹੀ ਬਨਾਏਂਗੇ' ਲਾਈਨ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ।
>
> ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਸੰਘ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਕੁਲਕਰਨੀ ਦੀ 'ਬਰਖਾਸਤਗੀ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 'ਗਲਤੀਆਂ' ਲਈ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ...
>
> ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਭਟਕਾਅ' ਸਨ। ਪਰ ਸੰਘ ਲਈ ਵੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਐਨਡੀਏ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।
>
> ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਭਾਜਪਾ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਖ਼ਤ ਪੁਰਖ' ਵਜੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗਲਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ

ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੇ 'ਕੋਰਸ ਸੁਧਾਰ' ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਬਹਾਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ।[28]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਕੋਈ ਇਕੱਲਾ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਭਟਕਣਾ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੇ 'ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਪੰਥ' 'ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਗੁੱਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੋ ਵੱਡੇ ਨੇਤਾਵਾਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬਣੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਪੰਥਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਵੇ। ਇਸਨੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪਾਰਟੀ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕੇਡਰ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ'। 'ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ' ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਨੇ 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ (23 ਜੂਨ 2005) ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ। ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ੱਕ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਦੇ 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲੇ' ਦੀ ਧੁਨ ਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜਿਆ। 7 ਜੂਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਡਵਾਨੀ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ, ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 31 ਦਸੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਗਏ ਸਨ, ਤੱਕ ਜੋ ਡਰਾਮਾ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਔਲਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। 17 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਸੀਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਝੰਡੇਵਾਲਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ, ਭਿੱਜੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਸੁਆਹ ਵਿੱਚ, ਰਾਹਤ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗਲਤ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਤਬੇ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਉੱਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ, ਸਾਬਕਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਖੰਡੇਲਵਾਲ, ਸੰਸਦੀ ਸਕੱਤਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਦਿੱਲੀ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਨੇਤਾ, ਮਦਨ ਲਾਲ ਖੁਰਾਨਾ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਉੱਠ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਇੱਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿਓਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਧੀਂਦਰ ਕੁਲਕਰਨੀ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਪਰ, ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।[29]

ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ, ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ, ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਕਾਰਨ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਵਾਜਪਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ। ਇਸ ਚੌਥੇ ਸਮੂਹ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਸੁਰੇਸ਼ ਨਾਲ ਕਈ ਦੌਰ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਨੀ, ਵਾਜਪਾਈ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਝੰਡੇਵਾਲਨ ਗਏ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਨੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ। 'ਸੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲ ਸਿੱਧੇ ਸੰਕੇਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ।

> ਮਾਧਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਨੀ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਆਚਰਣ, ਸੰਗਠਨ [ਅਤੇ] ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ [ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ] ਦੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ' ਵਰਗੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗੰਭੀਰ ਯਤਨ' ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ' ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰਾਂ' ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਕੇ 'ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ' ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ...
>
> ਇੱਕ ਮਰਾਠੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਤਰੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸੂਰਤ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ 'ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ [ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ] ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ' ਅਤੇ 'ਇਹ ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ

ਗਿਆ ਸੀ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਘ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ 'ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਦਾਗ਼ੀ ਨੇਤਾ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ'।[30]

ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ 19 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਖੁਰਾਣਾ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸੰਘ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਸੀ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ; ਪਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 18 ਸਤੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਚੇਨਈ ਵਿਖੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ,

> ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਭਾਜਪਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਸੁਤੰਤਰ ਫੈਸਲੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਫੈਸਲੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ 'ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ' ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਟੈਂਡਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ - ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
>
> ਪਰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਨਾ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰੇਗੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਇਸਦੇ ਵੱਡੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।[31]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ 21 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'

ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਆਪਣੀ ਤਲੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਦੋ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਅਸਵੀਕਾਰ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 22 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੋਧਰਾ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਨੇਤਾ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਰਾਜ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਜਦੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ।'[32]

ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫਿਰਕੂ ਸਨ; ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਸੰਚਾਲਕ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ 23 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।'[33] ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪੰਜ-ਨੁਕਾਤੀ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਜੋ ਇਸਨੇ ਨਵੰਬਰ 2004 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਝਾਇਆ ਸੀ - ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ, ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਕਾਡਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਨੈਤਿਕ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਵਿਧੀ।[34]

ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਇੱਕ-ਲਾਈਨਰ ਵਿੱਚ, ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। 'ਸੰਘ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।'[35] ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 31 ਦਸੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਅਡਵਾਨੀ ਸੰਨਿਆਸ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ) ਵਜੋਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਸਗੋਂ 2009 ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦਾ 'ਚਿਹਰਾ' ਵੀ ਹੋਣਗੇ।[36] ਮਹੱਤਵਾਕਾਂਖਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਮਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੋਲ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਚੇਨਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਦੱਬ ਗਿਆ। ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ, ਵਾਜਪਾਈ ਵਾਂਗ, 1999 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਜਯੋਤਿਰਮਯ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਹ ਵੰਡ ਅੰਤਿਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਵੀਅਤਨਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਕੋਰੀਆ ਇੱਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀ ਬਾਬਰੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਢਾਹਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਢਾਹੁਣਾ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਦਿਨ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹੀ ਸੂਰਤ ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ...

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ, ਕੀ ਉਹ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ... ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ...

ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਅਸਤੀਫਾ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ... ਭਾਜਪਾ ਸੰਘ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।[37]

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ। ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਹੁਣ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ 'ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ' ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ 'ਸਮੂਹਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ' ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ; ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। 'ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦੀ ਆਰਐਸਐਸ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।' ਉਸਨੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਧਰਮ ਦੇ ਭਾਰਤੀਕਰਨ' ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।[38] ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ

ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ - ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਲਿਖੋ; ਬੇਸ਼ੱਕ, ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ।

ਪਰ ਜੇਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਇੰਨਾ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ 2002 ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕਾਰਨ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਆਖ਼ਰਕਾਰ, 31 ਦਸੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਐਲਾਨਿਆ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਅਸਾਧਾਰਨ ਯੋਗਦਾਨ' ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਕਦਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਕਲਿੱਪ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੈਕਸ ਸਕੈਂਡਲ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 2001 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ, 27 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ।

ਵਾਜਪਾਈ ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਚੇ ਕੱਦ ਨਾਲ ਉੱਭਰੇ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਮਿਲੀ। ਵਾਜਪਾਈ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੂਟਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ। ਉਸਨੇ 1989 ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ; ਇਹ ਸਭ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ 11 ਜੂਨ 1989 ਨੂੰ ਪਾਲਨਪੁਰ ਮਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ।' ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਦੇਰ ਨਾਲ 1995 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਹੱਥ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜੋ ਵਾਜਪਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਵਾਜਪਾਈ ਇੰਨੇ ਚਲਾਕ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡੀ ਲਾ ਰੋਸ਼ੇਫੌਕੌਲਡ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਵਿਅੰਗਮਈ ਮੈਕਸਿਮ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਸਾਡੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਵੱਲੋਂ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਕਈ ਅਪਮਾਨਾਂ ਲਈ ਹੰਝੂ ਵਹਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਯੁੱਧਿਆ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ, ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੀ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਖੂਨ ਦੇ ਪਥਰ ਉੱਤੇ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ। ਸਭ ਕੁਝ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਲਈ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਠੋਕਰ ਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਖਰਾਬ ਸ਼ੈਲਫ 'ਤੇ ਪਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਹਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਤਰਸਯੋਗ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 2002 ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ 19 ਨਵੰਬਰ 1990 ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਪਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਲੋਕ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ'; 2 ਅਕਤੂਬਰ 1990 ਨੂੰ ਕੌੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨੀਤੀ ਹਿੰਦੂ ਇੱਛਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੀ ਢਲਦੀ ਅਤੇ ਹੱਕਦਾਰ ਡਿੱਗਣ 'ਤੇ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ ਵਹਾਏ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗਾਲਿਬ ਦੇ ਅਮਰ ਦੋਹੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ: ਨਿਕਲਨਾ ਖੁਲ੍ਦ ਸੇ ਆਦਮ ਕਾ ਸੁਨਤੇ ਏ ਥੇ ਲੇਕਿਨ/ਬੋਹੋਤ ਬੇਬਰੂ ਹੋ ਕਰ ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਸੇ ਹਮ ਨਿਕਲੇ (ਅਸੀਂ ਆਦਮ ਦੇ ਸਵਰਗ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸੁਣਿਆ ਸੀ/ਇਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ)।

ਅਡਵਾਨੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਧਿਐਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ, ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਡਵਾਨੀ, ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੌਰਾਨ ਫੈਲਾਏ ਹਨ; ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ' ਹੈ, ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਇਸਨੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ, ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਰਾਮ ਮਾਧਵ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਨੇ 7 ਜੂਨ 2005 ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ: 'ਸਾਡਾ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ (ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ) ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।'[39]

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਕੁੱਟੇ ਹੋਏ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਜੋ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਦਾ ਹੈ। 9 ਜੁਲਾਈ 2005 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

> ਸੂਰਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਖੋਰਾ, ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੁਕਰਮ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਗੇ।

ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਫਤਵਾ 17 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

> ਸਾਡੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ਸੂਰਤ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੱਸੀਆਂ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਆਚਰਣ, ਸੰਗਠਨ, ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਉਭਾਰ ਆਦਿ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਕੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ। ਸੰਘ ਉਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਇਸ 'ਤੇ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ; ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 8 ਜੁਲਾਈ 2005 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ,

ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ, ਕੇਂਦਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਸਤੀਫ਼ੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ. ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇੰਨੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ, ਤਰਕ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਾਰਟੀ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਚਰਚਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਭੜਕਾਹਟ, ਅਸ਼ਲੀਲ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ।

ਭਾਜਪਾ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ, ਕੇਂਦਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 10 ਜੂਨ 2005 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੇਰੀ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਫ਼ਤੇ ਭਰ ਚੱਲੇ ਇਸ ਦੌਰੇ ਨੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਨਿੱਘਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚੰਗੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਐਨਡੀਏ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਲ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੱਲ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਕਟਾਸਰਾਜ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਦੇ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਟਾਸਰਾਜ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਭਾਰੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੋੜ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ

ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਟਾਸਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਭਾਜਪਾ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੇ ਜਿਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਖੋਹ ਲਈ।

ਪਾਪ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ, ਜੇਕਰ ਪਾਪੀ ਨੂੰ 18 ਸਤੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਚੀਕਦੇ ਹੋਏ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਸੀ। ਕੀ ਭਾਜਪਾ ਕਦੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ?

1ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼, ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਪੰਨਾ 790।

2ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 813।

3ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 1 ਜੂਨ 2005। ਦ ਹਿੰਦੂ ਵਿੱਚ ਪੀਟੀਆਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੇਖੋ, 1 ਜੂਨ।

4ਚਸ਼ਮਦੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਲਈ ਨੂਰਾਨੀ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਭਾਗ 2, ਪੰਨੇ 5 ਅਤੇ 7 ਵੇਖੋ।

5ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 99।

6Ibid., ਪੰਨੇ 102 ਅਤੇ 122।

7ਅਡਵਾਨੀ, ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼, ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ, ਪੰਨਾ 813।

8ਪੂਰੇ ਟੈਕਸਟ ਲਈ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 8 ਜੂਨ 2005 ਵੇਖੋ।

[9]ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 5 ਜੂਨ 2005।
[10]ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 6 ਜੂਨ 2005।
[11]ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 8 ਜੂਨ 2005।
[12]ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 11 ਜੂਨ 2005 ਦੇ ਪਾਠ ਲਈ।
[13]ਦ ਹਿੰਦੂ, 12 ਜੂਨ 2005।
[14]ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 12 ਜੂਨ 2018।
[15]ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 13 ਜੂਨ 2005।
[16]ਦ ਹਿੰਦੂ, 15 ਜੂਨ।
[17]ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 16 ਜੁਲਾਈ 2005।
[18]ਦ ਹਿੰਦੂ, 15 ਜੂਨ 2005।
[19]ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 16 ਜੂਨ 2006।
[20]ਰਾਧਿਕਾ ਰਾਮੇਸ਼ਨ, ਦਿ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 19 ਜੂਨ 2005।
[21]ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 20 ਜੂਨ 2005।
[22]ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 21 ਜੂਨ 2005।
[23]ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 2 ਜੁਲਾਈ 2005।
[24]ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 4 ਜੁਲਾਈ 2005।
[25]ਦ ਹਿੰਦੂ, 5 ਜੁਲਾਈ 2005।
[26]ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 9 ਜੁਲਾਈ 2005।
[27]ਦੀਪਾਂਕਰ ਚੱਕਰਵਰਤੀ, ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 15 ਜੁਲਾਈ 2005।
[28]ਮਾਨਿਨੀ ਚੈਟਰਜੀ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 10 ਜੁਲਾਈ 2005।
[29]ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 17 ਜੁਲਾਈ, 2005।
[30]ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 18 ਜੁਲਾਈ 2005।
[31]ਲਿਖਤ ਲਈ ਦ ਹਿੰਦੂ, 19 ਸਤੰਬਰ 2005 ਵੇਖੋ।
[32]ਹੇਮੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰਟਵਾਲ, ਚਿੱਤਰਕੂਟ, ਐਮ.ਪੀ., ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 23 ਅਕਤੂਬਰ 2005।
[33]ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 24 ਅਕਤੂਬਰ 2005।
[34]ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 24 ਅਕਤੂਬਰ 2005।
[35]ਮਨਿਨੀ ਚੈਟਰਜੀ, ਦਿ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 15 ਅਕਤੂਬਰ 2005।
[36]ਮਨਿਨੀ ਚੈਟਰਜੀ, ਦਿ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 1 ਜਨਵਰੀ 2006।
[37]ਦ ਹਿੰਦੂ, 1 ਅਗਸਤ 2005।
[38]ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 6 ਨਵੰਬਰ 2005।
[39]ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 8 ਜੂਨ 2005।

19. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਜਿੱਤ

ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਸ਼ੋਅ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਦੂਜੇ

ਦਰਜੇ ਦੇ ਆਗੂ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

'ਦਿ ਭਾਜਪਾ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ

> ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਸਲ ਵਿਕਾਸ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਾਤ, ਖੇਤਰ, ਸ਼ਹਿਰੀ, ਪੇਂਡੂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਵੱਡੀ ਸਦਭਾਵਨਾ, ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਿਆਂਦੀ। ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਦੋਵੇਂ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਫਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ। ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾੜ-ਬੈਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵਿਕਲਪ ਲਈ ਮੰਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਾਵੀ ਸੀ...
>
> ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ:
>
> ਭਾਜਪਾ ਵਰਗੀ ਪਾਰਟੀ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਤਾ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਸੱਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਟੀਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਕੇਡਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਹਲਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਆਤਮਘਾਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵਚਨਬੱਧ ਹਲਕਾ ਇੱਕ ਬੰਧਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣ ਲਈ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।[1]

ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ।

> ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਕਦੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ।[2]

ਸਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੰਘ ਦੇ ਵਰਕਰ ਹਾਂ।'[3]

ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ, ਕਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਜਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। 26 ਦਸੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਚੌਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਘ ਸ਼ਿਵਿਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ

> ਸ਼ਿਵਰਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਰਾਇਣ (ਦੈਵੀ) ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਨਰ ਰਾਕਸ਼ (ਰਾਕਸ਼), ਨਰ (ਮਨੁੱਖੀ), ਨਰੋਤਮ (ਉੱਚਤਮ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਰੋਤਮ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵਰਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ, 'ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ? ਕੀ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁਰਖੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਨ?' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁੰਨਤ ਜਾਂ ਬਪਤਿਸਮਾ ਵਰਗੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਬਣਾਇਆ। ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਸਰੋਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੁੱਲ 40 ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 22, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇੱਕਮਤ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਥਰਵਵੇਦ ਦੇ ਭੂਮੀਸੂਕਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਘ ਸ਼ਿਵਿਰ (VSS) ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (HSS) ਦੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦਾ ਹਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਕੱਠ ਹੈ। ਸ਼ਿਵਿਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ HSS ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਗਲੌਰ ਵਿੱਚ 200, ਵਡੋਦਰਾ ਵਿੱਚ 378 ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ 568 ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੀ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 120 ਦੇਸ਼ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸੱਤ ਕਰੋੜ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 120 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ, ਹਾਲੈਂਡ, ਕੀਨੀਆ, ਜਰਮਨੀ, ਮੱਧ ਪੂਰਬ, ਵੈਸਟ ਇੰਡੀਜ਼, ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ, ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ, ਫਿਜੀ, ਨੇਪਾਲ, ਸ੍ਰੀਲੰਕਾ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਮਿਆਂਮਾਰ ਅਤੇ ਸੂਰੀਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਉੱਤਮਤਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ 120 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਪਤਨ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹਿੰਦੂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਯੋਗਾ, ਵੈਦਿਕ ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਂਪਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ।

ਐੱਚਐੱਸਐੱਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਾਖਾ 1947 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਕੀਨੀਆ ਜਾ ਰਹੇ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਡੈੱਕ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੀਨੀਆ ਨੇ ਤਨਜ਼ਾਨੀਆ, ਯੂਗਾਂਡਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਐੱਚਐੱਸਐੱਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਐੱਚਐੱਸਐੱਸ ਦਾ ਕੰਮ 32 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ 720 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 620 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ 130 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਨ।[4]

ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਲਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਜਾਂ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਟੀਵੀ ਨਿਊਜ਼ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ "ਸਾਫ਼" ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕੂਟ ਯੋਜਨਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ,' ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੇਮੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਟਵਾਲ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ (7 ਜਨਵਰੀ 2006)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'[5]

ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਉਸ ਸਿਰਲੇਖ (8 ਜਨਵਰੀ 2006) ਹੇਠ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ 'ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ' ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਨੇ ਕਈ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਲਈ ਜੰਗਲ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਘੇਰੇ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਰਹੀ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਇਸਨੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਪਾਰਟੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਇਰਾਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਹਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ।

ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੌਣ ਲੋਕ ਹਨ? ਕੀ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਧਾਰ ਵੱਡਾ ਕਰੇ? ਜਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਗੈਂਗ ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ? ਇਹ ਇੱਕ ਦੋਸ਼-ਖੇਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਬਨਾਮ ਨਰਮਪੰਥੀ, ਆਰਐਸਐਸ-ਪੱਖੀ ਵਰਗ ਬਨਾਮ ਆਰਐਸਐਸ-ਰਹਿਤ ਵਰਗ, ਆਮ-ਪੁਰਾਣਾ ਵਰਗ ਬਨਾਮ ਆਮ-ਅਗਲਾ ਵਰਗ। ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮਾਹਰ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਸੰਦ ਬਣਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ...

ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ 80 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ, ਤਪੱਸਿਆ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸਮੇਤ ਇਸਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਿੰਨੇ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਅਕਸ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਝਵਾਨ ਮੁਹਿੰਮ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। (ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਫੀਆ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਲੜੀ, ਦ ਦਾ ਵਿੰਚੀ ਕੋਡ, ਮਿਤਰੋਖਿਨ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਇਨ ਗੌਡਜ਼ ਨੇਮ, ਬਿਆਸ ਐਂਡ

ਐਰੋਗੈਂਸ, ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ)

ਹੁਣ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਚਾਲ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਬੇਕਸੂਰ ਹਨ। ਸੀਡੀ, ਆਡੀਓ-ਕੈਸੇਟ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਸਾਰੇ ਗੁਮਨਾਮ, ਨਕਲੀ ਸਨ। ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਨ। ਇੱਕ ਅਫਵਾਹ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੈਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਥਿਤ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜਨ ਵਿੱਚ ਚਰਿੱਤਰ ਹੱਤਿਆ ਇੱਕ ਸਮੇਂ-ਪਰਖਿਆ ਗਿਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਟਿੰਗ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਤੋੜਨ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ, ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪਖੰਡ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ।

ਸਟਿੰਗ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਮਾਰਕੀਟ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹੈ? ਕੀ ਹਰ ਸਟਿੰਗ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਯੂ-ਟਰਨ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਾ ਆਇਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਨ ਨੇ 'ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ' ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ।

ਆਰਐਸਐਸ 'ਆਧੁਨਿਕ' ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ 24 ਜਨਵਰੀ 2006 ਨੂੰ ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਇੱਕ ਪੰਜ-ਸਿਤਾਰਾ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸਨ; ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ, ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ, ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ, ਪ੍ਰਮੋਦ ਮਹਾਜਨ ਅਤੇ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, 'ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ

ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘ ਨੇ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਜਿੱਤ ਲਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ।'

ਸੁਦਰਸ਼ਨ

ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਨੇ 2011 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਦਬਦਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ 17 ਕਰੋੜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ 3 ਕਰੋੜ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਸ਼ਬਰੀ ਕੁੰਭ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕਿਹਾ।

'2011 ਭਾਰਤ ਲਈ ਸੰਕਰਮਣ ਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟ ਸਕਦੇ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਵਨਵਾਸੀਆਂ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।' ਉਹ 12 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਰੀ ਕੁੰਭ ਸਥਾਨ (ਡਾਂਗਸ) ਵਿਖੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਵੀਨ ਤੋਗੜੀਆ ਨੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ 'ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਈਸਾਈ-ਹਿੰਦੂ ਗਠਜੋੜ' ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ।[6]

ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੋਰ ਟੀਮ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 2014 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਸ਼ੇਖਰ ਅਈਅਰ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ:

ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ ਵਰਗੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦੇ ਮਿਲੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੇਂ ਪਾਰਟੀ ਮੁਖੀ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਥੇ ਐਲਾਨੀ ਗਈ ਕੋਰ ਟੀਮ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਛਾਪ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਖਰਲੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਟਿਆਰ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਕਟਿਆਰ ਦੋਵੇਂ ਓਬੀਸੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਓਬੀਸੀ ਵੀ ਹੈ, ਦੇ

ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤਕ ਕਦਮ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਮੋਦੀ ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਅਗਲਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹਿੰਦੂਤਵ ਚਿਹਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਅਕਸ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ... ਮਦਨ ਲਾਲ ਖੁਰਾਣਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਹਨ।[7]

ਪਰ ਜੇਕਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਚੀਅਨ ਡੈਮੋਕਰੇਟਸ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕਰੇਟਸ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਮਹਾਨ ਗੱਠਜੋੜ' ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ 'ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ? ਗੱਠਜੋੜ ਦਾ ਮਤਲਬ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ', ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਾਰਕ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ।[8]

ਕਾਂਗਰਸ-ਭਾਜਪਾ (ਪੜ੍ਹੋ: ਆਰਐਸਐਸ) ਗਠਜੋੜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਐਲਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਗਠਜੋੜ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ (8 ਫਰਵਰੀ 2006)।

ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸਦੇ ਅਜੀਬ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ, ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਵਸਥਾ, ਆਬਾਦੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ। ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ, ਜੋ ਹੁਣ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ

> ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅੱਜ ਪੂਰਾ ਸੰਸਾਰ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਮਿਆਂਮਾਰ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਹੈ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਮਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਂਚੀ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਵਾਮੀ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 80 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨਾਲ ਦੇਸ਼

ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਭਾਰਤ ਕੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਸੰਘ ਹੈ।'[9]

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ 10 ਜੁਲਾਈ 2006 ਨੂੰ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ

ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਜੇਹਾਦੀ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਯੁੱਧ। ਉਸਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਇੱਕ ਹੱਡੀ ਚੁਣੀ ਕਿ ਜਾਤ ਵੰਡ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਿਆਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕਾ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ। ਸੰਘ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ (ਗੁਰੂਜੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਦੇ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਰੋਹ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਜੇਹਾਦੀ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ, 73 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇਗਾ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਅਰਥ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮੁੱਲਾਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ... ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਉਸਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਚਾਅ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗਾਰੰਟਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਘਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

'ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਸਥਿਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਹੀ ਇਸਨੂੰ 700 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ। ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਸੰਗਠਿਤ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸਨ?'[10]

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਵਾਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਝੂਠੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਫਿਰਕੂ ਡਰ ਕਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ 10 ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਸਨੇ 27 ਨਵੰਬਰ 2006 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਓ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਵਾਗਤਯੋਗ ਹਨ।' ਮੁੱਕਾ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਆਇਆ। 'ਅਸੀਂ, ਦਰਅਸਲ, ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ 10 ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।'[11]

ਸੰਜੇ ਬਸਾਕ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਸੇ ਮਿਆਦ ਦੀ ਸੀ।

‘ਤੀਨ ਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਜਿਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਸਕਤੇ ਉਤਨਾ ਅੱਛਾ (ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੁਸੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰੋਗੇ ਓਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ)।’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ‘ਹਮ ਦੋ, ਹਮਾਰੇ ਦੋ’ ਅਤੇ ‘ਹਮ ਦੋ, ਹਮਾਰੇ ਏਕ’ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫਸਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਹਿੰਦੂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਜਨਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਗਣਿਤ ਦੇ ਕੁਝ ਭਗਵੇਂ ਬ੍ਰਾਂਡ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ: '12 ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਦੇ 1,200 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ 1,200-ਮਜ਼ਬੂਤ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। 11 ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਦੇ 1,100 ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ। ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਦੇ 38 ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਦਾ ਵਾਧਾ ਜ਼ੀਰੋ ਹੋਵੇਗਾ।' ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ: 'ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 11 ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲਾਲੂ ਯਾਦਵ ਇਸ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਫਿੱਟ ਬੈਠਦੇ ਹਨ!'[12]

ਕੁਝ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। 10 ਦਸੰਬਰ 2006 ਨੂੰ ਗੁਹਾਟੀ ਵਿਖੇ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।[13]

ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜੋ
ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। 35 ਨਵੇਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, 11 ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਘ ਦੇ ਦਬਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ...

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੈੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁਣ ਸੰਘ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਣਉਚਿਤ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵਦਾਸ ਆਪਟੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗਜੇਂਦਰ ਚੌਹਾਨ (ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈੱਲ), ਕਿਰੀਟ ਸੋਮਾਇਆ (ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਸੈੱਲ), ਆਨੰਦ ਪੰਡਿਤ (ਵਣਜ ਸੈੱਲ) ਅਤੇ ਪੂਰਨਿਮਾ ਅਡਵਾਨੀ (ਐਨ.ਜੀ.ਓਜ਼ ਸੈੱਲ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਲ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੱਦ ਜਾਂ ਝੁਕਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।[14]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕਟਾਈ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਮੋੜ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਗਾਈਡ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, "ਵੀ ਔਰ ਆਵਰ ਨੇਸ਼ਨਹੁੱਡ ਡਿਫਾਈਂਡ ਬਾਈ ਗੋਲਵਲਕਰ" ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਰਾਕੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੁਰੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ 24 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬਚਾ, 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂਜੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ', ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ 'ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਜੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੀਮਾਂਸਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਸੀ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਬੁਲਾਰੇ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਸੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ "ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ" ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸਾਡੇ' ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਕਿਤਾਬ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ 21 ਜੂਨ 1940 ਨੂੰ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ...

> ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੀਐਚਯੂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਲੈਕਚਰਾਰ ਸਨ, 1931 ਵਿੱਚ ਬਨਾਰਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਕੇ.ਬੀ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣਾ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਵਾਮੀ ਅਖੰਡਾਨੰਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਖੰਡਾਨੰਦ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1937 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੱਕ।[15]

ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਮਾਰਚ 2006 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਨਪਸੰਦ ਰਣਨੀਤੀ, ਯਾਤਰਾ, ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਉਹ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਭਾਗਵਤ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਲੈਣ ਲਈ ਨਾਗਪੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੀਐਚਪੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।[16] ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਝਿੜਕ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਸਨ। ਸੰਜੇ ਬਾਸਕ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਿੱਲਾ ਕੀਤਾ।

> ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੀਟਿੰਗ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਭਾਜਪਾ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਨੌਂ

ਮਹੀਨੇ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 2007 ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਲ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ।

ਵਿਅੰਗਮਈ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਲ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਦੀ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?' ਉਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। 'ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ? ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ? ਜਾਂ ਉਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?'

ਉਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ 6 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਝੰਡੇਵਾਲਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਨਾਸ਼ਤੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ, ਜਿੱਥੇ 'ਮੁਸਲਿਮ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ' 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਈਰਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਹਰੀ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡੰਗੇ ਹੋਏ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ: 'ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਰਾਜਨਾਥ ਹੈ।'[17]

ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 16 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਜੋਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦੇ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ (ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਜਨਰਲ ਕੌਂਸਲ) ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 24 ਤੋਂ 26 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 2005 ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰਕੂਟ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ) ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ 'ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੀਐਚਪੀ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ (ਬੀਐਮਐਸ) ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ (ਐਸਜੇਐਮ) ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ'।[18] ਵੀਐਚਪੀ ਦਾ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਈਮਸ ਇੰਟਰ ਪਾਰਸ, ਬਰਾਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ, ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੰਥ

ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਮੰਗ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।[19] ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਜੇ ਬਸਾਕ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ।

> 1952 ਅਤੇ 1980 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ 'ਪਾਰਟੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼' ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ 'ਅੱਤਿਆਚਾਰ' ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਭਾਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ।
>
> ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਜਿਲਦ, ਜੋ ਕਿ ਭਗਵਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮੱਖਣ ਲਾਲ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਜੇ.ਪੀ. ਮਾਥੁਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਗੁੰਡੇ, ਬਦਮਾਸ਼, ਠੱਗ ਅਤੇ ਗੁੰਡੇ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ' ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਹੁਣ ਆਪਣੇ 'ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ' ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਜਿਲਦ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 'ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਧਾਰਾਂ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਾਂਚ ਕਰੇਗੀ।
>
> 'ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਧਾਰ' ਲਈ ਭੇਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਅਧਿਆਇ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕੋਲ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਮੁਖੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਲੋਕਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਹਨਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।' ...
>
> ਇਹ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਕਿਤਾਬ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੁਲੀਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਰਗ' 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਦਾਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ, ਰਾਮਾਇਣ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਕਾਲੀਦਾਸ, ਪਾਣਿਨੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਹੈ'...
>
> ਫਿਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:

'ਮੁਸਲਿਮ ਗੁੰਡੇ (ਬਦਮਾਸ਼, ਠੱਗ, ਗੁੰਡੇ) ਇੱਕ ਹੀ ਝਟਕੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਾਖ ਨੂੰ ਦਾਗਦਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉੱਚੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ... ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਮਾਜ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹ ਅਸੰਗਠਿਤ ਹੈ... ਸਾਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਦੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ, ਪੂਰੀ ਬੇਵੱਸੀ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ।' ਅਧਿਆਇ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਉਰਫ਼ ਰੱਜੂ ਭਈਆ, ਏ.ਬੀ. ਵਾਜਪਾਈ, ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ, ਜੇ.ਪੀ. ਮਾਥੁਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ'। ਫਿਰ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ 1923 ਦੇ ਨਾਗਪੁਰ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਕਿ ਡਾ. ਕੇ. ਬਲੀਰਾਮ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ 'ਦਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਉੱਤੇ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦੀ ਜਿੱਤ, ਭਾਵ ਰਾਮ ਦੀ ਰਾਵਣ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ' ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।[20] ...

ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 26 ਨਵੰਬਰ 2006 ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। 23 ਦਸੰਬਰ 2006 ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੌਰਾਨ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਘੱਟ ਹੀ ਹੋਈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕ-ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ। 'ਸਾਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਹੁਮਤ ਦਿਓ ਅਤੇ 10 ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਓ - ਪੰਜ ਸਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ - ਅਤੇ ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਮੁਸਲਿਮ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।'[21]

1997 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵਜੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ 'ਪੂਰਨ-ਕਾਲੀ ਵਰਕਰ' ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਪੂਰਨ-ਕਾਲੀ ਵਰਕਰ' ਜਾਂ 'ਪੂਰਨ-ਕਾਲੀ' ਸੰਘ ਦਾ ਇੱਕ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੋਧ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ, ਜਨਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ:

ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ' (ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ) ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਮਸ਼ੀਨ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇਣ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਕੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਹੁਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ (ਆਰਐਸਐਸ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ' ਲਈ ਉਪਨਾਮ) ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੋਣਵੇਂ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਲੜਨਗੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਗੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਰੰਟਲ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨਾਲ 'ਸਦਭਾਵਨਾ' ਅਤੇ 'ਸਹਿਯੋਗ' ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।[22]

ਵਾਜਪਾਈ-ਅਡਵਾਨੀ ਯੁੱਗ ਜੋ 1980 ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ, ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ ਅਤੇ ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। 2014 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ, ਉਭਰੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਮਸ਼ੀਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

---

1 ਜਨਵਰੀ 2016।
2 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 2 ਜਨਵਰੀ 2006।
3 ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 2 ਜਨਵਰੀ 2006।
4 ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 2 ਜਨਵਰੀ 2006।
5 ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 8 ਜਨਵਰੀ 2006।
6 ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 12 ਫਰਵਰੀ 2006।
7 26 ਜਨਵਰੀ 2006।
8 ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 31 ਜਨਵਰੀ 2006।
9 ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 6 ਫਰਵਰੀ 2006।
10 ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 11 ਜੁਲਾਈ 2006।
11 ਪੂਰਨਿਮਾ ਜੋਸ਼ੀ, ਦਿ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 18 ਨਵੰਬਰ 2006।
12 ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 19 ਨਵੰਬਰ 2006।
13 ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 11 ਦਸੰਬਰ 2006।

14ਪੂਰਨਿਮਾ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 24 ਫਰਵਰੀ 2006।
15ਅਕਸ਼ੈ ਮੁਕੁਲ, ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 8 ਮਾਰਚ 2006।
16ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 14 ਮਾਰਚ 2006।
17ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 11 ਮਾਰਚ 2006।
18ਵੈਂਕਿਤੇਸ਼ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 2006।
19ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 2006।
20ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 16 ਮਈ 2006।
21ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 24 ਦਸੰਬਰ 2006।
22ਦ ਹਿੰਦੂ, 23 ਦਸੰਬਰ 2006।

20. ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

20 ਅਕਤੂਬਰ 2013 ਨੂੰ, ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਰਿਪੋਰਟ ਛਾਪੀ:

> ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਾਗਵਤ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਉੱਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅਡਵਾਨੀ ਆਪਣੀ ਮਨਪਸੰਦ ਚਾਲ, ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਉਮੀਦਵਾਰੀ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ। ਜੋ ਗੱਲ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚ ਗਈ ਉਹ ਸੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਧੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੰਕਾਰ।

ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ:

> ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੀ ਸਰਵਪੱਖੀ ਮਹਾਨਤਾ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸੰਘ ਲਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਰਸੁਆਰਥਤਾ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਸਹੁੰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ।

ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੀ ਗਈ ਸਹੁੰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਰੇਗਾ - 'ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਵਰਤਾਓ ਕਰਾਂਗਾ'। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ।

ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੋ ਸਹੁੰਆਂ, ਸਗੋਂ ਪੂਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜੋ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨੇਤਾ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ।

ਭਾਜਪਾ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਕੋਈ ਔਖੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਬਹੁਤ ਸਨ। ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਿਰਣੇ' ਲਈ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਭਾਵ ਰਣਨੀਤਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਸਤਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਇੱਛਾ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 2006 ਤੋਂ 2014 ਤੱਕ ਸਖ਼ਤ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਜਦੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਡਲਾਈ ਸਟੀਵਨਸਨ ਨੇ ਐਸਟਸ ਕੇਫੌਵਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੈ।'

ਮੋਦੀ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਆਸਾਨ ਸਫ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਤੋਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ 26 ਨਵੰਬਰ 2006 ਨੂੰ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ, ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ 29 ਜਨਵਰੀ 2007 ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਰਾਮ ਲਾਲ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਉਸਨੂੰ ਅਕਤੂਬਰ 2006 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਡਵਾਨੀ ਲਈ ਇੱਕ ਝਟਕਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ 'ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ' ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ 2019 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜੇਕਰ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।'[1] ਇਹ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਸਾਲ ਭਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਰੋਹ ਸਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾ ਤਾਕਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਮਤ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੀਕਰਨ ਵੀ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ: 'ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੰਘ ਚੋਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੀਡੀਆ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।' ਸੰਘ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕਈ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ... ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।'[2] 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ' ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਰਗ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨ ਵਜੋਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ, ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 'ਮਤਭੇਦਾਂ' ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਨਾਗਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ 'ਸੰਗਠਨ ਨੇਤਾਵਾਂ' ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕੌੜੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, 'ਪਾਰਟੀ ਇੱਕ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।'[3] ਇੱਕ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਸਥਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਗੜਬੜ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸੰਘ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ'। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਤੋਂ

ਬਾਹਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਹਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੇਰਬਦਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸੀ।

ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਜੇਤਲੀ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਕਦਮ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਮੁਖੀ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਸੀ। 'ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਨਿਯਮਤ ਬਦਲਾਅ ਸਨ। ਠੀਕ ਹੈ, ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੋਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ 70% ਆਰਐਸਐਸ ਸੀ ਅਤੇ 30% ਮੇਰਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ। ਜੇਤਲੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ 50:50 ਸੀ।'

ਸੰਘ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਇਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਸਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 70% ਅਤੇ 30% ਤੋਂ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਫੈਸਲੇ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸਲਾਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ... ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸਿੰਘ) ਦਾ ਗਲਤ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ'[4] - ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪਨਾਹ।

ਗੁਜਰਾਤ ਵੀ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਮੋਦੀ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ 'ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਸੂਬਾ' ਹੈ। ਵਿਦਿਆ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

> ਫਿਰ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਭੜਕ ਉੱਠੇ। 'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਜਰਾਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਆਂਗਾ।'
>
> ਕਾਸ਼ ਇਹ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ।
>
> ਵਡੋਦਰਾ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗਣੇਸ਼ ਦੇਵੀ, ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਆਲੋਚਕ, ਕਾਰਕੁਨ ਅਤੇ ਤੇਜਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਕਬਾਇਲੀ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਮੈਨੂੰ ਤੰਦਲਜਾ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾ ਰੋਡ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ, ਦੋ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਗਲੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਛੇ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਾ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਦਿਲ ਨੂੰ

ਝੰਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਸੜਦੇ ਕੂੜੇ ਦੇ ਢੇਰ, ਹਨੇਰਾ, ਗਿੱਲਾ, ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਘਰ, ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਉਜਾੜ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪਛਾਣਨਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਵਾਸਨਾ ਰੋਡ ਦੀ ਚਮਕ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਖੇਤਰ ਵਜੋਂ ਬਰਾਬਰ ਪਛਾਣਿਆ। ਇਹ ਪਾੜਾ ਓਨਾ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਹੈ - ਅਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਵਡੋਦਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿੰਨਾ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ 'ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ ਇੱਕ' ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਤਸੱਲੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਕਤੂਬਰ 2006 ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀਆਂ 46 ਅਸਥਾਈ ਕਲੋਨੀਆਂ ਵਿੱਚ 5,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸਥਾਪਿਤ ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰ 'ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਾਲਾਤਾਂ' ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। NCM ਟੀਮ, ਜਿਸਨੇ 17 ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ 'ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ।[5]

ਮੋਦੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 'ਹਿੰਦੂਤਵ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ' ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਗੂ ਨੇ ਕਿਹਾ,

'ਸਾਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਤੱਕ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ,' ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਲੱਗ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ 'ਭਾਜਪਾ ਬਨਾਮ ਭਾਜਪਾ ਹੈ। ਮੋਦੀ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੇਣਦਾਰੀ ਵੀ ਹੈ'।[6]

ਪਰ ਮੋਦੀ ਦਾ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ 2008 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਵਾਜਪਾਈ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ। ਮੋਦੀ 'ਹਾਲੀਆ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਸਟਾਰ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸਨ'।[7] ਸਵੈ-ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੌਕਾ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਮੋਦੀ ਨੂੰ 'ਸੱਚਮੁੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨੇਤਾ' ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਪਸੰਦ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 'ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਵਿਕਾਸ' ਸੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਰਗੀਸ ਕੇ. ਜਾਰਜ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਰਵਾਇਤੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜੋ ਸਮਕਾਲੀ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ'।[8]

ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੰਭਾਵੀ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੇਮੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਟਵਾਲ ਨੇ ਸੂਝਵਾਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੋਟ ਕੀਤਾ:

> ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੋਦੀ ਦੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਕੱਦ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਿੱਤ ਨੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐਨਡੀਏ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਅਗਲੀਆਂ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਗੱਠਜੋੜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਗੇ।
>
> ਇਹ ਗੱਲ ਕਿ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੱਦ ਅਤੇ ਦਬਦਬਾ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਘਰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰਣਨੀਤੀ ਸਮੂਹ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਕਲੌਤੇ ਭਾਜਪਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
>
> ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਲਈ ਮੋਦੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀ ਵਸੁੰਧਰਾ ਰਾਜੇ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਮਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਖੰਭ ਹਿੱਲ ਗਏ।[9]

ਇਹ ਛੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੋਦੀ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਕੇ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕ ਰਹੀ ਸੀ। 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਐਨ. ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

> ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਦੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਅਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।[10]

ਵੋਟਾਂ ਦਿਲ ਪਿਘਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਡਵਾਨੀ 13 ਜੁਲਾਈ 2008 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਾਅਵੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ 'ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ' ਦੌਰਾਨ ਉਠਾਏ ਗਏ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, 'ਵਹੀ ਦੇਸ਼ ਪਰ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਹੀਤ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇਗਾ (ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ)।' ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿਣ, 'ਵਹੀ ਦੇਸ਼ ਪਰ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੀਤ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇਗਾ (ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ)', ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਐਨਡੀਏ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟ ਦੇਣ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ, ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ।'[11] ਆਰਐਸਐਸ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਉਮਰ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ - 54 ਤੋਂ 60 ਸਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ - ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਉਪਾਅ ਨੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੰਦਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਚ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। 4 ਅਕਤੂਬਰ 1998 ਨੂੰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।[12]

ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗਿਣਿਆ-ਮਿਥਿਆ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 24 ਜਨਵਰੀ 2009 ਨੂੰ 'ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ' ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 2014 ਵਿੱਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਜੀਤ ਡੋਵਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਸੀ। 2009 ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਮਾਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਏਅਰ ਚੀਫ ਮਾਰਸ਼ਲ ਏ.ਵਾਈ. ਟਿਪਨਿਸ, ਐਡਮਿਰਲ ਅਰੁਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਆਰ.ਕੇ. ਸਾਹਨੀ ਅਤੇ ਐਨ.ਐਸ. ਮਲਿਕ ਸਮੇਤ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਅਜੀਤ ਡੋਵਾਲ ਅਤੇ ਕੇ.ਪੀ. ਸਿੰਘ; ਸਾਬਕਾ ਰੱਖਿਆ ਸਕੱਤਰ, ਯੋਗੇਂਦਰ ਨਾਰਾਇਣ; ਸਾਬਕਾ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਅਨਿਲ ਬੈਜਲ; ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ, ਟੀਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਕੁਝ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ...

ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕੁਝ' ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਚੋਣ ਵੀ ਲੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਮੁਖੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਜਾਂ ਸਮਰਥਕ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸੀ।[13]

ਇਹ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਭੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਇੱਕ ਜਗਦਗੁਰੂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਗੁਰੂ (ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ) ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 2008 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ:

> ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਵਸਥਾ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਹਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਖੁਦ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀਅਤ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਜਾਂ ਖਾਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਖਾਸ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰੰਪਰਾ, ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਇੱਕ ਇਲਾਜ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।[14]

ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ।

ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਵਜੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। 29 ਜਨਵਰੀ 2009 ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਾਕੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਹੈ' - ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਕਸ ਜੋ ਇਸਨੇ 1998 ਅਤੇ 2004 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

‘ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਯੂਪੀਏ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋਵਾਂਗੇ,’ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਦਿਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: ‘ਕੀ ਐਨਡੀਏ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਹੁਮਤ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।’[15] ਵੋਟਰ ਨੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਗੇਅਰ ਬਦਲਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ 'ਨਾਭੀ'। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, 'ਅਸੀਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।' ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜੀਬ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। 'ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ [ਗੋਵਲਵਲਕਰ] ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ,' ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਹੈ।

ਮੋਦੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਗਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।[16]

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੋਚ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ 15

ਫਰਵਰੀ 2009 ਨੂੰ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ

> ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ 'ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦੇਸ਼ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਕਾਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਰਣਨੀਤੀ ਵਜੋਂ ਲਿਆਂਦਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 60 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਮਾਪੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 'ਕਾਨਵੈਂਟ' ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬੱਚੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਕਰਣ, ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸਪੈਲਿੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਲਝਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੀਨ, ਜਾਪਾਨ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ! ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿਸਟਮ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭਟਕ ਜਾਵੇਗਾ।[17]

ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ 15 ਫਰਵਰੀ 2009 ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੋਰਖਪੁਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। 'ਇਹ ਮੰਦਰ ਮੁੱਦਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ, ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ'[18] - ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

21 ਮਾਰਚ 2009 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ (59) ਸੁਦਰਸ਼ਨ (78) ਦੀ ਥਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ ਚਿਕਿਤਸਕ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਹਨ' ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।[19]

ਉਹ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਮਧੁਕਰ ਰਾਓ ਭਾਗਵਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਅਡਵਾਨੀ ਵਾਂਗ, ਮੂਲ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਕਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਾਲੀ ਸੀ। ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ ਨਹੀਂ, ਸੁਰੇਸ਼ ਜੋਸ਼ੀ, ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲਏ। ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ - 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟਿੰਗ' - ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ 'ਵੋਟ ਬੈਂਕ'।

ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ, 22 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਅਡਵਾਨੀ ਇੱਕ ਚਾਰਟਰਡ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਨਾਗਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਭਾਗਵਤ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਏ ਸਨ।

2009 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਹਾਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਟਿੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਰਥਕ ਸਨ। 1 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਕੇਸ਼ਵ ਕੁੰਜ ਗਏ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮਤਭੇਦ ਨਾਲੋਂ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ, ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਹੁਦਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। 'ਇਨਾਮ (ਇਨਾਮ) ਅਤੇ ਪਰਿਣਮ (ਨਤੀਜਾ) ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਸਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। 2004 ਅਤੇ 2009 ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਹਾਰਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨਹੀਂ? ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਹੁਣ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਸਨ; ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਵੀ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ।[20] ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਸੰਜਮ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਰੜਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।[21]

ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਲੋਚਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[22]

ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਟੀਵੀ ਚੈਨਲ ਟਾਈਮਜ਼ ਨਾਓ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 60,000 ਮਾਲੀਆ ਸਰਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 25,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ 'ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ' ਵਿੱਚ ਕਵਰ ਕੀਤੇ

ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਅਸੀਂ 2003 ਤੋਂ ਅਡਵਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਕਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੱਗੇ ਲਿਆਓ।' ਤਬਦੀਲੀ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਔਸਤ ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਔਸਤ ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪਰ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 55-60 ਨਹੀਂ, ਔਸਤ ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਾੜਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਮੈਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੇਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੁਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਗਲਤੀ ਕੀ ਸੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਚਿੰਤਨ ਬੈਠਕ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...

ਅਸੀਂ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜ ਗੱਲਾਂ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਵਾਜਬ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਟੀਮ ਵਰਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਚੌਥਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਪੰਜਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

23

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਚਿੰਤਨ ਬੈਠਕ ਬਾਲ ਆਪਟੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ 'ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਸੀ। 19 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ - ਜਿਨਾਹ: ਭਾਰਤ, ਵੰਡ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਕੱਢਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਸੀ, ਨਹਿਰੂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲਾ ਸੀ, ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੀ ਬਜਾਏ; ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ਵਾਂਗ, ਗੰਭੀਰ ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਚੋਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ। ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ.ਐਮ. ਨਈਮ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਭੁੱਲ ਸੀ, ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। 2005

ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਲਈ ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਰ ਮਹੱਤਵਾਕਾਂਖੀ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨੁਕਸਦਾਰ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਮੋਦੀ ਵੀ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹਨ; ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਲਈ ਨਾਗਪੁਰ, ਛੋਟੇ ਸੰਕਟ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਝੰਡੇਵਾਲਨ। ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ, ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ, ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਕੁਮਾਰ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਭੱਜੇ। 'ਇੱਥੇ ਪਾਰਟੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।' ਉਸਨੇ ਕੰਧਾਰ ਘਟਨਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।[24]

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਧਿਕਾ ਰਾਮਾਸ਼ੇਸ਼ਨ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਖੁਦ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ:

> ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਇੱਕ ਸੁੰਗੜਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ (BMS), ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ABVP), ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ (BKS) ਅਤੇ ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕੁਝ ਰਸਤਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਜਪਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਦਰਜਾ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗੀ, ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਸੂਤਰ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।
>
> ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ, ਬੀਐਮਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰ ਹਨ - ਭਾਜਪਾ ਦੇ 2.14 ਕਰੋੜ ਦੇ ਲਗਭਗ ਅੱਧੇ। 2002 ਵਿੱਚ ਕਿਰਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਖਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੀਐਮਐਸ ਦੇ 62.2 ਲੱਖ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈਐਨਟੀਯੂਸੀ) ਦੇ 38 ਲੱਖ ਅਤੇ ਸੀਪੀਆਈ ਦੀ ਏਆਈਟੀਯੂਸੀ, 33 ਲੱਖ ਸਨ।
>
> BMS ਅਤੇ INTUC ਦੋਵੇਂ ਹੁਣ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਛਾਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ, ਤਾਂ INTUC ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਜੀ. ਸੰਜੀਵਾ ਰੈਡੀ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਅਸੰਗਠਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ।'[25]

ਸੰਘ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ

ਸੰਗਠਨ		*ਸਾਲ*	*ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ*
ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ		1989	31.1 ਲੱਖ
		2002	62.2 ਲੱਖ
		2009	1 ਕਰੋੜ
ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ		2008	8 ਲੱਖ
		2009	9 ਲੱਖ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ		1997	16,063
		2004	43,386
	(31 ਮਾਰਚ ਤੱਕ) 2009		157,776
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ		2008	15.8 ਲੱਖ
		2009	19 ਲੱਖ
ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ (ਸੇਵਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ)	2007-08		13,065
	2008-09		14,441

ਨੋਟ: ਕਿਰਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ BMS ਅੰਕੜੇ, BMS ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅੰਕੜੇ। ਬਾਕੀ RSS ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਭਾਗਵਤ ਅਡਵਾਨੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 14 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਇੱਕ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ... ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਸਕੇ।'[26]

'ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਇਸ ਖੁਲਾਸੇ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਧਵੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ, ਮਾਲੇਗਾਓਂ ਧਮਾਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। 5 ਸਤੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਗੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਰੁਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਏਜੰਸੀ, ਸੀਬੀਆਈ, ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 20 ਅਗਸਤ 2013 ਨੂੰ ਨਰੇਂਦਰ ਦਾਭੋਲਕਰ, 16 ਫਰਵਰੀ 2015 ਨੂੰ ਗੋਵਿੰਦ ਪਨਸਾਰੇ, 30 ਅਗਸਤ 2015 ਨੂੰ ਐਮ.ਐਮ. ਕਲਬੁਰਗੀ ਅਤੇ 5 ਸਤੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਗੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪੁਣੇ, ਕੋਲਹਾਪੁਰ, ਧਾਰਵਾੜ ਅਤੇ ਬੰਗਲੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲ।[27] ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਅਕਤੂਬਰ 2009 ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, 19 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਨਿਤਿਨ ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਸੰਸਦੀ ਦਲ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹੁਦਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 52 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਭਾਗਵਤ ਦੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਤਰੀਕਾਂ - 55 ਤੋਂ 65 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ - ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ 'ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ' ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।[28] 1990 ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ।

ਉਹ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ: 'ਕੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਤਿਨ ਗਡਕਰੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?' ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੋਦੀ (ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ) ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਕਲਪ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਘ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਫਿਰ, ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਿਤਿਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਕਲਪ ਹਨ।'[29] ਗਡਕਰੀ ਇੱਕ ਸਟਾਪ ਗੈਪ ਸਨ। ਪਰ ਮੋਦੀ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਣਗੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 2013 ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ? 15 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੰਡ ਦਾ ਪਤਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ (ਹਿੰਦੂ-ਨੈਤਿਕਤਾ) ਨਾਲ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ, ਜੋ ਕਿ 'ਕੇਂਦਰੀ ਕੜੀ' ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਬਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੰਡ ਅਸਥਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ (ਅਵੰਡਿਤ ਭਾਰਤ) ਬਣਨ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਤਿੱਬਤ, ਭੂਟਾਨ, ਨੇਪਾਲ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਮਿਆਂਮਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। 'ਵੰਡ ਇੱਕ ਤੈਅ ਤੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਾਂਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਮੇਤ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ।' 'ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਾਰ

ਗੰਧਾਰ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਤਿੱਬਤ, ਮਿਆਂਮਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ?'

ਭਾਗਵਤ ਦਾ 'ਅਲੱਗ ਹੋਣ' ਦਾ ਕਾਰਨ: ਹਿੰਦੂਤਵ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣਾ। 'ਹਿੰਦੂ ਭਾਵ ਕੋ ਜਬ ਜਬ ਭੂਲੇ, ਆਈ ਵਿਪਦਾ ਮਹਾਨ (ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਆਫ਼ਤ ਆਈ ਹੈ),' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ। 'ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ। ਅਰਬ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਪੇਨ ਤੱਕ ਗਿਆ ਹਮਲਾ, ਪਾਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ, ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਵੀ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਲਾਮੀ' ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਸਿੱਧੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਥੀਮ ਹੈ।

ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੰਡ ਇਸ ਲਈ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੰਡ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕੌਣ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਆਏ "ਕੌਣ",' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਉਹ ਕੜੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਪੰਥਕ (ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ) ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੀਤਾ: 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਖਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਾਰਡ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ।'[30]

ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਵੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਹਰੇਕ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਚਾਲਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 2011 ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ 'ਭਈਆ' ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨੇ 'ਬਾਬਾ' ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮਿਟਾਓ (ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹਟਾਓ) ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਣ-ਐਲਾਨਿਆ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਉੱਤਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।'[31]

ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਝ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 6 ਅਕਤੂਬਰ 2011 ਨੂੰ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ 'ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ', ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਮੈਤਰਾ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ।[32]

ਗਡਕਰੀ ਨੂੰ 2010 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੂਜਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਗਡਕਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮੋਦੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। 2005 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੀਡੀਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸਥਿਤੀ' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੋਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੰਨਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਦੈਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਈ 2012 ਤੱਕ ਮੋਦੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ:

ਮਾਰਚ 2002 ਵਿੱਚ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ 'ਰਾਜਧਰਮ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਰਾਜਹੱਟਾ' (ਸ਼ਾਹੀ ਜ਼ਿੱਦ) ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ।

ਨਵੰਬਰ 2002: ਮੋਦੀ ਨੇ ਕੇਸ਼ੂਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਹਰੇਨ ਪਾਂਡਿਆ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਲਈ ਟਿਕਟ ਦੇਣ ਦੇ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ।

ਜੂਨ 2003: ਜਦੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਗਲੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਬੀਕੇਐਸ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਸੜਕ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।

ਜੂਨ 2005: ਜਦੋਂ ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਮੋਦੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵੀਐਚਪੀ ਦਫਤਰਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ।

ਦਸੰਬਰ 2007: ਮੋਦੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਭਾਜਪਾ ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸਾਰੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਖੁਦ ਕੀਤੀ।

ਅਗਸਤ 2011: ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਯੂਪੀ ਚੋਣ ਇੰਚਾਰਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਗਡਕਰੀ ਨਾਲ ਝਗੜਾ। ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ।

ਸਤੰਬਰ 2011: ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ।

ਜਨਵਰੀ-ਫਰਵਰੀ 2012: ਯੂਪੀ, ਪੰਜਾਬ, ਉਤਰਾਖੰਡ ਅਤੇ ਗੋਆ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[33] ਜੂਨ 2012 ਵਿੱਚ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।[34]

ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ 1998 ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੇਸ਼ੂਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਜੇ ਜੋਸ਼ੀ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਏ ਸਨ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 2001 ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਰੈਲੀ ਬਿੰਦੂ ਬਣ ਗਏ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ 2002 ਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਹਰੇਨ ਪਾਂਡਿਆ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 2003 ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। 2005 ਦੀ ਉਹ ਸੀਡੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸੀ।[35]

ਅਡਵਾਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੋਦੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਵਿੱਚ ਗਡਕਰੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ ਕਮਲ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੇ ਮੋਦੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਝਵਾਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਜਲਦੀ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀ' ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਪਾਰਟੀ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ'। ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਝਾਅ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਵਿਅਕਤੀਗਤ' ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਹਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ ਹਨ।

‘ਕਈ ਵਾਰ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਰੁਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਦੂਜੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯਾਤਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪਟੜੀ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।’[36]

ਪੰਜਜਨਯ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਕਾਰਜਸ਼ੈਲੀ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੋਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲ 'ਕਈ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਨੇਤਾ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ'।

ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕਈ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹੋਣਾ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚਾ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਠਨ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਤੂ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸੰਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣਾ ਨੇਤਾ ਚੁਣੇ।[37]

ਇਹ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ; ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਤੋਂ ਬਚ ਗਈ। ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੋਦੀ ਦੇ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਰਥਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਫਲ ਵਿਰੋਧੀ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਈਰਖਾਲੂ ਜਨਤਕ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸਦਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ' ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਲੁਭਾਇਆ। 2012 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਵੀ ਬਹੁਮਤ ਵੋਟ ਗੁਆਉਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੀ।[38]

ਜਨਤਾ ਦਲ (ਯੂਨਾਈਟਿਡ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਨਿਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਪਰ 2015 ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਨਤਾ ਦਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੱਠਜੋੜ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਭਾਈਵਾਲ ਵਜੋਂ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ।

ਅਖੀਰ 13 ਸਤੰਬਰ 2013 ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ 2014 ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਗਠਜੋੜ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਠਜੋੜ [ਐਨ.ਡੀ.ਏ.]) ਲਈ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ 22 ਸਤੰਬਰ 2013 ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਾਡੋਬਾ-ਅੰਧਾਰੀ ਟਾਈਗਰ ਰਿਜ਼ਰਵ ਵਿਖੇ ਰਾਇਲ ਟਾਈਗਰ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪੰਜ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜ ਆਗੂ - ਭਾਗਵਤ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੋਸਾਬਲੇ, ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ, ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ - ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 16 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ TATR ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸੋਨੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਰੱਖ ਰਹੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਸੰਘ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ...

ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਮੋਦੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੂਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸਿਰਫ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਵਰਗੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਰਹੇ ਕੇ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਘ ਗਡਕਰੀ, ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਜਾਂ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਵਰਗੇ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਦੂਜੀ ਬਾਜ਼ੂ' ਵਜਾਉਣ। 'ਦਰਅਸਲ, ਆਰਐਸਐਸ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਬਹੁਧਰੁਵੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋਧਰੁਵੀ ਹੋਵੇ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਡਕਰੀ ਖੁਦ 2014 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਗਡਕਰੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ, ਦੌੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਬੇਲੋੜੀ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ ਜੋ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਯੂਪੀਏ ਨੂੰ ਘੇਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਤੋਂ 'ਅਲੱਗ' ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੁਹਿੰਮ ਵਜੋਂ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇਸਨੂੰ 13 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਅਸਹਿਮਤੀ' ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਲੀ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ। ਜੇਤਲੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸਨ, ਹੁਣ ਮੋਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਦ ਪਏ। ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਡਕਰੀ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਮੋਦੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੀਮਤੀ 'ਸਹਿਮਤੀ' ਰੋਕੀ ਰੱਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੰਜੇ ਬਸਾਕ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਗੁਸਾਈ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ:

ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਮੁਖੀ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਰਾਜਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਗੱਲਬਾਤ, ਤਾੜਨਾ, ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਜਪਾ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ 'ਨਾਖੁਸ਼' ਹਨ। 'ਅੱਜ ਦੁਪਹਿਰ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਆਏ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ,' ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਮੋਦੀ, ਸ਼ਾਮ 5.30 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਮੀਟਿੰਗ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ।[39]

ਇਹੀ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਆਰਐਸਐਸ ('ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ') ਨੇ ਭਾਜਪਾ - ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ - ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਓਨੇ ਹੀ ਘਟੀਆ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਦੇਰ ਨਾਲ। ਉਸਨੇ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੋਦੀ ਦਾ ਉਭਾਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੇਖਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਸਿਰਫ਼ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੋਦੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹਸਤੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਨਿਮਰ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਸਨ।

> [31 ਮਾਰਚ ਨੂੰ] ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ... ਨੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਚੋਣ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋਈ।
>
> ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜੀਵ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰੂਡੀ, ਵਰੁਣ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਮੁਰਲੀਧਰ ਰਾਓ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਛੇ ਪੁਰਾਣੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸ਼ਾਹ ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਐਨਕਾਊਂਟਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਰੁਣ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ 2009 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਰਜ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹਿੰਸਾ ਦਾ, ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ)।
>
> ਮੋਦੀ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ 11 ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰਾਂ - ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ, ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ, ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ, ਨਿਤਿਨ ਗਡਕਰੀ, ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ, ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ, ਅਨੰਤ ਕੁਮਾਰ, ਥਾਵਰ ਚੰਦ ਗਹਿਲੋਤ ਅਤੇ ਰਾਮਲਾਲ - ਨਾਲ ਮੰਚ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਗੇ, ਜੋ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਸਮੇਤ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਗੇ।
>
> ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਮੋਦੀ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਵਿਕਲਪ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।'[40]

ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੋਦੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਈਰਾਨੀ, ਬਲਬੀਰ ਪੁੰਜ ਅਤੇ ਸੀ.ਪੀ. ਠਾਕੁਰ।

ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਜੋ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਜਪਾਈ-ਅਡਵਾਨੀ ਜੋੜੀ 1980 ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ ਮੋਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਦੁਹਰਾਉਣਗੇ ਜੋ ਉਸਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਕੋਈ ਵੀ ਮੌਕਾ

ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਸਨੇ ਅਗਲੇ ਮੋੜ 'ਤੇ - ਤਿੰਨ ਸਾਲ - ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਛਵੀ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਲਈ - ਆਪਣੇ ਲਗਭਗ 2,000 ਕੱਟੜ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ' ਨੇ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਸ਼ਿਆਮ ਲਾਲ ਯਾਦਵ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ,

> 'ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਚਨਬੱਧ ਵਰਕਰ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਚ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ,' ... ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੇਡਰ 'ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ' ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਪੰਜ-ਛੇ ਸਾਲ ਹੈ...
>
> ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ 3,108 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਅਤੇ 543 ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। 16 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਆਰਐਸਐਸ ਸਹਸਰਕਾਰਿਆਵਾਹ (ਸਹਿ-ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਦੋ ਘੰਟੇ ਦੀ ਔਨਲਾਈਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ।[41]

ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਜਨਰਲ ਬਾਡੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ'। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੋਦੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੇਤਾ ਹਨ। ਉਹ ਖੁਦ ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ।'[42] ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਗ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਆਗੂ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਡਰ ਹਰ ਬੂਥ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਆਗੂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਵੀਐਚਪੀ ਨੂੰ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਈ 2014 ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਸੀ। 16 ਮਈ 2014 ਨੂੰ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

1ਦ ਹਿੰਦੂ, 19 ਫਰਵਰੀ 2007।
2ਪੂਰਨਿਮਾ ਜੋਸ਼ੀ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 19 ਮਈ 2007।
3ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 30 ਜੂਨ 2007।
4ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 31 ਜੁਲਾਈ 2007।
5ਦ ਹਿੰਦੂ, 9 ਅਕਤੂਬਰ 2007।
6ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 1 ਦਸੰਬਰ 2007।
7ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 28 ਜਨਵਰੀ 2008।
8ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 30 ਜਨਵਰੀ 2008।
9ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 21 ਮਾਰਚ 2008।

10ਦ ਹਿੰਦੂ, 12 ਜੁਲਾਈ 2008।
11ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 14 ਜੁਲਾਈ 2008।
12ਦਿ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, 5 ਅਕਤੂਬਰ 1998। ਨੂਰਾਨੀ, ਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, ਪੰਨਾ ਵੀ ਦੇਖੋ। 279.
13ਦ ਹਿੰਦੂ, 25 ਜਨਵਰੀ 2009।
14ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 11 ਜਨਵਰੀ 2009।
15ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 30 ਜਨਵਰੀ 2009।
16ਦ ਹਿੰਦੂ, 9 ਫਰਵਰੀ 2009।
17ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 1 ਮਾਰਚ 2009।
18ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
19ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 22 ਮਾਰਚ 2009।
20ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 11 ਜੂਨ 2009।
21ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 28 ਅਗਸਤ 2009, ਅਤੇ ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 28 ਅਗਸਤ 2009।
22ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 3 ਸਤੰਬਰ 2009।
23ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 19 ਅਗਸਤ 2009।
24ਨੀਨਾ ਵਿਆਸ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 28 ਅਗਸਤ 2009।
25ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 19 ਅਕਤੂਬਰ 2009।
26ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 2 ਨਵੰਬਰ 2009।
27ਦ ਹਿੰਦੂ, 27 ਦਸੰਬਰ 2017।
28ਦ ਹਿੰਦੂ, 18 ਦਸੰਬਰ 2009।
29ਸ਼ੇਖਰ ਅਈਅਰ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 20 ਅਕਤੂਬਰ 2009।
30ਵਿਕਾਸ ਪਾਠਕ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 12 ਦਸੰਬਰ 2009।
31ਰਾਧਿਕਾ ਰਾਮੇਸ਼ਨ, ਦਿ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 3 ਜੂਨ 2011।
32ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 7 ਅਕਤੂਬਰ 2011।
33ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 24 ਮਈ 2012।
34ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 9 ਜੂਨ 2012।
35ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 25 ਮਈ 2012।
36ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 2 ਜੂਨ 2012।
37ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 3 ਜੂਨ 2012।
3821 ਦਸੰਬਰ 2012 ਨੂੰ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ ਵਜੀਹੁਦੀਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇਖੋ।
39ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 14 ਸਤੰਬਰ 2013।
40ਰਵੀਸ਼ ਤਿਵਾੜੀ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 2013।
41ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 24 ਫਰਵਰੀ 2014।
42ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 18 ਮਾਰਚ 2014।

21. ਮੋਦੀ ਅਧੀਨ ਆਰਐਸਐਸ ਰਾਜ

ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਵੀ ਬਰਾਬਰ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਖੇਡੇਗਾ। 17 ਜੁਲਾਈ 2014 ਨੂੰ, ਇਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਮੇਤ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਸਨ।

ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਇੱਕ-ਤੋਂ-ਇੱਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਜਿੱਥੇ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਭਾਰੀ ਜਿੱਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸਥਿਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਾਲੀ ਸਥਿਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੀ ਮਦਦ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।[1] ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

9 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ, ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਰ ਤੈਅ ਕੀਤੀ, 'ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਫੈਲਾਈਏ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀਏ।' ਜਦੋਂ ਮੋਦੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਟੀਚਾ 'ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਕਤ' ਭਾਰਤ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਭਾਰਤ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਤਮਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਸਨ ਸੀ।

ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਰਤ ਭੂਸ਼ਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਔਲਾਦ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

> ਧਰਮ ਜਾਗਰਣ ਸਮਿਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਦਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ - ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ 1 ਲੱਖ ਰੁਪਏ। ਨਕਦ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ 'ਸਮੱਸਿਆ' ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਬੰਧੂਆਰ (ਦੋਸਤੋ) "ਘਰ ਵਾਪਸੀ" ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ

ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਵਧੇਰੇ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।' ...

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ-ਅਧਾਰਤ ਸੰਸਥਾ, ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਰਿਲੀਫ ਫੰਡ (ਆਈਡੀਆਰਐਫ) ਦੁਆਰਾ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਕੈਂਪੇਨ ਟੂ ਸਟਾਪ ਫੰਡਿੰਗ ਹੇਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਰੇ ਆਈਡੀਆਰਐਫ ਫੰਡਿੰਗ ਦਾ 82 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 70 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੈਸਾ 'ਹਿੰਦੂਕਰਨ/ ਕਬਾਇਲੀ/ਸਿੱਖਿਆ' ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਫੈਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਧਰਮ ਬਦਲਣਾ ਸੀ। ਇਸਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੋ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਹਨ: ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ, ਏਕਲ ਵਿਦਿਆਲਿਆ, ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ, ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕੇਂਦਰ, ਭਾਰਤ ਕਲਿਆਣ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਫ੍ਰੈਂਡਜ਼ ਆਫ਼ ਟ੍ਰਾਈਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ। ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ, ਏਕਲ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਹੇ ਹਨ...

ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸਕੂਲੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਉਣ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਲਈ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ 'ਤਾਰੀਖ' ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ ਕੋਈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਸਲ ਜਾਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਬੰਧ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਗੈਰ-ਵੈਦਿਕ ਖਾਕੀ ਸ਼ਾਰਟ-ਪੈਂਟ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਫੌਜੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੇ ਭੂਰੇ ਸ਼ਰਟਾਂ [sic] ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਯੁਗ ਦਾ ਉਤਪਾਦ ਹੈ।[2]

'ਸਾਡਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ,' ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।[3] ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ, 14 ਦਸੰਬਰ 2014 ਨੂੰ, ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਨਾਅਰੇ ਸੁਣੇ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ, ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ, ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, 'ਗੱਦਰਾਂ' (ਗੱਦਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ, ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ - ਇਹ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (VHP) ਦੇ 'ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ' ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਮਿਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵ ਡੈਮੋਗੋਗ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਸਹ-ਸਰਕਾਰਿਆਵ (ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੋਸਾਬਲੇ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਵੀਨ ਤੋਗੜੀਆ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਕਾਂਚੀ ਮੱਠ ਦੇ ਪੋਪ ਜੈਂਦਰ ਸਰਸਵਤੀ, ਨਾਨਜੀ ਦੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਬੋਧੀ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।[4]

ਤੋਗੜੀਆ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਉਡਾਣ ਭਰੀ। 'ਇੱਕ ਸਮੇਂ, ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਹਿੰਦੂ ਸੀ। 700 ਕਰੋੜ ਹਿੰਦੂ ਸਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ 100 ਕਰੋੜ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 82 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਕੇ 46 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ।'[5] ਜਲਦੀ ਹੀ ਲਵ ਜੇਹਾਦ ਨੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਦੋਸ਼ਾਂ - ਗਊ ਹੱਤਿਆ, ਘਰ ਵਾਪਸੀ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ) ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਅਜੀਬ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ 21 ਦਸੰਬਰ 2014 ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੌਣ ਸਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 99 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ "ਘਰ ਵਾਪਸੀ" ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।' ਉਸਨੇ ਆਗਰਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।[6]

ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹਮਲੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਚ 2015 ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਭਗਵੇਂ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਸਵਾਦ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ 'ਪੁਨਰਗਠਿਤ' ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਬਣ ਗਈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ 9 ਫਰਵਰੀ 2015 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ 'ਅਨੁਕੂਲ ਸਮਾਂ' ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ...

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਤੱਥ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ (ਵਿਚਾਰ) ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ'।[7] ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹੀ ਬਚਨ ਸੀ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ' ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਗੁਰੂ ਜਾਂ ਜਗਦਗੁਰੂ (ਵਿਸ਼ਵ ਅਧਿਆਪਕ) ਹੋਵੇਗਾ। ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗਾ। 'ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੂਰਾ ਸਮਾਜ ਆਰਐਸਐਸ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਇਸਨੂੰ ਨਿਡਰ, ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।'

ਇਸਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ "ਭਗਵਾ" (ਭਗਵਾ) ਝੰਡਾ ਹੈ ਜੋ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'[8]

ਆਰਐਸਐਸ ਮੋਦੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਉਹ 13 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 6 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ 'ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ' ਸ਼ੈਲੀ ਸੀ।[9]

ਇਹ ਇੱਕ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਮੀਕਰਨ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ 'ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੇਤਾ' ਦੀ ਛਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਮੋਦੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ (ਏਬੀਪੀਐਸ) ਨੇ ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਅਟਕਲਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੋਸਾਬਲੇ, ਜੋ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਅਕਸ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਹੋਸਾਬਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਵਧਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ

ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਵਧਾਉਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ।" ਸੁਨੇਹਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਆਰਐਸਐਸ ਸੂਤਰਾਂ ਦੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਹੋਸਾਬਲੇ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਨਾਲ 'ਸਮਝੀ' ਗਈ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਸਨ।

'ਭਈਆਜੀ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਚੋਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ [ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ] ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਤਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਮਾਂਡ ਵਿੱਚ ਹੈ,' ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਦੋਂ ਭਈਆਜੀ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਚੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਿੱਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਵੱਡਾ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ, ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟਕਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ 'ਅਸਹਿਜ ਗੱਠਜੋੜ' (ਪੀਡੀਪੀ ਨਾਲ)।

ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ, ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਮੰਚ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ, ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ - ਇਹ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।[10]

ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੋਸਾਬਲੇ, ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਸਹ-ਸਰਕਾਰਿਆਵ (ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਵਜੋਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਭਗਈਆ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੇ.ਸੀ. ਕੰਨਨ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਕਾਰਨ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਪਿਛਲੀ ਆਰਐਸਐਸ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ (ਬੌਧਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ) ਸਨ, ਇੱਕ ਅਹੁਦਾ ਜੋ ਨਵੀਂ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਸਵਾਤਾ ਰੰਜਨ ਨੂੰ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਮੁਕੁੰਦ ਨੂੰ ਰੰਜਨ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਨੀਲ ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੂੰ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ (ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ) ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸਹਿ-ਸ਼ਰੀਰਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਐਮ.ਜੀ. ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ

ਮਨਮੋਹਨ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੇ. ਨੰਦਕੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਬਣੇ ਰਹੇ।

ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਪਰਕ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨਿਰੁਧ ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ ਅਤੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਸਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਗੇਸ਼ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇੰਦਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਮਧੂਭਾਈ ਕੁਲਕਰਨੀ, ਸ਼ੰਕਰ ਲਾਲ, ਦਿਨੇਸ਼, ਮੁਕੁੰਦ ਰਾਓ ਪਾਨਾਸ਼ੀਕਰ, ਸੰਕਲ ਚੰਦਰ ਬਾਗਰੇਚਾ, ਹਸਤੀਮਲ, ਸੁਨੀਲਪਦ ਗੋਸਵਾਮੀ, ਮਹਾਵੀਰ, ਅਸ਼ੋਕ ਭੇਰੀ, ਆਰ. ਵਨਰਾਜਨ, ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ, ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਪਰਾਂਜਪੇ, ਬਜਾਰੰਗਲਾਲ ਗੁਟਾਲਾ ਗੁਟਾਲ, ਦਾਰਸ਼ਰੂਪ ਏ. ਸਿੱਧਨਾਥ ਸਿਮਹਾ, ਰਣੇਂਦਰਲਾਲ ਬੈਨਰਜੀ ਅਤੇ ਅਸੀਮਾ ਕੁਮਾਰ ਗੋਸਵਾਮੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਸੇਤੂ ਮਾਧਵਨ ਅਤੇ ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਸੱਦੇ ਗਏ ਮੈਂਬਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[11]

ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਮੋਦੀ ਦੇ ਉੱਦਮਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਹਰ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜੋ ਤਿੰਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ, 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਦਾਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ, ਬਦਰੂਦੀਨ ਤਇਅਬਜੀ ਅਤੇ ਸੁਰੇਂਦਰਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਣਾ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੇ 1931 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ 1940 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਰਥਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੇ।

ਦੂਜਾ, ਅਸ਼ੋਕ ਅਤੇ ਅਕਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਹਿਰੂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ, ਬਹੁਲਵਾਦੀ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਉਲਟ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਲੜਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ 'ਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਨਹਿਰੂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਮੁਹਿੰਮ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਸਾਬਕਾ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ 1979 ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ; ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ।

ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਚਨਾ ਭਾਜਪਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਢਾਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ 'ਲੀਡਰ' ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਿੰਦੂਤਵ ਰਾਜ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, 2002 ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਇਹ 'ਗੁਜਰਾਤ ਮਾਡਲ' ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਮੋਦੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਸਦੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ - ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ-ਨਹਿਰੂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ। 1989 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ 'ਮੂਰਤੀ-ਤੋੜ' ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਦੀ ਇਸ ਘਿਣਾਉਣੇ ਉੱਦਮ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਹੋਂਦ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਬੈਂਕ' ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰੋ, 'ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟ ਬੈਂਕ' ਦੀ 'ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ' ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ('ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਕਤ', ਮੋਦੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼) ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਲਓ; ਇੱਛੁਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਇਕਸੋਟਿਕ ਉੱਦਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤੀ।

ਸੁਦਰਸ਼ਨ 10 ਮਾਰਚ 2000 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, 'ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਲਿਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਜਾਵੇ। '1935 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮਾਡਲ ਦੇ ਇਸ "ਰੀਮੇਕ" ਨੂੰ 'ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ' 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ 'ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਚਾਰ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਸਮੀਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ [ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਨਜ਼ਰ] ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ'।

ਉਸੇ ਦਿਨ, ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸਾਬਕਾ ਹਿੰਦੂ ਹਨ; ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।' ਉਸਨੇ 23 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਦੁਹਰਾਈ:

> ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਯੁੱਧ ਹੈ - ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਅਭਿਮਨਿਊ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਦੇ ਘਟੋਤਕਚ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਜੈਦਰਥ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ... ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਇੱਕ ਮਾਤ ਭੂਮੀ, ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਸਾਂਝੇ ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੂਜਾ ਦਾ ਢੰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।[12]

ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਹਿਰੂ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। 'ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਟਕਰਾਵਾਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ।' ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ'।[13] ਉਸਨੇ 19 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਨੇ 'ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ'। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਢੁਕਵੀਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁੱਖੀ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਹੈ। 'ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਉਹ ਘਟੀਆ ਵਰਗ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਰਦੇਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ,' ਉਸਨੇ 17 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਇੱਕ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਸੰਜੇ ਬਸਾਕ ਦੀ 17 ਮਾਰਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਰਐਸਐਸ "ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ" ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।'

ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਲਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।[14]

ਰਾਜ ਦੀ ਮਦਦ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। 2012 ਤੋਂ 2014 ਤੱਕ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ 2,000 ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ।[15] 2015 ਤੱਕ, 51,335 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੈਸ਼ਨ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ। ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 34 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 70 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। 'ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ 2013-2014 ਅਤੇ 2014-2015 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਇਆ,' ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ (16 ਅਗਸਤ 2015)।

ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਸੱਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਖਬਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਗ੍ਰਾਫਿਕ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਇਸਦੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਪੇਜ 'ਤੇ 15 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ 'ਲਾਈਕਸ' ਅਤੇ ਟਵਿੱਟਰ 'ਤੇ 1.5 ਲੱਖ ਫਾਲੋਅਰਜ਼ ਹਨ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਫੈਲਾਅ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ 55,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ,' ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਸੂਤਰ ਨੇ ਅਨਾਹਿਤਾ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।[16]

ਸ਼ੁਭਾਂਗੀ ਖਾਪੜੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਸਥਾਰਤ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 10,000 ਤੋਂ 15,000 ਭਰਤੀਆਂ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ।

'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ,' ਆਰਐਸਐਸ ਸਹਸਕਾਰਿਆਵ ਵੀ. ਭਗਈਆ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। 'ਲਗਭਗ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਿਰਫ਼ 8,000 ਤੋਂ 10,000 ਲੋਕ (ਹਰ ਮਹੀਨੇ) ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 10,000 ਤੋਂ 15,000 ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਾਧੇ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੋ' ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਭਗਈਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਲਜ ਦੇ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਆਈਟੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ 14 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਦੇ ਕੁਝ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਧਾਰ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ 55,000 ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਅਸੀਂ 25,000 ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਾਂ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਲ ਹਰ ਮੰਡਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। 22 ਤੋਂ 24 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਨੈਨੀਤਾਲ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ ਖੇਤਰ-ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਰ ਖੰਡ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਲੁਕਾ ਜਾਂ ਬਲਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ।
17

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਗੁਰੂ (ਜਗਦਗੁਰੂ) ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਪਈ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ। 'ਵੈਦਿਕ ਵਿਗਿਆਨ' ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਇਸਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ, ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

ਮਹਾਰਿਸ਼ੀ ਭਾਰਦਵਾਜ ਦਾ ਵੈਮਾਨਿਕਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਇੱਕ ਰਸਾਇਣਕ ਫਾਰਮੂਲਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਉੱਡਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਦਿੱਖ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; 100 ਕੌਰਵ ਭਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਕਲੋਨਿੰਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਬੂਤ ਸਨ; ਗਊ ਮੂਤਰ ਕੈਂਸਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ...

1991 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ, ਸੰਘ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਗਠਨ ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ-ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਮੀਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜੀ. ਮਾਧਵਨ ਨਾਇਰ ਅਤੇ ਅਨਿਲ ਕਾਕੋਡਕਰ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ, ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਜੇ ਪੀ. ਭਾਟਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੁਪਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਰਤੀ 'ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ।

‘ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਛਾਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਖੋਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,’ [ਵਿਜਨਾ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਡਾ. ਸੋਮਦੇਵ] ਭਾਰਦਵਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਰਤੀ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (VHP) ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦੇਸੀ ਗਾਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ।

[ਖੇਤੀਬਾੜੀ] ਮੰਤਰਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਦੇਸੀ ਗਾਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ 500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 378 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ 123 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਜਨਨ ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ [2014 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ]।[18]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 39 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਫੈਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਜਗਦਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੇ ਮੁੰਬਈ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਰਮੇਸ਼ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਨੇ ਅਨਾਹਿਤਾ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿੰਗ ਇਸਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਨਲੈਂਡ ਵਿੱਚ 20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਈ-ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਐਚਐਸਐਸ ਯੂਨਿਟਾਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹਨ।

‘ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ 146 ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ‘ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਡੀ.ਸੀ., ਸੀਏਟਲ ਅਤੇ ਮਿਆਮੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ,’ ਸਤੀਸ਼ ਮੋਧ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ 25 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸਾਂ ਜਾਂ ਕਿਰਾਏ ‘ਤੇ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਰਕਿੰਗ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੋਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ 84 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ। 'ਬਲੇਅਰਾਈਟ "ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ" ਦੇ ਅਧੀਨ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੱਟੜ ਸੰਸਕਰਣ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ,' [SOAS ਦੇ] [ਸੁਬੀਰ] ਸਿਨਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।19

ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਾਇਆ; ਚੋਣ ਹਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। 2015 ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋਦੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਸਦੀ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਹਰ ਜਾਤੀਗਤ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਮੇਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਗਲਤ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ।' ਜਾਤੀਗਤ 'ਵੋਟ ਬੈਂਕ' ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਤੀਗਤ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

'ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਡਰ-ਅਧਾਰਤ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,' ਨੇਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਭਾਜਪਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ 10 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ 1 ਕਰੋੜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੰਗਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਸੀ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ, ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਬਹਿਸ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।' ...

ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਿਹਾਰ ਚੋਣਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਗਣ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਟੀਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਮਹਾਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।'20

ਨਵੰਬਰ 2018 ਵਿੱਚ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਇਸਦੇ ਮਨੋਬਲ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਅਕਸ 'ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਕੀਨਨ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਜਿੱਤਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

2018 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ, ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣਗੀਆਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮਨਪਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਜੇਐਨਯੂ) ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ; ਇਸ ਉੱਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਤਿੰਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਫੈਲਾਇਆ। ਪਹਿਲਾ, ਨਾਨਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਦੀਨਦਿਆਲ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ। ਇਹ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। 2014 ਤੋਂ ਦੋ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਡੋਵਾਲ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨ੍ਰਿਪੇਂਦਰ ਮਿਸ਼ਰਾ ਅਤੇ ਏ. ਸੂਰਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬਿਬੇਕ ਦੇਬਰੌਏ ਨੂੰ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਸਮਾਂ ਮੈਂਬਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵੀਆਈਐਫ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਏਕਨਾਥ ਰਾਨਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਇੰਡੀਆ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸ਼ੌਰਿਆ ਡੋਵਾਲ, ਅਜੀਤ ਡੋਵਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਇਹ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਗਰਮ 'ਥਿੰਕ ਟੈਂਕਾਂ' ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਰੇਲਵੇ ਮੰਤਰੀ ਸੁਰੇਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ; ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਆਰਐਸਐਸ ਬੁਲਾਰੇ ਰਾਮ ਮਾਧਵ; ਵਿੱਤ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਜਯੰਤ ਸਿਨਹਾ; ਵਣਜ ਮੰਤਰੀ (ਸੁਤੰਤਰ ਚਾਰਜ) ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਮਨ; ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਚੰਦਨ ਮਿੱਤਰਾ; ਪ੍ਰਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਏ. ਸੂਰਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

> ਦਸੰਬਰ [2015] ਵਿੱਚ, IF ਨੇ ਗੋਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੰਡੀਆ ਆਈਡੀਆਜ਼ ਕਨਕਲੇਵ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਵਰਗ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਭਾਗੀਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ 'ਕੇਂਦਰ-ਸੱਜੇ ਈਕੋਸਿਸਟਮ' ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ 'ਖੱਬੇ-ਉਦਾਰਵਾਦੀ' ਸਹਿਮਤੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏਗਾ। ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਉਦੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੁੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਆਊਟ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।[21]

ਇਹ ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ। 2 ਮਾਰਚ 2015 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੰਗ ਪੰਚਜਨਯ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਬਲਦੇਵ ਭਾਈ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਅਜੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਹਿਸਟੋਰੀਕਲ ਰਿਸਰਚ (ਆਈਸੀਐਚਆਰ) ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਕਾਸ ਪਾਠਕ ਨੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ।

ਮੱਧਯੁਗੀ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਇੱਕ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਦਾ ਗਵਾਹ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸੁਮੇਲਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਵੇਂ ਪੈਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਸਾਰਦਿੰਦੂ ਮੁਖਰਜੀ, ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸਲਾਮੀ ਜੇਤੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ, ਵਿਤਕਰੇ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦਬਾਇਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਤਰਕਸੰਗਤ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ,' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਗਿਆਨ, ਉੱਨਤ ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[ਇਰਫਾਨ ਹਬੀਬ] ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੀ, ਕੁਝ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਕੈਂਬਰਿਜ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦਿਲੀਪ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਸਨ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕੇ.ਐਨ. ਪਾਨੀਕਰ ਨੇ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੈਨਲ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਬੀਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਨਲ ਵਿੱਚ ਮੱਧਯੁਗੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮੈਂਬਰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਜੈਨ ਨੇ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੌਰਾਨ

'ਗਲਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ' NCERT ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੈਨ ਨੇ ਹਬੀਬ ਦੇ ਦਾਅਵੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਧੀ ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਦੱਸੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।[22]

ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਅਜੀਬ ਲੋਕ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਬੱਤਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ 'ਭਗਵਾ' ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

'ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਭਗਵਾਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ,' ਬੱਤਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ (ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵੈਂਡੀ ਡੋਨੀਗਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ)। 'ਆਓ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਹਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਸਿਖਾਈਏ।' ਬੱਤਰਾ ਨੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਏਜੰਡੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ...

[ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ] ਕਿ ਭਗਵਾਕਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, [ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ] ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਪਛਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ...

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਾਉਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਦੇ ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੀਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।[23]

ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਖੁਦਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ 25 ਜੁਲਾਈ 2016 ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬੁੱਧ ਰਸ਼ਮੀ ਮਣੀ ਸਨ। 'ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ' ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਤੱਕ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ 26 ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਲਾਟਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 2016 ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਗਿਆ।[24]

ਨਵੀਂ ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਹਿਸਟੋਰੀਕਲ ਰਿਸਰਚ ਮੋਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਬੇਤੁਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅੱਜ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਲੜਾਈਆਂ ਹਾਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਕ 'ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਗਊਆਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ'।

ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ 'ਝੂਠ' ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਅਸਪਸ਼ਟ ਦਾਅਵਾ ਸੀ।

'ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ 'ਤੇ ਗਾਵਾਂ ਰੱਖੀਆਂ,' ਮੋਦੀ ਨੇ [6 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ]। 'ਇਸਨੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਲੜਾਈਆਂ ਹਾਰ ਗਏ।'

ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਮਰੀਟਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਮੱਧਯੁਗੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਹਰ ਇਰਫਾਨ ਹਬੀਬ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ 'ਝੂਠ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ; (ਇਹ) ਬਕਵਾਸ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੱਧਯੁਗੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਜੋਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਹੈ,' ਹਬੀਬ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ: ‘ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਖਾ (ਸੰਘ ਕੈਂਪ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: ‘ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ।’ ...

ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਮੋਹਨ ਝਾਅ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਗਊ-ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ 'ਲਾਖਣਿਕ' ਸਨ।[25]

ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਵੜੇਕਰ ਨੇ 27 ਜੁਲਾਈ 2016 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਾਵੜੇਕਰ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਭਾਰਤੀ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹਾਸੰਘ, ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਡਲ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਕਲਨ ਯੋਜਨਾ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ, ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਪਰਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਨਿਰੁੱਧ ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

'ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਅਤੇ "ਆਧੁਨਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਮਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ" ਲਈ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।'[26]

ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਨਹਾ, ਜੋ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਪੀਐਮਓ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪਸੰਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ-ਅਨੁਕੂਲ ਥਿੰਕ ਟੈਂਕ ਇੰਡੀਆ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਨ। ਰਾਮ ਮਾਧਵ ਵਰਗੇ ਸੰਘ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਹਿਰੂ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਉਮੀਦਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਸੀ।

ਮਾਧਵ ਇੰਡੀਆ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਹਨ। NMML ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਲਈ ਖੋਜ ਅਤੇ ਚੋਣ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਸਮੇਤ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਉਸੇ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਹਨ।

'ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਐਮ.ਜੇ. ਅਕਬਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਚ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਮਹਿਤਾ, ਪ੍ਰਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਸੀਈਓ ਏ. ਸੂਰਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਕੁਮਾਰ ਸੰਜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਮੱਖਣ ਲਾਲ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਅਕਬਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਨਹਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਨ। ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਡੀਆ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।'[27]

ਇੱਕ ਹੀ ਝਟਕੇ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਦ ਆਰਟਸ (IGNCA) ਦੇ ਟਰੱਸਟੀ ਬੋਰਡ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਓਡੀਸੀ ਡਾਂਸਰ ਸੋਨਲ ਮਾਨਸਿੰਘ, ਫਿਲਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਚੰਦਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਵੇਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੈਂਸਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹਨ, ਗੀਤਕਾਰ ਅਤੇ ਐਡਮੈਨ ਪ੍ਰਸੂਨ ਜੋਸ਼ੀ, ਖਾਦੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਉਦਯੋਗ ਨਿਗਮ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡੀਜੀਪੀ ਕੇ ਅਰਵਿੰਦ ਰਾਓ, ਜੋ ਕਿ 'ਹਾਊ ਟੂ ਟੇਲ ਹਿੰਦੂਇਜ਼ਮ ਟੂ ਯੂਅਰ ਚਾਈਲਡ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਹਨ, ਪੋਰਟਰੇਟ ਕਲਾਕਾਰ ਵਾਸੁਦੇਵ ਕਾਮਥ, 'ਥੁਲਸੀਦਾਸਰਮ ਥੁਲਸੀਰਾਮਾਇਣਮਮ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਐਮ. ਸ਼ੇਸ਼ਨ, ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਰਸ਼ ਨਿਓਟੀਆ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਦੋ ਅਣਜਾਣ ਨਾਮ ਹਨ ਭਰਤ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰਾਜ ਯਾਗਨਿਕ। ਪਿਛਲੇ ਟਰੱਸਟ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਾਬਕਾ ਡਿਪਲੋਮੈਟ ਚਿਨਮਯਾ ਆਰ. ਘਰੇਖਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਲਾ ਵਿਦਵਾਨ ਕਪਿਲਾ ਵਾਤਸਯਾਨ, ਸਾਬਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਸਲਮਾਨ ਹੈਦਰ, ਕਲਾਕਾਰ ਏ. ਰਾਮਚੰਦਰਨ, ਲੇਖਕ ਨਮਿਤਾ ਗੋਖਲੇ, ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਸੁਭਾਸ ਪਾਨੀ, ਸਾਬਕਾ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਜੀ.ਕੇ. ਪਿੱਲਈ, ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੁਕੰਨਿਆ ਭਰਤਰਾਮ, ਡਾਂਸਰ ਸ਼ੋਵਨਾ ਨਾਰਾਇਣ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਫਿਰੋਜ਼ ਗੁਜਰਾਲ [ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ]।[28]

ਬੇਦਾਗ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਲੂਕ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ - ਜੀਨ ਡਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਅਮਰਤਿਆ ਸੇਨ। ਜੀਨ ਡਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ, ਦਿੱਲੀ ਆਰਥਿਕ ਸੰਮੇਲਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਅਮਰਤਿਆ ਸੇਨ ਨੂੰ ਨਾਲੰਦਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਚਾਂਸਲਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਸ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹਰ ਸੰਸਥਾ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਸਮੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਠੋਸ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।' ਸੇਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਟਾਟਾ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਫੰਡਾਮੈਂਟਲ ਰਿਸਰਚ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਸੰਦੀਪ ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 'ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਐਚਆਰਡੀ ਮੰਤਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਲੰਦਾ ਐਮਈਏ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਮੁਖੀ ਏ. ਸੇਤੂਮਾਧਵਨ ਨੂੰ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਈਸੀਸੀਆਰ ਵਿੱਚ, ਡਾ. ਲੋਕੇਸ਼ ਚੰਦਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ। ਆਈਸੀਐਚਆਰ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਮੁਖੀ, ਯੇਲਾਪ੍ਰਗਦਾ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਰਾਓ ਨੇ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਦਾ ਗਲਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਆਈਆਈਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਘੁਨਾਥ ਸ਼ੇਵਗਾਂਵਕਰ ਦੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਈਆਈਟੀ ਬੰਬੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਅਨਿਲ ਕਾਕੋਡਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਆਈਆਈਐਮ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ

ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦਸਤਖਤ ਰੋਕਣ ਦੀ ਅਸਿੱਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ - ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਉਹ ਹੁਣ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਬਿੱਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।[29]

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਮੋਦੀ ਦੀ ਛਾਪ ਸੀ।

ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਮਈ 2015 ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਹੋਸਾਬਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਾ ਕਰਨ।[30] ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਬੰਧਤ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 72 ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ।

10 ਨਵੰਬਰ 2015 ਨੂੰ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ, ਯਸ਼ਵੰਤ ਸਿਨਹਾ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤਾ ਕੁਮਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਸਿਨਹਾ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

(ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ) ਤਾਜ਼ਾ ਹਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ। ਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।[31]

ਇਹ ਚੌਂਕੀ ਇੱਕ ਦੁਰਲੱਭ ਚੀਕ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਯਸ਼ਵੰਤ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ।'[32] ਐਨ.ਜੇ. ਨਾਇਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸਨ:

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.) ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੌਂਪ ਕੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਵਾਂਗ, ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ,

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਖਮ (ਪ੍ਰਬੰਧਨ) ਕਰਨਗੇ।[33]

ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ਼ਮਾਈ ਗਈ ਗੁਜਰਾਤ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ - ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨਾ। 25 ਸਤੰਬਰ 2016 ਨੂੰ ਕੋਜ਼ੀਕੋਡ ਵਿਖੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਮਾਪਨ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖਿਆ। 'ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੰਡਿਤ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "(ਪੁਰਾਣਕ) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ/ਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰੋ, (ਤਿਰਸਕ੍ਰਿਤ) ਨਾ ਕਰੋ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ (ਪਰਿਸ਼ਕਰ) ਕਰੋ"। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵੋਟ ਕੀ ਮੰਡੀ ਕਾ ਮਾਲ (ਵੋਟ ਬੈਂਕ) ਜਾਂ ਘਰਿਣਾ ਕੀ ਵਸਤੂ (ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਵਸਤੂ) ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂਹੇ ਆਪਣਾ ਸਮਝੋ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਝੋ)।'

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। 'ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਨ' ਸੰਘ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਡੇ ਮਾਸ ਦਾ ਮਾਸ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਹੂ ਦਾ ਲਹੂ ਹਨ।' ਸਾਬਕਾ ਆਰਐਸਐਸ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਕੇ.ਐਸ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ 'ਨਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਲਹੂ ਵਗਦਾ ਹੈ'।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਨ' ਵਿੱਚ 'ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਨ' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ 'ਹਿੰਦੂ ਮੂਲ' ਨੂੰ 'ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ' ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮੋਦੀ ਦਾ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। 1967 ਵਿੱਚ, ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਕੋਝੀਕੋਡ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਲੀਕਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਵਿਖੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਸਾਡੀ ਯਾਤਰਾ (ਯਾਤਰਾ) ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਤੱਕ, ਕਾਲੀਕਟ ਤੋਂ ਕੋਜ਼ੀਕੋਡ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਲੀਕਟ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਲਈ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਇਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀਕਟ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜਨ ਸੰਘ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਤੱਕ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ

ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੋਜਣਾ, ਪੰਡਿਤ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਮੰਤਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਗਾਉਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।'[34]

ਇਹ ਉਹੀ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਹਮਰੁਤਬਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਭਾਗਵਤ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਨੇਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਤਰਾਖੰਡ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। 'ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।'[35] ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਗਊ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਘਰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੋਦੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਅੱਗ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮਹਿਲਾ ਸ਼ਾਖਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਿਕਾ ਸਮਿਤੀ ਨੇ 6 ਜੁਲਾਈ 2016 ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਲਾਮ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਮਲਾ ਹੈ।'[36] ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਸਨ: 'ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਕੂਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ' - ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਆਦਮੀ। ਭਾਰਤ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਵਿਸ਼ਵ ਨੇਤਾ' ਵਜੋਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀ।[37] ਉਹ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਪੈਕਸ ਇੰਡਿਕਾ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਗਦਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ? ਇਹ ਇੱਕ ਇਕੱਲੀ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਭਾਗਵਤ ਦੋਵੇਂ - ਦਰਅਸਲ, 1925 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ - ਅਜਿਹੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬੇਤੁਕ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਝੂਠਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਕੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮਾਣ' ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਥੀਮ 'ਤੇ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ, ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ 5 ਮਾਰਚ 2016 ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ (ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕ) ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ ... ਤਾਂ ਇਹ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 25 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ।'[38] ਇਹ ਇੱਕ ਦਰਦਨਾਕ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਥੀਮ ਹੈ।

> RSS ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ ਸੁਰੁਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੇ 'ਪੁਣਯਭੂਮੀ ਭਾਰਤ' ਨਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਲਿਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 'ਉਪਗਨਾਥਨ', ਕਾਬੁਲ 'ਕੁਭਾ ਨਗਰ', ਪੇਸ਼ਾਵਰ 'ਪੁਰਸ਼ਪੁਰ', ਮੁਲਤਾਨ 'ਮੂਲਸਥਾਨ', ਤਿੱਬਤ 'ਤ੍ਰਿਵਿਸ਼ਟਾਪ', ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ' 'ਮਦਸ਼ਹਿਲ' ਅਤੇ 'ਮਦੇਸ਼ਰਾਹ' ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।
>
> ਪੱਛਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਝੰਡੇਵਾਲਨ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਵ ਕੁੰਜ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਡਾ. ਸਦਾਨੰਦ ਦਾਮੋਦਰ ਸਪਰੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ "ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਸ਼ਟਰਭਗਤ ਕਾ ਸਪਨਾ: ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ" ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ: 'ਅਸੀਂ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵਾਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਵਾਂਗੇ।'[39]

ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਮਿਲਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਉਸਨੇ ਵਰਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੱਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ। ਉਹ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਫਿਰਕੂ ਸੀ। 2 ਨਵੰਬਰ 2015 ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਫੋਰਬਸਗੰਜ ਵਿਖੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਦਲਿਤਾਂ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਖੋਹ ਕੇ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ' ('ਅਨਕੋ'), ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 26 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ, ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: 'ਇਹ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਓ'। ਇਸ ਥੀਮ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੇ ਲਈ 'ਹੋਰ' ਸਨ।

ਫਰਵਰੀ 2015 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੇਤਾ ਗੋਵਿੰਦ ਪਨਸਾਰੇ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਗਸਤ 2015 ਵਿੱਚ ਇੱਕ 77 ਸਾਲਾ ਵਿਦਵਾਨ, ਐਮ.ਐਮ. ਕਲਬੁਰਗੀ, ਜੋ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਲੋਚਕ ਸਨ, ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਡੇਕਾ ਦੀ ਸਹਿ-ਸੰਸਥਾਪਕ ਸੋਨੀਆ ਫਲੇਰੀਓ ਨੇ 30 ਅਕਤੂਬਰ 2015 ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿੱਚ 'ਭਾਰਤ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ

ਹਮਲਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਿਖਿਆ। ਇਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ - ਮੋਦੀ ਦੀ ਗਿਣਿਆ-ਮਿਥਿਆ ਚੁੱਪ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਛਪੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ 2014 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
>
> ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੈਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਨੇਤਾ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਮੂਹ, ਜਿਸਦਾ ਪੱਬਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਸਮੇਤ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਨੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਮ ਟੀਚੇ - ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ - ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਅਸ਼ੁੱਭ ਹੈ।
>
> ਇਹ ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਮੋੜ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਉਦਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅਕਸਰ ਉੱਚੀ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਸੁਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਆਂਢੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਤੇ ਖਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ...
>
> ਕੁਝ ਕਾਤਲ ਅਜੇ ਵੀ ਫ਼ਰਾਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। 20 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ [ਨਿਖਿਲ] ਵਾਗਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫੋਨ ਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮੂਹ, ਸਨਾਤਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਗਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਕਲਬੁਰਗੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਧੇ ਸਨ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਵਿੱਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇ.ਐਸ. ਭਗਵਾਨ, ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਹਨ, ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।
>
> ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਟੀਚਾ, ਜੋ ਕਿ ਕਤਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਦੁਆਰਾ, ਸਗੋਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਅਤੇ ਨਾਲੰਦਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਬੋਰਡ ਸਮੇਤ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ: ਨਾਲੰਦਾ ਦੇ ਚਾਂਸਲਰ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਅਮਰਤਿਆ ਸੇਨ ਸਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਯੋਗਤਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਬਦਲਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਸਮਾਰਕ ਨੂੰ ਓਬਾਮਾ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਜੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਹਿੰਸਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸਾਕਸ਼ੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤ' ਦੱਸਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਾਤਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹਿੰਦੂ ਸਮੂਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ 8 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ 'ਪੱਛਮੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ ਮੰਤਰੀ, ਮਹੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ 'ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ' ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਰਮਾ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ... ਪਰ ਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਤਕਨੀਕੀ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹੋਣਗੇ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਜਾਂ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਮੱਸਿਆ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ - ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਜਾਏ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। 6 ਮਾਰਚ 2015 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 'ਮੋਦੀਜ਼ ਡੇਂਜਰਸ ਸਾਈਲੈਂਸ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਮੋਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਧਦੀ ਹਿੰਸਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕੀ ਬੋਲਣਾ ਪਵੇਗਾ? ਈਸਾਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਲਈ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਚੁੱਪੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਈਸਾਈ ਚਰਚਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੁੱਟਮਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ, ਪੂਰਬੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਸੇਬੇਸਟੀਅਨ

ਚਰਚ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੇ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਗੰਧ ਆਉਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਅਲਫੋਂਸਾ ਚਰਚ ਵਿੱਚ ਭੰਨਤੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਸਮੀ ਭਾਂਡੇ ਲੈ ਲਏ ਗਏ, ਪਰ ਨਕਦੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਕਸੇ ਅਣਛੂਹੇ ਰਹੇ। ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ, ਕੈਥੋਲਿਕ ਬਿਸ਼ਪ ਕਾਨਫਰੰਸ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ' ਹਨ।

ਸਮੂਹਿਕ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ, ਆਗਰਾ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 200 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਨਵਰੀ ਵਿੱਚ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ 100 ਤੱਕ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ 'ਮੁੜ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਮੂਹ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਵੀ.ਐੱਚ.ਪੀ.) ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.), ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ 'ਵਾਪਸ' ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ 'ਘਰ ਵਾਪਸੀ' ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ, ਪਰ ਵੀ.ਐੱਚ.ਪੀ. ਦੇ ਪ੍ਰਵੀਨ ਤੋਗੜੀਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ।

ਵੀ.ਐੱਚ.ਪੀ. ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ 3,000 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1992 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉੱਥੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 2,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਾਕਾਂਖੀ ਏਜੰਡੇ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਓਬਾਮਾ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ: 'ਭਾਰਤ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਫਲ ਰਹੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ।' ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲ਼ੀ ਚੁੱਪ ਤੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸਨੇ 15 ਅਕਤੂਬਰ 2015 ਦੇ 'ਦਿ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ 'ਗਊ ਰੱਖਿਆ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਾਦਰੀ ਵਿਖੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਖਲਾਕ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗਣ ਦੀ

ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ, ਸਰਤਾਜ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ, ਨੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ, 35 ਭਾਰਤੀ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ, ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਫਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਅਤੇ 300 ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਰਤੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 50th ਜਨਮਦਿਨ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਫਿਲਮ ਸੁਪਰਸਟਾਰ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਨੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, 'ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਾਂਗੇ।'

ਸਾਫ਼ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਬੰਧਕ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾਵਾਂ 'ਤੇ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।[40]

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਦਾਕਾਰ ਆਮਿਰ ਖਾਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਦਸੰਬਰ 2018 ਵਿੱਚ, ਨਸੀਰੂਦੀਨ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੋਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵੀਅਤਨਾਮ ਯੁੱਧ ਵਰਗੇ ਸੰਕਟ ਦੌਰਾਨ।

ਆਲੋਚਕ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਖੱਟਰ ਨੇ 15 ਅਕਤੂਬਰ 2015 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀਫ ਖਾਣਾ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ,' ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂ ਇੱਥੇ ਆਸਥਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਗ ਹੈ।[41]

ਭਾਵੇਂ ਗੱਲ ਬੀਫ ਖਾਣ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਵੀਂ ਧਾਰਨਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ - ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਇੱਥੇ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ('ਇਜਾਜ਼ਤ' ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ 'ਘਰ ਵਾਪਸੀ' (ਘਰ ਵਾਪਸੀ) ਹੈ; ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।

ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ (3 ਅਗਸਤ 2015) ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ; ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ।

ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 2015 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਜੂਨ ਤੱਕ 330 ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 51 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ, ਪਰ 2014 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ 252 ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਇਸ ਸਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 51 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ ਅਤੇ 1,092 ਹੋਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ, ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ 33 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ ਸੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ (ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ) ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੂਰੇ 2014 ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 644 ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 95 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ 1,921 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ।

ਇਸ ਨਫ਼ਰਤ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਜੂਲੀਓ ਰਿਬੇਰੋ ਦਾ ਹੈ:

ਅੱਜ, ਮੇਰੇ 86th ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਨਬੀ ਵਾਂਗ, ਡਰਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਲੋੜੀਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਉਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਬਚਾਵਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ।

ਕੀ ਇਹ ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਯੋਜਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਪਿਛਲੇ ਮਈ ਵਿੱਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ? 'ਘਰ ਵਾਪਸੀ', ਕ੍ਰਿਸਮਸ ਨੂੰ 'ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਦਿਵਸ' ਵਜੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਗਿਰਜਾਘਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੇ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦੁਆਰਾ ਆਗਿਆਯੋਗ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਈਸਾਈ ਆਬਾਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ, ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਚੱਜੇ ਸਰੀਰਕ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਮੋੜਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਲੇਖਕ ਡਰਦਾ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਜੋ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।[42] ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ। 29 ਅਕਤੂਬਰ 2015 ਨੂੰ 53 ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ, ਸਹਮਤ ਦੇ ਬੈਨਰ ਹੇਠ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜੋ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਉਸ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਵਿਗਿਆਨੀ ਪੀ.ਐਨ. ਭਾਰਗਵ, ਅਸ਼ੋਕ ਸੇਨ ਅਤੇ ਪੀ. ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਣ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਭਾਰਗਵ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਮਿਲਾ ਥਾਪਰ ਅਤੇ ਇਰਫਾਨ ਹਬੀਬ ਵਰਗੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਜਵਾਬੀ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਾਨਤਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ; ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੰਤਰੀ ਇਸਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।[43]

'ਸਰੀਰਕ ਹਿੰਸਾ' ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੁਧੀਂਦਰ ਕੁਲਕਰਨੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕਾਲਾ ਮਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਮਹਿਮੂਦ ਕਸੂਰੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਨੀਦਰ ਅ ਹਾਕ ਨਾਰ ਅ ਡਵ" ਦੇ ਲਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁਲ੍ਹਾ-ਸਫਾਈ ਦੀ

ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਪੀਲ ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਧਾਇਕ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਰਸ਼ੀਦ 'ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਚਰਡ ਹਾਫਸਟੈਡਟਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੌਧਿਕ-ਵਿਰੋਧੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਐਂਟੀ-ਇੰਟੈਲੀਚੁਅਲਿਜ਼ਮ ਇਨ ਅਮੈਰੀਕਨ ਲਾਈਫ (1963) ਅਤੇ ਦ ਪੈਰਾਨੋਇਡ ਸਟਾਈਲ ਇਨ ਅਮੈਰੀਕਨ ਪਾਲੀਟਿਕਸ ਐਂਡ ਅਦਰ ਐਸੇਜ਼ (1965) ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ (ਆਰਐਸਐਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ) ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੌਧਿਕ-ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਾਅਵੇ ਵਿਆਪਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਮੋਟੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਕਿਉਂਕਿ ਨਹਿਰੂ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸਨ, ਉਹ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਧੁਰਾ ਸਨ। 13 ਅਕਤੂਬਰ 2015 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੰਗ ਪੰਚਜਨਯ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਕੁਝ ਕਲਮ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੈਡਲ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੇ, ਨਹਿਰੂ ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[44]

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਇਸ ਸੂਝਵਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ।

> ਵਧਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਾਭ ਗਰੀਬਾਂ ਤੱਕ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। 1947 ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 30 ਕਰੋੜ ਸੀ, 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ 100 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, (ਪ੍ਰਜਨਨ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੇ ਸੰਜਮ ਸਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਏਡਜ਼ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ-ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਏਡਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ।

ਬੁਲਾਰੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਨ।[45] ਇਹ ਆਦਮੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ ਸਗੋਂ ਅਸਿੱਖਿਅਤ ਵੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਲਾਸਟਿਕ ਸਰਜਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਮੰਤੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਅਮੀਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਚਾਪਲੂਸੀ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਵੈਂਕਈਆ ਨਾਇਡੂ ਲਈ, ਮੋਦੀ 'ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ' ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ। 'ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ 2015 ਵਿੱਚ ਟਾਈਮ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ 100 ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ, ਇਸ ਸਾਲ, ਚੋਟੀ ਦੇ 30 ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 18 ਮਿਲੀਅਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟਵਿੱਟਰ ਫਾਲੋਅਰਜ਼ ਅਤੇ 32 ਮਿਲੀਅਨ ਫੇਸਬੁੱਕ ਲਾਈਕਸ ਹਨ।'[46] ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਾਇਆ। ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਟੀਚਾ ਸੀ। 'ਮੋਦੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ (ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ) ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲਾ ਪਲ ਹੈ।' ਸ਼ਾਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਾਂਕੇ ਬਿਹਾਰੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਯਕਾਂਤਜੂ ਮੰਦਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਰਤੀ ਕਰਕੇ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਜਗਾਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 'ਸਾਡੀ' ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਗੇ।[47]

ਮੋਦੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਪਲੂਸੀ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਨੇ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਦ ਆਰਟਸ ਦੇ ਟਰੱਸਟੀ ਬੋਰਡ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਡਿਪਲੋਮੈਟ ਚਿਨਮਯਾ ਘਰੇਖਾਨ ਨੂੰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਾਮ ਬਹਾਦੁਰ ਰਾਏ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਚਾਰ ਨੇ 'ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਾਪਸੀ' ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਏ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਸਨਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ'।[48]

ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਦੂਜੇ ਦਿਨ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਫਾਰ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਉਰਦੂ ਲੈਂਗੁਏਜ (NCPUL) ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: 'ਮੈਂ (ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ) ਪੁਸ਼ਟੀ

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ/ਮੈਗਜ਼ੀਨ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਮ) ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਐੱਚਆਰਡੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਰਦੂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਏਜੰਡਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ।'[49]

ਆਪਣੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਮਰੀਕੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨ (USCIRF) ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝਿੜਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, '2015 ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਗੜ ਗਈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਧੀ।'

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਈਸਾਈਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਡਰਾਉਣ-ਧਮਕਾਉਣ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।'

USCIRF ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।

'ਇਹ ਮੁੱਦੇ, ਪੁਲਿਸ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਪਰਾਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'[50]

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਮੁੰਬਈ ਵਾਂਗ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਸੀ।

ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਵੇਂ ਆਈਏਐਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੱਕ, ਜਿਸਨੇ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼

ਲੱਭਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਉਪਨਾਮ ਅਪਣਾਇਆ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ।

ਹੁਣ, ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ - ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ।

ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੇਲਸਿੰਕੀ ਸਥਿਤ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਰਲਡ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਇਕਨਾਮਿਕਸ ਰਿਸਰਚ (UNU-WIDER) ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ, ਗੁੜਗਾਓਂ ਅਤੇ ਨੋਇਡਾ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਮਰੁਤਬਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।[51]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ। ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਮੈਤਰਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ।

ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਤੰਬਰ 1950 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਪਿਤਾ - ਮਧੂਕਰ - ਨੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ - ਜੋ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਮੋਦੀ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਉਦੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 2009 ਵਿੱਚ ਨਿਤਿਨ ਗਡਕਰੀ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਇਆ। 52 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। 2004 ਵਿੱਚ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਵਾਜਪਾਈ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇਣ। ਦਸ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

2014 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਉਸਦੇ ਕੱਦ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਪਣੇ ਦਮ 'ਤੇ 272 ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦੀ

ਹੈ। ਭਾਗਵਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਰਣਨੀਤੀਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਘੋਖ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀਆਂ 278 ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। 70-75 ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਪਾਰਟੀ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 350 ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤੀ ਬਣਾਈ। ਨਤੀਜੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਨ...

ਨਵੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਛਾਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਚੰਦਰਪੁਰ ਤੋਂ ਚਾਰ ਵਾਰ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ ਹੰਸਰਾਜ ਅਹੀਰ ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲੀ। ਕੋਲਾ ਬਲਾਕ ਵੰਡ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਅਹੀਰ ਨੂੰ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਮਨੋਹਰ ਪਾਰੀਕਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਵੜੇਕਰ ਨੂੰ ਐਚਆਰਡੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਵੜੇਕਰ ਨੂੰ ਐਚਆਰਡੀ ਮੰਤਰੀ, ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਜੋਂ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ...

ਸੰਘ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਸੰਘ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਣੂ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣਾ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ, ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਜਾਪਦੀ ਹੈ - ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ...

ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ ਚਿਕਿਤਸਕ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਅਕੋਲਾ ਤੋਂ ਪਸ਼ੂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 1975 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਆਰਐਸਐਸ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਭਾਗਵਤ ਦੋਵੇਂ 75 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾ ਸੰਗਠਨ 2025 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ

ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਗਵਤ ਸੰਘ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੇਰਹਿਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ...

ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਜਾਸੂਸੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕੀਨ ਪਾਠਕ, ਭਾਗਵਤ, ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, 2000 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਗਾਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਯੋਗਾ ਅਤੇ ਰੁਟੀਨ ਕਸਰਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਥੇ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭਾਗਵਤ ਵਰਗੇ ਕੱਦ ਦਾ ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਆਰਐਸਐਸ ਗੋਆ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਝੁੰਡ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਵੇਲਿੰਗਕਰ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਜਿਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।[52]

ਮੋਦੀ ਨੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ।

ਸਮੇਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ। ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਹਰੀ ਓਮ ਪਾਂਡੇ ਨੇ 27 ਜੁਲਾਈ 2016 ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

ਵਧਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਕਾਰਨ ਅੱਤਵਾਦ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ 3-4 ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 9-10 ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਸ਼ਰੀਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਵੇਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਗੇ।

ਚਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਾਂਡੇ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕ ਸੁਰੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ 'ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ' ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।[53]

ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸੰਕੇਤ ਲਿਆ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। 'ਹਰ ਕੋਈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਹਾਂ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੈਤੁਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਹਿੰਦੂ ਸੰਮੇਲਨ' ਨੂੰ ਕਿਹਾ। 'ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿਸ਼ਵ ਨੇਤਾ (ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ) ਬਣਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਰਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਹੈ।'[54]

ਬਿਹਾਰ ਵਾਂਗ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 19 ਫਰਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ

> ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੌਰਾਨ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੀਵਾਲੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹੋਲੀ ਦੌਰਾਨ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਈਦ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।[55]

ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੋਦੀ ਨੇ ਯੋਗੀ ਆਦਿੱਤਿਆਨਾਥ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਿਆ। ਇਸਨੂੰ '2019 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਕੇਤ' ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ 'ਹਿੰਦੂ ਏਕੀਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ' ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਨੇ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ:

> ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰੀ ਅਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਮੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗਿਆਨਵਾਪੀ ਮਸਜਿਦ ਸਾਨੂੰ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵੀ ਗੌਰੀ, ਗਣੇਸ਼ ਅਤੇ ਨੰਦੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਾਂਗੇ। (ਫਰਵਰੀ 2015।)
>
> ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ।
>
> ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਨਵੀਂ ਜਾਤ ਬਣਾਵਾਂਗੇ... ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ 100 ਮੁਸਲਿਮ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। (2014 ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਅਣ-ਮਿਤੀ ਵੀਡੀਓ।)
>
> ਜੋ ਯੋਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਿਆ ਨਮਸਕਾਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਜੂਨ 2015।)
>
> ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਉਸਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਾਂਗ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਪਵੇਗਾ... ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਅਤੇ ਹਾਫਿਜ਼ ਸਈਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਨਵੰਬਰ 2015।)

ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਢਾਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਪੱਛਮੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 450 ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੰਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ? ਤੁਸੀਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜਿੱਥੇ 10-20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਬਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ 20-35 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਬਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਗੰਭੀਰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ 35 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਅਗਸਤ 2014।)[56]

ਇਹ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮੋਦੀ 2019 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਿਰੋਲ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਲੜਨਗੇ। 21 ਮਾਰਚ 2017 ਨੂੰ ਕੋਇੰਬਟੂਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਰਾਮ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 2019 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਐਨਡੀਏ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ 42 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਕੁੱਲ 55 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।[57] ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ 'ਨੇਤਾ' ਨੇ ਇੱਕ ਅਸ਼ੁੱਭ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ-ਹਿੰਦੂ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ।'[58] ਦੰਗੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਜਨਮ 1925 ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ - ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ; ਸੂਰਿਆ ਨਮਸਕਾਰ; ਗਊ ਰੱਖਿਆ; ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾਉਣਾ; ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਬਦਲਣਾ; ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਮੁਹਿੰਮ; ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਬਦਲਣੇ।[59] ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਧਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਕਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਟੀਚੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਸੀ - ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਪਰ ਪਾਵਰ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਸ ਲਾਈਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। 'ਧਰਮ ਦੇ

ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦਾ ਫੈਲਾਅ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਭਲਾਈ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਭਾਰ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ ਇਸਦਾ ਮੂਲ (ਪ੍ਰਾਣ) ਹੈ। ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਭਾਰਤ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,' ਉਸਨੇ 5 ਅਗਸਤ 2017 ਨੂੰ ਕਿਹਾ।[60] ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਸਨ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉੱਭਰੇ ਸਨ।' ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, 'ਦੂਜੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ ਜੋ ਦੂਜੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।' ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਸਨ'। ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰੁਖ਼ ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਟ-ਬੱਟਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਯਕੀਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਅਕਸਰ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਏਜੰਡੇ ਬਾਰੇ ਡਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

> 'ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਾਡੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ "ਭਾਰਤੀ" ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਸੱਤ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ... ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'
>
> ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 'ਇਸ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਹਿਮਤੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਏ, ਸਗੋਂ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ।' ...
>
> ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਉਹ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜ

ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਨਾ ਕਰਨ।[61]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭਾਗਵਤ ਸਿਰਫ਼ ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਲਾਈਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਤੰਬਰ 2017 ਵਿੱਚ ਗੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਦੇ ਕਤਲ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਡਰ ਆਲੋਚਕ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਕਲਬੁਰਗੀ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ। ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ 8 ਸਤੰਬਰ 2017 ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ,

> ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵਧਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਰਥਕ 'ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖਵਾਦੀਆਂ' ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ, ਜਾਂ 'ਪ੍ਰੈਸਟੀਟਿਊਟਾਂ' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਟੂ ਪ੍ਰੋਟੈਕਟ ਜਰਨਲਿਸਟਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 1992 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 27 ਭਾਰਤੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਬਦਲੇ' ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕਾਤਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ...
>
> ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਰਿੰਦਰ ਦਾਭੋਲਕਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ 2013 ਵਿੱਚ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੰਨੜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਮੱਲੇਸ਼ੱਪਾ ਮਦੀਵਲੱਪਾ ਕਲਬੁਰਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਵਿੱਚ ਦਹਾਕੇ ਬਿਤਾਏ, ਨੂੰ ਧਾਰਵਾੜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
>
> ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਖਤਰੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਆਲੋਚਕ ਘਾਤਕ ਬਦਲੇ ਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇਖਣੇ ਪੈਣਗੇ।
> ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਤੱਕ ਹੀ ਰੱਖਿਆ।

ਹਿੰਦੂਤਵ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਨਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਵੈਂਡੀ ਡੋਨੀਗਰ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਵਜੋਂ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਮਿਰਸੀਆ ਏਲੀਏਡ ਡਿਸਟਿੰਗੁਇਸ਼ਡ ਸਰਵਿਸ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹੈ, ਅਤੇ 1978 ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਾਮੁਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਮਿਥਿਹਾਸ, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ: ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਪੁਸਤਕ, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਔਰਤਾਂ, ਐਂਡਰੋਜੀਨਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਿਥਿਕਲ ਬੀਸਟਸ, ਅਤੇ ਦ ਰਿਗਵੇਦ: ਐਨ ਐਂਥੋਲੋਜੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦਿਤ 108 ਭਜਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਉਸਦੀ 2009 ਦੀ ਕਿਤਾਬ, ਦ ਹਿੰਦੂਜ਼: ਐਨ ਅਲਟਰਨੇਟਿਵ ਹਿਸਟਰੀ, ਉਸਨੂੰ ਉਦੋਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਈ ਜਦੋਂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਈਸ਼ ਨਿੰਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 295A ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ' ਨੂੰ ਵਰਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇਮਸ ਲੇਨ ਦੀ ਸ਼ਿਵਾਜੀ 'ਤੇ ਕਿਤਾਬ, ਜੋਸਫ਼ ਲੇਲੀਵੇਲਡ ਦੀ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਸਲਮਾਨ ਰਸ਼ਦੀ ਦੀ ਸੈਟੇਨਿਕ ਵਰਸੇਜ਼, ਸਮੇਤ ਕਈ ਹੋਰਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।[62]

30 ਜੂਨ 2017 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸੁਬੋਧ ਵਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:

> ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਈ 2014 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੀੜ ਜਾਂ ਚੌਕਸੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ 32 ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ 23 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਗਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਨੇੜਲਾ ਕਾਰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਗਊ ਹੱਤਿਆ, ਤਸਕਰੀ, ਬੀਫ ਖਾਣ ਜਾਂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼।
>
> ਜੂਨ 2014 ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ 2015 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਅਜਿਹੇ 11 ਹਮਲੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਧੀ ਹੈ, 2016 ਵਿੱਚ 12 ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 2017 ਵਿੱਚ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ 9 ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੇਜ਼ੀ ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਵਕਾਲਤ, ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਅਤੇ ਗਊ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਪਕ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 2015 ਵਿੱਚ ਦਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਅਖਲਾਕ ਦੀ ਲਿੰਚਿੰਗ ਜਾਂ 2016 ਵਿੱਚ ਊਨਾ ਵਿੱਚ ਦਲਿਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕੁੱਟਣਾ, ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਢਿੱਲਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, 2015 ਅਤੇ 2016 ਦੌਰਾਨ 1,454 ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 183 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ 4,585 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ 'ਫ਼ਿਰਕੂ' ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਲਿੰਚਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਫ਼ਿਰਕੂ' ਘਟਨਾ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਭੀੜ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਰਬਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਚ 2016 ਵਿੱਚ, 12 ਸਾਲਾ ਇਨਾਇਤਉੱਲਾ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦ ਮਜਲੂਮ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਭੀੜ ਨੇ ਪਸ਼ੂ ਵਪਾਰ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੇਵਾਤ ਬਲਾਤਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ 14 ਸਾਲਾ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ 20 ਸਾਲਾ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਲਾਤਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੀਫ ਖਾਣ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਪੀੜਤਾਂ ਨੇ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਜਾਂ ਬੀਫ ਖਾਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਅਰਥ।

ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਇਸਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਆਨਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ (28 ਅਗਸਤ 2011) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਾ. ਜੈ ਦੁਬਾਸ਼ੀ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਇਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ।

ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ - ਅਖੌਤੀ ਬਹੁ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੰਪਨੀਆਂ - ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ।

ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ - ਬੈਂਕਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ, ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਮੁਗਲਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਾਜ ਲਈ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਮਿਲਿਆ? ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕ - ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸੰਦ ਹੈ - ਮੁਨਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਬਣ ਗਏ ਹਨ... . ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ - ਉਹ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਲਾਮ ਪੀੜਤ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਅਧੀਨ ਨਸਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਚੁਕਾਈਏ।

ਇੱਕ ਝੂਠੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇੱਕ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰੋਵੋ ਕਿ ਟੀਕੇ ਗਏ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਨੂੰ 'ਛੱਡਣਾ' ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ 'ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ', ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਨੇ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਹੈ, ਦੀ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ?

ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਰਦ ਪਵਾਰ ਨੇ ਅਲੀਬਾਗ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ (ਐਨਸੀਪੀ) ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਮੁਖੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ।

'ਮੈਂ ਠਾਣੇ ਅਤੇ ਪਨਵੇਲ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਧਮਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਨਾਤਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਕਾਬਪੋਸ਼ ਅਤੇ ਪਰੇਡ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। 'ਸਨਾਤਨ ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[63]

ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੁਸਲਿਮ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ 658 ਮੁਸਲਿਮ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 240 ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ 220 ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ

ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ 82,190 ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 21,550 ਦੋਸ਼ੀ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 59,550 ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੈਦੀ ਅਤੇ 658 ਲਾਕ-ਅੱਪ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਇਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 58.61 ਲੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ ਜੋ ਕਿ 6 ਕਰੋੜ ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ ਦਾ 9.7% ਹਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਗੁਜਰਾਤ ਭਾਰਤ ਦੇ 17.2 ਕਰੋੜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3.4% ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦਾ 36.5% ਹੈ। ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ 2.5% ਹੈ।

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ 846 ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ - 3.9% ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੈਦੀਆਂ ਲਈ, ਇਹ ਅੰਕੜਾ 1,724 ਜਾਂ 2.9% ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੈਦੀ ਹੈ।

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜਿੱਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 5,040 ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ 17,858 ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੈਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ - ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 45 ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 22.4% ਹੈ।[64]

ਸੱਚਰ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੇਦਾਗ਼ ਖੋਜ ਅਧਿਐਨ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ਼ ਜਾਫਰੇਲੋਟ ਅਤੇ ਕਲੈਯਾਰਸਨ ਏ. ਨੇ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 2018 ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ 'ਅਕਾਂਖਿਆ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ' ਬਾਰੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ 20 ਸਭ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 11 ਮੁਸਲਿਮ-ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕਾਈਆਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗਨਾਥ ਮਿਸ਼ਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।[65]

ਜਾਫਰੇਲੋਟ ਅਤੇ ਸ਼ਵੇਤਾ ਭੂਟਾਡਾ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਮਆਈਟੀ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਉਮਰ ਖਾਲਿਦੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ।[66] ਹਿਮਾਂਸ਼ੀ ਧਵਨ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਡਰ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੇ ਡੱਬੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੀਫ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ? ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੀਫ ਦੀ ਖਪਤ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਗਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕਾ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਫਰੀਲੋਟ ਅਤੇ ਗਿਲਜ਼ ਵਰਨੀਅਰਸ ਇਸ ਗਣਨਾਬੱਧ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

> ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 'ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟ' ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲਾਭ ਲਈ ਲੁਭਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਾਲੇ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰਣਨੀਤੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ - ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਯੂਪੀਏ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ।
>
> ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਦੋਂ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ 7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪਤਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ ਸੀ। 2009 ਵਿੱਚ, ਕਾਂਗਰਸ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨੇ ਸਿਰਫ਼ 29 ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ (ਜਾਂ ਕੁੱਲ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ 7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ 10 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ। 2014 ਵਿੱਚ, 31 ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ 7 ਹੀ ਜਿੱਤੇ। ਜੇਕਰ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ 'ਮੁਸਲਿਮ ਪਾਰਟੀ' ਹੈ...

ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਭਾਜਪਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਜਿੱਤਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ, 2017 ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 17 ਤੋਂ 6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ 2012 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ 17 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, 6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਅੰਕੜਾ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਭਾਰੀ ਜਿੱਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, 1991 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਾਰਟੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਦੋ-ਧਰੁਵੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ) ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਡਰੋਂ ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ...

ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਘਟਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, (ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ) ਸਾਰਥਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ (ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਮੌਜੂਦਗੀ) ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਲੋਨੀ ਭੋਗਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।[67]

ਇਰਫਾਨ ਅਹਿਮਦ ਸੋਫੀ ਅਤੇ ਸੰਤੋਸ਼ ਮਹਿਰੋਤਰਾ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਗਰੀਬੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਵੇਖਣ ਦਫ਼ਤਰ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।[68] ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ 'ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਦੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਡਰਦੀਆਂ ਹਨ - ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਰਐਸਐਸ-ਬ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋਨੀਆ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਿਥਿਹਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ। ਇਹ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' (ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ), ਹਿੰਦੂਤਵ, ਗੋਲਵਲਕਰ, ਸਾਵਰਕਰ, ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਿਥਿਹਾਸ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 2014 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੋਜ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦਾ 'ਮੇਕ ਇਨ ਇੰਡੀਆ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਭਾਰਤੀ ਰਿੰਗ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

'ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ (ਜਰਮਨ ਇਨਕਲਾਬੀ) ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ (ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਲੈਨਿਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦਾ,' ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (BHU) ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ '(RSS ਆਈਕਨ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ', ਅਤੇ 'ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ' ਉੱਤੇ ਪੇਪਰ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਫੈਕਲਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਐਮਫਿਲ ਅਤੇ ਪੀਐਚਡੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ... ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਵਧਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਬੀਐਚਯੂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ 'ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ', ਅਤੇ 'ਮੋਦੀ ਅਤੇ (ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ) ਟਰੰਪ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ' 'ਤੇ ਪੇਪਰ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਜਰਾਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ, ਖੋਜਕਰਤਾ 'ਭਾਰਤ-ਅਮਰੀਕਾ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਮੋਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ', ਅਤੇ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਦਾ ਉਭਾਰ, ਮੋਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਵਰਗੇ ਪੇਪਰਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ ਲੋਹੀਆ ਅਵਧ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਬੀਕਾਨੇਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨ ਵੀ 'ਹਿੰਦੂ' ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੀਕਾਨੇਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ 'ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ (ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ

ਮੁਖੀ)' 'ਤੇ ਇੱਕ ਪੇਪਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਇੱਕ ਹੋਰ 'ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ' 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪੀਐਚਡੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ 'ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ' 'ਤੇ ਇੱਕ ਪੇਪਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਹਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਯਕੀਨਨ, ਇੱਕ ਪੈਟਰਨ ਹੈ - ਨੌਜਵਾਨ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਭਰਿਆ ਸ਼ੁਭੰਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਬਣਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਰਟ ਖੋਜਕਰਤਾ ਆਸਾਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂਤਵ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੋਜ ਗ੍ਰਾਂਟ ਫੰਡ ਘੱਟ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਫੰਡਿੰਗ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ,' ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਿਜੇ ਕੁਮਾਰ ਰਾਏ ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ... 'ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ,' ਰਾਏ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ...

ਮੋਦੀ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਖੋਜ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕਾਂ ਨੇ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ - ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਮੋਦੀ ਦਾ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਜਗਤ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ,' ਲਖਨਊ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਨੋਜ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ - ਵਾਈ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਰਾਓ (ਆਈਸੀਐਚਆਰ), ਗਿਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ (ਬੀਐਚਯੂ), ਚੰਦਰਕਲਾ ਪਡੀਆ (ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼

ਐਡਵਾਂਸਡ ਸਟੱਡੀਜ਼), ਵਿਜੇ ਭਟਕਰ (ਨਾਲੰਦਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਾਏ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਕੇ ਮਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। 'ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ...' ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਝੁਕਾਅ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਪਰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਇੱਕ ਆਮ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ 2015 ਵਿੱਚ ਬੀਐਚਯੂ ਵਿਖੇ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਨੂਵਾਦ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ, ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਸਵਾਮੀ ਨਿਸ਼ਚਲਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ ਨੇ ਲਖਨਊ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ ਵਿੱਚ ਡੀਯੂ ਦੇ ਕਨਵੋਕੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਯੋਗੇਸ਼ ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹਦੇ ਦੇਖਿਆ।

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਇੰਦਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡੀਯੂ ਦੇ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਇੱਕ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਪਰਮਾਣੂ ਕਣਾਂ - ਇਲੈਕਟ੍ਰੌਨ, ਪ੍ਰੋਟੋਨ ਅਤੇ ਨਿਊਟ੍ਰੌਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਿਆਂ - ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼ਵਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ।' ਆਈਆਈਟੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ

ਪੰਚਗਵਯ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖੋਜ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ, ਪਿਸ਼ਾਬ, ਦੁੱਧ, ਘਿਓ ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।[69]

ਮੋਦੀ ਦੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਹਨ। ਸਤੰਬਰ 2016 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੰਡਿਤ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ/ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾ ਕਰੋ (ਪੁਰਸਕ੍ਰਿਤ) ਨਾ ਕਰੋ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਤਿਰਸਕ੍ਰਿਤ) ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ (ਪਰਿਸ਼ਕਰ) ਕਰੋ।"

ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ। ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ 5,000 ਸੈੱਟ 2 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦੇ। ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਨੇ 900 ਕਾਪੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ; ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੇ ਲਗਭਗ 500। ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦਣ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਰਿੱਟ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸਰਕਾਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸਚਿਨ ਪਰਾਸ਼ਰ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ:

ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਮਿਸ਼ਨਾਂ - ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ ਤੱਕ ਪੋਰਟ ਆਫ਼ ਸਪੇਨ ਤੱਕ - ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ 100th ਜਨਮ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾ ਸਨ।

ਜਿੱਥੇ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮਦਿਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਉਪਾਧਿਆਏ 'ਤੇ ਇੱਕ ਈ-ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਇੰਟੈਗਰਲ ਹਿਊਮਨਿਜ਼ਮ" ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਇੰਟੈਗਰਲ ਹਿਊਮਨਿਜ਼ਮ", ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੁਆਰਾ 22-25 ਅਪ੍ਰੈਲ 1965 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਚਾਰ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਨੇ ਈ-ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ 'ਮੋਤੀ' ਕੱਢਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ

ਕਿ ਇਹ ਈ-ਕਿਤਾਬ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੋਵਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ...

MEA ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਈ-ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਈ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰੇਲੂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ MEA ਦਾ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਉੱਦਮ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।[70]

ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਲੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੀ। MEA ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਉਪਾਧਿਆਏ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬਚਾ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[71]

ਇਸ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਪੰਥਕ ਹਸਤੀ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ? ਉਸਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਵਿਰੋਧੀ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ 1951 ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ, ਯੂਪੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਨ; 1967 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ ਅਤੇ 1968 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ 'ਸ਼ੁੱਧ' ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਭਾਗਵਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ:

ਅਣਵੰਡਿਆ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਯੂਟੋਪੀਅਨ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ-ਸਮਝਿਆ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਥਾਪਤ ਤੱਥ ਮੰਨਦੇ ਹਨ... ਇਹ ਲੋਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਮੁਸਲਿਮ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸਥਾਪਤ ਤੱਥ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਰਹੇ... ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਕੌਮ ਹੈ। ਇਸ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ...

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

... ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਲਈ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੂਜਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਸੰਪਰਦਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਕਬੀਰ, ਜਾਇਸੀ ਅਤੇ ਰਸਾਖਣ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1965 ਦੀ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ-ਮੁਕਤ ਲਾਂਘੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਪੰਥਕ ਹਸਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਅਡਵਾਨੀ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਈ। 2017 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਮੋਦੀ ਨੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਇਆ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਇਆ। ਗੁਜਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

1ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 18 ਜੁਲਾਈ 2014।
2ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 13 ਦਸੰਬਰ 2014।
3ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 15 ਦਸੰਬਰ 2014।
4ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, 15 ਦਸੰਬਰ 2014।
5ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 15 ਦਸੰਬਰ 2014।
6ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 22 ਅਕਤੂਬਰ 2014।
7ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 10 ਫਰਵਰੀ 2015।
8ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 16 ਫਰਵਰੀ 2015।
9ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਮੈਤਰਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 7 ਮਾਰਚ 2015।
10ਪਵਨ ਦਹਤ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 15 ਮਾਰਚ 2015।
11ਦ ਹਿੰਦੂ, 15 ਮਾਰਚ 2015।
12ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 19 ਮਾਰਚ 2000।
13ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 19 ਮਾਰਚ।
14ਚੰਦਰ ਸੁਤਾ ਡੋਗਰਾ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 22 ਦਸੰਬਰ 2014।
15ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 3 ਨਵੰਬਰ 2014।
16ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 16 ਅਗਸਤ 2015। ਉਸਦੀ ਯੋਗ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰਾਫਿਕ ਵੇਖੋ।
17ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 17 ਅਗਸਤ 2015।
18ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 5 ਜਨਵਰੀ 2015।
19ਅਨਾਹਿਤਾ ਮੁਖਰਜੀ, ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 21 ਦਸੰਬਰ 2015।
20ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 9 ਨਵੰਬਰ 2015।
21ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 6 ਜਨਵਰੀ 2015।
22ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 8 ਮਾਰਚ 2015।
23ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 7 ਨਵੰਬਰ 2015।
24ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 1 ਅਗਸਤ 2016।
25ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 8 ਅਗਸਤ 2016।
26ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 28 ਜੁਲਾਈ 2016।
27ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 14 ਅਗਸਤ 2016।
28ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2016।

29ਸਾਗਰਿਕਾ ਘੋਸ਼, ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 7 ਜੁਲਾਈ 2015।
30ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 18 ਮਈ 2015; ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 19 ਮਈ 2015 ਵੀ ਦੇਖੋ।
31ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 11 ਨਵੰਬਰ 2015।
32ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 21 ਦਸੰਬਰ 2015।
33ਦ ਹਿੰਦੂ, 24 ਸਤੰਬਰ 2016।
34ਰਾਧਿਕਾ ਰਾਮੇਸ਼ਨ, ਦਿ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 26 ਸਤੰਬਰ 2016।
35ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 25 ਜੁਲਾਈ 2016।
36ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 7 ਜੁਲਾਈ 2016।
37ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 5 ਜਨਵਰੀ 2016।
38ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 6 ਮਾਰਚ 2016।
39ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 4 ਜਨਵਰੀ 2016।
40ਦ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼, 4 ਨਵੰਬਰ 2015।
41ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 16 ਅਕਤੂਬਰ 2015।
42ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 16 ਮਾਰਚ 2015।
43ਦ ਹਿੰਦੂ, 29 ਅਕਤੂਬਰ 2015।
44ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 14 ਅਕਤੂਬਰ 2015।
45ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 13 ਜਨਵਰੀ 2003।
46ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 26 ਮਾਰਚ 2016।
47ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 8 ਫਰਵਰੀ 2016।
48ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2016।
49ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 20 ਮਾਰਚ 2016।
50ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 3 ਮਈ 2016।
51ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 18 ਮਈ 2016।
52ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 31 ਅਕਤੂਬਰ 2016।
53ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 28 ਜੁਲਾਈ 2016।
54ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 9 ਫਰਵਰੀ 2017।
55ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 20 ਫਰਵਰੀ 2017।
56ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਿਤ, 18 ਸਤੰਬਰ 2017।
57ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 22 ਮਾਰਚ 2017।
58ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
59ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਹਰਿਆਣਾ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ, 26 ਮਾਰਚ 2017।
60ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 20 ਅਗਸਤ 2017।
61ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 12 ਸਤੰਬਰ 2017।
62ਵਿਕਰਮ ਜ਼ੁਤਸ਼ੀ, ਦ ਹਿੰਦੂ, 17 ਦਸੰਬਰ 2017।
63ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 6 ਅਕਤੂਬਰ 2017।
64ਆਸ਼ੀਸ਼ ਚੰਦਨ, ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 4 ਮਈ 2016।
65ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 2018।
66ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 12 ਜੁਲਾਈ 2018।

67ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 30 ਜੁਲਾਈ 2018।
68ਦ ਹਿੰਦੂ, 6 ਨਵੰਬਰ 2018।
69ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 19 ਫਰਵਰੀ 2017।
70ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 6 ਅਕਤੂਬਰ 2017।
71ਦ ਹਿੰਦੂ, 6 ਅਕਤੂਬਰ 2018।

22. 2018 ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਦਾ ਅੰਤ

ਨਾ ਤਾਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਦੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। 2014 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਹਲਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਛਾਪ ਲਗਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ, ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਿੱਧੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਦੋਵੇਂ ਸੇਵਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 2019 ਵਿੱਚ 2014 ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ, ਇੱਕ-ਪਾਰਟੀ ਰਾਜ, ਕਾਂਗਰਸ-ਮੁਕਤ ਭਾਰਤ (ਕਾਂਗਰਸ-ਮੁਕਤ ਭਾਰਤ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ; 2025 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ 100ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਘਰੇਲੂ ਸਮਰਥਨ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਮਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਹੁਣ ਵਧੇਰੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਨੇ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਵਧੇਰੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਛੋਟੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ 'ਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਨਿੰਦਿਆਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹਮਲੇ ਹੋਏ।

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੈਰੀਆ ਤੋਂ ਵਿਧਾਇਕ ਸੁਰੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਆਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 14 ਜਨਵਰੀ 2018 ਨੂੰ ਬਲੀਆ ਵਿਖੇ ਕਿਹਾ: 'ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ,' ਸੁਰੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ 'ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਸ਼' (ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਪੁਨਰਜਨਮ) ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਯੋਗੀ

ਆਦਿੱਤਿਆਨਾਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਬਣਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ "ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ" ਬਣੇਗਾ, ਸਗੋਂ 2024 ਤੱਕ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।'[1]

ਆਰਐਸਐਸ-ਭਾਜਪਾ ਸਥਾਪਤੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੋਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣਗੇ; ਸਾਕਸ਼ੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵਗੁਰੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗੁਹਾਟੀ ਵਿਖੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ' ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ।[2] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 11 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੋਰਸ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਫੌਜ ਨੂੰ 'ਛੇ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ' ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਇਨਕਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਆਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ।

> ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਫੌਜੀ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਫੌਜੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ... ਤਾਂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਛੇ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗਣਗੇ, ਸਾਡੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੱਗਣਗੇ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

ਉਹ ਇੰਨਾ ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਲਾਠੀ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਸਿਖਲਾਈ, ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਣਮੂਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ, ਡੇਰੇਕ ਓ'ਬ੍ਰਾਇਨ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। 'ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ "ਆਰਐਸਐਸ-ਸਮਰਥਿਤ" ਐਨਜੀਓ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਵਰਦੀ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਬੀਐਸਐਫ ਡੀਜੀ, ਕੇ.ਕੇ. ਸ਼ਰਮਾ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਣਗੇ।'[4]

ਮੋਦੀ ਨੇ 24 ਫਰਵਰੀ 2018 ਨੂੰ ਗੋਂਡਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 21 ਨਵੰਬਰ 2017 ਨੂੰ, ਕਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 150 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

'ਕਾਨਪੁਰ ਰੇਲ ਹਾਦਸਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਬੈਠ ਕੇ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ... ਗੋਂਡਾ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ... ਜੇਕਰ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੋਂਡਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਚੌਕਸੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ?'

ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਮੋਦੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤਕ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਰਮਜ਼ਾਨ ਬਨਾਮ ਦੀਵਾਲੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ...

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ 27 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੋਂਡਾ ਸਮੇਤ ਗਿਆਰਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ 52 ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਯੂਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਾਧਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ: 'ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਗੋਂਡਾ ਉਦੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੇਗਾ, ਕੀ ਦੇਸ਼ ਉਦੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੇਗਾ?'

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤ' ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

'ਗੌਂਡਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗੋਂਡਾ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ... ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਪਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਸਪਾ, ਇੱਕ ਵੀ ਸੀਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ... 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀਟਾਂ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ,' ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਤਾਇਆ।[5]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਜਪਾ [ਯੂਪੀ] ਵਿੱਚ ਕੇਸਰੀਆ ਹੋਲੀ ਮਨਾਏਗੀ।'[6] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਭੰਨਤੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਟ੍ਰੈਕ 'ਤੇ ਕੋਈ ਖੱਡਾ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਜੋਸਫ਼ ਮੈਕਕਾਰਥੀ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਦੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਿਉਂ ਕਰੇਗੀ?

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਤਿੰਨ-ਸਾਲਾ ਮੀਟਿੰਗ 9 ਤੋਂ 11 ਮਾਰਚ 2018 ਤੱਕ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 1,300 ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਇੱਕ 'ਆਰਐਸਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀ' ਨੇ ਕਿਹਾ:

2019 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਆਰਐਸਐਸ 9 ਤੋਂ 11 ਮਾਰਚ ਤੱਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤਿੰਨ-ਸਾਲਾ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ (ਏਪੀਬੀਐਸ) ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ।

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ 1,500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਡੈਲੀਗੇਟ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਟੀਮ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਲੈਣਗੇ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਅ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਆਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਹਸਰਕਾਰਿਆਵਾਹ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੋਸਾਬਲੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰਿਆਵਾਹ ਸੁਰੇਸ਼ ਉਰਫ ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਣਗੇ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਮੱਧ-ਪੱਧਰੀ ਆਰਐਸਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਭਈਆਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ,' ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਹੋਸਾਬਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਪਿਛਲੀ ਏਬੀਪੀਐਸ ਤੋਂ ਹੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਵੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। 'ਇਹ ਖੁਦ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ 2019 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਪਸੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਭਾਜਪਾ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਮੋਦੀ-ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਕਮਾਨ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗੀ। ਜੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ,' ਇੱਕ ਸੂਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੱਦ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਸੂਤਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਰਿਸ਼ਮੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਥਾਨ ਉੱਪਰ ਰੱਖੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਵੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਰਐਸਐਸ 2019 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ (ਬੀਐਮਐਸ)

ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਵੀਐਚਪੀ) ਵਰਗੇ ਆਪਣੇ ਝਗੜੇ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ। 'ਆਰਐਸਐਸ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਚੋਣ ਜਿੱਤੇ। 2025 ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ 100th ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਇਸਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।'[7]

ਮੋਦੀ ਨੇ ਸਮਾਗਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਵੀ।

'ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋ। ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਡਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵਾਂਗੇ,' ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਮੇਰਠ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਉਹ 25th ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਮਾਗਮ, ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਯੋਦਯ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਭਾ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਹੈ। 'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਬਣਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਹੋਰ ਮਨਾਵਾਂਗੇ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।'

ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਇਕੱਠ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਲੇਲਿਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਹੈ। ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਉਦੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।'[8]

60,000 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ (ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਸ਼ਿਆਮ ਲਾਲ ਯਾਦਵ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ।

ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਏਬੀਪੀਐਸ ਕੋਲ ਸੰਘ ਦੇ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਡੈਲੀਗੇਟ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਵੀਐਚਪੀ) ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਲਗਭਗ 40 ਡੈਲੀਗੇਟ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਫਰੰਟ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ

ਵੱਧ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ (ਰਾਜ ਨੇਤਾ) ਨੂੰ ਏਬੀਪੀਐਸ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸੰਗਠਨ) ਦੁਆਰਾ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੋਇੰਬਟੂਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਏਬੀਪੀਐਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਿਆਵਾਹ ਸੁਰੇਸ਼ ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 59,136 ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾ, ਜਾਂ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਮਿਲਾਨ, ਜਾਂ ਸੰਘ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਏਬੀਪੀਐਸ ਦੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਏਬੀਪੀਐਸ ਦੀ ਹਰ ਚੌਥੀ ਮੀਟਿੰਗ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀਆ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਹਿ-ਸਰਕਾਰੀਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਹਨ। ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਹਿ-ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ ਸੁਰੇਸ਼ ਸੋਨੀ, ਡਾ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੋਸਾਬਲੇ ਹਨ।

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸੋਨੀ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖਰਾਬ ਸਿਹਤ ਕਾਰਨ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ, ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਾਲਮੇਲ ਵਿੱਚ ਨੇੜਿਓਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕਰਨਾਟਕ ਤੋਂ ਹੋਸਾਬਲੇ, ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਗ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਏਬੀਵੀਪੀ) ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਜਕਾਲ ਮਿਲਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 70 ਸਾਲ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰੀਵਾ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਹਰ ਗਤੀਵਿਧੀ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਇਸ ਹਫਤੇ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਫੈਲਾਅ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ 'ਤੇ ਜਾਂ

ਗੱਠਜੋੜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ 22 ਰਾਜਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਿਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨੇੜਲਾ ਤਾਲਮੇਲ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀਆ ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਾਡਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰੇਖਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀਆ ਲਈ ਇੱਕ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀਆ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਵਿਰੋਧ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੋਣ ਦੀ ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਨਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀਆ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਵਾਂ ਸਰਕਾਰੀਆ ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਹਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ, ਪ੍ਰੋ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਰੱਜੂ ਭਈਆ, ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਖੀ, ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ, ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰਵਾਹ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ (ਦੇਵਰਸ, 1965-73; ਰੱਜੂ ਭਈਆ, 1978-87; ਭਾਗਵਤ 2000-09)। ਰੱਜੂ ਭਈਆ ਅਤੇ ਭਾਗਵਤ ਵਿਚਕਾਰ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ 1987 ਤੋਂ 2000 ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀਆਵਾ ਸਨ, ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਸੀ।

ਮਾਧਵਰਾਵ ਮੁਲੇ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਵਰਸ ਸਰਕਾਰੀਆਵਾ ਬਣ ਗਏ। ਰੱਜੂ ਭਈਆ ਨੇ 1987 ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰ ਸਿਹਤ ਕਾਰਨ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਾਹ-ਸਰਕਾਰੀ ਬਣ ਗਏ।9

ਸੁਰੇਸ਼ ਉਰਫ਼ ਭਈਆਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚੌਥੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਲਈ 'ਦੁਬਾਰਾ' ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਗਿਆਯੋਗ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 2008 ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ। 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਸੀਮਾ 75 ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਘੱਟ ਹਨ ਜੋ ਮੋਦੀ ਨੇ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਐਮ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਜਪਾ 'ਤੇ

ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਸੀ; ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ 'ਅੰਦਰੂਨੀ' ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ:

> ਆਰਐਸਐਸ 2025 ਵਿੱਚ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ 2019 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ 2025 ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ ਵਰਗੀਆਂ ਕੁਝ ਸੰਘੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਬੀਪੀਐਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 2019 ਤੱਕ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ।[10]

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਦੀ ਅਸਲ ਤਾਕਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੀ। ਜੇ.ਪੀ. ਯਾਦਵ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।

> ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ 30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।
>
> ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀਆਂ 'ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੇ 96 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।'
>
> 'ਸਾਡੀ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੈ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ।' ਸੰਘ ਦੀ ਤਾਜ਼ਾ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੁਣ ਇਸ ਕੋਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ 37,190 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨੇੜਲੇ ਪਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ 58,976 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। ਮਾਰਚ 2014 ਵਿੱਚ, ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਕੋਲ 29,624 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ 44,982 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ। ਮਾਰਚ 2015 ਤੱਕ, ਇਹ ਅੰਕੜਾ 33,223 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ 51,332 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਚ 2016 ਵਿੱਚ, ਇਹ 36,867 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ 56,859 ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ, 36,729 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ 57,165 ਸੀ।
>
> ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ... ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ 1.25 ਲੱਖ ਸ਼ਹਿਰੀ ਭਾਰਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ

ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। 'ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ (ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਹਲੇ ਵਰਗ ਤੋਂ) ਇੰਨੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਸੀ,' ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।[11]

ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। 2016 ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਲਗਭਗ 1.5-2 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ 36,293 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 57,000 ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, 14,000 ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ 7,000 ਮਾਸਿਕ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਛੇ ਮਿਲੀਅਨ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਲੰਟੀਅਰ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਵਾਧਾ ਨਾਟਕੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।[12]

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ 3 ਜੁਲਾਈ 2018 ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਸੰਘ ਨੇ ਮਾਰਚ 2015 ਅਤੇ 2016 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ। 2012 ਅਤੇ 2015 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 5,161 ਨਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 10,143 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 2017 ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ 57,233 ਹੋ ਗਈ'। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਤਾਕਤ 50 ਲੱਖ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਟੀਚਾ '2025 ਤੱਕ 10 ਮਿਲੀਅਨ' ਹੈ।

ਵਿਕਾਸ ਪਾਠਕ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 2018 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਲ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ (ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ) - ਨੇੜਲੇ ਪਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠ - ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ 1,800 ਵਧੀ ਹੈ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੁਰੇਸ਼ (ਭਈਆਜੀ) ਜੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਇੱਥੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ 37,190 ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 58,967 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। 2017 ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ 57,165 ਸੀ, ਜੋ 36,729 ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ...

ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ। 2010 ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ 2009 ਦੇ 43,905 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਤੋਂ 4,000 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 2009 ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਵੀ 2005-06 ਵਿੱਚ 51,000 ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।[13]

ਸਭਾ, ਜਨਰਲ ਬਾਡੀ, ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਤਾ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਾ ਪਵੇ, ਇੱਕ ਸੂਖਮ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ; ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਖੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਕਿਹਾ।

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਸੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ।[14]

ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹਨ; ਯਾਨੀ ਕਿ ਮਈ 2014 ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਵਧਿਆ-ਫੁੱਲਿਆ।

ਇਹ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੁਖੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਫਿਰਕੂ, ਗੁਪਤ, ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਸਥਾ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਜਪਾ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਭਾਗਵਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਦਾ ਗਿਆ।

ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਕਹੋ? ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਮਿੱਠੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਿਤਾਉਣ।'[15]

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਕੈਥੋਲਿਕ ਬਿਸ਼ਪ ਕਾਨਫਰੰਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਕਾਰਡੀਨਲ ਓਸਵਾਲਡ ਗ੍ਰੇਸੀਅਸ, [ਭਾਰਤੀ ਕੈਥੋਲਿਕ ਚਰਚ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ] ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਵਧ ਰਹੀ ਚਿੰਤਾ' ਹੈ 'ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ'... ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ 'ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ' ਹੋਈਆਂ ਹਨ...

'ਡਰ ਇੱਕ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਧਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਗੜ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਚਰਚ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ (ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ) ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ (ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ) ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।'[16]

ਗੋਆ ਦੇ ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਫਿਲਿਪ ਨੇਰੀ ਫੇਰਾਓ ਨੇ ਕੈਥੋਲਿਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ 'ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ' ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ' ਅਤੇ 'ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰਵਾਦ' ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

2018-19 ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਲਾਨਾ ਪਾਸਟੋਰਲ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫੇਰਾਓ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਚਾਪਲੂਸੀ' ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਾਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਉਖਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ', ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 'ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰੁਝਾਨ ਉਭਰਦਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਰਾਵੇ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰਵਾਦ'।

ਫੇਰਾਓ ਦਾ ਪੱਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਅਨਿਲ ਕੌਟੋ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ [ਆਇਆ] ਕਿ ਭਾਰਤ 'ਇੱਕ ਅਸ਼ਾਂਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ' ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੁਹਿੰਮ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੌਟੋ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਜਪਾ-ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ...

ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਫੇਰਾਓ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੈਥੋਲਿਕ ਬਿਸ਼ਪ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚਰਚ ਨੂੰ 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਰਗੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'।

ਗਰੀਬੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਫੇਰਾਓ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ 'ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ' ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।[17]

ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਫੇਰਾਓ ਨੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਮੌਲਵੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਹੋਰ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਕਾਕ ਰਾਮਚੰਦਰਨ ਨੇ ਵਧਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ।

[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ] ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀਆਂ (ਸੰਗਠਨ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰਾਂ) ... ਦੀ 2019 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਚਾਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੋਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਚੋਣ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ 'ਠੋਸ ਕਦਮ' ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

[ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਿਤਾ, ਆਰਐਸਐਸ, ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚਕਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਕੜੀ ਹਨ।

ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਸੰਘ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ

ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਵਿਚਕਾਰ ਕਈ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ, ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸਹੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 2017 ਦੀਆਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਯੂਪੀ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਮਈ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾਟਕ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਮਾਈ ਗਈ ਸੀ।

'ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜਨਾਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਸਨੇ 403 ਵਿੱਚੋਂ 312 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਤੱਟਵਰਤੀ ਕਰਨਾਟਕ ਅਤੇ ਮਲਨਾਡ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ 33 ਵਿੱਚੋਂ 28 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ। ਹੁਣ ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ,' ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ...

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ, ਜੋ ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ ਮੂਡ ਬਾਰੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਫੀਡਬੈਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ... 'ਜਦੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਡਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਓ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ,' ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦੂਜੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸੰਗਠਨ ਮੰਤਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ 'ਕਮਜ਼ੋਰ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ 'ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।[18]

ਆਰਐਸਐਸ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਆਦਮੀ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ 'ਰਲ-ਮਿਲ ਨਾ ਜਾਣ'। ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਐਨਡੀਏ ਦਾ ਅੰਤ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਲਵੇਗਾ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਐਨਡੀਏ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੀ ਵਜੂਦ ਹੈ।

ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਰਾਜਾਂ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਿਤ ਜਲਦੀ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ

ਸੰਘ ਤੋਂ ਫੀਡਬੈਕ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਮੰਗੇ, ਜਿੱਥੇ ਅਪ੍ਰੈਲ/ਮਈ 2019 ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਾਹ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਰਨੂਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਥੁੰਗਭੱਦਰ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੀਰਥ ਕੇਂਦਰ ਮੰਤਰਾਲਾਮ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਭਾਜਪਾ-ਆਰਐਸਐਸ 'ਚਿੰਤਨ ਬੈਠਕ' ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ... ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਪਿਲੇਸ਼ਵਰਈਆ ਨੇ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਸਾਲਾਨਾ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਸਮੇਤ ਲਗਭਗ 55 ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨਗੇ।

ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਮੰਗਿਆ ਹੈ।[19]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿੜ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਸਾਖ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ 60 ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਡਿਪਲੋਮੈਟਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਲੜੀ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਮੀਡੀਆ, ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[20] ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣੇ 'ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ' ਦੇ ਟੀਚੇ ਲਈ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਗਵਤ ਨੇ 9 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪ੍ਰਣਬ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ 7 ਜੂਨ 2018 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹੀ ਮਦਦ ਮਿਲੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਗਵਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਭਾਸ਼ਣ; ਖਾਸ ਕਰਕੇ 17 ਸਤੰਬਰ 2018 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿੱਚ। ਇਹ 'ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਭਾਰਤ: ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ' ਨਾਮਕ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲੜੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਰਿਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਿਆਨ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਲਚਸਪੀ ਜਗਾਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

'ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਰਾਸ਼ਟਰ) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰਐਸਐਸ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ।' ...

ਆਪਣੀ ਲੈਕਚਰ ਲੜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਘ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਊਟਰੀਚ ਅਭਿਆਸ ਸੀ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਕਸਰ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਸਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ... ਆਰਐਸਐਸ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। [ਯਕੀਨਨ,] ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹਨ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੈ।

2017 ਵਿੱਚ, ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਭਾਰਤੀ' (ਭਾਰਤੀ) ਲੋਕਾਚਾਰ ਦੀ ਸਮਝ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ, ਪਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।' ...

ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਦਰੀ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਗਵਤ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ, ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚਰਚਾਤਮਕ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ'।[21]

ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਲਈ:

'ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਉਸ ਦਿਨ ਇਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਣਚਾਹੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ)....

'ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ... ਇੱਥੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਇਸ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਟਰੱਸਟੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ। 'ਇੱਕ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਾਂਗ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਸਾਨ ਸਵਾਲ ਹੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਔਖੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਚੁਣਦੇ ਹਾਂ ... ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ... ਕੁਝ ਲੋਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ... ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ... ਇਹ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।[22]

ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ: 'ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਇਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ,' ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ।'

'ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ।'[23]

ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਾਸਕ ਉਤਰ ਗਿਆ। ਭਾਗਵਤ ਨੇ 19 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 29 ਅਤੇ 30 ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

'ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇਵਤਾ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਇਮਾਮ-ਏ-ਹਿੰਦ ਵੀ ਹਨ... ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ... ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

ਮੰਦਰ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ... ਅਸੀਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਹੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,' ਸ਼੍ਰੀ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੇਗਾ।[24]

ਆਖਰੀ ਦਿਨ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ:

'ਚਿੰਤਨਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ, ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ: ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ' ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ।

(ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ Bunch of Thoughts ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਹਰ ਬਿਆਨ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਸੰਦਰਭ ਰੱਖਦਾ ਹੈ... ਉਸਦੇ ਸਥਾਈ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਥਾਈ ਸੰਦਰਭ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਯੁੱਗਾਂ ਤੱਕ ਰਹਿਣਗੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਥੇ (ਮੁਸਲਿਮ-ਇੱਕ-ਦੁਸ਼ਮਣ-ਹੈ) ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।)

ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਵੀਸ਼ ਤਿਵਾੜੀ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਭਾਵੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚੋਂ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ "ਖੰਡਨ" ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮਾਮੂਰਤੀ ਨੇ 1982 ਵਿੱਚ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਗਵਤ ਦੁਆਰਾ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਨੁਸਖ਼ਾ ਸ਼ਾਇਦ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਨਤਕ ਸੰਕੇਤ ਹੈ'।[25] ਇਹ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਅਸਾਧਾਰਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 370 ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸਿਵਲ ਕੋਡ 'ਤੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਡਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ।

'ਰਾਜ ਕੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਕੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਲਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਗਰੂਕ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਨਤਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ,' ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ, ਦੱਤੋਪੰਤ ਠੇਂਗੜੀ ਦੀ 99th ਜਨਮ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ...

'ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ,' ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਦਲਾਅ ਤਾਂ ਹੀ ਆਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਨਤਕ ਸੰਗਠਨ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਟਰੈਕ 'ਤੇ ਰਹਿਣ।[26]

ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ; ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ।

1ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 15 ਜਨਵਰੀ 2018।
2ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 22 ਜਨਵਰੀ 2018।
3ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 11 ਫਰਵਰੀ 2018।
4ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 12 ਫਰਵਰੀ 2018।
5ਡੀਐਨਏ, 24 ਫਰਵਰੀ 2017।
6ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 24 ਫਰਵਰੀ 2017।
7ਵਿਵੇਕ ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 5 ਮਾਰਚ 2018।
8ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 26 ਫਰਵਰੀ 2018।
9ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 8 ਮਾਰਚ 2018।
10ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 11 ਮਾਰਚ 2018।
11ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 11 ਮਾਰਚ 2018।
12ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ, ਦ ਆਰਐਸਐਸ: ਏ ਵਿਊ ਟੂ ਦ ਇਨਸਾਈਡ, ਪੈਂਗੁਇਨ ਵਾਈਕਿੰਗ, 2018।
13ਦ ਹਿੰਦੂ, 10 ਮਾਰਚ 2018।
14ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 13 ਮਾਰਚ 2018।
15ਡੀਐਨਏ, 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2018।
16ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 7 ਜੂਨ 2018।
17ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 5 ਜੂਨ 2018।

18ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 9 ਜੁਲਾਈ 2018।
19ਐਸ. ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਸੰਡੇ ਗਾਰਡੀਅਨ, 1 ਸਤੰਬਰ 2018।
20ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 12 ਸਤੰਬਰ 2018।
21ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 18 ਸਤੰਬਰ 2018।
22ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 18 ਸਤੰਬਰ 2018।
23ਗ੍ਰੇਟਰ ਕਸ਼ਮੀਰ, 13 ਨਵੰਬਰ 2016।
24ਦ ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ, 20 ਸਤੰਬਰ 2018।
25ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 20 ਸਤੰਬਰ 2018।
26ਡੀਐਨਏ, 11 ਨਵੰਬਰ 2018।

23. ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਪਾਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਅਪਰਾਧਿਕ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪਾਪ। ਇਸਦੇ 'ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ' ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਹਿੰਦੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਸਭਾਵਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਫਰਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ। ਅੰਤਰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਿਆ। ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਅਸਵੀਕਾਰ ਦਾ ਐਲਾਨ ਘਰ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕੁਝ। ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਨੇਤਾ ਸਨ ਜੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।'[1] ਗੋਲਵਲਕਰ 'ਨਿਰਪੱਖ ਹਿੰਦੂ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ[2] ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘਿਣਾਉਣਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ... ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਵੀਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ, ਇਸਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ'।[3]

ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹਿੰਦੂ ਗੱਦਾਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਪਰਦੇਸੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੁਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਫਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ। ਉਹ ਇੱਥੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵਜੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਜੇਤੂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਟਿਲਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਜਨ ਅਤੇ ਕਾਰ [sic] ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਮਹਿਮਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।[4]

ਲਾਠੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਿੱਟ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਿੱਖੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।'[5]

11 ਜੂਨ 1970 ਨੂੰ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਅਤੇ ਭਿਵੰਡੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸੀ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ:

ਸਵਾਲ: ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੌਣ ਸਿਖਾਏਗਾ?

ਉ. ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ?

A. ਕੁੱਟਮਾਰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ: ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚਿਪਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕੁੱਟਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗਾ - ਬੱਚੇ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਕਾਰਨ।

ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਡੰਡਾ (ਲਾਠੀ), ਯੋਗਛਪ (ਲੇਜ਼ਿਮ), ਖੜਗ (ਤਲਵਾਰ), ਵੇਤਰਕਰਮ (ਗੰਜੀ ਦੀ ਲੜਾਈ) ਆਦਿ ਦੀ

ਸਿਖਲਾਈ ਬਾਰੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'। 'ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?' ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਵਿਕਲਪ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ?

> ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰਜਨ ਦੇ ਚਾਕੂ ਵਾਂਗ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ... ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਰਜੀਕਲ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ... . ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ... . ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਅਸੁਰ [ਬੁਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ] ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ... . ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਆਮ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਤਰਕ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[6]

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕੇ.ਆਰ. ਮਲਕਾਨੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਸੀ। 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੈ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਕਿ ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਾ ਪੁਰੂ (ਯੂਨਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੋਰਸ) ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਯੁੱਧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੁਰੂ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ - ਅਤੇ ਸਿਕੰਦਰ ਨੂੰ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

> ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਾਲ, ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਲ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਇੱਕ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਪੂਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਦੂ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।'[7]

ਦਸੰਬਰ 1948 ਵਿੱਚ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਸਰ ਆਰਚੀਬਾਲਡ ਨਾਈ ਨੇ ਲੰਡਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ 'ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਅਰਧ-ਫੌਜੀ ਪਾਰਟੀ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ।[8]

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਦਿਆਲ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ 'ਸਿਗਰਟਨੋਸ਼ੀ ਬੰਦੂਕ' ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਵੱਲਭ ਪੰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਅਜੇ ਵੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਰੇਂਜ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਅਫ਼ਸਰ, ਬੀ.ਬੀ.ਐਲ. ਜੇਟਲੀ, ਬਹੁਤ ਗੁਪਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਟੀਲ ਟਰੰਕ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੰਦ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਟਰੰਕ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਟਰੰਕ ਉਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਰ ਕਸਬੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਤਾ ਦੇ ਬਲੂਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਕੇ, ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ, ਇੱਕ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ, ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟਰੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਛਾਪਿਆਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਜੇਤਲੀ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ, ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ।

ਪੰਤ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਦਵਈ ਕਰਦੇ, ਰਿੰਗ ਲੀਡਰ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਦੀ ਅਗਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਾਜ਼ੁਕਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹਮਦਰਦ, ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੋਵੇਂ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉੱਚ ਸਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਆਤਮਾ ਗੋਵਿੰਦ ਖੇਰ, ਖੁਦ ਇੱਕ ਸਮਰਥਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਮ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ, ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਤਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤਾ। ਪੱਤਰ ਤੁਰੰਤ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਰੀਅਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਪਿੱਛਾ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬੀਤ ਗਏ।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਉਹ ਸਰਵਉੱਚ ਦੂਤ, ਮਹਾਤਮਾ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਗੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਦੁਖਾਂਤ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਦੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਤ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਜਾਂਦੀ।[9]

ਇਤਾਲਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਦੀਆਂ ਮਿਹਨਤੀ ਖੋਜਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬੀ.ਐਸ. ਮੁੰਜੇ 1927 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵੀ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1931 ਵਿੱਚ ਇਟਲੀ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ (ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ)। ਮੁੰਜੇ ਨੇ 1934 ਵਿੱਚ ਭੋਂਸਲਾ ਮਿਲਟਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਹਿੰਦੂ ਮਿਲਟਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਨੀਂਹ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਫੌਜੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ' ਸੀ।[10]

ਕਾਸੋਲਾਰੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਆਰਐਸਐਸ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਮੁੰਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਫੌਜੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਕਾਫ਼ੀ ਨੇੜਲੇ ਸਨ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਂਦਰੀ ਹਿੰਦੂ ਫੌਜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਗਵਰਨਰਜ਼ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਜੈਕਰ, ਕੇਲਕਰ, ਅਨੇ ਅਤੇ ਖਾਪਰੜੇ (ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ) ਅਤੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਮੁੰਜੇ ਦੇ ਨਾਲ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮੋਤੀਲਾਲ ਮਾਣਕਚੰਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇਠ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਖਾਪਰੜੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਅਤੇ ਤਰਲ ਸੰਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਸਮਾਨ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰੋਤ ਮੁੰਜੇ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਕਾਰ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1933 ਦੀ ਇੱਕ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟ, 'ਨੋਟ ਆਨ ਦ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁੰਜੇ ਨੇ 1927 ਵਿੱਚ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਿਪੋਰਟ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਬਣਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਟਲੀ ਲਈ "ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ" ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਲਈ "ਨਾਜ਼ੀ" ਹਨ। ਮੁੰਜੇ ਨੇ 'ਪਹਿਲਾਂ ਹੜਤਾਲ' ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। 1935 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨੋਟ ਕੀਤਾ: 'ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਰਬੋਤਮਤਾ ਹੈ।'[11]

ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ' ਜਾਂ 'ਸਮੂਹ ਨਿੰਦਿਆ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 1925 ਤੋਂ 2018 ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਫੈਲਾਏ ਹਨ। ਇਹ 2025 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦੀ 100ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਮਨਾਉਣ' ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਾ।

ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਲਾਸਿਕ ਕੰਮ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।[12] ਜੇਰੇਮੀ ਵਾਲਡਰੋਨ ਨਿਊਯਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਲਾਅ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਆਲ ਸੋਲਸ ਕਾਲਜ

ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਚਿਚੇਲੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਪੋਸਟਰਾਂ ਤੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੂਰਖ ਨਾ ਬਣੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਥੇ ਸਵਾਗਤ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਸਮਾਜ ਮਹਿਮਾਨਨਿਵਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਭੇਦਭਾਵ ਵਾਲਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਘੱਟ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਰੱਖਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਨਾ ਬਣੋ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਡਰੋ।[13]

ਵਾਲਡਰੋਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸਲਵਾਦੀ ਪੈਂਫਲੇਟਾਂ ਅਤੇ ਬਿਲਬੋਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਜੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ - ਗੋਰੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਨਸਲਵਾਦੀ ਭੜਕਾਊ ਸ਼ਬਦ ਘਿਣਾਉਣੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਸਲਵਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੌਤ ਤੱਕ ਕਹਿਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਲਚਕਤਾ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ?[14]

ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇਕਰ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੀ ਬੋਲੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੈਥਰੀਨ ਏ. ਮੈਕਕਿਨਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਓਨਲੀ ਵਰਡਜ਼ ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।[15]

ਵਾਲਡਰੋਨ ਇਸਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਮਸਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੁਆਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ, ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਸਥਾਈ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੈਂਬਰ ਬਰਾਬਰ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ।'[16]

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪਾਲ ਆਰ. ਬ੍ਰਾਸ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਣਥੱਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਖੇਤਰੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ "ਦਿਫਟ ਆਫ਼ ਐਨ ਆਈਡਲ" ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ (ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1997)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ:

> ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਆਪਣੇ ਆਪ' ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕੁਝ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਨਾ ਨਤੀਜੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ...
>
> ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ 'ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ' ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ 'ਮਾਹਿਰਾਂ' ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ 'ਸੰਸਥਾਗਤ ਦੰਗੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ' ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਅਦਾਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ' ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਥੇ ਵੀ, ਅਜਿਹੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਨੂੰ 'ਦੰਗੇ' ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਥਾਨਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਕਸਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਦੰਗੇ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।[17]

ਪਿੱਤਲ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ:

> ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੰਗਾ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਨੈੱਟਵਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਥਾਗਤ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਜੋ ਤਣਾਅ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਦੰਗਿਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ, ਨਸਲੀ ਅਤੇ

ਹੋਰ ਨਸਲੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਸਮੂਹਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ 'ਕ੍ਰਮ' ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਤਣਾਅ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਕਹਾਵਤ ਵਾਲੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਨਿਯਮਤ ਫਾਇਰ-ਟੈਂਡਰ ਹਨ ਜੋ ਬਾਲਣ ਨੂੰ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਇਸਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਇਸਨੂੰ ਧੁਖਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਮਾਹਰ ਹਨ, ਜੋ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਣਾਅ ਦੇ ਇੱਕ ਪਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੰਗਾ-ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ, ਅਤੇ/ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ, ਮਨੋਨੀਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਖ਼ਤਰੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਪਾਰਟੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ-ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ 'ਪਰਿਵਾਰ' ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਵੀਐਚਪੀ) ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਸੰਗਠਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਥਿਤ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ 'ਸੁਧਾਰਨ' ਲਈ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੰਦਰਾਂ 'ਤੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ। ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੂਜੀਆਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਲੜਾਕੂ 'ਸੁਰੱਖਿਆ' ਦਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨਾਜ਼ੀ ਐਸਏ ਦਾ ਕੁਝ ਤਰਸਯੋਗ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੰਸਕਰਣ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਗਠਨ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਘੱਟ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਿਤ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹਨ। ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਂਬਰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਫਿਰ ਵੀ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਜਾਂ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਦੰਗਾ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁਝ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ, ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।[18]

ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਬ੍ਰਾਸ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ, ਵੀਐਚਪੀ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੇ ਪੂਰੇ 'ਪਰਿਵਾਰ' ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇਸ ਪੰਥ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵਜੋਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਜੋਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਕੂਆਂ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਵਜੋਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਨਰਮੰਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਇਕਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। (... ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ, ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਟੀਚੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ।)[19]

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚ ਹੈ। ਸਾਵਰਕਰ ਵਾਂਗ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮੂਲੀ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਕਿਉਂ ਭੜਕਦੇ ਹਨ। ਜੂਨ 1968 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵਾਈ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। 'ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਮਾਮੂਲੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਪੂਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ

ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮਾਮੂਲੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਖਤਰਨਾਕ ਸਥਾਨ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੜਕਦੇ ਹਨ।' ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਭੜਕਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੌਕਸ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫੈਲਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1969 ਦੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਗੜਬੜ 'ਤੇ ਜਗਨਮੋਹਨ ਰੈਡੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ (ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੈਰਾ 6.59, ਪੰਨਾ 67):

> ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਭੜਕਣਗੇ, ਅਤੇ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਦੋਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਛੇਵੀਂ ਭਾਵਨਾ, ਉਮੀਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਲਗਭਗ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭੜਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ, ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਇਹ ਜਾਣਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ, ਦੋਸ਼ੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਮੀਖਿਆ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੰਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1947 ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

1954 ਤੋਂ 1960 ਤੱਕ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਰਿਹਾ, 1960 ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 26 ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ 1961 ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਲਟ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਵਾਧਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਹਾਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਥਿਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 1964 ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਹੋਈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

1961 ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਉਲਟਾਪਣ ਜਬਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਬ੍ਰਾਸ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਉਭਾਰ ਵਿੱਚ 'ਮੋੜ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।[20]

ਫਰਵਰੀ 1961 ਵਿੱਚ, ਜਬਲਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਕਾਲਜ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਊਸ਼ਾ ਭਾਰਗਵ ਨਾਲ ਦੋ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਲਈ ਅਤੇ ਮਰ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਹੜਤਾਲ' ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੜਬੜ ਹੋਈ - ਦੁਕਾਨਾਂ ਲੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਬਲਪੁਰ ਦੰਗੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ।

ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਭੇਜੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਿਰ, ਅੰਸਾਰ ਹਰਵਾਨੀ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਾਇਰ ਅਤੇ ਸੁਰੇਂਦਰ ਮੋਹਨ ਘੋਸ਼ ਸਨ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ (23 ਮਾਰਚ 1961) ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗੇ ਸੰਗਠਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ।'

ਜਬਲਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਮਹੇਸ਼ ਦੱਤ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੰਗੇ ਯੂਪੀ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਏ, ਜਿਸ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1961 ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਘ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਬਲਪੁਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਡੋਨਾਲਡ ਈ. ਸਮਿਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਇੰਡੀਆ ਐਜ਼ ਏ ਸੈਕੂਲਰ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਸਫੋਟ। ਭਾਵੇਂ ਦੰਗਾ ਕਿਸ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਨਿਰਪੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਪੇਖਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਰਵਰੀ 1961 ਵਿੱਚ ਜਬਲਪੁਰ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਗੰਭੀਰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਹ ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਅਕਸਰ ਫਿਰਕੂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗੜਬੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਭੁਗਤੇਗਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਗੜਬੜੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।[21]

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨੋਟਿਸ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ। ਪਾਲ ਆਰ. ਬ੍ਰਾਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਡਿਊਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡੋਨਾਲਡ ਐਲ. ਹੋਰੋਵਿਟਜ਼ ਅਤੇ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

> ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਕੱਲੇ, ਜਨ ਸੰਘੀਆਂ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ। 1968 ਦਾ ਮੇਰਠ ਦੰਗਾ ਜਨ ਸੰਘ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ।
>
> 1969 ਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੰਗੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 1,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਮੇਟੀ' ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਜਨ ਸੰਘੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭੜਕਾਊ ਹੱਥ-ਪੱਤਰ ਵੰਡੇ। ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸਾਂਝਾ ਮੋਰਚਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਸਵ ਮੰਡਲ (ਆਰਯੂਐਮ), ਆਰਐਸਐਸ, ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ (ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ-ਕਮ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ) ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕੌਸਾ ਅਤੇ ਭਿਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ (1970) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਯੂਐਮ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਜਲੂਸ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ - ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਰਖੀ ਗਈ ਭੜਕਾਊ ਰਣਨੀਤੀ ਜਿਸਨੇ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ (1979) ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੰਸਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ।

ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੰਗਾ ਗੱਠਜੋੜ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਇੱਕ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਰਟੀ, ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਠ (1982) ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਸਾਬਕਾ ਅਛੂਤਾਂ (ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਭੰਗੀਆਂ ਜਾਂ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕਾਂ) ਦੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ।[22]

ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਰਾਇਲ ਨੀਦਰਲੈਂਡਜ਼ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਸਾਊਥਈਸਟ ਏਸ਼ੀਅਨ ਐਂਡ ਕੈਰੇਬੀਅਨ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੇ ਵਾਰਡ ਬੇਰੇਨਸ਼ੌਟ ਨੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਯੋਗ ਅਧਿਐਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ਦੰਗਾ ਰਾਜਨੀਤੀ: ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ (ਲੰਡਨ: ਹਰਸਟ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 2011)। ਉਸਨੇ 2001 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ (2005-6) ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਆਪਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੇ। ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ,

> ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਰਕੁਨਾਂ, ਨਗਰ ਕੌਂਸਲਰਾਂ, ਵਿਧਾਇਕਾਂ, ਪੁਲਿਸ, ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਅੰਜਾਮ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਇਆ। ਵਿਧਾਇਕ ਸ਼ੈਲੇਸ਼ ਮਕਵਾਨਾ ਇਸ ਨੈੱਟਵਰਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ।
>
> ਅਜਿਹੇ ਵਰਣਨ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਬ੍ਰਾਸ (1997, 1998, 2003, 2004) ਨੇ 'ਸੰਸਥਾਗਤ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਨ ਅਜਿਹੇ ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਹਾਰਤ ਬਾਰੇ ਬ੍ਰਾਸ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ: ਇਸਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਕੋਈ ਕੁਝ 'ਫਾਇਰ ਟੈਂਡਰਾਂ' ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪੱਧਰ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਆਗੂ 'ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਮਾਹਿਰਾਂ' ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਟਰਿੱਗਰਾਂ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ 'ਦੰਗਾ ਮਾਹਰ' ਜਾਂ 'ਦੰਗਾ ਕਪਤਾਨ' ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉੱਪਰ ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਸ ਵਾਂਗ, ਸਥਾਪਿਤ ਸੰਚਾਰ ਲਿੰਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਇਸ 'ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ।[23]

ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ:
ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਆਬਾਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ, ਰਸਮਾਂ, ਸਿਖਲਾਈ ਆਦਿ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਕ 'ਧਮਕੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ' ਦੂਜੇ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਟਿਲੀ (2003) ਦੁਆਰਾ 'ਸੀਮਾ ਸਰਗਰਮੀ' ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ: ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰਾਂ 'ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਛਾਣ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸਾਡੇ' ਅਤੇ 'ਉਨ੍ਹਾਂ' ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ VHP ਅਤੇ RSS ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਿਯਮਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। RSS ਪੂਰੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ('ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ') ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਸਰਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖੁਰਾਕ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। VHP ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਯੁਵਾ ਸ਼ਾਖਾ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ, ਸਥਾਨਕ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖ਼ਤਰੇ ਚਰਚਾ ਦਾ ਇੱਕ ਆਵਰਤੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੌਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਹੇ ਹਨ; ਸੰਗਠਨ ਹੁਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਥਾਨਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜ਼ਮੀਨੀ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੂੰ ਕਮਾਂਡ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕਈ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਈਸਨਪੁਰ ਦੇ ਚੌਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਵੀਆਂ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਵੀਐਚਪੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਇਹ ਵਧੀ ਹੋਈ ਗਤੀਵਿਧੀ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ।[24] ...

ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ: ਪੂਰੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖੁਰਾਕ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ - ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਤਰਕ ਹਨ: ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਵੀਐਚਪੀ ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਮਾਣ, ਮਾਣ ਦੀ ਇੱਕ ਆਕਰਸ਼ਕ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ... ਹਿੰਦੂ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ; ਉਸ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਵਰਗੇ ਕਈ ਰਾਜ-ਪੱਧਰੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।[25]

ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੌਧਿਕ (ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਬਦਨਾਮ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਾਂਧੀ ਬਾਰੇ ਬੇਚੈਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ 1997 ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ 'ਅਪਣਾਉਣ' ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਨੇ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1997 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।' ਕਤਲ ਤੋਂ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ (ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ), ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇ.ਆਰ. ਮਲਕਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੀ, 11 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕਿਆ: 'ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੱਖੀ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਰਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਮੋੜਦੇ ਸਨ।' ਇਸ ਲਈ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ 'ਲੋਕਾਂ' ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਤਲ 'ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ' ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੀ। 1961 ਵਿੱਚ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ" ਕਹਿਣਾ ਬੰਦ ਕਰੀਏ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1989 ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ, "ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ" 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੱਕ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਸਨ।' ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗੋਡਸੇ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਨੀਅਤ ਚੰਗੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਗਲਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।'[26] ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਵਾਇਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੇ 2001 ਅਤੇ 2012 ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੈਲਜੀਅਨ ਪਸੰਦੀਦਾ ਕੋਇਨਰਾਡ ਐਲਸਟ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਪੰਨਾ 175 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਕਾਲੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ।' ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ। ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਦੇ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਹ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਜੇ ਮਿਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਣਗੌਲਿਆ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਸ਼ਾਖਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ; ਅਖਾੜਾ (ਜਿਮਨੇਜ਼ੀਅਮ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ। ਮੈਨਚੈਸਟਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਜੌਨ ਜ਼ਾਵੋਸ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ।

> ਅਖਾੜਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਜਿਮਨੇਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪਾਂ (ਥੀਏਟਰ, ਸੰਗੀਤ, ਕਵਿਤਾ), ਦਵਾਈ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ 'ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚੇ' ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ...
>
> ਯਕੀਨਨ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਉਭਰਿਆ, ਉਹ ਅਖਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਖਾ ਇਕਾਈ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਈ 1926 ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅਖਾੜੇ ਰਾਹੀਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਖਾ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੀਆਂ 'ਭੌਤਿਕ ਚਾਲਾਂ' ਦੁਆਰਾ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 'ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਖਾੜਾ' ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਹ 1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਜੋਂ ਅਖਾੜਿਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਐਂਡਰਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮਲੇ

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਅਖਾੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ 230 ਤੋਂ 570 ਤੱਕ ਵਾਧਾ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਜੋਂ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ... ਸਰੀਰਕ, ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਰਧ-ਫੌਜੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਭਾਵ ਦੇ ਨਾਲ (ਕਾਨਪੁਰ ਦੇ ਅਖਾੜੇ 'ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ' ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ) ... ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਅਖਾੜਾ ਮਾਡਲ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ ਹੈ: ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਰੂਪ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।[27]

ਇਹ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਲ ਬ੍ਰਾਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਨੌਜਵਾਨ ਭਰਤੀ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਦਾ ਹੈ। ਅਖਾੜਾ ਉਸਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਦਿਓਰਸ ਨੇ 22 ਅਗਸਤ 1975 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।' ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗਲਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ। 1979 ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ:

1. ਜਬਲਪੁਰ, 1961: ਫਰਵਰੀ 1961 ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ (ਭੋਪਾਲ: ਸਰਕਾਰੀ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1962) ਦੁਆਰਾ ਜਬਲਪੁਰ, ਸਾਗਰ, ਦਮੋਹ ਅਤੇ ਨਰਸਿਮਹਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਗੜਬੜ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰੈਸ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਸੀ। 3 ਫਰਵਰੀ 1961 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਦੋ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਬਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੱਲੀ ਸੀ। 4th ਅਤੇ 15th ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਆਪਕ ਗੜਬੜ (ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ) ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਬਲਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁਝ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਗੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਆਂਢੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ, ਸਾਗਰ, ਦਮੋਹ ਅਤੇ ਨਰਸਿਮਹਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ। 6 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ 26 ਫਰਵਰੀ 1962 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਊਸ਼ਾ ਭਾਰਗਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋ ਪਈ। ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਯੁਗ ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇੱਕ ਖ਼ੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬੈਨਰ ਸੁਰਖੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ: 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁੰਡੇ ਦੁਆਰ ਛੁਰੀ ਦਿਖਾ ਕਰ ਹਿੰਦੂ ਲੜਾਈ ਸੇ ਬਾਲਤਕਾਰ। ਅਸਾਹਾਈ ਛੱਤਰਾ ਮਿੱਟੀ ਕਾ ਤੇਲ ਦਾਲ ਕਰ ਜਲ ਮਾਰੀ। ਅਭਿਯੁਕਤ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਕਾ ਬੇਟਾ। ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਮੇਂ ਸੰਸਾਨੀ ਵਾ ਤਨਾਵਪੂਰਨ ਵਟਾਵਰਨ' (ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਬਦਮਾਸ਼ ਨੇ ਛੁਰੀ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਬੇਸਹਾਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਨਸਨੀ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ)।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿਤਕਾਰਿਨੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਊਸ਼ਾ ਭਾਰਗਵ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 14.30 ਵਜੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆਈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਛੋਟਾ ਲਾਲ ਭਾਰਗਵ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਛੁਰੇ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਅਤੇ ਬੇਵੱਸੀ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜ ਲਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ 4 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, 'ਨਈ ਦੁਨੀਆ' ਅਤੇ 'ਨਵ ਭਾਰਤ' ਨੇ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਪਰ, ਮੁਕਾਬਲਤਨ, ਉਸ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਕਿ ਕੁੜੀ ਹਿੰਦੂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ... 4th ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਸਥਾਨਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਅੰਜੁਮਨ-ਏ-ਇਸਲਾਮੀਆ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਉੱਥੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਪੱਥਰਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਫਿਰਕੂਕਰਨ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰ ਬਾਰੇ ਜੱਜ ਦਾ ਵਰਣਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਸੰਜਮ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਗਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਯੁਗ ਧਰਮ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੱਜ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ 'ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਵੇਗੀ'।

ਜਾਂਚ ਦੀ ਇੱਕ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੀਂ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਿਰਕੂ ਪਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟਾਊਨ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ। ਨਹਿਰੂ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮਿਤੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਗੱਲ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨੌਂ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਬਾਰ ਦੇ ਨੂਰੂਦੀਨ ਅਹਿਮਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੇਅਰ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਸ ਬਾਰ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ, ਐਮ.ਕੇ. ਰਾਮਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਏ.ਐਸ.ਆਰ. ਚਾਰੀ, ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਕੀਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਚਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

2. ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੰਗੇ, 1969: 18 ਸਤੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮੌਜੂਦਾ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ; ਅਰਥਾਤ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਪੀ. ਜਗਨਮੋਹਨ ਰੈੱਡੀ, ਜੋ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ, ਨੁਸਰਵਾਂਜੀ ਕੇ. ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਅਖਰ ਐਸ. ਸਰੈਲਾ।

ਜਬਲਪੁਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਈ। ਐੱਚ.ਐੱਮ. ਪਟੇਲ, ਆਈ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਨੇ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਸੀ, ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਨ ਸੰਘ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਸਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 13 ਅਕਤੂਬਰ 1969 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਿਪੋਰਟ 21 ਅਕਤੂਬਰ 1970 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸ, ਜਨ ਸੰਘ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਸਮਿਤੀ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਮੇਟੀ), ਹੁੱਲਾਡ ਪੀਡਿਤ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮਿਤੀ (ਦੰਗਾ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕਮੇਟੀ), ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ, ਸੀਪੀਆਈ, ਸੀਪੀਆਈ (ਐਮ) ਅਤੇ ਐਸਐਸਪੀ ਅਤੇ ਜਮੀਅਤ ਉਲੇਮਾ-ਏ-ਹਿੰਦ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਐਮ.ਪੀ., ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਾਇਰਲ ਹੋਇਆ ਦੋਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਨਨਾਥ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਝੂਠਾ ਪਾਇਆ।

ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਬੂਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਗੰਭੀਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਗਾਵਾਂ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ 'ਸਾਧੂਆਂ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਯਾਨੀ ਗਾਵਾਂ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ, ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕ 'ਸਾਧੂਆਂ' ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਗਨਨਾਥ ਮੰਦਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਸਾਧੂਆਂ' ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਨ, ਝਗੜਾ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੱਥਰਬਾਜ਼ੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਭੀੜ ਵੱਲੋਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ, 'ਸਾਧੂਆਂ' ਦਾ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਗੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਘਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗਾਂ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ - ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੀਰਜ਼ਾਦਾ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ' ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਜਗਨਾਥ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਾਧੂਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ' ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੀਰਜ਼ਾਦਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ 'ਸਾਧੂ' ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਸਾਰੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਪੀਰਜ਼ਾਦਾ ਸਮੇਤ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ। ਪੀਰਜ਼ਾਦਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਕੋਈ 'ਮੇਲਾ' ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੜਕ ਖਾਲੀ ਸੀ, 'ਮੇਦਨੀ' ਦਾ ਜਲੂਸ ਜਮਾਲਪੁਰ ਚਕਲਾ ਵਿਖੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 150 ਤੋਂ 200

ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਸੜਕ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਅਣਸੁਖਾਵਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਰਸ ਦੌਰਾਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤਣਾਅ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪੂਰੀ ਘਟਨਾ ਫਿਰਕੂ ਝੜਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਆਗੂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:

> ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਸਮਿਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੈਰਾ 6.57 ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਿਰਕੂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਮੰਦਰ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ...। ਇਹ ਸਬੂਤ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਵਰਕਰ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਲਫਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣਤਾ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।[28]

3. ਭਿਵੰਡੀ ਦੰਗੇ, 1970: ਮਈ 1970 ਵਿੱਚ ਭਿਵੰਡੀ, ਜਲਗਾਓਂ ਅਤੇ ਮਹਾੜ ਵਿਖੇ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਪੀ. ਮੈਡਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੱਤ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣੇ।

ਇੱਥੇ ਫਿਰ ਦੋ ਮਿਆਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ; ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਭੜਕਾਊ ਜਲੂਸ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚਾ ਰਣਨੀਤੀਆਂ। 1 ਮਈ 1970 ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜਯੰਤੀ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਾਮ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਸਵ ਮੰਡਲ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਿਉਹਾਰ ਸਮੂਹ) ਹੇਠ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਜੱਜ ਨੇ ਪਾਇਆ:

(1) ਭੁਸਰ ਮੁਹੱਲਾ-ਪੁਰਾਣਾ ਥਾਣਾ ਰੋਡ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭੜਕਾਊ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੇਜ਼ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਮੁੱਕੇ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। (2) ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ, ਸਗੋਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਰਾਹਗੀਰਾਂ 'ਤੇ 'ਗੁਲਾਲ' ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। (3) ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਜਾਂ ਭੁਸਰ ਮੁਹੱਲਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਥਾਣਾ ਰੋਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਿਕੈਟ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

(4) ਪੁਰਾਣੀ ਮੱਛੀ ਮੰਡੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭੁਸਰ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਭੜਕਾਊ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਭੜਕਾਹਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਪੁਰਾਣੀ ਮੱਛੀ ਮੰਡੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁਝ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਹਗੀਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸ਼ਬਦੀ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੌਰਾਨ, ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਹਗੀਰਾਂ ਨੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਭਗਵਾ ਝੰਡੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਜਲੂਸ ਦੇਖਣ ਆਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਾਂ ਜਲੂਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਵਾਸੀ ਵੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। (5) ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਗੜਬੜ ਬਾਕੀ ਭੁਸਰ ਮੁਹੱਲੇ ਅਤੇ ਓਲਡ ਥਾਣਾ ਰੋਡ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈ। (6) ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਜਾਇਦਾਦਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। (7) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ਾਈਲਾਂ ਪੱਥਰ, ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ, ਸੋਡਾ-ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ, ਲਾਠੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੇਜ਼ਾਬ-ਬਲਬ ਸਨ। ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੋਲ ਬਰਛੇ ਸਨ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਕੋਲ ਤਲਵਾਰ ਸੀ। ਓਲਡ ਥਾਣਾ ਰੋਡ 'ਤੇ ਕੁਝ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਪੱਥਰ, ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੇਜ਼ਾਬ-ਬਲਬ ਵੀ ਸੁੱਟੇ ਗਏ।[29] ...

ਭਿਵੰਡੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਕਤ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਨ: (1) ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਮਜਲਿਸ ਤਮੀਰ-ਏ-ਮਿਲਤ ਦੀ ਭਿਵੰਡੀ ਬ੍ਰਾਂਚ, (2) ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਦੀ ਭਿਵੰਡੀ ਬ੍ਰਾਂਚ, (3) ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਭਿਵੰਡੀ ਬ੍ਰਾਂਚ, (4) ਸੇਵਾ ਸੰਮਤੀ, 5) ਭਿਵੰਡੀ ਸੰਮਤੀ।

ਉਕਤ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੰਗਠਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਸਵ ਮੰਡਲ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਸਵ ਮੰਡਲ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਗੂ ਅਤੇ ਵਰਕਰ ਜਨ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ ਜਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਪੱਖੀ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ, ਕੁਝ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ।[30]

ਜਲਗਾਓਂ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਤਰੁਣ ਮੰਡਲ ਬਣਾਇਆ। 'ਆਰਟੀਐਮ ਸਿਰਫ਼ ਜਲਗਾਓਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਸੀ।'[31]

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਇਆ: 'ਜਲਗਾਓਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨ ਹਨ: (1) ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਜਲਗਾਓਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਾਖਾ, ਅਤੇ (2) ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਤਰੁਣ ਮੰਡਲ ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਜਲਗਾਓਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਾਖਾ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਜਲਗਾਓਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਖਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'[32] ਮਹਾੜ ਦੰਗੇ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨੇਤਾ ਬਾਲ ਠਾਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਭੜਕਾਏ ਗਏ ਸਨ।[33]

4. ਥੈਲਸੇਰੀ, 1971: 28 ਦਸੰਬਰ 1971 ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਵਣਕੋਰ-ਕੋਚੀਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਜੋਸਫ਼ ਵਿਥਾਯਾਥਿਲ ਦੁਆਰਾ ਟੈਲੀਚੇਰੀ ਗੜਬੜ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

ਭਾਵੇਂ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਪੱਖੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ, ਪਰ ਇਹ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੜਬੜ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। P1W1 ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਲੀਚੇਰੀ ਬਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਤਿਰੂਵੰਗਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਹੁੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿਰੂਵੰਗਡ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਨ ਸੰਘ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। P3W3 ਰਮੇਸ਼ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੇਤਾ ਨੇ ਗੜਬੜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਸੀਪੀਆਈ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗੜਬੜ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। P6W1, ਟੈਲੀਚੇਰੀ ਬਲਾਕ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ (ਓ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗੜਬੜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ।[34] ... ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੇਤਾ ਨੇ ਗੜਬੜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਗੜਬੜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ।

(ਪੰਨਾ 86 ਅਤੇ 88 'ਤੇ ਜੱਜ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।)

5. ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ, 1979: ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਜਤਿੰਦਰ ਨਾਰਾਇਣ, ਪੀ.ਪੀ. ਅਗਰਵਾਲ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਅਤੇ ਐਸ.ਕਿਊ. ਰਿਜ਼ਵੀ, ਆਈ.ਪੀ.ਐਸ. (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ। 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1979 ਤੋਂ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋਈਆਂ ਗੜਬੜੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ 15 ਮਈ 1979 ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ 22 ਸਤੰਬਰ 1979 ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਦੇ ਫੈਲਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ'। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। 1971 ਦੇ ਤੇਲੀਚੇਰੀ ਗੜਬੜ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਖੋਜ ਹੈ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਤੇਲੀਚੇਰੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੜਬੜ ਦੀ ਪਿਛੋਕੜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ'।[35]

ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਭਰਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਲੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੇ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਪਾਠ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸੰਘ ਦੇ 400 ਤੋਂ 500 ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਗਵਾਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਰਨਾਮਾ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਜਿਸਟਰ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਰਜਿਸਟਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ...

ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ 31 ਮਾਰਚ ਅਤੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1979 ਨੂੰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਵ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ 5 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਵੱਲੋਂ ਸਖ਼ਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਰਾਂਚੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੇ ਉੱਥੇ ਕੈਂਪ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਇੰਨਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵਰਸ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਪਈ। ਖੁਫੀਆ ਸ਼ਾਖਾ (ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਆਰਐਸਐਸ/12) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੇਗਾ। ਦਰਅਸਲ, ਪਰਚੇ ਆਦਿ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਸ਼ਕਾਂ 31 ਮਾਰਚ ਅਤੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1979 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਰੀਗਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਮੀਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 1,000 ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਕਈ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਠੀ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਮਸ਼ਕ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਐਸ.ਪੀ. ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਸੜਕ ਨੰਬਰ 14 ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ...

ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ 'ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਯਾਦ

ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਫਿਰਕੂ ਮੁੱਦਾ ਰੋਡ ਨੰਬਰ 14 ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਝੋਂਪਰਾ ਮਸਜਿਦ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਰੋਡ ਨੰਬਰ 14 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੜਬੜ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਰੋਡ ਨੰਬਰ 14 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਸੀ।

ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫਿਰਕੂਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਪੀ. ਮੈਡਨ ਨੇ ਭਿਵੰਡੀ, ਜਲਗਾਓਂ ਅਤੇ ਮਹਾੜ ਵਿਖੇ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ 27 ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤਾਂ ਵਜੋਂ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ 'ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ'। ਇਹੀ ਕੁਝ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਦੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ...

ਇਹ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਨੰਬਰ 14 ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਤੀਜਾ, ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ ਆਯੋਜਿਤ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੈਂਪਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਮਾਹੌਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਸ਼ਨ 11 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1979 ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈਆਂ ਗੜਬੜੀਆਂ ਲਈ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ, ਜਿਸਦੇ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਸੰਗਠਨ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਸਨ, ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਫੈਲਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ।

ਇਸਨੇ 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1979 ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੜਬੜੀ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਭੜਕਾਊ ਜਲੂਸ ਦੀ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਨਿਰੀਖਣ ਨਾਲ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਮਨਾ ਬਸਤੀ ਅਖਾੜਾ ਜਲੂਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੇ ਬੇਢੰਗੇ ਅਤੇ ਦਬਦਬੇ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ, ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਸੀ, 1979 ਦੇ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਦੌਰਾਨ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਅਤੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿੰਗ ਲਈ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ, ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਵੱਡੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਕੇ।[36]

6. ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ, 1982: 1 ਮਾਰਚ 1982 ਅਤੇ 15 ਮਾਰਚ 1982 ਨੂੰ ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੰਡਾਈਕਾਡੂ ਵਿਖੇ ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਝੜਪਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਜਸਟਿਸ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਪੀ. ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ (ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, 1986) ਦੁਆਰਾ। ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਤਿੰਨ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ, ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਸੰਗਮ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸਿਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਰੇ ਤੋਂ, ਉੱਤਰੀ ਧਰੁਵ ਤੱਕ, ਪੂਰਾ ਖੇਤਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਧਰੁਵ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਖੇਤਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਸ ਦੱਖਣੀ ਸਿਰੇ ਤੋਂ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਚਰਚਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ।

1963 ਵਿੱਚ, ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਚੱਟਾਨ 'ਤੇ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਲਈ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਚੱਟਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਰਾਸ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੇਂਟ ਜ਼ੇਵੀਅਰਜ਼ ਰੋਡ ਵਜੋਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਦੇਵਸਵਮ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਲਈ ਚੱਟਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 7 ਜਨਵਰੀ 1963 ਨੂੰ ਚੱਟਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਤਖ਼ਤੀ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਸਨੂੰ ਈਸਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇੱਕ ਲੱਕੜ ਦਾ ਕਰਾਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਲਈ ਚੱਟਾਨ ਯਾਦਗਾਰ

ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।

30 ਅਗਸਤ 1981 ਨੂੰ ਮੰਗਲਮ ਤੋਂ ਕੁਲਸ਼ੇਖਰਮ ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਰੂਟ-ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 11 ਅਕਤੂਬਰ 1981 ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 21 ਦਸੰਬਰ 1981 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਮਦਾਥੱਟੁਵਿਲਾਈ ਦੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਸੇਂਟ ਸੇਬੇਸਟੀਅਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਜਲੂਸ ਇੱਕ ਸਜਾਏ ਹੋਏ 'ਸੱਪਰਮ' ਵਿੱਚ ਕੱਢਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਲਾਈਟਾਂ ਨਾਲ ਜਗਮਗਾਉਂਦੀ ਇੱਕ ਜੀਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੇਟੁਕੁਲਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ।
15 ਮਾਰਚ 1982 ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ।
ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਸਦਭਾਵਨਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਕਲਪ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਦਰਜ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਹ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਕਲਪ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਈਸਾਈ ਪਰਦੇਸੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਦਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ...

ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਚੈਂਪੀਅਨ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਓ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਫਿਰਕੂਵਾਦ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਡੇਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ: (ਏ) ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਕਿ ਈਸਾਈ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ; (ਬੀ) ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਡਰ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ; (ਸੀ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ; (ਡੀ) ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੰਜਰ, ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਤੀਰ ਵਰਗੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ; (ਈ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰਕੂ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣਾ।

ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਝੜਪਾਂ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਉਹੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਦਿਸ਼ਾ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੈਜੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਡ੍ਰਿਲ ਅਤੇ ਪਰੇਡ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਝੰਡੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਹਨਾਂ ਘਾਤਕ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ...

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਉਥਾਨ ਦਾ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਕਲਪ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗਊ-ਗੋਬਰ ਯੁੱਗ ਵੱਲ ਪਿੱਛੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚੇ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵੀਹ ਸੂਤਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ...

ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਠੀਆਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਜੈਵਲਿਨ ਥ੍ਰੋਅ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਭਿਆਸ, ਅਭਿਆਸ, ਪਰੇਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਦੇਸ਼ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਵਲ ਹੜਤਾਲ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਸਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਡਰ, ਡਰ ਅਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉੱਪਰ

ਦੱਸੇ ਗਏ ਅਭਿਆਸ, ਅਭਿਆਸ, ਪਰੇਡ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

7. ਭਾਗਲਪੁਰ ਦੰਗੇ, 1989: ਭਾਗਲਪੁਰ ਦੰਗੇ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 1995 ਤੱਕ ਹੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਰਾਮ ਨੰਦਨ ਪ੍ਰਸਾਦ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਿਨਹਾ ਅਤੇ ਐਸ. ਸ਼ਮਸੁਲ ਹਸਨ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ 24 ਅਕਤੂਬਰ 1989 ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਰਾਮਸ਼ੀਲਾ ਜਲੂਸ ਭਾਗਲਪੁਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਅਤੇ ਮਾਰਚ 1990 ਤੱਕ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕੇ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਗੈਰ-ਸੰਬੰਧ 'ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੂਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ, ਰੀਤਾ ਵਰਮਾ, ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਜਲੂਸ ਅਯੁੱਧਿਆ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਖਾ ਸੀ। ਮਾਹੌਲ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਖਰਾਬ ਸੀ।

ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਵਰਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਬੂਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਗਲਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਸੱਲਾਨ ਅਤੇ ਅੰਸਾਰੀ ਜਾਂ ਮਹਾਦੇਵ ਅਤੇ ਕਾਮੇਸ਼ਵਰ ਯਾਦਵ ਅਤੇ ਬਜੋਰੀਆ ਵਰਗੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।[37]

ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੰਨਾ 15 'ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ।

ਮਾਮਲਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਦੋਂ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅਸਲ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਜਨੀਆ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਕਾਪੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਿਤੀ 30th ਜਨਵਰੀ 1993, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

'ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ . . . ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਤਾਂ ਦੰਗੇ ਰੁਕ ਜਾਣਗੇ': ਅਡਵਾਨੀ

ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਹਿੰਦੂਤਵ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਦੰਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਰਐਸਐਸ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 'ਪੰਜਜਨੀਆ' ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਹਿੰਦੂਤਵ' ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ ਜੋ ਦੰਗਿਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਬਹਾਨੇ 'ਤੇ ਗੜਬੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਰਾਸ਼ਟਰ) ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਧਾਇਆ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮੁਹੰਮਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਈਸਾਈ ਈਸਾਈ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੂਤਰੀਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਛਾਣਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

'ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਨਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਾ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ,' ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸ਼ਬਦ ਕਦੇ ਵੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ: ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੂਲ ਹਿੰਦੂ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੂਲ ਲੋਕਾਚਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਡਵਾਨੀ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੁਖਦਾਈ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।[38]

ਰਿਪੋਰਟ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਤਾ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।'[39]

ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੇਖ ਪੰਜਜਨਯ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਡਵਾਨੀ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਮਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ, 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਨੁਕਾਤੀ ਅਪੀਲ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ।[40] ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੰਜਾਹਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੋਇਰ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ।[41]

ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੂਝਵਾਨ ਅਧਿਐਨ "ਸਪਲਿੰਟਰਡ ਜਸਟਿਸ: ਲਿਵਿੰਗ ਦ ਹੌਰਰ ਆਫ਼ ਮਾਸ ਕਮਿਊਨਲ ਵਾਇਲੈਂਸ ਇਨ ਭਾਗਲਪੁਰ ਐਂਡ ਗੁਜਰਾਤ" (ਥ੍ਰੀ ਐਸੇਜ਼ ਕਲੈਕਟਿਵ, 2016) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਲੇਖਕ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਕੀਲ ਵਾਰਿਸ਼ਾ ਫਰਾਸਤ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਕੁਨ ਅਤੇ ਖੋਜਕਰਤਾ ਪ੍ਰੀਤਾ ਝਾਅ ਹਨ।

ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ, ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਬਰਫ਼ ਦੇ ਪਰਤ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਛੂਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਆਪਣੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ਼ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਰਾ ਲਿਪਟਨ ਨੇ 'ਬੇਰਹਿਮ ਭਾਸ਼ਣ, ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ:

ਕੀ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਫੈਲਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਲੋਰੇਟਾ ਈ. ਲਿੰਚ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਰਮ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੀ... ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ

ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਲੇਬਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।[42]

2014 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜੋ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਦੋਸ਼ੀਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਮੱਗਰੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੋ, ਜ਼ਿਕਰ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਸਟਿਸ ਵੀ.ਐਨ. ਖਰੇ ਦੀਆਂ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ 'ਨੀਰੋ' ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਜੋ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।[43] ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਦੇ ਸਟਿੰਗ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇੱਕ ਕਲਾਸਿਕ ਹੈ; ਬਿਲਕੁਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।[44] ਆਰ.ਬੀ. ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ, ਗੁਜਰਾਤ: ਬਿਹਾਈਂਡ ਦ ਕਰਟਨ (ਮਾਨਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2016) ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਉਹ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ 2002 ਤੱਕ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. (ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ) ਸਨ; ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਬਣੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦਭਾਗਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਆਰ.ਕੇ. ਰਾਘਵਨ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਰਾਜੂ ਰਾਮਚੰਦਰਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ। ਫਿਰਕੂ ਅਪੀਲ ਇਸ ਜਵਾਬ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਹਾਊਸ ਆਫ਼ ਕਾਮਨਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੈਰੋਲਡ ਵਿਲਸਨ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾ ਕੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਲਸਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 'ਨੈਤਿਕ ਕੋਝੀ' ਕਿਹਾ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਣ ਜੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ - ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮਨੁੱਖਾਂ - ਵਿਰੁੱਧ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

1ਗੋਲਵਾਲਕਰ, ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ, ਪੰਨਾ 153।

2ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 150।

3ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 152।
4Ibid., ਪੰਨੇ 147-8।
5ਇੰਦਰਜੀਤ ਬਧਵਾਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਵਲਾ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਅਹਿਮਦ, 'ਮਿਲਿਟੈਂਟ ਰੀਵਾਈਵਲਿਜ਼ਮ', ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 31 ਮਈ 1986, ਪੰਨਾ 76।
6ਸਪਾਟਲਾਈਟਸ, ਪੰਨੇ 44, 45, 110, 188।
7ਕੇ.ਆਰ. ਮਲਕਾਨੀ, ਦ ਆਰਐਸਐਸ ਸਟੋਰੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਇੰਪੈਕਸ ਇੰਡੀਆ, 1980, ਪੰਨਾ 42।
8ਲਿਓਨੇਲ ਕਾਰਟਰ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗਬੰਦੀ ਵੱਲ, ਮਨੋਹਰ, 2018, ਪੰਨਾ 680।
9ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਦਿਆਲ, ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਪੰਨੇ 93-4।
10ਮਾਰਜ਼ੀਆ ਕੈਸੋਲਾਰੀ, ਸਵਾਸਤਿਕ ਦੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੀ. 79.
11ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 89।
12ਜੇਰੇਮੀ ਵਾਲਡਰੋਨ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ, ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2012।
13ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 2।
14ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 33।
15ਕੈਥਰੀਨ ਮੈਕਕਿਨਨ, ਓਨਲੀ ਵਰਡਜ਼, ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1993, ਪੰਨਾ 30।
16ਵਾਲਡਰੋਨ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ, ਪੰਨਾ 39।
17ਪਾਲ ਆਰ. ਬ੍ਰਾਸ, ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਚੋਰੀ: ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਟ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ, ਪੰਨੇ 8-9।
18Ibid., ਪੰਨੇ 16-7।
19Ibid, ਪੰਨੇ 282-3।
20ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 39।
21ਸਮਿਥ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ, ਪੰਨਾ 414।
22ਡੋਨਾਲਡ ਐਲ. ਹੋਰੋਵਿਟਜ਼, ਦ ਡੈਡਲੀ ਐਥਨਿਕ ਰਾਇਟ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2002, ਪੰਨੇ 244-5। ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਵਾਰਸ਼ਨੇ ਦੀ ਯੋਗ ਰਚਨਾ ਐਥਨਿਕ ਕਨਫਲਿਕਟ ਐਂਡ ਸਿਵਲ ਲਾਈਫ: ਹਿੰਦੂਜ਼ ਐਂਡ ਮੁਸਲਿਮਜ਼ ਇਨ ਇੰਡੀਆ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2002; ਇਕਬਾਲ ਏ. ਅੰਸਾਰੀ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਕਮਿਊਨਲ ਰਾਇਟਸ: ਦ ਸਟੇਟ ਐਂਡ ਲਾਅ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਆਬਜੈਕਟਿਵ ਸਟੱਡੀਜ਼, 1997 ਵੀ ਵੇਖੋ।
23ਵਾਰਡ ਬੇਰੇਨਸ਼ੌਟ, ਰਾਇਟ ਪਾਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨੇ 166-7।
24ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
25ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 178।
26ਆਉਟਲੁੱਕ, 19 ਜਨਵਰੀ 1998।
27ਜੌਨ ਜ਼ਾਵੋਸ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਉਭਾਰ, ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2000, ਪੰਨੇ 188-9।
2818 ਸਤੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਪੰਨਾ 218।
29 ਮਈ 1970 ਵਿੱਚ ਭਿਵੰਡੀ, ਜਲਗਾਓਂ ਅਤੇ ਮਹਾਡ ਵਿਖੇ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਵੋਲ. II, ਭਾਗ II, ਪੀ. 270.
30Ibid., ਭਾਗ III, ਭਾਗ III, ਪੰਨਾ 308।
31Ibid., ਭਾਗ IV, ਭਾਗ IV, ਪੰਨਾ 24।
32Ibid., ਭਾਗ IV, ਭਾਗ IV, ਪੰਨਾ 380।
33Ibid., ਭਾਗ V, ਭਾਗ V।
3428 ਦਸੰਬਰ 1971 ਨੂੰ ਟੈਲੀਚੇਰੀ ਗੜਬੜੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਪੰਨਾ 27।

35ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਜਿਤੇਂਦਰ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਪੰਨਾ 29।
36ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 104।
37ਭਾਗਲਪੁਰ ਦੰਗਾ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਪੰਨਾ 111।
38Ibid., ਪੰਨੇ 15-6।
39ਇਬਿਡ., ਪੰਨਾ 16।
40ਭਾਜਪਾ ਅੱਜ, 1997।
41ਉਸਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਪਾਠ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ 13 ਵੇਖੋ।
42ਦ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼, 12 ਦਸੰਬਰ 2015।
43ਅੰਤਿਕਾ 14 ਵੇਖੋ।
44ਗੁਜਰਾਤ ਫਾਈਲਾਂ: ਐਨਾਟੋਮੀ ਆਫ਼ ਏ ਕਵਰ ਅੱਪ; 2016 ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ।

24. ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ: ਏਬੀਵੀਪੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ

ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਲਾਹਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। 1948 ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਸਦੀ ਵਿੰਗ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਿਖਾਈ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪੂਰਵਜ, ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਵਜੋਂ ਆਈ, ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕੰਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਵੱਖਰਾ ਪਰ ਪੱਕੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ। ਇਹ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਏਬੀਵੀਪੀ) ਸੀ। ਬਲਰਾਜ ਮਧੋਕ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਉਪਜ, 9 ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਗਠਨ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਬੀਵੀਪੀ ਨੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ, ਇੱਕ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਗੱਲ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮਦਦ ਹੈ। ਇਹ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਮੌਖਿਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨੋਂ - ਏਬੀਵੀਪੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ - ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਸਟੌਰਮ ਟਰੂਪਰਜ਼ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਏ.ਬੀ.ਵੀ.ਪੀ.

ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ, ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ, ਕੇ.ਐਨ. ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਮੋਦੀ ਸਾਰੇ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਏਬੀਵੀਪੀ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੀ ਨਵ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮਿਤੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਜੇਪੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਛਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਮਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

1995 ਵਿੱਚ, ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਲ 483 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 415 ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਇਕਾਈਆਂ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ 167 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, 121 ਵਿੱਚ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ।[1]

ਦ ਕਾਰਾਵਨ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਮਾਸਿਕ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਡਰਤਾ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਦੂਬੇ ਦੁਆਰਾ 'ਦ ਏਜ ਆਫ਼ ਏਬੀਵੀਪੀ' 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।[2]

2017 ਵਿੱਚ, ਏਬੀਵੀਪੀ ਦਾ ਮੁਖੀ 49 ਸਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਨੀਲ ਅੰਬੇਕਰ ਸੀ; ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। ਏਬੀਵੀਪੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਸਾਰੇ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਦੇਣ ਲਈ, ਵੀਐਚਪੀ ਇਸ 'ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਭਾਟੀਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਨੇ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਦੂਬੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

> ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਬੀਵੀਪੀ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਜੋ ਕਿ 1949 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਏਕਨਾਥ ਰਾਨਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ'। ਇੱਕ ਵਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਦੇਸ਼ - 'ਭਾਰਤ' - ਇੱਕ 'ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ' ਸੀ, ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਸਨ - 'ਯਹਾਂ ਦੂਧ ਕੀ ਨਦੀਆਂ ਬਹਿਤੀ ਥੀ' - ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਸੀ - 'ਭਾਰਤ ਏਕ ਸੋਨੇ ਕੀ ਚਿੜੀਆ ਥੀ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਰੂਪਕ ਨਹੀਂ ਸਨ', ਪਰ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚ ਸਨ। ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਬੀਵੀਪੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਅੱਛੇ ਦਿਨ', ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੇ.ਐਨ. ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ, ਜੋ ਕਿ ਨਿਮਰਤਾ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਏਬੀਵੀਪੀ ਨੇਤਾ ਰਾਮ ਬਹਾਦੁਰ ਰਾਏ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ

'ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਉਭਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।'

ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੇ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੀ, ਏਬੀਵੀਪੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ, ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਗੁਹਾਟੀ ਵਿੱਚ ਕੈਥੋਲਿਕ ਪਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਡੌਨ ਬੋਸਕੋ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਸੀਕਰ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਇੱਕ ਨੇਤਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਚੇਨਈ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਅੰਬੇਡਕਰ-ਪੇਰੀਆਰ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ 'ਮਾਨਤਾ ਰੱਦ' ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਵੇਮੁਲਾ ਦੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਲੈਕਚਰਾਰ ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ' ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹੇਠ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 'ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ', ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (RSS) ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਯੋਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ABVP) ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਯੋਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ 'BHU (ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ) ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ' ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਵੇਮੁਲਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਦੌਰਾਨ (2011 ਵਿੱਚ), ਏਬੀਵੀਪੀ ਨੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ 'ਲੋਕਤੰਤਰ, ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ... ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹੰਗਾਮਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਦੇ ਕਈ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਕਰਣਾਂ 'ਤੇ ਲੇਖ 'ਤਿੰਨ ਸੌ ਰਾਮਾਇਣ' ਨੂੰ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 2011 ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ...

ਰਾਮਜਸ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਜੋ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਨੇ ਜੇਐਨਯੂ ਵਿੱਚ 2016 ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ - ਉਮਰ ਖਾਲਿਦ ਸਮੇਤ, ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਿੰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ - ਨੂੰ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ' 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੂਨੀਅਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਸੀ, ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਸੱਦੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਵੀ.ਐੱਚ.ਪੀ.

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਮੰਜਰੀ ਕਾਟਜੂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ (ਓਰੀਐਂਟ ਲੌਂਗਮੈਨ, 2003) ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਲੋਕਤੰਤਰ (ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਨਿਊ ਟੈਕਸਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ, 2017)। 24 ਫਰਵਰੀ 2002 ਨੂੰ ਦਿ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਵੰਦਿਤਾ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਲੇਖ ਵੀ ਹੈ।

ਵੀਐਚਪੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 29-30 ਅਗਸਤ 1964 ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਐਸ.ਐਸ. ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇ.ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 150 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਵਾਮੀ ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ ਦੇ ਸੰਦੀਪਨੀ ਸਾਧਨਾਲਿਆ (ਆਸ਼ਰਮ) ਵਿਖੇ ਆਯੋਜਿਤ ਉਦਘਾਟਨੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ 60 ਲੋਕ ਆਏ ਸਨ। ਵੰਦਿਤਾ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦਾ ਐਲਾਨਿਆ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਹੈ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸਨੂੰ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ' ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਸ਼ੰਕਰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ 1939 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ 1964 ਵਿੱਚ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣੇ ਸਨ। 'ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ... ਇੱਕ ਤੀਜਾ ਧਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਮਵਾਦ ... ਅਤੇ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਅਮੀਰ ਭੋਜਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਸ 'ਤੇ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੋਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।'

ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖ਼ਤਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ' ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਕਲੀ-ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਸਨ। ਇਸਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ।

ਚੇਤਨ ਭੱਟ ਰਿਕਾਰਡ:

22-24 ਜਨਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਕੁੰਭ ਮੇਲੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ 25,000 ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ 250 ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਨ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੱਕ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਦੋ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ, ਦਵਾਰਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਰਦਾ ਪੀਠ ਅਤੇ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਗੋਵਰਧਨ ਪੀਠ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਬਕਾ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ, 'ਮਹਾਮੰਡਲੇਸ਼ਵਰ' ਸੱਤਿਆਮਿਤਰਾਨੰਦ ਗਿਰੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਸੱਤਿਆਮਿਤਰਾਨੰਦ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਅਤੇ ਭਗਤੀਵਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੇਤਰੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਸੀ - ਇੱਕ 'ਭੂ-ਭਾਵਨਾ' ਜੋ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ 1979 ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ 'ਅਰਧ-ਵਿਗਿਆਨਕ' ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸੀ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਤੇਜ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀਯਤੇਜ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ: ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਉਣਾ; ਗਊ ਹੱਤਿਆ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ; 'ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਸਾ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਤੇ ਲਾਲਚਾਂ' ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ, 'ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ' 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਦਵਤ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ('ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ') ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂਤਵ' ਦੇ ਇੱਕ ਚਾਰਟਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਲੌਕਿਕਾ' [ਸੰਸਾਰਿਕ ਜਾਂ ਆਮ] ਅਤੇ 'ਦੈਵਿਕਾ' [ਅਸਧਾਰਨ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ] ਆਚਰਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਕੋਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[3]

1967 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ 1966 ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ 'ਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਅਯੁੱਧਿਆ ਨੂੰ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ 24 ਮਾਰਚ 1989 ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਦੇਵਰਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਗੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਐਚ.ਵੀ. ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀ, ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ, ਯਾਦਵ ਰਾਓ ਜੋਸ਼ੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ, ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ, ਏ.ਬੀ. ਵਾਜਪਾਈ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ. ਭੰਡਾਰੀ, ਬੀਐਮਐਸ ਦੇ ਡੀ.ਬੀ. ਠੇਂਗੜੀ ਅਤੇ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਮਦਨ ਦਾਸ ਦੇਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਹਮਲੇ ਲਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇੜਲਾ ਤਾਲਮੇਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵੀਐਚਪੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਏਬੀਕੇਐਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਉਦਾਰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।[4]

ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

1982 ਵਿੱਚ, ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸਦੇ ਮੈਂਬਰ 'ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਗੇ'। ਇਸਦੇ 39 ਮੈਂਬਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਸੰਸਦ ਆਈ, ਜਿਸਦੇ 17 ਸਾਧੂ 'ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਗੇ'।[5]

90 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ, ਕੇਂਦਰੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਲਗਭਗ 200 ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਸਦ 1964 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਬਣ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਾਗੀਦਾਰ 'ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ' 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨਿਯਮਿਤ ਅੰਤਰਾਲਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ, 1983 ਵਿੱਚ ਏਕਾਤਮਤਾ ਯਾਤਰਾ ਪੁਨਰ-ਉਭਾਰਿਤ VHP ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਜਲੂਸ - ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਕਾਠਮੰਡੂ ਤੋਂ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰਮ ਤੱਕ, ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਗੰਗਾਸਾਗਰ ਤੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਸੋਮਨਾਥ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰਦੁਆਰ ਤੋਂ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਤੱਕ - ਨੇ ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵੰਡਿਆ (10 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ 50 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ)। ਜਾਫਰੇਲੋਟ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਾਤਰਾ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤਕ ਨਵੀਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਸੀ; ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਗਾਂ ਸੀ।

ਫਿਰ, ਪਹਿਲੀ ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਨੇ 1984 ਵਿੱਚ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਖੇ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਦੀ 'ਮੁਕਤੀ' ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ VHP ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ

ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਪਿਆ। ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦਾ ਗਠਨ 1970-74 ਵਿੱਚ ABVP ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਸਕੱਤਰ ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ 1980 ਤੋਂ RSS ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੀ। ਰਾਮ ਜਾਨਕੀ ਰੱਥਾਂ ਨੇ ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 1985 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। VHP ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਅਤੇ ਇੱਕ DD ਟੀਮ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ 'ਪੂਜਾ' ਅਤੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਫਰਵਰੀ 1986 ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। VHP ਨੇ 1986 ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਸ਼ਿਲਾ ਪੂਜਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1989 ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਿਲਾਨਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।[6]

ਵੀਐਚਪੀ ਨੇ 18-ਨੁਕਾਤੀ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ: 'ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ'। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 1: ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ। ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 2: ਸਾਡੇ ਧਰਮ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ... ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 4: ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਧਰਮ ਸਿੱਖਿਆ (ਧਰਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ) ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਾਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਕਰਨਾ...

ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 7: ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਮਠ, ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਸਕਾਰ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਕਰਨਾ। ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 8: ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਧਰਮ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ। ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 9: ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵਤ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ... . ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 10: ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ... . ਉਦੇਸ਼ ਨੰ. 12: ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਮਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ।

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ: 1. ਧਰਮ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 2. ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 3. ਸਾਰੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਕਰ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 4. ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 5. ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ...

11. ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੰਦਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ... 13. ਸਿਰਫ਼ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ... 16. ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ... 18. ਸਿਨੇਮਾ-ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ-ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।[7]

ਯੁਵਰਾਜ ਘਿਮੀਰੇ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ 'ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਉਭਾਰ' 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਦਰਅਸਲ, ਜੂਨ 1989 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਮਤਿਆਂ ਅਤੇ 6 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਜਪਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 9 ਨਵੰਬਰ 1989 ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸ਼ਿਲਾਨਿਆਸ ਵਿੱਚ, ਸਾਧੂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਨ। ਪਰ 1999 ਤੱਕ, ਭਗਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 22 ਹੋ ਗਈ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਸਵਾਮੀ ਨਿਰੰਜਨ ਤੀਰਥ ਨੇ ਜਾਤੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦੇ ਨਾਲ।

ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੋਣਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੀ, ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਭਾਰੀ ਕਰੂਰਤਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ ਵਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੇ ਕਦਮ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਸਥਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਵਾਲਮੀਕਿ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਵਾਲਮੀਕਿ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਦੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਜਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੇਗਾ।

ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਉਦੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਆਚਾਰੀਆ ਵਾਮਦੇਵ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਸ.ਐਸ. ਭੰਡਾਰੀ ਕੋਲ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। 'ਇਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਵਾਬ ਸੀ।

ਯੁਬਰਾਜ ਘਿਮੀਰੇ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ। 'ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਕੌਣ ਹੈ'; ਰਾਮਚੰਦਰ ਪਰਮਹੰਸ: ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ; ਮਹੰਤ ਨ੍ਰਿਤਿਆ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ: ਅਯੁੱਧਿਆ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਾਧੂ; ਆਚਾਰੀਆ ਵਾਮਦੇਵ: ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ; ਵਿਸ਼ਵੇਸ਼ ਤੀਰਥ: ਪੇਜਾਵਾੜਾ (ਉਡੁਪੀ)-ਅਧਾਰਤ ਸਵਾਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਯੁੱਧਿਆ ਅੰਦੋਲਨ 'ਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ; ਆਚਾਰੀਆ ਧਰਮਿੰਦਰ: ਢਾਹੁਣ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ, ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ; ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤਾਨੰਦ: ਭਾਜਪਾ-ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਅੰਬੇਡਕਰ, ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਤ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ; ਮਹੰਤ ਅਵੈਦਿਆਨਾਥ: ਭਾਜਪਾ ਐਮ.ਪੀ. ਅਤੇ ਰਾਮ ਜਨਮਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ; ਸਵਾਮੀ ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ: ਭਾਜਪਾ ਐਮ.ਪੀ. ਜਿਸਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ 6 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਭਜਨਾਂ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ; ਸਵਾਮੀ ਯੋਗਾਨੰਦ: ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ।[8] 1991 ਤੋਂ ਸਾਧੂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ।

ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, 'ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ' ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ 'ਜਨਰਲ' ਸਲਾਹਕਾਰ ਦਰਜੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਕੇਂਦਰ, ਜੋ ਇਸ ਦਰਜੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ 'ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਨੋਟ' ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ VHP ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਵੀ ਨਾਇਰ ਦੀ

ਛਾਪ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਹੈ। 33 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ

ਆਰਐਸਐਸ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸਦਾ ਦਾਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੀਐਚਪੀ ਦੁਆਰਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ, ਮਈ ਅਤੇ ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਵਿਨੈ ਕਟਿਆਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਏਬੀਵੀਪੀ (1970-74) ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ 1980 ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ। ਇਹ ਕਦਮ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੇ ਬਰਛੇ ਵਾਲੀ ਬਾਂਹ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਜਾਫਰਲੋਟ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ:

> 11 ਜੁਲਾਈ 1993 ਨੂੰ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਇੱਕ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਸਖ਼ਤ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚਾ ਸੀ ਜੋ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਵਰਦੀਆਂ (ਨੀਲੀਆਂ ਸ਼ਾਰਟਸ, ਚਿੱਟੀਆਂ ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਭਗਵਾਂ ਸਕਾਰਫ਼) ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ 1993 ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 350 ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਹੈਂਡਬੁੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਟ੍ਰੇਨਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕਿਵੇਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ' ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ... ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ। 1991 ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਕੋਲ 6 ਭਗਵਾਂ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸਨ: ਸਵਾਮੀ ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ (ਬੁਦੌਨ), ਮਹੰਤ ਅਵੈਦਿਆਨਾਥ (ਗੋਰਖਪੁਰ), ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ (ਖਜੂਰਾਓ), ਸਵਾਮੀ ਸੁਰੇਸ਼ਾਨੰਦ (ਜਲੇਸਸਰ), ਸਵਾਮੀ ਸਾਕਸ਼ੀਜੀ ਮਹਾਰਾਜ (ਮਥੁਰਾ) ਅਤੇ ਯੋਗਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ (ਭਿੰਡ)। ਦੂਜਾ, ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।[9]

ਪ੍ਰੋ. ਯੋਗੇਂਦਰ ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਵੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ:

> ਬਜਰੰਗ ਦਲ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਯੁਵਾ ਵਿੰਗ, ਇਸਦੀ ਲੜਾਕੂ ਬਾਂਹ ਹੈ। ਗੁੰਡੇ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ, ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਕਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹੂਬਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ, ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਕਸਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਭਗਤਾਂ (ਰਾਮ ਦੇ ਭਗਤ) ਅਤੇ ਕਾਰਸੇਵਕਾਂ (ਸਵੈ-ਸੇਵਕਾਂ) ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਭੰਨਤੋੜ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਸ਼ਲੀਲੀਕਰਨ ਦੇ ਭਾਜਪਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਰੂਪ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧੇ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਤਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਨਾਲੋਂ ਬਜਰੰਗ ਦਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਰਾਮਜਨਮਭੂਮੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਤੋਂ, ਸਗੋਂ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ, ਸਗੋਂ ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।[10]

ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਾਮਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਗੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਅਤੇ ਮਿਆਂਮਾਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਹੈ।

ਯੇਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਚਰਡ ਐਚ. ਡੇਵਿਸ ਨੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਸਟ੍ਰੀਟ ਪਾਵਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ:

ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਵਰੇਜ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਆਦਮੀ ਧਨੁਸ਼ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਵਰਗੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹਥਿਆਰ ਫੜੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਯੁਵਾ ਵਿੰਗ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਖਾੜਕੂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ੈਵ ਰਸਮੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਦੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 'ਔਰਤਾਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ "ਅਧਰਮੀ" ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੀਲਾਦਰੀ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ (1991, ਪੰਨਾ 129) ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਿਵ 'ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਨਵੀਂ ਖਾੜਕੂ, ਹਮਲਾਵਰ ਭਾਵਨਾ' ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਸਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਤ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਹਨੂਮਾਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ', ਰਾਮ ਦੀ ਬਾਂਦਰ ਫੌਜ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਹਨੂੰਮਾਨ ਖੁਦ - ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਬਾਂਦਰ ਯੋਧੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਜੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ - ਅਕਸਰ ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਨੌਜਵਾਨ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਜੈਨ ਵਿਖੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਭੇਟ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਖੂਨ ਦਾ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਤਿਲਕ) ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਡਵਾਨੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਅਡਵਾਨੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਜਮੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਲੂਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਟੱਲ ਚਰਚਾ ਹਥਿਆਰ (ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਤੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਉੱਚ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਟਾਰਚ ਕੀਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ (ਕੁਰਤਾ ਅਤੇ ਧੋਤੀ) ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦਾ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਘੜਾ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੋਸ਼ ਲਈ ਝਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨੇ ਸਿਵਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਚੁਣੌਤੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਲੂਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਦੋਂ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ...

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਯੁੱਧ ਦੀ ਮੂਰਤੀ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਨਰਮ-ਚਲਣ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਅਤੇ ਵੀਐਚਪੀ ਜੋ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਜੰਗ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਹੀ ਏਜੰਡੇ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਸਨ।[11]

ਇਹ 'ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ' ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੇ.ਆਰ. ਨਾਰਾਇਣਨ ਦੀ 24 ਜਨਵਰੀ 1999 ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੇ ਇੱਕ

ਅਭੁੱਲ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਡੂੰਘੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ, ਗ੍ਰਾਹਮ ਸਟੀਵਰਟ ਸਟੇਨਜ਼ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਫਿਲਿਪ ਅਤੇ ਟਿਮੋਥੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 9 ਅਤੇ 6 ਸਾਲ ਸੀ, ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜਨ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। 22-23 ਜਨਵਰੀ 1999 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਓਂਝਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡ ਮਨੋਹਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਟੇਨਜ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਕੋੜ੍ਹ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਪੀ. ਵਾਧਵਾ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਸਿਆਣਪ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ, ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ, ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਰਬਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ, ਉਸਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੱਟੜ ਫਿਰਕੂ ਨਜ਼ਰੀਏ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ 29 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਟੀਵੀ ਚੈਨਲ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ, 'ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਇਹ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀ: 'ਹੁਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਜਪਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ?' 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਨੂੰ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। 'ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤ ਨਹੀਂ ਹਨ।' ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, 23 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਈਸਾਈਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀਆਂ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਉਸਦਾ ਕਰਜ਼ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਹੋਇਆ, ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਪੀ. ਵਾਧਵਾ ਅਡਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਖਰਾ ਉਤਰਿਆ। ਉਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਫੈਦ-ਵਾਸ਼ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਬਾਰ ਦੇ ਗੋਪਾਲ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਜੋ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸਨ, ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ। ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਨੇ 28 ਮਈ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ। ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ '1998 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ'। ਉਹ ਉਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਭਗੌੜਾ ਸੀ। 'ਸੀਬੀਆਈ, ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭਾਜਪਾ,

ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਲੰਮਾ, ਸਰਗਰਮ ਸਬੰਧ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।'

12 ਦਸੰਬਰ 2015 ਨੂੰ ਦ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪਾਠਕ ਨੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਦਲ ਕੋਲ 45 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਕੱਟ-ਆਫ ਉਮਰ 40 ਸਾਲ ਹੈ। ਮਹਿਲਾ ਫੋਰਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ - 35 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੁਰਗਾ ਵਾਹਿਨੀ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਮਹਿਲਾ ਵਿੰਗ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ 35 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਮਾਤਰੂ ਸ਼ਕਤੀ (ਮਾਤਾ ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਇੱਕ ਕੱਟ-ਆਫ-ਉਮਰ ਤੋਂ ਪਰੇ 'ਮਾਂ' ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਗਠਨ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ। ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਏਬੀਵੀਪੀ) ਕੈਂਪਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ (ਬੀਐਮਐਸ) ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ। ਪੂਰੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਰਿਵਾਰ (ਵਿਚਾਰ ਪਰਿਵਾਰ) ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟਸ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਲੋਕ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਏਬੀਵੀਪੀ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਟਿਆਰ ਵਰਗੇ ਆਗੂ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ। 2002 ਤੋਂ 2009 ਤੱਕ ਦਲ ਦੇ ਕਨਵੀਨਰ ਰਹੇ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ। ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪੱਧਰ ਹਨ - ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਜ਼ੋਨਲ, ਰਾਜ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਖੰਡ (ਇੱਕ ਲੱਖ ਆਬਾਦੀ ਤੱਕ) ਪੱਧਰ; ਹਰੇਕ ਵਿੱਚ ਕਨਵੀਨਰ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਕਨਵੀਨਰ ਹਨ।

ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨੂੰਮਾਨ ਚਾਲੀਸਾ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਦਲ ਵਰਕਰ ਤੋਂ ਸਥਾਨਕ ਬਾਲੋਪਾਸਨ (ਸਰੀਰਕ ਤਾਕਤ ਦੀ ਪੂਜਾ) ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਤੀ ਅਖਾੜਾ, ਜਾਂ ਜਿਮਨੇਜ਼ੀਅਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦਲ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਕਾਰਕੁਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਬੀਵੀਪੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹੈ - ਬੇਸ਼ੱਕ, ਦਲ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਏਬੀਵੀਪੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਲ ਇਹਨਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਲ ਭਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਲ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਏ ਜੁਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਤਲ ਲਈ ਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਲ ਦੇ ਇੱਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਜਰੰਗ ਦਲ 1996 ਵਿੱਚ ਅਮਰਨਾਥ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਆਪਣੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਇੱਕ 'ਨਰਮ ਪੱਖ' ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਇਸਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। 'ਅਸੀਂ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖ਼ੂਨਦਾਨ ਕੈਂਪ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨਾ,' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ।

ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜਯੰਤੀ ਨੂੰ ਬਾਲੋਪਾਸਨ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਲ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਰਸ਼ ਕਾਰਕੁਨ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹ ਇੱਕ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਲਾਈਨ ਹੈ ਜੋ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਭਾਵੀ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।[12]

ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸੰਗਠਨ, ਵੀਐਚਪੀ ਵਾਂਗ, ਦਲ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਿੰਨੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਭਾਜਪਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੋਦੀ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੰਥ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

1ਯੋਗੇਂਦਰ ਪੀ. ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਵੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ: ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਉਭਾਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1994, ਪੰਨਾ 156।
2ਦ ਕੈਰਾਵੈਨ, ਅਕਤੂਬਰ 2017, ਪੰਨੇ 37-55।
3ਭੱਟ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਪੰਨੇ 181-2।
4ਕਾਨੂੰਗੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਈਸਟ, ਪੰਨਾ 196।
5ਵੰਦਿਤਾ ਮਿਸ਼ਰਾ, 'ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ VHP: ਸੰਘ ਦੀ ਸੱਜੀ ਮੁੱਠੀ', ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 24 ਫਰਵਰੀ 2002।
6ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
7VHP ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ: ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮਾਪ, ਭਾਗ - I, 1985।
8ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 31 ਜਨਵਰੀ 1993।
9ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਦ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਲੀਟਿਕਸ, ਪੰਨੇ 478-9।
10ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਸਿੰਘ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ, ਪੰਨਾ 169।
11ਡੇਵਿਸ, 'ਰਾਮ ਦੇ ਰਥ ਦੀ ਮੂਰਤੀ-ਵਿਗਿਆਨ', ਪੰਨੇ 47-8।
12ਦ ਹਿੰਦੂ, 12 ਦਸੰਬਰ 2015।

25. ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਚੈਰਿਟੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

2019 ਵਿੱਚ, ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਆਮਦਨ-ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੰਬੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕਬਾਲਾਂ, ਦੋਵਾਂ ਮੰਚਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਟੈਂਡ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਾਈਬਲਾਂ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ "ਵੀ ਜਾਂ ਆਵਰ ਨੇਸ਼ਨਹੁੱਡ ਡਿਫਾਈਂਡ" ਅਤੇ "ਬੰਚ ਆਫ ਥੌਟਸ" ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੀ ਮਾਣਮੱਤੇ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ 'ਨੀਤੀ' ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਡਾ. ਮਨੋਹਰਕਾਂਤ ਦਿਆਲਜੀ ਕਾਮਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ 1942 ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਪਰ ਦੇਵਰਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 15 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਅਰਜ਼ੀ (1978 ਦਾ ਅਰਜ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਮਿਤੀ 1 ਫਰਵਰੀ 1982) ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ (ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੰਬਰ 1) ਅਤੇ ਭੌਰਾਓ ਦੇਵਰਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੇ

ਸਹ-ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ (ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੰਬਰ 2) ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਘਿਨਾਉਣੇ ਇਕਬਾਲ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਖੁਲਾਸੇ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਹਨ।

ਡਾ. ਕਾਮਦਾਰ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਜੋ ਉਸਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਝੂਠਾ ਸੀ। 1933 ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ 1949 ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ, ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, 1972 ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ' ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੋਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। 1949 ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ 1972 ਵਿੱਚ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ 'ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਾਖਾ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਘ ਦਾ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ ਹੈ, "ਭਗਵ ਧ੍ਵਜ" ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।' 1972 ਦੀ ਸੋਧ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਘ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ "ਭਗਵ-ਧ੍ਵਜ" ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਘ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।'

1949 ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 22 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ, ਤੋਹਫ਼ੇ, ਦਾਨ, ਆਦਿ, ਸੰਘ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਗੇ।' 1949 ਦੇ ਸੋਧ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਘ ਸ਼ਾਖਾ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ 'ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ', 'ਉਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗੀ'। ਟੈਕਸ ਦੇਣਦਾਰੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹ ਸੋਧਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਉਹ ਸੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ। ਇਸਨੇ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ 'ਇਨਕਮ-ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 ਦੀ ਧਾਰਾ 10(22) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਹੈ' ਅਤੇ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 12(13) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ'। ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਸਥਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸਨੇ ਟੈਕਸ ਦੇਣਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੋਂ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੱਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਡਾ. ਐਮ.ਡੀ. ਕਾਮਦਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਰਿਣੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਭ 11 ਦਸੰਬਰ 1970 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਧਾਰਾ 139(2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ, ਐਮ.ਡੀ. (ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ) ਦੇਵਰਸ - ਜੋ ਕਿ 1973 ਵਿੱਚ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ (ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ) ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਬਣੇ ਸਨ - ਨੇ 22 ਅਪ੍ਰੈਲ 1971 ਨੂੰ ਦਾਇਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਵਲ ਅਰਜ਼ੀ (1971 ਦਾ ਨੰਬਰ 525) ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1965 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਦੇਵਰਸ ਨੇ 'ਕਿਸਾਨ' ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਹਿ-ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਬੀ. ਕਸ਼ੀਰਸਾਗਰ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਦੋ ਟੈਕਸ ਰਿਟਰਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੰਮ 'ਸਿਰਫ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਕੰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ' ਜੋ ਆਮਦਨ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੈਲੇਂਸ-ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਰਸੀਦਾਂ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਣਾ - ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਾਨ - ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ (ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ) ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸੇ ਦਿਨ, 22 ਅਪ੍ਰੈਲ 1971 ਨੂੰ, ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਆਮਦਨ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀ (ITO) ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ 1971 ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੋਟਿਸ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ:

> ਸੰਘ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ, ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ-ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 ਦੀ ਧਾਰਾ 10(22) ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਿਣਾ 2,68,370 ਰੁਪਏ ਸੀ; ਪੁਰਾਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਰਕਮ 527 ਰੁਪਏ; ਅਤੇ 'ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਟਰ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ ਵਾਧੂ ਰਸੀਦਾਂ' 1,851 ਰੁਪਏ। ਕੇਂਦਰੀ ਇਕਾਈ, ਕੇਂਦਰ ਕਾਰਜਲਯ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ, ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਭਵਨ ਸੀ। 'ਇਹ ਜਾਇਦਾਦ ਸੰਸਥਾ [sic] ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ 'ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਸਥਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਹ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੰਮ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ' ਸੀ।

25 ਅਪ੍ਰੈਲ 1972 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਵੱਲੋਂ ਇਸਦੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਨਿਧੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਪਾਂਡੂਰੰਗ ਬਲੀਰਾਮ ਕਸ਼ੀਰਸਾਗਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਈਟੀਓ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਸਿਰਫ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ'; ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ' ਸੀ। ਅਗਲਾ ਵਾਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਉਸਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ 'ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ 20,000 ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ'। ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ ਜੋ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਲਈ - ਇਸ ਲਈ, ਨਾਗਪੁਰ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਗਾਓ।

ਆਰਐਸਐਸ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ' ਅਤੇ

ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਰਜਿਸਟਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਵੈਯਮ ਸੇਵਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਖਾਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਵਜੋਂ ਸਵੈਇੱਛਤ ਭੇਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਹੈ, ਕੋਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਆਜ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਉਸੇ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਕਸਬੇ ਦੀ ਹਰੇਕ ਇਕਾਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਇਕਾਈ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਇਕਾਈਆਂ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ (ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੇਂਦਰ) ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਖੌਤੀ ਨਾਗਪੁਰ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਗਪੁਰ ਦਫ਼ਤਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਖਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੀਆਂ। ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨਾਗਪੁਰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਨਾਗਪੁਰ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਖਾਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਵਿੱਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਨਾਗਪੁਰ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਹਰੇਕ ਇਕਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਖਰਚ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਬੰਧਤ ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

30 ਮਾਰਚ 1974 ਨੂੰ, ਆਈਟੀਓ, ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਲ III, ਨਾਗਪੁਰ ਨੇ 1971-72 ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੈਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

15.10.73 ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਅਰਥ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 18 ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫਤਰ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫਤਰ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫਤਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ। ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਅਰਥ ਵਿਭਾਗ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫਤਰ ਨੇ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ 16.10.73 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ 10.10.73 ਨੂੰ ਹਾਲਾਂਕਿ, 31.10.73 ਨੂੰ, ਮੁਲਾਂਕਣਕਰਤਾ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਹੀ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਰਥ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਤ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸੁਤੰਤਰ

ਇਕਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਦਾ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ।

31.10.73 ਨੂੰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ 1.7.72 ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਧ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਨਾਟਕ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ। 21.11.72 ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣਕਰਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਘ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ।'
ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੰਢਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ।
ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਤੋਂ ਫੰਡ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਤ ਉੱਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁੱਖ ਨੀਤੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਵੀ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਤੋਂ 70,800/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸਨੇ 2 ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨੂੰ 38,000/- ਰੁਪਏ ਵੀ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜੋ ਘਾਟੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਾਗਪੁਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਪੁਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਣਾ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣਕਰਤਾ ਦੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚਾਹੁਣ ਖਰਚ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਗਪੁਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ

ਛੋਟੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਣਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਪੁਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਕਮ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਟੱਲ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਸਮੁੱਚਾ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਾਈ ਗਈ ਆਮਦਨ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਰਾਹੀਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਉਸਨੇ ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਿਣਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲਗਾਇਆ। ਇਹ 1974 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ; ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ। ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਕਿੰਨੀ 'ਗੁਰੂਦਕਸ਼ਿਣਾ' ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਲਈ, 11 ਜਨਵਰੀ 1978 ਨੂੰ, ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਐਮ.ਐਸ. ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੈ'।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਨਾਗਪੁਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੀ.ਪੀ. ਬੇਹੇਰੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ 'ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਾਨੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ [sic] ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਇਹ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਡਾ. ਕਾਮਦਾਰ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਬੇਹੇਰੇ ਦੇਵਰਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਯਕੀਨਨ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਬਿਆਨ ਵਾਂਗ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਆਈਟੀਓ ਕੇ.ਐਚ. ਚੈਮਾਨੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੇਡ ਖੇਡੀ, ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ; ਭਾਵੇਂ ਸੰਜਮ ਨਾਲ। ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਸਟਿਸ ਔਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸੁਪਰੀਮੋ ਗੋਲਵਲਕਰ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ:

ਉਕਤ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਖੁਦ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਤੀ 3.5.49 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਆਇੰਗਰ

ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 10.7.1949 ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 9 ਦੁਆਰਾ ਮੌਲੀਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੱਤਰ (ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨੇ 56 ਤੋਂ 61) ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਐਕਸ. 23 (ਟਾਈਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਅਤੇ 47 (ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿਰਹਾ (ਪੰਨਾ 6 ਐਕਸ. 64) ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਐਕਸ. 47 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 1949 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸੋਧਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਸਤੂਆਂ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਕੁਝ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ (ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਮ ਸੋਧਾਂ ਹਨ। ਬਿਨੈਕਾਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਭੁੱਲ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਐਗਜ਼. 23 ਅਤੇ 47 ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਿਤੀ ਜਾਂ ਅੰਤਿਮ ਰੋਦ ਲੈਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਟਾਈਪਿੰਗ ਜਾਂ ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਫੈਸਲਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਐਗਜ਼. 23 ਅਤੇ 47 ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਨਾਗਪੁਰ ਖੇਤਰ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ, ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਇਸਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਾਅਵਿਆਂ, ਅਤੇ/ਜਾਂ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੀਮਾ 1978 ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਜ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ, ਭੌਰਾਓ ਦੇਵਰਸ, ਇਸਦੇ ਸਹਿ-ਸਰਕਾਰੀਵਾਹ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ (ਪੂਰੇ ਪਾਠ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ 8 ਵੇਖੋ)।

ਇਹ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਮ.ਐਸ. ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ "ਵੀ ਜਾਂ ਆਵਰ ਨੇਸ਼ਨਹੁੱਡ ਡਿਫਾਈਂਡ" ਅਤੇ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਦੀ ਬੰਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ; ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸੰਘ ਲਈ ਆਪਣੀ

ਨੀਤੀ ਬਦਲਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ' (ਪੈਰਾ 14)। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ' ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ 'ਨੀਤੀ' ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ (ਪੈਰਾ 17)। ਇਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕੱਲ੍ਹ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਤੀ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਟੱਲ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ' (ਪੈਰਾ 18)। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 6 ਮਾਰਚ 1978 ਨੂੰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ (ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ) ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 1925 ਨੂੰ ਡਾ. ਕੇ.ਬੀ. ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ: 'ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਕਿ [sic] ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੀਤ ਸੀ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ 1920 ਵਿੱਚ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।' ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਦਾ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ 'ਪੂਰੇ ਲੋਕ' ਸੱਚਮੁੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ "ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ" ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਘ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ "ਰਾਸ਼ਟਰੀ" (ਰਾਸ਼ਟਰੀ) ਦਾ ਅਰਥ "ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ" ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਹਨ। ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ 'ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ'।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਟੈਂਡ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਖੁਦ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਿਆ ਹੈ।

ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ

> ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਆਮ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ... ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ [ਉਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ] ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ

ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਧਰਮ (ਧਰਮ), ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ (ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ), ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਆਦਿ ਹਨ।

ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੋਹਰੇਪਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ, ਮੁਖੀ (ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ) 'ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੂਨ 1949 ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਤੀਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸਦੀ ਲਚਕਤਾ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 'ਨੀਤੀ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬਦਲਦੀ ਜਾਂ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ'। ਆਰਐਸਐਸ 'ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਜਨੀਤੀ' ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਸੰਘ ਲਈ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਝੰਡੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ, 'ਭਗਵ-ਧਵਜ', ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ 'ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀਮਤ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ' ਹੈ। 'ਸਾਕਰਿਆਵਾਹਾ (ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ) ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘਚਾਲਕਾਂ (ਰਾਜ ਮੁਖੀਆਂ) ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।'

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਾਨੀ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ।

ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਪਰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਰਗਰਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਕਦਾ ਹੈ... ਕੱਲ੍ਹ ਨੀਤੀ ਬਦਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਤੀ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਟੱਲ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।[1]

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸਨ (ਧਾਰਾ 4)। ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ

ਸੁਤੰਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਸ ਵਿੱਚ 15 ਅਤੇ 16 ਨਵੰਬਰ 1987 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮੋ ਦੇਵਰਸ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਇਸ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾ' ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ:

> [ਇਸਦਾ] ਅਰਥ ਕਲਾ, ਨਾਟਕ, ਸੰਗੀਤ, ਨਾਚ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੀਮਤ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ' ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਘੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਗਾਈਡ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਿਵਾਜ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਅਭਿਆਸਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਪੈਰਾ 26 ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 4(ਬੀ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਰੋ - 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ'। ਪਰ, ਜੇਕਰ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਦਾ ਅਰਥ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 4(ਬੀ) ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ?

ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦੇ ਅਪੀਲੇਟ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ (29 ਮਈ 1972), ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਕਿਹਾ; ਅਰਥਾਤ, ਇਸਨੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਫੰਡ ਟਰੱਸਟ 'ਤੇ ਰੱਖੇ (ਗਰਾਊਂਡ 35, 36 ਅਤੇ 37):

> ਵਿਦਵਾਨ ਆਈ.ਟੀ.ਓ. ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਹਨ... ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼' ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ... 'ਟਰੱਸਟ' ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ 'ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ... ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਅਸੈਸੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਧੀਨ ਸੀ।

16 ਸਤੰਬਰ 1979 ਨੂੰ ਯੂਐਨਆਈ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕਰ ਲਵੇਗਾ। 'ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,' ਉਸਨੇ [ਭੋਪਾਲ ਵਿੱਚ] ਲਗਭਗ 100 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।' ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਦੇਵਰਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭੋਪਾਲ ਵਾਪਸ ਭੱਜੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੱਤਰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਨਕ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਟੇਪ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ...' ਹਾਲਾਂਕਿ, ਯੂਐਨਆਈ ਨੇ 20 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੇਵਰਸ ਨੇ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਟੇਪ ਕੀਤੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਸੁਣਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ' ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਇਕਾਈ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਟੇਪ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ 1 ਫਰਵਰੀ 1987 ਨੂੰ ਐਸ.ਐਮ. ਮੰਡਿਕਾ, 'ਵਾਧੂ ਸਹਾਇਕ ਜੱਜ, ਨਾਗਪੁਰ' ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਪੀਲ ਜਿੱਤ ਲਈ, ਇਸਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਚਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ (ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 697 ਆਫ 1991)। ਕਾਮਦਾਰ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 1999 ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਸੀ।

ਇਹ ਗੁਣ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਹੱਤਵਾਕਾਂਖਾ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸਾਰਥਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ, ਭਾਜਪਾ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਗੰਦੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ? ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਆਪਣੀ 'ਨੀਤੀ' ਬਦਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਕਾਡਰ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਦਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ; ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ; ਅਤੇ ਏਬੀਵੀਪੀ, ਵੀਐਚਪੀ ਅਤੇ ਬਜਰੰਗ ਦਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਭੜਕਾਹਟ ਦੇਣਗੇ।

ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। 11 ਦਸੰਬਰ 2016 ਦੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ।

ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਤਰੀਕਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜੋ 'ਗੁਰੂ-ਦਕਸ਼ਣਾ' ਹੈ। ਸੰਘ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਮੰਗੇਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਕੋਈ

ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਫੀਸ ਹੈ। ਹਰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਅਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਭਗਵਾ ਧਵਜ (ਭਗਵਾ ਝੰਡਾ) ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ' (ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋਵੇ) ਕਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਨਾਅਰਾ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ 91 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪੈਸਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਸੱਚਮੁੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹਨ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਖਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਹੈ।

1ਪੈਰਾ 18 ਅਤੇ 19।

ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀ

ਕਿਤਾਬਾਂ

ਅਬਦੁੱਲਾ, ਸ਼ੇਖ। ਦ ਬਲੇਜ਼ਿੰਗ ਚਿਨਾਰ। ਸ੍ਰੀਨਗਰ: ਗੁਲਸ਼ਨ ਬੁੱਕਸ, 1995।

ਅਡਵਾਨੀ, ਐਲ.ਕੇ. ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼, ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਰੂਪਾ।

ਅਹਿਮਦ, ਵਹੀਦ (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਦ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਇਸ: ਸਪੀਚਸ ਐਂਡ ਸਟੇਟਮੈਂਟਸ। ਕਰਾਚੀ: ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਅਕੈਡਮੀ, 1992।

ਅੰਬੇਡਕਰ, ਬੀ.ਆਰ. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ। ਬੰਬਈ: ਠਾਕਰ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 1946।

———। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੰਬਈ: ਠਾਕਰ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 1946।

ਐਂਡਰਸਨ, ਵਾਲਟਰ ਕੇ., ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਧਰ ਡੀ. ਦਾਮਲੇ। ਭਗਵੇਂ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰਾ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀਵਾਦ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1987।

———। ਆਰਐਸਐਸ: ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼। ਪੈਂਗੁਇਨ ਵਾਈਕਿੰਗ, 2018।

ਅੰਸਾਰੀ, ਇਕਬਾਲ ਏ. (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ: ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਉਦੇਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਸੰਸਥਾ, 1997।

———। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨਾ: ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, 2 ਭਾਗ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਉਦੇਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਸੰਸਥਾ, 1996।

ਬੈਕਸਟਰ, ਕ੍ਰੈਗ। ਜਨ ਸੰਘ: ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ। ਲੰਡਨ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1969।

ਬੇਰੇਨਸ਼ੌਟ, ਵਾਰਡ। ਦੰਗਾ ਰਾਜਨੀਤੀ: ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ। ਲੰਡਨ: ਹਰਸਟ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 2011।

ਭਾਗਵਤ, ਮੋਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ. S.D ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਮੋਹਨ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਰੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2008।

ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ: ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਨੀਤੀ। ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਅਰਜੁਨ ਪ੍ਰੈਸ, 1965।

ਭੱਟ, ਚੇਤਨ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ: ਉਤਪਤੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਿੱਥ। ਆਕਸਫੋਰਡ, ਨਿਊਯਾਰਕ: ਬਰਗ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2001।
ਬ੍ਰਾਸ, ਪਾਲ ਆਰ. ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਚੋਰੀ: ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਟ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ। ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ: ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1997।
ਕਾਰਡੋਜ਼ੋ, ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਐਨ. ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ। ਨਿਊ ਹੈਵਨ: ਯੇਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1921। ਕਾਰਟਰ, ਲਿਓਨਲ (ਸੰਪਾਦਕ)। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗਬੰਦੀ ਵੱਲ। ਮਨੋਹਰ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2018।
ਕਾਸੋਲਾਰੀ, ਮਾਰਜ਼ੀਆ। ਸਵਾਸਤਿਕ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚ: ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੀ-ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸਬੰਧ। ਬੋਲੋਨਾ: ਆਈ ਲਿਬਰੀ ਡੀ ਐਮਿਲ, 2011।
ਚਾਂਦ, ਫਿਰੋਜ਼। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ: ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮੰਤਰਾਲਾ, 1978।
ਚੰਦਰਾ, ਬਿਪਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ। ਦਿੱਲੀ: ਵਿਕਾਸ, 1987।
ਚੈਟਰਜੀ, ਜੋਯਾ। ਬੰਗਾਲ ਵੰਡਿਆ: ਹਿੰਦੂ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਅਤੇ ਵੰਡ, 1932-1947। ਕੈਂਬਰਿਜ: ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1994।
ਚੋਪੜਾ, ਪੀ.ਐਨ. (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ: ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ। ਕੋਨਾਰਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2004।
ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣ: ਦੂਜੀ ਲੜੀ, 1911-1934। ਮਦਰਾਸ: ਜੀ.ਏ. ਨੈਟੇਸਨ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 1934।
ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਹਿਸ, ਭਾਗ 7।
ਦਾਸ, ਦੁਰਗਾ (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ 1945-50। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ: ਨਵਜੀਵਨ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ।
ਦਿਆਲ, ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ। ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਓਰੀਐਂਟ ਲੋਂਗਮੈਨ, 1998।
ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਨਾਨਾ। ਆਰਐਸਐਸ, ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਵਿਜ਼ਨ ਬੁੱਕਸ, 1979।
ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਆਯਾਮ, ਭਾਗ - I। ਵੀਐਚਪੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1985।
ਦੱਤ, ਬ੍ਰਹਮ। ਪੰਜ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਖਸ਼: ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤੱਥਾਤਮਕ ਬਿਰਤਾਂਤ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1978।
ਗੈਰੇਟ, ਐਚ.ਐਲ.ਓ. (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਮੁਹੰਮਦ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ। ਲਾਹੌਰ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਦਫ਼ਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1933।
ਗੋਲਵਲਕਰ, ਐਮ.ਐਸ. ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ। ਬੰਗਲੌਰ: ਸਾਹਿਤ ਸਿੰਧੂ, 1968।
———। ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਗਰ ਦਰਸ਼ਨ [ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ]। ਨਾਗਪੁਰ: ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰ ਸਾਧਨਾ।
———। ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, 1968।
———। ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀਅਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ।
ਗੋਪਾਲ, ਐਸ. (ਸੰਪਾਦਕ)। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ। ਦੂਜੀ ਲੜੀ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਫੰਡ।
ਗੋਇਲ, ਡੀ.ਆਰ. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2000
ਗ੍ਰਾਹਮ, ਬੀ.ਡੀ. ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ: ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ। ਨਿਊਯਾਰਕ: ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1990।
ਗੁੰਡੇਵੀਆ, ਵਾਈ.ਡੀ. ਆਊਟਸਾਈਡ ਦ ਆਰਕਾਈਵਜ਼। ਸੰਗਮ ਬੁੱਕਸ, 1984।
ਗੁਪਤਾ, ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ: ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 1943-1944, ਭਾਗ III। ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1997।
ਹੇਅ, ਸਟੀਫਨ (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਰੋਤ, ਭਾਗ 2। ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1988।
ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਿਆਨ। ਬੰਬਈ, 1967।

ਹੋਰੋਵਿਟਜ਼, ਡੋਨਾਲਡ ਐਲ. ਦ ਡੈਡਲੀ ਐਥਨਿਕ ਰਾਇਟ। ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2002।
ਇਨਾਮਦਾਰ, ਪੀ.ਐਲ. ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, 1948-49। ਪਾਪੁਲਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1979।
ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰੋ: ਮੁਖਰਜੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਅਬਦੁੱਲਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ। ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ।
ਇਸਲਾਮ, ਸ਼ਮਸੁਲ. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਫਰੋਸ, 2014।
ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ਼। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ। ਵਾਈਕਿੰਗ, 1996।
ਕਾਂਡਾ, ਕੇ.ਸੀ. ਅੱਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ: ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਨਿਊ ਡਾਨ ਪ੍ਰੈਸ, 2006।
ਕਾਨੂੰਗੋ, ਪ੍ਰਲਯ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਯਤਨ: ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਤੋਂ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਤੱਕ। ਮਨੋਹਰ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 2002।
ਕਾਟਜੂ, ਮੰਜਰੀ। ਹਿੰਦੂਕਰਨ ਲੋਕਤੰਤਰ: ਸਮਕਾਲੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ। ਨਵਾਂ ਟੈਕਸਟ,
———। ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ। ਓਰੀਐਂਟ ਲੋਂਗਮੈਨ, 2003।
ਕੀਰ, ਧਨੰਜੈ। ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ। ਪਾਪੁਲਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1966।
ਕੁਦੈਸਿਆ, ਮੇਧਾ ਐਮ. ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ। ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ।
ਲਿਮਯੇ, ਮਧੂ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਯੋਗ: ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੇਖਾ, 1975-1977। ਦਿੱਲੀ: ਬੀ.ਆਰ. ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, 1994।
ਮੈਕਕਿਨਨ, ਕੈਥਰੀਨ। ਓਨਲੀ ਵਰਡਜ਼। ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1993।
ਮਧੋਕ, ਬਲਰਾਜ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ। ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, 1969
———। ਭਾਰਤੀਕਰਨ?: ਕੀ, ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਐਸ. ਚਾਂਦ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, 1970।
———। ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਚਿੱਤਰ: ਡਾ. ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ। ਜੈਕੋ ਪੱਬ। ਹਾਊਸ, 1969।
ਮਲਿਕ, ਯੋਗੇਂਦਰ ਪੀ., ਅਤੇ ਵੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ: ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਉਭਾਰ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1994।
ਮਲਕਾਨੀ, ਕੇ.ਆਰ. ਦ ਆਰਐਸਐਸ ਸਟੋਰੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਇੰਪੈਕਸ ਇੰਡੀਆ, 1980।
ਮਲਸਿਆਨੀ, ਅਰਸ਼। ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, 1976।
ਮਹਿਤਾ, ਅਸ਼ੋਕਾ। 1857: ਮਹਾਨ ਵਿਦਰੋਹ। ਬੰਬਈ: ਹਿੰਦ ਕਿਤਾਬਾਂ, 1946।
ਮੁਖਰਜੀ, ਐਸ.ਪੀ. ਜਾਗਰੂਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ। ਕਲਕੱਤਾ: ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੈਨਰਜੀ, 1944।
———। ਇੱਕ ਡਾਇਰੀ ਤੋਂ ਪੱਤੇ। ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1993।
ਨਕਵੀ, ਸਈਦ। ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ. ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਹਰ-ਆਨੰਦ, 1993।
ਨਹਿਰੂ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ। ਪੁਰਾਣੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ। ਬੰਬਈ: ਏਸ਼ੀਆ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1960।
ਨੂਰਾਨੀ, ਏ.ਜੀ. ਬਦਰੂਦੀਨ ਤਇਅਬਜੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, 1969।
———। ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਲੈਫਟਵਰਡ ਬੁੱਕਸ, 2002।
———। ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਸਵਾਲ, 2 ਜਿਲਦਾਂ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਤੁਲਿਕਾ ਕਿਤਾਬਾਂ।
———। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ: ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਰਿਕਾਰਡ। ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2003।
ਫਿਲਿਪਸ, ਸੀ.ਐੱਚ., ਐਚ.ਐਲ. ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀ.ਐਨ. ਪਾਂਡੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, 1858 ਤੋਂ 1947: ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਚੁਣੋ। ਲੰਡਨ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1962।
ਪ੍ਰਭੂ, ਆਰ.ਕੇ. (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਕਲਾ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ। ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ, 1965।
ਪ੍ਰਸਾਦ, ਬਿਮਲ (ਐਡੀ.) ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ: ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਮਨੋਹਰ
ਪੁਰੋਹਿਤ, ਬੀ.ਆਰ. ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ। ਭੋਪਾਲ: ਮਧੂਪ੍ਰਿਆ, 1990।
ਰਲਹਨ, ਓ.ਪੀ. (ਐਡੀ.) ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ. ਦਿੱਲੀ: ਅਨਮੋਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1997।
ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ: ਸਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਹੱਲ। ਦਿੱਲੀ: ਇੰਦਰਪ੍ਰਸਥ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਵਾਦ ਕੇਂਦਰ।

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮਤੇ: 1950-2007: 1950-2007 ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਏਬੀਪੀਐਸ ਅਤੇ ਏਬੀਕੇਐਮ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਰੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
ਸਾਵਰਕਰ, ਵੀ.ਡੀ. ਹਿੰਦੂਤਵ: ਹਿੰਦੂ ਕੌਣ ਹੈ? ਮੁੰਬਈ: ਐਸ.ਐਸ. ਸਾਵਰਕਰ, ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1969।
———। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਰਸ਼ਨ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ। ਬੰਬਈ, 1949।
———। 1857 ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ। ਲੰਡਨ, 1909।
ਸਕਾਰਫ਼, ਐਲਨ, ਅਤੇ ਵੈਂਡੀ ਸਕਾਰਫ਼। ਜੇ.ਪੀ.: ਉਸਦੀ ਜੀਵਨੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਓਰੀਐਂਟ ਲੌਂਗਮੈਨ, 1997।
ਸੀਰਵਈ, ਐੱਚ.ਐੱਮ. ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ, ਭਾਗ 1। ਬੰਬਈ: ਐਨ.ਐੱਮ. ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ, 1975।
ਸ਼ੌਂਕ, ਸੁਮੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਾਕ ਬੋਲਿਆ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਅਲਾਈਡ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 1992.
ਸਿੰਘ, ਅਮਰਿੰਦਰ। ਦ ਲਾਸਟ ਸਨਸੈੱਟ: ਦ ਰਾਈਜ਼ ਐਂਡ ਫਾਲ ਆਫ਼ ਦ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ। ਰੋਲੀ ਬੁੱਕਸ, 2009।
ਸਿੰਘ, ਨੀਰਜਾ (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਨਹਿਰੂ-ਪਟੇਲ: ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਝੌਤਾ (ਚੁਣੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ 1933-1950)। ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ, 2010।
ਸੀਤਾਰਾਮੱਈਆ, ਪੱਟਾਭੀ। ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਗ 1 (1885-1935)। ਬੰਬਈ: ਪਦਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1946।
ਸਮਿਥ, ਡੋਨਾਲਡ ਯੂਜੀਨ। ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ। ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1963।
ਸਮਿਥ, ਵਿਲਫ੍ਰੇਡ ਕੈਂਟਵੈਲ। ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਏਸ਼ੀਆ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1965।
ਸਪਾਟਲਾਈਟਸ: ਗੁਰੂਜੀ ਜਵਾਬ। ਬੰਗਲੌਰ: ਸਾਹਿਤ ਸਿੰਧੂ, 1974।
ਸੁੰਦਰਲਾਲ, ਪੰਡਿਤ। ਗੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ। ਹੈਦਰਾਬਾਦ: ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੋ-ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਕਲਚਰਲ ਸਟੱਡੀਜ਼, 1957।
ਸਵਰੂਪ, ਰਾਮ। ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਾਇਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 1985।
ਥਾਪਰ, ਰੋਮਿਲਾ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਲਿਖਤ। ਦਿੱਲੀ: ਪੀਪਲਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1969।
———। ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਕਰਨ। ਬੰਗਲੌਰ: ਵਿਸਥਾਰ, 1999।
ਵੈਨ ਡੇਰ ਵੀਰ, ਪੀਟਰ। ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ: ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1996।
ਵਰਸ਼ਨੇ, ਆਸ਼ੁਤੋਸ਼। ਨਸਲੀ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਜੀਵਨ: ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2002।
ਵਾਲਡਰੋਨ, ਜੇਰੇਮੀ। ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ। ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2012।
ਵਾਈਨਰ, ਮਾਈਰੋਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਰਾਜਨੀਤੀ। ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1957।
ਕਿਉਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਸੰਘ ਦਰਿਆਗੰਜ, ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤ ਮੁਦਰਾਨਾਲਿਆ।
ਜ਼ਾਵੋਸ, ਜੌਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਉਭਾਰ। ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2000।

ਲੇਖ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਚੁਣੋ

ਬਧਵਾਰ, ਇੰਦਰਜੀਤ, ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਵਲਾ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਅਹਿਮਦ, 'ਮਿਲਿਟੈਂਟ ਗੀਵਾਈਵਲਿਜ਼ਮ'। ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 31 ਮਈ 1986।
ਕਾਸੋਲਾਰੀ, ਮਾਰਜ਼ੀਆ। '1930 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧ'। ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵੀਕਲੀ, ਭਾਗ 35, ਨੰ. 4, 22-28 ਜਨਵਰੀ 2000।
———. 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ'। ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵੀਕਲੀ, ਭਾਗ 37, ਨੰ. 15, 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 2002।
ਚੈਟਰਜੀ, ਮਾਨਿਨੀ। 'ਭਗਵਾ ਬਿਪਤਾ: ਵੀਐਚਪੀ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ'। ਫਰੰਟਲਾਈਨ, 10 ਸਤੰਬਰ 1993।
ਡੇਵਿਸ, ਰਿਚਰਡ ਐੱਚ. 'ਰਾਮ ਦੇ ਰਥ ਦੀ ਮੂਰਤੀ'। ਮੇਕਿੰਗ ਇੰਡੀਆ ਹਿੰਦੂ: ਰਿਲੀਜਨ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ, ਐਂਡ ਦ ਪੋਲੀਟਿਕਸ ਆਫ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਇਨ ਇੰਡੀਆ, ਡੇਵਿਡ ਈ. ਲੁਡਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ। ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1996।

ਡਿਲਾਰਡ, ਜੇਮਜ਼ ਈ. 'ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਜਨ ਸੰਪਰਕ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵੱਖਵਾਦ ਦਾ ਉਭਾਰ'। ਜਰਨਲ ਆਫ਼ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਐਂਡ ਮਿਡਲ ਈਸਟਰਨ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਭਾਗ XXXI, ਨੰ. 2, ਸਰਦੀਆਂ 2008।

ਦੂਬੇ, ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ। 'ਏਬੀਵੀਪੀ ਦਾ ਯੁੱਗ'। ਦ ਕਾਰਵਾਂ, ਅਕਤੂਬਰ 2017।

ਗ੍ਰਾਹਮ, ਬੀ.ਡੀ. 'ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਲਿਸਟ ਵਿਕਲਪਕ'। ਡੀ.ਏ. ਲੋਅ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ, ਆਧੁਨਿਕ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਾਊਂਡਿੰਗਜ਼ ਵਿੱਚ। ਬਰਕਲੇ: ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ਼ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਪ੍ਰੈਸ, 1968।

ਜੈਫਰੀ, ਰੌਬਿਨ। 'ਮੀਡੀਆ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅਤੇ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਨੀਤੀ" ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, 1989-99'। ਹਿਮਾਲ, ਜੁਲਾਈ 2001।

ਮੋਹਨ, ਲਲਿਤ। 'ਆਰਐਸਐਸ' ਦੀ ਅਦਿੱਖ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਐਚਪੀ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 6 ਨਵੰਬਰ 2017।

ਨਈਮ, ਸੀ.ਐਮ. 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੌਲਾਨਾ'। ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵੀਕਲੀ, ਭਾਗ 48, ਨੰ. 17, 27 ਅਪ੍ਰੈਲ 2013।

ਨੂਰਾਨੀ, ਏ.ਜੀ. 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ'। ਫਰੰਟਲਾਈਨ, 12 ਅਤੇ 26 ਦਸੰਬਰ 2014।

ਰਾਏ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ। 'ਦ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੱਸਿਆ'। ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਇ, ਭਾਗ 2, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਲਈ ਲਿਖੇ ਗਏ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਵਿਜੇ ਚੰਦਰ ਜੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ। ਜੁਲੁੰਦੂਰ: ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 1966।

ਰਾਜਗੋਪਾਲ, ਅਰਵਿੰਦ। ' "ਉਸਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ": ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ'। ਫਰੰਟਲਾਈਨ, 28 ਜਨਵਰੀ 1994।

ਰੂਡੋਫ, ਐਲ.ਜੇ. 'ਦ ਮੀਡੀਆ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਪਾਲੀਟਿਕਸ'। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਰਾਜਨੀਤੀ: ਇੱਕ ਬਦਲਦਾ ਲੈਂਡਸਕੇਪ, ਐਸ.ਕੇ. ਮਿੱਤਰਾ ਅਤੇ ਜੇ. ਚਿਰੀਅਨਕੰਧਥ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੈਗਮੈਂਟ ਬੁੱਕਸ, 1992।

ਸਰਕਾਰ, ਤਾਨਿਕਾ। 'ਇਮੈਜਿਨਿੰਗ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ'। ਮੇਕਿੰਗ ਇੰਡੀਆ ਹਿੰਦੂ: ਰਿਲੀਜਨ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ, ਐਂਡ ਦ ਪੋਲੀਟਿਕਸ ਆਫ਼ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਇਨ ਇੰਡੀਆ, ਸੰਪਾਦਿਤ ਡੇਵਿਡ ਈ. ਲੁਡਨ ਦੁਆਰਾ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1996।

ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੇਸ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ, ਜੂਨ 1968।

ਮਿੱਤਰਾ, ਐਨ.ਐਨ. (ਸੰਪਾਦਿਤ)। ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਨੂਅਲ ਰਜਿਸਟਰ, 1941, ਵਾਲੀਅਮ 1। ਕਲਕੱਤਾ: ਐਨੂਅਲ ਰਜਿਸਟਰ ਆਫਿਸ।

ਦੂਜੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ।

ਫਰਵਰੀ 1961 ਵਿੱਚ ਜਬਲਪੁਰ, ਸਾਗਰ, ਦਮੋਹ ਅਤੇ ਨਰਸਿਮਹਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਗੜਬੜ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

18 ਸਤੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

ਮਈ 1970 ਵਿੱਚ ਭਿਵੰਡੀ, ਜਲਗਾਓਂ ਅਤੇ ਮਹਾਡ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਗੜਬੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

28 ਦਸੰਬਰ 1971 ਨੂੰ ਟੈਲੀਚੇਰੀ ਗੜਬੜ ਬਾਰੇ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਜਿਤੇਂਦਰ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

1 ਮਾਰਚ 1982 ਅਤੇ 15 ਮਾਰਚ 1982 ਨੂੰ ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੰਡਾਈਕਾਡੂ ਵਿਖੇ ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਝੜਪਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

ਭਾਗਲਪੁਰ ਦੰਗਾ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।

ਅਭਿਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਡੀ. ਕਾਮੇਚਨ ਐਂਡ ਓਰਸ., (1996) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 665।

ਅਭਿਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਡੀ. ਕੌਮਾਚੇਨ, (2017) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 692।

ਡਾ. ਰਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਕੇ. ਕੁੰਟੇ, (1996) 1 SCC 130.

ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਬਨਾਮ ਨਿਤਿਨ ਭੌਰਾਓ ਪਾਟਿਲ, (1996) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 169।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਸਲਮ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘ, (1996) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 749।
ਮੁਹੰਮਦ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਹ ਬਾਨੋ ਬੇਗਮ, (1985) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 556।
ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੁੰਦਰਲਾਲ ਪਟਵਾ, (2003) 9 SCC 300.
ਐਸ. ਅਜ਼ੀਜ਼ ਬਾਸ਼ਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, ਏਆਈਆਰ 1968 ਐਸ.ਸੀ. 662।
ਐਸ.ਆਰ. ਬੋਮਈ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (1994) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1.
ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਹਬੀਬੁੱਲਾ ਐੱਚ. ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐੱਸ., (2004) 4 SCC 158.
ਫੁਲੀਲੋਵ ਬਨਾਮ ਕਲਟਜ਼ਨਿਕ, 448 ਯੂ.ਐਸ. 448 (1980)।

ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਫਤਾਵਾਰੀ
ਫ੍ਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਜਰਨਲ
ਫਰੰਟਲਾਈਨ
ਗ੍ਰੇਟਰ ਕਸ਼ਮੀਰ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼
ਹਿਤਾਵੜਾ
ਇਲਸਟ੍ਰੇਟਿਡ ਵੀਕਲੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ
ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ
ਜਨਤਾ
ਜਰਨਲ ਆਫ਼ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਐਂਡ ਮਿਡਲ ਈਸਟਨ ਸਟੱਡੀਜ਼
ਮਹਾਰਾਟਾ
ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ
ਆਉਟਲੁੱਕ
ਪੰਚਜਨਯ
ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ
ਐਤਵਾਰ
ਸੰਡੇ ਗਾਰਡੀਅਨ
ਐਤਵਾਰ ਮੇਲ
ਐਤਵਾਰ ਆਬਜ਼ਰਵਰ
ਤਹਿਲਕਾ
ਏਸ਼ੀਆਈ ਯੁੱਗ
ਦ ਹਿੰਦੂ
ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ
ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼
ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ
ਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ

ਅੰਤਿਕਾ

ਅੰਤਿਕਾ 1

ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਸਹੁੰ

(ਡੀ. ਆਰ. ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੰਨਾ 246-9।)

ਹਿੰਦੀ-ਮਰਾਠੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਜੋ 1939 ਤੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ:

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਜਨਮਿਆ ਹਾਂ;

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਹੇ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ;

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ;

ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਹੇ ਗੁਰੂ, ਰਾਮ ਦੇ ਦੂਤ, ਸਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਚਰਿੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ;

ਸਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੂ ਬਣਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਦਿਓ;

ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬਣਾਓ:

ਆਓ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬਣੀਏ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਬਣੀਏ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਬਣੀਏ।

ਰਾਸ਼ਟਰ ਗੁਰੂ ਸਮਰਥ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜਿੱਤ

ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜਿੱਤ

ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹੇ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤਭੂਮੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਨਮਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਹੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਹੈ।

ਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ, ਚੰਗਿਆਈ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਝੁਕਦਾ ਹਾਂ।

ਹੇ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਅੰਗ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ;

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਮਰ ਕੱਸੀ ਹੈ,

ਇਸਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਓ;

ਸਾਨੂੰ ਅਜਿੱਤ ਸ਼ਕਤੀ, ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵੀ ਦਿਓ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਜਿੱਤ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਜੋ ਉਸ ਕੰਡਿਆਲੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾ ਸਕੇ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦਲੇਰ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ ਦਿਓ, ਜੋ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੈ;

ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟੀਚੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਮਿੱਟ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ;

ਤੁਹਾਡੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰਬ-ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਠਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ।

ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜਿੱਤ!

ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਹਰੇਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਚੁਕਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ।

ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਹੁੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੀ ਸਰਵਪੱਖੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ

ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਰਸੁਆਰਥਤਾ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਸਹੁੰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ। ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ।

(1939 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਹੁੰ ਵਿੱਚ ਨਾਅਰਾ 'ਜੈ ਬਜਰੰਗ-ਬਲੀ ਬਲਭੀਮ-ਕੀ-ਜੈ' ਸੀ।)

ਅੰਤਿਕਾ 2

ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਮੂਲ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

(ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡੀ.ਆਰ. ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੰਨਾ 256-68 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ

(ਓ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਮਤਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੁੱਟ-ਪਾਊ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੀਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ;

(ਏ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵਾ ਬਲੀਦਾਨ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ;

(d) ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ

(ਹ) ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਰਵਪੱਖੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਿਆਉਣਾ;

ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੰਗਠਨ 1982 ਵਿਕਰਮ ਸੰਵਤ (1925 ਈ.) ਵਿੱਚ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਕੇਸ਼ਵ ਬਲੀਰਾਮ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ;

ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧਵ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਉਕਤ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ 1997 ਵਿਕਰਮ ਸੰਵਤ (1940 ਈ.) ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ;

ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸੰਘ ਕੋਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ;

ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਮੌਜੂਦਾ ਬਦਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ:

ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਨਿਯਮ

ਨਾਮ

ਲੇਖ I

ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ' ਹੈ।

ਮੁਖ਼ ਦਫ਼ਤਰ

ਆਰਟੀਕਲ 2

ਸੰਘ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼

ਧਾਰਾ 3

ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦਾ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਨੀਤੀ

ਧਾਰਾ 4

(ੳ) ਸੰਘ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਘ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਝੰਡਾ

ਧਾਰਾ 5

ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਘ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ, 'ਭਗਵ-ਧ੍ਵਜ' ਹੈ - ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ

ਧਾਰਾ 6

1. (ੳ) 18 ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਸ਼, ਜੋ ਸੰਘ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਿਕਾ (ੳ) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(ਅ) ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਘ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਖਾਸ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(ੲ) ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਲਈ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. ਬਾਲ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ: 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁਕਵੀਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਾਲ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ

ਧਾਰਾ 7

(ੳ) ਹਰੇਕ ਪਿੰਡ, ਕਸਬਾ, ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਕੇਂਦਰ ਜਿਸਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ, ਸੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਇਕਾਈ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗੀ।

(ਅ) ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰ ਰੱਖੇਗੀ - ਸਰਗਰਮ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਇਕਾਈਆਂ

ਆਰਟੀਕਲ 8

(ੳ) ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਹਰੇਕ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨਗੀ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

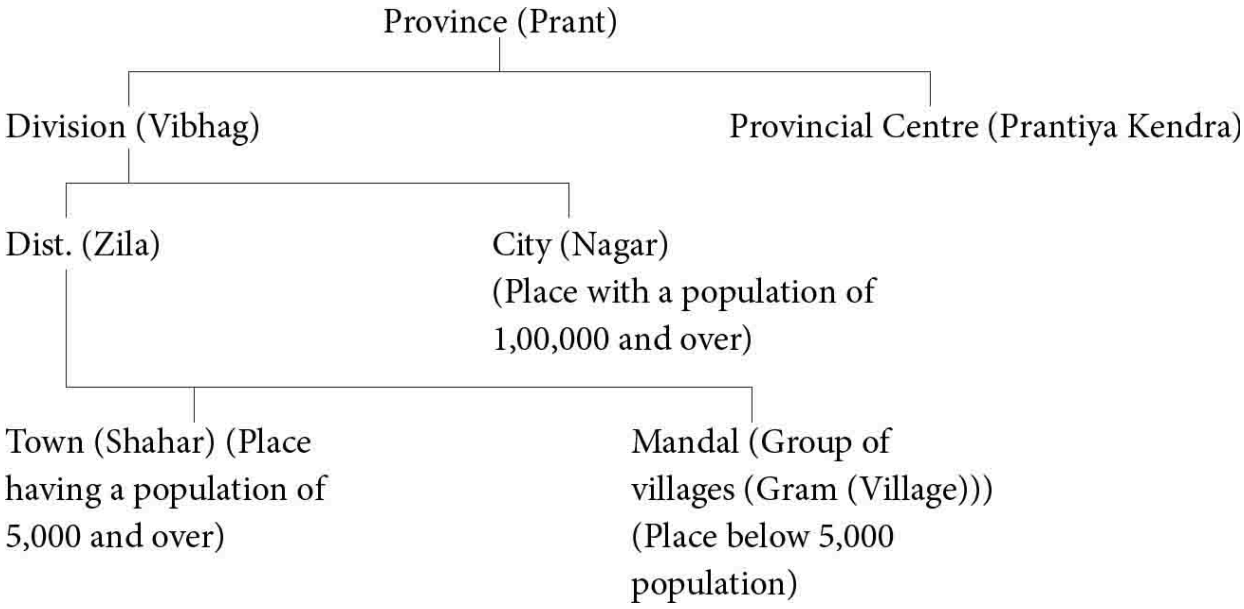

ਚੋਣਾਂ

ਧਾਰਾ 9

(ਓ) ਚੋਣਾਂ ਹਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣਗੀਆਂ। (ਅ) ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਮਿਤੀ, ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਲਈ ਵੋਟਰਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਯੋਗਤਾ

ਧਾਰਾ 10

(ਏ) ਵੋਟਰ:

ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਵੋਟਰ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਾਲਾ ਹਰੇਕ ਸਰਗਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ, ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਅ) ਉਮੀਦਵਾਰ:

(1) ਉਹ (ਭਾਵ, ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ), ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ।

(2) ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ:

(ਓ) ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਛੇ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਸਰਗਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ; ਅਤੇ

(ਅ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੇ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਸੂਬਾਈ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸਰਗਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਸੰਘ ਚਾਲਕਸ਼ਿਪ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼

ਧਾਰਾ 11

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਗਠਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

1. ਸਰ ਸੰਘਾ ਚਲਾਕ : ਧਾਰਾ 12

2.	ਸਰ ਕਾਰਿਆਵਾਹਾ	: ਧਾਰਾ 13
3.	ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ	: ਧਾਰਾ 14
4.	ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ	: ਧਾਰਾ 15
5.	ਸੂਬਾ, ਵਿਭਾਗ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਆਦਿ ਯੂਨੀਅਨ ਡਰਾਈਵਰ	: ਧਾਰਾ 16
6.	ਪ੍ਰਚਾਰਕ	: ਧਾਰਾ 17
7.	ਸੂਬਾ, ਵਿਭਾਗ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਆਦਿ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ	: ਧਾਰਾ 19
8.	ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ	: ਧਾਰਾ 19

ਸਰ ਸੰਘ ਚਲਾਕ

ਧਾਰਾ 12

ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਕੇਸ਼ਵ ਬਲੀਰਾਮ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਆਦਯ (ਪਹਿਲੇ) ਸਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧਵ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰਵ ਸੰਘ ਦੇ ਚਲਾਕ ਹਨ। ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰੇਗਾ।

ਸਰਵ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੈਮਸੇਵਕਾਂ, ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਾਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੁਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰ ਕਾਰਿਆਵਾਹਾ

ਧਾਰਾ 13

(a) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ (ਵਧੀਆ ਕਲਾ 15) ਸਰਵ ਕਾਰਜਵਾਹ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਗੇ।

(ਅ) ਸਰ ਕਾਰਵਾਹਾ ਸਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ

ਧਾਰਾ 14

(a) ਸਰਵ ਕਾਰਜਵਾਹ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗਾ। ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ:

(i) ਸਰ ਕਰਿਆਵਾਹ (ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨਗੇ)

(ii) ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਹ-ਸਰ ਕਾਰਵਾਸ।

(iii) ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਧਾਨ

(iv) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਬੌਧਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਖੀ

(v) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ

(vi) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਨਿਧੀ ਮੁਖੀ

(ਅ) ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

(c) ਕਾਰਜ

ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਗੇ:

(i) ਕੇਕੇਐਮ ਸੰਘ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਥਾਰਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਏਬੀਪੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗਾ। ਕੇਕੇਐਮ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇਗਾ।

(ii) ਕੇਕੇਐਮ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿੱਤ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਕਈ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਆਮ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਕੇਐਮ ਅਜਿਹੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਫੰਡ ਨਹੀਂ ਹਨ।

(iii) ਕੇਕੇਐਮ ਸਾਲਾਨਾ ਸੰਘ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਆਡੀਟਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

(iv) ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪ-ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

(v) KKM ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(vi) ਕੇਕੇਐਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋੜੀਂਦੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚ ਅਥਾਰਟੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(vii) ਸੰਘ ਦੇ ਸਹੀ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੇਕੇਐਮ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਉਪ-ਨਿਯਮ ਬਣਾਏਗਾ।

ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ

ਧਾਰਾ 15

(ਓ) ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਅੱਠਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣਨਗੇ।

(ਅ) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ:

(i) ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ।

(ii) ਡਿਵੀਜ਼ਨਾਂ, ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ।

(iii) ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ।

(c) ਸਾਰ ਕਾਰਜਵਾਹਾ ਏਬੀਪੀਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ।

(d) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰੇਗੀ।

(ਹ) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਕੰਮ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗੀ।

ਸੰਘ ਚਾਲਕ

ਧਾਰਾ 16

(ਓ) ਹਰੇਕ ਸੂਬੇ, ਸੂਬਾਈ ਕੇਂਦਰ, ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਤਹਿਸੀਲ, ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੀ ਚੋਣ ਧਾਰਾ 19(ਏ) ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਏ) ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਚਾਲਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਂਤ-ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲਾਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(d) ਜੇਕਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਇੱਕ ਕਾਰਜਵਾਹਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਾਰਜਵਾਹਕ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਏਗਾ।

(ਹ) ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੀ ਮੌਤ, ਵਿਦਾਇਗੀ, ਲੰਬੀ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

ਪ੍ਰਚਾਰਕ

ਧਾਰਾ 17

(a) (i) ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਕਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਉੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮਰਪਿਤ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਸੰਘ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ii) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।

(ਅ) ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ:

(i) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਰਵ ਕਾਰਜਵਾਹ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਬੰਧਿਤ ਸੰਘ ਦੇ ਚਾਲਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰੇਗਾ।

(ii) ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰੇਗਾ।

(ਏ) ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤਬਾਦਲਾ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅੰਤਮ ਅਧਿਕਾਰ ਸਾਰ ਕਾਰਜਵਾਹਾ ਕੋਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ

ਧਾਰਾ 18

(ੳ) ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ, ਸੂਬਾਈ ਕੇਂਦਰ, ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਤਹਿਸੀਲ, ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਕਸਬੇ ਦਾ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਾਏਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਹੋਣਗੇ:

(i) ਸੰਘ ਚਾਲਕ (ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨਗੇ)।

(ii) ਪ੍ਰਚਾਰਕ [ਧਾਰਾ 17(b) ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ]।

(iii) ਕਾਰਜਵਾਹਾ।

(iv) ਬੌਧਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਖੀ।

(v) ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ।

(vi) ਫੰਡ ਮੁਖੀ।

(ਅ) ਹਰੇਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਅਧੀਨ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਨ।

(ਏ) ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਬੰਧਤ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਕਿ ਏਬੀਪੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਉੱਤਮ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਬੰਧਤ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਗੇ।

(d) ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲਾਂ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉੱਚ ਇਕਾਈ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।

(e) KKM ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ PKM ਸੂਬਾਈ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(f) ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ, ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(g) ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਸਹੀ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(h) 5,000 ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਜਵਾਹਕ ਨੂੰ ਉੱਚ ਇਕਾਈ ਦੇ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ

ਧਾਰਾ 19

(ੳ) ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਕੇਂਦਰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਰੇਕ ਪੰਜਾਹ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਡੈਲੀਗੇਟ ਵਜੋਂ ਭੇਜਣਗੇ।

(ਅ) ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ:

(i) ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਡੈਲੀਗੇਟ।

(ii) ਡਿਵੀਜ਼ਨਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ।

(iii) ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ।

(c) ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘ ਚਲਾਕ ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ।

(d) ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰੇਗੀ।

(ਹ) ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਪੀਕੇਐਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਇਹ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਝੇ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਧਾਰਾ 20

ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕਸਰਤਾਂ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬੌਧਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸੰਘ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗਣਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ।

ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ, ਰੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕਲਾਸਾਂ

ਧਾਰਾ 21

(ਓ) ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਮਿਲਣਗੇ ਪਰ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹਰੇਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ:

ਐਮਓਐਚ	-	ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ।
ਪੀਕੇਐਮ	-	ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ।
ਡੀ.ਸੀ.ਐਮ.	-	ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ।
ਜ਼ੈਡਕੇਐਮ	-	ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ।
ਤੇਹ. ਕੇ.ਐਮ.	-	ਦੋ ਮਹੀਨੇ।
ਹੋਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ	-	ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕਾਈ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਲਮੇਲ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵਰਕਰ ਜਾਂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ, ਉੱਚ ਇਕਾਈ ਦੇ ਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਆਗਿਆ ਨਾਲ, ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ, ਰੈਲੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਏ) ਕੇਕੇਐਮ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੈਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(d) ਕੇਕੇਐਮ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਰਗ ਨਾਮਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ

ਯੋਗ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰ ਹੋਣਗੇ।

ਫੰਡ

ਧਾਰਾ 22

(ੳ) ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭੇਟਾਂ, ਤੋਹਫ਼ੇ, ਦਾਨ, ਆਦਿ ਸੰਘ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਗੇ।

(ਅ) ਹਰ ਸਾਲ ਦੇ 'ਵਿਆਸ ਪੂਰਨਿਮਾ' ਸਮਾਗਮ ਜਾਂ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ 'ਤੇ, ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਖਾ 'ਦਕਸ਼ਣਾ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਭੇਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ।

(ਏ) ਸ਼ਾਖਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫੰਡ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਸਬੰਧਤ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਨਿਧੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਸਹੀ ਖਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਆਡਿਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(d) ਪਿੰਡ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਫੰਡ ਉਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਕਾਰਜਵਾਹੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣਗੇ। ਤਹਿਸੀਲ ਨਿਧੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇਗਾ।

(ਹ) ਕੇਕੇਐਮ ਅਤੇ ਪੀਕੇਐਮ ਆਪਣੀਆਂ ਅਧੀਨ ਇਕਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਆਮ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

ਕੋਰਮ

ਧਾਰਾ 23

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਲਈ ਕੋਰਮ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਅਤੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਣਵਿਕਸਿਤ ਇਕਾਈਆਂ

ਧਾਰਾ 24

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੰਮ ਅਜੇ ਤੱਕ ਧਿਆਨਯੋਗ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕੰਮ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਅ) ਸੂਬਾ ਵਿਕਸਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ:

ਉਸ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਕੇਕੇਐਮ ਉਸ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੀ ਆਮ ਪ੍ਰਗਤੀ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਵੇ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੇਕੇਐਮ ਅਜਿਹੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਝੇ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਸੋਧ

ਧਾਰਾ 25

(ੳ) ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੀਕੇਐਮ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਚੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਪੀਕੇਐਮ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਕੇਕੇਐਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੇਕੇਐਮ ਸੋਧ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੀਕੇਐਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇਗੀ, ਅਤੇ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(c) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਬਾਰੇ ਪੀਕੇਐਮਜ਼ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਚੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਏਬੀਪੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਏਬੀਪੀ ਸਭਾ ਦਾ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅੰਤਿਕਾ ਬੀ

ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ

ਸੰਘ	:	ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ।
ਏਬੀਪੀਐਸ	:	ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ
ਐਮਓਐਚ	:	ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ।
ਪੀਕੇਐਮ	:	ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ।
ਡੀ.ਸੀ.ਐਮ.	:	ਵਿਭਾਗ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ।
ਜ਼ੈਡਕੇਐਮ	:	ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ।
ਟੀਕੇਐਮ	:	ਤਹਿਸੀਲ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ।
ਕਿਲੋਮੀਟਰ	:	ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ।

ਅੰਤਿਕਾ 3

ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

4 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਪਾਠ

(ਡੀ. ਆਰ. ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੰਨਾ 250-2.)

2 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਵਾਜਬ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਵੀ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਆਮ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਣਚਾਹੇ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਡਕੈਤੀ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਵਰਗੀਆਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੇ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ, ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਗੁਪਤਤਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੇ ਸੰਘ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ

ਨੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਪੜਾਅ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੰਥ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਵੀਨਤਮ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਵਜੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ 4

ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 14 ਨਵੰਬਰ, 1948 ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੋਟ

(ਡੀ. ਆਰ. ਗੋਇਲ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਪੰਨਾ 252-3.)

ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਿਆਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੈਨਲਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੀਪੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਖਾਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਨਵੀਨਤਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੈ।

ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਹੋਰ

ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੁਝ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤਹਿਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਹੁਣ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਦੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸੰਗਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਮੰਗੀ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਢੁਕਵੇਂ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ।

ਅੰਤਿਕਾ 5

ਜਸਟਿਸ ਔਨ ਟ੍ਰਾਇਲ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (1948-49) (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਆਰਐਸਐਸ, ਕਰਨਾਟਕ, 1969)

ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ

ਸਭ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਘਾਤਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਕਤਲ ਦੇ ਧੁੰਦ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ; ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਿਰਪੱਖ ਜਨਤਕ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ; 1818 ਦੇ ਬਦਨਾਮ ਬੰਗਾਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ; ਹਿਮਾਲਿਆ ਤੋਂ ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਤੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ; ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ.ਆਰ.ਵੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਰਗੇ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ; 9th ਜੁਲਾਈ 1949 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਯਾਨੀ 12th ਜੁਲਾਈ '49 ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਹੁਣ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਸਮੇਂ ਹਰ ਪਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਫੋਟਕ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਇਹ ਹੁਣ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਕੈਤੀ, ਡਕੈਤੀ, ਲੁੱਟ, ਕਤਲ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਆਦਿ, ਸਾਰੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ (ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਣਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਰ ਇਸ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹਿੱਸਾ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨ ਦੀ ਨਾਖੁਸ਼ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਨਿਆਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸੁਝਵਾਨ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੱਤਰ ਹਿੰਦੀ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਅੰਤਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਗੇ।

ਤੱਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦਿਓ।

– ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਤੀਜੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

2nd ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਢੁਕਵਾਂ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ - ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੁਦ 1st ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਵਾਧੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਜੋੜ ਭਾਰਤ ਰਤਨ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸਾਬਕਾ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਿਤਾ ਸਨ।

ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ - ਜਿਸਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਰੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਕਦਰਦਾਨੀ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪਾਠ

ਨਾਗਪੁਰ,

31st ਜਨਵਰੀ, 1948

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮਾਣਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ,

ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਕੱਲ੍ਹ ਮਦਰਾਸ ਵਿਖੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੇਸਮਝ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਨੇ ਪੂਜਯ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਘਿਨਾਉਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਘਿਣਾਉਣਾ ਕੰਮ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਇੱਕ ਧੱਬਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਕੰਮ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਅਸਹਿ ਦੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਕਲਪਿਤ, ਘਿਣਾਉਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਲ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਲੀਪਣ ਛਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਮਹਾਨ ਏਕਤਾਕਰਤਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਨਿਪੁੰਨ ਆਗੂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ, ਜਿਸਨੇ ਇੰਨੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ, ਉਸ ਗੱਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਢੁਕਵਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੋਗੇ। ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪਰੀਖਿਆ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਬੇਰੋਕ ਭਾਵਨਾ, ਬੋਲੀ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹਿੱਤ ਲਈ ਇਕਮੁੱਠ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਢਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘੜੀ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੋਗ ਨੂੰ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ

ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਛੜੀ ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਰਬ-ਦਿਆਲੂ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਸਲ ਸਦੀਵੀ ਏਕਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ
(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)
ਨਾਗਪੁਰ,
31st ਜਨਵਰੀ, 1948

ਮਾਣਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ,
ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਕੱਲ੍ਹ ਮਦਰਾਸ ਵਿਖੇ ਮੈਂ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਅਤੇ ਘਿਣਾਉਣੀ ਘਟਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣੇ ਔਖੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਬੇਲੋੜੀ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅਕਹਿ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਪਰ ਆਓ ਅਸੀਂ ਉਸ ਮਹਾਨ ਏਕਤਾਕਰਤਾ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਦੇਹਾਂਤ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖੀਏ ਜਿਸਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਆਓ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੰਜਮਿਤ ਸੁਰ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖੀਏ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਏਕਤਾ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣੇ ਸੰਗਠਨ ਵੱਲੋਂ, ਮੈਂ ਸਰਬ-ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ।

ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ
(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)
ਕੈਂਪ: ਨਾਗਪੁਰ,
11th ਅਗਸਤ 1948।

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮਾਣਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ,

1-2-1948 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਯ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਸਾਧਾਰਨ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। 6th ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਹ ਇੱਕ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦਲੀਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਬੇਸਬਰੀ, ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ

ਗੁਆਉਣ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕੈਦ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪਿਆਰ, ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮੇਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲਾਉਂਦਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾ ਦੇਣ ਦਿਓ, ਪਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੁਲ੍ਹਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਰ ਸਮਾਂ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਸਹਾਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਨਤਾ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਾਕਤ, ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਿਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲੇਗਾ ਪਰ ਸਾਰੇ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਂਝੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਆਓ ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੀਏ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕੁੜੱਤਣ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇਈਏ।

ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ

ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

ਨਾਗਪੁਰ,

11th ਅਗਸਤ '48

ਨਾਗਪੁਰ,

11th ਅਗਸਤ 1948

ਮਾਣਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ,

ਮੈਨੂੰ 6 ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਕਾਰਨ ਅਜਿਹਾ ਅਚਾਨਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਤੱਥ, ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਉਸੇ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵਸਾਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 1st ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਬਣਤਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਬਣੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਰਤਮਾਨ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਧਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ, ਭਵਿੱਖ ਸਰਬਪੱਖੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ।

ਜਦੋਂ ਮੌਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ।

ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ
(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)
ਕੈਂਪ: ਨਾਗਪੁਰ,
ਮਿਤੀ: 24th ਸਤੰਬਰ 1948

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ,

ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਜਲਦੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣਾ ਟਾਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਪੱਸ਼ਟ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਨਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣਾ ਸਮਝਦੇ ਆਏ ਹਾਂ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਭੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਨੌਜਵਾਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਰਮਾ, ਇੰਡੋ-ਚੀਨ, ਜਾਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਾਂਚ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਰੁਕਾਵਟ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਠੰਢੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੋਗੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ - ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹਟਾਉਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮਾਹੌਲ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਆਪਣੇ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਵਧ ਰਹੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਨਾਲ ਇਸ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ - ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਣਉਚਿਤ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਛੇਤੀ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ,

ਮੈਂ ਹਾਂ,

ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

ਨੰ. 10(12)-47/ਸ਼ਾਮ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਕੱਤਰੇਤ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

27th ਸਤੰਬਰ, 1948।

ਪਿਆਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ,

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ 24 ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਭਲੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸਨ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਕੁਝ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਕੋਲ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਪਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣਚਾਹੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁਣ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਸਰਕਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਰਹਿਤ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਲਕਦਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਸਲ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,
(ਸੰ.) ਏ.ਵੀ. ਪਾਈ.
ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ,
ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਭਵਨ,
ਨਾਗਪੁਰ, ਸੀ. ਪੀ.
20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 3rd ਨਵੰਬਰ, 1948।
ਨੂੰ
ਮਾਣਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ,
ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ।
ਸਰ,

ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ 27 ਸਤੰਬਰ 1948 ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਏ.ਵੀ. ਪਾਈ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ - 24 ਸਤੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖੇ ਮੇਰੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਜਵਾਬ, 4 ਅਕਤੂਬਰ 1948 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਹ ਹੁਣ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵੱਲ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓਗੇ।

2. ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਯੂ.ਪੀ. ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਥਿਤ ਨੋਟ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਬਕਾ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨੋਟ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਹੈ! ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਯੂ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ 'ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ' ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਯੂ.ਪੀ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਖੌਤੀ ਸਬੂਤ ਇਸ ਰਹੱਸਮਈ 'ਨੋਟ' ਵਾਂਗ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹਨ?

3. ਇਸ 'ਸਬੂਤ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਕਿ ਯੂਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਦੇ ਸੰਸਦੀ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਸਹਾਏ ਨੇ 'ਨਾਜ਼ੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.' (ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ) ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲੈਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਘੜਤ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਹੈ। ਯੂਪੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ 'ਸਬੂਤ' ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ।

4. ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਥਿਤ ਗਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਝ ਸਫਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚੱਲਣਗੇ? ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਰੁੱਧ ਠੋਸ ਦੰਡ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਜ਼ੱਫਰਨਗਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੇਸ - ਜਿਸ 'ਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਖੌਤੀ 'ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ' ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੁਪਰ-ਸਟ੍ਰਕਚਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ' ਵਿਰੁੱਧ 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ' ਦੀ ਝੂਠੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

5. ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ 'ਸਬੂਤ' ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ

ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਭਾਰੂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਰਗੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

6. ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 'ਸਬੂਤ' ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੱਜਣ, ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ, ਸਮਝਦਾਰ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਦਿਮਾਗ਼ ਅਪਣਾਓ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਓ? ਕੀ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਈ ਜਾਵੇ? ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਮਾਮਲਾ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਭਟਕਣਾ ਹੋਵੇਗਾ?

7. ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ।

ਜਲਦੀ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ,

ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ,

ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 8th ਨਵੰਬਰ, 1948।

ਮਾਨਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨਹਿਰੂ,

ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਆਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਭਟਕਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦੱਸੋਗੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਦੇ ਮੇਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਸਮਰਥਨ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਜਲਦੀ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ,

ਮੈਂ ਹਾਂ,

ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

ਨੰ. 1396–ਸ਼ਾਮ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

10th ਨਵੰਬਰ, 1948।

ਪਿਆਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ,

ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ 3rd ਅਤੇ 8th ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਪੱਤਰ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕਹੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਟ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਦਾਅਵੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਗਾ ਪਰ, ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁੱਝੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੋਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਮਲਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜਿੱਠੋ।

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,

(ਸੰਸਦ) ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ

ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ,

20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

12th ਨਵੰਬਰ 1948।

ਮਾਨਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨਹਿਰੂ,

ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਮੈਂ 10th 'ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਹੈ।

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ 10th ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ - ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ - ਨਾਲੋਂ

ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਪਿਛਲੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੱਚਾਈ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋਗੇ।

ਅੱਗੇ: ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਦੇਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ' ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੂ ਅਤੇ ਠੋਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ, ਇਸਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਿਰਫ਼ ਦਾਅਵੇ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ'। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਰਕਾਰ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਏ ਬਿਨਾਂ ਦਾਅਵੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਝੂਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਦੱਸੇ, ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ' ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦਾ ਆਚਰਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਇੱਕ ਵੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹਾਂਗੇ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਹਨੇਰੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਰਾਏ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਜ਼ਾਕ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਕੀ ਇਹ ਮਨਮਾਨੀ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ?

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਅਪਵਾਦ ਲੈ ਸਕੇ, ਕੁਝ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਵੇ। 'ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ - ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਅਜੀਬ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ: ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ 'ਅਸਲੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਲ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਖੌਟਾ ਪਹਿਨਣਾ, ਜੋ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ, ਸੋਚ, ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਕਰਮ ਵਿਚਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਤਭੇਦ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨਾ ਛਲ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਹਨ - ਚਲਾਕ ਕੂਟਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ - ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੁਣ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਮਰ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ, ਏਕਤਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ। ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕਲਾ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ 'ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ' ਅਤੇ 'ਅਸਲੀ' ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣ ਲਈ। ਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ, 'ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰ' 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਜੋ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰੇਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਰ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਜੀਬ ਰਵੱਈਏ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਕਿ, ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ, ਇਹ ਬਦਕਿਸਮਤ ਦੇਸ਼ ਬੇਅੰਤ ਪਾਰਟੀ ਝਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ

ਹਾਰ ਅਤੇ ਪਤਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਸ਼ ਪਿਛਲੀਆਂ ਦਸ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਖੰਡਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਤੋਂ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਬਣੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਸ ਮੰਦਭਾਗੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਨਾ ਦੇਈਏ।

ਬੱਸ ਇੰਨਾ ਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਵਿਛੋੜੇ 'ਤੇ ਜਾਪਦੇ ਹਾਂ। ਮਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਲਦੀ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਸਤੇ ਜਲਦੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮਿਲਣ ਪਰ ਇਹ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪੂਰੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ, ਉਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੋ ਮਹਾਨ ਮਾਂ ਦਰਸਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਵਾਬ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਂ ਹਾਂ,
ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ
20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,
13th ਨਵੰਬਰ 1948।

ਮਾਨਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨਹਿਰੂ,

ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਨਾਲ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰ ਕੱਲ੍ਹ ਲਗਭਗ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ 10th ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹਟਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਗਪੁਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਮਨਮਾਨੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਤੁਰੰਤ ਹਟਾਈ ਜਾਵੇ।

ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਰਾਜ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹੇ ਮਨਮਾਨੇ ਕੰਮ ਬਰਬਰ ਯੁੱਗਾਂ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਸਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਸੱਭਿਅਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਜੋ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਮਾੜੇ ਸਲੂਕ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਮੈਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ।

ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ,
ਮੈਂ ਹਾਂ,
ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ
ਨਾਗਪੁਰ,
ਮਿਤੀ: 24th ਸਤੰਬਰ 1948।

ਮਾਨਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ,

ਸਦਰ ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਮੱਸਿਆ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਇੰਨੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਅਟੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਦਮ ਵੀ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਲੋਕ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ। ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੂਜੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੁਣ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੰਘ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਘ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ 'ਤੇ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਨਿਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਮੱਸਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਧੇਗੀ, ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਕਾਫ਼ੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀ ਦਲੇਰ ਨੀਤੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਐਲਾਨਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੌਜਵਾਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ, ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝੁਕਾਅ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝੋਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ 'ਵਾਦਾਂ' ਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੇਵੱਸ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਘ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਲੰਕ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਲਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸੰਗਠਿਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਸ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਦੇਸ਼ੀ 'ਵਾਦ' ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ

ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੱਚਮੁੱਚ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੇਨਤੀ। ਮੈਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹੇਠ ਹਾਂ! ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੀ ਖੇਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਨਿਆਂ ਜਾਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੰਨੀ ਬੌਧਿਕ ਵਿਹਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲਾ ਲਓ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਅਜਿੱਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਤੁਹਾਡੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ,

ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ,

ਤੁਹਾਡਾ

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਰੋਡ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

ਮਿਤੀ: 11th ਸਤੰਬਰ 1948।

ਭਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ,

ਤੁਹਾਡਾ 11th ਅਗਸਤ ਦਾ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ [sic] ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਤਾਰੀਖ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਜੈਪੁਰ ਅਤੇ ਜਨਵਰੀ ਵਿੱਚ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਝਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਹਿੱਸਾ ਉਦੋਂ ਉੱਠਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜਦੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਮਾਸੂਮ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਆਦਮੀਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਉਹ ਵੀ ਇੰਨੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨਾਲ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਲਈ

ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਰੱਤੀ ਵੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਦਰਅਸਲ ਵਿਰੋਧ ਵਧਿਆ। ਵਿਰੋਧ ਹੋਰ ਵੀ ਤਿੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ [ਅਟੱਲ] ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੂਰੇ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਆਉਣਗੇ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਜਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜੈਪੁਰ ਅਤੇ ਲਖਨਊ ਭਾਸ਼ਣਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਸ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ ਜੋ ਮੈਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਲਈ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਝਗੜਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਵੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ।

ਤੁਹਾਡਾ,
(ਸੰਸਦ) ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ
ਵੰਦੇਮਾਤਰਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ
(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,
26th ਸਤੰਬਰ, 1948।

ਭਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ,

ਤੁਹਾਡਾ 24th ਦਾ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਜਵਾਬ 11th ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾ ਪੱਤਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਪੱਤਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁਕਲਾ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

2. ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ। ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਦੁਬਾਰਾ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬਾਈ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੁਝ ਨੁਕਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਅਸਲ ਆਧਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

3. ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਰਸਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਿਲੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗੇ।

4. ਤੁਹਾਡੇ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਾਂਗਾ।

ਤੁਹਾਡਾ,
(ਸੰਸਦ) ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ
(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)
20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,
5th ਨਵੰਬਰ, 1948।

ਮਾਣਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਜੀ,
ਸਦਰ ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਤੁਹਾਡੇ ਇੱਥੋਂ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕੁਝ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਹਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਹੁਣ ਉਹ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਹੋਰ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਆਲੂ ਅਨੁਭਵ ਲਈ ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸੇ ਸੀਮਤ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅਗਸਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਪੰਡਿਤ ਦੁਆਰਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਜੀ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਮਤ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਹਟਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਹਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸ ਸਥਾਨ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਦੂਜਾ, ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ 2-11-48 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦੋ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ।

ਤੀਜਾ, ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਏ ਮੰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੂਜੇ

ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਾਂ ਨੇ, ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ, ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕੁਝ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੂਬੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ।

ਅਤੇ ਹੁਣ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਉਠਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਉਠਾਉਣਾ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲੇਗਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਸਾਬਤ ਹੋਣੀ ਤੈਅ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਲਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਦਬਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬੇਬੁਨਿਆਦ, ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਕਾਰਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇੱਥੇ ਢਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਚਰਿੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਖਿੜਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇੰਨੇ ਜੰਗਲੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੇਸਮਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਸੰਘ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜੋ ਮਿਸਾਲੀ ਸੰਜਮ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਆਚਰਣ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ - ਇਹ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਸੰਘ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਹੱਲ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥਤਾ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਖੂਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਿਰਫ ਸਦੀਵੀ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪੂਰਕ ਅਤੇ ਪੂਰਕ ਹੋਵੇ, ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਗਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਧੂਰੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਬ-ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਬੀਜ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਰਸਤੇ ਵੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸਾਡੀ ਰਵਾਇਤੀ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਣਚਾਹੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ। 2-11-48 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਦਿੱਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਉਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੜਕਾਹਟ ਦੇ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਸੀ।

ਬੱਸ ਇੰਨਾ ਹੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਲਾਈ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰੇ। ਜਲਦੀ ਜਵਾਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ।

ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ,

ਤੁਹਾਡਾ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

(ਮੂਲ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਰੈਂਡਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

12th ਨਵੰਬਰ, 1948।

ਪਿਆਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ,

ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ 5 ਨਵੰਬਰ, 1948 ਦੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨੱਥਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਹ ਖੁਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ।

2. ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ 10 ਨਵੰਬਰ, 1948 ਦਾ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਬੇਡੇਕਰ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੌਖਿਕ ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ 10 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

3. ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਪਰ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,

(ਸੈ.) ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ

ਸਕੱਤਰ,

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ।

20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

13th ਨਵੰਬਰ, 1948।

ਮਾਣਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਜੀ,

ਪ੍ਰਣਾਮ।

ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਯੰਗਰ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ 10 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪੱਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਮਨਮਾਨੀ ਵਾਲਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰਸਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ।

1. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 4th ਫਰਵਰੀ, 1948 ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਸਥਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ, ਸਾਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣਾ। ਸਿਰਫ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਜੋ ਇੰਨੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮਨਮਾਨੇ ਫੈਸਲੇ ਜੋ ਕਿ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ; ਜਾਂ
2. ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੱਸ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣਾ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਮੈਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ 5 ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸੀਮਤ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਢਿੱਲ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਢਿੱਲ ਸੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਗਪੁਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਰਕਾਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕਰੋਗੇ ਜੋ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਮਨਮਾਨੀ ਹੈ।

ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ,

ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ,

ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਪੱਤਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸਬ-ਜੇਲ੍ਹ, ਸਿਓਨੀ,

11th ਅਪ੍ਰੈਲ, 1949।

ਨੂੰ

ਮਾਣਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈਂਬਰ,

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਰਾਹੀਂ:

ਮਾਣਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ,

ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਸਰਕਾਰ,

ਨਾਗਪੁਰ।

ਸਰ,

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੱਥੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਸਥਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਉਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਪਾਏਗੀ, ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਹੁਣ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਇਸਨੂੰ ਵਿਧੀਵਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨਤੀਜੇ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ; ਪਰ ਸਮਾਂ ਦਿਖਾਏਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਬੁਣਾਈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਰਵੱਈਆ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ,

ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ,

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ

ਸਿਓਨੀ ਸਬ-ਜੇਲ੍ਹ,

11-4-1949.

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ

(ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ)

ਨੰ. 28/23/48 ਪੀਓਐਲ.

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

3 ਮਈ, 1949।

ਤੋਂ

ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.,

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ।

ਨੂੰ

ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ,

ਸੀ/ਓ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ

ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ,

ਨਾਗਪੁਰ।

ਸਰ,

ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ 11th ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਨੱਥੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਈ ਜਾਵੇ।

2. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰੜੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਦੇਣ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੁਪਤਤਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਜੋ ਵੀ ਸਨ, ਇਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

3. ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸਾਧਨਾਂ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਤਰੀਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

4. ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਐਲਾਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ (ਭਗਵ ਧਵਜ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

5. ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਗੁਪਤ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਢੁਕਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਾਲਾਨਾ ਆਡਿਟ ਕੀਤੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ ਵੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋਵੇਗਾ।

6. ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲਗਭਗ ਉੱਪਰੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਆਮ ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ

ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਹੋਵੇ।

7. ਸਹੁੰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਗੁਪਤ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਜਨਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਮ ਹੈ। ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਇਸ ਲਈ, ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਹੁੰ ਪਿਛਾਖੜੀ ਹੈ।

8. ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

9. ਇਹ ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹੁੰਚ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਸਿਰਫ਼ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਹੋਰ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,
(ਐਸ.ਡੀ.) ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ।
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ।
ਸਿਓਨੀ ਜੇਲ੍ਹ,
17th ਮਈ, 1949।

ਨੂੰ
ਮਾਣਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈਂਬਰ,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਸਰ,

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਆਇੰਗਰ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਦੇ ਦਸਤਖਤ 'ਤੇ 3-5-49 ਦਾ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 28/23/48 ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਾ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪੱਤਰ ਸਾਨੂੰ ਫਰਵਰੀ '48 ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਪਿਛਾਖੜੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, 'ਦੋਸ਼ਾਂ' ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਮੇਰੇ ਪੱਤਰਾਂ (ਅਗਸਤ, ਸਤੰਬਰ, ਅਕਤੂਬਰ, 1948 ਦੌਰਾਨ ਲਿਖੇ ਗਏ) ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਪੱਖ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ 'ਜਾਣਕਾਰੀ' ਨੂੰ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਜੋਖਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ 16 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਮੰਗੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਖੌਤੀ 'ਜਾਣਕਾਰੀ' ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ

ਸੱਭਿਅਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੇਰ ਨਾਲ ਵੀ ਅਖੌਤੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ, ਨਿਆਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਕਟੌਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਂ 11-4-49 ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਦੋਸ਼ਾਂ' ਆਦਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਬਚਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 'ਦੋਸ਼ਾਂ' ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾਏਗਾ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਪੈਰੇ 2 ਅਤੇ 3 ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੈ।

ਪੱਤਰ ਦੇ ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿੱਚ 'ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ' ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਰਕੂ, ਉਪ-ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਜਾਂ ਸੂਬਾਈ ਵਿਚਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ। ਅੱਜ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਸ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

'ਉੱਪਰੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ 'ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤੱਤ' ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ, ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਰੁਟੀਨ 'ਉੱਪਰੋਂ ਨਿਯੁਕਤ' ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸੰਸਥਾ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਸਾਰੇ 'ਉੱਪਰੋਂ ਨਿਯੁਕਤ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ - ਮਹਾਮਹਿਮ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖਰੀ ਚਪੜਾਸੀ ਤੱਕ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਗੈਰ-ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਹੈ।

ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ 'ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਪਹਿਲੂ' ਹਨ। ਕੇਂਦਰੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸੰਸਥਾ ਇਕਲੌਤੀ ਅਥਾਰਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੀ ਹੈ। ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ: (1) ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ (2) ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਬੁਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦਾ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਆਮ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਸਥਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦੇ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੱਤਰ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਰਾਫਟ ਵਿੱਚ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਬਾਲਗ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ (ਸਹੁੰ ਨਹੀਂ) ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਬਾਹਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਸ ਇੰਨਾ ਹੀ। ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਵੇਰਵੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਗੁਪਤ ਕੰਮਕਾਜ' ਦਾ ਦੋਸ਼ ਝੂਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ 11-4-49 ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਪੜਾਅ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਾਂਗਾ।

ਪੱਤਰ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਲੋੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੈਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੁਝਾਅ ਬੇਲੋੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਅਤੇ 5 ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ 2nd ਨਵੰਬਰ '48 ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੁਕਤਾ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਸਹੁੰ (ਪੱਤਰ ਦਾ ਪੈਰਾ 7) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਜੀਵਨ-ਨਿਯਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ। ਜੇਕਰ ਜੀਵਨ-ਸਹੁੰ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਪਤ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਖੜੀ ਹੈ। ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਜਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਣਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈਂਬਰ (ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਾਲੀਆ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਮੈਂ ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਮੇਰੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੂਰਾ ਜਵਾਬ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਓਨੀ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਜਵਾਬਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ 'ਦੋਸ਼' ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ, ਗੁਪਤਤਾ, ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਆਦਿ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 'ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ' ਦੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਦੋਸ਼ ਲਈ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਰਥਹੀਣ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੈੱਟਅੱਪ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਨੁਕਸ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਰੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਬਣਦੇ ਹੀ ਇਸਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਚਨ ਵਾਂਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਵੇ, ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਰਹੀਏ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਅਧੂਰਾ ਅਤੇ ਅਣਕਿਆਸਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਬਦਲਿਆ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਦਦਗਾਰ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,

(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ

(ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ)

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

24th ਮਈ, 1949।

ਤੋਂ

ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ।
ਨੂੰ
ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ,
ਸੀ/ਓ ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਸਰਕਾਰ।
ਸਰ,
ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ 17 ਮਈ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਓ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ 'ਅਰਥਹੀਣ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ' ਵਰਗੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ 'ਅਸ਼ੁੱਧ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ, ਨਿਆਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਘਾਟ' ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਆਮ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਦੇਖੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ।

2. ਤੁਹਾਡੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਤੱਤ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਉਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏਗਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਤਮ ਜੱਜ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹਨ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਦਰਅਸਲ, ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜੀ ਰੱਖਿਆ ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਸੁਧਾਰ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ।

3. ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਠੋਸਤਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੱਦੀ ਲਗਾਵ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਗਾਵ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲੈ ਗਏ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋਗੇ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਣਚਾਹੇ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਗੇ।

4. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਅਣਚਾਹੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਨਤੀਜਿਆਂ

ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਸੰਗਠਨ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਢਿੱਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,
(ਸੈ.) ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ।
ਸੋਨੀ ਜੇਲ੍ਹ,
1-6-1949.

ਨੂੰ
ਮਾਣਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈਂਬਰ,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਸਰ,

1. ਮੈਂ 24th ਮਈ, 1949 ਦੇ ਪੱਤਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਆਇੰਗਰ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹਨ।

2. ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਦਰਦਾਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ'। ਮੈਂ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਸੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਣਾ ਹੈ - ਤਾਂ ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ।

3. ਮੈਂ ਪੱਤਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਖਰੀ ਪੈਰੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਤਰ ਅਤੇ 3rd ਮਈ, 1949 ਦਾ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

4. ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੈਰੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਜਾਂ ਨੀਵੇਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੱਚ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੁਆਰਾ ਅਣਚਾਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

5. ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਵੀ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ।

6. ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਲਹਾਲ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

7. ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ 17th ਮਈ, 1949 ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੈਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ।

8. ਬਾਕੀ, ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਹਾਂ, ਖੁਸ਼ ਹਾਂ।

ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਦੁਬਾਰਾ ਧੰਨਵਾਦ,

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ।
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ
(ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ)
ਨੰ. 335/49/ਜ਼ਬੂ.
ਕੈਂਪ: ਸ਼ਿਮਲਾ,
11th ਜੂਨ, 1949।

ਤੋਂ
ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ।
ਨੂੰ
ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ,
ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸੀ/ਓ।

ਸਰ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 1st ਜੂਨ, 1949 ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਮਾਨਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਤਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਾਈ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਦਦਗਾਰ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਕਿ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਥਿਤੀ ਮੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,
(ਸੈ.) ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਅਯੰਗਰ,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ।

ਇੱਥੇ, ਅਸੀਂ ਪੰਡਿਤ ਮੌਲੀਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੋਧਿਤ ਪੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

10th ਜੁਲਾਈ, 1949।

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪੰਡਿਤ ਮੌਲੀਚੰਦਰ ਜੀ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਾਰੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮੇਰੇ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨਾਂ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਾਰੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਤਾਰਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਸਟੈਂਡ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ

ਉਠਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

1. ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ:-

ਇਹ ਸਵਾਲ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਉੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਜਨਮ ਸਿੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਸੰਘ ਦਾ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਦੂਜੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਾਂਗ ਸੰਘ ਦਾ ਹਰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਦੇਸ਼, ਇਸਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ। ਝੰਡਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਵਾਂਗ ਹਰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਝੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਨਮਾਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸੰਘ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਝੰਡੇ, ਭਾਗਵ ਧਵਜ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਰਾਜ ਝੰਡੇ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਏਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਵੀ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ ਰਾਜ ਝੰਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਟੀ, ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਰਾਜ ਝੰਡੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੋ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2. ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ:-

ਸੰਘ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਪਤਤਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਘ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੁੱਧ ਦੇ, ਜਦੋਂ ਹਰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਿਤ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਾਂ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਾ 4 ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ।

ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗੁਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

3. ਸੰਘ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ:-

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਦੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਦੇਖੋਗੇ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ [sic] ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾਵਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮਾਡਲ 'ਤੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀਵਾਹਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸੰਸਥਾ ਯਾਨੀ ਅਖਿਲਾ ਭਾਰਤੀ [sic] ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀ.ਕੇ.ਐਮ. ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝੋਗੇ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

4. ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਾ ਪ੍ਰਣ:-

ਸੰਘ ਦੀ ਸਹੁੰ ਬਾਰੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਹੁੰ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ 'ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ਾ' ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਣ ਲਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਲਈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਹੁੰ ਤੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਸੰਘ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 6 (i) d ਇਸਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

5. ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ:-

ਸੰਘ, ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਰਿੱਤਰ, ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਮਾਂ 14 ਤੋਂ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੰਘ ਨੂੰ 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਸੰਘ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸੰਘ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

6. ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ:-

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੇਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ, ਮੇਰੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ, ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਤਤਕਾਲੀ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ।' ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ 'ਤਤਕਾਲੀ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ' ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ 'ਸਹਿਮਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਨੇ 'ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ' ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਐਲਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸੰਸਥਾ, ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁਖੀ ਸਰਕਾਰਿਆਵਾਹ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ 'ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ' ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 12 ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

7. ਇਹ ਕਿ ਸੰਘ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਹੈ:-

ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਵਰਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਕੰਮ ਫੈਲਿਆ, ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਰਕਰ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸੰਘ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਦਰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਦੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ, ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਗੈਰ-ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀਅਨ ਹਨ। ਹਰ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾ ਵਾਂਗ, ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਜਿਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਉਪਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

8. ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟਿੰਗ:-

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਧਾਰਾ 14 ਦੀ ਧਾਰਾ C (iii) ਵੇਖੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਆਡਿਟ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਸੰਘ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਾ ਰਹੇ।

ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆਏਗਾ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੁਸੀਬਤ ਲਈ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ।

ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ,
ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ।

ਅੰਤਿਕਾ1

ਅੰਤਿਕਾ I

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਰ।

30th ਜਨਵਰੀ, 1948।

ਜ਼ਾਲਮ ਘਾਤਕ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 'ਤੇ ਸਦਮਾ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਘਾਟਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਏਕਤਾਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ।

ਅੰਤਿਕਾ II

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼:

ਨਾਗਪੁਰ,
30th ਜਨਵਰੀ, 1948।

ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਦੇਹਾਂਤ 'ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਜੋਂ, ਆਮ ਰੁਟੀਨ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਕੇ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੱਕ ਸੋਗ ਮਨਾਓ।

ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ।

ਅੰਤਿਕਾ III

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਾਗਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ,
1st ਫਰਵਰੀ, 1948।

ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਪਿਆਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਆਮ ਪਰਹੇਜ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੋਗ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂ ਜੋ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਾਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦੀ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਹਰ ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਇਸ ਸੋਗ 'ਤੇ ਅਕਹਿ ਦੁੱਖ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ [sic] ਜੀਵ ਉਸਦਾ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਨਾ-ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਯੋਗ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਗੁੱਸੇ

ਭਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਨੁਕਸਾਨ 'ਤੇ ਸੋਗ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਬਕ ਸਿੱਖਣਗੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਰਵੱਈਆ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ, ਭਾਵੇਂ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭੜਕਾਹਟ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਜਨੂੰਨ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ ਮਹਾਤਮਾ, ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸਨੇ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਬਣਾਇਆ, ਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵਿਛੜੇ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਲਾਮ।

ਅੰਤਿਕਾ IV

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ 3 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੰਟਰਨ ਕੀਤਾ; ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੋ।

ਐਮ.ਐਨ. ਕਾਲੇ।

ਅੰਤਿਕਾ V

4th ਫਰਵਰੀ 1948 ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਪਾਠ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

2 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਵਾਜਬ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਆਮ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਣਚਾਹੇ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਡਕੈਤੀ, ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਵਰਗੀਆਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੇ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ, ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਗੁਪਤਤਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੇ ਸੰਘ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਪੜਾਅ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੰਥ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਵੀਨਤਮ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਵਜੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ VI

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਭਾਰਤ ਜੋਤੀ' - ਬੰਬੇ, ਐਤਵਾਰ 8th ਫਰਵਰੀ 1948 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ (ਗੁਰੂਜੀ) ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਸਥਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸੰਗਠਨ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੇ ਹੋਏ।' ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਜੀ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਿਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੰਤਿਕਾ VII

6th ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ, 12 ਅਗਸਤ, 1948 ਨੂੰ 'ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ' ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ।

ਪਾਬੰਦੀਆਂ:

1. ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡਣਾ।
2. ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਨਾ ਕਰਨਾ।
3. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਜਰਨਲ ਜਾਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰਨਾ।
4. ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਬਾਈ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ।

ਅੰਤਿਕਾ VIII

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 2nd ਨਵੰਬਰ, 1948 ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ।

ਬਿਆਨ I

ਮੈਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਅਤੇ ਭੰਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, 1925 ਦੀ ਵਿਜੇਦਸ਼ਮੀ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ 22 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ

ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

1. ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਾਡੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

2. ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਅਣਗਿਣਤ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3. ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਧਰਮ (ਜਿਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਮ ਭੌਤਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਗਮ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਮਹਾਨ ਸਾਮਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ, ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਉੱਚਤਮ ਉਡਾਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ - ਹਰ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਝੁਕਾਅ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਯਤਨ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥਤਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਇਹਨਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਨਸਲ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ

4. ਸਾਡੇ ਭੌਤਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਸਾਡੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਰਵੱਈਏ, ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੱਦ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਛੱਡੀ ਗਈ ਛਾਪ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ।

5. ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵੱਡੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਈ। ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੇ ਕਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੈਣ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਏਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

6. ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਪਾਇਆ ਜੋ ਜਿੱਤਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਸੀ। ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨੇ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਲੋਕ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਤ ਭੂਮੀ - ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣ ਦੀ ਯਾਦ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ।

7. ਸਾਡੇ ਆਦਰਸ਼ ਗੁਆਚ ਗਏ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਆਦਰਸ਼, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਢੰਗ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਲਈ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਨੇਤਾ, ਆਪਣੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਮਨ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

8. ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ 'ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਨਕਲ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

9. ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਅਤੀਤ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਕਦਰ ਜਗਾਈ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸਦੀ ਅਨੁਕਰਣ ਲਈ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਲੋਕ ਹੋਣ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ, ਇੱਕ ਵਿਰਾਸਤ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਸਾਰੀਆਂ ਫੁੱਟ-ਭਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ

ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਧਰਮ, ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅੰਤਰਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣ, ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਪੂਰਨ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਖੰਡਿਤ, ਅਸੰਗਠਿਤ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਰਵਪੱਖੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਚੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ।

ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਾ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 22 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਸੂਬਾਈ, ਭਾਸ਼ਾਈ, ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਤਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਆਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸੀ।

ਹੁਣ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਰਟੀ ਸੱਤਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ 'ਸੰਭਾਵਿਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀ' ਵਜੋਂ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੇ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹੱਤਿਆ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਰਕ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਭਰਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੌੜੀ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰਾ-ਮਾਰੂ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਗਲਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ

4 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜੋ ਹੁਣ ਇੰਨੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੇਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਗਲਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਦਮ ਵਾਪਸ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੈਦ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਝੱਲੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਉਡੀਕ ਵਿਅਰਥ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਾਮਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਾਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਆ ਕੇ ਮਾਨਯੋਗ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਏ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਹ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ, ਸੂਬੇ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਅਸਥਿਰ ਹਨ, ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਗਲਤ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਢਾਲ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਨਵੇਂ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵੀ ਉਠਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਸਿਰਫ਼ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪਰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚਾਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਸਥਿਤੀ

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਲਵੇ - ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿਹਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕੰਮ ਸੱਤਾ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਭਰਾ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਕਿ ਇੱਕ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਸਮਝੌਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੋ ਕੋਰਸ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ -

I. ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਜੋਂ ਜੁੜਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੇਣ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿਛਲੇ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਬੂਤ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

II. ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਗਲਾ ਰਸਤਾ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ, ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਰਸਤੇ ਲੱਭਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਕੰਮ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜੱਜ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੋਣਗੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਬਣਨ। ਪਿਛਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਝੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਆਓ ਇਕੱਠੇ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਜੀਵਨ ਬਣਾਈਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਣਾਈਏ।

ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਹੋਵੇ। ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾੜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਗੇ।

ਅੰਤਿਕਾ ਨੌਵਾਂ

ਬਿਆਨ 2

ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਕੁਝ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਕੁਝ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕਠੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੁਝ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਣਾਅ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ

ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕਿਸ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲਪਨਿਕ ਮੈਦਾਨ

ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਠਹਿਰਾਅ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ 4 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਜਾਂ ਝੂਠ 'ਤੇ, ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਹੁਣ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ। ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਹਿੱਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 4 ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਧਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਤਾਂ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਦੇ ਹੋਏ, ਹੁਣ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਲੋੜੇ ਆਧਾਰਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਨਵੇਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੱਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਲਈ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਠੋਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ।

ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਆਮ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦਿਓ।

1. ਝੰਡਾ:- ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਫੈਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਹੈ - ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ - ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗੇਰੂ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਰਪਣ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਝੰਡੇ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਉਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਰਾਜ-ਇਮਾਰਤਾਂ 'ਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਾਜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਕ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲਾਵਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

2. ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ:- ਸਮੇਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤਰੀਕਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ੁੱਧ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਪੂਰੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

3. ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ:- ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਲਈ, ਰਾਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਤੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਛੋੜਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜਵੰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਜ ਚਲਾਏ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਉੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, 'ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਭਾਅ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦੀ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

4. ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ: – ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਣਾਅ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੀਵੰਤ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਕਲਪਨਾ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦੇ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਣਦੇਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

5. ਗੁਪਤਤਾ: - ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਮਵਰ ਸੰਸਥਾ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਜਾਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕੰਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ [ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ] ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਾਲਸਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

6. ਨਿੱਜੀ ਫੌਜ: - ਫੌਜ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਸਟਿੱਕ-ਪਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਭਾਰਤੀ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਫੌਜ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨਾਲ ਉਲਝਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

7. ਹਿੰਸਾ ਦੁਆਰਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਣ ਅਤੇ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ:- ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਹ ਉਹ ਸਵਾਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਏਗਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗਾ।

ਅੰਤਿਕਾ X

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 14th ਨਵੰਬਰ, 1948 ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੋਟ।

ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਿਆਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸੰਗਠਨ

ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੈਨਲਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਖਾਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ।

ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਹੋਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੁਝ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਨੇਤਾ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸੰਗਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਮੰਗੀ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਸੁਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਢੁਕਵੇਂ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ।

ਅੰਤਿਕਾ XI

ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ, ਮਿਤੀ 3rd ਦਸੰਬਰ, 1948।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14 ਨਵੰਬਰ, 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 1 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਨੋਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ

ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨੋਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਉਕਤ ਪ੍ਰੈਸ-ਨੋਟ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪ੍ਰੈਸ-ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕੁਝ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਸਰਕਾਰੀ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨੋਟ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੈਰੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਵਾਕਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦੇ ਹਨ -

> ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਗੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਬਦਲਾਅ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜੋ ਸਲਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ, ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਸਲਾਹ ਇੰਨੀ ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਸੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਅਤੇ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਖੌਤੀ ਸਹੀ ਲਾਈਨਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਰਵੱਈਏ 'ਤੇ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਜਾਂ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਪ੍ਰੈਸ ਨੋਟ ਰਾਹੀਂ, ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਹ ਝੂਠਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸੰਗਤ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਾੜਾ ਜਾਂ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਜਿੰਨਾ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਹੈ ਓਨਾ ਹੀ ਘੱਟ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ XII

ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੱਦਾ।

ਸ਼੍ਰੀ

20, ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

13th ਨਵੰਬਰ, 1948।

ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ,

1. ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

2. ਫਿਰ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਉਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਇੱਕ ਖਾਸ ਪਲ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ; ਕਿ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕਰਨ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਰਾਜ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗੀ, ਸਾਨੂੰ ਇਸਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਲਵੇਗੀ।

3. ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਕੈਦਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਰਾਜਧਾਨੀ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਵਿਅਰਥ ਗਏ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ 2nd ਨਵੰਬਰ, 1948 ਨੂੰ, ਮੈਂ ਦੋ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਮਾਹੌਲ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦੋ ਰਸਤੇ ਦੱਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

4. ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, 2nd ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਕਦਮ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ (12th ਨਵੰਬਰ), ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਮਾਨੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਸਿਰਫ਼ ਮਾਨਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਉਲੰਘਣਾ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਕੇਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ; ਸਰਕਾਰ... ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਾਲਮ ਦਮਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਸ਼ਾਸਕ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਗੇ, ਸਾਨੂੰ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮੁੱਢਲੇ 'ਨਾਗਰਿਕ' ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

5. ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਝੁਕਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਅਕ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਝਟਕਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਪਵਿੱਤਰ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਨਮਾਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੀਏ। ਇਸ

ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

6. ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਝੱਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਹੱਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ, ਸਾਡੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ, ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਗੰਭੀਰ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦਾ ਜੋਖਮ ਲਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾੜ ਦੇਣ।

7. ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅਟੱਲ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਅਣਚਾਹੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਈਏ, ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤੰਗ-ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਚ, ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਹਰ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਦਭਾਗੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਹੈ।

8. ਇਸ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ 6 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

9. ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਭਈਆਜੀ ਦਾਨੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ਦੱਸਣ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ।

10. ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਨਿਆਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ। ਸੱਚ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਆਓ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਟੀਚਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਨਾ ਰੁਕੀਏ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ। ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ।

ਤੁਹਾਡਾ ਭਰਾ,
ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ,
(ਸੰਸਦ) ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ।

ਅੰਤਿਕਾ XIII

13 ਜੁਲਾਈ, 1949 ਨੂੰ 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ.ਆਰ.ਵੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ [sic] ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਿਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇੱਕ ਅਣਉਚਿਤ ਸ਼ਬਦ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਕਾਰਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਣਉਚਿਤ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਬੰਧ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਸਿਓਨੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਫੇਰੀ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟਾਈਪ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਪੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ, ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਪੱਤਰ, ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਦੇ ਨਾਲ। ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਜਾਪ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚੋਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਨਤੀਜੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਬੇਰਾਰ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕਣ।

ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇਗਾ, ਮੈਂ ਸੀ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਰਾਏ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਮੇਰਾ ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਾਂ ਜੇ ਉਹ ਰਸਤਾ ਚੁਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੂਤ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਓ, ਅੱਗੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਮੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ 27 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ 30 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਬੰਧ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਾਲਕਰ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸਦੀ ਮਿਤੀ 11 ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੈਂਸਰ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀth, ਜੋ ਕਿ 3 ਮਈ ਨੂੰ ਪਚਮੜੀ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀrd ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ 5 ਮਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆth। ਉਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪੱਤਰ, ਮਿਤੀ 27 ਮਾਰਚ th, ਸਿਰਫ 9 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਾਰੀਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ।

5 ਜੂਨ th ਨੂੰ, 'ਦਿ ਹਿੰਦੂ' ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸਨੂੰ ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ

ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਂਸਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਤਰਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕੋਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਕਹਿਣਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸਦੀ ਸਖ਼ਤ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਵਗਾਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਮੁਖੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਚੋਣ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਯੰਤਰ ਹੈ। ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਆਬਾਦੀ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਹੁਣ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁਖੀ ਵਾਲੇ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸ਼ਰਮਨਾਕ [sic] ਹਾਰ ਹੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ।

ਦੂਜਾ ਗੰਭੀਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਾਖਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਅਣਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਏ ਹੋਰ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਦਲੀਲ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਫਸਾਇਆ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਨੋਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਫਿਰਕੂਵਾਦ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਇਸਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇੱਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਦਲਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਾ ਸੁਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਇੱਕ ਕਠੋਰ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੋਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਨ। ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਰਮ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਇਹ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ... ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ... ਜੇ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਭੱਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹ ਸਹੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ।' ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ, ਜੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਏ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਜਾਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਸੁਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਨੋਟ ਖੁਦ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਲੋੜਾ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਉੱਤਮਤਾ ਵਿੱਚ' ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹੋਰ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ - ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਨਤਕ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿਖਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੀਵਨਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਵੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਸਲ ਆਧਾਰ ਦੇ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਘਿਣਾਉਣੇ ਬੰਗਾਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਿਯਮ ਜਿਸਦੀ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ ਲੋਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੇਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ; ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼, ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਸਥਿਰ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇਖੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਸਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਆਗੂਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ, ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇਖੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਸਭਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਉਮੀਦ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਦੇਖੇਗੀ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਨਾ ਤਾਂ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹੀ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ XIV

11th ਜੁਲਾਈ, 1949 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਰਚਾ ਦੌਰਾਨ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸੰਗਠਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅੱਗੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਹੁਣ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੀ ਗਈ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਚੋਣਵਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਵਚਨ ਤੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਲਿਖਤੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਪਤਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ, ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਕਾਜ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਜਾਂ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ XV

ਹੇਠਾਂ 22 ਜੁਲਾਈ, 1949 ਨੂੰ 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮਦਰਾਸ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੋਧਿਤ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਅੰਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸ ਪੱਖੋਂ ਬਦਲਿਆ ਹੈ?' ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ 'ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ' ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਜੇ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।'

ਅੰਤਿਕਾ XVI

ਹੇਠਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਾਗਤ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਏ.ਡੀ. ਮਨੀ, ਸੰਪਾਦਕ, 'ਹਿਤਾਵਦਾ' ਇੰਗਲਿਸ਼ ਵੀਕਲੀ, ਨੇ ਟੋਸਟ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਜਾਂ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਰਿਪੋਰਟ 'ਹਿਤਾਵਦਾ' ਮਿਤੀ 1st ਅਗਸਤ, 1949)।

ਟੋਸਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, 'ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'

ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੰਗਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ। 'ਸ੍ਰੀ ਟੀ.ਆਰ.ਵੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਲ ਛੋਟੇ ਹਨ, ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਬਸ ਉਹ ਲਿਖ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿਓ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਣਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਚਿੰਤਤ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ।' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਡੈੱਡਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਅੰਤਿਕਾ XVII

ਹੇਠਾਂ 14th ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਦੀ ਬੰਬਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰ. 2126 ਵੇਖੋ।

1503 (24-9-1949) ਸ੍ਰੀ ਲੱਲੂਭਾਈ ਮਕਾਨਜੀ ਪਟੇਲ

(ਸੂਰਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ)

ਕੀ ਮਾਣਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ:-

(a) ਕੀ ਇਹ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ R.S.S. ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ਅ) ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ?

(ਏ) ਕੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣਾ ਸ਼ਰਤੀਆ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ।

(d) ਜੇਕਰ ਸ਼ਰਤਬੱਧ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕੀ ਹਨ?

(e) ਕੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(f) ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਕੀ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਆਰ. ਦੇਸਾਈ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਿਨਕਰਰਾਓ ਐਨ. ਦੇਸਾਈ:

(ਓ) ਹਾਂ।

(ਅ) ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

(ਏ) ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸੀ।

(ਸ) ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

(ਅਤੇ) ਨਹੀਂ।

(f) ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅੰਤਿਕਾ XVIII

ਹੇਠਾਂ 16th ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਭੰਗੀ ਕਲੋਨੀ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ ('ਦਿ ਹਿੰਦੂ', ਮਦਰਾਸ, ਮਿਤੀ 17th ਸਤੰਬਰ 1947।)

ਉਹ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਕੈਂਪ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਸੰਸਥਾਪਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸਾਦਗੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸੰਘ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਉੱਚ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਿੱਚ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ XIX

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੁਆਰਾ ਲਖਨਊ ਵਿਖੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ('ਦਿ ਹਿੰਦੂ', ਮਦਰਾਸ ਮਿਤੀ 7th ਜਨਵਰੀ 1948।)

ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.) ਸਵਾਰਥੀ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 'ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ' ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ "ਡੰਡਾ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਡੰਡਾ ਚੋਰਾਂ ਅਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਲਈ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਆਦਮੀ ਚੋਰ ਅਤੇ ਡਾਕੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।'

ਅੰਤਿਕਾ XX

ਹੇਠਾਂ ਭਾਰਤ ਰਤਨ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ, ਇੱਕ ਡੂੰਘੇ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਿਤਾ, ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

('ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ' ਮਿਤੀ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 1948, ਦਿੱਲੀ)

'ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ... 10 ਸਤੰਬਰ, 1947 ਨੂੰ ਲੀਗਰਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ "ਤਖ਼ਲਾਫ਼" ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਿੰਦੂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ "ਪਾਕਿਸਤਾਨ" ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ।'

'...ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਘੋਰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ।

'... ਖੈਰ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਸਲ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੈ? ਬਸ ਇਹੀ ਹੈ - ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਊਰਜਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

ਅੰਤਿਕਾ 6

'ਗੁਰੂਜੀ-ਇੰਦਰਾਜੀ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ'

(ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ, 16 ਜੂਨ 1973)

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਕੇਂਦਰ ਨਾਗਪੁਰ

ਤਿਥੀ: ਪੌਸ਼ਾ ਸ਼ੁਕਲ 5,
1893 ਤੋਂ,
ਪੱਤਰ ਨੰ. 232।
ਮਿਤੀ 22.12.71

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ,

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨਮਸਕਾਰ।

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖਤਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਧੱਬਾ ਸਨ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਨੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜੰਗੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਵਿੰਗਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸਰਬਸੰਮਤੀ, ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਉੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਿਹਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਇਰਾਦੇ ਦਿਖਾਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਯੁੱਧ ਅਟੱਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਫਲ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਅਖੌਤੀ ਮਿੱਤਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਸਹਾਇਤਾ ਰੋਕ ਕੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨੀਤੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਦਿਖਾਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਟੀਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਜੰਗਬੰਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੰਗਬੰਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਖ਼ਤਰਾ ਅਜੇ ਟਲਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਰੱਖਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ... ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲ ਦੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਆਬਾਦੀ ਦੁਆਰਾ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਿਛਲੇ 24 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉੱਥੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਣ, ਉਹ ਭੌਤਿਕ ਸੰਪਤੀਆਂ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਜੋ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਲਦੀ ਪੂਰੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਾਣ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧੇ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮੰਤਰੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੀ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਦਿਲੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅਜਿੱਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,
ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ
ਨੰ. 14 ਸ਼ਾਮ 0/72
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
13 ਜਨਵਰੀ, 1973।

ਪਿਆਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ,

ਤੁਹਾਡਾ 22 ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਪੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਹੰਸਰਾਜ ਗੁਪਤਾ ਰਾਹੀਂ 6 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਾਡੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਜੋ ਏਕਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਿੱਤ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖ਼ਤਰਾ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਲਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਆਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,
ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ
ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
ਨੰ. 363, 18.1.72

ਅੱਜ ਤੁਹਾਡਾ 13.1.72 ਦਾ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ। ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਏ। ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਉੱਦਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ।

ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲੋ,
ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ।

ਅੰਤਿਕਾ 7
ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਅਤੇ ਦਿਓਰਸ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ
ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ

ਵੀ.ਐਨ. ਭਿਡੇ

ਯੇਰਵਡਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ

15-7-75

ਨੂੰ

ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਰਾਓ ਚਵਾਨ,
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ,
ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ,
ਬੰਬਈ।

ਮੈਂ 4-7-75 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਤੱਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ (ਵਿਦਰਭ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਇਹ ਮੁਅੱਤਲ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਬੰਦ ਰਹੇਗਾ।

ਮੈਨੂੰ 6-7-75 ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੈਦੀ ਵਜੋਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ, ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਡੀ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਾਕੀਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਗੂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਣਾ ਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਪੁਣੇ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੁਣੇ ਗਏ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਮਿਲਣ ਆਵਾਂਗਾ। ਸੰਘ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਘ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋਗੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੰਘ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰੋ।

ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ,

(ਸੰ.) [ਵੀ.ਐਨ. ਭਿਡੇ]
ਯਾਰਵਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ,
ਪੁਣੇ-6।
ਮਿਤੀ 22.8.1975

25.8.1975

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ,
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਭਾਰਤ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਮੈਂ 15 ਅਗਸਤ, 1975 ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 'ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਸੰਤੁਲਿਤ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।

ਮੈਨੂੰ 30-6-75 ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪੁਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 4-7-75 ਨੂੰ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਾਬੰਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸੰਘ, ਇਸਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹਨ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਲਗਭਗ 2300 ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੁਝ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਸੀਂ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਘ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਹਿੰਸਾ ਜਾਂ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਕਈ ਵਾਰ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ - ਸੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪੱਖਪਾਤ ਕਾਰਨ ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਵਰਗੀ ਲਲਿਤਨਾਰਾਇਣ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਾਂਚ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ [ਇੱਕ] ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅੱਜ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰੇਗਾ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਘ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸਲਾਮ, ਮੁਹੰਮਦ, ਕੁਰਾਨ, ਈਸਾਈਅਤ, ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਜਾਂ ਬਾਈਬਲ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੀ ਗਲਤ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ। ਸੰਘ 'ਸਰਵ ਧਰਮ ਸੰਭਵ' (ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਬਰਾਬਰ ਹਨ) ਅਤੇ 'ਏਕਮ ਸਤਿ ਵਿਪ੍ਰ ਬਹੁਧਾ ਵਦੰਤੀ' (ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦਾ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ, ਪਾਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸਬੰਧ ਹਨ।

ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਜਾਤਾਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੰਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰੀ ਨੀਚ ਅਤੇ ਉੱਚ, ਆਪਸੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਸਮਝੋਗੇ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਫਿਰਕੂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਹੈ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਨਾਗਰਿਕ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅਤੇ ਨੇਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ 15 ਅਗਸਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਥਾਨ ਦਾ ਕੰਮ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲੇ, ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ, ਔਖਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਵਰਕਰ ਹਨ - ਦਰਅਸਲ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਸੰਘ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਤੁਹਾਡਾ,
ਐਸਡੀ/- ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ
ਸਿਰਸੰਘਚਾਲਕ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.

ਪਤਾ::
ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ,
[ਮਾਸ] ਕੈਦੀ ਨੰਬਰ 308,
ਕਲਾਸ I,
ਅੰਧੇਰੀ ਯਾਰਡ,
ਯਾਰਵਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ,
ਪੁਣੇ-6।
(ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਤ, ਪੰਜ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਖਸ਼, ਪੰਨੇ 141-4)

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ,
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ,
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਯਾਰਵਾੜਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ
ਪੁਣੇ-6।

ਮਿਤੀ 10-11-1975।

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨਮਸਕਾਰ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਚੋਣ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 22-8-75 ਨੂੰ ਅਖਰਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪੱਤਰ ਸਿੱਧਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਪੱਤਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ - ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ 22-8-75 ਦੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਦੋ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮਰਾਠਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 22nd ਜੁਲਾਈ, 1975 ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਰਗੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਗੋਲਵਲਕਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਸਾਡੀ ਨੇਸ਼ਨਹੁੱਡ ਡਿਫਾਈਂਡ' ਅਤੇ 'ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ' ਦੇ ਕੁਝ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵਰਗੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਜੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਇੱਕ ਡਰਪੋਕ ਹੈ।' ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਣਾ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮੁਹੰਮਦ, ਪੈਗੰਬਰ, ਜਾਂ ਕੁਰਾਨ, ਨਾ ਤਾਂ ਈਸਾਈਅਤ, ਨਾ ਹੀ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਜਾਂ ਬਾਈਬਲ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਘ ਨੂੰ ਗੜਬੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਈ ਗੜਬੜੀਆਂ ਜਾਂ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਉਦਾਹਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਕਰ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਪਟੇਲ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਪੱਤਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਨੂੰ 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਅਰਥ 'ਝੂਠ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ 'ਤੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਆਦਿ ਦੇ ਜੋ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ ਜੋ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਘ 'ਤੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ ਗਲਤ ਹੈ।

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਸੰਘ ਦਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਟਲੀ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਨਾਜ਼ੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਵਿਹਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਉਹ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹਨ ਅਤੇ ਦਮਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਉਹ ਜੋ ਰਾਜ ਕਰਨ

ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਜੋ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਸੰਘ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਕਹਿਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ [sic] ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਦੂਜਾ, ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਸੀਆਈਏ ਏਜੰਟ, ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਗੱਦਾਰ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਅਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਵੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਅਕਸਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕੁਧਰਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਅਤੇ ਕੁਧਰਮ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

'ਅਰਾਜਕੇਸ਼ੁ ਰਾਸ਼ਟਰੇਸ਼ੁ ਧਰ੍ਮ ਨ ਵਜਾਵਤਿਸ਼੍ਠਤੇ'

ਪਰਸਪਰਮ੍ ਚ ਖਦਨ੍ਤਿ, ਤਸ੍ਮਾਤ੍, ਧਿਕ ਅਰਾਜਕਮ੍'

ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਖੁਦ ਅਜਿਹੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸੰਘ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਕੇ [sic] ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਨੂੰਨ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਲਤ ਜਾਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ। ਉਹ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਬੇਦਾਗ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ [sic] ਵੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਪਣਾਓ, ਇਸਦੀ ਸਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਪੱਖਪਾਤ ਛੱਡ ਕੇ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾਓ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉੱਨਤੀ (ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ) ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ,

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,
Sd/- (ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ)
ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ
ਯੇਰਵਡ਼ਾ, ਪੁਣੇ
24-11-1975

ਮਾਣਯੋਗ ਸ਼ੰਕਰਰਾਓਜੀ ਚਵਾਨ

ਮੈਂ 22-8-1975 ਨੂੰ ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ 9-9-1975 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ 10-11-1975 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਪੱਤਰ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੱਚਮੁੱਚ, ਜੇਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਮੇਰੇ ਪੱਤਰ ਸਿੱਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰਾ ਪੱਤਰ ਰਾਜ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੇਜਣਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਣੇ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੱਗੇਗਾ।

ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ।

ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ,

ਤੁਹਾਡਾ
(ਸਿਗਨਲ/-)
ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ,
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ।
22-12-1975
ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ
ਯੇਰਵਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ,
ਪੁਣੇ-6।

ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ੰਕਰਰਾਓਜੀ ਚਵਾਨ,
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ,
ਬੰਬਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਠੱਪ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੁਰੰਤ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੋ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਪਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੱਤਰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਕਈ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਸੀਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਦੋਵੇਂ ਹੈ।

ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫਤਰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1200 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਨੂੰ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲੰਮਾ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਚਨਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਇਸਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਓ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ
(ਐਸ.ਡੀ.) ਐਮ.ਡੀ. ਦਿਓਰਸ
ਵੀ.ਐਨ. ਭਿਡੇ
ਵਕੀਲ,
ਕਲਾਸ I ਬੰਦੀ
2181, ਨਾਸਿਕ ਰੋਡ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ,
ਨਾਸਿਕ ਰੋਡ

24-1-76

ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੰਕਰਰਾਓਜੀ ਚਵਾਨ,
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ।

ਮੈਨੂੰ 6-7-75 ਤੋਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਯੇਰਵਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 19-1-76 ਤੋਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਾਸਿਕ ਰੋਡ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਰਵੱਈਆ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹਾ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਰਿਹਾਈ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ...

ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ,

ਤੁਹਾਡਾ,
(ਸਿਗਨਲ/-)
ਵੀ.ਐਨ. ਭਿਡੇ,
ਵਕੀਲ,
ਹਿਰਾਸਤ ਨੰਬਰ 2181,

ਨਾਸਿਕ ਰੋਡ ਜੇਲ੍ਹ,

12-7-1976

ਨੂੰ

ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਰਾਓ ਚਵਾਨ,

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ,

ਬੰਬਈ।

ਸਰ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 16-6-76 ਦੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੱਸਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਪੱਤਰ ਕਿਉਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਇੰਨੀ ਲੰਬੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਨੂੰ ਹੁਣ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਲਗਭਗ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਅਤੇ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਉਚਿਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ 150 ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਿਰਫ 10 ਤੋਂ 12 ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, 'ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿਓਗੇ।

6 ਜੁਲਾਈ, 1975 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਰੱਖਿਆ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ 33 ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਨਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੱਤਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋਗੇ।

ਸਾਡਾ ਸਟੈਂਡ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ ਦੇ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ?

ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ,

ਯਾਰਵਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ,

ਪੁਣੇ-6।

ਮਿਤੀ 16-7-76।

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ,

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਸਦਰ ਨਮਸਕਾਰ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੁੱਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਸੀਦ ਮਿਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਮਿਲੇ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸਰਕਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਸਰਜ਼ ਡੀ.ਆਰ. ਗੋਇਲ ਅਤੇ ਸੁਭੱਦਰਾ ਜੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਵੰਡਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਵਰਗੀ ਲਲਿਤਨਾਰਾਇਣ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੀਤਨਾਥ ਰੇਅ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਰੂਸ, ਪੂਰਬੀ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਗਏ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕਜੁੱਟ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸੱਦਾ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਯਤਨ ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਘੱਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠੋ, ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੰਘ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਓ। ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣਾਏਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰਹੇਗੀ।

ਤੁਹਾਡਾ,

ਐਸ.ਡੀ./ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ।

(ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਤ, ਪੰਜ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਖਸ਼, ਪੰਨੇ 144-8 ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।)

[12 ਜਨਵਰੀ 1976 ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਪੱਤਰ]

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਆਚਾਰੀਆ ਵਿਨੋਬਾਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ,

ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਚਾਰੀਆਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ 16th, 17th ਅਤੇ 18th ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਕੁਝ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਛੋਟੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਪੱਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪੂਜਨੀਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਲਈ ਪਵਨਾਰ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਬਲ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਰਾਜ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ, 'ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਅਸਭਿਅਕ ਮੈਂਬਰ ਮੰਨ ਲਓ'।

ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਸੰਘ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਉਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਣਕਿਆਸੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਏਖੜਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸੰਘ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਇੱਕ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਇਸ ਗਲਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਆਫ਼ਤ ਆਈ।

ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਦੋ ਵਾਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਇੱਕਪਾਸੜ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਦੇ ਟੀਚੇ, ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇਸਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕਿਵੇਂ ਤੰਗ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਮਲਾ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [ਭਾਸ਼ਣਾਂ] ਵਿੱਚ ਕੁਰਾਨ, ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ, ਇਸਲਾਮੀ ਧਰਮ, ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ, ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਅਜਿਹੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤੁਕ ਜਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਘ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਸਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੰਘ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੀਖਣ, ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਅਰਾਜਕੇਸ਼ੁ ਰਾਸ਼ਟਰੇਸ਼ੁ ਧਰ੍ਮ ਨ ਵਜਾਵਤਿਸ਼੍ਠਤੇ'

ਪਰਸਪਰਮ ਚੇ ਖਦੰਤੀ, ਤਸ੍ਮਾਤ੍, ਧਿਕ ਅਰਾਜਕਮ'

ਉਪਰੋਕਤ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਘ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਬਣਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਗਠਨ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਵੀ ਹਨ?

ਜੋ ਲੋਕ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੰਘ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨੈਤਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਰਾਸਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੈ, ਸੰਘ ਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਕਹਿਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ, ਅਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਵੈ-ਇੱਛੁਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ, ਹੁਣ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾਵਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਓ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਸੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ,

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,

Sd/- (ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ)

ਆਚਾਰੀਆ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ,

ਪਵਨਾਰ ਆਸ਼ਰਮ,

ਵਰਧਾ,

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਵਰਧਾ।

[ਅਣਮਿਤੀ ਪੱਤਰ]

ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ

ਸੇਂਟ ਜਾਰਜ ਹਸਪਤਾਲ

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਰਡ ਨੰ. 14,

ਬੰਬੇ।

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਆਚਾਰੀਆ ਵਿਨੋਬਾਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 12-1-76 ਨੂੰ ਏਖੜਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਆਚਾਰੀਆਵਾਂ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਘ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੋ।

ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋ ਗਏ, ਆਚਾਰੀਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਚਮਕਦਾਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣ ਗਏ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇਲਝਾਰ (ਨਾਗਪੁਰ-ਵਰਧਾ ਰੋਡ) ਵਿਖੇ ਮਿਲੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਯੂ.ਪੀ., ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭੂਦਾਨ ਲਈ ਪੈਦਲ ਤੁਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਘ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ।

ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ 24th ਨੂੰ ਪਵਨਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਇਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ।

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ,

ਤੁਹਾਡਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ,

Sd/- (ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇਵਰਸ)

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ।

ਨੋਟ:

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ 12/1 ਦਾ ਪੱਤਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕਾਪੀ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਿਕੰਦਰ/- (ਐਮ.ਡੀ. ਦਿਓਰਸ)

ਅੰਤਿਕਾ 8

ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ

ਫੁਟਕਲ ਅਰਜ਼ੀ ਨੰਬਰ 17/1978।

(ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ; ਵਰਗ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿੱਚ ਨੋਟਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।)

ਬਿਨੈਕਾਰ:

1. ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਮਰ ਲਗਭਗ 53 ਸਾਲ, ਸਰ ਕਰਿਆਵਾਹ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਭਵਨ, ਮਾਹਲ, ਨਾਗਪੁਰ।
2. ਭੈਰਾਓ ਦੇਵਰਸ, ਉਮਰ ਲਗਭਗ 55 ਸਾਲ, ਸਾਹ ਸਰ ਕਾਰਜਵਾਹ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਫ਼ਤਰ, ਜ਼ਾਂਡੇਵਾਲਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

ਬਨਾਮ

ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ:

1. ਮਨਹਰਕਾਂਤ ਦਿਆਲਜੀ ਕਾਮਦਾਰ, ਸੀਤਾਬੁਲਦੀ, ਨਾਗਪੁਰ।
2. ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, ਬੰਬਈ।
3. ਸ਼੍ਰੀ ਐਨ.ਆਰ. ਕਾਨੂ, ਸਕੱਤਰ, ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਸਮਾਰਕ ਸਮਿਤੀ, ਨਾਗਪੁਰ, ਸੀ. ਨੰਬਰ 7, ਰੁਈਕਰ ਰੋਡ, ਨਾਗਪੁਰ।
4. ਸ਼੍ਰੀ ਏਕਨਾਥ ਰਾਨਾਡੇ, ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਰਾਕ ਮੈਮੋਰੀਅਲ, ਕੰਨਿਆ ਕੁਮਾਰੀ (ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ)

5. ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧੋਰਾਓ ਮੁਲੇ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਫ਼ਤਰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮੰਦਰ, ਝੰਡੇਵਾਲਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-55।
6. ਸ਼੍ਰੀ ਯਾਦਾਰਾਓ ਜੋਸ਼ੀ, ਕੇਸ਼ਵ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਸ਼ੇਸ਼ਾਦਰੀਪੁਰਮ, ਬੰਗਲੌਰ-20।
7. ਸ਼੍ਰੀ ਦੱਤੋਪੰਤ ਠੇਂਗੜੀ, ਐਮ.ਪੀ. ਸਾਊਥ ਐਵੇਨਿਊ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
8. ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧਵ ਨਰਾਇਣ ਘਾਟਟੇ, ਸੀ/ਓ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਭਵਨ, ਮਾਹਲ, ਨਾਗਪੁਰ।
9. ਸ਼੍ਰੀ ਲਕਸ਼ਮਣ ਰਾਓ ਇਨਾਮਦਾਰ, ਸੀ/ਓ ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਭਵਨ, ਮਾਹਲ, ਨਾਗਪੁਰ, ਹੁਣ R.S.S. ਦਫ਼ਤਰ, ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ
10. ਸ਼੍ਰੀ ਪੀ.ਡੀ. ਤਾਲਾਟੂਲੇ, 50, ਗੋਕੁਲਪੇਠ, ਨਾਗਪੁਰ-1।

ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 72 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਵੈਦਿਆ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, ਬੰਬੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਹਾਇਕ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 89/1974 ਵਿੱਚ।

ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਬਿਨੈਕਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

1. ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨੰਬਰ 45/1972 ਮਿਤੀ 7-2-1972 ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.' ਜਾਂ 'ਸੰਘ' ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਨੂੰ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(13) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ' ਵਜੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਬੰਬੇ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ' ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਡੀ. ਦੇਵਰਸ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਸੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ।

2. ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਮੌਖਿਕ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੂਚੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਡਾ. ਕੇ.ਬੀ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਜੀਵਨੀ', ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ' ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜਸਟਿਸ ਔਨ ਟ੍ਰਾਇਲ' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਵਰਗੀ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਫਰਵਰੀ, 1948 ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ।

3. ਵਿਦਵਾਨ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਨਾਗਪੁਰ ਨੇ ਆਪਣੇ 22-5-1974 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ:-

> 'ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਾਨੀ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਬਾਰੇ ਸਿਖਾਉਣਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 2(13) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

4. ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 89/1974 ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, ਬੰਬਈ ਦੁਆਰਾ 11-1-1978 ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ

ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ, ਕੇਸ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਖੋਜਾਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਬੰਬੇ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

5. ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੰਬੇ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 72 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

6. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬੇਨਤੀਆਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ;

i) ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ

ii) ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਟਰੱਸਟ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਡਾ. ਕੇ.ਬੀ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਵਜੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(13) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

7. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਕੰਮ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਅਤੇ 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤ' ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੇ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕੇ। 26-10-72 ਦੇ ਐਕਸ. 30 ਡਬਲਯੂ.ਐਸ. ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਨ.ਐਚ. ਪਾਲਕਰ ਐਕਸ. (68) ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਡਾ. ਕੇ.ਬੀ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਅਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੇਂਦਰ ਕਾਰਜਲਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼, ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਕਿਤਾਬ 'ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ' ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੰਮ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਸਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ।

8. ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮਰਹੂਮ ਡਾ. ਕੇ.ਬੀ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਜੋਂ, ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਤੇ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਰਕਰ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 1921 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਪਰਦਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਜਾਤ, ਰੰਗ ਜਾਂ ਪੰਥ ਦੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੀਹਵਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ 'ਤੇ ਵੱਡੀ ਉਲਝਣ ਸੀ। ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੀਤ ਵਾਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ 1920 ਵਿੱਚ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' (ਰਾਸ਼ਟਰ) ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ' ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਦਾ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਕੇ.ਬੀ. ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। 1925 ਵਿੱਚ ਵਿਜੈ ਦਸ਼ਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੇਡਗੇਵਾਰ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ

ਸੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ '"ਹਿੰਦੂ" ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ' ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਘ ਸਿਰਫ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ' ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਹਨ।

9. 26-1-1929 ਨੂੰ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ, ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਤੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈ।

10. ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨਾਦਿ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਸਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ 'ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜੋ 1933 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ 'ਰਾਜ'। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ 1925 ਵਿੱਚ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣ ਦੇ ਇਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਾਲ (1947) ਵਿੱਚ, ਭਾਵ 22 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਸੰਘ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

11. ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹੰਗਾਮੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ 15th ਅਗਸਤ, 1947 ਨੂੰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਅਸਲ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 4-2-1948 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਵਰਗੀ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਤਤਕਾਲੀ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਵਰਗੀ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤਤਕਾਲੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਸਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੂਰਾ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ 'ਜਸਟਿਸ ਔਨ ਟ੍ਰਾਇਲ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਬਕਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। 73. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪੂਰੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 11-7-1949 ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਲਿਆਏਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ.ਆਰ.ਵੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ [sic] ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਨਾ 101 ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ:-

> 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਪਤਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਸਰਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਕਾਜ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਇਤਰਾਜ਼

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। [T] ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਜਾਂ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।'

12. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ 'ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ ਕਲਚਰਲ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ' ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇਸਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਗਠਨ ਸੀ ਜੋ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਜਬ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਗਠਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੇ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਵਿਚਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

13. ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੂਨ 1949 ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਕਤ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਕਿਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ, ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਆਮ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 25(a) ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਉਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

14. ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਧਰਮ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਆਦਿ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਉਦੇਸ਼, ਉਦੇਸ਼, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ੈੱਲ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦਾ ਦਫਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੈ (ਧਾਰਾ 12)। ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ, ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕਥਨਾਂ ਜਾਂ ਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 25(ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਦਾ ਉਲਟ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਤੀਜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸਦੀ ਲਚਕਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 25(ਬੀ) ਅਤੇ (ਸੀ) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸੋਧ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਖਵਾਂ ਸੋਧ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦਾ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਕੁਝ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋਧ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਫੈਲਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੁਤੰਤਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਦੇਸ਼ [ਅਤੇ] ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਨੀਤੀ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬਦਲਦੀ ਜਾਂ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ

ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ [ਧਰਮਾਂ] ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਸੰਘ ਲਈ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

15. ਪੰਜਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਝੰਡਾ ਹੈ [ਅਤੇ] ਧਾਰਾ 6a(a) ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ। ਛੇਵੀਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਧਾਰਾ 20 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਨ। ਉਕਤ ਧਾਰਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਘੇਰਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਮ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 3. ਸੱਤਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। 22 ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਧਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਆਮ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਘੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤਕ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਠਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਅਤੇ ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਨਾਲ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀਮਤ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਸਰਕਾਰੀਆਵਾਹਾ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਈਡ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਰਥਾਤ ਸਰ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। 13. ਸਰਕਾਰੀਆਵਾਹਾ ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇ.ਕੇ.ਐਮ. ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀਆਵਾਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੰਘਚਾਲਕਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ [ਪੱਧਰਾਂ] 'ਤੇ ਕੋਈ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਨੌਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਕਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਸਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 6. ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਕੇਡਰ ਤੱਕ ਹਰ ਕੋਈ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ ਜਿਸਨੇ ਨਿਯਮਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 6(c) ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕੰਮ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਖਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ (ਜੋ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਹੈ) ਅਤੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਵੀ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸੰਘ ਕਿਉਂ ਹੈ, ਸੰਘ ਕੀ ਹੈ, ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਹੈ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਹਨ ਜੋ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਮਰਥਤ ਨਹੀਂ ਹਨ।

16. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਬਿਨੈਕਾਰ ਇੱਥੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 11-9-1948 ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਤਾ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 4(ਬੀ) ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ:-

> 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਸਿਵਾਏ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ

ਜੋ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਕੰਮ 'ਸੱਤਾ ਰਾਜਨੀਤੀ' ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

17. ਹੁਣ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ', 'ਦ ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ', 'ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡਾ ਨੇਸ਼ਨਹੁੱਡ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ', 'ਦ ਨੇਸ਼ਨ ਇਟਸ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ' ਆਦਿ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਾਨੀ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਸਰਗਰਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੀਤੀ ਵਜੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ।

18. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਦਾ ਸਹੀ ਅਰਥ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਤੰਬੂ ਨਹੀਂ ਹਨ [sic] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਦੇਵਤਾ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਗਠਨ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ, ਇਕੱਠੇ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ, ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਰਗੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਖੋਜ ਦਰਜ ਕੀਤੀ।

19. ਟਰੱਸਟ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਜਾਇਦਾਦ, ਸੈਟਲਰ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਆਮਦਨੀ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ। ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫੰਡ ਜਾਂ ਆਮਦਨੀ ਦਾਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ, ਸੰਸਥਾਪਕ, ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਡੀਡ ਦੁਆਰਾ [ਇੱਕ] ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਡੀਡ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। 1948 ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਰਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਦਾਇਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਟਰੱਸਟ ਲਈ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮਾਂ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ, ਨੀਤੀ ਸਮੇਤ ਬਦਲਣ, ਸੋਧਣ, ਆਦਿ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ

ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਤੀ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਟੱਲ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਇੱਕ ਵਾਰ 1948 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜਾ 1975 ਵਿੱਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ, ਜੋ ਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਇਤਫਾਕਨ [sic] ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਸਤੂਆਂ ਬੀ.ਪੀ.ਟੀ. ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਨੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਅਦਾਲਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਦੇਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਭੇਟਾਂ, ਤੋਹਫ਼ੇ ਜਾਂ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 22 ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੰਡ ਕਿਹੜੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫੰਡਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਂਧਰਾ ਚੈਂਬਰ ਆਫ਼ ਕਾਮਰਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। [ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ] ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਭਾਰਤੀ ਕੰਪਨੀ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 20 ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 22 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਖਰਚ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੋਧਾਂ ਅਤੇ ਸੋਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਫੈਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜਾਂ ਏਜੰਸੀ ਲਈ ਮੋੜਿਆ ਜਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਕੰਮ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਜਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਆਖਰੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ) ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 3. ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਖਰਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੰਮ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਾਨ, ਤੋਹਫ਼ਾ, ਕੋਈ ਫੰਡ ਜਾਂ ਰਕਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੀਆਂ ਜੋ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਟਰੱਸਟ ਵਜੋਂ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦਰਅਸਲ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਖੋਜ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 20 ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

20. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਪ੍ਰਣ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਹਰ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਰਾਏ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਜਨਤਕ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ' ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

21. ਵਿਦਵਾਨ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀ ਟੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਿੰਨੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ [ਕਵਰ] ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਟਰੱਸਟ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ।

22. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਖਾਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮਾਮੂਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ [AIR 1967; SC P. 1553; AIR 1965; SC P. 1281.] ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਜਾਂਚ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਧਾਰਾ 2(13) ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਇਤਫਾਕਨ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹਨ, ਉਕਤ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਵਸਤੂ ਲਈ ਘੋਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

23. ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਤਰਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ ਕਿ ਚੈਰਿਟੀ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਗਣਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਾਮਲਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਮਦਨ-ਟੈਕਸ ਐਕਟ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਆਮਦਨ-ਟੈਕਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 2(15) ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 9, ਧਾਰਾ 9(1)(3A) ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਚੈਰਿਟੀ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮਦਨ ਕਰ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਫੈਸਲੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਕੀ R.S.S. ਚੈਰਿਟੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ R.S.S. ਗਤੀਵਿਧੀ ਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਾਨੀ। ਬਿਨੈਕਾਰ ਉਕਤ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਰਕ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੋਵਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਣਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਡੀਐਂਟ [sic] ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ejusdem generis ਜਾਂ ਸਮਾਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼, ਖੇਡਾਂ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜੋ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਕ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗਤੀਵਿਧੀ ਆਮ ਜਨਤਕ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ [ਹੈ], ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਵਜੋਂ ਮੋਹਰ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਕਿ ਕੁਝ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਧਾਰਾ 9(1)(2)(3) ਅਤੇ (3A) ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 9(1)(4) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ejusdem generis ਦਾ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ 5 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਉਕਤ 5 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿੱਚ R.S.S. ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ S. 9 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ R.S.S. ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੂੰ ਉਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ S. 9 ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਗਲਤ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਇਹ ਖੋਜ ਕਿ ਗਤੀਵਿਧੀ S. 9 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਗਲਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ R.S.S. ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਧਾਰਮਿਕ ਟਰੱਸਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਸਮਾਜ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਮਾਮੂਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ [(1943) ਅਧਿਆਇ 535; (1958) ਅਧਿਆਇ 406; (1924) (45) PLR 344.] R.S.S. ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

24. ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 89/1974 ਦੇ ਪੈਂਡਿੰਗ ਕੇਸ ਦੌਰਾਨ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 4-7-1975 ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਹਿੰਸਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਪੂਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਹਿਰ ਸੀ। ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਮ ਵਾਂਗ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵੇਂ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਬੰਬਈ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਖੋਖਲੇਪਣ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਹਾਲੀਆ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟਿਸ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿਨੈਕਾਰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

25. ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਸ [ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1962 (ਐਸ.ਸੀ. 1589)] ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ [ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ]। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਵਰਗੀ ਲੋਕਮਾਨਯ ਤਿਲਕ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਰਜ ਸਿਰਜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਜ' ਜਾਂ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼' ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਕੇਸਰੀ-ਮਰਾਠਾ ਟਰੱਸਟ ਸਵਰਗੀ ਲੋਕਮਾਨਯ ਤਿਲਕ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਉਠਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ [ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ] ਬੰਬੇ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(13) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਸਵਰਗੀ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਕੇਸ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ 'ਤੇ, ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਜੀਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਐਸ. ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰੀਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਬੰਬੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ, ਫੈਸਲਾ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

26. ਸੰਘ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਯਾਨਕੋਸ਼ਕਰ ਡਾ. ਐਸ.ਵੀ. ਕਾਟਕਰ [sic] ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

> 'ज्ञानि राष्ट्रादि संघांनां साफल्यं चरितस्य यत्
> व्यक्तं संस्कृति शद्वेन भाषा शस्त्रात्मकं मनु' (ज्ञानकोष)

'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। 'ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਫਿਰ ਯੁੱਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸਦੇ ਜਨੂੰਨ, ਭਾਵਨਾ, ਵਿਚਾਰ, ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਚਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ [ਸਮੂਹਾਂ] ਦੀਆਂ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕੁੱਲ ਜੋੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕਾਰਜ, ਨਾਟਕ, ਸੰਗੀਤ, ਨਾਚ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ [ਜਾਂ] ਸਰਕਾਰੀ ਸੀਮਤ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ' ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਘੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਗਾਈਡ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ... ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਿਵਾਜ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਅਭਿਆਸਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

27. ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ 'ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ' ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਨੀਤੀਗਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੈਂਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹਨ।

28. ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਚੈਰੀਟੇਬਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੰਨੀ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਟਰੱਸਟਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਜਾਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟਾਂ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਟਰੱਸਟਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

29. ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਉੱਠੇ ਸਨ ਕਿ ਚੈਰਿਟੀ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਗੈਰ-ਚੈਰੀਟੇਬਲ [ਉਦੇਸ਼] ਸਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਚੈਰਿਟੀ ਉਦੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜਨਰਲ ਯੂਟਿਲਿਟੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਸਬਰੀ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ [sic] IIIrd ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਗ IV ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

> 'ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਗੈਰ-ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ'।

1957(I) ਆਲ ਈ.ਆਰ. 705 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟੀ ਬਨਾਮ ਡੇ 1957(I) ਆਲ ਈ.ਆਰ. 705 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸ਼ੌਕ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਲਈ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

'... ਤੁਰੰਤ ਟਰੱਸਟ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਜਨਰਲ ਯੂਟਿਲਿਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੀ।'

30. ਬੋਨਾਰ ਲਾਅ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਟਰੱਸਟ ਬਨਾਮ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਫ਼ ਇਨਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ (1933) ਸਤਾਰਾਂ ਟੈਕਸ ਕੇਸ 508 [1933 17 ਟੀ.ਸੀ. 508.] ਵਿੱਚ, ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:-

'ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਕੰਜ਼ਰਵੇਟਿਵ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ, ਟਰੱਸਟ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੇਕਰ ਸੱਚਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਸੀ, ਲੈਕਚਰ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਨ ਜੋ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਲੈਕਚਰ ਆਦਿ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਹੋਣਗੇ, ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।'

31. 1949 (1) ਵਿੱਚ ਹਾਪਕਿਨਸਨ ਲੋਇਡਜ਼ ਬੈਂਕ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਬਾਹਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:-

'... ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਫੰਡ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਵਿਵੇਕ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਖਾਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਯਾਨੀ ਕਿ, ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਮੋਰੰਡਮ "ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਪੂਰੇ ਟਰੱਸਟ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਸੀ।'

32. ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਰਾਜਨੀਤਿਕ [ਪ੍ਰਚਾਰ] ਭੇਸ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, [ਸ਼ਬਦ] ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੈੜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ'।

33. ਹਾਲਸਬਰੀ ਦੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ, 4th ਐਡਨ. ਭਾਗ V. ਪੈਰਾ 558 ਵਿੱਚ, ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

'558. ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਅਵੈਧ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ), ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਤਬਦੀਲੀ ਜਨਤਕ ਲਾਭ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਹਫ਼ਾ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ; ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਅਕ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾਂ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਫੰਡ, ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਪਰ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਜੋ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹੈ, ਨੂੰ ਗੈਰ-ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵੇਂ ਟਰੱਸਟ ਸਾਧਨ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

34. ਟਾਈਟਲੀ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ (1923) 1 ਅਧਿਆਇ 258 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਲਾਰਡ ਹਾਲਡੇਨ ਦੁਆਰਾ ਹਾਊਸ ਆਫ਼ ਲਾਰਡ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਦਾਨੀ ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਤਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ'।

'ਕਿਸੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਬੰਧਤ ਹੋ। ਇਹ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਰਾਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਓਵਰਲੈਪ ਨਾ ਹੋਣ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।'

35. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਕੰਮ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਥਾਨ ਲਈ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ

ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਖੋਜਾਂ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 2(13) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਰਾਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਵਿਚਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਅਗੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 1962 ਐਸ.ਸੀ. 1589 ਉੱਪਰ, ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ-ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਕੇਸ ਵੇਖੋ।

36. ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ 'ਧਰਮ' ਅਤੇ 'ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼' ਦੀ ਪੂਰੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਧਾਰਾ 2(13) ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਰੀਖਣ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ 'ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਸਮੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੈ', ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੀ.ਪੀ.ਟੀ. ਐਕਟ, 1950 ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਕੰਮ, ਗਤੀਵਿਧੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ 'ਧਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਸਨ। ਧਰਮ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ 'ਹਿੰਦੂ' ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੈ।

37. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਫਿਰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪੂਰਨਿਮਾ ਜਾਂ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ 'ਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਸਮਾਗਮ ਸਮਾਜਿਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ' ਹਨ, 'ਧਾਰਮਿਕ' ਨਹੀਂ। ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ 1 ਨੇ ਪੈਰਾ 19 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਵਿਚਾਰ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ ਹੈ'। ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁਣੇ ਗਏ ਤਿਉਹਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ। 'ਮਹੋਤਸਵ' 'ਦਸ਼ਹਿਰਾ ਜਾਂ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ' ਅਤੇ 'ਪੜਵ ਜਾਂ ਵਰਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀਪਦਾ' ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ' ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਜਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਸੁਪਨਾ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਰਕਸ਼ਾ ਬੰਧਨ' ਅਤੇ 'ਸੰਕ੍ਰਾਂਤ' ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਜ ਹਨ। 'ਗੁਰੂ ਪੂਰਨਿਮਾ' ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਜ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਝੰਡਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਫੋਡ [sic] ਵਾਂਗ ਪਿਆਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਕਤ ਝੰਡੇ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਣ ਲਈ ਮਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਕਤ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਝੰਡੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ, ਸਗੋਂ ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੋਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

38. ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੌਰਾਨ, ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ "ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥੌਟਸ" ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ [ਉਦੇਸ਼] ਧਾਰਮਿਕ ਹਨ। ਪਰ 'ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵ ਮਿਸ਼ਨ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ [ਅਨੁਸਾਰ] ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਸਲ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। '... ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਜੋ ਸੰਘ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਪੂਰਵ ਸ਼ਰਤ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੱਚੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਨਰਜਨਮ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਜਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਅਤੇ [ਸਮਝਣ] ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਕੰਮ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨੀ ਹੈ।

39. ਵੈਬਸਟਰ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਧਰਮ' ਉਹ ਬਾਹਰੀ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ 'ਰੱਬ' ਜਾਂ 'ਦੇਵਤਿਆਂ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਉੱਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। 'ਧਰਮ' ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ 'ਦੈਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪੂਜਾ' ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ (ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੇ ਪੈਰਾ 7, 3rd ਐਡੀਸ਼ਨ, ਅਤੇ ਪੰਨਾ 66 ਪੈਰਾ 18 - ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿਓ)।

40. ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਧਰਮ' ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਧਰਮ' ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਹਿਲੂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ', 'ਰਹੱਸਵਾਦ' ਅਤੇ 'ਰੀਤੀਵਾਜ' [sic] ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਭੌਤਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੁਝ [ਕਿਰਿਆਵਾਂ] ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਅਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਰਹੱਸਵਾਦ' ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ ਦੀ 'ਪਰਮ' ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ 'ਬ੍ਰਹਮਾ' ਵਿੱਚ ਲੀਨਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਤਮ-ਨਿਰੀਖਣ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਚਿੰਤਨ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਸਮਰਪਣ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਧਰਮ' ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਮੱਠ ਦੇ ਸੁੱਖਣਾਂ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਆਚਰਣ ਦੁਆਰਾ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਾਸਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਜਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਆਮ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਰਵੱਈਏ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ।

41. ਇਹ ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਧਰਮ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਭਿਆਸਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਤਰਕ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਗਲਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੰਗਾ ਅਤੇ ਪਾਲਖੀਵਾਲਾ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਕਰ ਐਕਟ ਭਾਗ I ਪੰਨਾ 283 ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

42. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਧਾਰਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਖੋਜ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਤਰਕ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

43. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਧਰਮ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ 'ਧਰਮ' ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ 'ਧਰਮ' ਅਤੇ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ 'ਥੈਂਟਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ', ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

44. ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ' ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਡਾ. ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, 'ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਮਹੱਤਵ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮਹੱਤਵ'। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੰਧੂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿੰਧੂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਹਿੰਦੂ' ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਬੰਧਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

45. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ [ਖਰਾਬ] ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲਾਂ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੰਬਰ 1 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਈ ਇਕਬਾਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਇਕਬਾਲਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਅਸਲ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਖ ਸਬੂਤ ਸੀ। ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਜੋਗ ਹਨ।

46. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰੇ 17, 18 ਅਤੇ 20 ਵਿੱਚ ਤਰਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਸਮਝ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤ, ਦਸਹਿਰਾ, ਵਿਆਸ ਪੂਜਾ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ [ਇਹ] ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਰੀਖਣ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ, ਓਨਾ ਹੀ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਹੈ।

47. ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 'ਧਰਮ', 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ', 'ਧਰਮ', ਧੰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ 'ਬੰਚ ਆਫ਼ ਥਾਟਸ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਹੀ ਅਰਥ, ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ।

48. ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਨੰ. 12 ਤੋਂ 18 ਤੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ/ਫੈਸਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ, 'ਹਿੰਦੂ', 'ਧਰਮ', 'ਧਰਮ', 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ, ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਸਿੱਟਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਜਨਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

50 [sic]। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਬਿਨੈਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਦੇ 200/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘੋਰ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਹੈ, ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਲਾਗਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਖੁਦ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਭੁੱਲ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਖਰਚੇ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ:-

ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ:-

(1) ਸਹਾਇਕ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਘੋਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਘੋਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ।

(2) ਸੰਯੁਕਤ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਮਿਤੀ 11-1-78 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੈਰਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਿਤੀ 22-5-74 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,

(3) ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਤੱਕ, 11-1-78 ਦੇ ਅਪੀਲੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ

(4) ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਲਈ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋ ਜੋ ਇਜਾਜ਼ਤਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਖਰਚੇ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਨਾਗਪੁਰ,

ਮਿਤੀ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ,

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.

ਵਕੀਲ,

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਵਕੀਲ।

ਤਸਦੀਕ

ਮੈਂ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਰ ਕਾਰਜਵਾਹ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ., ਨਾਗਪੁਰ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਰੇ 1 ਤੋਂ 50 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਚ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਮੇਰੇ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ 6th ਦਿਨ ਮਾਰਚ, 1978 ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿਖੇ ਤਸਦੀਕ ਅਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਬਿਨੈਕਾਰ

ਅੰਤਿਕਾ 9

'ਆਰਐਸਐਸ, ਹੋਰ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਲਿਮਏ'

(ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 21 ਅਗਸਤ 1977)

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਮਧੂ ਲਿਮਯੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸੋਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ, ਜਿਸਦੀ ਕੱਲ੍ਹ ਇੱਥੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਮੀਟਿੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਲਿਮਏ ਦੇ ਨੋਟ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹਿਣ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਯੁਵਾ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ. ਦਿਓਰਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਚਰਚਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਮਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧਵਰਾਓ ਮੁਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ਰੱਖੇ।

ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ

1. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਜੇਪੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਆਰਐਸਐਸ ਕਾਡਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਵੈ-ਸੇਵਕ-ਕਮ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜੇਪੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ।

   ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਾ ਦਲ, ਤਰੁਣ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੈਨਾ, ਛਾਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਾਹਿਨੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਗਠਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਵੇਗਾ।
2. ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਵੈ-ਸੇਵਕ ਸੰਗਠਨ, ਜੇਕਰ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਧਰਮ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ।
3. ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ-ਸਹਿ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
4. ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ
5. ਇਸ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਲੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਏਕੀਕਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਸੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਖੁਦ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਓਰਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਸੂਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕੋਈ ਜਲਦੀ ਨਤੀਜੇ ਨਹੀਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਧੀਨ ਏਜੰਸੀ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਦਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਇਸਦੀ ਸਹਾਇਕ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਏਜੰਸੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲੰਬੇ ਤਜਰਬੇ ਵਾਲੇ ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰਵੋਦਯੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਆਰਐਸਐਸ ਆਗੂ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕੱਠ ਦੀ ਇੱਛਾ ਆਪਸੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਫਲਦਾਇਕ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਇਹ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰਕੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਜਨ ਸੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਜੇਪੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਝੱਲੇ ਗਏ ਸਾਂਝੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਹੋਰ ਸਮਝ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਧਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਆਪਣੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਿਕਾ ਸਮਿਤੀ, ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਆਦਿ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਯੁਵਾ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਮਹਿਲਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਏਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਰਐਸਐਸ ਸਮੇਤ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਏਕੀਕਰਨ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੇਗਾ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਮਤਭੇਦ ਦੇ ਸਰੋਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਗਾ।

ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸੋਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ 10

'ਜਨਤਾ ਸੰਕਟ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ'

(ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੁਆਰਾ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 2 ਅਗਸਤ 1979)

ਮਾਰਚ 1977 ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ। ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਮੀਦਾਂ ਜਾਗ ਪਈਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 27 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਜਨਤਕ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਵੋਟ ਪਾ ਕੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਛੋਟੇ, ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ।

ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ, ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੱਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਮੂਹਿਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਵਜੰਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਸਨ।

ਇਹ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਾਰਚ 1977 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਭਿੰਨ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਰੱਖਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ, ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿਸਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ

ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਬਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਜਨਸੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ [ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ] ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਬਹੁਮਤ ਹੁੰਦਾ (ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ), ਤਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੁੰਦੀ।

ਦਰਅਸਲ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਸਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹਤ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਸਾਈ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸੀ।

ਕੋਈ ਰਸਮੀ ਵੋਟ ਨਹੀਂ

ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ 'ਹੱਲ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਵੇਗਾ: ਦੁਖਦਾਈ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੂੰ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਗਾਂਧੀ ਪੀਸ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਐਲਾਨ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਸੰਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਚੋਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜ ਨਾਰਾਇਣ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਕਆਊਟ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ, ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਵੋਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦੁਬਿਧਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਜੋ ਆਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਜੇਪੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਝਗੜਾ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੀਐਲਡੀ ਸਮੂਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਝਿਜਕ ਨਾਲ, ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ।

ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਹਲਕੇ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਏ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਹਲਕੇ ਨੇ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਪਾਰਟੀ ਉਪਕਰਣ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਘ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕੇਡਰ ਅਤੇ ਬੀਐਲਡੀ ਕੁਝ ਉੱਤਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਜਾਤੀ ਅਧਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸਨ। ਭਰਤੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲਗਾਇਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਜਨਤਕ ਉਤਸ਼ਾਹ ਘੱਟ ਗਿਆ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ

ਭਾਵੇਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੈਬਨਿਟ ਦਾ ਗਠਨ ਹਰੇਕ ਲਈ ਕੋਟੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਿਆ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਦੌਰਾਨ ਸਮੂਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਬਕਾ ਬੀਐਲਡੀ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਮਝ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਸ ਨੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਤਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਡੂੰਘੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਫੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ 2 ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪਹਿਲੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ, ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਰਕਰ ਕੈਂਪ ਲਗਾ ਕੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਆਗੂਆਂ, ਨੌਜਵਾਨ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਪਰ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਣਗਿਣਤ ਆਪਸੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਇੰਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਖਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਿਆ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧੜੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਨੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਛਵੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ।

ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ 'ਨਪੁੰਸਕ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ' ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਰਗਰਮ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਏਕਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦੇ ਅਜਿਹੀ ਅਣਕਿਆਸੀ, ਅਣਚਾਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ - ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਕਿਸਾਨ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਸੈੱਟ-ਅੱਪ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਹੋਈ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਰੇਸ਼ ਯਾਦਵ ਨੇ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਬਕਾ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਦੋ ਜੂਨੀਅਰ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਜਨ ਸੰਘ ਸਮੂਹ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਯਾਦਵ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਯੂਪੀ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਯੂਪੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਯਾਦਵ ਨੇ ਜੇਐਲਪੀ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੀਐਲਡੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਯਾਦਵ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸ਼੍ਰੀ ਦਾਸ ਨੇ ਦੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਹੋਣ ਤੱਕ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਡੇਗਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ - ਇਹ ਘੋਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਕੰਮ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਆਈ ਢਿੱਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ, ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਯੂਪੀ ਸੰਕਟ ਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਲਈ ਸੀ।

ਵੱਡੇ-4, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਣ, ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਅਫਵਾਹ

ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਕਥਿਤ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਭਲ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ। ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੰਗੇ ਭੜਕ ਗਏ - ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਦੇ ਜਲੂਸ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਹੋਈ।

ਪੂਰਨੀਆ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ - ਇੱਕ ਹਰੀਜਨ, ਇੱਕ ਆਦਿਵਾਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਧੀ - ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਦੀਆ ਵਿੱਚ, ਡਕੈਤ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੰਗੇ ਹੋਏ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਰਐਸਐਸ ਨੌਜਵਾਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਕੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਪੂਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਬੁਰਛਾਗਰਦੀ ਨਾਲ ਦਾਗ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜ-ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਡਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਨੂੰਨ ਭੜਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਯੋਗ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵੱਲੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਚਰਿੱਤਰ, ਇਸਦੀ ਬਣਤਰ, ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਕੇਡਰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਜੁਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ, ਜਾਤ ਆਦਿ ਦੀ ਇੰਨੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਈਰਖਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬੀਐਲਡੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਨੂੰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਕੱਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ 'ਨਪੁੰਸਕ' ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਅੱਜ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਕਦਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ, ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਨਾ ਜੋ ਸੱਤਾ ਦੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਜਿਸਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਲਿਆਇਆ - ਇਹ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਖ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਚੁਣੌਤੀ

ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਆ ਗਈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਰਾਜ ਦੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰੂਪ ਦਾ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਖੰਡਨ ਸਵਾਗਤਯੋਗ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦਾ? ਆਰਐਸਐਸ ਮੁਖੀ, ਸ੍ਰੀ ਦੇਵਰਸ ਦੇ ਹਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਟਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੁਆਰਾ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੂਜਾ ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ-ਸਹਿ-ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੰਗਠਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕੁਝ ਖਾਸ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਹਰੀਜਨਾਂ, ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਉਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਨਿਆਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਮਹੱਤਵਾਕਾਂਖਾ, ਧੜੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਜੋ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੰਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਰਗ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਸੁਧਾਰਨ ਦਿਓ। ਹੁਣ ਜੋ ਦਾਅ 'ਤੇ ਹੈ ਉਹ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਾਅ 'ਤੇ ਹੈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਚਾਅ।

ਅੰਤਿਕਾ 11

'ਆਧੁਨਿਕ ਨਫ਼ਰਤ'

(ਸੁਜ਼ੈਨ ਹੋਬਰ ਰੂਡੋਲਫ ਅਤੇ ਲੋਇਡ ਆਈ. ਰੂਡੋਲਫ ਦੁਆਰਾ, ਦ ਨਿਊ ਰਿਪਬਲਿਕ, 22 ਮਾਰਚ 1993)

ਉਦਘਾਟਨ ਦਿਵਸ 'ਤੇ, ਬਿਲ ਕਲਿੰਟਨ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 'ਠੰਡੀ ਜੰਗ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚ ਪਲੀ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਗਰਮ ਪਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ'। ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਵਾਦ ਵਰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ, ਪਹਿਲਾ ਕੱਟੜ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਰਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੋਜਿਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਧੋਖਾਧੜੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪਕ, ਦੂਜਾ ਇੱਕ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਨਿਊਜ਼ ਐਂਕਰਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ 'ਦੂਜੇ' ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਜਿਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਭੜਕਾਇਆ, ਜਦੋਂ 'ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ' ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜ, ਪੂਰਬੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ, ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ, ਬਾਬਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤਿੰਨ ਹੰਗਾਮੇ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭੜਕਾਈਆਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਰ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ

ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ (ਬਾਬਰ ਦੀ ਮਸਜਿਦ) ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ 2,500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਨਵਰੀ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਫਿਰ ਭੜਕ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਸਾੜ-ਫੂਕ ਅਤੇ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ। ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੈਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਪਰ ਹਾਲੀਆ ਖ਼ਬਰਾਂ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਹਨ। ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਅਕਬਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਯੂਗੋਸਲਾਵੀਆ ਵਿੱਚ ਟੀਟੋ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ, ਕਰੋਸ਼ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਏ। ਕਲਿੰਟਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤਾਂ' ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਮਕਾਲੀ ਟਕਰਾਅ ਕੀ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਟਕਰਾਅ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਕਿਉਂ ਭੜਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲੇ ਮੋਜ਼ੇਕ ਕਿਉਂ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਕ੍ਰਿਸਮਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਹਨੁੱਕਾ ਕਾਰਡ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੌਸਮੀ ਕਾਰਡ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਾਂਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਚਿੱਟੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ, ਇੱਕ ਭੂਰਾ, ਪਹਿਲੇ ਕੋਲ ਨਿਯਮ ਸਾਂਤਾ ਬੈਗ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਮੇਨੋਰਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਉਸ ਕਾਰਡ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਕਿੰਨਾ ਭਾਰਤੀ!' ਸੇਂਟ ਨਿਕੋਲਸ ਇੱਕ ਯਹੂਦੀ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ! ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਤੱਕ, ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ। ਦੋਸਤੀਆਂ ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਜਿੰਨੀਆਂ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ' ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਏਜੰਟ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਹਨੁਕਾ ਕਾਰਡ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਸਹੇਲੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸੁਚੇਤ ਮੁਸਲਿਮ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਕਈ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੀਲਾ 'ਹਿੰਦੂ' ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਚਰਵਾਹੇ ਚਰਵਾਹੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਨੱਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੋਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਇੱਕ ਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਸਕੂਲੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਚਰਵਾਹੇ ਵਜੋਂ ਨੱਚਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ: ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੱਚਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਸਟ ਕਰਾਂਗੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉੱਥੇ ਆਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਬੰਸਰੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲਾਈਨ-ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ ਓਨੀ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਆਤਮਕਥਾ, ਦ ਸਟੋਰੀ ਆਫ਼ ਮਾਈ ਐਕਸਪੈਰੀਮੈਂਟਸ ਵਿਦ ਟਰੂਥ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਾਂ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪੀਰ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਬਾਰੇ ਜੈਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਬੇ-ਸਚੇਤ ਈਕੁਮੇਨਿਜ਼ਮ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਕਾਠੀਆਵਾੜ, ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਉਦਯੋਗ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਰੀਅਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੀ।

ਲਗਭਗ 110 ਮਿਲੀਅਨ ਮੁਸਲਿਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁਸਲਿਮ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਕਈ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੂਫੀ ਰਹੱਸਵਾਦ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੱਕ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ - ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਸਖ਼ਤ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਘਿਣਾਉਣੇ ਅਭਿਆਸ। ਸੂਫੀ ਪੀਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਕਬਰੇ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ

ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਮੇਰ ਵਿਖੇ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਵਾਜਾ ਨੂਇਨ-ਉਦ-ਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ [sic] ਦਾ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਸਥਾਨ, ਜੋ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਨ, ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਕਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਭਿਆਸ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਭਿਆਸ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ - ਖੁਰਾਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਲੀਨ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਇਸਦਾ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਖਾਣਾ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਭਗਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਲਾਕਾਰ, ਡਾਗਰ ਭਰਾ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ, ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ, ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ('ਹਿੰਦੂ') ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ 'ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਮੈਗਾਸੀਰੀਜ਼ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਸਾਰੇ ਅਭਿਆਸ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਭੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਕਈ ਵਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਕਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਕੁਝ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਨੇਤਾ ਬੀ.ਜੀ. ਤਿਲਕ ਨੇ 'ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ' ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਹਉਮੈਵਾਦ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। 1890 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਨੁਯਾਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ, ਉਸਨੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਹਾਥੀ-ਸਿਰ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰ, ਗਣੇਸ਼, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਸਾਲ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗਣਪਤੀ ਤਿਉਹਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਝੜਪਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਬਣ ਗਏ ਜਦੋਂ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ 'ਗਣੇਸ਼ ਗਾਰਡ' ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰੇਡਾਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਅਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, 'ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ' ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਪੀਪੁਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੰਗਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ ਜੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪ ਲਏ: ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ; ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੱਚ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਗੀਤਾ, ਕੁਰਾਨ ਅਤੇ ਬਾਈਬਲ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ - ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ - ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤਾਂ' ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਹ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਏਜੰਸੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਆਦਿਮ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਕਸਰ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੰਥੈਟਿਕ ਪੁਰਾਤਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਲੇਖਕ, ਕਲਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਫ਼ਰਤਾਂ 'ਬਣਾਉਂਦੇ' ਹਨ। ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ, ਟੈਕਸਟ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅਤੀਤ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸਮੂਹਿਕ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲੋਕਤੰਤਰ, ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਢਿੱਲਾ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੀ, ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਗੋਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਲ ਸੀ। 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਅਮੂਰਤ ਸੀ, ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਬਾਹਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾਗਤ ਧਰਮ। ਯਾਤਰੀ - ਸੱਤਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਚੀਨੀ ਬੋਧੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਹੁਸੁਆਨ ਸਾਂਗ, ਅਤੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰਬ ਵਿਦਵਾਨ ਅਲਬੇਰੂਨੀ, ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਨਾਲ - ਨੇ ਸਿੰਧ-ਪਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਨਾਮਿਤ ਕੀਤਾ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸੰਤਾਂ (ਸੰਤਾਂ) ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ: ਕਬੀਰ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਦਾਦੂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਵੈਸ਼ਨਵ, ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਾਇਤ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ, ਜੋ ਵੱਖਰੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਚਰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਪੋਪ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਗਿਰਜਾਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਬਿਸ਼ਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਅਤੇ ਹੇਟਰੋਡੌਕਸ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਂ ਈਸ਼ਨਿੰਦਾ। ਬਨਾਰਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਬਹਿਸਾਂ ਸਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਰਾਮਾਨੁਜ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਜੈਪੁਰ ਜਾਂ ਬੰਗਲੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਆਪਕ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ; ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਰਸਮਾਂ ਅਭਿਆਸਾਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿਆਰੀ ਸੰਸਕਰਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਦਿਨ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਖਤਮ ਹੋਇਆ? ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਾਈਜੈਕ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ, ਇਸਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ, ਬਹੁ-ਵਚਨ ਅਤੇ ਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਏਕਾਧਿਕਾਰਿਕ ਰਾਮ ਪੰਥ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ? ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਮ, ਨੇਕ ਦੇਵਤਾ-ਰਾਜਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ, ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਥਾ, ਜੋ ਦੱਖਣੀ ਦੈਂਤ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਬਨਵਾਸ ਵਿੱਚ ਭਟਕਿਆ, ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰਜਾ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ, ਲਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹੀ ਆਚਰਣ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੇਵਤਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਦੁਆਰਾ ਬੇਅੰਤ ਵਿਭਿੰਨ ਸਨ। ਉਹ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰਾਮਾਇਣਾਂ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਟਕ ਚੱਕਰਾਂ, ਦਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਕਾਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਮ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਗਈਆਂ। 'ਦਿ ਲਾਈਫ ਆਫ਼ ਏ ਟੈਕਸਟ: ਪਰਫਾਰਮਿੰਗ ਦ ਰਾਮਚਰਿਤਮਾਨਸ ਆਫ਼ ਤੁਲਸੀਦਾਸ' ਵਿੱਚ, ਫਿਲਿਪ ਲੁਟਗੇਨਡੋਰਫ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਰਾਮਾਇਣ ਨੂੰ 'ਸਿਰਫ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਵਜੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਜੀਵਤ ਜੋੜ ਵਜੋਂ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੁਟਗੇਨਡੋਰਫ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਪਾਠ 'ਸਦੀਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਉਭਾਰ' ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ, ਮਾਨਸ ਦੁਆਰਾ, ਹਿੰਦੂ 'ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੋਕ' ਬਣ ਗਏ। 1984 ਵਿੱਚ, ਅੱਠ ਆਡੀਓ ਕੈਸੇਟਾਂ ਦੇ ਸੈੱਟ ਵਿੱਚ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਪਾਠ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਾਠ, 'ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਵਧਦੇ ਕੈਸੇਟ ਸਟਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ' ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੈਸੇਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰਮ ਸੀ।

ਜਨਵਰੀ 1987 ਵਿੱਚ, ਮਾਨਸ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਲੰਮਾ ਸੀਰੀਅਲ ਸਵੇਰੇ 9:30 ਵਜੇ, ਪ੍ਰਾਈਮ ਟਾਈਮ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਟੀਵੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਐਪੀਸੋਡ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਨ 100 ਮਿਲੀਅਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਲਗਭਗ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਹਿਸਾਂ ਲਈ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਸੀ। ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਈਕਲ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਟੀਵੀ ਸਟੋਰ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੀੜ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਰਾਮਾਇਣ 'ਮੈਗਾਸੀਰੀਜ਼' ਨੇ ਭਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਈਰਾਨ, ਓਮਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਸ਼ਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ, ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਖਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਜਗ੍ਹਾ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜਨਤਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਖਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਜਨਬੀ, ਗੁਮਨਾਮ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ ਜਨਤਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਰੂਪਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਪਤ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸ ਲੜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਦਾਦੀ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ? ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਗਤੀਆਲੀ ਵਿੱਚ, 1989 ਵਿੱਚ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਗੂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਕਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੌਂਕੀਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਯੋਗ, ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਦੁਆਰਾ ਖਾਧਾ ਸੰਸਕਰਣ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਖਰਚਾ ਕਿਉਂ ਲੈਣਾ? ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂਵਾਦੀ ਮੇਗਾਸੀਰੀਜ਼ ਆਈਆਂ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਨ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਚਾਣਕਿਆ, ਮੌਰੀਆ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਚਲਾਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪੁਨਰਗਠਨ। ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਮਿਆਰੀ ਸੰਸਕਰਣ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਲੋਚਕ ਰੋਮਿਲਾ ਥਾਪਰ ਨੇ ਸਿੰਡੀਕੇਟਿਡ, ਅਰਧ-ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ, ਇੱਕ ਸਥਾਨ, ਇੱਕ ਲੋਕ, ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ, ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਧਰਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਮੇਗਾਲਰੀਜ਼ ਤੋਂ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ) ਨੇ ਭਾਰਤ ਭਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉੱਕਰੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਇੱਟਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਥੇ, ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ, ਉਹ ਰਾਮ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣਗੇ। 1989 ਦੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸਾਰੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਜਿਸਨੇ 1984 ਵਿੱਚ 8 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਦੋ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ 11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਛਿਆਸੀ ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਚੋਣ ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮਾਮੂਲੀ 3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅੰਕ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਨਾਲੋਂ ਚੋਣ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚੁਰਾਸੀ ਸੀਟਾਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਚੋਣ ਲਾਭਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਮਈ-ਜੂਨ 1991 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਜਪਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੀ, ਇਸਦਾ ਵੋਟ ਹਿੱਸਾ 11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 86 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 118 ਹੋ ਗਈਆਂ। ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਹਿੰਦੂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਮੁੜ ਗੱਲਬਾਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁੜ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਰੋਗ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਬਾਹ ਹੋਈ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਗੁੰਬਦਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੱਪੜੇ, ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੈਂਟ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਕੁੜਤੇ ਅਤੇ ਧੋਤੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਲਰਕਾਂ ਵਰਗੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੇਠਲੇ-ਮੱਧਮ-ਵਰਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ। ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹਨ, ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ। ਚੰਗੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼, ਉਹ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ, ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ - ਜਿਵੇਂ 'ਲਾਡ ਕੀਤੇ' ਮੁਸਲਮਾਨ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਉਪਲਬਧ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। 80 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਵੇਖੀ ਗਈ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਉੱਚ-ਉਪਜ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਏ ਹਨ;

ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ; ਕਾਰੀਗਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲੇ ਉੱਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬੇਕਾਬੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ, ਸਥਾਪਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮੱਧ ਵਰਗ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉੱਚ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਜਾਤਾਂ ਤੋਂ, ਅਚਾਨਕ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਜੰਨੀ-ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੇਰੇ ਨੂੰ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟਕਰਾਅ ਹਨ।

1990 ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਣੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਇਹਨਾਂ ਨਵੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਉਭਾਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ 'ਪੱਛੜੇ ਵਰਗ' (ਪੱਛੜੇ ਹੇਠਲੇ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਜ ਉਪਮਾ) ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗਠਜੋੜ ਬਣਿਆ। ਪੱਛੜੇ ਵਰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕੋਟੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ-ਅਧਾਰਤ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਾਇਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਾਰਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਛੋਟ ਹੈ, ਜੋ ਮਰਦਾਂ ਲਈ ਕਈ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਤਲਾਕ ਵਰਗੇ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ' ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੰਘੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਲਈ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਗਾਰੰਟੀਆਂ ਵੀ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਅਪੂਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਖਿਸਕਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ' ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੈ। 11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ 'ਤੇ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਨੁਪਾਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ 'ਪਿੱਛੜੇ' ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹਨ।

1947 ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ, ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੰਸ਼ਜ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿੱਚ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਜੁਲਾਹੇ, ਜੈਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੀਰੇ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਅਕੁਸ਼ਲ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਲੱਕੜ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਲੱਭੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਖਾੜੀ, ਇਰਾਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੱਧ ਪੂਰਬੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਿਮਾਨ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਭੇਜੇ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ 1991 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਖਾੜੀ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਕਈ ਲੱਖ ਲੋਕ ਭੱਜ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਦਰਾ ਫੰਡ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ (ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੋਂ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਗਰੀਬ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਭੇਜਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਅਮੀਰ ਹਿੰਦੂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਘਰ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੀਨਸ ਅਤੇ ਧੁੱਪ ਦੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਟੈਰੀ-ਕਾਟਨ ਬੁਸ਼ ਸੂਟ ਪਹਿਨ ਕੇ ਅਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਕਾਰ, 'ਜਿਪਸੀ' ਆਫ-ਰੋਡ ਵਾਹਨ ਚਲਾ ਕੇ, ਨਵੇਂ ਅਮੀਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅੱਗੇ ਵਧੇ।

ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ, ਕੇਰਲਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੋਸ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਰਜੀ ਅਤੇ ਬੇਕਰ ਵਜੋਂ ਕਰਨ। ਨੌਕਰੀਆਂ, ਬਿਹਤਰ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਕਿੱਤਿਆਂ - ਬੁਣਾਈ, ਰਤਨ ਕੱਟਣਾ, ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਔਜ਼ਾਰਾਂ - ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਅਕਸਰ ਨਹਿਰੂ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਨੂੰ ਕਲੰਕਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ? ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ-ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਹਿੰਮ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਦੀਆਂ ਅੱਗਦਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੰਚਾਰਜ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਦੋਂ ਟੁੱਟ ਗਈ ਜਦੋਂ ਘੁੰਮਦੇ ਬੈਂਡਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਮਰੀਨ ਡਰਾਈਵ, ਕਲੱਬ ਰੋਡ ਅਤੇ ਮਾਲਾਬਾਰ ਹਿੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ।

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਚਾਹਵਾਨ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਅਗਸਤ 1990 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੰਡਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਸੰਘੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ 'ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ' - ਕੋਟੇ - ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਸੀ, ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਘੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਾ 27 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਛੂਤਾਂ (ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ 7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਲਗਭਗ, ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਹੁਣ ਕੁੱਲ 49 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਦੇ ਭਾਗ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਈ ਖੱਬੇ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਖੀ ਭਾਜਪਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਮੱਧਕਾਲੀ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਹੁਮਤ ਮਿਲੇਗਾ। ਉਹ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ' - ਅਛੂਤਾਂ, ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਇਕੱਠੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਲਗਭਗ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਏਕਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਛੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ।

ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੰਦਰ (ਮੰਦਰ) ਬਨਾਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਮੰਡਲ-ਵਿਰੋਧੀ, ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ-ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੰਸਾ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਉੱਚ-ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ, ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹੋਏ, ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ, ਬੱਸਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ, ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਤਮਦਾਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਕਰਕੇ ਨੌਕਰੀ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ, ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਅਯੁੱਧਿਆ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ 10,000 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਨਿਕਲੇ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ-ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ 23 ਅਕਤੂਬਰ, 1990 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ, ਜੋ 7 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਅਡਵਾਨੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਤੀ-ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਫਿਰਕੂ 'ਤੇ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਸਨ।

ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ ਸਾਨੂੰ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ' ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸਦੀ ਹੈ: ਕਿ ਇਹ ਲੇਬਨਾਨ, ਬੋਸਨੀਆ, ਸਾਬਕਾ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਗਣਰਾਜਾਂ, ਇਰਾਕ, ਇਜ਼ਰਾਈਲ, ਦੱਖਣੀ-ਕੇਂਦਰੀ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਅਤੇ ਕਰਾਊਨ ਹਾਈਟਸ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ - ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਜਿੱਥੇ ਗੁਆਂਢੀ ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ, ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਨੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰਤਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੇ ਸਾਥੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂਤਾ ਕਲਾਜ਼ ਹਨੂਕਾਹ ਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਨੋਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ, WASP ਪੀਜ਼ਾ ਅਤੇ ਐਂਗਲੋਸ ਟੈਕੋ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੁਸਲਿਮ ਕਲਾਕਾਰ ਹਿੰਦੂ ਭਗਤੀ ਸੰਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਲਿਨ ਪਾਵੇਲ ਸੰਯੁਕਤ ਚੀਫ਼ ਆਫ਼ ਸਟਾਫ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ, ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹਨ ਜੋ ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਖੁਰਾਕੀ ਅੰਤਰਾਂ ਤੱਕ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਡੀਆ ਐਕਸਪੋਜਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਧਰਮ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ ਹੈ। ਮਾਮਲਾ ਉਲਟ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸੱਜੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਹਿਰਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮੀ ਕੱਟੜਵਾਦ ਤੱਕ। ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸੁਭਾਵਕ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਤਮਤਾ ਅਤੇ ਨਵ-ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾਵਾਦ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੇਦਖਲੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਘਾਤਕ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪਤਨ ਨਾਲ ਘੱਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਧਰਮ, ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਧਰਮ, ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕੀ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੋਸਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਸਰਬ ਅਤੇ ਕਰੋਟਸ ਤੱਕ ਕਲਿੰਟਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ 'ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ' ਸਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਤੱਕ।

ਰਾਜਨੀਤੀ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪਛਾਣਾਂ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਮੁੱਢਲੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ, ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਟੀਵੀ ਮੈਗਾਸੀਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਵਿੱਚ, ਮੁਹਿੰਮ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਹਾਵਣੇ ਅਤੇ ਘਾਤਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੁਦ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਅਸੀਂ ਅਤੇ ਉਹ, ਇੱਕ ਵਧਦੇ ਜਨਤਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚਕਾਰ, ਕੋਟਾ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼, ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਲਿੰਗ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਟੀਵੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਓਪ-ਐਡ ਯੋਗਦਾਨੀ 'ਭੀੜ' ਨੂੰ 'ਜਨੂੰਨੀ' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ 'ਕੱਟੜ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਣਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤ' 'ਦੁਸ਼ਟ ਸਾਮਰਾਜ' ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇੱਕ ਝਾਂਸੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਸੀ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਠੰਡੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹੱਸ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਜੋ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ 12

'ਸੰਘ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਹੈ'

(ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ, ਸੰਪਾਦਕ, ਮਈ 7, 1995)

ਮੈਂ 1939 ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਕੁਮਾਰ ਸਭਾ ਰਾਹੀਂ ਆਇਆ, ਜੋ ਕਿ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਯੁਵਾ ਸ਼ਾਖਾ ਸੀ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ - ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਰਿਆਸਤ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ

ਸਨਾਤਨ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਰੀਆ ਕੁਮਾਰ ਸਭਾ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਤਸੰਗ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਭੂਦੇਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਜੋ ਕਿ ਆਰੀਆ ਕੁਮਾਰ ਸਭਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਵਰਕਰ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਨ, ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ?'

'ਕੁਝ ਨਹੀਂ', ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰੀਆ ਕੁਮਾਰ ਸਭਾ ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾ ਹੁਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੰਡੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਿਰਫ਼ ਮਰਾਠੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਬੌਧਿਕ (ਬੌਧਿਕ ਭਾਸ਼ਣ) ਵੀ ਪਸੰਦ ਸਨ।

ਇੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣਰਾਓ ਤਾਰਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਨਸਾਨ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਇਨਸਾਨ, ਇੱਕ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਜੋ ਵੀ ਹਾਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਤਾਰਤੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਦੀਨਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆਏ ਅਤੇ ਭੌਰਾਓ ਦੇਵਰਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭੌਰਾਓਜੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ। ਆਪਟੇਜੀ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸੇ ਸਾਲ (1940) ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅਫਸਰਜ਼ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੈਂਪ (OTC) ਦੇਖਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਲਾ ਸੰਪਰਕ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਡਾ. ਹੇਡਗੇਵਾਰ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉੱਥੇ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉੱਥੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਜੀ ਬਿਮਾਰ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ। 1941 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ OTC ਕੀਤਾ। 1942 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੰਟਰਮੀਡੀਏਟ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦੂਜਾ ਸਾਲ OTC ਕੀਤਾ ਅਤੇ 1944 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੀ.ਏ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਤੀਜਾ ਸਾਲ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ "ਹਿੰਦੂ ਤਨ-ਮਨ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ" ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਾਨਪੁਰ ਦੇ ਡੀਏਵੀ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਐਮਏ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪੋਸਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਕਾਲਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਵੰਡ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਅਤੇ ਫਿਰ 1947 ਵਿੱਚ। ਅਸੀਂ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਕਰ ਵਜੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 1947 ਤੱਕ ਮੈਂ ਸ਼ਾਖਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਮੈਂ 1942 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਆਪਣੀ ਇੰਟਰਮੀਡੀਏਟ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਗਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੇਰੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਭਟੇਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ 16 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਹ ਇੱਕ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਦੂਜੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਖੁਦ ਤਿਆਰ ਕਰਾਂਗਾ।' ਅਤੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਕੈਂਪ ਦੇ ਸਰਵਧਿਕਾਰੀ (ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ) ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਗੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਪਕਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। 44 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਆਰਐਸਐਸ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ। ਇਹ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਉਚਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਹੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੈ-ਬੋਧ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀ? ਕੋਈ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ

ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਦਲਾਂਗੇ। ਜੇਕਰ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸਰਵਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਖੁਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ 44 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਇੱਕ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ 'ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਾ' ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਬਦਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਕੋਈ ਸ਼ਾਰਟ-ਕਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਤੁਰੰਤ ਪਕਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਹੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਅੰਦੋਲਨ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਖਰੀ 'ਪਛਾਣ', ਵੱਖ-ਵੱਖ 'ਹਿੱਤਾਂ', ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਰੁਤਬਾ' ਆਦਿ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੰਡਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਖੌਤੀ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਅਲੱਗਤਾ' ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਯਾਦ ਦਿਵਾ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਤੁਹਾਡਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ-ਪੱਖੀ ਕੰਮ ਹਨ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ। ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਬਣਾਉਣਾ, ਜੋ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਕਲੀ ਅੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਕੁਝ ਅੰਤਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ ਪਰ ਫਿਰ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੰਤਰ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਇਸ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਰੁੱਖਾਂ, ਪੱਥਰਾਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੁਣ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਦਾਰੁਲ ਹਰਬ ਅਤੇ ਦਾਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਇਸਲਾਮੀ ਵੰਡ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਅੱਜ ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ? ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਟਕਰਾਅ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਗੇ? ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੈ ਤਿਰਸਕਾਰ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹਮਵਤਨ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰੋ। ਦੂਜਾ ਹੈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੋ ਕਿ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਹੈ, ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਿਓ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਪਰਿਸ਼ਕਰ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ, ਯਾਨੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਸਜਿਦ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੱਕਾ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ: ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੀ ਜੀਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮਰਾਂਗੇ।

ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ "ਹਿੰਦੂ ਤਨ-ਮਨ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ" ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਕੋਈ ਬੱਤਲੇ ਕਬੁਲ ਮੈਂ ਜਾਕਰ ਕਿਤਨੀ ਮਸਜਿਦੇਂ ਤੋੜਿਂ।' ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ (ਹਿੰਦੂਆਂ) ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਢਾਂਚਾ

ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਖੁਦ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟ-ਬੈਂਕ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਬੁਰਾਈ (ਬੁਰਾਈ) ਲਈ ਕੋਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਿਸ਼ਕਰ ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕਿਸੇ ਹਮਲੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਸਵਾਗਤਯੋਗ ਹੈ। ਇੰਨੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਵੇਂ ਮਿਲੇ ਸਵੈ-ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਬਚਾਅ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਯਾਦਵ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਹਰੀਜਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਯਾਦਵ ਨੇਤਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਸਾਰੇ ਯਾਦਵ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਾਰੇ ਯਾਦਵ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (ਸੱਭਿਆਚਾਰੀ) ਯਾਦਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਰਾਜਪੂਤ, ਕੁਰਮੀ ਅਤੇ ਗੁੱਜਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਯਾਦਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਯਾਦਵ ਨੇ ਕਦੇ ਇਸਲਾਮ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। "ਯਾਦਵ-ਮੁਸਲਿਮ" ਏਕਤਾ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ - ਮੇਰਾ ਕਾਰਡ - ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਨਾਅਰੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੰਘ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਪਸੰਦ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕਾਰਕੁਨ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਪੁੱਛਣ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦਿਓ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਗਏ।

ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, 'ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ? ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਈ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੋਸਤ ਤੁਰੰਤ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।' ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਆਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਸਿਰਫ਼ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਦੇਖੋ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਜੀਵੰਤ ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਸਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਹਾਂ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਫੈਲਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਰਕਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। 'ਮਨੁੱਖ-ਨਿਰਮਾਣ' ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਵਰਕਰ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ-ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਆਰਐਸਐਸ ਅੰਦੋਲਨ ਹੈ।

ਅੰਤਿਕਾ 13

‘ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਨੁਕਾਤੀ ਅਪੀਲ’

(ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ, ਭਾਜਪਾ ਟੂਡੇ, 16 ਜੂਨ 1997)

ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੁਬਲੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸਵਰਣ ਜਯੰਤੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਮੈਰਾਥਨ ਜਨ ਮੁਹਿੰਮ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਇਕਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਔਖੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ, ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ

ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਕੱਟੜ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤਾਹੀਣ ਸਮਰਥਨ, ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਮਿਕ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹਿੱਸੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨਕਲੀ-ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਰਬਪੱਖੀ ਏਕੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ 50ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਕਿ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਬਾਰੇ ਵੋਟ-ਬੈਂਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਅਕਸਰ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹਰ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ - ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ।

ਭਾਜਪਾ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁਣ ਜੋ ਸਬੰਧ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇਗੀ। ਭਾਰਤੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਘਿਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਚਾਰ-ਨੁਕਾਤੀ ਅਪੀਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ:

(1) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਹਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ: ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਵੰਡ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਝਿਜਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੁਬਲੀ ਦੌਰਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬਹਿਸ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ, ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ: ਇੱਕ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦਿਲ-ਏਕਤਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਏਕੀਕਰਨ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ-ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਆਧਾਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ।

ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਫੁੱਟ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ 'ਕਾਫ਼ਿਰ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 98% ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੰਦੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਹਨ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਸਗੁਣ (ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ) ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ (ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਪੂਜਾ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਗੈਰ-ਭੇਦਭਾਵ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਕਾਰਨ ਕਾਫ਼ਰ ਹਨ। ਇਹ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਦਭਾਵਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਅਣਥੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹੰਕਾਰੀ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ, ਜੋ ਖਿਲਾਫ਼ਤ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ, ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ

'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਕਾਫ਼ਰ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ'। ਸੱਚੀ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਅਜਿਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਸ 50th ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਮੰਨਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕਾਫ਼ਰ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੋਰ ਸਮਿਆਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ, ਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧਾਰਮਿਕ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਝਿੜਕਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਜਾਂ ਉਲਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(2) ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਓ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਓ: ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਸੌੜੇ ਸਿਆਸੀ ਲਾਭ ਲਈ 'ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਫਿਰਕੂ ਖ਼ਤਰੇ' ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸਿਵਲ ਕੋਡ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 370 ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਮੂਰਖ ਵੋਟ ਬੈਂਕਾਂ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ।

ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਾਇਜ਼ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸਾਡੇ ਵਾਅਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ: 'ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਜਪਾ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਦੰਗਾ-ਮੁਕਤ, ਹਿੰਸਾ-ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਭੇਦਭਾਵ-ਮੁਕਤ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

(3) ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝੋ: ਹਿੰਦੂਤਵ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਕੋਈ ਤੰਗ, ਫਿਰਕੂ, ਕੱਟੜਪੰਥੀ, ਨਿਵੇਕਲਾ ਜਾਂ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ, ਸਮਰੂਪ, ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਿਵੇਕਲੇ, ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ, ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ - ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੋਵੇਂ, ਜੋ ਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਇਸਲਾਮਿਕ' ਰਾਜ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਹਿੰਦੂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਰਿਹਾ।

ਭਾਜਪਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੇਸ਼, ਇੱਕ ਲੋਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਹੁ-ਧਾਰਮਿਕ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਜਾਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸਦਾ ਜਸ਼ਨ ਵੀ ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਸਰੋਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਬੁੱਧ, ਮਹਾਂਵੀਰ, ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਖੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਸਾਡੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।

ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਰਵੱਈਆ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਹ ਅਮੀਰ, ਵਿਭਿੰਨ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(4) ਗਰੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਉੱਨਤੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰੋ: ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਧਾਰਮਿਕ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਉੱਨਤੀ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਧਾਏਗਾ। ਇਹ ਨਾਲ ਹੀ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧੇਰੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗਾ।

ਅੰਤਿਕਾ 14

'ਨਾਨਵਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ'

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੇ 2002 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ

(ਵੀ.ਐਨ. ਖਰੇ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 14 ਅਕਤੂਬਰ 2008)

ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇਖੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ 2002 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ।

ਸੀਜੇਆਈ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ 2002 ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਸੁਣੇ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਦੂਜੀ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਆਦਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ, ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਰਾਜ ਨੇ, ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਘਟੀਆ ਜਾਂਚ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

27 ਫਰਵਰੀ, 2002 ਨੂੰ, ਗੋਧਰਾ ਵਿਖੇ ਟ੍ਰੇਨ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। 28th ਨੂੰ, VHP ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ, ਅਤੇ 1 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਦੰਗੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਬੜੌਦਾ ਵਿੱਚ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ, ਰਾਤ ਨੂੰ, 8.30 ਤੋਂ 10 ਵਜੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਬੇਕਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 20-22 ਲੋਕ ਅੰਦਰ ਸਨ। ਸੈਂਕੜੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਲਗਭਗ 2-3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ। ਮੈਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੀਸੀਆਰ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਵਾਲੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਅੱਗ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੜਕਦੀ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਬੁਝ ਗਈ, ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ (2 ਮਾਰਚ) 11.30 ਵਜੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, 16 ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੜ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਇੰਨਾ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਰਾਜ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਸ਼ੇਖ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ 3.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੀ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਸਕੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਕਰੇ, ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਮਾਪਦੰਡ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਾਂਗੇ।

ਫਿਰ, ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਸ਼ੇਖ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਈ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ! ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਡਰ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਬਦਲਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇੱਥੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕੀ ਇਹ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ (ਹਰੀਸ਼ ਸਾਲਵੇ) ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਸ ਲਈ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਅਤੇ ਬਿਲਕੀਸ ਬਾਨੋ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿਆਂਇਕ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੀੜਤਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰੋ।

ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਲੇਖਕ 2002 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉੱਥੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠੀ ਸੀ।

ਅੰਤਿਕਾ 15

ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ

(ਰੌਸ ਕੋਲਵਿਨ ਅਤੇ ਸਰੂਤੀ ਗੋਟੀਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਇਟਰਜ਼, 12 ਜੁਲਾਈ 2013)

ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਇੱਕ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਖੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਲੋਚਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਰਾਇਟਰਜ਼ ਨੇ ਮੋਦੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਗਾਂਧੀਨਗਰ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੁਰਲੱਭ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ।

ਇੱਥੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਅੰਸ਼ ਹਨ। ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕੁਝ ਜਵਾਬ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੀ ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ 2002 ਤੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦੇਸ਼ ਹਾਂ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ 'ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ।' ਇਹ ਮੇਰਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ?

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਅਦਾਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ (SIT) ਅਤੇ SIT ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਏ। ਉਹ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ। ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਡਰਾਈਵਰ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਤੂਰਾ ਪਹੀਏ ਹੇਠ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਦਰਦਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਬੁਰਾ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ?

ਹੁਣ ਤੱਕ, ਸਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤੀ ਹੈ।

ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 2002 ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ?

ਬਿਲਕੁਲ। ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਸੀ, ਇਹੀ SIT ਨੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਨੇਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ... ਪਰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਲਈ, ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਹੈ 'ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ।' ਇਹ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਹੈ।

ਆਲੋਚਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਹੋ, ਸਮਰਥਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਨੇਤਾ ਹੋ। ਅਸਲੀ ਮੋਦੀ ਕੌਣ ਹੈ?

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੇਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਨੇਤਾ ਬਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕੋ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ... ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਫੈਸਲੇ ਲਵੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਹ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾ ਸਕਦਾ?... ਟੀਮ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਮੋਦੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਟੀਮ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਣੋ?

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ। ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਆਲੋਚਨਾ ਲਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਡੇਟਾ, ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਲ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਧਾਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਓਪੀਨੀਅਨ ਪੋਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਬਾਰੇ

ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 2003 ਤੋਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਪੋਲ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ। ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ, ਮੈਂ ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਅਰੁਣ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ. ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ - 'ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜੇਤੂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਜਰਾਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਿੱਤ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖੋ। ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਮੌਕਾ ਦਿਓ।'

ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਜੇਕਰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਸ ਅਤੇ ਰਿਪਬਲਿਕਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ? ਇਹ (ਹੋਣਾ) ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਸ ਅਤੇ ਰਿਪਬਲਿਕਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਮੂਲ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਣ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਰ ਕੋਈ ਇੱਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਕਹੋਗੇ?

ਪਰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਭਾਈਵਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਹੁਣ ਤੱਕ, ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ (ਇਸ ਬਾਰੇ)। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ... ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਤੁਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਮਨਾਓਗੇ?

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ, ਵੋਟਰਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਵੰਡਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕ, ਸਾਰੇ ਵੋਟਰ, ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਮੂਲ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਵੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਤੁਹਾਡੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨੇਤਾ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰੋਗੇ?

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਿਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹੈ: ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਰੋਲ ਮਾਡਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਬਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਵਾਜਪਾਈ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਦੇ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ (ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ) ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਤੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਅਗਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਟੀਚੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ

ਦੇਖੋ, ਜੋ ਵੀ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਟੀਚਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣਗੇ? ਕੀ ਉਹ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਗੇ - ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਹੁਣ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ 2000 ਤੋਂ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣਗੇ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਫੈਸਲੇ ਬਦਲਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਓਗੇ। ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਕੌਣ ਆਵੇਗਾ? ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ, ਇਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਹਾਂ, ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ', ਜੇਕਰ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਗੇ, ਉਹ ਪੂਰੇ ਕਰਨਗੇ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਧਿਆ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਆਖਰੀ ਜੱਜ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਆਖਰੀ ਜੱਜ ਵੋਟਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਭ ਰੌਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਇਸਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੀ। 'ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ।' ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ 'ਮੋਦੀ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ'। ਫਿਰ ਉਹ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ? ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੀਵੰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਚੁਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਹਾਂ, ਸੜਕ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਾਂ, ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। 108 (ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੰਬਰ) ਸੇਵਾ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੱਲ

ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਜਨਤਾ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ।

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਗੁਜਰਾਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਮੀਦਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੁਪੋਸ਼ਣ, ਬਾਲ ਮੌਤ ਦਰ ਵਰਗੇ ਸੂਚਕਾਂ 'ਤੇ

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਬਾਲ ਮੌਤ ਦਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਰ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਹਾਂ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਕੁਪੋਸ਼ਣ, ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਅਸਲ-ਸਮੇਂ ਦਾ ਡੇਟਾ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਅਸਲ-ਸਮੇਂ ਦਾ ਡੇਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋਗੇ?

ਅਸੀਂ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਾਭ ਆਖਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਲੋਕ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲੀ ਮੋਦੀ ਕੌਣ ਹੈ - ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਪੱਖੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ?

ਮੈਂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ, ਵਿਕਾਸ-ਮੁਖੀ, ਕੰਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ, ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹੀ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਂਡ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਪੀਆਰ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ

ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ - ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪੀਆਰ ਏਜੰਸੀ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ। ਮੀਡੀਆ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਚਿਹਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਇਸ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੋ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ, ਹਾਂ, ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੋਚ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਪੀਆਰ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪੀਆਰ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਨਾ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਮੋਦੀ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪੀਆਰ ਏਜੰਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ।

ਅੰਤਿਕਾ 16

‘1,200 ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ’

ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ 'ਗੁਲਾਮ' ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਗਣਨਾ

(ਹਸਨ ਸਰੂਰ, ਆਉਟਲੁੱਕ, 7 ਜੁਲਾਈ 2014)

ਚੰਗੇ ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ: ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਆਮ ਲੋਕ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤਸਵੀਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ '1,200 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸਨ, ਜਿਸਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। '1,200 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੁਲਾਮ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ। 'ਅਕਸਰ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਕੱਦ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਜੁਟਾਉਂਦੇ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੱਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਉਸਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 1,200 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 200 ਸਾਲ

ਚੱਲਿਆ - ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ। ਤਾਂ ਬਾਕੀ 1,000 ਸਾਲ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ? ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੋਦੀ ਉਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ JNU ਵਿਖੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ 'ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਵੀ ਗਿਣਤੀਆਂ ਜੋੜਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਜਿੱਤ 12ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ 1857 ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਮੋਦੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ 400 ਸਾਲ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਚੁਟਕਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਟਵਿੱਟਰ 'ਤੇ, 'ਐਂਗਰੀ ਬ੍ਰਾਊਨ ਮੈਨ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੇ 1,200 ਸਾਲ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕੀ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ? 'ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤੰਗ ਵਾਂਗ ਉੱਚਾ ਹੈ।'

ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਰਤਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਿਜ਼ਨਸ ਸਟੈਂਡਰਡ ਦੇ ਕਾਲਮਨਵੀਸ ਮਿਹਿਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਵੀ, ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ ਕਿ ਭਾਰਤ "1,000-1,200 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ" ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹਿਸਾਬ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਲਾਸੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਪਰ ਹਿਸਾਬ ਭੁੱਲ ਜਾਓ। ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ: ਮੋਦੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ/ਮੱਧਯੁਗੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ? ਉਹ ਫਜ਼ੂਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਯਕੀਨਨ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਘੱਟ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਇਸਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਸਨੇ ਭਿਆਨਕ ਪੱਛਮੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਥਿਰਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸਨੇ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਣ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨ, ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਣ ਵਜੋਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਸਟਪੋਸਟ ਦੇ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ, ਦੇਬੋਬ੍ਰਤ ਘੋਸ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮੁਸ਼ੀਰੁਲ ਹਸਨ ਮੋਦੀ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ 'ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੱਥ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। '1,200 ਸਾਲ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ' ਨਾ ਤਾਂ ਭਗਵਾਕਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਰੰਗੀਕਰਨ, ਸਗੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਲਾਮ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਨ,' ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੱਖਣ ਲਾਲ [sic] ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ ਪੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਐਨਸੀਈਆਰਟੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਮੈਂ VHP ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਬਾਹਰੀ) ਅਸ਼ੋਕ ਚੌਗੁਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੋਦੀ ਨੇ ਹੁਣ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ ਚੁਣਿਆ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਜੇਤੂਆਂ ਦੀ 'ਬੇਰਹਿਮੀ' ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵਿਲ ਡੂਰੈਂਟ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਦ ਸਟੋਰੀ ਆਫ਼ ਸਿਵਿਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਸਲਾਮੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ 'ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਖੂਨੀ ਕਹਾਣੀ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। VHP ਦੀ ਲਾਈਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਪੁਰਾਣੇ ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ RSS ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ HRD ਮੰਤਰੀ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਈਰਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ' ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਇਆ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਹੈਂਗਓਵਰ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹਨ - ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ, ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦ ਇਕਨਾਮਿਸਟ ਜਾਂ ਟਾਈਮ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਤ ਹੈ - ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਉਲਟਾ ਘਮੰਡ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਣ ਦੀ ਝੂਠੀ ਭਾਵਨਾ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਜਪਾ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿੱਚ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ

ਨਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੰਕਾਰੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਗਰੀਬ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਜੋ 2002 ਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਅੱਗੇ ਵਧੋ' ਅਤੇ 12 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਜਨੂੰਨ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਖੁਦ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਮੋਦੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ। ਅਤੇ, ਹਾਂ, ਆਪਣਾ ਗਣਿਤ ਸਹੀ ਕਰੋ।

1ਅੰਤਿਕਾ I ਤੋਂ XX ਤੱਕ ਦੀ ਇਹ ਲੜੀ, ਜਸਟਿਸ ਔਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਤੋਂ ਹੈ।

ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ-ਪੱਤਰ

ਅਬਦੁੱਲਾ, ਸ਼ੇਖ ਮੁਹੰਮਦ 110, 140-5, 148
ਆਦਿੱਤਿਆਨਾਥ, ਯੋਗੀ 354, 365
ਅਡਵਾਨੀ, ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 25, 42, 52, 107, 120, 131, 156-60, 168, 175, 182, 198-9, 203-5, 209-10, 213, 218-9, 221, 223, 223, 223-5 238-45, 250, 252, 254-8, 264, 267-8, 271, 274-300, 303-4, 307-12, 314-21, 323-6, 341, 352, 364, 304, 330, 408-9, 412-4, 516, 522, 524, 528
  ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼, ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ 175, 204, 282-3
ਅਡਵਾਨੀ, ਪੂਰਨਿਮਾ 306
ਅਗਰਵਾਲ, ਦਿਓਕੀ ਨੰਦਨ 208
ਅਗਰਵਾਲ, ਪੀ.ਪੀ. 397
ਅਗਰਵਾਲ, ਸੱਤਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 184
ਅਹੀਰ, ਹੰਸਰਾਜ 352
ਅਯੰਗਰ, ਐਸ. ਸ਼੍ਰੀਨਿਵਾਸ 74
ਅਕਬਰ, ਐਮ.ਜੇ. 340
ਅਖੰਡਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 307
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ 129-30, 177, 188-9, 215, 223-4, 229, 257, 265, 319-20, 327, 339, 369, 405-9, 411, 411, 4544
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਯੋਜਨਾ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਅਖਲਾਕ, ਮੁਹੰਮਦ 347, 357
ਅਲੀ ਬ੍ਰਦਰਜ਼ 99
ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 206, 222, 339
ਅਲੀ, ਮੌਲਾਨਾ ਮੁਹੰਮਦ 74, 76
ਅਲੀ, ਮਹਿਬੂਬ 206
ਅਲੀ, ਕੁਰਬਾਨੀ 241
ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਮਜਲਿਸ ਤਮੀਰ-ਏ-ਮਿਲਤ 396
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਤ ਸਮਿਤੀ 411
ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਸਭਾ 64, 70
ਅੰਬੇਡਕਰ, ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. 33, 53, 54, 69, 83, 96, 108, 305, 406, 411

ਅੰਬੇਕਰ, ਸੁਨੀਲ 405
ਐਂਡਰਸਨ, ਵਾਲਟਰ ਕੇ. 53, 80
ਅਨੇ, ਐਮ.ਐਸ. 100, 382
ਅੰਸਾਰੀ, ਐਮ.ਏ. 75
ਸੱਤ, ਬਾਲ 319, 525
ਢੁਕਵਾਂ, ਦੇਵਦਾਸ 306
ਆਪਟੇ, ਨਾਰਾਇਣ 121-2
ਆਪਟੇ, ਐਸ.ਐਸ. 407
ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਸਰਵੇਖਣ 338
ਅਰੋਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ 332
ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ 18, 44, 63-4, 70, 167, 184, 196, 266, 385, 518, 525
ਅਥਾਲੇ, ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ 58
ਅਵੈਦਿਆਨਾਥ, ਮਹੰਤ 249, 411-2
ਅਯੰਗਰ, ਐਮ. ਅਨੰਤਸਾਯਾਨਮ 79
ਅਯੰਗਰ, ਐਨ. ਗੋਪਾਲਸਵਾਮੀ 147
ਆਜ਼ਾਦ, ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ 37-8, 40, 76-7, 112, 332
ਆਜ਼ਾਦ, ਗੁਲਾਮ ਨਬੀ 249
ਬਾਬਾ ਅਧਵ 178-9, 181
ਬਾਗਰੇਚਾ, ਸੰਕਲ ਚੰਦਰ 332
ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫ਼ਰ 13-7
ਬਾਹਰੀ, ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਕੇ. 244
ਬਜਾਜ, ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 249
ਬਜਰੰਗ ਦਲ 42-3, 170, 223, 226, 241-4, 248, 250, 253, 265, 273, 304, 310, 385, 386, 390, 405, 409, 4145-
ਬਜਰੰਗ ਭਕਤਿ ਦੀਕਸ਼ਾ ਸਮਾਰੋਹ ॥੨੪੩॥
ਬਖ਼ਤ, ਸਿਕੰਦਰ 206
ਬਾਲਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਐੱਸ. 255
ਬਲਰਾਮ, ਪੰਨਾ 349
ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਪੰਧਾਰੀਨਾਥ 58
ਬਲਵੰਤ, ਪ੍ਰਭਾਕਰ 58
ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 21-2, 307, 361-2, 406
ਬੰਦੇ, ਰਘੁਨਾਥ 58
ਬੈਨਰਜੀ, ਸੁਰੇਂਦਰਨਾਥ 73, 332
ਬੈਨਰਜੀ, ਰਣੇਂਦਰਲਾਲ 332
ਬਰਟਵਾਲ, ਹੇਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 294, 302, 314
ਬਾਸਕ, ਸੰਜੇ 306–8, 325, 333
ਬਾਸੂ, ਕਾਲੀਦਾਸ 265
ਬੱਤਰਾ, ਦੀਨਾ ਨਾਥ 338

ਬੇਗ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫਜ਼ਲ 141, 148
ਹੇਠਾਂ, ਵੀ.ਪੀ. 420-1, 500, 512
ਬੇਰੇਨਸ਼ੋਟ, ਵਾਰਡ 389
ਭਗਈਆ, ਵੀ. 331, 334
ਭਾਗਵਤ, ਮਧੁਕਰ 352
ਭਾਗਵਤ, ਮੋਹਨ 53, 57, 71-2, 185, 187, 216, 265-6, 276, 287, 289, 292, 294, 298, 305, 311, 316-7, 322, 323, 323, 323, 342-3, 351, 355, 365, 368-70, 372, 376-7
ਭੰਡਾਰੀ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ 151, 203, 224, 253, 257, 286, 408, 411
ਭਨੋਟ, ਹਰੀਸ਼ 185
ਭਾਰਦਵਾਜ, ਮਹਾਰਿਸ਼ੀ 335
ਭਾਰਤ ਧਰਮ ਮਹਾਂਮੰਡਲ 21
ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ 19, 26, 34, 40, 52, 81-3, 87, 114, 129, 131, 133, 135-41, 145-9, 151-62, 165, 168-9, 1772, 17174- 179-80, 182-5, 187-90, 195-6, 198-9, 200-1, 203-5, 209-11, 218-9, 221, 230, 238, 247, 259, 264, 264, 264, 247, 259, 264, 827, 296-7, 308-9, 332, 342, 363-4, 387-8, 393-7, 399, 403, 405, 514-8
  ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਸੈਸ਼ਨ (1953) 151
  ਇੰਦੌਰ ਸੈਸ਼ਨ (1954) 151
  ਕਾਨਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ (1952) 141, 165
  ਪਟਨਾ ਸੈਸ਼ਨ (1969) 165
  ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਤਰੁਣ ਮੰਡਲ 396
ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ 19, 25-8, 30, 41-3, 45, 48-9, 52-3, 57, 67, 82, 98, 103, 105-6, 114, 123, 131, 139, 157, 157, 157, 52-15, 201, 203-6, 209-11, 213-5, 217-26, 228-32, 234-6, 238-59, 264-5, 267-82, 284-300, 302-4, 306-303, 306-28, 302-4 342-3, 345, 348-9, 351-5, 357-8, 360-1, 363-70, 372-5, 378, 380, 385-6, 388, 390, 402-3, 405, 408-15, 424, 519, 521-2, 524, 528-33, 535
  1996 ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ 250
  1998 ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ 251
  2004 ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ 251
  ਪਾਲਮਪੁਰ ਮਤਾ (1987) 223
  ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁੱਪ ਰਿਪੋਰਟ (1985) 220
ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਦਲ 183-4, 189, 219, 516-8
ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਡਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਭਰਤਰਾਮ, ਸੁਕੰਨਿਆ 340
ਭਾਰਦਵਾਜ, ਸੋਮਦੇਵ 335
ਭਾਰਗਵ, ਪੰਨਾ 348
ਭਾਰਗਵ, ਊਸ਼ਾ 387, 392
ਭਾਰਗਵ, ਵਾਣਿਆ ਵੈਦੇਹੀ 19

ਭਾਰਤੀ, ਉਮਾ 249-50, 304, 412
ਭਰੂਚਾ, ਜਸਟਿਸ ਐਸ.ਪੀ. 27, 29
ਭਸੀਨ, ਪ੍ਰੇਮ 218
ਭਾਟੀਆ, ਰਾਜਕੁਮਾਰ 405
ਭਾਟਕਰ, ਵਿਜੇ ਪੰਨਾ 335, 362
ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ, ਨੀਲਾਦਰੀ 412
ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ, ਰੰਜਨ 278
ਭੱਟ, ਅਸ਼ੋਕ 273
ਭੱਟ, ਚੇਤਨ 18, 57-8, 64, 70, 407
ਭਾਵੇ, ਵਿਨੋਬਾ 174-5, 177-82, 488, 496, 498
ਭੇਂਡੇ, ਮੰਗੇਸ਼ 332
ਭੇਰੀ, ਅਸ਼ੋਕ 332
ਭਿੜੇ, ਵੀ.ਐਨ. 176-7, 180, 488, 494
ਭੀਸ਼ੀਕਰ, ਸੀ.ਪੀ. 55-7
  ਸੰਘ-ਵ੍ਰਿਕਸ਼ ਕੇ ਬੀਜ: ਡਾ: ਕੇਸ਼ਵਰਾਵ ਹੇਡਗੇਵਾਰ 55
ਭੌਂਸਾਲਾ ਮਿਲਟਰੀ ਸਕੂਲ 89, 382
ਭੌਂਸਲੇ, ਰਾਜਾ ਲਕਸ਼ਮਣਰਾਓ 61
ਭੌਂਸਲੇ, ਰਾਜਾ ਰਾਘੋਜੀ ਰਾਓ 61
ਭੋਪਟਕਰ, ਐਲ.ਬੀ. 111
ਭੂਸ਼ਣ, ਭਾਰਤ 264, 328
ਭੂਤਦਾ, ਸ਼ਵੇਤਾ 359
ਬਿਰਲਾ, ਬੀ.ਐਮ. 108
ਬਿਰਲਾ, ਜੀ.ਡੀ. 63, 90, 126, 220
ਬਿਰਲਾ, ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ 90
ਬੋਬੜੇ, ਜਸਟਿਸ ਐੱਸ.ਏ. 31
ਬੋਨਰਜੀ, ਡਬਲਯੂ.ਸੀ. 73
ਬੋਸ, ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ 131
ਬ੍ਰਹਮੋ ਸਮਾਜ 44, 266
ਬ੍ਰਾਸ, ਪੌਲ ਆਰ. 243, 384, 387-8
  ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਚੋਰੀ 384
ਬਰਗਰ, ਅਮਰੀਕੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ 32
ਕਾਰਡੋਜ਼ੋ, ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਐਨ. 33
ਕੈਸੋਲਾਰੀ, ਮਾਰਜ਼ੀਆ 21-2, 86-7, 90, 92, 99, 382
ਕੈਥੋਲਿਕ ਬਿਸ਼ਪ ਕਾਨਫਰੰਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 346, 372-3
ਸੈਂਟਰਲ ਹਿੰਦੂ ਮਿਲਟਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੋਸਾਇਟੀ 89, 382
ਚੈਮਨ, ਕੇ.ਐਚ. 420
ਚੰਦਰਾ, ਬਿਪਨ 81, 86
ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਵਾਈ. 32

ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜਸਟਿਸ ਵਾਈ.ਵੀ. 153, 156
  ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ 154
ਚੰਦਰਾ, ਲੋਕੇਸ਼ 341
ਚਾਂਦ, ਸਖਲ 265
ਚਰਨ, ਜੱਜ ਆਤਮਾ 120-1
ਚਾਰੀ, ਏ.ਐਸ.ਆਰ. 393
ਚੈਟਰਜੀ, ਬੰਕਿਮ ਚੰਦਰ 64-5, 67-8, 71-2, 167
  ਆਨੰਦਮਠ 65-7
ਚੈਟਰਜੀ, ਮਾਨਿਨੀ 223, 279, 288, 291, 294
ਚੌਹਾਨ, ਗਜੇਂਦਰ 306
ਚਵਾਨ, ਐੱਸ.ਬੀ. 174-7, 179, 488, 493-4
ਛਤ੍ਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਾਹਿਨੀ 191, 513
ਛਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਮਿਤੀ 177, 405
ਚਿਨਮਯਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 208, 249, 407, 411-2
ਚਿਤਨਵੀਸ, ਸਰ ਜੀ.ਆਰ. 61-2
ਚੋਪੜਾ, ਬੀ.ਆਰ. 224
ਚੌਹਾਨ, ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ 315
ਚੌਥਾਈਵਾਲੇ, ਐਮ.ਕੇ. 229
ਚੌਧਰੀ, ਨੀਰਜਾ 207, 211
ਚੌਗੁਲੇ, ਅਸ਼ੋਕ 535
ਕਲਿੰਟਨ, ਬਿੱਲ 519
ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ 226, 393
  ਏਆਈਟੀਯੂਸੀ 320
ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ (ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ) 226, 393
ਕਾਂਗਰਸ (ਓ) 174, 183, 185, 206, 516
ਕੌਟੋ, ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਅਨਿਲ 373
  ਕ੍ਰੈਡੌਕ, ਸਰ ਰੇਜੀਨਾਲਡ 94
ਦਾਭੋਲਕਰ, ਨਰਿੰਦਰ 321, 356
ਦਲ ਖਾਲਸਾ 262
ਡਾਲਮੀਆ, ਵੀ.ਐੱਚ. 211, 250, 253
ਡਾਲਵੀ, ਆਰ.ਪੀ. 175
ਦਾਮਲੇ, ਗਜਾਨਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ 122, 123
ਦਾਮਲੇ, ਸ਼੍ਰੀਧਰ ਡੀ. 80
ਦਾਨੀ, ਪੀ.ਬੀ. 127, 479
ਡੈਫਟਰੀ, ਸੀ.ਕੇ. 118, 120
ਦਾਸ, ਬਨਾਰਸੀ 517
ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ, ਸੁਰੇਂਦਰ ਨਾਥ 87
ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ, ਸਵਪਨ 120

ਡੇਵਿਸ, ਰਿਚਰਡ ਐੱਚ. 241, 243, 412
ਦਿਆਲ, ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ 110, 116-7, 381-2
ਡੇਬਰਾਏ, ਬਿਬੇਕ 337
ਦਿਓ, ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ 527
ਦੇਵਰਸ, ਭੌਰਾਓ 27, 182, 193, 206, 225, 246, 416, 421, 499, 525
ਦੇਵਰਸ, ਮਧੁਕਰ ਦੱਤਾਤਰਾਯ 100, 127, 170-2, 175-82, 184-8, 192-200, 202, 205-6, 211-7, 224-31, 237-8, 246-7, 292, 823, 253, 398-9, 408, 416, 417, 420-1, 423, 488, 490, 492-6, 498-9, 513-4, 518, 525
ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 261
ਦੇਸਾਈ, ਮੋਰਾਰਜੀ 52, 116, 120, 186-7, 193, 200-1, 485, 515
ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਨਾਨਾ 151, 154-6, 160, 177, 189, 199, 202, 211, 218-9, 226, 228-9, 294, 310, 337
ਆਰਐਸਐਸ, ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ 219
ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ, ਅਨਿਰੁੱਧ 332, 339
ਦੇਵ, ਅਰਜੁਨ 339
ਦੇਵਗੌੜਾ, ਐਚ.ਡੀ. 250
ਦੇਵਘਰ 58
ਦੇਵੀ, ਮਦਨ ਦਾਸ 224, 274, 278-9, 324, 332, 408
ਧਰਮ ਸੰਸਦ 208, 223, 409-11
ਧਰਮਿੰਦਰ, ਆਚਾਰੀਆ 250, 411
ਧਵਨ, ਹਿਮਾਂਸ਼ੀ 359
ਢੀਂਗਰਾ, ਮਦਨਲਾਲ 123
ਡਾਲਰ, ਪੀ.ਐਸ. 274
ਦੀਕਸ਼ਿਤ, ਸ਼੍ਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ 248
ਡੋਗਰਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ 140, 151
ਡੋਨੀਗਰ, ਵੈਂਡੀ 338, 357
ਡੋਵਾਲ, ਅਜੀਤ 316, 337
ਡੋਵਾਲ, ਸ਼ੌਰਿਆ 337
ਦ੍ਰਾਵਿੜ ਮੁਨੇਤਰ ਕਜ਼ਾਗਮ 235
ਡਰੇਜ਼, ਜੀਨ 340
ਡਰੋਨ, ਕੈਪਟਨ ਜਗਤ ਵੀਰ ਸਿੰਘ 248
ਡਿਸੂਜ਼ਾ, ਵਿਕਟਰ 245
ਦੁਬਾਸ਼ੀ, ਜੈ 358
ਦੁਬੇ, ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ 129, 405
ਦੁਰਗਾ ਵਾਹਿਨੀ। ਦੇਖੋ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ
ਦੱਤਾ, ਸੁਜਾਨ 272
ਦੱਤ, ਬ੍ਰਹਮ 178, 491, 496
ਦਵਿਵੇਦੀ, ਚੰਦਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ 340
ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ 144

ਏਕਲ ਵਿਦਿਆਲਿਆ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਐਲਸਟ, ਕੋਏਨਰਾਡ 391
ਫੈਜ਼, ਫੈਜ਼ ਅਹਿਮਦ 282
ਫਰਨਾਂਡਿਸ, ਜਾਰਜ 195, 289
ਫੇਰਾਓ, ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਫਿਲਿਪ ਨੇਰੀ 373
ਫਿਰਾਕ ਗੋਰਖਪੁਰੀ, ਰਘੁਪਤਿ ਸਹਾਏ ੩੭-੪੦
ਫਾਰਮਿਚੀ, ਕਾਰਲੋ 87
ਫੁਲੀਲੋਵ, ਐੱਚ. ਅਰਲ 32
ਗਡਕਰੀ, ਨਿਤਿਨ 321, 325-6, 352
ਗਾਇਕਵਾੜ, ਅੰਨਾਜੀ 58
ਗਜੇਂਦਰਗੜਕਰ, ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਬੀ. 95
ਗਾਂਧੀ, ਇੰਦਰਾ 45, 47, 160, 169, 171-2, 175-81, 185, 187, 196, 198, 205-8, 210-1, 215, 217-8, 226, 277, 359, 248, 406, 486-9, 491, 493, 495, 497, 513
ਗਾਂਧੀ, ਐਮ.ਕੇ. 40, 46, 83, 91, 99, 119, 122-3, 125, 144, 149, 166, 169-70, 173-4, 238, 259, 261, 271, 317, 329, 341-2, 345, 390-1, 440-1, 453, 464, 468, 470, 473, 482, 485, 489, 491, 519, 520, 522, 526, 529, 533
95, 129, 382, 440, 443-4, 446, 453, 468, 470, 473, 482, 485, 522 ਦਾ ਕਤਲ
ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 520
ਗਾਂਧੀ, ਪਿਊਸ਼ 274
ਗਾਂਧੀ, ਰਾਜੀਵ 207, 209, 211, 218, 227-8, 240, 245, 523
ਗਾਂਧੀ, ਵਰੁਣ 326
ਗਾਂਧੀ, ਸੰਜੇ 180, 211, 277
ਗਣੇਸ਼ਨ, ਜੀ.ਏ. 73
ਗਣੇਸ਼, ਅਨੰਤ 58
ਗਰਗ, ਜਗਮੋਹਨ 265
ਗਹਿਲੋਤ, ਥਾਵਰ ਚੰਦ 326
ਪਿਆਰੇ, ਯੂਹੰਨਾ 87
ਜਾਰਜ, ਵਰਗੀਸ ਕੇ. 314
ਗਾਲਿਬ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਅਸਦੁੱਲਾ ਬੇਗ ਖਾਨ 14, 40, 296
ਘਰੇਖਾਨ, ਚਿਨਮਯ ਆਰ. 340, 350
ਘਿਮੀਰੇ, ਯੁਬਰਾਜ 230, 259, 410-1
ਘੋਸ਼, ਅਰਬਿੰਦੋ 65, 71, 94
ਘੋਸ਼, ਸੁਰੇਂਦਰ ਮੋਹਨ 387
ਗਿੱਲ, ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. 271, 316
ਗੋਡਸੇ, ਗੋਪਾਲ 93, 117, 120
ਗੋਡਸੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ 54, 59, 93, 116-7, 120-4, 169, 272, 345, 390-1, 522
ਗੋਇਲ, ਜਸਟਿਸ ਆਦਰਸ਼ ਕੁਮਾਰ 32
ਗੋਇਲ, ਸੀਤਾ ਰਾਮ 45-6

ਹਿੰਦੂ-ਈਸਾਈ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ 45-6
ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ: ਹਮਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਢੰਗ 45-6
ਗੋਖਲੇ, ਲਾਲੂ 89
ਗੋਖਲੇ, ਨਮਿਤਾ 340
ਗੋਲਵਲਕਰ, ਮਾਧਵ ਸਦਾਸ਼ਿਵ 34, 43, 59, 63, 71, 80, 83-6, 96, 99, 100, 102-3, 105-7, 110, 116-7, 119, 123-8, 1313, 1313, 1313- 152, 158, 160-4, 169-71, 186, 192, 203, 208, 216, 245, 266, 287-8, 305, 307, 312, 317, 356, 36937, 379372, 407, 416-7, 420-1, 423, 431, 434, 440-9, 451, 453-4, 456, 458-9, 463, 465-6, 468-71, 476-8, 480-2, 484, 487-8, 491, 496-7, 500-2, 507-8
ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ 43, 96, 100, 103, 105, 131, 150, 152, 161, 169, 216, 307, 377, 379, 397, 407, 416, 421, 491, 500, 504, 510-2
ਮੁਕੱਦਮਾ 35, 124, 127, 420, 441-87, 500 'ਤੇ ਜਸਟਿਸ
ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀਅਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ 96, 100-1, 152, 162, 169, 307, 416, 421, 491
ਗੋਪਾਲ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ 331, 339, 350, 363, 369-70
ਗੋਸਵਾਮੀ, ਅਸੀਮਾ ਕੁਮਾਰ 332
ਗੋਸਵਾਮੀ, ਸੁਨੀਲਪਾਦ 332
ਗੋਵਿੰਦਾਚਾਰੀਆ, ਕੇ.ਐਨ. 129-30, 177, 253, 257, 405-6
ਗੋਵਿੰਦ, ਵਿੱਠਲ 58
ਗੋਇਲ, ਡੀ.ਆਰ. 58, 60, 181-2, 426, 430-1, 439-40, 496
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ 58, 60, 181-2, 262, 383, 406, 430-1, 434, 439-40
ਗ੍ਰੇਸੀਅਸ, ਕਾਰਡੀਨਲ ਓਸਵਾਲਡ 372
ਗ੍ਰਾਹਮ, ਬੀ.ਡੀ. 83, 135, 140, 157
ਗੁਜਰਾਲ, ਫਿਰੋਜ਼ 340
ਗੁਜਰਾਲ, ਆਈ.ਕੇ. 250
ਗੁੰਡੇਵੀਆ, ਵਾਈ.ਡੀ. 49, 51
ਗੁਪਤਾ, ਬਜਰੰਗਲਾਲ 332
ਗੁਪਤਾ, ਭਾਰਤ 340
ਗੁਪਤਾ, ਹੰਸ ਰਾਜ 133, 180, 186, 211, 487
ਗੁਪਤਾ, ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ 332
ਗੁਪਤਾ, ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ 81, 84
ਗੁਪਤਾ, ਸ਼ੇਖਰ 278
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ 261-2
ਗੁਰੂਮੂਰਤੀ, ਐੱਸ. 253, 280
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 262
ਗੁਸਾਈ, ਸਕੀਮ 325
ਹਬੀਬ, ਇਰਫਾਨ 338-9, 349
ਹੈਦਰ, ਸਲਮਾਨ 340
ਹੱਕ, ਮੌਲਵੀ ਏ.ਕੇ. ਫਜ਼ਲੁਲ 81, 132, 138
ਹਰਦਿਆਲ, ਲਾਲਾ 69

ਦਿਨ, ਦਰਜਾ 265
ਹਰਵਾਨੀ, ਅੰਸਾਰ 387
ਹਸਨ, ਜਸਟਿਸ ਐਸ. ਸ਼ਮਸੁਲ 402
ਹਸਤੀਮਲ ੩੩੨
ਹਜ਼ਾਰੇ, ਅੰਨਾ 322
ਹੇਡਗੇਵਾਰ, ਕੇਸ਼ਵ ਬਲੀਰਾਮ 35, 54-9, 61-3, 71, 83, 86, 88-9, 100, 132, 170, 193, 307, 309, 379, 382, 391, 416, 423, 427, 416 434, 447, 467, 485, 499-501, 504, 507, 511, 525
ਹਰਬਰਟ, ਸਰ ਜੌਨ 81
ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਰਕਸ਼ਾ ਸਮਿਤੀ 393-4
ਹਿੰਦੂ ਏਕਾਤਮਤਾ ਯੋਜਨਾ 244
ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ 18, 20, 40, 50, 53-4, 58, 62, 64, 69-71, 78-9, 81-3, 89-91, 93, 95-6, 98-9, 108, 111-4, 11829, 1182- 128-9, 132, 138-9, 141, 219, 232, 288-9, 361, 379, 382, 388, 393-4, 482
  ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਮਤੇ 81 ਦਾ ਵਿਰੋਧ
ਹਿੰਦੂ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮਿਤੀ 393
ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਹੀਰਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 40
ਹਿਟਲਰ, ਅਡੌਲਫ 46, 87, 89, 138, 247, 382, 405
ਹੋਫਸਟੈਡਟਰ, ਰਿਚਰਡ 349
ਹੋਰੋਵਿਟਜ਼, ਡੋਨਾਲਡ ਐਲ. 388
ਹੋਸਬਲੇ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ 324, 329, 331, 341, 367, 369
ਹੌਟਸਨ, ਅਰਨੈਸਟ 93
ਹੁਲਾਦ ਪੀਡਿਤ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮਿਤੀ ੩੯੩
ਹੈਦਰ ਅਲੀ 15
ਇਨਾਮਦਾਰ, ਲਕਸ਼ਮਣਰਾਓ 499
ਵਫ਼ਾਦਾਰ, ਪੀ.ਐਲ. 120-1
ਇੰਡੀਆ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ 340
ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਬੰਧ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ 341
ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਹਿਸਟੋਰੀਕਲ ਰਿਸਰਚ 330, 337, 339, 341, 362
ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ 18, 26, 37, 42, 50, 64, 70, 73-4, 103, 126, 149, 152, 160, 166, 198, 211, 213, 220, 227-8, 239-40, 272, 288, 304, 328, 393, 467, 501, 517, 519, 524
  ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ 75-6, 467
  ਕਾਂਗਰਸ ਸੇਵਾ ਦਲ 186, 188
  ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ 320
  ਕਰਾਚੀ ਕਾਂਗਰਸ (1931) 76
  ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ 67, 467
ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਦ ਆਰਟਸ 340, 350
ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ 89
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਦਰਾ ਫੰਡ 523

ਇਕਬਾਲ, ਮੁਹੰਮਦ 15
ਇਰਾਨੀ, ਸਮ੍ਰਿਤੀ 326, 535
ਆਇੰਗਰ, ਐੱਚ.ਵੀ.ਆਰ. 127, 420, 457, 459-61, 463-5
ਅਈਅਰ, ਸ਼ੇਖਰ 304, 321
ਜੈਕਸਨ, ਏ.ਟੀ.ਐਮ. 93
ਜਾਧਵ, ਐਮ.ਐਚ. 215
ਜੈਫਰੇਲੋਟ, ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ਼ 64, 129, 132-4, 151-2, 157, 177, 182, 211, 226, 248, 359-60, 409, 411-2
ਜੈਨ, ਗਿਰੀਲਾਲ 170, 238, 249
ਜੈਨ, ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ 338
ਜੇਤਲੀ, ਅਰੁਣ 254-5, 303, 312, 316, 318-9, 325-6, 405
ਜੇਤਲੀ, ਡੀਆਈਜੀ ਬੀ.ਬੀ.ਐਲ. 116, 381
ਜਮਾਤ-ਏ-ਇਸਲਾਮੀ 187
ਜਮੀਅਤ ਉਲੇਮਾ-ਏ-ਹਿੰਦ 393
ਜਨਤਾ ਦਲ 235, 246
ਜਨਤਾ ਦਲ (ਯੂਨਾਈਟਿਡ) 324
ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ 26, 52, 149, 159, 172, 175, 178, 183, 185-6, 188-90, 192-7, 199-206, 209-10, 219-21, 232, 236, 239, 282, 507, 513-6, 519, 521-2
ਜੱਟੀ, ਬੀ.ਡੀ. 186
ਜਾਵੜੇਕਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 339, 352
ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 337, 376
ਜੈਕਰ, ਐਮ.ਆਰ. 91, 382
ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ 45-6, 491, 497
ਜੇਠਮਲਾਨੀ, ਰਾਮ 256
ਝਾਅ, ਪ੍ਰਭਾਤ 323
ਜਿਨਾਹ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ 21-2, 26, 37, 40, 74, 82, 138, 149, 283-6, 291-2, 299, 319
ਜੋਸ਼ੀ, ਅਜੈ 274
ਜੋਸ਼ੀ, ਅੱਪਾਜੀ 61
ਜੋਸ਼ੀ, ਜਗਨਨਾਥ ਰਾਓ 151
ਜੋਸ਼ੀ, ਮੋਰਪੰਤ 61
ਜੋਸ਼ੀ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ 26, 41, 80, 229, 244, 246-7, 250, 289, 292, 303, 312, 326, 341, 370
ਜੋਸ਼ੀ, ਪ੍ਰਸੂਨ 340
ਜੋਸ਼ੀ, ਸੰਜੇ 203, 275, 285, 287, 292, 296, 303, 308, 312, 322-3
ਜੋਸ਼ੀ, ਐੱਸ.ਐੱਮ. 180, 183
ਜੋਸ਼ੀ, ਸ਼੍ਰੀਕਾਂਤ 265
ਜੋਸ਼ੀ, ਸੁਭੱਦਰਾ 496
ਜੋਸ਼ੀ, ਸੁਰੇਸ਼ ਉਰਫ ਭਈਆਜੀ 265, 289, 292, 318, 322, 324-5, 327, 331, 367, 368-71
ਜੋਸ਼ੀ, ਯਾਦਵ ਰਾਓ 198, 224, 408, 499
ਕਾਕੋਡਕਰ, ਅਨਿਲ 335, 341

ਕਲੈਯਾਰਸਨ ਏ. 359
ਕਲਬੁਰਗੀ, ਐਮ.ਐਮ. 321, 344, 356
ਕਾਲੇ, ਐਮ.ਐਨ. 469
ਕਲਹਾਣਾ 23
ਕਾਮਥ, ਐੱਚ.ਵੀ. 78
ਕਾਮਥ, ਵਾਸੁਦੇਓ 340
ਕਾਮਦਾਰ, ਮਨੋਹਰਕਾਂਤ ਦਿਆਲਜੀ 416-7, 420, 424, 499
ਕਾਂਚੀ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ 279, 305
ਕੰਨਨ, ਕੇ.ਸੀ. 331
ਕਾਂਤ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 192
ਕਾਨੂੰਗੋ, ਪ੍ਰਲਯ 54, 61-2, 71, 84, 152, 224, 226, 250, 252, 254, 408
ਕਪੂਰ, ਕੁਮੀ 219
ਕਪੂਰ, ਜਸਟਿਸ ਜੀਵਨ ਲਾਲ 121, 123
  ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ 121-3
ਕਰਕਰੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ 122, 123
ਕਸਾਰ, ਅੱਪਾ ਰਾਮਚੰਦਰ 122-3
ਕਸੂਰੀ, ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਮਹਿਮੂਦ 349
ਕਟਿਆਰ, ਵਿਨੈ 223, 243, 250, 304, 409, 411
ਕਾਟਜੂ, ਮੰਜਰੀ 169, 407
ਕੀਰ, ਧਨੰਜੈ 96, 123
ਕੇਲਕਰ, ਰਾਓ ਬਹਾਦਰ 61
ਕੇਲਕਰ, ਵਿਨਾਇਕ 58
ਕੇਂਦਰੀ ਅਰਥ ਵਿਭਾਗ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਕੇਂਦਰੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਕੇਸਰੀ, ਵੈਂਕਟੇਸ਼ 266
ਕੇਤਕਰ, ਜੀ.ਵੀ. 69
ਕੇਤਕਰ, ਸੁਰੇਸ਼ 265
ਕੇਤਕਰ, ਐੱਸ.ਵੀ. 103, 507
ਖਾਨ, ਆਮਿਰ 347
ਖਾਨ, ਅਜ਼ੀਮੁੱਲਾ 16
ਖੰਡੇਲਵਾਲ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ 292
ਖਾਨ, ਮੌਲਾਨਾ ਵਹੀਦੁਦੀਨ 28
ਖਾਨ, ਸ਼ਾਹਰੁਖ 347, 354
ਖਾਨ, ਸਈਅਦ ਅਹਿਮਦ 14, 20
ਖਾਪਰੇ, ਸ਼ੁਭਾਂਗੀ 334
ਖਰੇ, ਜਸਟਿਸ ਵੀ.ਐਨ. 404, 530
ਖੱਟਰ, ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ 347
ਖੇਰ, ਆਤਮਾ ਗੋਵਿੰਦ 117, 128-9, 381

ਖੁਰਾਨਾ, ਮਦਨਲਾਲ 292-3, 304
ਖੁਰਸ਼ੀਦ, ਸਲਮਾਨ 249
ਕਿਦਵਈ, ਰਫ਼ੀ ਅਹਿਮਦ 117, 381
ਕਿਸ਼ੋਰ, ਗਿਰੀਰਾਜ 43, 252-3, 268
ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ, ਜੇ.ਬੀ. 78, 183, 516
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮੂਰਤੀ, ਕੇ ਜਨ 271, 292
ਕਸ਼ੀਰਸਾਗਰ, ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਬਲਿਰਾਮ ੪੧੭
ਕੁਲਕਰਨੀ, ਮਧੂਭਾਈ 332
ਕੁਲਕਰਨੀ, ਸੁਧੇਂਦਰ 288-92, 349
ਕੁਲਕਰਨੀ, ਸੁਨੀਲ 331
ਕੁਮਾਰ, ਆਨੰਦ 201
ਕੁਮਾਰ, ਅਨੰਤ 319, 326
ਕੁਮਾਰ, ਅਸ਼ਵਨੀ 292
ਕੁਮਾਰ, ਇੰਦਰੇਸ਼ 286, 315, 363
ਕੁਮਾਰ, ਨਿਤੀਸ਼ 324, 344
ਲਾਲ, ਹਰਮੋਹਨ 214
ਲਲਿਤ, ਜਸਟਿਸ ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ 32
ਲਾਲ, ਮੱਖਣ 308, 340, 535
ਲਾਲ, ਰਾਮ 203, 312, 326, 355
ਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ 332
ਲੰਕੇਸ਼, ਗੌਰੀ 320-1, 356
ਲਾਸਟਿਕ, ਐਲਨ, 41
ਲਿਮਏ, ਮਧੂ 175, 178, 180, 182, 184, 513
ਲਿਨਲਿਥਗੋ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ 80, 91
ਲਿਪਟਨ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਰਾ 404
ਲੋਹੀਆ, ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ 173, 361
ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ 177
ਬੈਂਚ, ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਐਨ. 31
ਮੈਕਕਿਨਨ, ਕੈਥਰੀਨ ਏ. 384
ਮਾਧਵਨ, ਸੇਤੂ 332
ਮਾਧਵ, ਰਾਮ 203, 277-9, 286, 292, 297, 313, 337, 340
ਮਧੋਕ, ਬਲਰਾਜ 52, 129, 131-3, 136, 151, 153, 156, 165-9, 219, 259, 297, 310, 393, 405
ਮੈਡਨ, ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਪੀ. 176, 395, 399
ਮਹਾਜਨ, ਮੇਹਰ ਚੰਦ 109
ਮਹਾਜਨ, ਪ੍ਰਮੋਦ 250, 256, 286-8, 303
ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 332
ਗਜ਼ਨੀ ਦਾ ਮਹਿਮੂਦ 17, 23-4, 521
ਮੈਤ੍ਰਾ, ਪੰਡਿਤ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਾਂਤਾ ੭੮

ਮੈਤਰਾ, ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ 228, 322, 330, 351
ਮਜਲਿਸ-ਏ-ਇਤੇਹਾਦੁਲ ਮੁਸਲਿਮੀਨ 32
ਮਾਲਵੀਆ, ਮਦਨ ਮੋਹਨ 21-2, 25, 53, 59, 63, 69-71, 74, 106, 220, 222, 379
ਮਲਹੋਤਰਾ, ਇੰਦਰ 160
ਮਲਿਕ, ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਐਨ.ਐਸ. 316
ਮਲਿਕ, ਯੋਗੇਂਦਰ ਕੇ. 243, 412
ਮਲਕਾਨੀ, ਕੇ.ਆਰ. 228, 380-1, 390
ਮਾਣਕਚੰਦ, ਮੋਤੀ ਲਾਲ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇਠ) ੩੮੨
ਮੰਡਿਕਾ, ਐੱਸ.ਐੱਮ. 423
ਮਨੀ, 484 ਈ.
ਮਨੀ, ਬੁੱਧ ਰਸ਼ਮੀ 338
ਮਨਕੇਕਰ, ਡੀ.ਆਰ. 170
ਮਾਨ, ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ 262
ਮਾਨਸਿੰਘ, ਸੋਨਲ 340
ਮਾਰਖਮ, ਜੇਮਜ਼ ਐਮ. 211
ਮਸਾਨੀ, ਐਮ.ਆਰ. 156
ਮਾਥੁਰ, ਜੇ.ਪੀ. 182, 229, 308-9
ਮਾਥੁਰ, ਓ.ਪੀ. 124
ਮਾਇਆਰਾਮ, ਸ਼ੈਲ 242
ਮਜ਼ੂਮਦਾਰ, ਬਾਬੂ ਅਮਵਿਕਾ ਚਰਨ ੭੪
ਮੈਕਨੌਟਨ, ਏ.ਜੀ. 148
ਮਹਿਰੋਤਰਾ, ਸੰਤੋਸ਼ 361
ਮਹਿਤਾ, ਅਸ਼ੋਕਾ 14-5, 185
ਮਹਿਤਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਸ਼ਾਹ 166
ਮਿੱਲ, ਜੇਮਜ਼ 22
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਬ੍ਰਜੇਸ਼ 278
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ 361
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਲਲਿਤ ਨਾਰਾਇਣ 489, 496
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਪੰਡਿਤ ਦਵਾਰਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ੪੫੫
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਪ੍ਰਸੰਨਾ 279
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਵੰਦਿਤਾ 407-8
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਲੋਕਨਾਥ 78
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਨ੍ਰਿਪੇਂਦਰ 337
ਮਿਸ਼ਰਾ, ਪ੍ਰੋ. ਮਹੇਸ਼ ਦੱਤ 387
ਮਿੱਤਰਾ, ਚੰਦਨ 337
ਮੋਦਕ, ਅਸ਼ੋਕ 229
ਮੋਦੀ, ਨਰਿੰਦਰ 26, 33-4, 41, 52, 76, 82, 102, 107, 159, 216-7, 222, 226, 255, 268, 269-73, 275, 277-8, 280, 280, 282-82, 295-6, 301, 304, 308, 310-7, 319, 321-8, 330-4, 336-7, 339-54, 356-68, 370,

372, 375, 383, 390-45, 390-45,
ਮੋਦੀ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ 405
ਮੋਫਰਿਲ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਜੀ ਨੀਲਕੰਠ 58
ਮੋਹਾਨੀ, ਹਸਰਤ 21, 69, 83
ਮੋਹਨ, ਸੁਰੇਂਦਰ 154, 183, 387
ਮੁਖਰਜੀ, ਸਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ 56, 80-3, 85, 87, 91, 93, 100, 108, 111-4, 118-9, 126, 129, 131-6, 138-41, 143-9,
161, 561, 561, 169, 204
ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ 165
ਮੁਨਜੇ, ਬੀ.ਐਸ. 54, 58, 61-2, 71, 87-9, 91, 382-3
ਮੁਖਰਜੀ, ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਯੂ.ਐਨ. 70
ਮੁਖਰਜੀ, ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ 534
ਮੁਖਰਜੀ, ਪ੍ਰਣਬ 375
ਮੁਖਰਜੀ, ਸਾਰਦਿੰਡੂ 337
ਮੁਖਰਜੀ, ਅਨਾਹਿਤਾ 334-6
ਮੁਕਤਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 41, 411
ਮੁਕੁੰਦਨ ੨੭੮
ਮੁਕੁੰਦ, ਗੋਪਾਲ 58
ਮੂਲੇ, ਮਾਧਵ ਰਾਓ 183, 188, 190, 194, 369, 499, 513-4
ਮੁਨਸ਼ੀ, ਕੇ.ਐਮ. 41, 219, 407
ਮੁਸਾਫਿਰ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ੩੮੭
ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼, ਪਰਵੇਜ਼ 272
ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ 21, 26, 37, 40, 74, 77-8, 84, 91, 128, 132, 138, 171, 332, 528
ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਮੁਸੋਲਿਨੀ, ਬੇਨੀਟੋ 86-9, 92, 247, 329, 382
ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਜਮਸ਼ੇਦ 120, 123
ਨਾਇਡੂ, ਵੈਂਕਈਆ 253, 275, 277, 292, 298, 303, 319, 326, 350
ਨਈਮ, ਪ੍ਰੋ. ਸੀ.ਐਮ. 21, 319
ਨਾਇਰ, ਜੀ. ਮਾਧਵਨ 335
ਨਾਇਰ, ਐਨ.ਜੇ. 342
ਨਾਇਰ, ਰਵੀ 411
ਨਾਲੰਦਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 341, 345, 362
ਨੰਬਥ, ਸੁਰੇਸ਼ 254
ਨੰਬੂਦਰੀਪਾਦ, ਈ.ਐਮ.ਐਸ. 234-5
ਨੰਦੀ, ਆਸ਼ੀਸ਼ 242
ਨੌਰੋਜੀ, ਦਾਦਾਭਾਈ 73, 166, 332
ਨਕਵੀ, ਸਈਦ 196
ਨਾਰਾਇਣ, ਜਸਟਿਸ ਜਤਿੰਦਰ 397
ਨਾਰਾਇਣ, ਰਾਜ 515-6

ਨਾਰਾਇਣ, ਯੋਗੇਂਦਰ 316
ਨਾਰਾਇਣਨ, ਕੇ.ਆਰ. 267, 413
ਨਾਰਾਇਣ, ਬਦਰੀ 376
ਨਰਾਇਣ, ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ 172-5, 177-8, 180, 182-3, 186, 188-90, 192-4, 201-2, 204-5, 217, 219, 249, 289, 393, 493, 495, 495, 495,
ਨਾਰਾਇਣ, ਸ਼ੋਵਨਾ 340
ਨਾਥ, ਮਹੰਤ ਦਿਗਬਿਜਯ 119
ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ 108, 337, 341, 345
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗੱਠਜੋੜ 226, 285, 298, 316, 324, 355, 357
ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰੰਟ 234-5, 239-41
ਨਾਇਰ, ਕੁਲਦੀਪ 170, 215
ਨਾਇਰ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ 387
ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. 338, 535
ਨੀਲਿਮਾ, ਕੋਟਾ 288
ਨਹਿਰੂ, ਅਰੁਣ 222
ਨਹਿਰੂ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ 34, 40, 48-50, 63, 73, 78, 91, 108-14, 118, 124-6, 128-9, 131-2, 137-8, 140-1, 143, 145-9, 160-1, 167, 169, 171, 207, 219-20, 233, 238-9, 319, 328, 332-3, 337, 340, 342-3, 345, 349, 362, 364-5, 376, 390, 393, 443-5, 447-9, 451, 461, 468, 477, 486, 491, 500, 502, 519, 520, 523
ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੋਜ 233
ਨਹਿਰੂ, ਮੋਤੀਲਾਲ 63, 219-20, 382
ਨਿਓਤੀਆ, ਹਰਸ਼ 340
ਨਿਜਲਿੰਗੱਪਾ, ਐੱਸ. 183
ਨਿਰੰਜਨ ਤੀਰਥ, ਸਵਾਮੀ 410
ਨਿਸਚਲਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ, ਸਵਾਮੀ ੩੬੨
ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ 337
ਨ੍ਰਿਤਿਆ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ, ਮਹੰਤ 411
ਮੈਂ, ਸਰ ਆਰਚੀਬਾਲਡ 381
ਓਕ, ਵਸੰਤ ਰਾਓ 132
ਓ'ਬ੍ਰਾਇਨ, ਡੇਰੇਕ 366
ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਾਲੀਲਾ ਓਪੇਰਾ 87-9
ਓਵੈਸੀ, ਅਸਦੁਦੀਨ 32
ਪਚੌਰੀ, ਪੰਕਜ 235
ਪਡੀਆ, ਚੰਦਰਕਲਾ 362
ਪਿਤਾ, ਏ.ਵੀ. 125, 447
ਪਾਲੇਕਰ, ਨਰਹਰ 58
ਪਨਾਸ਼ੀਕਰ, ਮੁਕੁੰਦ ਰਾਓ 332
ਪਾਂਡੇ, ਹਰੀ ਓਮ 353

ਪਾਂਡੇ, ਕੇ.ਐਮ. (ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ) 209
ਪਾਂਡੇ, ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ 278
ਪਾਂਡੇ, ਉਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ 208
ਪੰਡਿਤ, ਆਨੰਦ 306
ਪੰਡਿਤ, ਉੱਤਮ ਰਾਓ 183
ਪੰਡਯਾ, ਹਰੇਨ 322-3
ਪਾਨੀਕਰ, ਕੇ.ਐਨ. 338
ਪਾਨੀ, ਸੁਬਾਸ 340
ਪਨਸਾਰੇ, ਗੋਵਿੰਦ 321, 344
ਪੰਤ, ਗੋਵਿੰਦ ਬੱਲਭ 110, 116-7, 381-2
ਪਰਮਹੰਸ, ਰਾਮਚੰਦਰ 411
ਪਰਾਂਜਪੇ, ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ੩੩੨
ਪਰਾਂਜਪੇ, ਐਲ.ਵੀ. 58
ਪਰਾਸ਼ਰ, ਸਚਿਨ 363
ਪਾਰਚੂਰ, ਪੀ.ਐਸ. 120
ਪਾਰਿਖ, ਜੀ.ਜੀ. 178, 202
ਪਰਿਪੂਰਨਨ, ਜਸਟਿਸ ਕੇ.ਐਸ. 27, 29
ਪਰਮਾਨੰਦ, ਭਾਈ 62
ਪਾਰੀਕਰ, ਮਨੋਹਰ 352
ਪਟੇਲ, ਅਰਵਿੰਦਭਾਈ 273
ਪਟੇਲ, ਬਾਬੂਭਾਈ 198
ਪਟੇਲ, ਐੱਚ.ਐੱਮ. 183, 393
ਪਟੇਲ, ਜੈਦੀਪਭਾਈ 273
ਪਟੇਲ, ਕੇਸ਼ੂਭਾਈ 322-3
ਪਟੇਲ, ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭਭਾਈ 76, 108, 118, 124, 148-9, 166, 332, 416, 420, 440-1, 443, 445, 452, 454-7, 459, 468, 473, 473, 474, 485-6, 491, 500, 502, 504, 533
ਪਾਠਕ, ਵਿਕਾਸ 322, 337, 371, 414
ਪਾਟਿਲ, ਯੂ.ਐਲ. 185
ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਜ਼ਗਮ ੨੫੬
ਪਵਾਰ, ਸ਼ਰਦ 32, 358
ਪਿੱਲਈ, ਜੀ.ਕੇ. 340
ਪਿੰਗਲੇ, ਮੋਰੋਪੰਤ 237, 265
ਪੋਵਾਇਆ, ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ 253
ਪ੍ਰਭੂ, ਸੁਰੇਸ਼ 337
ਪ੍ਰਗਿਆ, ਸਾਧਵੀ 320
ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਜੰਮੂ) 140-7, 151
ਪ੍ਰਜਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ 218
ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਐਡਮਿਰਲ ਅਰੁਣ 316

ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਏ. ਸੂਰਿਆ 337, 340
ਪ੍ਰਸਾਦ, ਜਗਦੀਸ਼ 250, 331
ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ 35, 45-6
ਪੁੰਜ, ਬਲਬੀਰ 326
ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਸਰਵਪੱਲੀ 511
ਰਾਘਵਨ, ਆਰ.ਕੇ. 404
ਰਾਏ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ 18-21, 25, 53, 57, 68-71, 93, 97, 106, 219, 222, 379
  ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ 20
ਰਾਏ, ਰਾਮ ਬਹਾਦਰ 350, 406
ਰਾਏ, ਵਿਜੇ ਕੁਮਾਰ 362
ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ, ਸੀ. 25
ਰਾਮਚੰਦਰਨ, ਏ. 340
ਰਾਮਚੰਦਰਨ, ਰਾਜੂ 404
ਰਾਮਚੰਦਰਨ, ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਕਾਕ 373
ਰਾਮਾਮੂਰਤੀ, ਐਮ.ਕੇ. 393
ਰਾਮੇਸ਼ਾਨ, ਰਾਧਿਕਾ 283, 288, 319, 322, 343
ਰਾਮਾਸਵਾਮੀ, ਜਸਟਿਸ ਕੇ. 27, 29
ਰਾਮ, ਚੜਤ 108
ਰਾਮਦੇਵ, ਬਾਬਾ 322
ਰਾਮ, ਜਗਜੀਵਨ 194-5, 198, 515
ਰਾਮ, ਮੁਨਸ਼ੀ। ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ ਵੇਖੋ।
ਰਾਮ, ਐਨ. 315
ਰਾਮ ਰਾਜ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ 141
ਰਾਨਾਡੇ, ਏਕਨਾਥ 126-7, 337, 406, 499
ਰੰਜਨ, ਸਵਾਤਾ 331
ਰਾਓ, ਅਰਵਿੰਦਾ 340
ਰਾਓ, ਜਸਟਿਸ ਐਲ. ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ 31
ਰਾਓ, ਮੁਰਲੀਧਰ 326
ਰਾਓ, ਐਨ.ਟੀ. ਰਾਮਾ 239
ਰਾਓ, ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ 240, 246-7, 249
ਰਾਓ, ਸੂਰਿਆਨਾਰਾਇਣ 265
ਰਾਓ, ਯੇਲਪ੍ਰਗਦਾ ਸੁਦਰਸ਼ਨ 341, 362
ਰਸ਼ੀਦ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ 349
ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਾ ਦਲ 188, 513
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਨਤਾ ਦਲ 324
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਿਕਾ ਸਮਿਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹਾਸੰਘ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ
  ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਯੋਜਨਾ 264, 339
  ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ 86, 117, 148-9, 199-200, 308, 408, 433-5, 437, 439, 468, 483, 503
  ਕਰਨਾਟਕ ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ੪੧੯
  ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ 434, 436-7
    ਅਧੀਨ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਡਲ 437-9
  ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ 86, 161, 187-8, 199-200, 223, 231, 256-7, 259, 265, 269, 276, 308, 317, 330-1, 354, 547, 334-47, 438-9, 467-8, 503
    ਪ੍ਰਾਂਤਿਆ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਸਭਾ 434, 437-8, 467-8
  ਜਿਵੇਂ ਜਗਦਗੁਰੂ 55, 57, 103, 164, 238, 316, 330, 335, 343
  ਵਿਸ਼ਵਗੁਰੂ 330, 365 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
  ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ 319-20, 322, 370
  ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘ 183, 188-9, 215, 224, 229, 265, 274, 308, 319-20, 331, 367, 370, 399, 408, 414, 514
  ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਡਲ 264, 339
  ਏਕਲ ਵਿਦਿਆਲਿਆ 329
  ਹਿੰਦੂ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ 215, 265, 301-2, 335, 421
  ਕੇਂਦਰੀ ਅਰਥ ਵਿਭਾਗ 419
  ਕੇਂਦਰੀ ਵਰਕਰਜ਼ ਬੋਰਡ। ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਰਕਰਜ਼ ਬੋਰਡ ਵੇਖੋ।
  ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੋਰਮ 315
  ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ 320, 329
  ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਿਕਾ ਸਮਿਤੀ 265, 343, 514
  ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਸੰਘ 264, 339
  ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ 262, 265
  ਸੁਰੁਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 55, 72, 150, 264, 307, 343
  ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ 43, 253, 274-5, 308, 331, 370, 378
  ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ 264-5
  ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ 215, 264, 286, 319-20, 329, 414
  ਵਿਜਨਾ ਭਾਰਤੀ 265, 335, 339
  ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਘ ਸ਼ਿਵਿਰ (2005) 301
  ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕੇਂਦਰ 215, 265, 329, 337
    ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ 337
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਿਉਹਾਰ ਬੋਰਡ 395, 396
ਰੇਬੇਲੋ, ਮੇਬਲ 42
ਰੈਡੀ, ਜੀ.ਕੇ. 205
ਰੈਡੀ, ਜੀ. ਸੰਜੀਵਾ 320
ਰੈਡੀ, ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਜਗਨਮੋਹਨ 176, 386, 393

1969 ਦੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਗੜਬੜ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ 386
ਰੈਡੀ, ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ 278
ਰਿਬੇਰੋ, 269 ਜੁਲਾਈ, 348
ਰਿਥੰਬਰਾ, ਸਾਧਵੀ 250
ਰਿਜ਼ਵੀ, ਸ.ਕਿਊ. 397
ਰਾਏ, ਬੀ.ਸੀ. 146-7
ਰਾਏ, ਚੰਪਤ 250
ਰਾਏ, ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ 87
ਰੂਡੋਲਫ, ਲੋਇਡ ਪਹਿਲਾ. 48, 225, 519
ਰੂਡੋਲਫ਼, ਸੁਜ਼ਾਨ ਹੋਬਰ 48, 519
ਰੂਡੀ, ਰਾਜੀਵ ਪ੍ਰਤਾਪ 326
ਸਚਿਦਾਨੰਦ ੧੯੩
ਸਾਗਰ, ਰਾਮਾਨੰਦ 224
ਸਹਸ੍ਰਭੋਜਨੇ, ਰਾਮਚੰਦਰ ੨੬੫
ਸਹਸ੍ਰਬੁੱਧੇ, ਪੀ.ਸੀ. 86, 91
ਸਹਾਏ, ਗੋਵਿੰਦ
'ਨਾਜ਼ੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ' 447
ਸਹਾਏ, ਸੁਬੋਧ ਕਾਂਤ 244
ਸਾਕਸ਼ੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਸਵਾਮੀ 249, 345, 365, 412
ਸਾਲਵੇ, ਹਰੀਸ਼ 531
ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ 304, 354
ਸੰਯੁਕਤ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ 393
ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਧਾਨਕ ਦਲ 152, 235
ਸਨਾਤਨ ਸੰਸਥਾ 345
ਸੰਜੇਵੀ, ਡੀ.ਜੇ. 118
ਸੰਸਕਾਰ ਭਾਰਤੀ 215
ਸਪਰੇ, ਸਦਾਨੰਦ ਦਮੋਦਰ 343
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ: ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ 343
ਸਪਰੂ, ਤੇਜ ਬਹਾਦਰ 91
ਸਰਸਵਤੀ, ਦਯਾਨੰਦ 64, 71
ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 64
ਸਰਸਵਤੀ, ਯੋਗਾਨੰਦ 249, 412
ਸਰਕਾਰ, ਸੋਨੀਆ 361
ਸਰਕਾਰ, ਤਾਨਿਕਾ 67-8
ਸਾਸਤਰੀ, ਟੀ.ਆਰ.ਵੀ. 127, 442, 480, 484, 502
ਸਤੀਸ਼, ਵੀ. 278
ਸਾਵਰਕਰ, ਬਾਬਾਰਾਓ ਜੀ.ਡੀ. 58, 62, 96, 100
ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੀਮਾਂਸਾ 96, 100, 307

ਸਾਵਰਕਰ, ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ 15-9, 22, 25, 27-8, 43, 54, 57-8, 61-2, 64, 69-70, 80-2, 87-91, 93-6, 98-102, 104, 131, 131, 1313, 131-2, 138, 149-50, 152, 165, 169, 186, 192, 198, 203, 245, 247, 307, 361, 382, 386
ਹਿੰਦੂਤਵ: ਹਿੰਦੂ ਕੌਣ ਹੈ? 18, 22, 25, 27, 43, 54, 57, 62, 96, 123, 165, 169
ਰਹਿਮ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ 93-5
1857 ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ 15
ਸੇਵ, ਮੋਰੇਸ਼ਵਰ 250
ਸਾਹਨੀ, ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਆਰ.ਕੇ. 316
ਸਯਾਨੀ, ਆਰ.ਐਮ. 74
ਸਿੰਧੀਆ, ਵਸੁੰਧਰਾ ਰਾਜੇ 315
ਸਿੰਧੀਆ, ਵਿਜੇ ਰਾਜੇ 218, 242, 250
ਸੇਨ, ਅਮਰਤਿਆ 340, 345
ਸੇਨ, ਅਸ਼ੋਕ 348
ਸੇਸ਼ਾਦਰੀ, ਐੱਚ.ਵੀ. 224, 231, 247, 249, 253, 256-7, 259, 265, 369, 408
ਸ਼ੇਸ਼ਨ, ਐੱਮ. 340
ਸੇਤੂਮਾਧਵਨ, ਏ. 341
ਸੇਵਾ ਭਾਰਤੀ 215
ਸ਼ਾਹ, ਅਮਿਤ 326, 328, 330, 339, 343, 350, 353-4, 363, 367, 374
ਸ਼ਾਹ ਬਾਨੋ 207, 236
ਸ਼ਾਹ, ਚੇਤਨ 274
ਸ਼ਾਹ, ਨਸੀਰੁਦੀਨ 347
ਸ਼ਾਹ, ਪ੍ਰੋ. ਕੇ.ਟੀ. 78
ਸ਼ਰੀਫ਼, ਜਾਫ਼ਰ 249
ਸ਼ਰਮਾ, ਬਲਦੇਵ ਭਾਈ 337
ਸ਼ਰਮਾ, ਬੀ.ਐਲ. 250
ਸ਼ਰਮਾ, ਬੀਐਸਐਫ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਕੇ.ਕੇ. 366
ਸ਼ਰਮਾ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ 139
ਸ਼ਰਮਾ, ਜਯੋਤਿਰਮਯ 294
ਸ਼ਰਮਾ, ਮਹੇਸ਼ 340
ਸ਼ਰਮਾ, ਮਹੇਸ਼ (ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੰਤਰੀ) 345
ਸ਼ਰਮਾ, ਮੌਲੀ ਚੰਦਰ 52, 131, 135-6, 139, 151, 157, 266, 297, 420, 466
ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਲਾਲ ਬਹਾਦੁਰ 112, 160
ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਪਤੀ 265
ਸ਼ੌਂਕ, ਸੁਮਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 38
ਸ਼ੇਖਰ, ਚੰਦਰ 197, 199-200, 205, 237, 240, 245, 516
ਸ਼ੇਖਾਵਤ, ਭੈਰੋਂ ਸਿੰਘ 151, 252
ਸ਼ੇਵਗਾਂਵਕਰ, ਰਘੁਨਾਥ 341
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ 153, 217

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) 262
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ 43
ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ 230, 234, 250, 388, 396, 523
ਸ਼ੌਰੀ, ਅਰੁਣ 316
ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 70-1
ਸ਼ੁਕਲਾ, ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ 266, 454, 471
ਸਿਮਹਾ, ਸਿੱਧਨਾਥ ੩੩੨
ਸਿੰਘਲ, ਅਸ਼ੋਕ 211, 223-4, 228, 244, 247-8, 250, 257, 268, 279-80, 284, 290, 329, 408
ਸਿੰਘਲ, ਬੀ.ਪੀ. 248
ਸਿੰਘ, ਚਰਨ 124, 183-5, 193, 196, 219, 226, 387, 515-7
ਸਿੰਘ, ਦਾਰਾ ਉਰਫ਼ ਰਬਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ 414
ਸਿੰਘ, ਦਿਗਵਿਜੈ 350
ਸਿੰਘ, ਗੁਲਾਬ 144
ਸਿੰਘ, ਦਿਨ 109, 147, 261
ਸਿੰਘ, ਜਗਮੋਹਨ 262
ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ 238, 248, 252, 286, 289, 292, 318-9, 333
  ਜਿਨਾਹ: ਭਾਰਤ, ਵੰਡ, ਆਜ਼ਾਦੀ 319
ਸਿੰਘ, ਜਸਟਿਸ ਐਨ.ਪੀ. 27
ਸਿੰਘ, ਕਲਿਆਣ 246, 252, 264
ਸਿੰਘ, ਕੰਵਰਪਾਲ 262
ਸਿੰਘ, ਕਰਨ 145, 210-1
ਸਿੰਘ, ਕੇ.ਪੀ. 316
ਸਿੰਘ, ਮੁਲਾਇਮ 527
ਸਿੰਘ, ਰਾਜਿੰਦਰ 41-2, 193-4, 196-7, 199-200, 213-4, 217, 224, 227, 229, 240, 247, 252-3, 256-9, 265, 307, 639, 639, 307, 416, 421, 499, 512
ਸਿੰਘ, ਰਾਜਨਾਥ 256, 294-5, 300, 302, 304, 306, 309, 312, 314, 316, 318, 321, 325-6, 373
ਸਿੰਘ, ਰਮਨ 315
ਸਿੰਘ, ਸੁਡਾਨ 278
ਸਿੰਘ, ਸੁਰੇਂਦਰ 353, 365
ਸਿੰਘ, ਵੀ.ਬੀ. 208, 243, 405, 412
ਸਿੰਘ, ਵੀਰ ਬਹਾਦਰ 208, 243, 405, 412
ਸਿੰਘ, ਵੀ.ਪੀ. 228, 239, 240-1, 522-4
ਸਿਨਹਾ, ਜਯੰਤ 337
ਸਿਨਹਾ, ਜਸਟਿਸ ਜਗਮੋਹਨ ਲਾਲ 177
ਸਿਨਹਾ, ਰਾਕੇਸ਼ 307
ਸਿਨਹਾ, ਜਸਟਿਸ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ 402
ਸਿਨਹਾ, ਸ਼ਕਤੀ 340
ਸਿਨਹਾ, ਯਸ਼ਵੰਤ 341-2

ਸੀਤਾਰਾਮ, ਗੋਵਿੰਦ 58
ਸੀਤਾਰਾਮਨ, ਨਿਰਮਲਾ 337
ਸਮਿਥ, ਡੋਨਾਲਡ ਯੂਜੀਨ 34, 43, 232
  ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਵਜੋਂ 34, 126, 161, 234, 387-8
ਸਮਿਥ, ਵਿਲਫ੍ਰੇਡ ਕੈਂਟਵੈਲ 48
  ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ 48-9
ਸੋਫ਼ੀ, ਇਰਫ਼ਾਨ ਅਹਿਮਦ 361
ਸੋਮਯਾ, ਕਿਰੀਟ 306
ਸੋਨਾਰਕਰ, ਬਾਬੂਰਾਓ 58
ਸੋਨੀ, ਬਾਪੂਸਾਹਿਬ 136, 151
ਸੋਨੀ, ਸੁਰੇਸ਼ 265, 278, 292, 318, 324, 327, 331, 369
ਸੋਨਵਾਲਕਰ, ਪ੍ਰਸੂਨ 246
ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ, ਆਰ.ਬੀ. 404
ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੈਨਾ 344
ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ 250
ਸਟੇਨਜ਼, ਗ੍ਰਾਹਮ ਸਟੀਵਰਟ 413
ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਗੋਪਾਲ 414
ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਰਮੇਸ਼ 335
ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਵਿਦਿਆ 313
ਸੁਦਰਸ਼ਨ, ਕੁਪੱਲੀ ਸੀਤਾਰਮੱਈਆ 54-5, 235, 250, 252-4, 258-9, 261-4, 271, 276-80, 285-6, 288, 290, 295, 301, 303, 513, 303, 513 317-8, 324, 333, 342, 356, 362
ਸੁੰਦਰਲਾਲ, ਪੰਡਿਤ 35
  ਗੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ 35
ਸੁਰੇਸ਼ਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 249, 412
ਸੁਰੁਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਗਰਣ ਮੰਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਸਵਾਮੀ, ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ 246, 259
ਸਵਰਾਜ, ਸੁਸ਼ਮਾ 25, 254, 286, 292, 303, 318-9, 321, 325-6, 363-4, 390
ਸਵਰੂਪ, ਰਾਮ 43-4, 46, 48
  ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਬਨਾਮ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ 46
  ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬਨਾਮ ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ 43, 46
  ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਰਿਸ਼ਤਾ 44, 46
  ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 43, 46
ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ 156, 219
ਟੈਗੋਰ, ਰਬਿੰਦਰਨਾਥ 87
ਡਾਂਸ, ਐੱਸ.ਬੀ. 61
ਤਰੁਣ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ 62
ਟਾਟਾ, ਜੇ.ਆਰ.ਡੀ. 219

ਤੇਲੰਗ, ਬਾਪੁਰਾਓ 58
ਤੇਲਗੂ ਦੇਸ਼ਮ ਪਾਰਟੀ 235
ਠਾਕਰੇ, ਬਾਲ 238, 396
ਠੱਕਰ, ਬੀ.ਬੀ. 58
ਠਾਕਰੇ, ਕੁਸ਼ਭੌ 203, 253, 257-9
ਠਾਕੁਰ, ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਟੀ.ਐਸ. 30-1, 33
ਠਾਕੁਰ, ਸੀ.ਪੀ. 326
ਥਾਪਰ, ਰੋਮਿਲਾ 22-4, 349, 522
ਥੇਂਗੜੀ, ਦੱਤੋਪੰਤ 182-3, 224, 378, 408, 499
ਤਿਲਕ, ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ 21, 25-6, 71, 74, 88, 166-7, 222, 421, 501, 507, 520
ਟਿਪਨਿਸ, ਏਅਰ ਚੀਫ ਮਾਰਸ਼ਲ ਏ.ਵਾਈ. 316
ਟੀਪੂ ਸੁਲਤਾਨ 15
ਤਿਵਾੜੀ, ਰਵੀਸ਼ 326, 377
ਤੋਗੜੀਆ, ਪ੍ਰਵੀਨ 279-80, 304, 329-30, 346
ਟੌਹੜਾ, ਜੀ.ਐਸ. 43
ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 332
ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਗਿਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ 362
ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਦਿਲੀਪ 274
ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਡਾ. ਸੰਦੀਪ 341
ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਸ਼ਿਖਾ 242
ਟੂਚੀ, ਜੁਜ਼ੇਪੇ 87
ਤਇਅਬਜੀ, ਬਦਰੂਦੀਨ 26, 73, 332
ਤਿਆਗੀ, ਓ.ਪੀ. 183-5, 193, 211
ਤਿਆਗੀ, ਯੋਗੇਸ਼ 363
ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨ 147
ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਮਸੀਹੀ ਫੋਰਮ 42
ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਕਾਸ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾ 351
ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਗੱਠਜੋੜ 316, 325, 339, 360
ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉਪ-ਕਮਿਸ਼ਨ 26
ਉਪਾਧਿਆਏ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ 55, 135-6, 141, 151-6, 160-1, 173, 203-4, 218-9, 221, 245, 252, 308-9, 342-3, 362-4, 521
  153 ਦੀ ਮੌਤ
  ਅਟੁੱਟ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦ 152
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਕਮਿਸ਼ਨ 351
ਵੈਦਿਆ, ਅੰਨਾ 58
ਵੈਦਿਆ, ਗੁਰੂ ਦੱਤ 139
ਵੈਦਿਆ, ਐਮ.ਐਸ. 420-1, 499, 505, 507-8, 510-2
ਵੈਦਿਆ, ਮਨਮੋਹਨ 331

ਵੈਦਿਆ, ਐਮ.ਜੀ. ਉਰਫ ਬਾਬੂਰਾਓ 199, 203, 257-8, 265, 286, 293-4, 304, 307, 318, 330-1
ਵਾਜਪਾਈ, ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ 25, 52, 151, 195, 230, 282, 284, 298, 322, 326, 340, 515, 525, 533
  ਹਿੰਦੂ ਤਨ-ਮਨ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ 525, 527
ਵਾਮਦੇਵ, ਆਚਾਰੀਆ 41, 411
ਵਨਰਾਜਨ, ਆਰ. 332
ਵਨਵਾਸੀ ਕਲਿਆਣ ਆਸ਼ਰਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਵਰਮਾ, ਸੁਬੋਧ 357
ਵਾਤਸਯਾਨ, ਕਪਿਲਾ 340
ਵੇਦਾਂਥਮ, ਮੇਜਰ ਟੀ.ਆਰ. 46
ਵੀਰ, ਪੀਟਰ ਵੈਨ ਡੇਰ 241-2
ਵੇਲਿੰਗਕਰ, ਸੁਭਾਸ਼ 353
ਵੈਂਕਟਚਲਈਆ, ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਐਮ.ਐਨ. 248
ਵੈਂਕਟਾਸਵਾਮੀ, ਜਸਟਿਸ ਕੇ. 27
ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ, ਜਸਟਿਸ ਪੀ. 400
ਵਰਮਾ, ਜਸਟਿਸ ਜੇ.ਐਸ. 27-8, 31
ਵਰਨੀਅਰਸ, ਗਿਲਸ 360
ਵਿਜਨਾ ਭਾਰਤੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਵਿਨਸੈਂਟ, ਸਰ ਵਿਲੀਅਮ 94
ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ 210-1
ਵਿਰਾਟ ਹਿੰਦੂ ਸੰਮੇਲਨ (2014) 329
ਵੀਰ, ਰਾਘਵੇਂਦਰ 265
ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ 41-3, 48, 160, 169-70, 207-8, 214-5, 218, 223-6, 229, 231, 237, 240-4, 247-50, 252-3, 2657, 2657, 273-6, 279-80, 284-6, 289-90, 298, 307-8, 310, 323, 327, 329, 335, 346, 367-8, 370, 377, 385-6, 385-6, 340, 407-15, 424, 514, 522, 530, 535
  ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ 409
  ਦੁਰਗਾ ਵਾਹਿਨੀ 414
  ਕੇਂਦਰੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ 286
ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ 265
ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ, ਐਡਵੋਕੇਟ 58
ਵਿਸ਼ਵੇਸ਼ ਤੀਰਥ, ਸਵਾਮੀ 212, 411
ਵਿਥਾਯਥਿਲ, ਜਸਟਿਸ ਜੋਸਫ਼ 396
ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕੇਂਦਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇਖੋ
ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ, ਸਵਾਮੀ 71
ਵੋਹਰਾ, ਪੰਕਜ 285, 290
ਵਾਇਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 48, 391
ਵਿਆਸ, ਨੀਨਾ 269, 279, 287, 293, 310, 319
ਵਧਾਵਾ, ਜਸਟਿਸ ਡੀ. ਪੀ. 414
ਵਾਲਡਰੋਨ, ਜੇਰੇਮੀ 383-4

ਵੇਵਲ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ 171
ਵਾਈਨਰ, ਮਾਈਰੋਨ 132, 138, 149
ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ 523
ਵਾਈਲੀ, ਕਰਜ਼ਨ 93
ਯਾਦਵ, ਜੇ.ਪੀ. 370
ਯਾਦਵ, ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ 240, 253, 306, 324, 411, 527
ਯਾਦਵ, ਰਾਮ ਨਰੇਸ਼ 517
ਯਾਦਵ, ਸ਼ਿਆਮ ਲਾਲ 326, 368
ਯਾਗਨਿਕ, ਅਚਿਊਤ 242
ਯਾਗਨਿਕ, ਵਿਰਾਜ 340
ਯਸ਼ਵੰਤ ਨਾਰਾਇਣ 58
ਯੋਗਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ, ਸਵਾਮੀ 249, 411, 412
ਜ਼ਦਾਫੀਆ, ਗੋਰਧਨ 270, 273
ਜ਼ਾਵੋਸ, ਯੂਹੰਨਾ 391
ਜ਼ੈਟਲੈਂਡ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਲਾਰਡ 80

ਲੈਫਟਵਰਡ ਬੁੱਕਸ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਘਰ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
1999 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ, ਲੈਫਟਵਰਡ ਮਈ ਡੇ ਬੁੱਕਸਟੋਰ ਅਤੇ ਕੈਫੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਥੀਏਟਰ ਸਪੇਸ, ਸਟੂਡੀਓ ਸਫਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ।
ਲੈਫਟਵਰਡ ਬੁੱਕਸ ਨਯਾ ਰਸਤਾ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਹੈ।
www.leftword.com

***** ਖਤਮ *****

sjeet